

การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นในระบบศาลไทย

นายไกรพล อรัญรัตน์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Recognition of Facts Established in the Judgment in Thai Judicial System

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Juridical Science Program in Laws

Faculty of Law

Chulalongkorn University

Academic Year 2017

Copyright of Chulalongkorn University

ไกรพล อรรถรัตน์ : การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นในระบบศาลไทย (The Recognition of Facts Established in the Judgment in Thai Judicial System) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร.คณพล จันทน์หอม, 334 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า ในกรณีที่ข้อเท็จจริงแห่งคดีเคยมีคำพิพากษาของศาลคดีอื่นวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ครั้งหนึ่งแล้ว ศาลไทยมีแนวโน้มในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีก่อนหน้ามากน้อยเพียงใด รวมถึงชี้ให้เห็นสภาพปัญหาผลกระทบของปัญหา สาเหตุของปัญหา และเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นด้วย เพื่อให้ประเด็นดังกล่าวในระบบกฎหมายไทยมีความชัดเจนทั้งในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ

จากการศึกษาพบว่า วิวัฒนาการของระบบกฎหมายไทยที่แบ่งแยกคดีออกเป็นหลายประเภท รวมถึงการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ ส่งผลให้เกิดคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันจำนวนมาก แต่กฎหมายลายลักษณ์อักษรในประเทศไทยกลับบัญญัติถึงแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นไว้เฉพาะในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาและคดีผู้บริโภคเท่านั้น ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า คดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันประเภทอื่น ๆ ศาลจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงอย่างไร ซึ่งปัญหานี้สร้างความคลุมเครือให้กับนักวิชาการและสร้างปัญหาในทางปฏิบัติอย่างมาก

เมื่อศึกษาต่อไปพบว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเด็นเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเป็นปัญหาในประเทศไทยเกิดจากการขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาที่ยังไม่แน่นอนและยังไม่เป็นเอกภาพ ความไม่ชัดเจนของระบบพยานหลักฐานอันเกิดจากอิทธิพลของระบบไต่สวนและระบบกล่าวหา ความแตกต่างของระบบพยานหลักฐานในศาลแต่ละระบบ และการยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นโดยขาดการให้เหตุผลที่เหมาะสม

ด้วยเหตุดังที่กล่าวมาข้างต้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเสนอแนะให้ระบบกฎหมายไทยมีมุมมองในเชิงปฏิเสธต่อการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น กล่าวคือ โดยหลักต้องปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งให้กระทำเช่นนั้นได้ แต่ทั้งนี้ ไม่ว่าจะกรณีจะเป็นเช่นไร ศาลยังคงรับฟังคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีประกอบพยานหลักฐานชั้นอื่น ๆ ได้เสมอ ด้วยแนวทางดังที่กล่าวมานี้จะช่วยสร้างความชัดเจนให้กับประเด็นเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยได้มากยิ่งขึ้น

สาขาวิชา นิติศาสตร์

ปีการศึกษา 2560

ลายมือชื่อนิสิต

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5886551834 : MAJOR LAWS

KEYWORDS: ISSUE PRECLUSION, RES JUDICATA, PRIOR JUDGMENT

KRAIPHOL ARANYARAT: The Recognition of Facts Established in the Judgment in Thai Judicial System. ADVISOR: ASSOC. PROF. DR.KANAPHON CHANHOM, 334 pp.

This thesis aims to study how Thai court decides facts-in-issue, which have once been established in a prior final judgment. To enlarge, the study thoroughly expatiates on causes and effects of problem regarding the recognition of facts established in prior judgment in Thai judicial system. In addition, alternatives to resolve such problem would eventually be provided at the last part of the study.

According to the research, the abovementioned problem arises due to the development of Thai legal system that classifies types of case into many aspects, and reorganizes the judicial authority into the dual-court system. Such development inevitably creates difficulty to a judge, because there are various forms of case including facts that formerly decided in a prior final judgment, whereas, the code law merely provides the rule in deciding facts in a civil case that already settled in a criminal judgment.

Further studies reveal causes of a problem which are as followed; (1) Lack of a certain principle or guideline to recognize the facts in a prior final judgment (2) Uncertainty of judicial decision trying to resolve a problem (3) Ambiguity of Thai evidential system as a result of convergence of accusatorial system and inquisitorial system (4) Difference of truth-finding process in various court systems and (5) Neglect of judicial authorities to deliver a legal explanation on a problem.

This thesis finally provides solutions for Thai evidential system that a judge shall not be bound by the facts in a prior final judgment except when the law specifies otherwise. Additionally, the facts once established in a judgment, after all, shall be admitted as a piece of evidence in any cases.

Field of Study: Laws

Student's Signature

Academic Year: 2017

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

ตั้งแต่เริ่มต้นศึกษาวิจัยจนสำเร็จลุล่วงเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนได้รับคำแนะนำ คำสั่งสอน ความช่วยเหลือ และความเมตตากรุณาจากอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรองศาสตราจารย์ ดร.คณพล จันทน์หอม ที่กรุณาได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และเสียสละเวลาอันมีค่าช่วยชี้แนะแนวทางในการวางโครงสร้างและเขียนวิทยานิพนธ์ ตลอดจนตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี รวมถึงศาสตราจารย์ ดร.ชุมพร ปัจจุสานนท์ ศาสตราจารย์พิเศษจรัญ ภักดีธนากุล รองศาสตราจารย์ ดร.อภิรัตน์ เพ็ชรศิริ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โชติกา วิทยาวรากุล ที่กรุณาให้ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในการทำงานวิจัย ให้ข้อติชม ให้ข้อคิด และให้กำลังใจในการเขียนวิทยานิพนธ์แก่ผู้เขียนตลอดมา

นอกจากอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่กล่าวถึงข้างต้นแล้ว ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์วีระพงษ์ บุญโยภาส และศาสตราจารย์พิเศษ ดร.จิรนิติ หะวานนท์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รวมถึง ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.วรรณชัย บุญบำรุง ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.กมลชัย รัตน์สกววงศ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปาริณา ศรีวิเศษ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาชี้ให้เห็นถึงข้อดีและข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยและพัฒนาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ นายกิติ อนุรักษ์รัตน์ นางนิสาชล อนุรักษ์รัตน์ และนางสาวชนนิกานต์ อนุรักษ์รัตน์ ครอบครัวของผู้เขียนที่ให้โอกาสในการศึกษาเล่าเรียน รวมทั้งเป็นแรงผลักดัน แรงสนับสนุน และกำลังใจให้กับผู้เขียนตั้งแต่เริ่มศึกษาจนสำเร็จการศึกษา เช่นเดียวกับนางสาวรภัส สมลาภา นายภูมิ จันทชุม และเพื่อนของผู้เขียนทุกคนที่อดทนและเข้าใจถึงสถานการณ์ความยากลำบากในการทำวิทยานิพนธ์ตลอดมา หากปราศจากกำลังใจและความเข้าใจของบุคคลที่กล่าวมาข้างต้นเสียแล้ว การทำวิทยานิพนธ์ที่ว่ายากนั้นคงยากขึ้นอีกหลายเท่าตัว

นอกจากนี้ ยังมีบุคคลอีกจำนวนมากที่ไม่อาจกล่าวถึงในกิตติกรรมประกาศฉบับนี้ได้หมด เช่น เจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์เพชรรัตน นิติทรัพยากร คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฯลฯ ทุกคนล้วนแต่มีส่วนในการทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีทั้งสิ้น ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ซึ่งผู้เขียนทุ่มเททั้งร่างกาย แรงใจ สติปัญญาทั้งหมดเท่าที่มี จะก่อให้เกิดประโยชน์กับวงการศึกษานิติศาสตร์และวงการกฎหมายภาคปฏิบัติไม่มากนักน้อย หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมีคุณประโยชน์ประการใด ผู้เขียนขอมอบความดีนั้นให้แก่บุคคลทุกท่านที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ แต่ถ้าหากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีข้อผิดพลาดประการใด ผู้เขียนต้องกราบขออภัยมา ณ ที่นี้ และขอน้อมรับเอาไว้แต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 สมมติฐานของงานวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.7 ทบทวนวรรณกรรม.....	6
1.7.1 งานวิจัย	7
1.7.2 หนังสือ.....	13
1.7.3 บทความวิชาการ.....	23
1.8 โครงสร้างของงานวิจัย.....	29
บทที่ 2 ข้อเท็จจริง การวินิจฉัยข้อเท็จจริงและผลผูกพันของการวินิจฉัยข้อเท็จจริง	32
2.1 ความหมายและความสำคัญของข้อเท็จจริงแห่งคดี.....	32
2.1.1 ความหมายของข้อเท็จจริงแห่งคดี	33
2.1.2 ความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริงกับข้อกฎหมาย	35
2.1.3 ความสำคัญของข้อเท็จจริงแห่งคดีต่อการพิจารณาพิพากษาคดี.....	37
2.1.4 วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี.....	38

2.2 การวินิจฉัยข้อเท็จจริงคดีแห่งคดี.....	60
2.2.1 บุคคลผู้ทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี	60
2.2.2 ข้อยกเว้นของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี.....	64
2.2.3 วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี	70
2.2.4 เงื่อนไขและข้อจำกัดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี	73
2.2.5 ข้อเท็จจริงแห่งคดีที่ปรากฏในคำพิพากษา	75
2.2.6 ความเป็นที่สุดของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี	77
2.3 ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล	78
2.3.1 ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อคู่ความ	79
2.3.2 ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อ บุคคลภายนอก.....	81
2.3.3 ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อศาลอื่น....	83
บทที่ 3 ปัญหาเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริง เกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในประเทศ ไทย	90
3.1 ปัญหาและสาเหตุของปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น .	90
3.1.1 การจำแนกคดีออกเป็นหลายประเภท.....	92
3.1.2 การจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่	100
3.2 ผลกระทบจากปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น	117
3.2.1 สภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง	118
3.2.2 ความสับสนและความยากลำบากของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดี	125
3.2.3 ความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนต่อองค์กรตุลาการ	128
3.3 กฎหมาย แนวคำพิพากษา และความเห็นที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มี ข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น.....	132
3.3.1 กฎหมายลายลักษณ์อักษร	132

3.3.2	แนวบรรทัดฐานคำพิพากษา	137
3.3.3	ความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา	157
3.4	ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นใน ประเทศไทย.....	159
3.4.1	กรณีที่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้.....	159
3.4.2	กรณีที่ไม่มีการบัญญัติไว้.....	159
บทที่ 4	ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือ คำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ในประเทศไทย	162
4.1	ขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล คดีอื่น	162
4.1.1	ยุคก่อนการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	163
4.1.2	ยุคหลังการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	165
4.2	แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาไม่แน่นอนและไม่เป็นเอกภาพ	167
4.2.1	ความขัดแย้งของแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตาม คำพิพากษาของศาลอื่นที่อยู่ในระบบเดียวกัน.....	167
4.2.2	ความขัดแย้งของแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตาม คำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่อยู่ต่างระบบกัน.....	169
4.3	ความไม่ชัดเจนของระบบพยานหลักฐานอันเกิดจากอิทธิพลของระบบไต่สวนและระบบ กล่าวหา.....	170
4.3.1	การค้นหาความจริงบนพื้นฐานความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์	171
4.3.2	อิทธิพลของระบบการดำเนินคดีแบบกล่าวหาต่อระบบพยานหลักฐานไทย	172
4.3.3	แนวโน้มการนำระบบการดำเนินคดีแบบไต่สวนเข้ามาใช้ในระบบพยานหลักฐาน ไทย	176

4.4 ความแตกต่างของระบบพยานหลักฐานในศาลแต่ละระบบ	180
4.4.1 ระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรม	180
4.4.2 ระบบพยานหลักฐานของศาลปกครอง	184
4.4.3 ระบบพยานหลักฐานของศาลรัฐธรรมนูญ	186
4.5 การยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นโดยขาดการให้เหตุผล	188
4.5.1 การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นโดยขาดการให้เหตุผล	188
4.5.2 การปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นโดยขาดการให้เหตุผล	195
บทที่ 5 ประสพการณ์เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือ คำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในต่างประเทศ	200
5.1 การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยมีข้อยกเว้นบางประการ	201
5.1.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา	202
5.1.2 ประเทศอังกฤษ	222
5.2 การไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเว้นแต่มีกฎหมายกำหนดไว้	238
5.2.1 ประเทศฝรั่งเศส	238
5.2.2 ประเทศเยอรมนี	246
5.3 ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในต่างประเทศ	254
5.3.1 การให้ความสำคัญกับความเป็นเอกภาพของคำพิพากษา สิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน ต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี และหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท	255

5.3.2 การให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระของผู้พิพากษา การค้นหาความจริงแห่งคดี มาตรฐานการพิสูจน์แต่ละคดี สิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาคดีโดย ลูกขุน ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า และหลักพื้นฐานของการ ดำเนินคดีแต่ละประเภท.....	257
5.3.3 การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งใน คดี.....	260
บทที่ 6 บทวิเคราะห์แนวทางที่ควรจะเป็นในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือ คำ วินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย	264
6.1 บทวิเคราะห์ความเหมาะสมของการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษา ของศาลคดีอื่นบนพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศ ไทย	264
6.2 บทวิเคราะห์แนวปฏิบัติของศาลในประเทศไทยในการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น	273
6.3 บทวิเคราะห์การบังคับใช้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏใน คำพิพากษาของศาลคดีอื่น.....	276
6.4 บทวิเคราะห์สถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของ ศาลคดีอื่น.....	286
6.5 บทวิเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัย ของศาลคดีอื่น	290
6.5.1 กรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดี อื่น.....	291
6.5.2 กรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีอื่น... 293	
6.5.3 การรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเป็น พยานหลักฐาน	297
บทที่ 7 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	303
7.1 บทสรุป	303

7.2 ข้อเสนอแนะ	310
7.2.1 กำหนดหลักเกณฑ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล คดีอื่นขึ้นมาใหม่	312
7.2.2 แก้ไขหลักเกณฑ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล คดีอื่นที่มีอยู่เดิม	314
7.2.3 ทบทวนแนวบรรทัดฐานคำพิพากษา	321
รายการอ้างอิง	325
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	334

บทที่ 1

บทนำ

“The defense of Res Judicata is universally respected, but actually not very well liked.”

Riordan v. Ferguson (1945)
147 F.2d 983, 988 (2d Cir.1945)

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

กฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานในระบบศาลมีคำกล่าวที่ถือเป็นหลักสำคัญอยู่ประการหนึ่งว่า “การดำเนินคดีต้องมีจุดสิ้นสุดเพื่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม” (In the interest of society as a whole, litigation must come to an end) ผลจากคำกล่าวนี้อาจทำให้เกิดหลักกฎหมายที่สำคัญหลายประการ อาทิ หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษา หลักกฎหมายเรื่องฟ้องซ้ำ หลักกฎหมายเรื่องการดำเนินกระบวนการพิจารณาซ้ำ รวมถึงหลักกฎหมายที่เป็นหัวใจของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือ “หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น” (Issue Preclusion) ซึ่งทำหน้าที่รักษาความศักดิ์สิทธิ์ของคำพิพากษาดังกล่าวด้วยการห้ามไม่ให้ศาลหรือคู่ความวินิจฉัยหรือโต้แย้งข้อเท็จจริงแห่งคดีเป็นอย่างอื่น หากข้อเท็จจริงดังกล่าวเคยมีคำพิพากษาถึงที่สุดวินิจฉัยไว้แล้ว¹ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งของคำพิพากษา อันจะนำมาซึ่งความเสื่อมศรัทธาในมาตรฐานการอำนวยความยุติธรรม และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการดำเนินคดีซ้ำซ้อนในเรื่องเดียวกันอันเป็นมูลเหตุของการสิ้นเปลืองเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีอีกด้วย

ระบบวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศไทยรับเอาหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นมาบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรตั้งแต่เมื่อครั้งประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 ต่อมาเมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับปัจจุบันก็ยังคงหลักการดังกล่าวไว้ในมาตรา 46 ความว่า “ในการพิพากษาคดีส่วนแบ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา” ด้วยเหตุนี้ หากคดีแบ่งและคดีอาญามีมูลเหตุอันเป็นที่มาแห่งการโต้แย้งสิทธิเดียวกัน หรือที่เรียกว่าคดีแบ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ศาลในคดีแบ่ง

¹ Bryan A. Garner, *Black's Law Dictionary*, 9 ed. (United States of America: West Publishing, 2009), p. 1425.

จะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ศาลในคดีอาญาได้วินิจฉัยเอาไว้แล้ว อันเป็นผลของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นที่ถูกบัญญัติไว้ในมาตรา 46 ดังกล่าว²

ปัญหาเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเกิดขึ้นพร้อมกับพัฒนาการของระบบกฎหมายในประเทศไทย ด้วยเหตุที่ปัจจุบันประเภทของคดีความไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงแต่คดีแพ่งและคดีอาญาเท่านั้น หากแต่มีคดีประเภทอื่นเกิดขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก อาทิ คดีปกครอง คดีรัฐธรรมนูญ คดีแรงงาน คดีทรัพย์สินทางปัญญา คดีภาษีอากร คดีล้มละลาย คดีเลือกตั้ง คดีพอกเงิน ฯลฯ อีกทั้งหลังปีพุทธศักราช 2540 มีการปฏิรูปโครงสร้างองค์กรตุลาการจากเดิมที่ใช้ระบบศาลเดี่ยว (Single Court System) มีศาลยุติธรรม (Court of Justice) เพียงศาลเดียว ทำหน้าที่วินิจฉัยอรรถคดีทั้งปวง มาเป็นระบบศาลคู่ (Dual Court System) ที่ให้มีการจัดตั้งศาลปกครอง (Administrative Court) และศาลรัฐธรรมนูญ (Constitutional Court) ขึ้นมาทำหน้าที่วินิจฉัยคดีพิเศษเฉพาะเรื่องอีกด้วย ทำให้การโต้แย้งสิทธิของคู่ความเพียงเรื่องเดียว อาจถูกฟ้องร้องเป็นหลายประเภทคดีและต่อศาลหลายระบบ

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ปัจจุบันไม่ได้มีเพียงคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเท่านั้น หากแต่มีคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีรัฐธรรมนูญ คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีรัฐธรรมนูญ คดีแรงงานที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา คดีพอกเงินส่วนแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีพอกเงินส่วนอาญา คดีเลือกตั้งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ฯลฯ เพิ่มเติมขึ้นมา ทำให้เกิดปัญหาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลแต่ละคดีอย่างมาก ด้วยเหตุที่บทบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรของประเทศไทยยังคงมีเพียงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 54 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 30 ที่กำหนดให้นำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้ในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา และคดีผู้บริโภคเท่านั้น เมื่อเกิดกรณีอื่นที่อยู่นอกขอบเขตบังคับใช้ของบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวมาข้างต้น จึงเกิดสภาวะไร้หลักเกณฑ์ขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในสภาวะเช่นนี้ ศาลจำเป็นต้องตัดสินใจว่าจะให้คู่ความนำพยานหลักฐานเข้าสืบกันใหม่อีกครั้งหนึ่ง หรือจะยุติการสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้าไปเสียในคราวเดียว

ในทางปฏิบัติเมื่อเกิดกรณีเช่นนี้ คู่ความมักขออนุญาตศาลนำพยานหลักฐานเข้าสืบไว้ก่อน และศาลมักอนุญาตให้คู่ความนำพยานหลักฐานเข้าสืบ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาดในกระบวนการพิจารณา ด้วยเหตุที่ไม่มีหลักประกันใด ๆ ให้ศาลยุติการสืบพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าได้เหมือนกับในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาและคดีผู้บริโภค ผลกระทบที่

² จรัญ ภักดีธนากุล, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2560), หน้า 108-123.

เกิดขึ้นจากสภาวะไร้หลักเกณฑ์เช่นนี้คือ ความสับสนของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินคดี ไม่ว่าจะ เป็นคู่ความ ทนายความ พนักงานอัยการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาล ที่ไม่สามารถกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการคดีให้เป็นไปโดยถูกต้องเหมาะสม รวดเร็ว และเป็นธรรมได้

นอกจากนี้ จากการศึกษาแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลทุกระบบแล้วพบว่า ทั้งศาลยุติธรรม ศาลปกครอง และศาลรัฐธรรมนูญ ต่างมีแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นแตกต่างกันและไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งยังไม่ปรากฏเหตุผลว่าเพราะเหตุใดศาลจึงรับฟังหรือไม่รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ทำให้หลักเกณฑ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยยังไม่มีพัฒนาการมากนัก แตกต่างจากประสบการณ์ในนานาอารยประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา หรือประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์ เช่น ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมนี ต่างมีพัฒนาการและมีแง่มุมที่ชัดเจนในการยอมรับหรือไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมากกว่าในประเทศไทย กล่าวคือ บางประเทศยอมรับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นโดยมีข้อยกเว้น บางประเทศไม่ยอมรับหลักการดังกล่าวเว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติเอาไว้โดยชัดแจ้ง หรือบางประเทศยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นในฐานะพยานหลักฐานชิ้นหนึ่งในสำนวนคดีเท่านั้น เป็นต้น

งานวิจัยฉบับนี้จะศึกษาเปรียบเทียบและศึกษาความเป็นไปได้ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด โดยจะนำหลักพื้นฐานของกฎหมายพยานหลักฐานไทย หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท หลักกฎหมายพยานหลักฐานเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์ ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า รวมถึงสถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษา มาใช้วิเคราะห์ระดับความเหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย เพื่อให้ข้อเสนอแนะของงานวิจัยมีเหตุผลหนักแน่นน่าเชื่อถือมากขึ้น โดยทำที่ผลงานวิจัยฉบับนี้จะตอบคำถามสำคัญที่ว่า “ศาลในคดีหนึ่งจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นได้หรือไม่เพียงใด” และจะนำเสนอหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในระบบศาลไทยต่อไป

1.2 สมมติฐานของงานวิจัย

แม้การยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นจะช่วยป้องกันความขัดแย้งของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล และช่วยประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการสืบพยานซ้ำซ้อนกันหลายรอบก็ตาม แต่การที่ศาลจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นมากน้อยเพียงใดจะต้องคำนึงถึงพื้นฐานของระบบพยานหลักฐาน

ไทย หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์แต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์ และสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีก่อนหน้าอีกด้วย หากการยอมรับ ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเป็นไปโดยถูกต้องเหมาะสมแล้ว ย่อมส่งผล ให้เกิดความชัดเจนทางวิชาการ รวมถึงเกิดประโยชน์ทางปฏิบัติแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีไม่ว่า จะเป็นคู่ความ ทนายความ พนักงานอัยการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาล ที่จะสามารถกำหนดแนวทาง บริหารจัดการคดีได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.3.1 เพื่อทราบลักษณะการบังคับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำ พิพากษาคดีอื่น รวมถึงเข้าใจวิวัฒนาการความเป็นมา ผลดีและผลเสียของหลักกฎหมายดังกล่าวที่มี ต่อระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐาน

1.3.2 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบประสบการณ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาล คดีอื่นในประเทศไทยกับต่างประเทศ ทั้งประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาและไต่สวน ว่ามีพัฒนาการและแง่มุมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นแตกต่างกันอย่างไร

1.3.3 เพื่อนำเสนอสภาพปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคของการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำ พิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยว่ามีอยู่อย่างไร รวมถึงนำเสนอความเป็นไปได้ใน การนำแง่มุมการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นในต่างประเทศมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทย

1.3.4 เพื่อวิเคราะห์แนวทางที่ควรจะเป็นในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำ วินิจฉัยของศาลคดีอื่น รวมถึงสร้างหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและแน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำ พิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเฉพาะการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลในกรณีที่มีคำพิพากษาคดีอื่น วินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ก่อนแล้วซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น (Issue Preclusion) โดยตรงเท่านั้น ไม่รวมถึงการวินิจฉัยข้อกฎหมายซึ่ง เป็นเรื่องของหลักบรรทัดฐาน (Stare Decisis) นอกจากนี้ ยังมุ่งศึกษาโดยจำกัดเฉพาะการยอมรับ ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในการพิจารณาคดีของศาลเท่านั้น (Judicial proceedings) ไม่รวมถึงการวินิจฉัยหรือการยอมรับข้อเท็จจริงในการพิจารณาคดีของ อนุญาโตตุลาการและคณะกรรมการระงับข้อพิพาทต่างๆ รวมถึงจะศึกษาจำกัดเฉพาะการยอมรับ ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลในประเทศ (Domestic Courts) โดยไม่รวมถึง กรณีที่เกี่ยวข้องกับศาลต่างประเทศ (Foreign Courts)

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวินิจฉัยฉบับนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคำถามวิจัยหลักที่ว่า “ศาลในคดีหนึ่งจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นได้หรือไม่ เพียงใด” โดยมีสมมติฐานของงานวิจัยว่า “ศาลจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นมากน้อยเพียงใด จะต้องคำนึงถึงพื้นฐานของระบบพยานหลักฐานไทย หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์แต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์และสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีก่อนหน้าอีกด้วย” ดังนั้น วิธีการวิจัยเพื่อพิสูจน์สมมติฐานของงานวิจัยฉบับนี้จำเป็นต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1.5.1 นำลักษณะเฉพาะของกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยมาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบว่ากฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยมีความสอดคล้องกับการนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นมาใช้หรือไม่ เพียงใด และศาลไทยแต่ละระบบจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นได้มากน้อยเพียงใด หากพิจารณาจากกฎหมายพยานหลักฐาน

1.5.2 นำหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท ได้แก่ คดีแพ่ง คดีอาญา คดีปกครอง และคดีรัฐธรรมนูญ มาวิเคราะห์เพื่อให้ทราบว่าคดีประเภทใดบ้างที่ศาลสามารถนำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมาปรับใช้กับคู่ความได้

1.5.3 นำมาตรฐานการพิสูจน์ข้อเท็จจริงของคดีแต่ละประเภท ได้แก่ คดีแพ่ง คดีอาญา คดีปกครอง และคดีรัฐธรรมนูญ มาเปรียบเทียบกัน เพื่อให้ทราบว่าคดีประเภทใดมีมาตรฐานการพิสูจน์อยู่ในระดับใด ซึ่งจะทำให้ทราบว่าศาลแต่ละคดีจะสามารถรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้หรือไม่

1.5.4 นำความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามาพิจารณาว่ามีความสมบูรณ์เพียงพอที่จะมีผลผูกพันการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลคดีหลังหรือไม่ เช่น คำพิพากษาคดีก่อนเป็นคำพิพากษาถึงที่สุดในเนื้อหาหรือไม่ มีการนำเสนอพยานหลักฐานเท็จหรือปลอมหรือไม่ คู่ความในคดีก่อนมีโอกาสดต่อสู้คดีอย่างเต็มที่และเป็นธรรมหรือไม่ การดำเนินคดีก่อนเป็นไปโดยสุจริตหรือไม่ และมีพยานหลักฐานใหม่ให้เห็นเป็นประจักษ์ว่าสามารถเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงในคดีก่อนได้หรือไม่ ซึ่งการตรวจสอบความสมบูรณ์เหล่านี้จะเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามีคุณสมบัติเพียงพอที่จะมีผลผูกพันการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลคดีหลังหรือไม่

1.5.5 นำสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามาพิจารณาว่าศาลคดีหลังจะรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเป็นพยานหลักฐานในสำนวนเพื่อประกอบกับพยานหลักฐานอื่นได้หรือไม่ เพียงใด และข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามีน้ำหนักมากน้อยเพียงใดต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลคดีหลัง

เมื่อดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนข้างต้นที่กล่าวมาแล้วย่อมพิสูจน์สมมติฐานที่ตั้งไว้ได้ ทั้งนี้การค้นคว้าข้อมูลจะเป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ หนังสือ ตำรา งานวิจัย วัตถุประสงค์ บทกฏหมาย คำพิพากษาศาลฎีกา คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุด คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ บทความ ตลอดจนข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อีกทั้งงานวิจัยฉบับนี้จะสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานและนักวิชาการทางพยานหลักฐานในเชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาประมวลเป็นข้อเสนอแนะต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับลักษณะของการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น รวมถึงเข้าใจความเป็นมาและนโยบายอันเป็นเหตุผลเบื้องหลังของหลักกฎหมายดังกล่าวด้วย

1.6.2 สามารถนำประสบการณ์การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นของต่างประเทศ ทั้งในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาและไต่สวนมาเปรียบเทียบกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในระบบศาลไทยได้

1.6.3 ตระหนักถึงปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย และสามารถนำแง่มุมการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในต่างประเทศมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทยได้

1.6.4 กำหนดแนวทางที่ควรจะเป็นในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยบนพื้นฐานทฤษฎีทางนิติศาสตร์ และสร้างหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย

1.7 ทบทวนวรรณกรรม

เพื่อให้งานวิจัยฉบับนี้มีรากฐานข้อมูลที่หนักแน่นและกว้างขวางมากขึ้น ในหัวข้อนี้จะทบทวนงานเขียนทางวิชาการไม่ว่าจะเป็นงานวิจัย หนังสือ หรือบทความที่เกี่ยวข้องกับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น (Issue Preclusion) รวมถึงเปิดเผยข้อค้นพบทางวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา เพื่อเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่างานวิจัยฉบับนี้จะสามารถต่อยอดและเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ (Knowledge Gap) ที่มีอยู่ในปัจจุบันให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และในขณะเดียวกันก็ช่วยขยายพรมแดนของความรู้ (Knowledge Expansion) ทางนิติศาสตร์ให้กว้างขวางออกไปอีกด้วย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า งานวิชาการในประเทศไทยที่กล่าวถึงหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นโดยตรงยังมีอยู่อย่างจำกัด จะมีก็เพียงตำราทางพยานหลักฐาน

ที่กล่าวถึงหลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษา (Estoppel by Judgment) เพียงสั้น ๆ เท่านั้น แม้กระนั้นก็ตาม เมื่อทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องต่อไปแล้วพบว่า ในประเทศไทยมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ซึ่งมีรากฐานมาจากหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นอยู่พอสมควร แต่การศึกษายังคงจำกัดอยู่ภายในขอบเขตของบทบัญญัติดังกล่าวเท่านั้น ไม่มีการศึกษาต่อยอดไปว่าจะนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นที่อยู่เบื้องหลังของบทบัญญัติดังกล่าวไปปรับใช้กับกรณีอื่น ๆ ได้หรือไม่ อย่างไร อีกทั้งงานวิจัยและบทความเกี่ยวกับหลักการดังกล่าวที่ผู้วิจัยเคยนำเสนอไว้ในอดีต ก็คงเป็นการศึกษาการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นโดยจำกัดขอบเขตการศึกษาอยู่เฉพาะในคดีอาญาเท่านั้น ยังไม่มีการศึกษาการปรับใช้หลักกฎหมายดังกล่าวในคดีประเภทอื่น ทำให้ระบบกฎหมายยังต้องการองค์ความรู้เกี่ยวกับการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นอยู่ตลอดมา

ในส่วนของวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น ไม่ว่าจะเป็นงานวิจัย หนังสือ หรือบทความวิชาการ ทั้งที่ตีพิมพ์เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีรายละเอียดดังจะกล่าวต่อไปนี้

1.7.1 งานวิจัย

1.7.1.1 งานวิจัยเรื่อง “The Doctrine of *Res Judicata* before International Arbitral Tribunals” โดย *Silja Schaffstein* นำเสนอที่ University of London Queen Mary and Westfield College Centre for Commercial Law Studies และ University of Geneva, Faculty of Law³ งานวิจัยฉบับนี้รวบรวมข้อมูลความเป็นมาและการปรับใช้หลัก *Res Judicata* ในประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ รวมถึงประเทศฝรั่งเศสไว้พอสมควร แต่วัตถุประสงค์และข้อเสนอแนะของงานวิจัยจะเกี่ยวข้องกับการปรับใช้หลัก *Res Judicata* ในชั้นอนุญาโตตุลาการคดีการค้าระหว่างประเทศเป็นหลัก ดังนั้น ปัญหาเกี่ยวกับการปรับใช้หลัก *Res Judicata* ในคดีอื่นนอกจากคดีแพ่งจึงไม่ใช่เป้าหมายการศึกษาของงานวิจัยฉบับนี้

1.7.1.2 งานวิจัยเรื่อง “Doctrine of Estoppel” โดย *K.P.Satheesan* นำเสนอที่ *Cochin University, Faculty of Law*⁴ งานวิจัยฉบับนี้นำเสนอประวัติศาสตร์และความเป็นมาของหลักกฎหมายปิดปาก (Estoppel) ประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหลักกฎหมายปิดปากโดยสำนวนความ (Estoppel by Record) หลักกฎหมายปิดปากโดยกรรมกรรม (Estoppel by Deed) หลัก

³ Silja Schaffstein, *The Doctrine of Res Judicata before International Arbitral Tribunals* (University of Geneva, 2012), pp. 1-9.

⁴ K.P.Satheesan, *Doctrine of Estoppel* (Faculty of Law: Cochin University of Science and Technology, 2002), p. 233.

กฎหมายปิดปากโดยตัวแทน (Estoppel by Representation) รวมถึงหลักกฎหมายปิดปากโดยการกระทำ (Promissory Estoppel) โดยมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างหลักกฎหมายปิดปากประเภทต่างๆ ในประเทศอินเดียและประเทศอังกฤษว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ท้ายที่สุดงานวิจัยฉบับนี้นำเสนอว่าหลักกฎหมายปิดปากมีสถานะเป็นหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่รัฐควรยอมรับและนำมาบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษร ยิ่งไปกว่านั้นหลักกฎหมายปิดปากควรเข้ามาควบคุมการบริหารประเทศของรัฐบาลเพื่อให้ประชาชนสามารถเชื่อได้ว่าสิ่งที่รัฐบาลให้สัญญาแก่ประชาชนไว้จะสามารถบังคับใช้ได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม แต่กระนั้นก็ตามงานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาหลักกฎหมายปิดปากกว้าง ๆ เท่านั้น ไม่มีการศึกษาเฉพาะเจาะจงลงไปเป็นหลักกฎหมายปิดปากโดยส่วนความ ซึ่งถือเป็นบ่อเกิดของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น

1.7.1.3 งานวิจัยเรื่อง “Doctrine of Res Judicata” โดย Nidhi Navneet นำเสนอที่ Chanakya National Law University⁵ งานวิจัยฉบับนี้มีเป้าหมายในการวิเคราะห์แนวคิดของหลัก Res Judicata รวมถึงหลักเกณฑ์การบังคับใช้ในคดีประเภทต่าง ๆ เช่น คดีที่เกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะ (Public interest litigations) คดีภาษีอากร (Tax proceedings) คดีในชั้นออกหมายต่าง ๆ (Writ proceedings) ว่าในแต่ละประเภทคดีมีการบังคับใช้หลัก Res Judicata แตกต่างกันอย่างน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม งานวิจัยฉบับนี้นำเสนอหลัก Res Judicata ในฐานะเป็นกฎหมายว่าด้วยเรื่องฟ้องซ้ำเท่านั้น ไม่ได้นำเสนอแง่มุมของหลัก Res Judicata ที่เป็นบทบัญญัติให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นแต่ประการใด งานวิจัยฉบับนี้จึงให้ข้อมูลได้ในเชิงเทียบเคียง (Analogy) เท่านั้น

1.7.1.4 งานวิจัยเรื่อง “ผลของคำพิพากษาคดีอาญาที่มีต่อการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา” โดย นายจรูญชัย เคียงกิตติวรรณ⁶ งานวิจัยฉบับนี้นำเสนอข้อค้นพบว่า การถือข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 มีเจตนารมณ์เพื่อให้ศาลในคดีส่วนแพ่งและส่วนอาญาวินิจฉัยข้อเท็จจริงสอดคล้องไปในทางเดียวกัน หากปล่อยให้เกิดกรณีที่ศาลส่วนแพ่งและศาลส่วนอาญารับฟังข้อเท็จจริงเป็นอิสระจากกันอาจนำมาซึ่งผลของคำพิพากษาที่ขัดแย้งกัน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาจำกัดอยู่เพียงบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 เท่านั้น ไม่ได้ศึกษาลงไปถึงหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นที่อยู่เบื้องหลังบทบัญญัติมาตราดังกล่าว ทำให้การนำหลักการ

⁵ Nidhi Navneet, *Doctrine of Res Judicata* (A Project on Civil Procedure: Faculty of Law, Chanakya National Law University, 2011), p. 4.

⁶ จรูญชัย เคียงกิตติวรรณ, "ผลของคำพิพากษาคดีอาญาที่มีต่อการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา" (คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554), หน้า 112-120.

เช่นเดียวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ไปใช้กับคดีประเภทอื่นยังคงเป็นปัญหาสำคัญ

1.7.1.5 งานวิจัยเรื่อง “การรับฟังข้อเท็จจริงคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญา” วิจัยโดย นายอิทธิพันธุ์ วงศ์พิทักษ์โรจน์⁷ งานวิจัยฉบับนี้นำเสนอข้อค้นพบว่า เหตุผลที่กฎหมายกำหนดให้ถือข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามคดีอาญาก็เพื่อให้การวินิจฉัยคดีของศาลทั้งสองคดีเป็นไปในแนวทางเดียวกัน อันจะก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพของคำพิพากษา อีกทั้งงานวิจัยฉบับนี้ยังเสนอว่า ศาลในคดีส่วนแพ่งต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาเฉพาะกรณีที่คดีอาญาพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำความผิด และการกระทำนั้นเป็นประเด็นโดยตรงกับคดีแพ่งประกอบกับคดีอาญาต้องใช้กระบวนการพิจารณาที่รวดเร็วต่อเนื่องและเป็นธรรมอย่างเคร่งครัดรวมทั้งควรให้สิทธิคู่ความอุทธรณ์ปัญหาข้อเท็จจริงในคดีอาญาได้เพียงครั้งเดียว จึงจะไม่กระทบต่อการดำเนินคดีแพ่ง แต่กระนั้นก็ตาม งานวิจัยฉบับนี้เน้นศึกษาเฉพาะขอบเขตของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 46 เท่านั้น ยังไม่ได้ตอบคำถามที่สำคัญว่า หลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ที่อยู่เบื้องหลังบทบัญญัติดังกล่าวสามารถนำไปปรับใช้กับกรณีอื่นได้อีกหรือไม่

1.7.1.6 งานวิจัยเรื่อง “หลักกฎหมายปิดปาก” โดย นายพงษ์อาจ ตรีกิจวัฒนากุล⁸ งานวิจัยฉบับนี้นำเสนอความคิดที่ว่า หลักกฎหมายปิดปากมีสถานะแตกต่างกันไปตามระบบกฎหมายแต่ละประเทศ ในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์มองหลักกฎหมายปิดปากว่ามีความยืดหยุ่นและสามารถปรับใช้ได้กับหลายกรณีตามที่ศาลเห็นว่ายุติธรรม แต่ในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์จะนำหลักกฎหมายปิดปากมาใช้ได้แต่เฉพาะในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้เท่านั้น โดยในประเทศที่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรจะบัญญัติหลักกฎหมายปิดปากกระจายออกไปตามกฎหมายฉบับต่าง ๆ การให้อำนาจศาลนำหลักกฎหมายปิดปากมาปรับใช้กับคดีตามที่เห็นว่ายุติธรรมเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมาก อย่างไรก็ตาม งานวิจัยฉบับนี้อาจให้ข้อมูลและแนวคิดพื้นฐานกว้าง ๆ เกี่ยวกับหลักกฎหมายปิดปากเท่านั้น ยังไม่ได้ศึกษาลงลึกไปถึงหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นและหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีแต่ประการใด

⁷ อิทธิพันธุ์ วงศ์พิทักษ์โรจน์, "การรับฟังข้อเท็จจริงคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา" (คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธำมาศ, 2547), หน้า 79 - 85.

⁸ พงษ์อาจ ตรีกิจวัฒนากุล, "หลักกฎหมายปิดปาก" (คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 209-214.

1.7.1.7 งานวิจัยเรื่อง “ผลผูกพันทางกฎหมายของเหตุผลในคำพิพากษาคดีแพ่ง” โดย นายชาคริต ชันนาโพธิ์⁹ งานวิจัยนี้ศึกษาถึงเหตุผลในคำพิพากษาของศาลว่ามีผลผูกพันต่อการวินิจฉัยของศาลในคดีต่อไปหรือไม่ หากคดีใด ๆ ที่มีข้อเท็จจริงเหมือนดังคดีที่ศาลได้ตัดสินไว้แล้ว ศาลในคดีหลังจะต้องถือคำพิพากษาในคดีก่อนเป็นบรรทัดฐานหรือไม่ ซึ่งข้อค้นพบของงานวิจัยฉบับนี้ก็คือ ศาลในต่างประเทศทุกประเทศล้วนให้ความสำคัญกับคำพิพากษาของศาลทั้งสิ้น เพียงแต่ประเทศในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ถือว่าเหตุผลในคำพิพากษามีค่าเป็นกฎหมายที่ศาลในคดีหลังต้องถือตาม ส่วนประเทศในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ถือว่าคำพิพากษามีความสำคัญในฐานะตัวอย่างของการตีความกฎหมายเท่านั้น ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาเฉพาะผลผูกพันในการวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายของศาลคดีหลังเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาผลผูกพันในการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงของศาลคดีหลังซึ่งเป็นประเด็นโดยตรงเกี่ยวกับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นแต่อย่างใด

1.7.1.8 งานวิจัยเรื่อง “ผลผูกพันของคำพิพากษาในคดีแพ่ง” โดย นายกิตติพงษ์ จิตสว่าง โสภิต¹⁰ งานวิจัยนี้นำเสนอว่า หลักความศักดิ์สิทธิ์ของคำพิพากษาถือเป็นหลักสำคัญในกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ประเทศไทยยึดถือมาอย่างยาวนาน ดังที่บัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 แต่บทบัญญัติดังกล่าวขาดความยืดหยุ่น เป็นผลทำให้ศาลและคู่ความคดีหลังจำต้องถูกผูกพันโดยคำพิพากษาคดีก่อนทั้งที่บางครั้งคำพิพากษาคดีก่อนมีข้อผิดพลาดและมีลักษณะที่ไม่ควรให้มีผลผูกพัน เช่น มีปัญหาเรื่องอำนาจฟ้อง เขตอำนาจศาล การส่งหมายเรียก การสืบพยานนอกฟ้องนอกประเด็น รวมถึงการนำเสนอพยานหลักฐานปลอม ด้วยเหตุนี้ จึงควรบัญญัติให้มีข้อยกเว้นของหลักความศักดิ์สิทธิ์ของคำพิพากษามากขึ้น เช่น คำพิพากษาอาจไม่ผูกพันคู่ความในกรณีที่คำพิพากษาขัดต่อกฎหมาย มีการดำเนินกระบวนการพิจารณาผิดระเบียบ มีการดำเนินคดีโดยไม่สุจริต หรือปรากฏพยานหลักฐานใหม่ที่อาจทำให้ผลของคดีก่อนหน้าเปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยฉบับนี้ยังไม่ได้ลงรายละเอียดเกี่ยวกับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น เพียงแต่ชี้ให้เห็นข้อพิจารณาเพิ่มเติมซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับกรณีของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นเท่านั้น

1.7.1.9 งานวิจัยเรื่อง “การนำข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นมาใช้ในคดีอาญา” โดย นายไกรพล อรัญรัตน์¹¹ งานวิจัยนี้มุ่งนำเสนอการนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นไปใช้ในคดีอาญาว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ซึ่งข้อค้นพบที่สำคัญของ

⁹ ชาคริต ชันนาโพธิ์, "ผลผูกพันทางกฎหมายของเหตุผลในคำพิพากษาคดีแพ่ง" (คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), หน้า 1-3.

¹⁰ กิตติพงษ์ จิตสว่าง โสภิต, "ผลผูกพันของคำพิพากษาในคดีแพ่ง: กรณีศึกษาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145" (คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 77-82.

¹¹ ไกรพล อรัญรัตน์, "การนำข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นมาใช้ในคดีอาญา" (คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 223.

งานวิจัยฉบับนี้ก็คือ หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นมีแนวคิดและนโยบายเบื้องหลัง (Policy underlying idea) ที่ขัดแย้งกับปรัชญาพื้นฐานของการดำเนินคดีอาญาหลายประการ ได้แก่ หลักการดำเนินคดีอาญาแบบตรวจสอบ (Examination Principle) หลักการพิจารณาคดีอาญาต่อหน้าจำเลย และหลักการรับฟังพยานบอกเล่าในคดีอาญา ด้วยเหตุนี้จึงไม่ควรมีการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอาญาตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น แม้ในคดีที่ได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ก่อนหน้านั้นจะมีคู่ความและประเด็นแห่งคดีชุดเดียวกันก็ตาม (Same parties and same issue) แต่กระนั้นก็ตามงานวิจัยฉบับนี้เพียงแต่ศึกษาถึงการนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น ไปใช้ในคดีอาญาเท่านั้น โดยไม่ได้ศึกษาถึงการนำหลักดังกล่าวไปใช้ในคดีแพ่ง รวมถึงคดีของศาลในระบบอื่นได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลทหาร จึงอาจกล่าวได้ว่างานวิจัยฉบับนี้เป็นเพียงข้อสรุปส่วนหนึ่งในประเด็นเพียงเล็กน้อยปัญหาเรื่องการปรับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นเท่านั้น

1.7.1.10 งานวิจัยเรื่อง “ผลผูกพันของคำพิพากษาศาลปกครองต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญา” โดย นายไกรพล อรัญรัตน์¹² งานวิจัยนี้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการปรับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นในคดีอาญา โดยมุ่งศึกษาเฉพาะกรณีที่คำพิพากษาคดีก่อนหน้าเป็นคำพิพากษาของศาลปกครอง ซึ่งปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันระหว่างศาลปกครองกับศาลอาญานับเป็นปัญหาที่ทวีความสำคัญมากขึ้นภายหลังการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ในปีพุทธศักราช 2540 ทั้งนี้ ข้อค้นพบที่สำคัญของงานวิจัยฉบับนี้ นอกจากจะเป็นเครื่องยืนยันว่าหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นมีลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของการดำเนินคดีอาญาหลายประการแล้ว ยังพบว่า การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาจะต้องพิสูจน์ในระดับปราศจากข้อสงสัย (Proof Beyond Reasonable Doubt) ซึ่งถือว่าเป็นระดับมาตรฐานการพิสูจน์สูงที่สุดในระบบกฎหมายปัจจุบัน ดังนั้น เมื่อคดีปกครองไม่ได้มีมาตรฐานการพิสูจน์ในระดับสูงสุดเช่นเดียวกับคดีอาญา การจะให้ศาลอาญาวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลปกครองย่อมเป็นเรื่องขัดต่อกฎหมายและอาจทำให้ประชาชนไม่ได้รับการคุ้มครองจากมาตรฐานการพิสูจน์ในระดับสูงตามกฎหมาย อีกทั้งเมื่อพิจารณากฎหมายลายลักษณ์อักษรในปัจจุบันก็ไม่เปิดช่องให้นำคำพิพากษาศาลปกครองมาใช้เป็นบทตัดสินในคดีอาญาด้วย อย่างไรก็ตาม งานวิจัยฉบับนี้ยังไม่ได้ตอบคำถามว่าการนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นไปใช้กับคดีประเภทอื่นนอกจากคดีอาญา รวมถึงนำไปใช้กับคดีในศาลระบบอื่นนอกจากศาลยุติธรรม จะมีความเป็นไปได้หรือไม่ เพียงใด จึงยังจำเป็นต้องศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นดังกล่าว

¹² ไกรพล อรัญรัตน์, "ผลผูกพันของคำพิพากษาศาลปกครองต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญา" (คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557), หน้า 128-132.

1.7.1.11 งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วยหลักเศรษฐศาสตร์” โดย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI)¹³ งานวิจัยฉบับนี้เปิดมุมมองให้วงการนิติศาสตร์เห็นว่า การนำหลักเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการวิเคราะห์กิจกรรมของมนุษย์อย่างอื่นนอกเหนือจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นสามารถทำได้ ยกตัวอย่างเช่น การนำหลักเศรษฐศาสตร์มาใช้วิเคราะห์กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยที่ค่อนข้างขาดประสิทธิภาพ อันเป็นผลมาจากการบัญญัติความผิดทางอาญามากเกินไปจนเกิดภาวะกฎหมายอาญาเพื่อ (Over Criminalization) และการมุ่งใช้โทษจำคุกมากกว่ามาตรการทางอาญาอื่น ๆ ซึ่งท้ายที่สุดงานวิจัยฉบับนี้เสนอว่าควรยกเลิกโทษอาญาในกฎหมายบางฉบับ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เชื้อค พ.ศ.2534 และกฎหมายหมิ่นประมาท ซึ่งจะช่วยให้ประหยัดต้นทุนของประเทศได้ถึง 1,189 ล้านบาท รวมถึงควรมีการนำโทษปรับมาใช้แทนโทษจำคุกในระยะสั้น ฯลฯ แต่กระนั้นก็ตาม งานวิจัยฉบับนี้ยังศึกษาเฉพาะในแง่มุมมองของกฎหมายสารบัญญัติเท่านั้น ยังไม่มีการนำหลักเศรษฐศาสตร์ไปใช้ในการวิเคราะห์กฎหมายวิธีสบัญญัติแต่อย่างใด

1.7.1.12 งานวิจัยเรื่อง “สภาพบังคับของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ” โดย ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต และคณะ¹⁴ งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาถึงบทบัญญัติมาตรา 216 วรรคห้าของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นเด็ดขาด มีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ” นั้นมีความหมายมากน้อยเพียงใด โดยตอนหนึ่งของงานวิจัยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น กล่าวคือ ผู้วิจัยทิ้งประเด็นสำคัญไว้ว่า ที่รัฐธรรมนูญบัญญัติให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันศาลนั้นมีขอบเขตมากน้อยเพียงใด มีขอบเขตกว้างไปถึงการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีของศาลยุติธรรมด้วยหรือไม่ ศาลยุติธรรมจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงไม่ขัดแย้งกับข้อเท็จจริงที่ปรากฏตามคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญหรือไม่ ซึ่งผู้วิจัยก็ยังไม่สามารถหาคำตอบให้กับประเด็นดังกล่าวและเห็นว่าเป็นประเด็นที่ต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม อันแสดงให้เห็นว่าประเด็นดังกล่าวเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องหาคำตอบต่อไป

¹³ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, "การวิเคราะห์กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วยหลักเศรษฐศาสตร์" (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2554), หน้า 1-11.

¹⁴ อุดม รัฐอมฤต และคณะ, "รายการการวิจัยเรื่อง สภาพบังคับของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ" (พี.เพรส, 2550), หน้า 34.

1.7.2 หนังสือ

1.7.2.1 หนังสือเรื่อง “*Res Judicata: A Handbook on Its Theory, Doctrine, and Practice*” เขียนโดย Robert C. Casad และ Kevin M. Clermont¹⁵ หนังสือเล่มนี้นำเสนอแง่มุมที่น่าสนใจเกี่ยวกับหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษา ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานประการหนึ่งของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เขียนมีการอภิปรายถึงข้อดี ข้อเสีย หลักการบังคับใช้ และข้อยกเว้นการบังคับใช้หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาในประเทศสหรัฐอเมริกา และมีการยกตัวอย่างคำพิพากษาที่ถือเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาในประเทศสหรัฐอเมริกาอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ด้วยความที่หนังสือเล่มนี้มุ่งเน้นการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลเดี่ยวเป็นสำคัญ ทำให้ขาดมุมมองการบังคับใช้หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาในกรณีที่มีการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ รวมถึงขาดการนำหลักการทางเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการวิเคราะห์หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาคดีอื่นด้วย หนังสือเล่มนี้จึงยังไม่สามารถตอบปัญหาของงานวิจัยฉบับนี้ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

1.7.2.2 หนังสือเรื่อง “*Cross on Evidence*” เขียนโดย Sir Rupert Cross และ Colin Tapper¹⁶ หนังสือเล่มนี้นับเป็นผลงานทางวิชาการที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาวิชาพยานหลักฐานในประเทศอังกฤษ ภายในเล่มกล่าวถึงความเป็นมาและการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี (หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น) ในประเทศอังกฤษ ว่างกว้าง ๆ โดยมีข้อสรุปว่าการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีจำเป็นต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าด้วยว่ามีความสมบูรณ์เพียงพอให้ศาลในคดีหลังรับฟังเป็นบทตัดสินแล้วหรือไม่ อีกทั้งศาลในประเทศอังกฤษปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีเฉพาะในคดีแพ่งเท่านั้น ส่วนในคดีประเภทอื่นอาจถูกนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งภายใต้กฎเกณฑ์ว่าด้วยการรับฟังพยานบอกเล่า อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ไม่ได้วิเคราะห์โดยละเอียดว่าการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีในคดีประเภทต่าง ๆ ควรมีเกณฑ์ในการพิจารณาอย่างไร จึงไม่สามารถนำมาใช้ได้กับกรณีที่ตั้งเป็นคำถามของงานวิจัยฉบับนี้

¹⁵ Robert C. Casad and Kevin M. Clermont, *Res Judicata* (United States of America: California Academic Press, 2001), pp. 31-35.

¹⁶ Rupert Cross and Colin Tapper, *Cross on Evidence* (London: Butterworths, 1990), p. 91.

1.7.2.3 หนังสือเรื่อง “McCORMICK on Evidence” เขียนโดย Edward W. Cleary และคณะ¹⁷ หนังสือเล่มนี้เป็นที่นิยมในวงการศึกษากฎหมายพยานหลักฐานในประเทศสหรัฐอเมริกา ภายในเล่มกล่าวถึงสถานะของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเอาไว้สั้น ๆ ว่า ถึงแม้คำพิพากษาคดีก่อนหน้าจะมีลักษณะเป็นพยานบอกเล่าซึ่งโดยหลักแล้วศาลไม่ควรรับฟังเป็นพยานหลักฐานก็ตาม แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกามีการบัญญัติเป็นข้อยกเว้นไว้ใน Federal Rule of Evidence ให้พยานบอกเล่าชนิดนี้สามารถรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้ด้วยเหตุผลบางประการ อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้เพียงแต่วิเคราะห์สถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเท่านั้น ยังไม่ได้วิเคราะห์ว่าคำพิพากษาคดีก่อนหน้าสามารถให้ผลผูกพันตามหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีได้หรือไม่ เพียงใด จึงอยู่นอกขอบเขตของงานวิจัยฉบับนี้

1.7.2.4 หนังสือเรื่อง “Civil Procedure: Cases and Materials” เขียนโดย Allan D. Vestal และคณะ¹⁸ หนังสือเล่มนี้อธิบายหลักการพื้นฐานของการดำเนินคดีแพ่งหลายประการ และมีการกล่าวถึงหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น (Preclusion) อยู่ด้วย โดยมีข้อค้นพบที่สำคัญประการหนึ่งว่า หลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น (หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี) ไม่ได้มีลักษณะเป็นที่สุดในตัวเอง การปรับใช้หลักการดังกล่าวจำเป็นต้องชี้แจงน้ำหนักว่าสังคมจะได้ประโยชน์จากการให้คำพิพากษาเป็นที่สุด หรือจะได้ประโยชน์จากการอนุญาตให้มีการพิจารณาคดีใหม่อีกครั้งหนึ่งมากกว่ากัน ในกรณีที่สังคมจะได้ประโยชน์จากการให้คำพิพากษาถึงที่สุดมากกว่าก็ต้องนำหลักการดังกล่าวมาใช้ แต่ถ้าหากสังคมจะได้ประโยชน์จากการพิจารณาคดีใหม่มากกว่าก็ไม่ควรนำหลักการดังกล่าวมาใช้ แต่กระนั้นก็ตาม แม้หนังสือเล่มนี้จะมีข้อค้นพบที่น่าสนใจ แต่ก็ไม่ได้วิเคราะห์ลงในรายละเอียดว่าคดีประเภทใดควรปรับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น และในทางกลับกันคดีใดไม่ควรใช้

1.7.2.5 หนังสือเรื่อง “Economic Analysis of Law” เขียนโดย Richard A. Posner¹⁹ หนังสือเล่มนี้พยายามนำหลักการทางเศรษฐศาสตร์มาใช้อธิบายหลักกฎหมายแต่ละเรื่อง รวมถึงหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี (หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น) ด้วย โดยมีข้อค้นพบที่สำคัญประการหนึ่งว่า การปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีสามารถประหยัดต้นทุนทั้งด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในกระบวนการยุติธรรมได้ ด้วยเหตุที่คู่ความไม่ต้องนำพยานหลักฐานมาสืบซ้ำซ้อนในเรื่องเดิม แต่การปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีก็

¹⁷ Edward W. Cleary and others, *Mccormick on Evidence* (St. Paul, Minn: West Publishing, 1984), p. 894.

¹⁸ Allan D. Vestal, *Civil Procedure: Cases and Materials* (United States of America: West), p. 860.

¹⁹ Richard A. Posner, *Economic Analysis of Law* (United States of America: Aspen Publishers, 2011), pp. 794-800.

ต้องคำนึงถึงคำพิพากษาคดีก่อนหน้าด้วยว่ามีคุณสมบัติเพียงพอให้ศาลคดีหลังใช้เป็นบทตัดสินสำนวนหรือไม่ เพียงใด อนึ่ง แม้หนังสือเล่มนี้จะประกอบไปด้วยเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ที่อยู่เบื้องหลังหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีก็ตาม แต่หนังสือเล่มนี้ยังคงขาดการวิเคราะห์ถึงการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีในเชิงสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และจิตวิทยาอยู่ ทำให้ข้อค้นพบในหนังสือเล่มนี้ยังไม่อาจนำมาปรับใช้กับปัญหาของงานวิจัยได้ทั้งหมด

1.7.2.6 หนังสือเรื่อง “คำพิพากษาของศาลในกลุ่มประเทศอาเซียนจะมีผลในอีกประเทศหนึ่งหรือไม่?” เขียนโดย นายอานนท์ ศรีบุญโรจน์²⁰ หนังสือเล่มนี้เสนอข้อค้นพบว่า ปัจจุบันมีการเคลื่อนย้ายของสินค้า บริการ เงินทุน และแรงงานภายในภูมิภาคอาเซียนอย่างเสรี อันนำมาซึ่งการเพิ่มขึ้นของข้อพิพาทหรือการฟ้องคดีในระดับระหว่างประเทศ แต่กลุ่มประเทศในอาเซียนยังขาดกลไกทางกฎหมายในการยอมรับและบังคับตามคำพิพากษาของประเทศสมาชิกด้วยกัน ทำให้กระบวนการยุติธรรมในระดับระหว่างประเทศขาดเสถียรภาพ จึงควรส่งเสริมให้มีการตกลงในระดับภูมิภาคขึ้นใหม่ภายใต้กรอบความร่วมมือของอาเซียน อย่างไรก็ตาม แม้หนังสือเล่มนี้จะกล่าวถึงผลบังคับของคำพิพากษาในอีกประเทศหนึ่งก็ตาม แต่ไม่ได้กล่าวถึงผลผูกพันของคำพิพากษาตามหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นแต่อย่างใด ทำให้หนังสือเล่มนี้ไม่สามารถตอบปัญหาอันเป็นประเด็นหลักของงานวิจัยฉบับนี้ได้

1.7.2.6 หนังสือเรื่อง “ข้อเท็จจริงและการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริง” เขียนโดย ศาสตราจารย์พิเศษไพโรจน์ วายุภาพ²¹ หนังสือเล่มนี้อธิบายหลักการพื้นฐานว่าการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงจะต้องกระทำโดยอาศัยพยานหลักฐานในสำนวนคดีเท่านั้น ยกเว้นเสียแต่ข้อเท็จจริงบางประเภทที่กฎหมายเข้ามาแทรกแซงกำหนดให้เป็นไปในทางใดทางหนึ่งอยู่แล้ว การวินิจฉัยข้อเท็จจริงเหล่านี้จึงไม่จำเป็นต้องอาศัยพยานหลักฐานเลย เช่น ข้อเท็จจริงที่รู้กันอยู่ทั่วไป ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ ข้อเท็จจริงที่คู่ความรับกันในศาล รวมถึงข้อสันนิษฐานตามกฎหมายด้วย แต่ในส่วนของหลักกฎหมายปิดปากเป็นคนละเรื่องกับข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ เพราะหลักกฎหมายปิดปากจะต้องมีกฎหมายบัญญัติให้ปิดปากหรือเป็นการปิดปากโดยปริยายเท่านั้น แต่ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ เป็นสิ่งที่ไม่อาจโต้แย้งได้โดยสภาพของตัวเองอยู่แล้ว อนึ่ง หนังสือเล่มนี้เพียงแต่อธิบายสถานะทางพยานหลักฐานของหลักกฎหมายปิดปากเท่านั้น ไม่ได้อธิบายลงลึกว่าควรปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากในกรณีใด หรือไม่ควรปรับใช้ในกรณีใด จึงยังไม่ตอบคำถามของงานวิจัยฉบับนี้

²⁰ อานนท์ ศรีบุญโรจน์, คำพิพากษาของศาลในกลุ่มประเทศอาเซียนจะมีผลในอีกประเทศหนึ่งหรือไม่ (กรุงเทพมหานคร: วิทยุชน, 2556), หน้า 14-15.

²¹ ไพโรจน์ วายุภาพ, ข้อเท็จจริงและการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริง (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร, 2559), หน้า 113.

1.7.2.7 หนังสือเรื่อง “วิชาข้อเท็จจริง” เขียนโดย ร้อยเอกหลวงสถิตย์ทศชำนาญ²² หนังสือเล่มนี้นำเสนอแนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับ “ความจริง” โดยกล่าวว่าความจริงนั้นมีหลายระดับ ได้แก่ ความจริงทางธรรม ความจริงทางโลก และความจริงทางคติ ในส่วนของความจริงทางคติเป็นเรื่องที่ต้องใส่ใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะความจริงทางคติเป็นความจริงที่ปรากฏตามพยานหลักฐาน และแสดงออกผ่านคำพิพากษา แม้ความจริงทางคติจะไม่ตรงกับสิ่งที่เกิดขึ้น แต่ระบบกฎหมายก็กำหนดให้ทุกฝ่ายในสังคมยอมรับและปฏิบัติตามความจริงในคำพิพากษาเพื่อยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความ แต่กระนั้นก็ตาม หนังสือเล่มนี้เพียงอธิบายถึงแนวคิดเกี่ยวกับ “ความจริง” เท่านั้น ไม่ได้อธิบายว่าความจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาจะมีผลผูกพันการพิจารณาคดีอื่นมากน้อยเพียงใดหรือไม่ ปัญหาของงานวิจัยฉบับนี้จึงยังไม่ได้รับคำตอบ

1.7.2.8 หนังสือเรื่อง “คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน” เขียนโดย ศาสตราจารย์ประมุข สุวรรณศรี²³ หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาอื่นซึ่งเป็นผลของหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีว่า ในกรณีคดีอาญา ห้ามมิให้คู่ความฝ่ายใดอ้างข้อเท็จจริงในคดีอื่นมาเป็นพยานหลักฐานให้ศาลที่พิจารณาคดีอาญารับฟังตามนั้น ศาลที่พิจารณาคดีอาญาจะต้องฟังข้อเท็จจริงตามพยานหลักฐานที่ปรากฏแต่เฉพาะในสำนวนคดีนั้นเพื่อวินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดตามฟ้องหรือไม่ หากมีการนำเสนอข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นเข้ามาในคดีอาญา ศาลจะรับฟังในฐานะที่เป็นพยานความเห็นหรือพยานบอกเล่าเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งหนังสือเล่มนี้มีข้อสรุปประการหนึ่งว่าหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีไม่บังคับใช้กับคดีอาญา แต่จะรับฟังคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเป็นพยานบอกเล่าขึ้นหนึ่งในคดีเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้หนังสือเล่มนี้มีข้อสรุปว่าหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีไม่บังคับใช้ในคดีอาญา แต่ก็ไม่ได้วิเคราะห์หรือแสดงเหตุผลว่าเพราะเหตุใดจึงไม่สามารถปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีกับคดีอาญาได้ จึงมีความจำเป็นต้องทำงานวิจัยเพื่อค้นหาคำตอบต่อไป

1.7.2.9 หนังสือเรื่อง “คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน” เขียนโดย นายไอสถ โกศิน²⁴ หนังสือเล่มนี้อธิบายว่า คำพิพากษาคดีอาญาไม่อาจเป็นบทตัดสินสำนวนในคดีแพ่งเช่นเดียวกับคำพิพากษาคดีแพ่งก็ไม่อาจเป็นบทตัดสินสำนวนในคดีอาญา กล่าวอีกนัยหนึ่งหนังสือเล่มนี้ปฏิเสธการปรับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นนั่นเอง อย่างไรก็ตาม

²² หลวงสถิตย์ทศชำนาญ, วิชาข้อเท็จจริง (กรุงเทพมหานคร: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์), หน้า 21-29.

²³ ประมุข สุวรรณศรี, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิการพิมพ์, 2525), หน้า 160.

²⁴ ไอสถ โกศิน, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม, 2538), หน้า 299.

หนังสือเล่มนี้ไม่ได้อธิบายเหตุผลว่าเพราะเหตุใดจึงไม่ควรมีการปรับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นในการพิจารณาคดีของศาล จึงจำเป็นต้องค้นคว้าวิจัยเพื่อหาคำตอบต่อไป

1.7.2.10 หนังสือเรื่อง “คำอธิบายพยาน” เขียนโดย ศาสตราจารย์พิเศษโสภณ รัตนากร²⁵ หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงหลักกฎหมายปิดปากแยกเป็นบทหนึ่งต่างหาก โดยแบ่งแยกหลักกฎหมายปิดปากออกเป็น หลักกฎหมายปิดปากโดยข้อเท็จจริง หลักกฎหมายปิดปากโดยกรรมธรรม และหลักกฎหมายปิดปากโดยสำนวนความ ซึ่งหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นถือว่าเป็นหลักหนึ่งของหลักกฎหมายปิดปากโดยสำนวนความนั่นเอง นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ยังอธิบายด้วยว่า ความผูกพันของคำพิพากษาหรือคำสั่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 145 เป็นความผูกพันในคำพิพากษาหรือคำสั่งคดีแพ่งด้วยกันเท่านั้น หาได้ผูกพันศาลที่พิจารณาคดีอาญาให้ถือข้อเท็จจริงตามคดีแพ่งไม่ อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ยังขาดการวิเคราะห์ความเหมาะสมในการปรับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นในกรณีต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องศึกษาต่อไปเพื่อค้นหาคำอธิบายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.7.2.11 หนังสือเรื่อง “คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน” เขียนโดย ศาสตราจารย์พิเศษจรูญ ภักดีธนากุล²⁶ หนังสือเล่มนี้อธิบายว่า หลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษาในทางสากลไม่นำมาใช้ในคดีอาญา เพราะในคดีอาญามีหลักพื้นฐานที่สำคัญอยู่ว่าศาลจะต้องตรวจสอบให้เห็นความจริงว่าจำเลยเป็นคนที่กระทำความผิด ดังนั้น จึงไม่มีช่องทางที่จะอ้างเอาคำพิพากษาในคดีอื่นมาผูกพันคดีอาญา ไม่ว่าคดีอื่นนั้นจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาก็ตาม แต่การที่ศาลไทยนำข้อเท็จจริงในคดีแพ่งมาผูกพันคดีอาญาในกรณีที่ข้อเท็จจริงตามคดีแพ่งเป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญานั้นยังพอรับได้ เพราะไม่ขัดแย้งกับสภาพหรือลักษณะพื้นฐานของการดำเนินคดีอาญาที่จะไม่ให้ศาลลงโทษจำเลยจนกว่าจะแน่ใจว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง โดยอาจถือเป็นข้อยกเว้นจากหลักทั่วไป อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ไม่ได้กล่าวถึงการปรับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นในคดีประเภทอื่น ทั้งยังไม่มีวิเคราะห์ในเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าวอีกด้วย

1.7.2.12 หนังสือเรื่อง “คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา” เขียนโดย ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.เกียรติชจร วัจนะสวัสดิ์²⁷ หนังสือเล่มนี้อธิบายว่า ศาลที่พิจารณาคดีอาญาไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำ

²⁵ โสภณ รัตนากร, คำอธิบายพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2553), หน้า 224.

²⁶ จรูญ ภักดีธนากุล, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, หน้า 108-123.

²⁷ เกียรติชจร วัจนะสวัสดิ์, คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา (กรุงเทพมหานคร: พลสยาม พรินต์ติ้ง, 2553), หน้า 290.

พิพากษาคดีแพ่ง แต่หากข้อเท็จจริงในคดีแพ่งเป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญานั้น น่าจะไม่มีข้อห้ามใด ๆ ที่จะทำให้ศาลในคดีอาญารับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีแพ่ง แต่กระนั้นก็ตาม หนังสือเล่มนี้ ยังไม่มีการวิเคราะห์ข้อดี ข้อเสีย ของการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น และไม่มีการกล่าวถึงหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีแต่อย่างใด

1.7.2.13 หนังสือเรื่อง “คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน” เขียนโดย ศาสตราจารย์พิเศษเข็มชัย ชุติวงศ์²⁸ หนังสือเล่มนี้อธิบายว่า การรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ไม่ใช่เรื่องของข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (2) และไม่ใช่อธิบายสันนิษฐานเด็ดขาดตามกฎหมาย (Irrebuttable presumption) แต่อย่างใด แต่เป็นเรื่องผลผูกพันตามกฎหมายของคำพิพากษาคดีอาญาต่อคำพิพากษาในส่วนแพ่งเท่านั้น อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ไม่ได้อธิบายต่อไปว่า สถานะทางพยานหลักฐานของการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นคืออะไร และศาลสามารถรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นได้ในกรณีใดบ้าง จึงยังไม่อาจหาข้อสรุปที่แน่นอนให้กับปัญหาเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น

1.7.2.14 หนังสือเรื่อง “คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน” เขียนโดย ศาสตราจารย์พิเศษพรเพชร วิชิตชลชัย²⁹ หนังสือเล่มนี้ยอมรับว่าสถานะทางพยานหลักฐานของหลักกฎหมายปิดปาก โดยเฉพาะหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี (ตาม ป.วิ.อ. มาตรา 46) ยังคงคลุมเครือและเป็นที่ยกเถียงกันว่า แท้จริงแล้วเป็นเรื่องของข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (2) หรือเป็นเรื่องที่ต้องห้ามไม่ให้สืบพยาน ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าหลักกฎหมายปิดปากเป็นเรื่องการห้ามไม่ให้สืบพยานเช่นเดียวกับหลักเรื่องฟ้องซ้ำและหลักเรื่องคำพิพากษาผูกพันคู่ความ และมักเป็นเรื่องที่ศึกษากันในวิชากฎหมายวิธีพิจารณาความมากกว่ากฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ไม่ได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีแต่อย่างใด

1.7.2.15 หนังสือเรื่อง “หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1” เขียนโดย ดร.วรรณชัย บุญบำรุง³⁰ หนังสือเล่มนี้อธิบายประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับหลักการดำเนินคดีแพ่ง หลักการดำเนินคดีอาญา และหลักการดำเนินคดีปกครอง โดยกล่าวว่าคดีแพ่งใช้หลักการ

²⁸ เข็มชัย ชุติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2551), หน้า 53.

²⁹ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2555), หน้า 43-47.

³⁰ วรรณชัย บุญบำรุง, หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2556), หน้า 115-116.

ดำเนินคดีตามความประสงค์ของคู่ความ อันเป็นผลมาจากลักษณะของข้อพิพาททางแพ่งที่เป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนที่มีฐานะเท่าเทียมกัน กระบวนพิจารณาทางแพ่งจึงเป็นเครื่องมือหรือวิธีการเยียวยาแก้ไขความเสียหายหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากเอกชนสองฝ่าย แตกต่างจากกระบวนพิจารณาทางอาญาที่เป็นเรื่องของการลงโทษผู้ที่มีพฤติกรรมฝ่าฝืนกฎหมายเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม การดำเนินคดีอาญาจึงต้องใช้หลักการตรวจสอบความจริง ที่ให้อำนาจศาลอย่างเต็มที่ในการค้นหาพยานหลักฐาน ทำให้ข้อเท็จจริงที่ได้จากคดีอาญามีความน่าเชื่อถือมากกว่าคดีแพ่ง อันเป็นที่มาของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ที่บัญญัติให้คดีแพ่งต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคดีอาญา อนึ่ง สำหรับคดีปกครองเป็นเรื่องที่รัฐกำหนดหลักเกณฑ์มาจำกัดการใช้อำนาจของตนเองเพื่อมิให้ประชาชนเดือดร้อนจากการใช้อำนาจรัฐ จึงอาจกล่าวได้ว่ากระบวนพิจารณาคดีปกครองยึดหลักความสมดุลและการประนีประนอมระหว่างผลประโยชน์ของรัฐกับเอกชน ข้อมูลที่มีในหนังสือเล่มนี้นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ได้ว่าหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นมีความเหมาะสมกับการดำเนินคดีประเภทใด ซึ่งการวิเคราะห์ดังกล่าวยังไม่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้

1.7.2.16 หนังสือเรื่อง “คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1 – 2”

เขียนโดย รองศาสตราจารย์ ดร.ปิติกุล จีระมงคลพาณิชย์³¹ หนังสือเล่มนี้อธิบายถึงผลผูกพันของคำพิพากษาว่า นอกจากคำพิพากษาของศาลจะมีผลผูกพันคู่ความแห่งคดีในผลของคำพิพากษาที่คู่ความต้องปฏิบัติตามแล้ว คำพิพากษาของศาลยังให้ผลผูกพันตามข้อเท็จจริงที่ได้ความเป็นยุติตามคำพิพากษาได้อีกด้วย กล่าวคือเมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่ง ข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในคดีนั้นไม่ว่าจะเป็นการวินิจฉัยของศาลหรือการที่คู่ความในคดียอมรับกันยอมเป็นยุติ ข้อเท็จจริงนั้นผูกพันคู่ความในคดีตลอดไป ถึงแม้มีการกล่าวอ้างกันในคดีอื่น คู่ความก็จะกล่าวในทางที่แตกต่างไปจากข้อเท็จจริงที่ยุติในคดีเดิมไม่ได้ ดังนั้น เมื่อข้อเท็จจริงยุติแล้ว คู่ความในคดีนั้นรวมทั้งผู้สืบสิทธิจากคู่ความจะกล่าวอ้างให้ศาลฟังเป็นอย่างอื่นไม่ได้ ข้อที่สำคัญคือ ข้อเท็จจริงที่จะถือเป็นยุติได้ต้องเป็นข้อเท็จจริงที่อยู่ในประเด็นแห่งคดี หรือเกี่ยวเนื่องกับประเด็นแห่งคดี อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ไม่ได้กล่าวถึงผลผูกพันตามข้อเท็จจริงในฐานะของหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี และไม่มีการวิเคราะห์ว่าหลักการดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในคดีอื่นนอกเหนือจากคดีแพ่งได้หรือไม่ จึงจำเป็นต้องศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวต่อไป

³¹ ปิติกุล จีระมงคลพาณิชย์, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1-2, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2555), หน้า 312.

1.7.2.17 หนังสือเรื่อง “กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง” เขียนโดย ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ณ นคร³² หนังสือเล่มนี้อธิบายว่า หลักการดำเนินคดีมีอยู่ทั้งสิ้น 2 รูปแบบคือ หลักการดำเนินคดีแบบตรวจสอบ ที่ศาลจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการค้นหาข้อเท็จจริงทั้งหมด และ หลักการดำเนินคดีตามข้อตกลง ที่คู่ความเป็นผู้แบกรับภาระในการค้นหาข้อเท็จจริง โดยทั่วไปแล้ว กระบวนพิจารณาคดีแพ่งของไทยมีลักษณะเป็นการดำเนินคดีตามข้อตกลงที่ศาลจะวินิจฉัยข้อเท็จจริง บนพื้นฐานของพยานหลักฐานเท่าที่คู่ความเสนอ ข้อเท็จจริงใดไม่มีการโต้แย้งหรือยอมรับกันแล้ว ศาล จะไม่ไปตรวจสอบอีก ศาลจะตรวจสอบข้อเท็จจริงเท่าที่อยู่ในกรอบของการโต้เถียงของคู่ความเท่านั้น โดยผู้เขียนเสนอว่า ปัจจุบันการดำเนินคดีแพ่งสมัยใหม่จะยึดหลักการดำเนินคดีตามข้อตกลงเพียง อย่างเดียวไม่ได้แล้ว แต่จะต้องให้ความสำคัญกับหลักการตรวจสอบผสมผสานกันไป เพื่อให้ความจริง แห่งคดีปรากฏออกมามากที่สุด อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้เพียงกล่าวถึงหลักการดำเนินคดี (Procedural Principle) ซึ่งเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการวิเคราะห์เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตาม คำพิพากษาคดีอื่นได้เท่านั้น ยังไม่มีการวิเคราะห์ว่าหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษา คดีอื่นเหมาะสมกับคดีประเภทใด จึงยังคงจำเป็นต้องศึกษาวิจัยต่อไป

1.7.2.18 หนังสือเรื่อง “วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ: ศึกษาเปรียบเทียบ กรณีของศาลรัฐธรรมนูญต่างประเทศกับรัฐธรรมนูญไทย” โดย ศาสตราจารย์ ดร.วรเจตน์ ภาคีรัตน์³³ หนังสือเล่มนี้อธิบายปัญหาการค้นหาความจริง การวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริง และการรับฟัง ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นของศาลรัฐธรรมนูญว่า โดยทั่วไปแล้วคดีที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย มักเป็นปัญหาข้อกฎหมายเสียมาก แต่มีคดีบางประเภทที่ศาลรัฐธรรมนูญจำเป็นต้องวินิจฉัยปัญหา ข้อเท็จจริง แต่เพราะคดีที่ขึ้นสู่ศาลรัฐธรรมนูญมักเป็นคดีที่คู่ความพิพาทกันเป็นคดีอื่นมาก่อนแล้ว เช่น คดีแพ่ง คดีอาญา จึงมีประเด็นที่ต้องพิจารณาว่า หากปัญหาข้อเท็จจริงเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นที่ยุติ แล้วตามคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลในระบบอื่น ศาลรัฐธรรมนูญจำต้องผูกพันกับข้อเท็จจริงอันเป็นที่ ยุติแล้วดังกล่าวหรือไม่ ซึ่งปัญหานี้ผู้เขียนเสนอว่า เมื่อยังไม่มีกฎหมายใด ๆ เกี่ยวกับวิธีพิจารณาจำกัด การค้นหาความจริงในปัญหาข้อเท็จจริงหรือบังคับให้ศาลรัฐธรรมนูญต้องผูกพันตนต่อข้อเท็จจริงอัน เป็นที่ยุติแล้วตามคำพิพากษาของศาลในระบบอื่น กรณีจึงอยู่ในอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญว่าศาล รัฐธรรมนูญจะดำเนินการสืบข้อเท็จจริงในเรื่องนั้นใหม่ หรือจะถือเอาข้อเท็จจริงที่ยุติแล้วตามคำ พิพากษาถึงที่สุดของศาลอื่นเป็นฐาน ทั้งนี้โดยมีข้อพิจารณาตามแนวทางที่ใช้ในระบบกฎหมายของ ประเทศเยอรมนีอยู่ว่า ในกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญจะถือเอาข้อเท็จจริงที่ยุติแล้วตามคำพิพากษาถึงที่สุด

³² คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2558), หน้า 188.

³³ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ ศึกษาเปรียบเทียบกรณีของศาลรัฐธรรมนูญ ต่างประเทศกับรัฐธรรมนูญไทย (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2546), หน้า 205.

ของศาลในระบบอื่นมาเป็นฐานในการทำคำวินิจฉัยของตน ข้อเท็จจริงที่เป็นที่ยุติแล้วดังกล่าวจะต้องเป็นข้อเท็จจริงที่มาจากคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลที่ใช้หลักการค้นหาความจริงโดยการไต่สวน กล่าวคือ จากคดีที่ศาลมีบทบาทเป็นผู้ค้นหาความจริงด้วยตนเองได้ ไม่จำเป็นต้องผูกพันกับพยานหลักฐานที่คู่ความนำมาเสนอ เช่น คำพิพากษาในคดีปกครองหรือคดีอาญา สำหรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลในคดีแพ่งซึ่งไม่ได้ใช้หลักการค้นหาความจริงโดยการไต่สวน แต่ใช้หลักการตกลงและการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานของคู่ความในคดีซึ่งศาลต้องผูกพันนั้น ศาลรัฐธรรมนูญย่อมไม่อาจนำข้อเท็จจริงที่ยุติแล้วดังกล่าวมาใช้เป็นฐานในการวินิจฉัยได้ เพราะเหตุที่ศาลในคดีแพ่งดังกล่าวไม่มีอำนาจในการที่จะค้นหาความจริงด้วยตนเอง อนึ่งในระบบกฎหมายไทย ศาลยังไม่คุ้นเคยกับหลักการค้นหาความจริงโดยการไต่สวนซึ่งจำเป็นที่ศาลต้องมีบทบาทในคดี มิใช่เป็นแต่เพียงคนกลางเท่านั้น ในการนำข้อเท็จจริงที่ยุติแล้วตามคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลอื่นมาใช้เป็นฐานในการตัดสินคดีรัฐธรรมนูญนั้น ศาลรัฐธรรมนูญพึงคำนึงถึงพฤติการณ์เกี่ยวกับคดีนั้นเป็นเรื่อง ๆ ไปด้วยว่าข้อเท็จจริงที่ยุติแล้วนั้นเป็นข้อเท็จจริงที่น่าเชื่อถือได้เพียงใด อนึ่ง เพื่อให้กรณีดังกล่าวนี้มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน ควรที่ศาลรัฐธรรมนูญจะบัญญัติเรื่องดังกล่าวไว้ในข้อกำหนดว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาข้อค้นพบและข้อเสนอของหนังสือเล่มนี้แล้วพบว่า หนังสือเล่มนี้ใช้เพียงหลักการดำเนินคดีเพียงประการเดียวในการชี้วัดว่าศาลรัฐธรรมนูญควรวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหรือไม่ ยังไม่ปรากฏว่ามีการพิจารณาความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าและมาตรฐานการพิสูจน์ อันแสดงว่ายังไม่มีมีการวิเคราะห์ในประเด็นเกี่ยวกับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น อย่างสมบูรณ์ อีกทั้งหนังสือเล่มนี้ยังกล่าวถึงเฉพาะกรณีการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นของศาลรัฐธรรมนูญเท่านั้น ยังไม่รวมถึงศาลในระบบอื่นจึงจำเป็นต้องศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นต่อไป

1.7.2.19 หนังสือเรื่อง “กฎหมายปกครอง” เขียนโดย ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.

กมลชัย รัตนสกววงศ์³⁴ หนังสือเล่มนี้มีตอนหนึ่งที่กล่าวถึงผลผูกพันของคำพิพากษาศาลปกครอง โดยผู้เขียนเสนอว่า เมื่อใดก็ตามที่ศาลปกครองมีคำพิพากษาถึงที่สุดวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีเกี่ยวกับนิติกรรมทางปกครองไว้แล้ว และต่อมามีการนำคดีเรื่องเดียวกันไปฟ้องร้องดำเนินคดีแพ่งหรือคดีอาญาต่อศาลยุติธรรมอีก ศาลยุติธรรมที่พิจารณาคดีแพ่งหรือคดีอาญาควรรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่คำพิพากษาศาลปกครองวินิจฉัยไว้ก่อนแล้ว ทั้งนี้เพราะถือว่าศาลปกครองมีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นเกี่ยวกับนิติกรรมทางปกครองมากกว่าศาลยุติธรรม แต่กระนั้นก็ตาม หนังสือเล่มนี้ไม่ได้วิเคราะห์โดยละเอียดว่าคำพิพากษาศาลปกครองควรผูกพันคดีของศาล ระบบอื่นได้หรือไม่

³⁴ กมลชัย รัตนสกววงศ์, กฎหมายปกครอง (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2554), หน้า 260.

รวมถึงในกรณีกลับกัน หากเรื่องที่ศาลปกครองต้องวินิจฉัยเคยมีคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลยุติธรรมอื่นวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้แล้ว ศาลปกครองจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงอย่างไร ประเด็นนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาวิจัยเพื่อหาคำตอบกันต่อไป

1.7.2.20 หนังสือเรื่อง “กฎหมายกับเศรษฐศาสตร์: กฎหมายทรัพย์สิน สัญญา ละเมิด และสิ่งแวดล้อม” เขียนโดย นายธรรมนิศย์ สุ่มันตกุล³⁵ หนังสือเล่มนี้อธิบายว่า การร่างกฎหมายขึ้นมาฉบับหนึ่งมีมุมมองที่ต้องพิจารณาค่อนข้างมาก โดยหนึ่งในมุมมองที่ต้องพิจารณาก็คือ มุมมองด้านเศรษฐศาสตร์ เมื่อเรานำหลักการทางเศรษฐศาสตร์มาวิเคราะห์กฎหมายแล้วจะทราบว่า กฎหมายแต่ละฉบับที่บัญญัติมา มีผลกระทบต่อการตัดสินใจในชีวิตประจำวันของประชาชนอย่างไร นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ยังอธิบายทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่นิยมนำมาใช้ในการวิเคราะห์กฎหมายจำนวนมาก โดยหนึ่งในทฤษฎีที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยฉบับนี้ก็คือ “ทฤษฎีว่าด้วยประสิทธิภาพของพาเรโต” (Pareto Efficiency) อย่างไรก็ตาม แม้หนังสือเล่มนี้จะอธิบายมุมมองด้านเศรษฐศาสตร์เอาไว้ก็ตาม แต่หนังสือเล่มนี้ก็จำกัดการวิเคราะห์กฎหมายอยู่ในวงของกฎหมายทรัพย์สิน สัญญา ละเมิด และสิ่งแวดล้อม เท่านั้น ไม่มีการนำมุมมองทางเศรษฐศาสตร์มาใช้อธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานแต่ประการใด จึงจำเป็นต้องศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวต่อไป

1.7.2.21 หนังสือเรื่อง “กฎหมายกับเศรษฐศาสตร์: ทรัพย์สิน สัญญา ละเมิด” เขียนโดย ศาสตราจารย์ ดร. ศักดา ธนิตกุล³⁶ หนังสือเล่มนี้มุ่งเน้นการนำหลักทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์มาใช้อธิบายกฎหมายทรัพย์สิน สัญญา และละเมิดโดยเฉพาะ โดยผู้เขียนพยายามหยิบยกคำพิพากษาศาลฎีกา รวมถึงคำพิพากษาของศาลในต่างประเทศมาเป็นตัวอย่างในการอธิบายว่าคำพิพากษาของศาลแต่ละคดีมีเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์เบื้องหลังอย่างไร โดยข้อค้นพบที่สำคัญก็คือ การบัญญัติกฎหมายหรือการพิพากษาตัดสินคดี โดยเฉพาะคดีที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น คดีสิทธิในทรัพย์สิน คดีสัญญา คดีละเมิด ล้วนมีเหตุผลและแง่มุมทางเศรษฐศาสตร์ให้พิจารณาทั้งสิ้น โดยแต่ละคดีสามารถนำทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์มาอธิบายได้อย่างลงตัว อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้ยังไม่มี การนำหลักเศรษฐศาสตร์ไปใช้ในการวิเคราะห์กฎหมายประเภทอื่น โดยเฉพาะกฎหมายที่ไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น กฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐาน จึงทำให้ปัญหาของงานวิจัยฉบับนี้ยังไม่ได้รับคำตอบ

³⁵ ธรรมนิศย์ สุ่มันตกุล, *กฎหมายกับเศรษฐศาสตร์* (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2559), หน้า 26.

³⁶ ศักดา ธนิตกุล, *กฎหมายกับเศรษฐศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2550), หน้า

1.7.2.22 หนังสือเรื่อง “แนวทางพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมทางแพ่งและพาณิชย์ให้คุ้มค่า” โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ ปรกติ³⁷ หนังสือเล่มนี้หยิบยกประเด็นสำคัญเกี่ยวกับกระแสนการยุติธรรมในยุคใหม่ที่เรียกร่องให้กระบวนการยุติธรรมต้องมีลักษณะที่เป็นธรรม รวดเร็ว และราคาไม่แพง (Fair, Fast and Affordable) โดยผู้เขียนนำเสนอมุมมองว่า กระบวนการยุติธรรมที่ “คุ้มค่า” จะต้องเป็นกระบวนการยุติธรรมที่สร้างคุณภาพของกระบวนการ ค้นหาความจริง ในขณะที่เดียวกันต้องสร้างประสิทธิภาพทั้งในแง่ของการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีอีกด้วย ข้อมูลในหนังสือเล่มนี้นำไปใช้ในการสนับสนุนให้มีการศึกษาประเด็นเรื่องการปรับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น อย่างจริงจัง เพราะหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นเป็นหลักกฎหมายที่มีแนวคิดพื้นฐานเพื่อให้เกิดความรวดเร็ว และประหยัดอยู่แล้ว แต่กระนั้นก็ตาม ปัจจัยที่จะเป็นเครื่องชี้วัดว่าหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นใช้ได้หรือไม่ ไม่ใช่เพียงข้อพิจารณาเชิงเศรษฐศาสตร์เรื่องความ “คุ้มค่า” เท่านั้น แต่ยังมีปัจจัยอื่นอีกเช่น หลักการดำเนินคดี ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า และหลักมาตรฐานการพิสูจน์ ที่ต้องนำมาพิจารณาต่อไป

1.7.3 บทความวิชาการ

1.7.3.1 บทความเรื่อง “Reconsidering *Res Judicata*: A Comparative Perspective” เขียนโดย Yuval Sinai³⁸ บทความฉบับนี้นำเสนอข้อค้นพบที่สำคัญว่า กฎหมายในทุกประเทศล้วนแต่ยอมรับหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเสมอ เพียงแต่การนำหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษารูปแบบใดไปใช้กับคดีประเภทใดต้องพิจารณาโยบายเบื้องหลังของการดำเนินคดีประเภทนั้น ๆ ด้วยเสมอ โดยมากแล้วคดีประเภทที่มุ่งยุติข้อพิพาทเป็นสำคัญ (Conflict Resolution) มักยอมรับหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษามาใช้ ในขณะที่คดีประเภทที่มุ่งค้นหาความจริง (Truth Finding) มักไม่ยอมรับหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษามาใช้ เนื่องจากมองว่าหลักดังกล่าวเป็นอุปสรรคต่อการค้นหาความจริง อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้ไม่ได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลกระทบต่อการใช้หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษา เช่น ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า มาตรฐานการพิสูจน์ในแต่ละคดี จึงจำเป็นต้องศึกษาวิธีการปรับใช้ที่เหมาะสมต่อไป

³⁷ กิตติศักดิ์ ปรกติ, แนวทางพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมทางแพ่งและพาณิชย์ให้คุ้มค่า (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2555), หน้า 25.

³⁸ Yuval Sinai, "Reconsidering *Res Judicata*: A Comparative Perspective," *Duke Journal of Comparative and International Law* (2011): 396.

1.7.3.2 บทความเรื่อง “The Historical Relation of Estoppel by Record to Res Judicata” เขียนโดย Robert Wyness Millar³⁹ บทความฉบับนี้นำเสนอมุมมองทางประวัติศาสตร์ของหลักกฎหมายปิดปากโดยสำนวนความกับหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาว่า เดิมทีเดียวหลักกฎหมายปิดปากกับหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาแยกต่างหากจากกันโดยสิ้นเชิง โดยหลักกฎหมายปิดปากมีที่มาจาก การดำเนินคดีในศาลที่ห้ามไม่ให้บุคคลใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริง ขัดแย้งกับการกระทำหรือคำพูดของตนที่เคยบันทึกไว้ในสำนวนคดีของศาล หรือที่เรียกว่าหลักกฎหมายปิดปากโดยสำนวนความ (Estoppel by Record) ต่อมาประเทศอังกฤษรับเอาแนวคิดเกี่ยวกับหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาเข้ามาจนกระทั่งเกิดความคิดที่ว่า แท้จริงแล้วสิ่งที่ควรมีผลเป็นการปิดปากไม่ให้คู่ความอ้างข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นไม่ใช่การกระทำหรือคำพูดที่ปรากฏในสำนวนความ แต่ควรจะเป็นข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาถึงที่สุดมากกว่า แนวคิดนี้เป็นที่มาของหลักกฎหมายใหม่เรียกว่า หลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษา (Estoppel by Judgment) ซึ่งถือเป็นรากฐานของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น แต่กระนั้นก็ตามบทความฉบับนี้เพียงแต่วิเคราะห์ถึงที่มาทางประวัติศาสตร์ของหลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษาเท่านั้น ยังไม่มีการวิเคราะห์ความเหมาะสมในการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษา รวมถึงหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นแต่ประการใด

1.7.3.3 บทความเรื่อง “The Premise of the Judgment as Res Judicata in Continental and Anglo-American Law” เขียนโดย Robert Wyness Millar⁴⁰ บทความฉบับนี้เน้นกล่าวถึงวิวัฒนาการความเป็นมาของหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาในประเทศที่มีรากฐานมาจากระบบกฎหมายภาคพื้นทวีปยุโรปและประเทศที่มีรากฐานมาจากระบบกฎหมายแองโกล-แซกซอนเป็นสำคัญ โดยหนึ่งในข้อค้นพบที่สำคัญของบทความฉบับนี้ก็คือ หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาในกลุ่มประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปล้วนมีพื้นฐานมาจากคำกล่าวที่ว่า “การดำเนินคดีต้องมีจุดยุติเพื่อประโยชน์สูงสุดของสังคม” (In the interest of society as a whole, litigation must come to an end) โดยคำกล่าวนี้มีมาตั้งแต่สมัยโรมัน ส่วนหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาในกลุ่มประเทศแองโกล-แซกซอน ล้วนมีพื้นฐานมาจากหลักกฎหมายปิดปากโดยสำนวนคดี (Estoppel by Record) แต่กระนั้นก็ตาม บทความฉบับนี้เพียงมุ่งศึกษาแนวคิด วิวัฒนาการความเป็นมาของหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาซึ่งเป็นที่มาของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำ

³⁹ Robert Wyness Millar, "The Historical Relation of Estoppel by Record to Res Judicata," *Illinois Law Review of Northwestern University* 46 (1940): 46.

⁴⁰ Robert Wyness Millar, "The Premise of the Judgment as Res Judicata in Continental and Anglo-American Law," *Michigan Law Review* (1940): 262.

พิพากษาคดีอื่นหลักหนึ่งเท่านั้น ยังไม่มีการศึกษาถึงลักษณะการปรับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็น
ยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นว่าควรมีลักษณะใด

1.7.3.4 บทความเรื่อง “Preclusion: Procedural Efficiency and the Right to Defend” เขียนโดย Jim Essig⁴¹ บทความฉบับนี้นำเสนอว่า แม้หลักกฎหมายที่ว่าคำพิพากษามีผลผูกพันคดีอื่นจะมีประโยชน์ในแง่ที่ทำให้การดำเนินคดีเสร็จสิ้นไปโดยรวดเร็ว ไม่สิ้นเปลืองเวลาและค่าใช้จ่าย แต่หลักกฎหมายดังกล่าวส่งผลเสียต่อการละเมิดสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีอย่างมาก (The Right to Defend) เพราะทำให้จำเลยไม่อาจอ้างข้อต่อสู้ใด ๆ มายันโจทก์ได้อีก ซึ่งท้ายที่สุดบทความฉบับนี้เสนอว่าการปรับใช้หลักคำพิพากษามีผลผูกพันคดีอื่น (Preclusion) จะปรับใช้โดยเด็ดขาดกับทุกคดีไม่ได้ แต่จะเกิดขึ้นเฉพาะเมื่อชั่งน้ำหนักแล้วปรากฏว่าประโยชน์สาธารณะที่ได้จากหลักกฎหมายดังกล่าวมีมากกว่าสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีที่ต้องสูญเสียไปเท่านั้น อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้กล่าวถึงเฉพาะสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยเท่านั้น ยังไม่นำปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการปรับใช้หลักคำพิพากษามีผลผูกพันคดีอื่น มาวิเคราะห์หาความเหมาะสม เช่น หลักพื้นฐานของการดำเนินคดี ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า รวมถึงมาตรฐานการพิสูจน์ในแต่ละคดีด้วย

1.7.3.5 บทความเรื่อง “Rethinking Collateral Estoppel: Limiting the Preclusive Effect of Administrative Determinations in Judicial Proceedings” เขียนโดย Rex R. Perschbacher⁴² บทความฉบับนี้เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงประโยชน์ของหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี (หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น) ในแง่ที่ช่วยให้คดีสามารถเสร็จสิ้นไปจากศาลได้รวดเร็วขึ้น พร้อมกันนั้นยังกล่าวถึงความเป็นมาของหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีว่ามีที่มาแตกต่างหากจากหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษา รวมถึงนำเสนอวิวัฒนาการของการนำคำวินิจฉัยคดีปกครองไปใช้เป็นบทตัดสินนวนในคดีต่าง ๆ ด้วย โดยผู้เขียนค้นพบว่า หากพิจารณาในแง่ที่ว่าหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีสามารถทำให้คดีสิ้นสุดและประหยัดต้นทุนในการดำเนินคดี ก็ควรยอมรับให้มีการนำคำวินิจฉัยคดีปกครองไปใช้ผูกพันข้อเท็จจริงในการพิจารณาของศาลคดีอื่นได้ แต่ในทางกลับกันหากพิจารณาลักษณะของคดีปกครองที่คู่ความฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของหน้าที่รัฐ ไม่มีประโยชน์ได้เสียในการดำเนินคดีเหมือนกับเอกชน การต่อสู้คดีอาจไม่ได้เป็นไปอย่างเต็มที่อันอาจทำให้คำวินิจฉัยคดีปกครองไม่มีความเข้มข้นเท่ากับคดีอื่น ๆ การนำคำวินิจฉัยคดีปกครองมาใช้เป็นบทตัดสินนวนในคดีอื่นจึงควรพิจารณาอย่างถี่ถ้วนเสียก่อน ทางที่ดีควรใช้

⁴¹ Jim Essig, "Preclusion: Procedural Efficiency and the Right to Defend," *Houston Law Review* (1990): 23.

⁴² Rex R. Perschbacher, "Rethinking Collateral Estoppel: Limiting the Preclusive Effect of Administrative Determinations in Judicial Proceedings," *University of Florida Law Review* (1983): 462.

คำวินิจฉัยคดีปกครองในฐานะเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดีอื่นเสียมากกว่า อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้ยังไม่ได้วิเคราะห์การปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีโดยอาศัยหลักการดำเนินคดี (Procedural Principle) รวมถึงยังไม่ได้นำหลักเศรษฐศาสตร์ใช้อธิบายข้อเสนอแนะแต่ประการใด จึงยังเป็นปัญหาที่ต้องวิจัยต่อไป

1.7.3.6 บทความเรื่อง “Using Judgment as Evidence” เขียนโดย Hiroshi Motomura⁴³ บทความฉบับนี้นำเสนอข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาว่า โดยทั่วไปแล้วคำพิพากษาต้องสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนผู้มีอรรถคดีได้ กล่าวคือเมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว คู่ความต้องนำไปใช้อ้างอิงด้วยการนำไปใช้เป็นบทตัดสินส่วนหากมีการนำคดีเรื่องเดียวกันไปรื้อร้องฟ้องกันอีก หรืออย่างน้อยคู่ความก็ต้องอ้างอิงคำพิพากษาในฐานะเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดีได้ เนื่องจากคำพิพากษาของศาลต้องได้รับการยอมรับและไม่ถูกกละเลยโดยสิ้นเชิง เมื่อใดก็ตามที่ระบบกฎหมายไม่ยอมรับให้คู่ความอ้างอิงคำพิพากษาเป็นบทตัดสินส่วนหรือเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งย่อมเปรียบเสมือนการเชิญชวนให้ประชาชนเข้ามาฟ้องคดีได้ตลอดเวลาแม้ศาลมีคำพิพากษาแล้ว ทั้งนี้ ปัจจัยที่เป็นเครื่องชี้วัดว่าระบบกฎหมายจะยอมรับคำพิพากษาในฐานะเป็นบทตัดสินส่วนหรือใช้เป็นพยานหลักฐานก็คือ สิทธิเสรีภาพของประชาชนที่กฎหมายรับรอง (Due Process Rights) รวมถึง มาตรฐานการพิสูจน์ (Standard of Proof) ด้วย อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้ยังไม่ได้วิเคราะห์ถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าว่าต้องมีลักษณะอย่างไรบ้างจึงจะให้ผลผูกพันในฐานะเป็นบทตัดสินส่วน (Preclusion) หรือในฐานะเป็นพยานหลักฐาน จึงจำเป็นต้องศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวต่อไป

1.7.3.7 บทความเรื่อง “Collateral Estoppel and the Reliability of Criminal Determinations: Theoretical, Practical, and Strategic Implications for Criminal and Civil Litigation” เขียนโดย Jonathan C. Thau⁴⁴ บทความฉบับนี้กล่าวถึงหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีในแง่มุมของการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญา โดยผู้เขียนนำเสนอข้อค้นพบที่สำคัญว่า ถึงแม้ข้อเท็จจริงในคดีอาญาจะมีคุณค่าน่าเชื่อถือมากกว่าข้อเท็จจริงในคดีแพ่งด้วยเหตุผลด้านมาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงกว่าก็ตาม (More Favorable of Proof) แต่ในบางกรณีข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอาญาอาจไม่มีคุณค่าและไม่น่าเชื่อถือเพียงพอให้คดีแพ่งต้องถือข้อเท็จจริงตามก็ได้ เช่น กรณีที่คำพิพากษาคดีอาญาเกิดขึ้นจาก

⁴³ Hiroshi Motomura, "Using Judgment as Evidence," *Minnesota Law Review* (1985): 979-987.

⁴⁴ Jonathan C. Thau, "Collateral Estoppel and the Reliability of Criminal Determinations: Theoretical, Practical, and Strategic Implication for Criminal and Civil Litigation," *Georgetown Law Journal* (2001): 1982.

การที่จำเลยรับสารภาพตามที่โจทก์ฟ้อง (Guilty Pleas) เพราะในกรณีดังกล่าวไม่ได้มีการโต้เถียงข้อเท็จจริงกันเกิดขึ้น ไม่มีการนำเสนอพยานหลักฐานหรือหักล้างพยานหลักฐานกันในศาล ทำให้คำพิพากษาลงโทษไม่ได้เป็นคำพิพากษาในเนื้อหาแห่งคดีแต่ประการใด กรณีดังกล่าวจึงไม่ควรนำข้อเท็จจริงในคดีอาญาไม่ใช้ในคดีแพ่ง อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้เพียงตั้งข้อสังเกตว่า ในการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีนั้น ศาลจะพิจารณาเพียงมาตรฐานการพิสูจน์เพียงอย่างเดียวไม่ได้ เพราะยังมีปัจจัยอื่นที่ควรคำนึงถึงอีกมาก ดังนั้น การค้นหาคำตอบว่าปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีจึงนับเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องศึกษาวิจัยกันต่อไป

1.7.3.8 บทความเรื่อง “Rationale of Preclusion” เขียนโดย Allan D. Vestal⁴⁵ บทความฉบับนี้นำเสนอสาระสำคัญ หลักการและเหตุผลของการนำคำพิพากษามาใช้เป็นบทตัดสินเอาไว้อย่างครบถ้วน โดยยกตัวอย่างข้อดีของหลักการดังกล่าวเอาไว้ว่าสามารถทำให้คดีเสร็จสิ้นไปโดยรวดเร็วไม่ค้างค้ำอยู่ในศาลนาน สร้างประสิทธิภาพให้กระบวนการยุติธรรม ไม่รบกวนคู่ความในเรื่องเดิม ๆ ซ้ำกันหลายรอบ รวมถึงสามารถสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับองค์กรตุลาการได้ เนื่องจากคำพิพากษามารถยุติข้อพิพาทได้โดยสิ้นเชิง แต่ในขณะเดียวกันผู้เขียนยอมรับว่าข้อดีที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะต้องแลกกับการค้นหาความจริงที่อาจถูกจำกัดลงไป รวมถึงต้องยอมรับความเสี่ยงในกรณีที่คำพิพากษาคดีแรกมีข้อผิดพลาดด้วย อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้ไม่ได้วิเคราะห์ว่ากรณีหรือคดีประเภทใดที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมกับการปรับใช้หลักการนี้ จึงยังคงต้องศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวต่อไป

1.7.3.9 บทความเรื่อง “Inconsistent Judgment” เขียนโดย John C. McCoid⁴⁶ บทความฉบับนี้เสนอปัญหาความขัดแย้งของคำพิพากษาและผลเสียที่อาจเกิดขึ้นต่อคู่ความ ประชาชน และสังคมโดยรวม ซึ่งทางแก้ของปัญหาดังกล่าววิธีหนึ่งก็คือการนำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี (Issue Preclusion) มาใช้บังคับ แต่การปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมีข้อพิจารณาเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยที่รัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองไว้ (Due Process Right) ได้แก่ สิทธิในการต่อสู้คดี (The Right to Be Heard) จึงไม่ใช่เรื่องง่ายนักที่จะนำหลักกฎหมายดังกล่าวมาใช้ เนื่องจากต้องชั่งน้ำหนักระหว่างการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนกับความขัดแย้งของคำพิพากษาว่าสิ่งใดมีความเลวร้ายกว่ากัน และสังคมยอมรับเงื่อนไขใดได้มากกว่ากัน อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้มุ่งนำเสนอมุมมองและทางออกของปัญหา

⁴⁵ Allan D. Vestal, "Rationale of Preclusion," *Saint Louis University Law Journal* (1964): 31-36.

⁴⁶ John C. McCoid, "Inconsistent Judgment," *Washington and Lee Law Review* (1991): 15.

พิพากษาขัดแย้งกันเท่านั้น ยังไม่มีการวิเคราะห์โดยละเอียดถึงเงื่อนไขการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีแต่อย่างใด

1.7.3.10 บทความเรื่อง “การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอื่น” เขียนโดย ศาสตราจารย์บัญญัติ สุชีวะ⁴⁷ บทความฉบับนี้อธิบายว่า ตามปกติแล้วข้อเท็จจริงในคำพิพากษาคดีแพ่งไม่อาจนำไปผูกพันคู่ความในคดีอาญาได้ เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติให้นำมาใช้เหมือนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 46 อีกทั้งภาระการพิสูจน์ในคดีแพ่งมีน้อยกว่าในคดีอาญา อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้ไม่ได้กล่าวถึงการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นในฐานะหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี จึงไม่มีการวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี และไม่มีคำตอบว่าการปรับใช้หลักกฎหมายดังกล่าวควรมีหลักเกณฑ์อย่างไรบ้าง การศึกษาวิจัยในประเด็นนี้จึงยังมีความสำคัญอย่างมาก

1.7.3.11 บทความเรื่อง “การรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นตามหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี” โดย นายไกรพล อรัญรัตน์⁴⁸ บทความฉบับนี้นำเสนอวิวัฒนาการ สาธารณคดี และลักษณะการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศไว้อย่างครบถ้วน แต่ขอบเขตการนำเสนอยังคงจำกัดอยู่เฉพาะประเภทคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรมคือคดีแพ่งและคดีอาญาเท่านั้น โดยผู้เขียนมีข้อค้นพบที่สำคัญก็คือ หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมีนโยบายเบื้องหลังที่สอดคล้องกับปรัชญาการดำเนินคดีแพ่ง แต่ไม่มีความสอดคล้องกับปรัชญาการดำเนินคดีอาญา ด้วยเหตุผลการดำเนินคดีอาญาจำเป็นต้องมีการพิจารณาคดีและสืบพยานต่อหน้าจำเลย การนำคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามาใช้เป็นบทตัดสินนวนไม่ให้มีการสืบพยานในคดีอาญาจึงขัดต่อหลักการดังกล่าว อีกทั้งการพิพากษาคดีอาญานั้นศาลจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงจากการสืบพยานจนปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิดจริงจึงจะพิพากษาลงโทษได้ หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีจึงไม่เหมาะสมกับการปรับใช้ในคดีอาญาแต่กระนั้นก็ตาม บทความฉบับนี้ยังศึกษาจำกัดอยู่เฉพาะประเภทคดีแพ่งและคดีอาญาเท่านั้น ยังไม่มีการวิเคราะห์ถึงคดีประเภทอื่น รวมถึงคดีที่อยู่ภายใต้อำนาจของศาลต่างระบบกัน ว่าจะมีการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีในลักษณะใด จึงจำเป็นต้องศึกษาวิจัยต่อไปเพื่อสร้างความชัดเจนให้กับประเด็นปัญหาดังกล่าว

⁴⁷ บัญญัติ สุชีวะ, "การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอื่น," *ตุลพาท* 13(2509): 31-32.

⁴⁸ ไกรพล อรัญรัตน์, "การรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นตามหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี," *ตุลพาท* 6, มกราคม - เมษายน (2557): 51.

1.7.3.12 บทความเรื่อง “ผลผูกพันของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญา” โดย นายไกรพล อรัญรัตน์⁴⁹ บทความฉบับนี้มุ่งศึกษาประเด็นปัญหาสำคัญว่า หากข้อพิพาทเดียวกันตกอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาคดีของศาลปกครองและศาลอาญา โดยศาลปกครองวินิจฉัยข้อเท็จจริงบางประการเป็นที่สุดเอาไว้ก่อนแล้ว ศาลอาญาซึ่งพิจารณาพิพากษาคดีในภายหลังจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้มีผลขัดแย้งกับคำพิพากษาศาลปกครองได้หรือไม่ ทั้งนี้ ข้อค้นพบสำคัญก็คือ ศาลอาญาไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลปกครอง เนื่องจากไม่มีกฎหมายให้อำนาจศาลอาญาในการกระทำเช่นนั้นดังเช่นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 อีกทั้งการกระทำดังกล่าวยังขัดแย้งต่อหลักการพื้นฐานของคดีอาญาหลายประการ อาทิ หลักการพิจารณาคดีต่อหน้าจำเลย หลักการพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัย หลักการดำเนินคดีอาญาแบบตรวจสอบ รวมถึงหลักการรับฟังพยานบอกเล่าอีกด้วย อย่างไรก็ตาม บทความฉบับนี้มีขอบเขตการศึกษาจำกัดอยู่เฉพาะในคดีอาญาเท่านั้น ยังไม่มีการศึกษาไปถึงคดีประเภทอื่น

1.8 โครงสร้างของงานวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งแก้ปัญหาเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ กล่าวโดยเฉพาะปัญหาในทางทฤษฎีของงานวิจัยฉบับนี้มีอยู่ว่า “ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลจะมีผลผูกพันการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลคดีอื่นหรือไม่ เพียงใด” ส่วนปัญหาในทางปฏิบัติของงานวิจัยฉบับนี้มีอยู่ว่า “ในกรณีที่ข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นพิพาทแห่งคดีเคยมีการวินิจฉัยเอาไว้แล้วในคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ศาลที่กำลังพิจารณาคดีอยู่จะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นได้หรือไม่ เพียงใด” และเพื่อกำหนดทิศทางในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานของงานวิจัยไว้ว่า “การที่ศาลจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นมากน้อยเพียงใดจะต้องคำนึงถึงพื้นฐานของระบบพยานหลักฐานไทย หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์แต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์และสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีก่อนหน้าอีกด้วย” และเพื่อพิสูจน์สมมติฐานดังกล่าว งานวิจัยฉบับนี้จะนำลักษณะเฉพาะของกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทย หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ข้อเท็จจริงของคดีแต่ละประเภท รวมถึงความสมบูรณ์และสถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีก่อนหน้า มาวิเคราะห์เพื่อหาทางออกว่า ศาลไทยแต่ละระบบจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำ

⁴⁹ ไกรพล อรัญรัตน์, “ผลผูกพันของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญา” (31, วารสารกฎหมาย, 2556), หน้า 113.

พิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นได้หรือไม่ เพียงใด อันเป็นการหาคำตอบที่ถูกต้องเหมาะสมให้กับงานวิจัยฉบับนี้ด้วย โดยโครงสร้างของงานวิจัยและลำดับการนำเสนองานวิจัยมีดังต่อไปนี้

บทที่ 2 “ข้อเท็จจริง การวินิจฉัยข้อเท็จจริง และผลผูกพันของข้อเท็จจริง” ในบทนี้มุ่งเน้นทำความเข้าใจในเชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นเรื่องลักษณะของข้อเท็จจริง วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริง บุคคลที่ทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริง รวมถึงจะอธิบายถึงผลผูกพันของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาว่าจะมีผลผูกพันต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลคดีอื่นหรือไม่ เพียงใด ซึ่งข้อมูลและหลักการพื้นฐานเหล่านี้มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์ความเหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยต่อไป

บทที่ 3 “ปัญหาเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีที่เคยมีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้แล้วในคดีอื่น” ในบทนี้จะศึกษาถึงสภาพปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลในกรณีข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นเคยมีคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นวินิจฉัยเอาไว้แล้วครั้งหนึ่ง โดยจะยกตัวอย่างกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นจริง เช่น คดีแพ่งที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกับคดีปกครอง คดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกับคดีปกครอง คดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกับคดีรัฐธรรมนูญ ฯลฯ ทั้งนี้ จะมีการนำเสนอถึงต้นเหตุของปัญหา ผลกระทบของปัญหา รวมถึงกฎหมายลายลักษณ์อักษร แนวบรรทัดฐานคำพิพากษา ความเห็นในทางวิชาการและทางปฏิบัติเกี่ยวกับปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีที่เคยมีคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นไว้ก่อนแล้ว เพื่อให้ทราบว่าปัจจุบันนี้ระบบกฎหมายไทยมีทางออกอย่างไรให้กับปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีที่เคยมีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้แล้วครั้งหนึ่งโดยศาลคดีอื่น

บทที่ 4 “ประสบการณ์เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในต่างประเทศ” ในบทนี้จะศึกษาเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในต่างประเทศ ทั้งในประเทศที่ให้ความสำคัญกับคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ได้แก่ ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศที่มีแนวโน้มไม่ให้ความสำคัญกับคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมนี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบว่าในต่างประเทศมีมุมมองเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอย่างไร และมีความแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งประเทศไทยจะได้ประโยชน์จากการศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศในแง่ที่ว่าสามารถนำแนวคิดในประเทศต่าง ๆ ที่มีพัฒนาการเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอย่างยาวนานมาประยุกต์ใช้กับระบบกฎหมายของประเทศไทยที่มีพัฒนาการในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ เมื่อศึกษาประสบการณ์การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในต่างประเทศแล้ว ในการนำเสนอจะรวบรวมข้อคิดที่ได้จากการศึกษาแนวทางการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นดังกล่าวในต่างประเทศ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ จะสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเพื่อให้ได้หลักเกณฑ์การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษา

ของศาลคดีอื่นอย่างกว้าง ๆ ว่าปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาดังกล่าวมีอะไรบ้าง โดยข้อคิดที่สรุปได้ในบทนี้ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากสามารถนำไปใช้เป็นฐานในการบัญญัติกฎเกณฑ์การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศไทยได้

บทที่ 5 “ข้อวิจารณ์เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย” ในบทนี้จะกลับมาพิจารณาโดยละเอียดเกี่ยวกับปัญหาการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยว่ามีข้อที่ควรแก้ไขปรับปรุงอย่างไร เช่น การขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลที่ไม่เป็นเอกภาพ ความไม่ชัดเจนของโครงสร้างระบบกฎหมายพยานหลักฐานในประเทศไทย การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีอื่นโดยขาดข้อยกเว้นที่เหมาะสม ซึ่งข้อวิจารณ์เหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทราบก่อนที่จะวิเคราะห์หาแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีอื่นต่อไป

บทที่ 6 “วิเคราะห์แนวทางที่ควรจะเป็นในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย” เมื่อทราบปัญหาและความไม่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีของศาลอื่นที่เกิดขึ้นในประเทศไทย รวมถึงเห็นมุมมองจากประสบการณ์การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นของศาลในต่างประเทศมาแล้ว ในบทนี้จะมุ่งวิเคราะห์ว่า การที่ศาลไทยจะยอมรับหรือไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น จะต้องพิจารณาจากปัจจัยดังต่อไปนี้ ได้แก่ พื้นฐานระบบพยานหลักฐานของประเทศไทย หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ข้อเท็จจริงแต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์และสถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นด้วย ซึ่งผลจากการวิเคราะห์จะช่วยตอบคำถามของงานวิจัยได้อย่างชัดเจนว่า ศาลในประเทศไทยจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นได้หรือไม่ เพียงใด

บทที่ 7 “บทสรุปและข้อเสนอแนะ” ในบทนี้จะนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยบนพื้นฐานของเหตุผลทางนิติศาสตร์ กล่าวคือ ลักษณะเฉพาะของระบบพยานหลักฐานไทย หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ข้อเท็จจริงแต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์และสถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นเป็นสำคัญ

บทที่ 2

ข้อเท็จจริง การวินิจฉัยข้อเท็จจริงและผลผูกพันของการวินิจฉัยข้อเท็จจริง

เพื่อให้การตอบคำถามของงานวิจัยที่ว่า “ศาลจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นได้หรือไม่ เพียงใด” เป็นไปโดยถูกต้องครบถ้วน อันดับแรกจำเป็นต้องศึกษาให้ลึกซึ้งเกี่ยวกับข้อเท็จจริง การวินิจฉัยข้อเท็จจริง และผลผูกพันของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเสียก่อน เพื่อให้ทราบว่าโดยปกติแล้ว ศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงกันอย่างไร มีเงื่อนไขข้อจำกัดอย่างไร และหลังจากศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงแล้ว ข้อเท็จจริงนั้นมีผลผูกพันใครบ้าง ซึ่งข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาในบทที่ 2 นี้ จะเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์หาคำตอบให้แก่งานวิจัยต่อไป ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่าการวินิจฉัยข้อเท็จจริงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละระบบพยานหลักฐาน ในระบบพยานหลักฐานที่ให้ผู้พิพากษาอาชีพเป็นผู้วินิจฉัยข้อเท็จจริงมีแนวโน้มให้อิสระในการรับฟังข้อเท็จจริงแก่ผู้พิพากษาอย่างมาก ข้อจำกัดทางพยานหลักฐานจึงมีน้อย ในขณะที่เดียวกันระบบพยานหลักฐานที่ให้ประชาชนทั่วไปเข้ามีส่วนร่วมในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในรูปแบบคณะลูกขุน มีแนวโน้มจำกัดดุลพินิจของคณะลูกขุนด้วยการวางเงื่อนไขทางพยานหลักฐานจำนวนมาก ทำให้คณะลูกขุนมีอิสระในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงน้อย แต่กระนั้นก็ตาม ไม่ว่าจะ เป็นระบบพยานหลักฐานใด หากมีคำพิพากษาวินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริงไว้แล้ว บุคคลที่ต้องถูกผูกพันตามข้อเท็จจริงในคำพิพากษาก็คือคู่ความในคดีเท่านั้น ส่วนบุคคลภายนอกหรือองค์กรอื่น ๆ ย่อมไม่ถูกผูกพันตามข้อเท็จจริงดังกล่าว เว้นแต่จะมีกฎหมายกำหนดไว้โดยชัดแจ้งเท่านั้น ในบทนี้จะเริ่มนำเสนอจากหัวข้อ (2.1) ความหมายและความสำคัญของข้อเท็จจริงแห่งคดี (2.2) การวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี และ (2.3) ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล ตามลำดับ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ความหมายและความสำคัญของข้อเท็จจริงแห่งคดี

“ความจริง” เป็นคำที่บุคคลทั่วไปใช้กันอยู่ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน แต่มีบุคคลจำนวนไม่มากนักที่สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความจริง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า “จริง” เอาไว้ว่า “เป็นอย่างนั้นแน่แท้ ไม่กลับเป็นอย่างอื่น”¹ ซึ่งหากพิจารณาตามความหมายนี้แล้ว สิ่งที่เป็นความจริงจะต้องเป็นสภาวะเที่ยงแท้เพียงหนึ่งเดียวที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้ อย่างไรก็ตาม การจะเข้าถึงสภาวะดังกล่าวได้โดยสมบูรณ์เป็นเรื่องที่เกินกว่าความสามารถของมนุษย์

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), หน้า 303.

แม้ความจริงบางอย่าง มนุษย์จะสามารถพิสูจน์ถึงว่ามีอยู่ได้อย่างถูกต้อง เช่น กฎทางวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความจริงโดยสมบูรณ์เท่านั้น ทั้งนี้ หากพิจารณาโดยผิวเผิน การไม่รู้ถึงความจริงโดยสมบูรณ์ไม่น่าจะก่อให้เกิดปัญหาใด ๆ ต่อมนุษย์ แต่หากพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะพบว่า ความจริงเป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์จำเป็นต้องใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะเมื่อเกิดการกระทบกระทั่งสิทธิกัน สังคมจำเป็นต้องระงับข้อพิพาทระหว่างสมาชิกในสังคมให้ได้ และการจะระงับข้อพิพาทได้อย่างยุติธรรมก็จำเป็นต้องใช้บังคับกระทำอยู่บนพื้นฐานของความจริง แต่กระนั้นก็ตาม เมื่อการเข้าถึงความจริงโดยสมบูรณ์เป็นสิ่งที่มีมนุษย์ไม่สามารถทำได้ สังคมจึงจำเป็นต้องยอมรับเอาความจริงในระดับต่ำกว่าความจริงโดยสมบูรณ์มาเป็นพื้นฐานในการระงับข้อพิพาทระหว่างสมาชิกในสังคม ซึ่งความจริงในระดับที่ต่ำลงมานี้เรียกว่า “ความจริงในทางคดี” “ความจริงที่ปรากฏตามพยานหลักฐาน” หรือ “ข้อเท็จจริงแห่งคดี” นั่นเอง ในหัวข้อนี้จะอธิบายโดยลำดับถึง (2.1.1) ความหมายของข้อเท็จจริงแห่งคดี (2.1.2) ความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริงกับข้อกฎหมาย (2.1.3) ความสำคัญของข้อเท็จจริงแห่งคดีต่อการพิจารณาพิพากษาคดี และ (2.1.4) วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของข้อเท็จจริงแห่งคดี

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า “ข้อเท็จจริงแห่งคดี” เป็นความจริงในระดับที่สังคมยอมรับให้นำมาใช้ระงับข้อพิพาทระหว่างสมาชิกในสังคมได้ ดังนั้น การวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทระหว่างคู่ความของศาลจะถูกจำกัดอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงแห่งคดีเท่านั้น ไม่สามารถนำข้อเท็จจริงอื่นใดมาใช้ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทได้อีก ทั้งนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมทางกฎหมายพบว่า ในทางตำรามีการให้ความหมายของข้อเท็จจริงแห่งคดีอยู่พอสมควร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

Black’s Law Dictionary ให้ความหมายของข้อเท็จจริงแห่งคดี (Adjudicative Fact) ไว้ว่า “ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคู่ความในคดีที่ศาลใช้เป็นฐานในการนำตัวบทกฎหมายมาปรับใช้”²

ศาสตราจารย์พิเศษไพโรจน์ วายุภาพ อธิบายความหมายของข้อเท็จจริงที่เป็นประเด็นแห่งคดีเอาไว้ว่า “ข้อเท็จจริงที่โจทก์ยกขึ้นกล่าวอ้างมาในคำฟ้อง หรือจำเลยยกขึ้นต่อสู้มาในคำให้การ ทำให้เกิดประเด็นที่เป็นปัญหาข้อเท็จจริงให้โจทก์ต้องพิสูจน์ว่าเป็นความจริงตามข้อกล่าวอ้าง หรือจำเลยต้องพิสูจน์ว่าเป็นความจริงตามข้อต่อสู้”³

² Bryan A. Garner, *Black’s Law Dictionary*, 9 ed. (United States of America: West Publishing, 2009), p. 669.

³ ไพโรจน์ วายุภาพ, ข้อเท็จจริงและการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริง (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร, 2559), หน้า 59.

ศาสตราจารย์พิเศษโสภณ รัตนกร อธิบายความหมายของปัญหาข้อเท็จจริงเอาไว้ว่า⁴

“ปัญหาข้อเท็จจริงเป็นเรื่องที่คู่ความโต้เถียงกันว่า จำเลยได้กระทำการหรือละเว้นกระทำการอันเป็นเหตุให้จำเลยต้องรับผิดชอบตามที่โจทก์ฟ้องหรือไม่ จำเลยได้กระทำการอันเป็นละเมิดสิทธิของโจทก์หรือไม่ หรือถ้าโจทก์อ้างว่ามีสิทธิบางอย่าง อาจมีปัญหาว่าโจทก์ได้กระทำการบางอย่างอันเป็นมูลให้เกิดสิทธินั้นแล้วหรือไม่ หรือโดยข้อเท็จจริงโจทก์อยู่ในฐานะเป็นผู้ทรงสิทธินั้นหรือไม่ หรืออาจอีกนัยหนึ่งว่าปัญหาข้อเท็จจริงเป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือข้อเท็จจริงซึ่งเป็นมูลเหตุให้เกิดสิทธิหรือหน้าที่ของโจทก์หรือจำเลย”

ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต กล่าวถึงข้อเท็จจริงเอาไว้ตอนหนึ่งว่า “การพิจารณาคดีของศาลในปัจจุบันต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่ได้จากพยานหลักฐาน ศาลจะอาศัยเพียงความรู้สึกของตนเองหรือเสียงวิพากษ์วิจารณ์มาใช้ในการตัดสินคดีใด ๆ ไม่ได้”⁵

ศาสตราจารย์พิเศษเข้มชัย ชุตินวงศ์ กล่าวถึงประเด็นแห่งคดีเอาไว้ว่า⁶

“บางเรื่องศาลไม่อาจวินิจฉัยได้เพราะศาลไม่ทราบว่าจะเชื่อคู่ความฝ่ายไหนดี และความรู้ทางกฎหมายของศาลก็ไม่อาจช่วยเหลือได้ เว้นแต่คู่ความจะได้นำพยานหลักฐานเข้ามาสู้เพื่อพิสูจน์ให้ศาลเชื่อตามข้อกล่าวอ้างของตน ประเด็นแห่งคดีนี้เรียกว่าปัญหาข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นแห่งคดีที่จะต้องมีการพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐาน”

เมื่อพิจารณาความหมายตามตำราและคำอธิบายของนักนิติศาสตร์ข้างต้นแล้วสามารถสรุปได้ว่า “ข้อเท็จจริงแห่งคดีตามความหมายอย่างกว้าง” หมายถึง ความจริงในระดับที่สังคมยอมรับให้ใช้เป็นพื้นฐานในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีและระบับข้อพิพาทระหว่างสมาชิกในสังคมได้ ส่วน “ข้อเท็จจริงแห่งคดีตามความหมายอย่างแคบ” หมายถึง สิ่งที่คู่ความต่างกล่าวอ้างขึ้นมาในการต่อสู้คดีและศาลได้วินิจฉัยชี้ขาดสิ่งนั้นโดยอาศัยพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเข้ามาในการพิจารณาคดี อย่างไรก็ตาม แม้จะทราบความหมายของข้อเท็จจริงแห่งคดีแล้ว แต่ในทางปฏิบัติมีอีกสิ่งหนึ่งที่สร้างความสับสนให้กับนักกฎหมายอยู่เสมออีกคือ “ข้อกฎหมาย” เพราะในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีจะมีปัญหาที่ศาลต้องวินิจฉัยอยู่สองประการคือ ปัญหาข้อเท็จจริง และ ปัญหาข้อกฎหมาย การจำแนกความแตกต่าง

⁴ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2553), หน้า 10.

⁵ อุดม รัฐอมฤต, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552), หน้า 20.

⁶ เข้มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2551), หน้า 12.

ระหว่างปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมายจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องทราบเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิจัยต่อไป

2.1.2 ความแตกต่างระหว่างข้อเท็จจริงกับข้อกฎหมาย

การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลมีปัญหาที่ต้องวินิจฉัยชี้ขาดอยู่สองประเภท คือ ปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมาย ซึ่งการจะทราบและเข้าใจถึงข้อเท็จจริงแห่งคดีให้ได้อย่างชัดเจน จำเป็นต้องแยกความแตกต่างระหว่างปัญหาข้อเท็จจริงกับปัญหาข้อกฎหมายให้ได้เสียก่อน กล่าวโดยทั่วไปการแยกความแตกต่างระหว่างปัญหาทั้งสองนี้มีความสำคัญมากต่อผู้ดำเนินคดีที่จะต้องทราบ เพราะปัญหาทั้งสองมีข้อจำกัดสิทธิในกฎหมายวิธีพิจารณาความแตกต่างกัน เช่น ข้อจำกัดสิทธิในการอุทธรณ์หรือฎีกาปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย เป็นต้น ส่วนในมุมของผู้ใช้กฎหมาย พยานหลักฐานก็จำเป็นต้องแยกปัญหาทั้งสองชนิดนี้ให้ออก เพราะกฎหมายพยานหลักฐานเป็นเรื่องเกี่ยวกับการพิสูจน์ปัญหาข้อเท็จจริงในศาลโดยเฉพาะ จึงเกี่ยวข้องเฉพาะกับปัญหาข้อเท็จจริงเท่านั้น ไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาข้อกฎหมาย⁷ อนึ่ง จากการศึกษาพบว่าตำรากฎหมายอธิบายความแตกต่างระหว่างปัญหาข้อเท็จจริงกับปัญหาข้อกฎหมายไว้ค่อนข้างหลากหลายดังจะกล่าวต่อไปนี้

Black's Law Dictionary อธิบายความหมายของปัญหาข้อเท็จจริงไว้สั้น ๆ ว่า “ปัญหาข้อเท็จจริง คือ ประเด็นข้อพิพาทที่ไม่สามารถตัดสินหรือตอบปัญหาได้ด้วยตัวบทกฎหมาย” และอธิบายความหมายของปัญหาข้อกฎหมายไว้สั้น ๆ เช่นกันว่า “ประเด็นที่ศาลต้องตัดสินเกี่ยวกับการปรับใช้ตัวบทกฎหมายและการตีความกฎหมาย”⁸

ศาสตราจารย์พิเศษโสภณ รัตนกร อธิบายความหมายของปัญหาข้อเท็จจริงไว้ว่า⁹

“ปัญหาข้อเท็จจริงเป็นเรื่องที่คู่ความโต้เถียงกันว่า จำเลยได้กระทำการหรือละเว้นกระทำการอันเป็นเหตุให้จำเลยต้องรับผิดชอบตามที่โจทก์ฟ้องหรือไม่ หรือถ้าโจทก์อ้างว่ามีสิทธิบางอย่าง อาจมีปัญหาว่าโจทก์ได้กระทำการบางอย่างอันเป็นมูลให้เกิดสิทธินั้นหรือไม่ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าปัญหาข้อเท็จจริงเป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือข้อเท็จจริงซึ่งเป็นมูลเหตุให้เกิดสิทธิหรือหน้าที่ของโจทก์หรือจำเลย” และอธิบายความหมายของปัญหาข้อกฎหมายไว้ว่า “ปัญหาข้อกฎหมายเป็นเรื่องเกี่ยวกับการตีความตัวบทกฎหมาย รวมถึงการตีความสัญญา การปรับตัวบทกฎหมายกับข้อเท็จจริง การวินิจฉัยว่าการกระทำ

⁷ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายพยาน, หน้า 50.

⁸ Garner, *Black's Law Dictionary*, p. 1366.

⁹ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายพยาน, หน้า 51.

ของโจทก์หรือจำเลยมีผลให้โจทก์หรือจำเลยได้สิทธิ เสียสิทธิ หรือต้องรับผิดชอบตามกฎหมายอย่างไรหรือไม่”

ศาสตราจารย์พิเศษจรูญ ภักดีธนากุล อธิบายลักษณะของปัญหาข้อเท็จจริงไว้อย่างน่าฟังว่า¹⁰

“ปัญหาข้อเท็จจริงจะเกิดขึ้นได้สามประเภท คือ (1) ปัญหาข้อพิพาทที่โต้แย้งกันเกี่ยวกับการกระทำของบุคคลว่าบุคคลใดกระทำการใดหรือไม่อย่างไร ... (2) ปัญหาข้อพิพาทเกี่ยวกับสภาพจิตใจของบุคคล ... (3) ข้อพิพาทที่โต้แย้งกันเกี่ยวกับเหตุการณ์ว่ามีการเกิดขึ้นหรือการมีอยู่หรือการสิ้นสุดไปของเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่ อย่างไร และข้อพิพาทที่โต้แย้งกันเกี่ยวกับความมีอยู่หรือไม่มีอยู่ของวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือสภาวะการณ์ที่เป็นนามธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง”

นอกจากนี้ยังได้อธิบายลักษณะของปัญหาข้อกฎหมายไว้ว่า “ปัญหาข้อกฎหมายประกอบด้วยสามลักษณะด้วยกัน คือ (1) ข้อพิพาทที่โต้แย้งกันว่ามีกฎหมายบทใดบทหนึ่งใช้บังคับอยู่ในขณะเกิดเหตุคดีนั้นหรือไม่ ... (2) ข้อพิพาทที่โต้แย้งกันว่าความหมายของบทกฎหมายบทนั้นมีอย่างไร ... (3) ปัญหาเกี่ยวกับผลของการนำบทกฎหมายไปปรับใช้กับข้อเท็จจริงในคดี”¹¹

ศาสตราจารย์ ดร.อุดม รัฐอมฤต อธิบายความหมายของปัญหาข้อเท็จจริงไว้ว่า¹²

“ปัญหาข้อเท็จจริงหมายถึง ข้อความหรือพฤติการณ์ใด ๆ ที่คู่ความยกขึ้นเพื่อให้ศาลใช้เป็นฐานในการวินิจฉัยสิทธิของคู่กรณี โดยทั่วไปมักกล่าวรวม ๆ เป็นประเด็นที่เกี่ยวกับปัญหา ใคร ทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ซึ่งประเด็นเหล่านี้ศาลจะวินิจฉัยเป็นข้อยุติได้ก็แต่โดยอาศัยการพิสูจน์ยืนยันด้วยพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้อง”

ส่วน “ปัญหาข้อกฎหมาย หมายถึง เรื่องที่เกี่ยวกับการตีความตัวบทกฎหมายและการปรับข้อเท็จจริงกับตัวบทกฎหมาย”¹³

จากคำอธิบายความแตกต่างระหว่างปัญหาข้อเท็จจริงกับปัญหาข้อกฎหมายข้างต้นทำให้สรุปได้ว่า ปัญหาข้อเท็จจริงเป็นปัญหาเกี่ยวกับความมีอยู่ของเหตุการณ์หรือสภาวะอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่ง

¹⁰ จรูญ ภักดีธนากุล, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2560), หน้า 32-34.

¹¹ จรูญ ภักดีธนากุล, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, หน้า 32-34.

¹² อุดม รัฐอมฤต, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, หน้า 48-49.

¹³ เรื่องเดียวกัน

ศาลจะทราบเหตุการณ์หรือสภาวะนั้นได้จากการนำสืบพยานหลักฐานเท่านั้น ส่วนปัญหาข้อกฎหมายเป็นปัญหาเกี่ยวกับการนำตัวบทกฎหมายมาปรับใช้กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งศาลสามารถนำกฎหมายมาปรับใช้กับข้อเท็จจริงได้ด้วยความรู้ของศาลเอง ไม่จำเป็นต้องพิจารณาพยานหลักฐานใด ๆ หนึ่ง คำถามที่อาจเกิดขึ้นต่อไปมีว่า ปัญหาข้อเท็จจริงกับปัญหาข้อกฎหมาย ปัญหาใดมีความสำคัญต่อผลแพ้ชนะของคดีมากกว่ากัน คำถามนี้หากพิจารณาในมุมมองของการเรียนการสอนกฎหมายอาจมองว่าปัญหาข้อกฎหมายน่าจะเป็นข้อชี้ขาดผลแพ้ชนะของคดี แต่ความเป็นจริงในทางปฏิบัติกลับกลายเป็นว่าปัญหาข้อเท็จจริงเป็นสิ่งที่สามารถชี้ขาดผลแพ้ชนะของคดีได้มากกว่า ซึ่งสาเหตุที่เป็นเช่นนั้นจะได้ศึกษาโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป

2.1.3 ความสำคัญของข้อเท็จจริงแห่งคดีต่อการพิจารณาพิพากษาคดี

การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญอยู่ 2 ประการด้วยกัน คือ เพื่อทราบว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นคืออะไร ซึ่งเป็นปัญหาข้อเท็จจริง และเพื่อทราบว่าเจตนากฎหมายที่มีอยู่มาปรับใช้แก่กรณีที่เกิดขึ้นอย่างไร ซึ่งเป็นปัญหาข้อกฎหมาย ในส่วนของปัญหาข้อเท็จจริง เป็นสิ่งที่คู่ความทุกฝ่ายและศาลจำเป็นต้องใช้เวลาร่วมมือกันทำให้ปรากฏขึ้นมาโดยพยานหลักฐานให้ได้ แต่ในส่วนของปัญหาข้อกฎหมาย ศาลสามารถนำความรู้ทางกฎหมายที่ศึกษามาพิจารณาไตร่ตรองดูว่าจะนำกฎหมายบทใดมาปรับใช้กับสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ กระบวนการที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ในศาลจึงเป็นการสืบพยานเพื่อวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงเสียมาก

ศาสตราจารย์พิเศษโสภณ รัตนกร เคยกล่าวถึงความสำคัญของข้อเท็จจริงแห่งคดี หรือปัญหาข้อเท็จจริงเอาไว้ว่า¹⁴

“การดำเนินคดีนั้นจะเกี่ยวข้องกับ 2 เรื่องด้วยกัน คือ (1) การหาข้อยุติทางข้อเท็จจริง และ (2) การเลือกหาข้อกฎหมายและการปรับบทกฎหมาย” ผลของคดีทั้งหลายจะขึ้นอยู่กับความสำเร็จของพนักงานอัยการ หรือทนายความ ในการหาข้อยุติทางข้อเท็จจริงให้เป็นผลดีแก่คดีของตน การโต้แย้งกันทางกฎหมาย มิได้มีบ่อยดังที่โต้เถียงกันในทางวิชาการ แต่การโต้แย้งทางข้อเท็จจริงจะมีอยู่เกือบทุกคดีและการแพ้ชนะส่วนใหญ่ก็อยู่ที่ข้อเท็จจริงนี้เอง จึงกล่าวได้ว่า ‘ข้อเท็จจริง’ หรืออีกนัยหนึ่ง ‘พยานหลักฐาน’ ที่จะพิสูจน์ข้อเท็จจริง เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผลของคดีเป็นไปในหนทางหนึ่งทางใด

กล่าวโดยสรุป ข้อเท็จจริงแห่งคดี คือ ความจริงในระดับที่สังคมยอมรับให้ใช้ในการระงับข้อพิพาทระหว่างคู่ความในคดีได้ ผลสำเร็จหรือเป้าหมายสุดท้ายของการพิจารณาพิพากษาคดีจึงเป็นเรื่อง

¹⁴ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายพยาน, หน้า 50.

ของการนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อให้ข้อเท็จจริงปรากฏ เมื่อข้อเท็จจริงแห่งคดีปรากฏแล้ว ศาลจึงจะนำข้อเท็จจริงแห่งคดีนั้นไปปรับเข้ากับข้อกฎหมายต่อไป ดังนั้น ข้อเท็จจริงแห่งคดีจึงเปรียบเสมือนพื้นฐานของคดีที่คู่ความจำเป็นต้องร่วมมือกันทำให้ปรากฏขึ้นให้ได้ด้วยการนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาล อนึ่ง เมื่อทราบถึงความสำคัญของข้อเท็จจริงแห่งคดี และทราบว่ากรณีวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีจะต้องอาศัยพยานหลักฐานเป็นสำคัญแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไปก็คือ การแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีมีวิธีการอย่างไรบ้าง ซึ่งจะได้ศึกษาโดยละเอียดในหัวข้อต่อไปนี้

2.1.4 วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี

“การแสวงหาข้อเท็จจริง” หรือ “การค้นหาข้อเท็จจริง” (Fact Findings) เป็นกระบวนการนำพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหมดเข้าสู่การพิจารณาของศาลเพื่อให้ศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีต่อไป จากการศึกษาพบว่า ระบบกฎหมายพยานหลักฐานทุกระบบในโลกต่างให้ความสำคัญกับพยานหลักฐานในฐานะเป็นที่มาของข้อเท็จจริงแห่งคดีเหมือนกัน แต่สิ่งที่แตกต่างกันของระบบกฎหมายพยานหลักฐานต่าง ๆ ก็คือ มุมมองที่มีต่อการแสวงหาข้อเท็จจริง หรือ วิธีการค้นหาข้อเท็จจริง กล่าวคือ ระบบการค้นหาข้อเท็จจริงแบบกล่าวหา มองว่าหน้าที่ในการนำพยานหลักฐานเข้าสู่สำนวนคดีเป็นหน้าที่ของคู่ความ ศาลไม่มีหน้าที่ในการแสวงหาพยานหลักฐานใด ๆ ส่วนในระบบไต่สวนมองว่าหน้าที่ในการนำพยานหลักฐานเข้าสู่สำนวนคดีไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่คู่ความเท่านั้น เพราะศาลก็มีหน้าที่ค้นหาพยานหลักฐานเช่นกัน ซึ่งทั้งระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาและไต่สวนต่างมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของการแสวงหาข้อเท็จจริงในประเทศไทยทั้งสิ้น ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

2.1.4.1 วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา

วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา นับเป็นวิธีการที่มีวิวัฒนาการอย่างยาวนานและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างจากระบบพยานหลักฐานแบบอื่น จากการศึกษาพบว่า ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาให้ความสำคัญกับ “วิธีการไต่ถามซึ่งพยานหลักฐาน” และ “การแยกตัวผู้ค้นหาพยานหลักฐานออกจากผู้วินิจฉัยพยานหลักฐาน” ซึ่งลักษณะเฉพาะของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาเป็นผลมาจากวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ดังจะกล่าวต่อไปนี้

เมื่อครั้งที่สังคมมนุษย์ยังไม่มีเทคโนโลยีก้าวหน้าด้านศิลปวิทยาการและเทคโนโลยี สิ่งที่อยู่เบื้องหลังภูมิปัญญาและความนึกคิดต่าง ๆ ของมนุษย์ก็คือ ความเชื่อหรือสำนึกในอำนาจเหนือธรรมชาติ การดำเนินชีวิตและการประกอบกิจกรรมแต่ละวันของมนุษย์ยุคโบราณจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติทั้งสิ้น เป็นเหตุให้มนุษย์เคารพยำเกรงต่อธรรมชาติและเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับบางอย่าง

ควบคุมและกำหนดความเป็นไปของเหตุการณ์ร้ายแรงต่าง ๆ บนโลก เช่น อุทกภัย วัตภัย อัคคีภัย หรือโรคระบาด เป็นต้น นอกจากนี้ ความเชื่อ ความศรัทธา และความยำเกรงต่ออำนาจเหนือธรรมชาติของมนุษย์ยุคโบราณยังสะท้อนผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม ที่มนุษย์มักร้องขอวิงวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยอำนวยความสะดวกยุติธรรมและช่วยค้นหาความจริงให้ปรากฏแก่ผู้มีอำนาจตัดสินคดีความ สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นกระบวนการที่คนก่อนที่มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นฐานของความผิด¹⁵

ในสมัยที่อาณาจักรแองโกล-แซกซอน (Anglo-Saxon) ปกครองดินแดนซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศอังกฤษในปัจจุบันราวศตวรรษที่ 7 ถึงที่ 10 ลักษณะการใช้อำนาจปกครองอาณาจักรทั้งหมดถูกรวมศูนย์อำนาจไว้ที่องค์กรเดียวที่เรียกว่า ศาล (Court) โดยศาลในอาณาจักรแองโกล-แซกซอน เป็นองค์กรที่ผูกขาดการใช้อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ การใช้อำนาจกระทำผ่านมติที่ประชุมซึ่งประกอบไปด้วยบรรดาสมาชิกในชุมชน เข้าร่วมประชุมกันเพื่อแก้ปัญหา พัฒนา ออกกฎระเบียบ และตัดสินคดีความเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้น¹⁶ กล่าวโดยเฉพาะเกี่ยวกับการตัดสินคดีความที่เกิดขึ้น ระบบการพิจารณาคดี การพิสูจน์ข้อเท็จจริง และการพิพากษาคดีในสมัยแองโกล-แซกซอนสะท้อนให้เห็นความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติโดยแท้ เพราะเมื่อมีการฟ้องคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาล ศาลจำเป็นต้องทราบให้ได้ว่าความจริงที่เกิดขึ้นเป็นไปตามคำกล่าวอ้างของกลุ่มความฝ่ายใดกันแน่ ซึ่งวิธีการที่ภูมิปัญญาของมนุษย์ในยุคนั้นจะคิดได้ก็คือ ต้องอาศัยสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติเข้ามาเป็นผู้ตัดสินว่าฝ่ายใดถูก ฝ่ายใดผิด โดยสถาบันที่เข้ามารับบทบาทเป็นสื่อกลางในการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าก็คือนักบวชในศาสนา¹⁷ กระบวนการพิสูจน์ความจริงในยุคสมัยดังกล่าวจึงเป็นพิธีกรรมทางศาสนาอย่างหนึ่งที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า พระผู้เป็นเจ้าจะเป็นผู้กำหนดตัวผู้ชนะคดี หากใครผ่านการทดสอบย่อมถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่หากใครไม่สามารถผ่านการทดสอบได้ย่อมแสดงว่าเป็นผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ รูปแบบของพิธีกรรมการพิสูจน์ความผิดจะมีความยากง่ายแตกต่างกันออกไปตามความร้ายแรงของโทษที่ถูกกล่าวหา และประวัติความประพฤติของผู้ถูกกล่าวหาด้วย¹⁸ พิธีกรรมพิสูจน์ความผิดนี้มีทั้งเหตุผลและความเชื่อทางไสยศาสตร์ปะปนกัน

¹⁵ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เอกสารคำสอนรายวิชา 2204180 อารยธรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 3.

¹⁶ สุนัย มโนมัยอุดม, ระบบกฎหมายอังกฤษ, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์, 2555), หน้า 19.

¹⁷ ปรีดี เกษมทรัพย์, นิติปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), หน้า 149.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

ไป ผู้กระทำความผิดบางคนก็สามารถผ่านพิธีกรรมการพิสูจน์ความผิดไปได้แม้จะเป็นการทดสอบที่รุนแรง แต่ผู้กระทำความผิดบางคนกลับไม่ผ่านพิธีกรรม แม้จะเป็นการทดสอบรูปแบบง่าย ๆ ก็ตาม¹⁹

รูปแบบการพิสูจน์ความจริงในคดีอาญาที่มีโทษเล็กน้อยและคดีแพ่งมีรูปแบบเหมือนกัน คือ ให้ผู้ถูกฟ้องคดีหาตัวผู้ช่วยสาบาน (Oath Helpers/ Compurgators) จำนวน 12 คน เพื่อมาสาบานตนและยืนยันว่า คำเบิกความของตนที่ได้ให้ไว้ต่อศาลเป็นความจริง เมื่อคู่กรณีฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์หาผู้ช่วยสาบานจำนวนดังกล่าวมาสาบานตนได้ตามหลักเกณฑ์ ย่อมถือว่าคู่ความฝ่ายนั้นได้พิสูจน์ข้อเท็จจริงต่อศาลแล้ว วิธีการนี้เรียกว่า “Wager of Law” หรือ “Compurgation”²⁰ อย่างไรก็ตาม ด้วยความเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ การหาบุคคลมาช่วยสาบานตนไม่ใช่เรื่องง่ายตายนัก เพราะหากผู้สาบานไม่มั่นใจในความบริสุทธิ์ของจำเลยย่อมเสี่ยงที่จะถูกลงโทษจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติได้ นอกจากนี้ หากการสาบานไม่ได้กระทำบนพื้นฐานของความจริงที่เกิดขึ้น ก็จะถูกลงโทษในข้อหาเป็นผู้ให้ความเท็จแก่ศาลด้วยวิธีการที่รุนแรงไปด้วย เช่น ถูกตัดมือทิ้ง เป็นต้น ซึ่งสาเหตุที่ต้องลงโทษด้วยวิธีการที่รุนแรงก็เพราะประสิทธิภาพในการค้นหาข้อเท็จจริงของระบบ “Wager of Law” หรือ “Compurgation” นี้ ขึ้นอยู่กับความซื่อสัตย์ของผู้ช่วยสาบานเท่านั้น²¹

ในคดีอาญาที่มีโทษร้ายแรง เช่น การฆ่าผู้อื่น วิธีการพิสูจน์ความจริงมีลักษณะแตกต่างออกไปจากคดีอาญาที่มีโทษเล็กน้อยและคดีแพ่ง โดยจะใช้วิธีการพิสูจน์ความจริงด้วยความรุนแรง (Trial by Ordeal) เช่น การทดสอบความบริสุทธิ์ด้วยไฟ (Ordeal by Fire) ซึ่งจำเลยจะต้องเดินไปข้างหน้าเป็นระยะทาง 9 ฟุต พร้อมถือเหล็กที่ถูกนำไปลงไฟจนร้อนด้วยมือเปล่า จากนั้นจะใช้ผ้าพันมือเป็นเวลา 3 วัน หากมือไม่มีบาดแผลหลงเหลืออยู่หรือบาดแผลหายแล้ว ย่อมถือว่าผ่านการทดสอบและเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ถ้าหากแผลที่มือยังไม่หาย ถือว่าไม่ผ่านการทดสอบและเป็นผู้กระทำความผิดทันที²² นอกจากนี้ ยังมีการทดสอบความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ (Ordeal by Water) ซึ่งจำเลยจะถูกพันธนาการด้วยเชือกแล้วนำไปถ่วงน้ำ ซึ่งสาเหตุที่ต้องใช้เชือกผูกจำเลยเอาไว้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้มีการโง่งการทดสอบ และในขณะเดียวกันก็สามารถใช้เชือกดึงจำเลยขึ้นจากน้ำได้ในกรณีที่จำเลยผ่านการทดสอบ หากพบว่าจำเลยจมลงไปถึงระยะความลึกที่กำหนด ย่อมแสดงว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ แต่ถ้าหากจมลงไปเกินกว่าระยะที่กำหนด ย่อมแสดงให้เห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด²³

¹⁹ เรื่องเดียวกัน

²⁰ Arthur C. Howland, *Ordeals Compurgation Excommunication and Interdict* (United States of America: The Department of History of the University of Pennsylvania, 1901), pp. 3-6.

²¹ Ibid.

²² Ibid., 12.

²³ Ibid., 11.

รูปแบบการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในสมัยแองโกล-แซกซอน สะท้อนให้เห็นถึงสำนึกในอำนาจเหนือธรรมชาติได้อย่างชัดเจน จนอาจกล่าวได้ว่า มนุษย์ในยุคดังกล่าวเชื่อว่าวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อนำมาตัดสินคดีไม่มีวิธีการอื่นใดที่ดีไปกว่า “การให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติเป็นผู้ทำให้ความจริงปรากฏขึ้น” อย่างไรก็ตาม วิธีการพิสูจน์ความจริงดังที่กล่าวมาข้างต้นค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลงไป เพราะวิทยาการที่ก้าวหน้าขึ้นทำให้มนุษย์เริ่มเข้าใจว่าการพิสูจน์ความจริงด้วยความรุนแรงไม่อาจพิสูจน์ความจริงได้ในทุกกรณี เช่น กรณีการทดสอบความบริสุทธิ์ด้วยไฟ ในบางครั้งธรรมชาติของเหล็กที่ถูกไฟหลอมก็ให้ความร้อนที่ไม่เท่ากัน หรือ กรณีการทดสอบความบริสุทธิ์ด้วยการถ่วงน้ำ ในบางครั้งถ้าหากผู้ถูกทดสอบหายใจเพื่อนำลมเข้าสู่ปอดในปริมาณที่มาก ก็จะทำให้ผู้ถูกทดสอบคนดังกล่าวไม่จมลงไปในน้ำจนถึงความลึกที่กำหนดว่าเป็นความผิด เป็นต้น²⁴ ด้วยเหตุนี้ ต่อมาในช่วงยุคสมัยที่ชาวนอร์แมนปกครองแผ่นดินอังกฤษ ราวศตวรรษที่ 10 ถึง 11 กษัตริย์ของชาวนอร์แมนจึงนำวิธีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงแบบใหม่เข้ามาใช้คือ วิธีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยการต่อสู้ (Trial by Battle) ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมของชาวนอร์แมน

วิธีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยการต่อสู้ เป็นวิธีการที่นำมาใช้เพิ่มเติมจากวิธีเดิมที่ใช้อยู่คือการพิสูจน์ด้วยไฟหรือน้ำ โดยแนวคิดเบื้องหลังวิธีการต่อสู้นี้ก็ถือเป็นวิธีการพิสูจน์โดยให้พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าเป็นผู้ตัดสิน²⁵ เพราะความศรัทธาที่ชาวนอร์แมนมีต่อพระเจ้า จึงทำให้เชื่อว่าพระเจ้าย่อมคุ้มครองฝ่ายที่ถูกต้อง ทั้งนี้ พิธีการต่อสู้เพื่อพิสูจน์ความจริงจะเริ่มต้นขึ้นเมื่อนักต่อสู้ของคู่กรณีแต่ละฝ่ายปฏิญาณตนต่อพระเจ้าว่าจะต่อสู้เพื่อความถูกต้องและความเป็นธรรม จากนั้นก็จะเข้าสู่สนามต่อสู้ซึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ยาวด้านละ 60 ฟุต ฝ่ายที่เป็นโจทก์จะอยู่สุดสนามด้านทิศตะวันออก ส่วนฝ่ายที่เป็นจำเลยจะอยู่สุดสนามด้านทิศตะวันตก การต่อสู้จะดำเนินต่อไปเรื่อยๆ จนกระทั่งมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกล่าวถ้อยคำที่น่ารังเกียจ (Hateful Words) หรืออีกทางหนึ่งก็คือ การต่อสู้จะดำเนินต่อไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเห็นดวงดาวบนท้องฟ้า ก็จะถือว่าจำเลยเป็นฝ่ายชนะคดี ทั้งนี้ โดยทั่วไปแล้วการต่อสู้จะไม่ทำกันจนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย และยังนำเสนอด้วยว่าอาวุธที่ใช้อาจไม่ใช่อาวุธที่มีความร้ายแรงเท่าไรนัก²⁶ อย่างไรก็ตาม วิธีการพิสูจน์ความจริงด้วยการต่อสู้ค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลงไปด้วยเหตุที่ชาวนอร์แมนเริ่มสังเกตว่าวิธีการดังกล่าวไม่สามารถพิสูจน์ความจริงอย่างตรงไปตรงมาได้ เพราะนักต่อสู้แต่ละคนก็ไม่ได้มีความสามารถเท่าเทียมกัน คนหนึ่งอาจมีความสามารถทางด้านร่างกายมากกว่าอีกคนหนึ่ง หรืออาจมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดในการต่อสู้มากกว่าอีกคนหนึ่งก็เป็นได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่มีผลทำให้คู่กรณีไม่ได้รับการตัดสินคดีอย่างเป็นธรรม ทำให้วิธีการพิสูจน์ข้อเท็จจริง

²⁴ Ibid., 18.

²⁵ Edward L. Rubin, "Trial by Battle, Trial by Argument," *Arkansas Law Review* (2003): 9.

²⁶ สุนัย มโนมัยอุดม, *ระบบกฎหมายอังกฤษ*, หน้า 28.

ด้วยการต่อสู้ถูกยกเลิกไปในท้ายที่สุด²⁷ จะเห็นได้ว่า แม้รูปแบบการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีอาญาเปลี่ยนแปลงไปในช่วงเปลี่ยนถ่ายจากอาณาจักรแองโกล-แซกซอน มาเป็นอาณาจักรนอร์แมนก็ตาม แต่แนวคิดพื้นฐานเบื้องหลังของการพิสูจน์ข้อเท็จจริงยังคงเป็นเรื่องสำนึกในอำนาจเหนือธรรมชาติที่เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้ตัดสินตัดสินชั้ยชนะให้แก่ผู้ที่บริสุทธิ์เสมอ

ต่อมาภายหลังอาณาจักรโรมันล่มสลายราวคริสต์ศตวรรษที่ 12 ถึง 14 ยุโรปเข้าสู่สมัยยุคกลาง (Middle Age) บ้านเมืองอยู่ในภาวะอ่อนแอ ประชาชนไม่มีที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ สถาบันที่เข้ามาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและรวบรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นอีกครั้งหนึ่งก็คือ คริสต์ศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันเดียวที่หลงเหลือจากยุคก่อนหน้ามาถึงยุคกลาง ทั้งนี้ ศาสนจักรมีพระสันตะปาปาทำหน้าที่เป็นประมุขสูงสุด และเป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ ศาสนจักรพยายามเชื่อมความสัมพันธ์ของมนุษย์ให้ใกล้ชิดกับพระเจ้าด้วยการประกอบศาสนพิธี ซึ่งจะทำให้มนุษย์สามารถรอดพ้นจากบาปกรรมที่ตนได้ก่อให้เกิดไว้ได้ นอกจากนี้ ศาสนาคริสต์ยังสร้างความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตในโลกหน้าซึ่งทำให้มนุษย์มีความหวังในชีวิตมากขึ้น²⁸ ด้วยเหตุนี้ศาสนจักรจึงเข้ามามีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจของคนยุโรปในยุคกลางมากขึ้นทีละน้อย จนกระทั่งมีอำนาจและอิทธิพลสูงสุดในราวคริสต์ศตวรรษที่ 13 ซึ่งทำให้อารยธรรมตะวันตกมีศาสนจักรเป็นศูนย์กลางความเจริญอีกด้วย²⁹

อิทธิพลของคริสต์ศาสนาแผ่ขยายมาถึงประเทศอังกฤษ โดยมีชาวอังกฤษจำนวนมากเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ผ่านการเผยแพร่ของบรรดามิสชันนารีจากภาคพื้นทวีปยุโรป ทั้งนี้ ความคิดของศาสนาคริสต์ที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในช่วงเวลาดังกล่าวก็คือ ความคิดของนักบุญออกัสติน และนักบุญโทมัส อควีนาส ซึ่งอธิบายต่อคนโดยทั่วไปว่า³⁰ ตั้งแต่มนุษย์กระทำความบาปครั้งแรก ก็มีแต่ความตกต่ำลงมาเรื่อย ๆ เป็นเหตุให้มนุษย์ที่สืบเชื้อสายกันต่อมามีความเน่าเสีย มนุษย์จึงไม่อาจเอาตัวรอดจากธรรมชาติได้โดยลำพัง การรอดพ้นจากความโหดร้ายของธรรมชาติต้องอาศัยพลังแห่งศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าเท่านั้น เพราะพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก และกำหนดแผนการปกครอง ทำให้สรรพสิ่งดำเนินไปภายใต้ลิขิตอันศักดิ์สิทธิ์ของพระองค์หรือที่เรียกว่า “กฎหมายนิรันดร” (Eternal of Law) ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้มนุษย์จะมีอำนาจมากมายเพียงใดก็ไม่สามารถออกกฎเกณฑ์ใด ๆ ให้ขัดแย้งกับกฎหมายนิรันดรได้ เพราะมนุษย์ไม่มีสติปัญญาเพียงพอที่จะหยั่งถึงความประเสริฐของกฎหมายนิรันดรที่พระเจ้ากำหนดไว้ หากกฎเกณฑ์ใดที่ออกโดยมนุษย์ขัดแย้งต่อกฎหมายนิรันดรของพระเจ้า กฎเกณฑ์นั้นย่อมไม่สามารถบังคับใช้ได้ ดังนั้น ในมุมมองของศาสนาคริสต์ มนุษย์จึงเป็นเพียงฆราวาสซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของศาสนจักรเท่านั้น แนวคิดนี้ถูกเผยแพร่ผ่านไปยังดินแดนต่าง ๆ และเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง

²⁷ Howland, *Ordeals Compurgation Excommunication and Interdict*, p. 21.

²⁸ ปรีดี เกษมทรัพย์, *นิติปรัชญา*, หน้า 140.

²⁹ เรื่องเดียวกัน

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

การที่ศาสนาคริสต์เผยแพร่ไปในประเทศอังกฤษส่งผลสำคัญต่อระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงในระบบกล่าวหาอย่างมีนัยสำคัญ³¹ เพราะศาสนจักรในประเทศอังกฤษนับเป็นส่วนหนึ่งของศาสนจักรตะวันตก โดยศาสนจักรตะวันตกรักษาระบบศาลที่พิจารณาคดีโดยใช้กฎหมายแคนนอนลอร์ (Cannon Law) ซึ่งแม้จะมีรายละเอียดแตกต่างกันในแต่ละประเทศ แต่ทุกประเทศใช้หลักการพื้นฐานเดียวกันหมด กล่าวคือ มีศาลแห่งสันตะปาปา (The Papal Court) ที่กรุงโรมเป็นผู้นำ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ในปีคริสต์ศักราช 1215 วิธีการที่ศาลหลวงในประเทศอังกฤษใช้พิสูจน์ความจริงด้วยการทดสอบด้วยน้ำหรือไฟต้องสิ้นสุดลง เนื่องจากพระสันตะปาปา Innocent III ออกกฎที่เรียกว่า Lateran Council ห้ามมิให้พระเข้าร่วมในการพิจารณาคดีโดยบททดสอบที่รุนแรง ซึ่งกฎดังกล่าวมีเนื้อความว่า³²

“เช่นเดียวกัน ห้ามมิให้นักบวชเข้าอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของอำนาจทางการทหาร นักธนู หรือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสูญเสียเลือดเนื้อ รวมถึงห้ามมิให้บทหลวง ผู้ช่วยบาทหลวง หรือพระ ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับการทำศัลยกรรมทุกประเภทที่ต้องมีการเผาหรือการตัด อีกทั้งห้ามมิให้บุคคลใดตัดสินคดีโดยใช้วิธีการพิสูจน์ความผิดจากเนื้อตัวและร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นการใช้ไฟ ใช้น้ำ ใช้เหล็กเผาไฟ การให้พร รวมถึงการประกอบพิธีกรรมเพื่อการอุทิศตน ล้วนเป็นสิ่งต้องห้าม เช่นเดียวกับการพิสูจน์ข้อเท็จจริงด้วยการต่อสู้”³³

การออกกฎ Lateran Council มีเหตุผลสำคัญเพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของพระในศาสนาคริสต์จากการพิจารณาที่โหดร้าย และเนื่องจากการพิจารณาโดยวิธีการทดสอบด้วยน้ำหรือไฟนี้ ปกติจะใช้พระเป็นผู้ควบคุม เมื่อมีข้อกำหนดห้ามเช่นนี้ วิธีการดังกล่าวจึงเริ่มเสื่อมความนิยมลงในศาลต่าง ๆ จึงมีความจำเป็นต้องหาวิธีการใหม่มาใช้แทน³⁴ ช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ระบบกฎหมายของอังกฤษ เพราะเป็นไปได้ที่ผู้พิพากษาในศาลหลวงอาจเข้ามาเป็นผู้พิจารณาในปัญหาข้อเท็จจริงเองว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ซึ่งจะเป็นผลทำให้วิธีพิจารณาคดีอาญาของประเทศอังกฤษเปลี่ยนไปเป็นระบบไต่สวนเช่นเดียวกับระบบกฎหมายในประเทศ

³¹ Thomas P. Gallanis, "Reasonable Doubt and the History of the Criminal Trial," *University of Chicago Law Review*, Spring (2009): 7.

³² Howland, *Ordeals Compurgation Excommunication and Interdict*, p. 16.

³³ *Also let no ecclesiastic be placed in command of low soldiery, or bowmen, or men of blood of the sort, nor let any subdeacon, deacon, or priest practice any office of surgery which requires burning or cutting. Nor let any one pronounce over the ordeal of hot or cold water or glowing iron any benediction or rite of consecration, regard being also paid to the prohibitions formerly promulgated respecting the single combat or duel.*

³⁴ Gallanis, "Reasonable Doubt and the History of the Criminal Trial," *University of Chicago Law Review*: 3.

ฝรั่งเศส³⁵ อย่างไรก็ตาม ท้ายที่สุดในศตวรรษที่ 13 ก็มีกฎหมายที่แน่นอนในประเทศอังกฤษว่าการพิจารณาข้อเท็จจริงให้เป็นหน้าที่ของคณะลูกขุน แต่การพิจารณาคดีของคณะลูกขุนในสมัยก่อนยังมีความแตกต่างจากปัจจุบันอยู่มาก เพราะคณะลูกขุนในสมัยนั้นไม่ได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอาศัยพยานหลักฐาน แต่ศาลจะเลือกคณะลูกขุนมาจากบุคคลที่คาดว่าจะรู้เห็นข้อเท็จจริง ซึ่งโดยมากก็ได้แก่ เพื่อนบ้าน มาตอบปัญหาต่อศาลตามข้อเท็จจริงที่ตนรู้เห็นโดยไม่มีการสืบพยานหลักฐานใด ๆ อาจกล่าวได้ว่าคณะลูกขุนในสมัยนั้นตัดสินข้อเท็จจริงตามความรู้เห็นส่วนตัว (Self-Informing)³⁶ แตกต่างโดยสิ้นเชิงกับระบบลูกขุนที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน แต่กระนั้นก็ตาม ระบบลูกขุนในประเทศอังกฤษมีพัฒนาการตามระบบสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้น โดยราวคริสต์ศตวรรษที่ 17 แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ก็ดี ระบบการค้าพาณิชย์ก็ดี ล้วนมีความเจริญรุ่งเรือง โครงสร้างทางสังคมใหญ่และซับซ้อนกว่าในอดีตเพราะจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น การแสวงหาข้อเท็จจริงโดยให้คณะลูกขุนตัดสินตามความรู้เห็นของตนเริ่มประสบปัญหา เพราะลูกขุนเริ่มไม่คุ้นเคยกับผู้ถูกกล่าวหาอีกต่อไป³⁷ การแสวงหาข้อเท็จจริงจึงต้องกระทำบนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเข้ามาในคดีเป็นสำคัญ³⁸ ด้วยเหตุนี้จึงเริ่มมีการนำพยานมาเบิกความเพิ่มเติมจากที่ลูกขุนได้รู้เห็นมา ทำให้ระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงเริ่มมีขึ้นและพัฒนา มาจนถึงปัจจุบัน

วิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาในลักษณะเดียวกับประเทศอังกฤษ จะวางบทบาทสำคัญให้แก่คู่ความแห่งคดีในการนำพยานหลักฐานเข้าพิสูจน์ข้อเท็จจริง เพื่อแสดงให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย หรืออาจกล่าวได้ว่า คู่ความแห่งคดีมีบทบาทในเชิงรุก ส่วนศาลมีบทบาทในลักษณะวางเฉยและวางตัวเป็นกลาง ด้วยเหตุนี้องค์กรที่เกี่ยวข้องจึงมีลักษณะเป็นนิติสัมพันธ์ขององค์กร 3 ฝ่าย³⁹ คือ ศาล พนักงานอัยการ และทนายความ ซึ่งศาลไม่มีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริง แต่เป็นเสมือนกรรมการควบคุมกติกากการต่อสู้คดีด้วยกฎหมายด้านพยานหลักฐาน และบทตัดพยานหลักฐาน (Exclusionary Rules) เพื่อความสมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะและประโยชน์ของปัจเจกชน ศาลจะมีบทบาทเป็นศูนย์กลางของกระบวนการพิจารณาคดี มีหน้าที่ควบคุมการพิจารณาคดี รวมถึงให้คำปรึกษาแก่คณะลูกขุน และเป็นหลักประกันว่าการพิจารณาคดีจะดำเนินไปด้วยความเป็นธรรมอีกด้วย⁴⁰

³⁵ Steve Uglow, *Evidence: Text and Materials* (London: Sweet & Maxwell, 1997), p. 8.

³⁶ Gallanis, "Reasonable Doubt and the History of the Criminal Trial," p. 4.

³⁷ Rubin, "Trial by Battle, Trial by Argument," *Arkansas Law Review*, 6.

³⁸ Gallanis, "Reasonable Doubt and the History of the Criminal Trial," p. 10.

³⁹ คณิต ฒ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายและทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน," *วารสารนิติศาสตร์* 15, กันยายน 2528 (2528): 4-5.

⁴⁰ Paul B. Weston and Kenneth M. Wells, *Law Enforcement and Criminal Justice: An Introduction* (United States: Goodyear Publishing, 1972), pp. 161-179.

ในส่วนของการได้มาซึ่งข้อเท็จจริงแห่งคดีต้องอาศัยการตีความหรืออนุมานข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานในสำนวนคดี โดยมีกฎเกณฑ์ทางพยานหลักฐานกำหนดระเบียบวิธีในการนำพยานหลักฐานเข้าสืบ อีกทั้งกำหนดว่าข้อเท็จจริงใดที่ศาลสามารถรับฟังได้และข้อเท็จจริงใดที่ศาลไม่สามารถรับฟังได้⁴¹ ซึ่งถือเป็นหน้าที่สำคัญของกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ใช้ระบบคณะลูกขุนในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง เพราะการวินิจฉัยข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานนั้นทำโดยลูกขุนซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา ดังนั้น เพื่อป้องกันอคติและความลำเอียงในใจของลูกขุน จึงต้องมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับพยานหลักฐานเพื่อป้องกันผลเสียดังกล่าว เช่น บทห้ามไม่ให้รับฟังพยานบอกเล่า หรือ บทตัดพยานหลักฐานต่าง ๆ เป็นต้น⁴²

อาจกล่าวได้ว่า วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา มีวิวัฒนาการแรกเริ่มมาจากความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้วิธีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในอดีตมีรูปแบบที่รุนแรง เพราะสังคมเชื่อว่าผู้บริสุทธิ์ย่อมได้รับความคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายให้ผ่านพ้นวิธีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่รุนแรงได้ อย่างไรก็ตาม ภายหลังเมื่อศาสนาคริสต์เข้ามามีอิทธิพลในประเทศอังกฤษ วิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงในรูปแบบที่รุนแรงก็ถูกยกเลิกไปด้วยเหตุที่เป็นการขัดต่อหลักของศาสนา ทำให้ประเทศอังกฤษเริ่มค้นหาวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงใหม่ จนท้ายที่สุดนี้ระบบลูกขุนมาใช้ในการค้นหาและวินิจฉัยข้อเท็จจริง และด้วยการที่คณะลูกขุนเป็นประชาชนทั่วไปที่ไม่มีความชำนาญในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ทำให้ระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษจำเป็นต้องสร้างกฎเกณฑ์ทางพยานหลักฐานจำนวนมากขึ้นมาจำกัดการนำเสนอพยานหลักฐานแก่คณะลูกขุน เพื่อให้คณะลูกขุนสามารถวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีได้โดยปราศจากอคติ นอกจากนี้ ลักษณะเด่นที่สำคัญอีกประการหนึ่งของวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานในระบบกล่าวหา ก็คือ ผู้พิพากษาและคณะลูกขุนจะไม่ค้นหาพยานหลักฐานด้วยตนเอง แต่หน้าที่ในการค้นหาและนำเสนอพยานหลักฐานตกอยู่แก่คู่ความ โดยผู้พิพากษาจะวางตัวเป็นคนกลางคอยควบคุมกฎเกณฑ์ในการนำเสนอพยานหลักฐานเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่า วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในระบบกล่าวหา นั้น คู่ความเป็นผู้มิบทบาทสำคัญในการค้นหาพยานหลักฐานมานำเสนอต่อศาล ส่วนศาลเป็นเพียงผู้พิจารณาว่าพยานหลักฐานที่คู่ความค้นหาและนำเสนอมาสามารถรับเข้าสู่สำนวนคดีได้หรือไม่ และมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด ซึ่งวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานรูปแบบนี้นับว่าเป็นที่นิยมและมีอิทธิพลต่อกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก อนึ่ง เมื่อทราบถึงวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงใน

⁴¹ Rupert Cross, *An Outline of the Law of Evidence*, 4 ed. (London: Butterworths, 1975), p. 20.

⁴² John H.Langbein, *Comparative Criminal Procedure: Germany* (New York: West Publishing Co., 1977), pp. 70-71.

ระบบกล่าวหาแล้ว หัวข้อถัดไปจะนำศึกษาถึงมุมมองเกี่ยวกับการแสวงหาพยานหลักฐานที่แตกต่างออกไปในระบบไต่สวน เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ปัญหาของงานวิจัยต่อไป

2.1.4.2 วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน

ในหัวข้อก่อนหน้านำเสนอความเป็นมาของวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในระบบกล่าวหาแล้ว ในหัวข้อนี้จะนำศึกษาวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในระบบไต่สวน ซึ่งเป็นระบบพยานหลักฐานที่สำคัญอีกระบบหนึ่ง และมีมุมมองต่อการแสวงหาพยานหลักฐานแตกต่างจากระบบกล่าวหา จากการศึกษาพบว่า วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานในระบบไต่สวนเริ่มต้นตั้งแต่ในอดีตที่รัฐใช้วิธีแสวงหาความจริงด้วยการทรมาน ผู้ถูกกล่าวหาเพื่อให้รับสารภาพและเล่าข้อเท็จจริงทั้งหมดให้ผู้ชำระความฟัง โดยรัฐมุ่งแต่จะให้ได้มาซึ่งผล คือ ทราบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเท่านั้น จนกระทั่งเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงด้วยการทรมานก็เสื่อมความนิยมและถูกแทนที่ด้วยวิธีการค้นหาข้อเท็จจริงโดยใช้พยานหลักฐาน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

คริสต์ศาสนาเริ่มมีบทบาทในดินแดนปาเลสไตน์ในช่วงเวลาที่ปาเลสไตน์อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรโรมัน เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าในระยะแรกเริ่ม ชนชั้นปกครองของอาณาจักรโรมันต่อต้านอิทธิพลของศาสนาคริสต์และพยายามขัดขวางการเผยแพร่ศาสนาคริสต์เป็นอย่างมาก ด้วยเหตุที่ศาสนาคริสต์เข้ามาพร้อมกับแนวคิดที่ว่า กษัตริย์เป็นเพียงผู้ที่ได้รับมอบหมายจากพระเจ้าเพื่อมาปกครองประชาชนเท่านั้น ซึ่งขัดแย้งกับแนวคิดเดิมของพวกนอกศาสนาที่มองกษัตริย์เป็นสมมติเทพ ด้วยเหตุนี้ การเข้ามาของศาสนาคริสต์อาจส่งผลกระทบต่อเอกภาพในการปกครอง หรือมีอิทธิพลแทรกแซงอำนาจทางการเมืองภายในอาณาจักรโรมันได้⁴³ แต่กระนั้นก็ตาม ท้ายที่สุดความพยายามต่อต้านการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ก็ล้มเหลว เพราะราวคริสต์ศตวรรษที่ 3 ด้วยสภาพสังคมและบ้านเมืองในอาณาจักรโรมันที่มีความวุ่นวาย ต้องทำสงครามกับพวกคนป่าเถื่อนอย่างยัดเยื้อยาวนาน รวมถึงปัญหาการแบ่งชนชั้นทางสังคมที่มีมาอย่างยาวนาน และความเสื่อมถอยทางศีลธรรม ล้วนเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ประชาชนชาวโรมันที่เริ่มรู้สึกหมดหวังกับชีวิต และตั้งความหวังไว้กับชีวิตในโลกหน้า หันมายึดถือศาสนาคริสต์ซึ่งสอนเกี่ยวกับชีวิตในโลกหน้า เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจมากขึ้น⁴⁴

⁴³ Katherine E.Willems, "Constantine and Christianity: The Formation of the Christian State Church," *The Concord Review* (1993): 4.

⁴⁴ *Ibid.*, 3.

อิทธิพลของคริสต์ศาสนาในอาณาจักรโรมันเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงจุดสูงสุดในยุคสมัยของจักรพรรดิคอนสแตนติน ที่พระองค์เองสนับสนุนการเผยแพร่ศาสนาคริสต์อย่างมาก เนื่องจากจักรพรรดิคอนสแตนตินมีภูมิหลังในชีวิตเกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์หลายประการ กล่าวคือครอบครัวของพระองค์ให้ความสำคัญกับเสรีภาพในการนับถือศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงมีพระราชมารดาที่นับถือศาสนาคริสต์ด้วย⁴⁵ นอกจากนี้ ก่อนที่พระองค์จะขึ้นเป็นจักรพรรดิแห่งอาณาจักรโรมัน มีเรื่องเล่าขานต่อกันมาว่า ทุกครั้งที่พระองค์ออกทำศึกสงครามจะทรงสวดวิงวอนขอให้พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของบันดาลชัยชนะในการสงครามให้แก่พระองค์เสมอ อีกทั้งยังเชื่อว่าการนำไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์ในการเดินทัพจะถือเป็นเครื่องหมายสักการะ ที่นำมาซึ่งชัยชนะแก่พระองค์ในทุก ๆ สงครามได้ และยิ่งเมื่อการทำสงครามของพระองค์ประสบชัยชนะเสมอ จึงยิ่งสร้างความเชื่อที่ว่าตราบิตพระองค์รับใช้พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ พระผู้เป็นเจ้าของก็อยู่เคียงข้างพระองค์เสมอ⁴⁶ ท้ายที่สุด เมื่อคอนสแตนตินขึ้นเป็นจักรพรรดิแห่งอาณาจักรโรมันในคริสต์ศักราช 312 พระองค์ทรงเล็งเห็นความสำคัญของการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรโรมัน เพราะนอกจากศาสนาคริสต์จะเข้ามาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและรวมประชาชนชาวโรมันให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ศาสนาคริสต์จะทำให้พระองค์มีฐานอำนาจทางการเมืองที่เข้มแข็งผ่านการสนับสนุนของศาสนจักรได้อีกด้วย⁴⁷ ดังนั้น ในคริสต์ศักราช 313 พระองค์จึงประกาศพระราชโองการแห่งเมืองมิลาน (Edict of Milan) เพื่อกำหนดให้คริสต์ศาสนาเป็นศาสนาประจำอาณาจักรโรมัน และหลังจากคริสต์ศาสนาเข้ามาเป็นศาสนาประจำอาณาจักรโรมันแล้ว ก็มีการพัฒนาระบบโครงสร้างการปกครองของศาสนจักรตามแบบการบริหารปกครองของโรมัน กล่าวคือ มีพระสันตะปาปาเป็นประมุขสูงสุดทำหน้าที่สื่อสารระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของด้วยการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อีกทั้งเป็นสถาบันที่มีกฎ ระเบียบ และเป้าหมายที่ชัดเจนแน่นอนให้คริสต์ศาสนิกชนถือปฏิบัติอีกด้วย⁴⁸

หากพิจารณาในมุมหนึ่ง ศาสนาคริสต์เข้ามามีบทบาทสำคัญในการรวบรวมอาณาจักรโรมันให้เป็นปึกแผ่นอีกครั้งหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า อิทธิพลของศาสนจักรที่มากขึ้นก็ส่งผลให้บรรดาบาทหลวงเริ่มอ้างอำนาจของศาสนาเข้าแทรกแซงการใช้อำนาจปกครองต่าง ๆ รวมถึงอำนาจพิจารณาตัดสินคดีอาญาด้วย⁴⁹ ในช่วงเวลานี้ผู้มีอำนาจทางศาสนานำวิธีพิจารณาความในลักษณะของการไต่สวนเข้ามาใช้โดยให้อำนาจแก่ฝ่ายผู้ปกครองดำเนินคดีในลักษณะเป็นปฏิปักษ์ต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ต้องมีผู้กล่าวหา⁵⁰ อีกทั้งวิธีการที่ผู้มีอำนาจใช้ในการไต่สวนหา

⁴⁵ Ibid., 5.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid., 6.

⁴⁹ Gallanis, "Reasonable Doubt and the History of the Criminal Trial," p. 3.

⁵⁰ Ibid., p. 4.

ข้อเท็จจริงก็ไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ กำหนดขอบเขตวิธีไว้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุที่ผู้มีอำนาจตัดสินคดีมุ่งแสวงหาผลสุดท้าย คือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น มากกว่าการคุ้มครองสิทธิในเนื้อตัวและร่างกายของผู้ถูกกล่าวหา ดังนั้น ผู้มีอำนาจชำระความจึงมักใช้การทรมานจำเลยด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อหวังให้จำเลยเล่าข้อเท็จจริง หรือแม้กระทั่งยอมรับสารภาพความผิดต่อหน้าผู้ชำระคดี นอกจากนี้ การพิจารณาพิพากษาคดีมักกระทำล้นหลังจำเลยด้วย เพราะต่างเห็นตรงกันว่าผู้มีอำนาจชำระความมีความเชื่อตรงเพียงพอที่จะอำนวยความยุติธรรมได้อยู่แล้ว อนึ่ง การค้นหาข้อเท็จจริงด้วยการไต่สวนและทรมานจำเลยตามที่กล่าวมานี้ ถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางในหลายประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศภาคพื้นทวีปยุโรป ซึ่งเคยตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระสันตะปาปาแห่งกรุงโรมมาก่อน และภายหลังก็ปรากฏชัดเจนว่ามีอิทธิพลต่อกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย เช่น ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี ด้วย

อย่างไรก็ตาม ภายหลังระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงด้วยการทรมานค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลงด้วยเหตุที่ว่า ผู้ถูกทรมานมักยอมรับสารภาพว่าตนเป็นผู้กระทำความผิดทั้ง ๆ ที่ตนไม่ได้กระทำความผิด แต่การรับสารภาพนั้นเกิดขึ้นเพื่อให้ตนพ้นจากความทรมาน ดังนั้น การทรมานจึงไม่ใช่วิธีแสวงหาข้อเท็จจริงที่มีประสิทธิภาพอีกต่อไป นักนิติศาสตร์จึงพยายามคิดค้นระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงด้วยพยานหลักฐานขึ้น เนื่องจากพยานหลักฐานเป็นสิ่งที่แสดงถึงการเกิดขึ้นและมีอยู่ของข้อเท็จจริงได้ดีที่สุด ทั้งนี้ ในระบบการพิสูจน์ความจริงด้วยพยานหลักฐานจะนำพยานหลักฐานทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นคำรับสารภาพ ประจักษ์พยาน หรือพยานแวดล้อมกรณี และพยานหลักฐานอื่น ๆ ที่สามารถยืนยันการมีอยู่ของข้อเท็จจริงที่มีการกล่าวอ้างได้ มานำเสนอต่อศาลเพื่อให้ศาลประเมินความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานเป็นรายชิ้นไป⁵¹ นอกจากนี้ ถ้าหากพยานที่นำเสนอมาเป็นพยานบุคคล ตัวบุคคลที่มาเบิกความต่อหน้าศาลและคู่ความจะต้องถูกคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งจับผิด เพื่อประโยชน์แห่งการวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้ใกล้เคียงกับสิ่งที่เกิดขึ้นมากที่สุด⁵² ตั้งแต่มีการนำระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงด้วยพยานหลักฐานมาใช้ การค้นหาข้อเท็จจริงด้วยการทรมานจึงค่อย ๆ หมดความสำคัญลงไป และเปลี่ยนเป็นการค้นหาข้อเท็จจริงด้วยการไต่สวนพยานหลักฐานแทน แต่กระนั้นก็ตาม มีข้อสังเกตว่าการแสวงหาข้อเท็จจริงยังกระทำโดยผู้มีอำนาจ หรือศาล โดยศาลจะใช้ดุลพินิจบนพื้นฐานของหลักฐานที่คู่ความนำสืบเข้ามา หรือพยานหลักฐานที่ศาลเรียกมาสืบเองก็ได้ อีกทั้งระบบไต่สวนพยานหลักฐานจะไม่มีกฎเกณฑ์การตัดพยานหลักฐานมากนัก ดุลพินิจในการรับฟังข้อเท็จจริงของศาลจึงกว้างขวางมาก ดังนั้น ในการพิจารณาคดีด้วยระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนจึงมักรับฟังพยานหลักฐานทั้งหมดเข้าไว้ในสำนวนคดี และศาลจะพิจารณาให้ความสำคัญหรือให้

⁵¹ Uglow, *Evidence: Text and Materials*, p. 8

⁵² Esmein Adhemar, *A History of Continental Criminal Procedure* (United States: Rothman Reprints, 1968), p. 60.

น้ำหนักพยานหลักฐานอีกครั้งหนึ่งขณะจะตัดสินคดี ว่าพยานหลักฐานแต่ละชั้นมีคุณค่าเชิงพิสูจน์มากน้อยเพียงใด⁵³

ลักษณะของการแสวงหาข้อเท็จจริงในระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนในปัจจุบัน ผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการพิจารณาทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น ศาล พนักงานอัยการ หรือทนายความ จะร่วมกันตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นให้มากที่สุด⁵⁴ โดยศาลมีบทบาทในการแสวงหาข้อเท็จจริงแห่งคดีด้วยตนเอง กำหนดประเด็นแห่งคดีในฐานะผู้ดำเนินการสืบพยาน เป็นผู้ควบคุมการดำเนินคดีทุกชั้นตอน และอยู่ในฐานะที่ให้ความคุ้มครองแก่สิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาได้โดยตรง⁵⁵ การนำเสนอพยานหลักฐานของโจทก์และจำเลยมีสิทธิเท่าเทียมกัน แต่พนักงานอัยการและทนายจำเลยจะถามคู่ความฝ่ายตรงข้าม หรือถามพยานโดยตรงไม่ได้ ต้องถามผ่านศาลและถามได้ที่ศาลอนุญาตเท่านั้น⁵⁶ ทั้งนี้ ด้วยเหตุที่ศาลมีบทบาทในการสืบพยานโดยตลอด มีอำนาจแสวงหาข้อเท็จจริงได้ทุกวิถีทาง ทำให้บทบาทของพนักงานอัยการ ทนายความ และคู่ความถูกจำกัดให้อยู่ในฐานะเป็นผู้ร่วมการพิจารณาคดีเท่านั้น⁵⁷ จึงเป็นเหตุให้ศาลในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนส่วนมาก มีอิสระในการรับฟังพยานหลักฐานโดยไม่ถูกจำกัดด้วยกฎเกณฑ์ทางพยานหลักฐานเหมือนดังศาลในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา เช่น ประเทศอังกฤษ และประเทศสหรัฐอเมริกา⁵⁸ ศาลในระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนมีข้อจำกัดในการแสวงหาพยานหลักฐานและการวินิจฉัยพยานหลักฐานอยู่บ้างก็เป็นเรื่องที่ว่า พยานหลักฐานต้องเกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดีโดยตรงจึงจะนำสืบเข้ามาในคดีได้ หากพยานหลักฐานนั้นเกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดีแล้ว ศาลย่อมรับฟังได้ทั้งสิ้น⁵⁹

ที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนมีวิวัฒนาการเริ่มต้นอยู่ภายใต้อิทธิพลของศาสนาที่มุ่งแสวงหาข้อเท็จจริงจากการทรมาน จนกระทั่งภายหลังอิทธิพลของศาสนาเริ่มเสื่อมไป การแสวงหาข้อเท็จจริงโดยพยานหลักฐานจึงเข้ามาแทนที่ อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการแสวงหาความจริงในระบบนี้ยังคงมีเอกลักษณ์เดิมที่สำคัญอยู่คือ ศาลจะทำหน้าที่ในเชิงรุกเพื่อค้นหาความจริงจากคู่ความโดยปราศจากกฎเกณฑ์ด้านพยานหลักฐานเข้ามาจำกัดอำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงของศาล ซึ่ง

⁵³ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 2.

⁵⁴ คณิต ฒ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายและทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน", หน้า 5-6.

⁵⁵ Langbein, *Comparative Criminal Procedure: Germany*, p. 1.

⁵⁶ K. Neumann, *Manual of German Law* (London: Her Majesty's Stationary Office, 1952), p. 150.

⁵⁷ Langbein, *Comparative Criminal Procedure: Germany*, p. 64.

⁵⁸ คณิต ฒ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายและทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน", หน้า 5-6.

⁵⁹ โอสถ โกศิน, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม, 2538), หน้า 352.

ถือเป็นลักษณะสำคัญของระบบการแสวงหาความจริงแบบไต่สวนที่ใช้อยู่ในกลุ่มประเทศซีวิลลอว์อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน อนึ่ง เมื่อทราบถึงวิวัฒนาการและรูปแบบการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนแล้ว ลำดับต่อไปจะนำศึกษาถึงวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงในกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทย เพื่อให้ทราบว่าประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาหรือไต่สวนมากน้อยเพียงใด อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์ปัญหาของงานวิจัยฉบับนี้

2.1.4.3 วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในระบบพยานหลักฐานของประเทศไทย

เมื่อทราบถึงวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาและไต่สวน ซึ่งเป็นระบบพยานหลักฐานเก่าแก่และมีอิทธิพลต่อระบบกฎหมายต่าง ๆ ทั่วโลกมาแล้ว ในหัวข้อนี้จะกลับมาพิจารณาว่า กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยมีวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานอย่างไร ได้รับอิทธิพลจากระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาและไต่สวนหรือไม่ ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า ในยุคอดีต การแสวงหาข้อเท็จจริงเพื่อนำมาวินิจฉัยคดีในประเทศไทยใช้วิธีการกระทำรุนแรงต่อร่างกาย โดยมีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ย่อมคุ้มครองฝ่ายที่ถูกต้อง จนกระทั่งเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับอิทธิพลของลัทธิล่าอาณานิคมตะวันตก ทำให้ประเทศไทยจำต้องพัฒนาระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงที่จากเดิมมีความรุนแรงป่าเถื่อน ให้มีลักษณะเป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงโดยใช้พยานหลักฐานที่ทันสมัยและสอดคล้องกับระบบของประเทศตะวันตก เพื่อไม่ให้ประเทศเจ้าอาณานิคมตะวันตกนำมาใช้เป็นข้ออ้างในการเข้ายึดครองประเทศไทย แต่กระนั้นก็ตาม แม้ความพยายามปฏิรูประบบแสวงหาข้อเท็จจริงในประเทศไทยจะใช้วิธีการบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรตามแบบอย่างของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ อันทำให้โครงสร้างกฎหมายพยานหลักฐานในประเทศไทยคล้ายกับระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน แต่วัฒนธรรมของศาลซึ่งเป็นผู้วินิจฉัยข้อเท็จจริงกลับมีลักษณะคล้ายกับระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา ทำให้เกิดความสับสนในระบบพยานหลักฐานของประเทศไทยอย่างมาก ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

อารยธรรมของประเทศไทยในอดีตได้รับอิทธิพลโดยตรงจากอารยธรรมของประเทศอินเดียผ่านการเผยแพร่งพุทธศาสนา เช่นเดียวกับกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานของประเทศไทยก็ได้รับแนวคิดมาจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของพระมโนสาราจารย์ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ได้รับความนิยมแพร่หลายอยู่ในอารยธรรมอินเดียโบราณ สำหรับกฎหมายพยานหลักฐานของไทยในยุคแรก ยังไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร โดยถือเป็นเพียงจารีตประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติต่อกันมาเท่านั้น จนกระทั่งในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ปรากฏกฎหมายพยานหลักฐานลายลักษณ์

อักษรขึ้นเป็นฉบับแรก ในราวปีพุทธศักราช 1894 เนื้อหาภายในกฎหมายสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของ คัมภีร์พระธรรมศาสตร์อย่างชัดเจน กล่าวคือ มีการปรากฏขึ้นของหลักการห้ามรับฟังคำพยานบอกเล่า หลักการสาบานตน หลักการอธิบายข้อดีข้อเสียของการดำเนินคดี หลักการให้ศาลฟังคำรับของ คู่ความโดยไม่ต้องสืบพยาน อีกทั้งมีการกำหนดวิธีการสืบพยานบุคคลและพยานเอกสาร เป็นต้น หากพิจารณากฎหมายลักษณะพยานฉบับแรกของไทยแล้วพบว่าค่อนข้างทันสมัย เพราะหลักการบางข้อ ยังมีอิทธิพลใช้กันต่อมาจนถึงปัจจุบัน เช่น บทตัดพยานบอกเล่าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 226/3 หรือ บทยกเว้นการสืบพยานในกรณีที่คู่ความรั้งกันตามประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (3) เป็นต้น นอกจากนี้ ระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงในอดีตยัง คล้ายคลึงกับทั้งระบบกล่าวหาและระบบไต่สวน เพราะมีการนำกฎหมายลักษณะโจร ลักษณะ ตระลาการ และมีการออกกฎเกณฑ์ทางพยานหลักฐานมากมายเพื่อนำมาใช้กับการพิจารณาคดีโจร ผู้ร้าย หรือที่เรียกกันว่า “วิธีพิจารณาแบบจารีตนครบาล” ซึ่งมีวิธีการลงโทษ เช่น การเขียน ถามโจร ตบปากคู่ความ ทวนคนกลาง จำชื่อผู้ขัดหมาย มัดแขนน้ำตากแดดเร่งสิ้นไหม ตบปากผู้อุทธรณ์เกิน กำหนด จำชื่อ และทวนลูกความที่ไม่ยอมแก้ความ สับเสียงผู้ฟ้อง จำชื่อผู้ร้ายที่ยังไม่รับ เป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะของวิธีการไต่สวนแบบโบราณที่ค่อนข้างป่าเถื่อน⁶⁰

วิธีการพิสูจน์ความจริงที่ตระลาการใช้ในการพิจารณาคดีมีอยู่ 7 วิธี ได้แก่ ล้วงตะกั่ว สาบาน ลุยไฟ ดำน้ำ ว่ายน้ำขึ้น ว่ายน้ำข้ามฟาก และตามเทียน โดยถือว่าวิธีการดำน้ำและลุยไฟเป็น วิธีการพิสูจน์ที่มีความสำคัญมากกว่าอื่นอีก 5 ประเภท จึงเป็นที่นิยมเรียกวิธีการพิสูจน์ความจริง เหล่านี้ว่า “กฎหมายลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยไฟ” ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับวิธีการพิสูจน์ความจริง ด้วยบททดสอบที่รุนแรงของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาในอดีต⁶¹ ทั้งนี้ แนวคิดพื้นฐานที่อยู่ เบื้องหลังการพิจารณาคดีแบบดำน้ำลุยไฟสะท้อนถึงทัศนคติของประชาชนสมัยนั้นที่ค่อนข้างเลื่อมใส สิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ อีกทั้งยังถือคติตรงกันว่า “คนดีตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้” เพราะจะต้องมีเทพยดาคอยคุ้มครองปกป้องรักษาให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง ทัศนคติเช่นนี้ เป็นปัจจัยส่งเสริมให้การพิสูจน์ความจริงด้วยเนื้อตัวและร่างกายเป็นที่นิยม และถูกนำมาใช้เพื่อข่มขู่ ผู้กระทำผิดให้เกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในขณะเดียวกันก็เป็นการเสริมสร้างกำลังใจแก่ประชาชนผู้ บริสุทธิ์ไปด้วย⁶²

วิธีการขั้นตอนในการดำน้ำลุยไฟนั้น ก่อนเริ่มการพิสูจน์ความจริงจะต้องให้คู่กรณีนั่ง ขาวห่มขาวและนำตัวไปอยู่กับตุลาการผู้ตัดสินคดีเป็นเวลา 3 วัน หากคู่กรณีฝ่ายใดไม่สามารถทนอยู่ ร่วมกับอีกฝ่ายหนึ่งได้ เช่น เดินออกไปจากสถานที่ที่กำหนดไว้ หรือด่าตีคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง เช่นนี้ถือ

⁶⁰ ประมุข สุวรรณศรี, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิ การพิมพ์, 2525), หน้า 5.

⁶¹ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายพยาน, หน้า 3.

⁶² ธานินทร์ กรัยวิเชียร, ศาลกับพยานบุคคล (กรุงเทพมหานคร: นำอักษร, 2521), หน้า 3-4.

ว่ามีพิธีและให้ปรับเป็นแพคตีไป⁶³ หลังจากนั้นเมื่อถึงขั้นตอนการพิสูจน์จะมีขั้นตอนการบวงสรวง เทพดาและให้อาลักษณ์อ่านประกาศเทพดา เพื่ออันเชิญให้มาเป็นสักขีพยานในการพิสูจน์ความจริง ที่จัดให้มีขึ้น จากนั้นจะเริ่มต้นการพิสูจน์ โดยจะใช้วิธีให้โจทก์และจำเลยพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของแต่ละ ฝ่ายด้วยการเดินเท้าเปล่าบนกองถ่านหินติดไฟยาว 6 ศอก หลังจากเดินลุยไฟแล้ว 7 วัน หากเท้าของ คู่กรณียังปกติดีอยู่ทั้งคู่ ถือว่ายังไม่ได้ความจริง จึงต้องนำคู่กรณีไปดำน้ำแข่งกัน หากฝ่ายใดโผล่ขึ้น เหนือน้ำก่อนย่อมเป็นฝ่ายแพคตีและถูกลงโทษต่อไป⁶⁴

ระบบการพิจารณาคดีแบบจารีตนครบาลในประเทศไทยที่ใช้วิธีการทรมานร่างกาย ของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเพื่อให้รับสารภาพนั้น เกิดขึ้นบนพื้นฐานของข้อสันนิษฐานที่ว่า ผู้ ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดจะต้องเป็นผู้ร้ายที่กระทำความผิดจริงอย่างแน่นอน เพียงแต่ปากแข็ง ไม่ยอมรับสารภาพความผิดเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงต้องทรมานเพื่อให้ยอมกล่าวคำรับสารภาพออกมา นอกจากนี้ ระบบการพิจารณาคดีในประเทศไทยสมัยก่อนยังแสดงให้เห็นถึงความล้าหลังและขาด หลักประกันความยุติธรรมให้แก่ประชาชน กระบวนพิจารณาคดีเป็นไปตามดุลพินิจของผู้มีอำนาจ ไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน คณะผู้พิพากษาของไทยซึ่งเรียกว่าศาลลูกขุนล้วนแต่เป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่มี อิทธิพล อีกทั้งการทำคำพิพากษามักถูกแทรกแซงโดยพระราชปราชญ์ของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมี อำนาจสูงสุดเข้าแทนที่ความยุติธรรมอยู่เป็นนิจ นอกจากนี้ ยังมีการพรรณนาถึงรูปแบบการลงโทษที่มี ความน่ากลัวสยดสยอง ความล้าหลังป่าเถื่อนเหล่านี้เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาที่ทำให้ชาวต่างชาติใช้เป็น ข้ออ้างในการไม่ยอมรับอำนาจตุลาการของประเทศไทย⁶⁵ และกล่าวในเชิงดูถูกว่ากฎหมายของไทยมี ลักษณะล้าหลัง ไม่ทันต่อยุคสมัย รูปแบบการลงโทษก็เป็นไปโดยรุนแรงป่าเถื่อนโดยเฉพาะการลงโทษ แก่เนื้อตัวร่างกายของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด⁶⁶ ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ทำให้ชาวตะวันตกใช้ เป็นข้ออ้างในการไม่ยอมรับอำนาจการพิจารณาคดีของศาลไทยและทำให้ประเทศไทยในเวลานั้นต้อง สูญเสียอธิปไตยทางการศาลไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ศก 113 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงประกาศยกเลิกกฎหมายพยาน พุทธศักราช 1894 โดยมีการประกาศใช้กฎหมาย ลักษณะพยาน รัตนโกสินทร์ศก 113 ขึ้นบังคับใช้ใน พุทธศักราช 2473 แทน ด้วยเหตุที่ทรงเล็งเห็นว่า

⁶³ ชาคริต อนันทรวิวัฒน์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 222.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน

⁶⁵ แสง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2543), หน้า 182.

⁶⁶ คณพล จันทน์หอม, "เหตุใดหลักการในกฎหมายลักษณะอาญา รัตนโกสินทร์ศก 127 จึงทันสมัยข้าม ศตวรรษ," ใน กฎหมายลักษณะอาญา รัตนโกสินทร์ศก 127, (2553), หน้า 1.

กฎหมายลักษณะพยานฉบับเก่ามีความล้าสมัยไม่สมกับความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมือง⁶⁷ ดังความในพระราชปรารภว่า⁶⁸

“.....ทุกวันนี้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นด้วยโศกสมบัติ ศิริสมบัติ พัฒนาการกว่าแต่ก่อนมากๆ ราษฎรไพร่บ้านพลเมืองมีทรัพย์สินสมบัติและเจริญด้วยวิชาความรู้ประกอบการทำงานและซื้อขายแลกเปลี่ยนแลแก่คนนานาประเทศด้วยทุนสินอันมากมาย และกระทำการโดยลักษณะแลประเภทอันพิเศษพิสดารต่างๆ ก็ย่อมเป็นเหตุให้เกิดวิวาทต่อสู้เป็นคดีแก่กันโดยลึกซึ้งแลซับซ้อนมากขึ้นโดยธรรมดา ฝ่ายวิธีพิจารณาพิพากษาซึ่งโรงศาลทั้งหลายใช้อยู่ทุกวันนี้เป็นวิธีธรรมดาแต่เดิมมาหาพอแก่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ๆ บัดนี้ไม่ ทั้งเวลาอากรและอำนาจที่จะใช้บังคับบัญชาแก้ไขการทั้งปวงจึงติดขัดค้างไปต่างๆ แลบัดนี้ได้ทรงพระราชดำริเห็นว่ากฎหมายลักษณะพยานเป็นที่ต้องแก้ไขก่อน.....”

ต่อมาในรัตนโกสินทรศก 115 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศยกเลิกวิธีพิจารณาโจรผู้ร้ายตามจารีตนครบาล โดยทรงพระราชปรารภว่า⁶⁹

“การที่ชำระชกฟ้องผู้ต้องหาว่าเป็นโจรผู้ร้ายด้วยใช้อำนาจตามจารีตนครบาลนั้น ฯลฯ ยังเป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมเสียในกระบวนการพิจารณาได้มาก เพราะผู้พิพากษาอาจจะพลาดพลั้ง หลงลงอำญาแก่ผู้ไม่ผิด ฯลฯ และในที่สุดแม้ถ้อยคำซึ่งผู้ต้องหาจะให้การประการใด ฯลฯ ก็ฟังไม่ได้ ด้วยถ้อยคำเช่นนั้นอาจจะเป็นคำลี้ภัยจริง ถุกำเท็จซึ่งจำต้องกล่าวเพื่อให้พ้นทุกขเวทนาและทรงพระราชดำริว่า หลักฐานในการพิจารณาอรรถคดีโดยยุติธรรมก็ต้องอาศัยหลักขีพยานเป็นใหญ่กว่าสิ่งอื่น ฯลฯ”

การบังคับใช้กฎหมายลักษณะพยาน รัตนโกสินทรศก 113 นำมาซึ่งการปฏิรูประบบวิธีพิจารณาความของประเทศไทยให้มีความทันสมัยทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ โดยข้อที่แสดงให้เห็นโดยชัดแจ้งถึงความเป็นสากลของกฎหมายฉบับนี้ก็คือ การยอมรับวิธีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงด้วยพยานหลักฐาน อีกทั้งยังสร้างกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการนำสืบพยานขึ้นมา พอสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้⁷⁰

1. อนุญาตให้ศาลรับฟังพยานบุคคลได้กว้างขวางขึ้น จากที่เดิมห้ามบุคคล 33 ประเภทเป็นพยาน ด้วยเหตุที่ถือว่าเป็นอูตรีพยาน เช่น คนหูหนวก คนตาบอด หญิงโสเภณี

⁶⁷ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 5.

⁶⁸ แว่ว ยอดพยุง, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน (ธนบุรี: สุทธิการพิมพ์, 2509), หน้า 7.

⁶⁹ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 5.

⁷⁰ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2555), หน้า 8.

2. กำหนดว่าบุคคลบางประเภทได้รับเอกสิทธิ์ไม่ต้องมาเป็นพยานต่อศาล
3. กำหนดวิธีการนำสืบพยานขึ้นมา 3 วิธี คือ สืบพยานในศาล เดินเผชิญสืบ และการส่งประเด็นไปสืบที่อื่น
4. สร้างสภาพบังคับให้เกิดขึ้นเมื่อพยานไม่มาเบิกความต่อศาล
5. นำระบบการชี้สองสถานและการกำหนดหน้าให้นำสืบพยานมาใช้
6. กำหนดวิธีการถามพยาน (Witness Examination) รวมถึงการอ้างพยาน
7. นำโทษทางอาญามาเป็นสภาพบังคับหากมีการกระทำผิดตามกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานเกิดขึ้น

ตั้งแต่กฎหมายลักษณะพยาน รัตนโกสินทรศก 113 มีผลใช้บังคับ ระบบวิธีพิจารณาความเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงของไทยก็เข้าสู่ระบบการค้นหาข้อเท็จจริงโดยอาศัยพยานหลักฐาน แม้สุดท้ายแล้วกฎหมายลักษณะพยาน รัตนโกสินทรศก 113 จะถูกยกเลิกไป แต่ภายหลังในปี พุทธศักราช 2477 ก็มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความที่สำคัญสองฉบับ คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งขั้นตอนการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความทั้งสองฉบับนี้ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการร่างกฎหมายขึ้น โดยในการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้นได้มีชาวฝรั่งเศสคือ นายยอร์ช ปาดูซ์ (Georges Padoux) และนายเรอเน่ กียอง (Rene' Guyon) เข้ามามีบทบาทสำคัญ ส่วนในการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ก็มีชาวฝรั่งเศสคือ นายริวีแอร์ (Riviere) และนายชาร์ลส์ เลเวส์ก (Chales L'Evesque) เข้ามาเป็นหัวหน้าผู้ร่างกฎหมาย ซึ่งในการประชุมหารือเกี่ยวกับการร่างกฎหมายดังกล่าวมีข้อสรุปว่า ให้นำหลักการของกฎหมายลักษณะพยาน รัตนโกสินทรศก 113 และกฎหมายอื่นที่ใช้อยู่ในประเทศไทยขณะนั้นมาบัญญัติรวมไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความที่กำลังจะร่างขึ้น อีกทั้งให้นำหลักการของระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความต่างประเทศมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทยอีกด้วย⁷¹ ซึ่งระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความของต่างประเทศที่ถือเป็นต้นแบบสำคัญ และมีอิทธิพลอย่างมากต่อการยกย่องร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความของประเทศไทยก็คือ ระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศส ข้อที่บ่งชี้ได้ชัดเจนที่สุดก็คือ ระบบการค้นหาข้อเท็จจริงในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความทั้งสองฉบับที่มีลักษณะของการค้นหาข้อเท็จจริงแบบไต่สวนอยู่มาก แม้จะถูกหักท้วงจากศาลกงสุลของประเทศอังกฤษในขณะนั้นก็ตาม แต่คณะกรรมการร่างกฎหมายก็พยายามประนีประนอมหลักกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสกับข้อคัดค้านของสถานทูตอังกฤษจนสำเร็จ

⁷¹ ชาญชัย แสงวงศ์, อิทธิพลฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2539), หน้า 84.

และประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ให้มีผลบังคับใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน⁷²

วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงของประเทศไทยปัจจุบัน เป็นที่ถกเถียงกันกว้างขวางว่าได้รับอิทธิพลจากระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาหรือไต่สวน เพราะหากพิจารณากฎหมายลักษณะพยานหลักฐานของประเทศไทยแล้วจะพบว่า มีทั้งบทบัญญัติที่ สอดคล้องกับแนวคิดในระบบกล่าวหาและบทบัญญัติที่สอดคล้องกับแนวคิดในระบบไต่สวน ทั้งนี้ ฝ่าย ที่นำเสนอว่าระบบการแสวงหาพยานหลักฐานของประเทศไทยเป็นระบบกล่าวหา นำโดย ศาสตราจารย์ประมุข สุวรรณศร อธิบายไว้ว่า บรรดานักนิติศาสตร์ไทยในอดีตได้รับอิทธิพลอย่างมาก จากหลักกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษ เพราะในสมัยก่อนมักนิยมส่งชนชั้นเจ้านายและ ชุนนางระดับสูงไปศึกษาต่อในประเทศอังกฤษ⁷³ อีกทั้งยังสังเกตได้ว่า เมื่อมีการประกาศบังคับใช้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็น กฎหมายหลักด้านพยานหลักฐานของไทยแล้วนั้น ก็ปรากฏอย่างชัดเจนว่ามีกฎหมายและ แนวความคิดด้านพยานหลักฐานของประเทศไทยอยู่ในกฎหมายเหล่านั้นด้วย เช่น บทตัดพยาน บอกล่า หลักการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยต่อหน้าจำเลย เป็นต้นอีกทั้งในประมวลจริยธรรมของ ข้าราชการตุลาการ ข้อที่ 9 ยังกำหนดบทบาทของศาลในการพิจารณาคดีเอาไว้ในลักษณะของการวาง เฉย ความว่า “ผู้พิพากษาพึงระลึกเสมอว่าการนำพยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยานควรเป็น หน้าที่ของคู่ความและทนายความแต่ละฝ่ายที่จะกระทำ ผู้พิพากษาพึงเรียกหลักฐานหรือซักถามพยาน ด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็น ผู้กระทำเอง” นอกจากนี้ ยังปรากฏวิธีการสอบถามพยานบุคคลที่มีลักษณะเหมือนกับในประเทศ อังกฤษ คือ การเริ่มด้วยการซักถาม ถามค้าน และถามติง ตามลำดับ จึงอาจกล่าวได้อย่างชัดเจนว่า ระบบกระบวนการพิจารณาและพยานหลักฐานในคดีอาญาของประเทศไทยมีลักษณะเป็นระบบกล่าวหาที่ รับอิทธิพลโดยตรงมาจากประเทศอังกฤษ⁷⁴

ในทางกลับกัน แนวคิดที่ว่าระบบการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัย ข้อเท็จจริงของประเทศไทยเป็นระบบกล่าวหาที่มีผู้ไต่แย้งอยู่พอสมควร โดยนักนิติศาสตร์กลุ่มที่มอง ว่าระบบการแสวงหาพยานหลักฐานในประเทศไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบไต่สวน เช่น ศาสตราจารย์พิเศษเข็มชัย ชุติวงศ์⁷⁵ และนายชวลิต โสภณวัต⁷⁶ โดยมีเหตุผลว่า แม้ในประมวล

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

⁷³ ประมุข สุวรรณศร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 6.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน

⁷⁵ เข็มชัย ชุติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 8.

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย จะสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของหลักกฎหมายอังกฤษหลายประการ แต่หากพิจารณาในรายละเอียดแล้วจะพบว่ากฎหมายไทยให้อำนาจดุลพินิจในการรับฟังพยานหลักฐานของศาลไว้อย่างกว้างขวางมาก ในขณะที่ข้อจำกัดด้านพยานหลักฐานรวมถึงบทตัดพยานหลักฐานยังมีไม่มาก อีกทั้งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งก็ให้อำนาจศาลในการถามพยานเอาไว้อีก ซึ่งเป็นการกำหนดบทบาทของศาลในเชิงรุก สอดคล้องกับระบบการพิจารณาคดีแบบไต่สวน ยกตัวอย่างเช่น มาตรา 116⁷⁶ ให้ศาลถามพยานตัวเองและถามก่อนคู่ความผู้อ้างพยาน มาตรา 119⁷⁷ ให้อำนาจศาลถามพยานในเวลาใดด้วยคำถามใดก็ได้ และศาลจะหมายเรียกพยานที่เบิกความขัดกันในเรื่องสำคัญมาสอบปากคำพร้อมกันก็ได้ มาตรา 86⁷⁹ ให้ศาลมีอำนาจวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานได้รับฟังได้หรือไม่ ศาลมีอำนาจสั่งสืบพยานที่เห็นว่าพุ่มเพื่อยเกินสมควรหรือเป็นการประวิงคดีหรือไม่เกี่ยวกับประเด็น ศาลจะหมายเรียกพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติมและเรียกพยานที่สืบแล้วมาสืบใหม่ก็ได้ สำหรับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ให้อำนาจศาลเกี่ยวกับการสืบพยานเอาไว้อย่างกว้างขวาง เช่น มาตรา 229⁸⁰ บัญญัติให้ศาลเป็นผู้สืบพยาน มาตรา 228⁸¹ ให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานมาสืบเพิ่มเติมได้ บทบัญญัติเหล่านี้แสดงให้เห็น

⁷⁶ ขวเลิศ โสภณวัต, "กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวหาจริงหรือ," *ตุลพาท*, 28 (พฤศจิกายน 2524): 38-41.

⁷⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 116 “ในเบื้องต้นให้พยานตอบคำถามเรื่อง นามอายุ ตำแหน่ง หรืออาชีพ ภูมิลำเนาและความเกี่ยวข้องกับคู่ความ แล้วให้ศาลปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้

(1) ศาลเป็นผู้ถามพยานเอง กล่าวคือ แจ้งให้พยานทราบประเด็นและ ข้อเท็จจริงซึ่งต้องการสืบแล้วให้พยานเบิกความในข้อนั้น ๆ โดยวิธีเล่าเรื่อง ตามลำพังหรือโดยวิธีตอบคำถามของศาล หรือ

(2) ให้คู่ความซักถามและถามค้านพยานไปทีละตัว ดังที่บัญญัติไว้ใน มาตรา ต่อไปนี้”

⁷⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 119 “ไม่ว่าเวลาใด ๆ ในระหว่างที่พยานเบิกความหรือ ภายหลังจากพยานได้เบิกความแล้ว แต่ก่อนมีคำพิพากษา ให้ศาลมี อำนาจที่จะถามพยานด้วยคำถามใด ๆ ตามที่เห็นว่าจำเป็น เพื่อให้ คำเบิกความของพยานบริบูรณ์หรือชัดเจนยิ่งขึ้น หรือเพื่อสอบสวน พยานถึงพฤติการณ์ที่ทำให้พยานเบิกความเช่นนั้น

ถ้าพยานสองคนหรือกว่านั้นเบิกความขัดกันในเรื่องสำคัญแห่ง ประเด็นเมื่อศาลเห็นสมควรหรือเมื่อคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีคำขอ ให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานเหล่านั้นมาสอบถามปากคำพร้อมกันได้”

⁷⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 86 “เมื่อศาลเห็นว่าพยานหลักฐานใดเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังไม่ได้ก็ดี หรือเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้ แต่ได้ยื่นฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ให้ศาลปฏิเสธไม่รับพยานหลักฐานนั้นไว้

เมื่อศาลเห็นว่าพยานหลักฐานใดพุ่มเพื่อยเกินสมควรหรือประวิงให้ชักช้าหรือไม่เกี่ยวกับประเด็น ให้ศาลมีอำนาจงดการสืบพยานหลักฐานเช่นนั้น หรือพยานหลักฐานอื่นต่อไป

เมื่อศาลเห็นว่าเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมเป็นการจำเป็นที่จะต้องนำพยานหลักฐานอื่นอันเกี่ยวกับประเด็นในคดีมาสืบเพิ่มเติม ให้ศาลทำการสืบพยานหลักฐานต่อไป ซึ่งอาจรวมทั้งการที่จะเรียกพยานที่สืบแล้วมาสืบใหม่ด้วย โดยไม่ต้องมีฝ่ายใดร้องขอ”

⁸⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 229 “ศาลเป็นผู้สืบพยาน จะสืบในศาลหรือนอกศาลก็ได้ แล้วแต่เห็นควรตามลักษณะของพยาน”

⁸¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228 “ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติม จะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้”

เห็นว่า กฎหมายพยานหลักฐานของไทยให้อำนาจศาลเข้ามีส่วนร่วมในการค้นหาและตรวจสอบข้อเท็จจริงค่อนข้างมาก ทำให้ลักษณะของระบบการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงของประเทศไทยมีลักษณะเหมือนกับระบบไต่สวน⁸²

นอกเหนือจากแนวคิดข้างต้นแล้ว ยังมีอีกแนวคิดหนึ่งที่มองว่า ระบบการค้นหาพยานหลักฐานของประเทศไทยควรเรียกว่าเป็นระบบผสมมากกว่า ด้วยเหตุที่ตัวบทกฎหมายถูกบัญญัติขึ้นมาให้สอดคล้องกับระบบการค้นหาความจริงแบบไต่สวน ที่ให้อำนาจศาลในการดำเนินคดีอย่างกว้างขวาง แต่ความคิดรากฐานที่สั่งสอนกันมากกลับเป็นว่า ผู้พิพากษาต้องวางตัวเป็นกลาง โดยปล่อยให้การต่อสู้คดีเป็นหน้าที่ของคู่ความ จึงน่าเชื่อว่าผู้ร่างกฎหมายไทยต้องการให้ใช้ระบบไต่สวน แต่ในทางปฏิบัติของศาลกลับวางตัวเป็นกลางเพื่อให้โอกาสจำเลยในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ อีกทั้งยังเป็นการป้องกันไม่ให้ศาลถูกข้อครหาว่ามีอคติในการดำเนินคดีอีกด้วย ซึ่งลักษณะเหล่านี้ล้วนเป็นเอกลักษณ์ของระบบกล่าวหา ดังนั้น ระบบการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงของประเทศไทยจึงน่าจะเป็นระบบผสมมากกว่า⁸³ ทั้งนี้ ข้อเสนอสนับสนุนสมมติฐานที่ว่า ระบบการค้นหาข้อเท็จจริงในประเทศไทยเป็นระบบผสมอีกประการหนึ่งก็คือ ปัจจุบัน ระบบกฎหมายพยานหลักฐานในโลกมีแนวโน้มรวมกันเป็นหนึ่งเดียวมากขึ้น ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนเริ่มยอมรับข้อบกพร่องของตนและรับเอาข้อดีของระบบกล่าวหาเข้ามาปรับใช้ ยกตัวอย่างในประเทศไทย การตราพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 28) เมื่อปีพุทธศักราช 2551 มีการเพิ่มเติมหลักกฎหมายที่มีพื้นฐานแนวคิดมาจากระบบกล่าวหาที่ใช้ในกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์ เช่น หลักการห้ามรับฟังพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบแต่ได้มาเนื่องจากการกระทำโดยมิชอบ (Illegally Obtained Evidence) ตามมาตรา 226/1⁸⁴ หรือ หลักการห้ามรับฟัง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁸² ขวเลิศ โสภณวัต, "กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวหาจริงหรือ," ตุลพาห: 38-41.

⁸³ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 7.

⁸⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/1 "ในกรณีที่มีความปรากฏแก่ศาลว่า พยานหลักฐานใดเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบ แต่ได้มาเนื่องจากการกระทำโดยมิชอบ หรือเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยอาศัยข้อมูลที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยมิชอบ ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานนั้น เว้นแต่การรับฟังพยานหลักฐานนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความยุติธรรมมากกว่าผลเสีย อันเกิดจากผลกระทบต่อมาตรฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญา หรือสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน

ในการใช้ดุลพินิจรับฟังพยานหลักฐานตามวรรคหนึ่ง ให้ศาลพิจารณาถึงพฤติการณ์ทั้งปวงแห่งคดี โดยต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ด้วย

- (1) คุณค่าในเชิงพิสูจน์ ความสำคัญ และความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานนั้น
- (2) พฤติการณ์และความร้ายแรงของความผิดในคดี
- (3) ลักษณะและความเสียหายที่เกิดจากการกระทำโดยมิชอบ
- (4) ผู้ที่กระทำการโดยมิชอบอันเป็นเหตุให้ได้พยานหลักฐานมานั้นได้รับการลงโทษหรือไม่เพียงใด"

พยานบอกเล่า (Exclusionary Rule against Hearsay) ตามมาตรา 226/3⁸⁵ เป็นต้น แนวโน้มการรวมกันเป็นหนึ่งเดียวของระบบพยานหลักฐานไม่ได้เกิดขึ้นเพียงในระบบไต่สวนเท่านั้น แต่เกิดขึ้นในระบบกล่าวหาเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นเรื่องยากที่จะแบ่งแยกให้เด็ดขาดว่ากฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยเป็นระบบใด อีกทั้งไม่มีความจำเป็นในทางปฏิบัติอีกด้วย⁸⁶ นอกจากนี้ ในระยะหลังกฎหมายหลายฉบับพยายามนำวิธีการของระบบการพิจารณาคดีแบบไต่สวนและกล่าวหาเข้ามาบัญญัติเอาไว้ในกฎหมายฉบับเดียวกัน เช่น พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาชญา พุทธศักราช 2551 ซึ่งร่างขึ้นมาบนพื้นฐานของระบบไต่สวน สืบเกิดได้จากการให้อำนาจดุลพินิจในการดำเนินคดีแก่ศาลอย่างกว้างขวาง และมีเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่ช่วยค้นหาข้อเท็จจริงในคดี แต่กระนั้นก็ตาม กฎหมายฉบับนี้ยังให้อำนาจศาลในการกำหนดภาระการพิสูจน์ให้แก่คู่ความในบางประเด็น เพื่อให้คู่ความต่อสู้คดีกันเองในประเด็นใดประเด็นหนึ่งได้ ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะของระบบกล่าวหาโดยแท้ ดังนั้นการแบ่งแยกว่าเป็นระบบพยานหลักฐานแบบใดจึงไม่มีความจำเป็นในทางปฏิบัติอีกต่อไปแล้ว เพราะทั้งระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาสามารถผสมผสานกันได้อย่างลงตัวในปัจจุบัน การถกเถียงในประเด็นดังกล่าวจึงเป็นไปเพื่อความเจริญงอกงามทางวิชาการเท่านั้น⁸⁷

กล่าวโดยสรุป วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในประเทศไทยเริ่มต้นจากการใช้วิธีแสวงหาข้อเท็จจริงจากเนื้อตัวร่างกายเช่นเดียวกับในประเทศตะวันตก เพราะมนุษย์ในยุคก่อนมีพื้นฐานแนวคิดคล้ายคลึงกันว่า พระเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ย่อมอยู่ข้างฝ่ายที่ถูกต้องจนกระทั่งต่อมาวิธีการเหล่านี้เสื่อมความนิยมลงไปพร้อมกับการพัฒนาของสังคมและการเข้ามาของลัทธิล่าอาณานิคมตะวันตก ทำให้ประเทศไทยต้องพัฒนามาใช้ระบบการค้นหาข้อเท็จจริงโดยการนำเสนอพยานหลักฐานเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นอารยประเทศและเพื่อป้องกันไม่ให้ประเทศเจ้าอาณานิคมใช้เป็นข้ออ้างในการเข้ายึดครองประเทศไทย ในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงนี้ มีการยก

⁸⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาชญา มาตรา 226/3 “ข้อความซึ่งเป็นการบอกเล่าที่พยานบุคคลได้นำมาเบิกความต่อศาล หรือที่บันทึกไว้ในเอกสารหรือวัตถุอื่นใดซึ่งอ้างเป็นพยานหลักฐานต่อศาล หากนำเสนอเพื่อพิสูจน์ความจริงแห่งข้อความนั้น ให้ถือเป็นพยานบอกเล่า

ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า เว้นแต่

(1) ตามสภาพ ลักษณะ แหล่งที่มา และข้อเท็จจริงแวดล้อมของพยานบอกเล่า นั้น น่าเชื่อว่าจะพิสูจน์ความจริงได้ หรือ

(2) มีเหตุจำเป็น เนื่องจากไม่สามารถนำบุคคลซึ่งเป็นผู้ที่ได้เห็น ได้ยิน หรือทราบข้อความเกี่ยวในเรื่องที่จะให้การเป็นพยานนั้นด้วยตนเองโดยตรงมาเป็นพยานได้ และมีเหตุผลสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมที่จะรับฟังพยานบอกเล่า นั้น

ในกรณีที่ศาลเห็นว่าไม่ควรรับไว้ซึ่งพยานบอกเล่าใด และคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องร้องคัดค้านก่อนที่ศาลจะดำเนินคดีต่อไป ให้ศาลจตราขานระบุนามหรือชนิดและลักษณะของพยานบอกเล่า เหตุผลที่ไม่ยอมรับ และข้อคัดค้านของคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องไว้ ส่วนเหตุผลที่คู่ความฝ่ายคัดค้านยกขึ้นอ้างนั้น ให้ศาลใช้ดุลพินิจจดลงไว้ในรายงานหรือกำหนดให้คู่ความฝ่ายนั้น ยื่นคำแถลงต่อศาลเพื่อรวมไว้ในสำนวน”

⁸⁶ พรเพชร วิชิตชลชัย, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, หน้า 6-9.

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน

ร่างกฎหมายวิธีสบัญญัติขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรตามแบบอย่างของประเทศฝรั่งเศส ทำให้โครงสร้างของกฎหมายวิธีสบัญญัติและพยานหลักฐานในประเทศไทยมีลักษณะเป็นระบบไต่สวน แต่กระนั้นก็ตาม ด้วยเหตุที่ชนชั้นนำในยุคก่อนนิยมส่งลูกหลานไปเรียนกฎหมายในประเทศอังกฤษ เมื่อกลับมาปฏิบัติราชการในประเทศไทยก็นำวัฒนธรรมทางพยานหลักฐานแบบกล่าวหาตามแบบของประเทศอังกฤษกลับมาใช้ เป็นเหตุให้กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยมีแนวคิดของทั้งระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาอันกันอยู่ แม้ภายหลังมีการยกร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้นตามแนวคิดของระบบไต่สวน ก็ยังปรากฏว่ามีการแก้ไขบทบัญญัติต่าง ๆ โดยนำแนวคิดของระบบกล่าวหาเข้าไปบัญญัติไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรจำนวนมาก ทำให้กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยอยู่ในสภาวะที่ไม่สามารถระบุได้โดยชัดเจนว่าเป็นระบบพยานหลักฐานแบบใด อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน ระบบพยานหลักฐานในสากลประเทศมีแนวโน้มรวมกันเป็นหนึ่งเดียวมากขึ้น โดยระบบไต่สวนก็ยอมรับข้อบกพร่องของตนเองแล้วนำข้อดีของระบบกล่าวหาไปประยุกต์ใช้ ในขณะที่ระบบกล่าวหาที่ยอมรับข้อบกพร่องของตนเองแล้วนำข้อดีของระบบไต่สวนมาประยุกต์ใช้ ซึ่งในประเทศไทยมีแนวโน้มความเปลี่ยนแปลงไปในทางเดียวกับสากลประเทศ สังเกตได้จากที่คดีแพ่งและคดีอาญาทั่วไปยังคงใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาผสมกับไต่สวน แต่กลับมีการบัญญัติให้นำระบบไต่สวนไปใช้ในคดีพิเศษประเภทต่าง ๆ โดยขัดแย้งตามความเหมาะสมของประเภทคดี

จากการศึกษาหัวข้อ (2.1) ความหมายและความสำคัญของข้อเท็จจริง พบว่า ข้อเท็จจริงแห่งคดี ถือเป็นความจริงในระดับที่สังคมยอมรับให้ใช้ในการระงับข้อพิพาทระหว่างสมาชิกในสังคม โดยในการพิจารณาพิพากษาคดี ข้อเท็จจริงนับเป็นพื้นฐานของคดีที่คู่ความจำเป็นต้องร่วมมือกันทำให้ปรากฏขึ้นให้ได้ด้วยการนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาล โดยนัยนี้ พยานหลักฐานจึงเป็นที่มาเพียงประการเดียวของข้อเท็จจริงแห่งคดี ซึ่งระบบพยานหลักฐานต่าง ๆ ทั่วโลกต่างให้ความสำคัญกับวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานทั้งสิ้น ทั้งนี้ ผลการศึกษาพบว่า วิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในทุกกระบวนการกฎหมายเดิมจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้รูปแบบวิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงจะเป็นการกระทำด้วยความรุนแรงต่อเนื้อตัวและร่างกาย หากคู่พิพาทฝ่ายใดสามารถรอดพ้นจากกระบวนการพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่รุนแรงไปได้ย่อมเป็นฝ่ายชนะคดี โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ย่อมปกป้องรักษาผู้บริสุทธิ์อยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม ภายหลังเมื่อความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เริ่มลดน้อยถอยลง การพิสูจน์ข้อเท็จจริงด้วยพยานหลักฐานก็เข้ามาแทนที่ แต่รูปแบบการพิสูจน์ข้อเท็จจริงด้วยพยานหลักฐานของแต่ละระบบกฎหมายก็ยังคงมีความแตกต่างในรายละเอียดบางประการจนทำให้มีการแบ่งระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงเป็นสองระบบ คือระบบการค้นหาข้อเท็จจริงแบบกล่าวหา และระบบการค้นหาข้อเท็จจริงแบบไต่สวน ซึ่งมีอิทธิพลในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และซีวิลลอว์ตามลำดับ สำหรับประเทศไทยนั้นถือว่า

ได้รับอิทธิพลของระบบการค้นหาข้อเท็จจริงทั้งสองระบบ ทำให้ลักษณะของระบบการค้นหาข้อเท็จจริงในประเทศไทยมีลักษณะของการเป็นระบบผสมระหว่างระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนตามที่ได้กล่าวมาแล้ว อนึ่ง เมื่อในหัวข้อ 2.1 นี้ ได้ทราบถึงความหมายของข้อเท็จจริง ความสำคัญของข้อเท็จจริง และวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีแล้ว ในหัวข้อถัดไปจะนำศึกษาถึงรายละเอียดของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงว่ามีวิธีการอย่างไรบ้าง เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยต่อไป

2.2 การวินิจฉัยข้อเท็จจริงคดีแห่งคดี

ในหัวข้อที่ 2.1 ได้ทราบถึงความหมาย ความสำคัญ และวิธีการแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงแล้ว ในหัวข้อนี้จะศึกษาถึงกระบวนการหรือขั้นตอนการดำเนินคดีที่เกิดขึ้นหลังจากการแสวงหาพยานหลักฐาน นั่นก็คือ “การวินิจฉัยข้อเท็จจริง” ซึ่งถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่กำหนดผลแพ้ชนะของคดี ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปการวินิจฉัยข้อเท็จจริงจะกระทำอยู่บนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวนคดีเท่านั้น แต่ไม่ใช่พยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวนคดีทุกชั้นจะนำมาใช้อธิบายข้อเท็จจริงได้เหมือนกันทั้งหมด เพราะพยานหลักฐานบางชั้นมีกฎหมายบัญญัติห้ามมิให้รับฟัง พยานหลักฐานบางชั้นมีน้ำหนักน้อยไม่น่าเชื่อถือ ดังนั้น การวินิจฉัยข้อเท็จจริงจึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนอย่างมาก ผู้ทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงจำเป็นต้องพิจารณาพยานหลักฐานแต่ละชั้นว่าสามารถนำไปสู่การสรุปข้อเท็จจริงได้อย่างไรบ้าง และเมื่อใดก็ตามที่มีคำพิพากษาวินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริงไว้ถึงที่สุดแล้ว คู่ความย่อมต้องถูกผูกพันตามข้อเท็จจริงนั้นตลอดไป ในหัวข้อนี้จะยกนำเสนอเป็นประเด็นย่อย ได้แก่ บุคคลผู้ทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี ข้อยกเว้นของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี เงื่อนไขและข้อจำกัดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี ข้อเท็จจริงแห่งคดีที่ปรากฏในคำพิพากษา และความเป็นที่สุดของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจ “การวินิจฉัยข้อเท็จจริง” ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 บุคคลผู้ทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี

แม้ข้อเท็จจริงแห่งคดีจะมีความสำคัญมากเพียงใดก็ตาม แต่ข้อเท็จจริงแห่งคดีคงจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาด “บุคคลผู้ทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี” หรือ “ผู้ตัดสินคดี” ดังนั้น ในเบื้องต้นจึงควรทราบเสียก่อนว่าระบบกฎหมายมอบอำนาจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้แก่บุคคลใด หรือองค์กรใด ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า การมอบอำนาจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแบ่งออกเป็นสองระบบใหญ่ ๆ ได้แก่ การมอบอำนาจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้แก่ผู้พิพากษาอาชีพ (Professional Judge) กับการมอบอำนาจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้แก่ประชาชน (Lay Judge) โดยแต่ละระบบต่างมีข้อดีข้อเสียแตกต่างกันไป ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

2.2.1.1 การวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีโดยผู้พิพากษาอาชีพ

ระบบการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยผู้พิพากษาอาชีพเป็นระบบที่นักกฎหมายในประเทศไทยคุ้นเคยเป็นอย่างดี เพราะระบบนี้จะมอบอำนาจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีให้กับบุคคลเพียงคนเดียวที่ได้รับการคัดเลือกหรือแต่งตั้งตามวิธีการที่กฎหมายกำหนด ทั้งนี้ บุคคลที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษาอาชีพจะต้องมีความรู้ความเข้าใจทางกฎหมายเป็นอย่างดี และมีความชำนาญในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานและวินิจฉัยข้อเท็จจริง จึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติที่ระบบกฎหมายจะให้อำนาจในการวินิจฉัยทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายแก่ผู้พิพากษาอาชีพ นอกจากนี้ ด้วยเหตุที่ผู้พิพากษาอาชีพมีความชำนาญในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐาน ในระบบนี้จึงไม่จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ทางพยานหลักฐานจำนวนมาก เพราะหากพยานหลักฐานชิ้นใดมีความไม่น่าเชื่อถือ ผู้พิพากษาอาชีพอ่อมทราบดีและให้น้ำหนักแก่พยานหลักฐานนั้นน้อยอยู่แล้ว ภาระของคู่ความในการนำเสนอพยานหลักฐานจึงมีน้อย อย่างไรก็ตาม การวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยผู้พิพากษาอาชีพมีข้อเสียบางประการ เช่น ความโปร่งใสในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงมีน้อยเพราะอำนาจตุลาการถูกผูกขาดอยู่ที่ผู้พิพากษาเพียงคนเดียว ผู้พิพากษาเพียงคนเดียวอาจไม่มีความรู้หรือประสบการณ์กว้างขวางเพียงพอที่จะวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้ถูกต้อง เป็นต้น

ในปัจจุบันไม่ค่อยพบเห็นระบบกฎหมายใดที่ให้อำนาจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแก่ผู้พิพากษาอาชีพทั้งหมด โดยมากมักเริ่มเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงทางใดทางหนึ่งเสมอ เช่นเดียวกับในประเทศไทยที่ถึงแม้จะใช้ระบบผู้พิพากษาอาชีพในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นหลัก แต่ในคดีบางประเภท เช่น คดีในศาลแรงงาน คดีในศาลทรัพย์สินปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ รวมถึงคดีในศาลเยาวชนและครอบครัว ก็เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีในฐานะผู้พิพากษาสมทบ ซึ่งถือเป็นการผ่อนปรนความเคร่งครัดของระบบผู้พิพากษาอาชีพลงไปพอสมควร อนึ่ง เมื่อได้รับข้อมูลเกี่ยวกับระบบการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยผู้พิพากษาอาชีพแล้ว ต่อไปจะนำศึกษาถึงระบบการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยประชาชน ซึ่งเป็นที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในระบบกฎหมายทั่วโลก

2.2.1.2 การวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีโดยประชาชน

การวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยประชาชนเป็นระบบการวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่พบเห็นได้ทั่วไปในประเทศที่รับเอาวัฒนธรรมทางกฎหมายมาจากประเทศอังกฤษ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศแคนาดา ประเทศนิวซีแลนด์ เป็นต้น โดยประเทศเหล่านี้จะเรียกกระบวนการวินิจฉัยข้อเท็จจริงลักษณะนี้ว่า “ระบบลูกขุน” (Jury System) อย่างไรก็ตาม การวินิจฉัยข้อเท็จจริงรูปแบบนี้ไม่ได้มีเฉพาะในประเทศที่รับเอาวัฒนธรรมทางกฎหมายมาจากประเทศอังกฤษเท่านั้น เพราะในกลุ่ม

ประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปต่าง ๆ เช่น ประเทศเยอรมนี ประเทศฝรั่งเศส ก็มีการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาคดี (Lay Participation) เช่นกัน

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิพากษาคดีมีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่สมัยกรีก โดยอริสโตเติล นักปราชญ์ในยุคสมัยดังกล่าวเคยกล่าวไว้ว่า “ประชาชนทุกคนควรมีส่วนร่วมในการพิพากษาคดี” (All men should sit in judgment) และ “หน้าที่สำคัญของประชาชนในประเทศที่เป็นประชาธิปไตยคือการมีส่วนร่วมในการอำนวยความยุติธรรม” (The key roles of the democratic citizen is to share in the administration of justice) ดังนั้น ในประเทศตะวันตกจึงมีแนวคิดในทำนองที่ว่าประชาชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาคดีไม่ว่าทางใดทางหนึ่งเสมอ ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพโดยกระจ่างชัดจึงขอยกตัวอย่างระบบลูกขุนในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งถือเป็นตัวอย่างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิพากษาคดีอย่างชัดเจนดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

ในประเทศสหรัฐอเมริกา หน้าที่ของประชาชนที่สำคัญประการหนึ่งคือการเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาคดีในฐานลูกขุน โดยในการพิจารณาคดี รัฐจะออกหมายเรียกให้ประชาชนเข้ามาคัดเลือกเป็นคณะลูกขุน ประชาชนที่ได้รับหมายเรียกจะต้องไปศาลในวันและเวลาตามที่ระบุไว้ในหมายเรียก หากฝ่าฝืนหมายเรียกจะต้องรับโทษตามกฎหมาย เมื่อไปถึงศาล ประชาชนที่ได้รับหมายเรียกจะต้องแนะนำตัวต่อศาล จากนั้นศาลจะอธิบายภาพรวมของคดี รวมถึงแนะนำคู่ความในคดีและทนายความให้ทราบ แล้วถามว่าประชาชนที่ได้รับหมายเรียกคนใดไม่สามารถรับคัดเลือกเป็นคณะลูกขุนได้ ขั้นตอนนี้เรียกว่า “*Voir Dire*” ประชาชนที่มีผลประโยชน์ทับซ้อน หรือมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับคดีอันอาจทำให้เกิดอคติในการพิจารณาอาจยกเหตุดังกล่าวขึ้นเป็นข้ออ้างในการขอถอนตัวจากการรับคัดเลือกเป็นคณะลูกขุนได้ เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนนี้จะมีการนำชื่อของประชาชนที่ถูกหมายเรียกมารวมกันแล้วให้คณะกรรมการจับชื่อในกล่องมาจำนวนหนึ่ง จากนั้นจะให้ทนายความแต่ละฝ่ายมาคัดเลือกคณะลูกขุน โดยทนายความสามารถเลือกคัดชื่อของบุคคลที่ตนไม่เห็นควรให้เป็นคณะลูกขุนออกจนเหลือตามจำนวนของคณะลูกขุนที่กำหนดไว้ในคดีแต่ละประเภท เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนนี้ คณะลูกขุนก็จะคัดเลือกหัวหน้าคณะลูกขุน สาบานตน แล้วเริ่มกระบวนการพิจารณาต่อไป ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า คุณสมบัติของประชาชนที่จะได้รับเลือกเป็นคณะลูกขุนได้นั้น ก็มีการกำหนดห้ามไม่ให้บุคคลที่เคยต้องโทษจำคุกหรือรอการลงโทษ หรือเป็นบุคคลที่มีสติไม่สมประกอบ หรือมีปัญหาด้านการเรียนรู้ ฯลฯ มาเป็นคณะลูกขุนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในการใช้ดุลพินิจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง

ในการพิจารณาคดี หน้าที่สำคัญของคู่ความคือการนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อยืนยันข้อเท็จจริงที่ตนกล่าวอ้าง โดยเมื่อคู่ความแต่ละฝ่ายแถลงการณ์เปิดคดีเรียบร้อยแล้ว คู่ความฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ก็จะแสดงหลักฐานเพื่อจูงใจคณะลูกขุนให้เชื่อตามที่ตนกล่าวอ้าง ในขั้นนี้ ผู้

พิพากษาจะทำหน้าที่เพียงควบคุมกระบวนการพิจารณาและกฎเกณฑ์ในการนำสืบพยานหลักฐาน หากคู่ความฝ่ายใดนำเสนอพยานหลักฐานที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ศาลก็จะทำหน้าที่ห้ามเพื่อมิให้พยานหลักฐานที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเข้าสู่ความรู้ของคณะลูกขุน อันจะทำให้คณะลูกขุนซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาเกิดอคติในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง และภายหลังเมื่อกระบวนการสืบพยานหลักฐานเสร็จสิ้น คู่ความจะแถลงการณ์ปิดคดี จากนั้นผู้พิพากษาจะเริ่มอธิบายหลักกฎหมายและองค์ประกอบความผิดให้แก่คณะลูกขุนฟังเพื่อประกอบการตัดสินใจ เมื่ออธิบายเสร็จแล้วคณะลูกขุนจะเข้าห้องประชุมลับเพื่อลงมติว่าจะตัดสินคดีอย่างไร แล้วแจ้งให้ผู้พิพากษาทราบต่อไป ทั้งหมดนี้คือลักษณะของการพิจารณาพิพากษาคดีโดยระบบลูกขุนในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งนับเป็นตัวอย่างที่ดีของการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ทั้งนี้ จะสังเกตได้ว่า ในระบบการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยประชาชนนี้ กฎเกณฑ์ทางพยานหลักฐานจะมีค่อนข้างมากและซับซ้อน แต่ข้อดีที่สำคัญก็คือ ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจตุลาการ ทำให้อำนาจตุลาการไม่ถูกผูกขาดโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใด ๆ ความโปร่งใสและตรวจสอบได้ก็มีมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป บุคคลที่ทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระบบ ได้แก่ “ระบบการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยผู้พิพากษาอาชีพ” ซึ่งจะมอบอำนาจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้แก่ผู้พิพากษาเพียงคนเดียว ระบบนี้มีข้อดีในแง่ที่ว่าจะได้ผู้พิพากษาซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงและประเมินคุณค่าพยานหลักฐานมาทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริง แต่มีข้อเสียคือทำให้อำนาจตุลาการถูกผูกขาด ประชาชนไม่อาจมีส่วนร่วมได้ ความโปร่งใสก็ลดน้อยถอยลงไปตามลำดับ ส่วนอีกระบบหนึ่งคือ “ระบบการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยประชาชน” ซึ่งมอบอำนาจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้แก่ประชาชนทั่วไป เช่น ระบบลูกขุน โดยระบบนี้มีข้อดีในแง่ที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจตุลาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้มาก มีความโปร่งใส และทำให้ไม่มีการผูกขาดอำนาจตุลาการ แต่ข้อเสียก็คือ คณะลูกขุนมักไม่มีความเชี่ยวชาญในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ทำให้ระบบกฎหมายจำเป็นต้องสร้างกฎเกณฑ์ทางพยานหลักฐานจำนวนมากขึ้นมา เพื่อควบคุมการนำเสนอพยานหลักฐานที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายต่อคณะลูกขุน ทำให้บางครั้งการดำเนินคดีใช้เวลานานและใช้ค่าใช้จ่ายสูงมาก อย่างไรก็ตาม ระบบการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในปัจจุบันไม่มีระบบที่ใช้ผู้พิพากษาอาชีพเพียงอย่างเดียวรับผิดชอบคดีทุกประเภท แต่จะต้องมีคดีบางประเภทที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวินิจฉัยคดีด้วยทางใดทางหนึ่งเสมอ อนึ่ง เมื่อในหัวข้อนี้ทราบถึงบุคคลที่ทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงไปแล้ว ในหัวข้อถัดไปจะนำเสนอ “ข้อยกเว้นของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี” เพื่อจะได้ทราบว่า มีข้อเท็จจริงประเภทใดบ้างที่คู่ความไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐาน

2.2.2 ข้อยกเว้นของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี

ตามที่ได้ศึกษากันมาในหัวข้อก่อนหน้า ปัญหาข้อเท็จจริงเป็นปัญหาที่ศาลไม่สามารถรู้ได้เอง แตกต่างจากปัญหาข้อกฎหมายที่ศาลใช้ความรู้ความสามารถที่เรียนกฎหมายมาเพื่อตัดสินเองได้ ดังนั้น โดยทั่วไปแล้ว ปัญหาข้อเท็จจริงจะต้องมีการวินิจฉัยด้วยพยานหลักฐานที่น่าเสนอเข้ามาในสำนวนคดีเสมอ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีปัญหาข้อเท็จจริงบางประเภทที่ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยด้วยพยานหลักฐาน เพราะศาลสามารถใช้ความรู้ตามวิสัยปกติของคนทั่วไปในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้ หรือมีกฎหมายห้ามมิให้นำสืบข้อเท็จจริงด้วยสาเหตุหรือนโยบายบางประการ ข้อยกเว้นของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเหล่านี้เรียกว่ามีความเป็นสากลและจำเป็นต้องมีในทุกระบบกฎหมาย เพื่อให้การนำเสนอพยานหลักฐานเป็นไปเท่าที่จำเป็นต่อการตัดสินคดีเท่านั้น ในหัวข้อนี้จะนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับข้อยกเว้นของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ ข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐาน (Matters not Requiring Proof) และ ข้อเท็จจริงที่กฎหมายห้ามพิสูจน์เป็นอย่างอื่น (Matters not Allowing Proof) ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

2.2.2.1 ข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐาน

ความหมายของ “ข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐาน” ในที่นี้หมายถึง ข้อเท็จจริงที่โดยสภาพแล้วไม่มีความจำเป็นต้องนำพยานหลักฐานมายืนยันถึงความมีอยู่อีกต่อไป ศาลสามารถตัดสินข้อเท็จจริงนั้นได้ทันทีด้วยความรู้ของศาลในฐานะวิญญูชนทั่วไป สำหรับระบบกฎหมายพยานหลักฐานของไทยมีการบัญญัติถึงข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานไว้ 3 ประเภท ดังที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 คือ ข้อเท็จจริงซึ่งรู้จักกันอยู่ทั่วไป (Generally known fact) ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ (Undisputable fact) และ ข้อเท็จจริงที่คู่ความรับหรือถือว่ารับกันแล้วในศาล (Fact admitted) โดยแต่ละประเภทยังมีรายละเอียดดังนี้

(ก) ข้อเท็จจริงซึ่งรู้จักกันอยู่ทั่วไป

ข้อเท็จจริงประเภทนี้ ศาลไม่จำเป็นต้องอาศัยพยานหลักฐานในการวินิจฉัย แต่ประการใด เพราะเป็นข้อเท็จจริงที่คนทั่วไปในสังคมรู้ได้อย่างถูกต้องตรงกัน มีความแพร่หลาย ไม่มีความคลาดเคลื่อน ศาลในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคมคนหนึ่งก็ควรจะต้องทราบข้อเท็จจริงดังกล่าวได้ทันทีโดยที่คู่ความไม่จำเป็นต้องเสียเวลานำพยานหลักฐานมาพิสูจน์กันอีก⁸⁸ ทั้งนี้ หลักการของข้อเท็จจริงซึ่งรู้จักกันอยู่ทั่วไปมาจากแนวคิดที่ว่า ศาลหรือผู้พิพากษาย่อมเป็นมนุษย์ปุถุชน เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาทั่วไป โดยปกติย่อมประสบพบเห็นและสังเกตการณ์ความเป็นไปต่าง ๆ ใน

⁸⁸ จรัญ ภักดีธนากุล, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, หน้า 31.

โลก ของบ้านเมือง และของวัตถุสิ่งของที่อยู่รอบ ๆ ตัวอันเป็นวิสัยของคนทั่วไป อีกทั้งกฎหมายไม่พึงประสงค์ให้ศาลรู้ข้อเท็จจริงเหล่านี้่น้อยไปกว่าคนทั่วไป⁸⁹ ยกตัวอย่างของข้อเท็จจริงซึ่งรู้กันอยู่ทั่วไป เช่น ความหมายของภาษาไทย ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น

(ข) ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้

เมื่อครั้งที่มีการตราพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 23) พุทธศักราช 2550 มีการบัญญัติถึง “ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้” (Undisputable Fact) เอาไว้ในมาตรา 84 (2) ในฐานะเป็นข้อยกเว้นของหลักทั่วไปทางพยานหลักฐานที่ว่า “การวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงในคดีใดจะต้องกระทำโดยอาศัยพยานหลักฐานในสำนวนคดีนั้น” กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หากข้อเท็จจริงที่จะต้องวินิจฉัยเป็นข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ตามมาตรา 84 (2) เสียแล้ว ศาลก็ต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามนั้นโดยไม่ต้องวินิจฉัยโดยพยานหลักฐานในสำนวนคดีอีกต่อไป

ปัญหาสืบเนื่องต่อมามีอยู่ว่า “ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้” หมายถึงข้อเท็จจริงประเภทใด ในประเด็นนี้ ศาสตราจารย์พิเศษโสภณ รัตนากการ ให้ความหมายว่า “ข้อเท็จจริงซึ่งมีอาจโต้แย้งได้ หมายถึงข้อเท็จจริงทำนองเดียวกับข้อเท็จจริงซึ่งเป็นที่รู้กันอยู่ทั่วไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (1)” รวมถึงในตำราวิชาพยานหลักฐานมีการยกตัวอย่างของข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้เอาไว้หลายกรณี เช่น ข้อสันนิษฐานเด็ดขาดตามกฎหมาย การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคดีส่วนอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 และ หลักคำพิพากษาผูกพันคู่ความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 เป็นต้น⁹⁰ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า⁹¹ ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ หมายถึง ข้อเท็จจริงซึ่งโดยสภาพมีความถ่องแท้แน่นอนอยู่ในตัว หรือที่ในทางวิทยาศาสตร์เรียกกันว่า “กฎ”⁹² ยกตัวอย่างเช่น ข้อเท็จจริงว่าดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกและตกทางทิศตะวันตก ข้อเท็จจริงว่าโลกกลมและมีแรงโน้มถ่วง ข้อเท็จจริงว่าเวลากลางวันสว่างกว่ากลางคืน

⁸⁹ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 21.

⁹⁰ จรัญ ภักดีธนากุล, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, หน้า 108.

⁹¹ บางตำรามองว่าข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (2) เป็นเรื่องเดียวกับ ข้อเท็จจริงซึ่งรู้กันอยู่ทั่วไป ตามมาตรา 84 (1) ซึ่งผู้เขียนไม่เห็นด้วย เพราะการใช้ถ้อยคำที่แตกต่างกันย่อมหมายความว่ามีความหมายต่างกัน นอกจากนี้ บันทึกเจตนารมณ์ชั้นยกร่างมาตรานี้ก็ยกเอาข้อสันนิษฐานเด็ดขาด (Conclusive Presumption) เป็นตัวอย่างหนึ่งของข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ ซึ่งผู้เขียนก็เห็นว่าเป็นคนละเรื่องอีกเช่นกัน

⁹² ในทางวิทยาศาสตร์เคยมีการอธิบายกันว่า “กฎ” คือสิ่งที่เป็จริงเสมอซึ่งแตกต่างจาก “ทฤษฎี” ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังสามารถโต้แย้งกันได้

ข้อเท็จจริงว่า $1+1 = 2$ หรือข้อเท็จจริงว่ามนุษย์ต้องการน้ำและอากาศในการดำรงชีวิต เป็นต้น ซึ่งหากจะอธิบายให้ลึกซึ้งลงไปอีกขั้นหนึ่งก็อาจกล่าวได้ว่า ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้นี้เปรียบเทียบกับ “ข้อเท็จจริงอันเป็นสัจธรรมทางโลก” หรือ “โลกุตรสัจจะ” อันเป็นความจริงในทางโลกที่สมมติขึ้น และมนุษย์สามารถรับรู้ได้ด้วยสัมผัสต่างๆ โดยไม่ต้องใช้ญาณในการหยั่งรู้ ซึ่งสัจธรรมทางโลกเหล่านี้ล้วนมีคุณค่าเหนือกว่าข้อเท็จจริงในทางคดีที่ปรากฏตามพยานหลักฐาน (Evidential Truth)

กล่าวโดยสรุป สิ่งที่จะถือเป็นข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (2) จะต้องมิลักษณะเป็นสัจธรรมทางโลกที่ไม่สามารถโต้แย้งได้โดยสภาพ เป็นเหตุให้ข้อเท็จจริงชนิดนี้ถูกจัดเป็นประเภทหนึ่งของ “ข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐาน” อันเป็นข้อยกเว้นของหลักทั่วไปทางพยานหลักฐานที่ว่า “การวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงในคดีจะต้องกระทำโดยอาศัยพยานหลักฐานในสำนวนคดีนั้น”

(ค) ข้อเท็จจริงที่คู่ความรับกันหรือถือว่ารับกันแล้วในศาล

ข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องนำสืบด้วยพยานหลักฐานอีกประเภทหนึ่งซึ่งบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 ก็คือ ข้อเท็จจริงที่คู่ความรับกันหรือถือว่ารับกันแล้วในศาล (Fact Admitted in Court) ทั้งนี้ โดยปกติแล้ว การวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลจะวินิจฉัยเฉพาะข้อเท็จจริงที่คู่ความยังคงโต้เถียงกันอยู่ (Disputed Facts) เท่านั้น ข้อเท็จจริงใดที่คู่ความรับกันโดยคำคู่ความ หรือในบางกรณีที่กฎหมายถือว่าคู่ความรับข้อเท็จจริงกันแล้ว ย่อมไม่เกิดเป็นประเด็นพิพาทให้ศาลต้องวินิจฉัยอีกต่อไป⁹³ และศาลจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามนั้น ไม่สามารถหยิบยกพยานหลักฐานในสำนวนอื่นใดมาวินิจฉัยให้ขัดแย้งกับคำรับได้อีก อย่างไรก็ตาม การรับข้อเท็จจริงกันนี้ต้องเป็นการรับข้อเท็จจริงกันต่อหน้าศาล อาจเป็นการรับกันในคำคู่ความ หรือเป็นการแถลงรับกันต่อหน้าศาลก็ได้ ถ้าการรับข้อเท็จจริงกันเกิดขึ้นนอกศาล ข้อเท็จจริงดังกล่าวยังคงต้องมีการนำพยานหลักฐานเข้าสืบพิสูจน์ตามหลักทั่วไปอยู่นั่นเอง

ข้อเท็จจริงทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวมา ได้แก่ ข้อเท็จจริงซึ่งรู้กันอยู่ทั่วไป ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ และข้อเท็จจริงที่คู่ความรับหรือถือว่ารับกันแล้วในศาล ล้วนถือเป็น “ข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องนำสืบด้วยพยานหลักฐาน” ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากข้อเท็จจริงทั้ง 3 ประเภทดังกล่าว ยังมีข้อเท็จจริงอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า “ข้อเท็จจริงที่กฎหมายห้ามพิสูจน์เป็นอย่างอื่น” (Matters not Allowing Proof) อีกด้วย ได้แก่ ข้อเท็จจริงที่มีกฎหมายวางบทสันนิษฐาน

⁹³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 99/2515 “โจทก์ฟ้องบังคับจำเลยตามสัญญาจำเลยรับว่าได้ทำสัญญาจำเลยตามฟ้องไปจริงแต่เมื่อคิดจำนวนดอกเบี้ยซึ่งโจทก์เรียกเกินอัตราตามกฎหมายที่จำเลยได้ชำระโจทก์ไปแล้วยังเป็นจำนวนเกินกว่าต้นเงินกู้เสียอีก ขอให้เอาบาทที่กลบหนั้นคืน โจทก์จึงไม่มีสิทธิฟ้องเรียกอีก ดังนี้ เท่ากับจำเลยให้การรับแล้วว่าจำเลยยังมีได้ชำระต้นเงินคืนให้โจทก์ โจทก์ไม่ต้องนำสืบในประเด็นข้อนี้อีก”

เอาไว้โดยเด็ดขาด (Fact Presumed by Conclusive Presumption) และข้อเท็จจริงที่คู่ความถูกกฎหมายปิดปาก (Fact Settled by Estoppel) ดังจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อต่อไป

2.2.2.2 ข้อเท็จจริงที่กฎหมายห้ามพิสูจน์เป็นอย่างอื่น

ข้อเท็จจริงที่กฎหมายห้ามพิสูจน์เป็นอย่างอื่นเป็นคนละเรื่องกับข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องนำสืบด้วยพยานหลักฐานตามที่อธิบายในหัวข้อ 2.2.2.1 เพราะแท้จริงแล้วข้อเท็จจริงประเภทนี้คู่ความต้องนำพยานหลักฐานเข้าสืบให้ศาลเห็น เพียงแต่มีเครื่องมือทางพยานหลักฐานบางประการเข้ามาช่วยสรุปข้อเท็จจริงให้เท่านั้น⁹⁴ ซึ่งเครื่องมือทางพยานหลักฐานที่ว่าได้แก่ (ก) ข้อสันนิษฐานเด็ดขาดตามกฎหมาย (Conclusive presumption) และ (ข) หลักกฎหมายปิดปาก (Estoppel)⁹⁵

(ก) ข้อสันนิษฐานเด็ดขาดตามกฎหมาย

ข้อสันนิษฐานตามกฎหมายเป็นเครื่องมือทางพยานหลักฐานที่กฎหมายสร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่สรุปข้อเท็จจริงบางประการ และเมื่อกฎหมายสรุปข้อเท็จจริงใดเป็นเด็ดขาดแล้วคู่ความในคดีย่อมไม่สามารถนำพยานหลักฐานเข้าสืบโต้แย้งข้อเท็จจริงให้แตกต่างออกไปได้อีก หากนำสืบเข้ามาในสำนวนก็ห้ามไม่ให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่น ทั้งนี้ บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เป็นข้อสันนิษฐานเด็ดขาดมักปรากฏคำว่า "ให้ถือว่า" ยกตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มาตรา 15 วรรคสาม (เดิม) ที่กำหนดให้การครอบครองยาเสพติดให้โทษประเภท 1 ปริมาณคำนวณเป็นสารบริสุทธิ์ตั้งแต่ 375 มิลลิกรัมขึ้นไป หรือ 15 หน่วยการใช้ขึ้นไป ให้ถือว่าเป็นการมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย เป็นต้น เช่นนี้ เมื่อกฎหมายสรุปข้อเท็จจริงไปเสียแล้วว่า การครอบครองยาเสพติดให้โทษประเภท 1 (ยาบ้า) จำนวน 15 หน่วยการใช้ (เม็ด) เป็นการครอบครองเพื่อจำหน่าย เท่ากับกฎหมายห้ามไม่ให้คู่ความนำพยานหลักฐานเข้าสืบเป็นประการอื่นอีก จำเลยที่ครอบครองยาเสพติดให้โทษประเภท 1 จะอ้างว่าตนครอบครองไว้เสพอเองโดยไม่มีเจตนาจำหน่ายให้ใครย่อมไม่สามารถกล่าวอ้างได้เลยโดยผลของข้อสันนิษฐานเด็ดขาด

⁹⁴ ในทางปฏิบัติ ข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องนำสืบด้วยพยานหลักฐาน (Facts don't require proof) กับข้อเท็จจริงที่กฎหมายห้ามพิสูจน์เป็นอย่างอื่น (Facts don't allow proof) ให้ผลไม่แตกต่างกัน คือ ศาลไม่อาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นได้

⁹⁵ ศาสตราจารย์พิเศษจัญญ์ ภัคดิธนากุล มีความเห็นแตกต่างออกไปว่า ข้อสันนิษฐานเด็ดขาดตามกฎหมาย และหลักกฎหมายปิดปาก ควรจัดอยู่ในหมวดของข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ (Undisputable facts as a result of conclusive presumption and estoppel) ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (2) เพราะผลที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติไม่แตกต่างกัน ซึ่งการจัดหมวดหมู่ในลักษณะนี้เป็นที่นิยมและมักปรากฏอยู่ในตำรากฎหมายพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษ

(ข) หลักกฎหมายปิดปาก

หลักกฎหมายปิดปากถูกพัฒนาขึ้นมาจากแนวคิดทางกฎหมายของชาติตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่ใช้ระบบการค้นหาข้อเท็จจริงแบบกล่าวหา ส่งผลให้ประเทศไทยที่ได้รับอิทธิพลของระบบการค้นหาข้อเท็จจริงแบบกล่าวหารับเอาหลักกฎหมายปิดปากมาเป็นส่วนหนึ่งของระบบพยานหลักฐานด้วย อนึ่ง ตำราพยานหลักฐานที่ทรงอิทธิพลของประเทศอังกฤษเล่มหนึ่งคือ “Cross on Evidence” เขียนโดย Sir Rupert Cross กล่าวถึงหลักกฎหมายปิดปากเอาไว้ที่น่าสนใจว่า⁹⁶ “เมื่อใดก็ตามที่หลักกฎหมายปิดปากมีผลบังคับใช้ คู่ความย่อมถูกห้ามไม่ให้ปฏิเสธหรือนำสืบถึงความมีอยู่ของข้อเท็จจริงเป็นประการอื่น” เช่นเดียวกับ G. D. Nokes ที่กล่าวว่า “กฎหมายปิดปากเป็นกฎซึ่งทำหน้าที่ห้ามคู่ความที่ฟ้องคดีกล่าวอ้างข้อเท็จจริง หรือปฏิเสธข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่น”⁹⁷ นอกจากนี้ บทนิยามของหลักกฎหมายปิดปากตามที่ปรากฏใน Black’s Law Dictionary มีอยู่ว่า⁹⁸ “ข้อห้ามที่ป้องกันไม่ให้บุคคลกล่าวอ้างสิ่งใดที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่เขาเคยทำหรือเคยพูดเอาไว้ก่อนหน้า” จึงสรุปได้ว่า หลักกฎหมายปิดปากเป็นหลักกฎหมายที่ห้ามมิให้คู่ความนำสืบพยานหลักฐานเป็นประการอื่นนอกเหนือไปจากข้อเท็จจริงที่ถูกปิดปากเท่านั้น ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงแนวคิดหลักกฎหมายปิดปากในระบบกฎหมายของประเทศไทยพบว่า บทบัญญัติของกฎหมายในประเทศไทยไม่ได้กล่าวถึง “กฎหมายปิดปาก” เอาไว้อย่างชัดเจน แต่แนวคิดดังกล่าวกลับแทรกซึมกระจัดกระจายอยู่ในบทบัญญัติแห่งกฎหมายลายลักษณ์อักษรฉบับและมาตราต่าง ๆ ทำให้นักกฎหมายไทยไม่ค่อยตระหนักถึงการมีอยู่ของหลักกฎหมายปิดปากในระบบกฎหมายภายในของประเทศไทยเท่าใดนัก

ประเด็นเกี่ยวกับประเภทของหลักกฎหมายปิดปาก ในทางสากลมีการแบ่งแยกประเภทของหลักกฎหมายปิดปากออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่⁹⁹ (1) หลักกฎหมายปิดปากโดยความประพฤติ (Estoppel by Conduct) (2) หลักกฎหมายปิดปากโดยเอกสาร (Estoppel by Deed) และ (3) หลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษา (Estoppel by Judgment) ซึ่งรายละเอียดของหลักกฎหมายปิดปากแต่ละประเภทยังมีดังต่อไปนี้

⁹⁶ Rupert Cross and Colin Tapper, *Cross on Evidence* (London: Butterworths, 1990), p. 73.

⁹⁷ G. D. Nokes, *An Introduction to Evidence*, 3 ed. (London: Sweet & Maxwell, 1962), p. 208.

⁹⁸ Garner, *Black’s Law Dictionary*, p. 629.

⁹⁹ Cross and Tapper, *Cross on Evidence*, p. 73.

(1) หลักกฎหมายปิดปากโดยความประพฤติ¹⁰⁰ (Estoppel by Conduct) หมายถึง กรณีที่บุคคลได้เคยทำ พูด หรือแสดงให้ผู้อื่นเชื่อในข้อเท็จจริงบางอย่างอันเป็นเหตุให้ผู้อื่นกระทำการบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงนั้น ห้ามไม่ให้บุคคลดังกล่าว กล่าวอ้างข้อเท็จจริงเป็นประการอื่นนอกเหนือไปจากสิ่งที่ตนเคยทำ พูด หรือแสดงออกไปก่อนหน้า หลักกฎหมายนี้ปรากฏอยู่ในระบบกฎหมายของประเทศไทยในเรื่อง “ตัวแทนเจต” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 821 ที่บัญญัติว่า “บุคคลผู้ใดเจตบุคคลอีกคนหนึ่งออกแสดงเป็นตัวแทนของตนก็ดี รู้แล้วยอมให้บุคคลอีกคนหนึ่งเจตตัวเขาเองออกแสดงเป็นตัวแทนของตนก็ดี ท่านว่าบุคคลผู้นั้นจะต้องรับผิดชอบบุคคลภายนอกผู้สุจริตเสมือนหนึ่งว่าบุคคลอีกคนหนึ่งนั้นเป็นตัวแทนของตน”

(2) หลักกฎหมายปิดปากโดยเอกสาร¹⁰¹ (Estoppel by Deed) หมายถึง กรณีที่คู่ความฝ่ายที่ระบุข้อความใดๆ ในเอกสารที่มีการประทับตรายอมถูกห้ามไม่ให้ปฏิเสธข้อเท็จจริงเป็นประการอื่นนอกเหนือจากที่ปรากฏในเอกสารนั้น หลักกฎหมายในเรื่องนี้ปัจจุบันไม่ค่อยปรากฏให้เห็นแล้วและถึงแม้ภายในประเทศไทยจะมีบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 94¹⁰² ที่คล้ายคลึงกับหลักการในเรื่องนี้ แต่ผู้เขียนเห็นว่ามาตรา 94 ยังไม่ใช่เรื่องของหลักกฎหมายปิดปากเพราะคู่ความยังสามารถนำพยานเอกสารอื่นมานำเสนอเปลี่ยนแปลงข้อความในเอกสารได้อยู่

(3) หลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษา¹⁰³ (Estoppel by Judgment) หมายถึง กรณีที่ศาลเคยมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ครั้งหนึ่งแล้ว คู่ความแห่งคดียอมถูกปิดปากไม่ให้ยกข้อเท็จจริงนั้นขึ้นฟ้องร้องกันอีก หรือห้ามโต้แย้งข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่น หลักการนี้ปรากฏอยู่ในระบบกฎหมายของไทยในเรื่อง “ฟ้องซ้ำ” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 148 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (4) รวมถึงในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ที่บัญญัติว่า “ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา”

¹⁰⁰ Cross and Tapper, *Cross on Evidence*, p. 93.

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 91.

¹⁰² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 94 บัญญัติว่า “เมื่อใดมีกฎหมายบังคับให้ต้องมีพยานเอกสารมาแสดง ห้ามมิให้ศาลยอมรับฟังพยานบุคคลในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ แม้ถึงว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งจะได้อินยอม (ก) ขอสืบพยานบุคคลแทนพยานเอกสาร เมื่อไม่สามารถนำเอกสารมาแสดง (ข) ขอสืบพยานบุคคลประกอบข้ออ้างอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อได้นำเอกสารมาแสดงแล้วว่า ยังมีข้อความเพิ่มเติมตัดทอน หรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อความในเอกสารนั้นอยู่อีก...”

¹⁰³ Cross and Tapper, *Cross on Evidence*, p. 74.

ทั้งข้อสันนิษฐานเด็ดขาดตามกฎหมาย และหลักกฎหมายปิดปาก ล้วนเป็นเครื่องมือทางกฎหมายที่เข้ามาสรุปข้อเท็จจริงที่ยุ่งยากให้สามารถรับฟังเป็นยุติได้โดยรวดเร็ว จึงเป็นที่มาของการจัดให้ข้อสันนิษฐานเด็ดขาดตามกฎหมาย และหลักกฎหมายปิดปาก อยู่ในข้อยกเว้นของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีประเภท “ข้อเท็จจริงที่กฎหมายห้ามพิสูจน์เป็นอย่างอื่น” แตกต่างจาก “ข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐาน” ซึ่งโดยสภาพของข้อเท็จจริงไม่จำเป็นต้องใช้พยานหลักฐานในการวินิจฉัยอยู่แล้ว

สรุปได้ว่า ข้อยกเว้นของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐาน กับข้อเท็จจริงที่กฎหมายห้ามพิสูจน์เป็นอย่างอื่น โดยข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานนั้น เป็นข้อเท็จจริงที่โดยสภาพไม่จำเป็นต้องใช้พยานหลักฐานในการพิสูจน์ เพราะศาลสามารถรู้ข้อเท็จจริงดังกล่าวได้ด้วยความรู้ของศาลเอง เช่น ข้อเท็จจริงซึ่งรู้จักกันอยู่ทั่วไป ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ และข้อเท็จจริงที่รับกันหรือถือว่ารับกันในศาล ส่วนข้อเท็จจริงที่กฎหมายห้ามพิสูจน์เป็นอย่างอื่นนั้น โดยสภาพแล้วจำเป็นต้องใช้พยานหลักฐานในการพิสูจน์ความมีอยู่ของข้อเท็จจริงนั้น เพียงแต่มีเครื่องมือทางพยานหลักฐานบางประการเข้ามาสรุปข้อเท็จจริงให้เป็นที่ยุติ ทำให้ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงนั้นอีกต่อไป เช่น ข้อสันนิษฐานเด็ดขาดตามกฎหมาย และหลักกฎหมายปิดปาก เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง ข้อยกเว้นของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีที่กล่าวถึงในหัวข้อนี้ ล้วนเป็นข้อยกเว้นของหลักทั่วไปที่ว่า ข้อเท็จจริงเป็นสิ่งที่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐานในสำนวนคดีทั้งสิ้น อนึ่ง เมื่อทราบแล้วว่าข้อเท็จจริงประเภทใดที่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐาน ข้อเท็จจริงประเภทใดไม่ต้องพิสูจน์ด้วยพยานหลักฐาน ลำดับต่อไปจะนำศึกษาถึงวิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี เพื่อให้ทราบว่าวิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีทำได้โดยวิธีใด

2.2.3 วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี

“การวินิจฉัยข้อเท็จจริง” นับเป็นขั้นตอนสำคัญและยากที่สุดในกระบวนการพิจารณา เพราะการวินิจฉัยข้อเท็จจริงถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายหรือเป็นผลสุดท้ายของกระบวนการพิจารณาที่ดำเนินมาทั้งหมด และเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง เพราะการจะเชื่อหรือให้น้ำหนักกับพยานหลักฐานมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับวิสัย ความคิด ความเข้าใจ และประสบการณ์ของผู้พิพากษาแต่ละคน แต่กระนั้นก็ตาม ระบบกฎหมายก็ไม่ได้ปล่อยให้การวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นเรื่องนามธรรมทั้งหมด เพราะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 กำหนดกรอบหรือขอบเขตของวิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้อย่างกว้าง ๆ ว่า “การวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงในคดีใดจะต้องกระทำโดยอาศัยพยานหลักฐานในสำนวนคดีนั้น ...” ดังนั้น หลักการพื้นฐานที่สำคัญในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงจึงมีอยู่ว่า ศาลจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงอยู่บนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่น่าเสนอเข้ามาในสำนวนคดีโดยถูกต้องตาม

กฎหมายเท่านั้น¹⁰⁴ ไม่สามารถนำพยานหลักฐานนอกสำนวนมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้ แต่หลักการนี้ก็ เป็นเพียงกรอบกว้าง ๆ ของวิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเท่านั้น ในความเป็นจริงแล้วการวินิจฉัย ข้อเท็จจริงยังมีรายละเอียดที่ต้องคำนึงถึงอีกจำนวนมาก โดยในการนำเสนอหัวข้อนี้จะแยกเป็น (2.2.3.1) วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีในคดีแพ่ง และ (2.2.3.2) วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี ในคดีอาญา ดังจะกล่าวต่อไปนี้

2.2.3.1 วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีในคดีแพ่ง

เมื่อการดำเนินกระบวนการพิจารณาเสร็จสิ้นลง กระบวนการต่อไปที่ผู้พิพากษาจะต้อง ทำก็คือการเขียนคำพิพากษาเพื่อชี้ขาดข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายให้เป็นที่ยุติ กล่าวโดยเฉพาะถึงการ วินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริง เมื่อผู้พิพากษาตรวจสอบสำนวนและวิเคราะห์พยานหลักฐานทั้งหมดแล้วก็ต้อง ตัดสินใจว่าจะเชื่อพยานหลักฐานของคู่ความฝ่ายใด เพราะโดยปกติแล้วคู่ความแต่ละฝ่ายย่อมอ้างส่ง พยานหลักฐานเพื่อยืนยันข้อเท็จจริงแตกต่างกัน โดยในคดีแพ่งจะต้องพิจารณาว่าประเด็นข้อพิพาท แต่ละข้อ ฝ่ายใดมีภาระการพิสูจน์ (Burden of Proof) หากฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์สามารถนำ พยานหลักฐานเข้าสืบได้ตามมาตรฐานการพิสูจน์ (Standard of Proof) ย่อมถือว่าฝ่ายนั้นสามารถ ปลดเปลื้องภาระการพิสูจน์ได้ ศาลก็จะฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามนั้น ทั้งนี้ ปัจจัยที่ผู้พิพากษาใช้ในการ พิจารณาความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานในคดีแพ่งมีหลายปัจจัย¹⁰⁵ เช่น ประเภทของ พยานหลักฐาน จำนวนพยานหลักฐาน ความละเอียดของคำพยานหลักฐาน ความสมเหตุสมผล ความ ครบถ้วนของข้อเท็จจริง และความครบถ้วนของพยานหลักฐาน เป็นต้น อนึ่ง หากผู้พิพากษา พิจารณาถึงพยานหลักฐานทั้งปวงแล้วเห็นว่า พยานหลักฐานของฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์มีน้ำหนัก น้อย ไม่สามารถปลดเปลื้องภาระการพิสูจน์ได้ หรือพยานหลักฐานของฝ่ายที่ไม่มีภาระการพิสูจน์มี น้ำหนักมากกว่า ข้อเท็จจริงที่ฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์อ้างย่อมไม่สามารถรับฟังได้ แต่ถ้าหาก พยานหลักฐานของฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์มีน้ำหนักเพียงพอที่จะปลดเปลื้องภาระการพิสูจน์ และมี น้ำหนักมากกว่าพยานหลักฐานของฝ่ายที่ไม่มีภาระการพิสูจน์ ข้อเท็จจริงย่อมรับฟังได้ตามที่ฝ่ายที่มี ภาระการพิสูจน์กล่าวอ้างทันที ที่กล่าวมานี้คือวิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่ง ลำดับต่อไปจะ พิจารณาถึงวิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาซึ่งมีความแตกต่างจากการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดี แพ่งอยู่บ้างเล็กน้อย

¹⁰⁴ หลักการข้อนี้มีข้อยกเว้นหากข้อเท็จจริงที่ต้องวินิจฉัยมีลักษณะเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ด้วย พยานหลักฐาน เช่น ข้อเท็จจริงซึ่งรู้กันอยู่ทั่วไป ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ ข้อเท็จจริงที่คู่ความรับหรือถือว่ารับกันในศาล หรือข้อเท็จจริงที่กฎหมายห้ามไม่ให้พิสูจน์เป็นอย่างอื่น เช่น ข้อเท็จจริงตามข้อสันนิษฐานเด็ดขาด ข้อเท็จจริงตามหลัก กฎหมายปิดปาก เป็นต้น

¹⁰⁵ ไพโรจน์ วายุภาพ, ข้อเท็จจริงและการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริง, หน้า 498.

2.2.3.2 วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีในคดีอาญา

วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาโดยทั่วไปเหมือนกับคดีแพ่ง กล่าวคือ เมื่อกระบวนการพิจารณาดำเนินมาจนจบแล้ว ผู้พิพากษาจะต้องตรวจสอบและวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานก่อนการชี้ขาดข้อเท็จจริง อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างที่สำคัญประการหนึ่งระหว่างคดีแพ่งกับคดีอาญาก็คือ ในคดีอาญา ภาระการพิสูจน์ตกอยู่แก่ฝ่ายโจทก์ทั้งหมด เนื่องจากจำเลยได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) อยู่เสมอ ดังนั้น ผู้พิพากษาจึงต้องวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์เป็นหลักว่ามีน้ำหนักเพียงพอที่จะให้ศาลเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร (Beyond Reasonable Doubt) หรือไม่ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด หากโจทก์สามารถนำพยานหลักฐานเข้าสืบจนหนักแน่นเพียงพอ่อมเป็นการปลดปล่อยภาระการพิสูจน์ที่ตกอยู่แก่ฝ่ายตนได้ ผู้พิพากษาก็จะฟังข้อเท็จจริงตามที่โจทก์กล่าวอ้างว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ ปัจจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐาน¹⁰⁶ ได้แก่ ประเภทของพยานหลักฐาน จำนวนพยานหลักฐาน ความละเอียดของคำพยานหลักฐาน ความสมเหตุสมผล ความครบถ้วนของข้อเท็จจริง ความครบถ้วนของพยานหลักฐาน ความมั่นใจ ความสอดคล้องต้องกัน ร่องรอย ของกลาง และข้อพิรุธ เป็นต้น อนึ่ง ในคดีอาญา หากผู้พิพากษาวิเคราะห์พยานหลักฐานแล้วเห็นว่า พยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบมาทั้งหมดไม่สามารถทำให้ศาลเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร หรือพยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบมาทั้งหมดมีความน่าเชื่อถือ แต่เมื่อนำพยานหลักฐานของจำเลยมาหักล้างแล้วทำให้มีน้ำหนักน้อยลงจนมีข้อสงสัยข้อเท็จจริงย่อมรับฟังไม่ได้ว่าจำเลยกระทำความผิดตามที่โจทก์กล่าวอ้าง แต่ถ้าหากพยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบมาสามารถทำให้ศาลเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควรได้ ไม่ว่าจะจำเลยจะนำพยานหลักฐานเข้าสืบหักล้างหรือไม่ก็ตาม ย่อมถือว่าโจทก์สามารถปลดปล่อยภาระการพิสูจน์ได้ ข้อเท็จจริงย่อมรับฟังได้ว่าจำเลยกระทำความผิดจริงตามที่โจทก์กล่าวอ้าง

กล่าวโดยสรุป วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงมีกรอบกว้าง ๆ ตามที่กฎหมายวางของเขตเอาไว้ คือ ศาลจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานในสำนวน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และจำเป็นต้องอาศัยวิสัย ความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ของผู้พิพากษาแต่ละคนเป็นสำคัญ โดยหากจำแนกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของผู้พิพากษา ย่อมสามารถจำแนกอย่างคร่าว ๆ เช่น ประเภทของพยานหลักฐาน จำนวนพยานหลักฐาน ความละเอียดของคำพยานหลักฐาน ความสมเหตุสมผล ความครบถ้วนของข้อเท็จจริง ความครบถ้วนของพยานหลักฐาน ความมั่นใจ ความสอดคล้องต้องกัน ร่องรอย ของกลาง และข้อพิรุธ เป็นต้น เมื่อผู้พิพากษานำปัจจัยเหล่านี้มาพินิจวิเคราะห์ทั้งหมดแล้วเห็นว่า พยานหลักฐานของฝ่ายที่มีภาระการ

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 508.

พยานมีน้ำหนักมากพอให้ปลดเปลื้องภาระการพิสูจน์ ข้อเท็จจริงย่อมรับฟังได้ตามที่ฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์กล่าวอ้าง แต่หากพยานหลักฐานของฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์มีน้ำหนักน้อยไม่เพียงพอให้ปลดเปลื้องภาระการพิสูจน์ หรือมีน้ำหนักมากแต่ถูกหักล้างโดยพยานหลักฐานของฝ่ายที่ไม่มีภาระการพิสูจน์จนไม่สามารถปลดเปลื้องภาระการพิสูจน์ได้ ข้อเท็จจริงย่อมไม่อาจรับฟังได้ตามที่ฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์กล่าวอ้าง อนึ่ง ในหัวข้อนี้ได้ทราบแล้วว่า การวินิจฉัยข้อเท็จจริงจะต้องกระทำอยู่บนพื้นฐานของพยานหลักฐานในสำนวน อย่างไรก็ตาม พยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวนบางชิ้นอาจมีข้อบกพร่องที่ศาลควรพิจารณาอย่างระมัดระวัง หรือบางชิ้นอาจบกพร่องจนถึงขั้นที่กฎหมายห้ามไม่ให้ศาลรับฟังก็เป็นไปได้ ในหัวข้อถัดไปจะนำศึกษาถึง เงื่อนไขและข้อจำกัดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี เพื่อให้ทราบว่าพยานหลักฐานในสำนวนประเภทใดบ้างที่ศาลต้องรับฟังด้วยความระมัดระวัง หรือศาลไม่สามารถนำมารับฟังเพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้

2.2.4 เงื่อนไขและข้อจำกัดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี

แม้การวินิจฉัยข้อเท็จจริงจะต้องกระทำอยู่บนพื้นฐานของพยานหลักฐานในสำนวนก็ตาม แต่พยานหลักฐานบางชิ้นศาลไม่อาจหยิบยกขึ้นมาเป็นหลักในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้ อาจด้วยเหตุที่พยานหลักฐานนั้นมีข้อบกพร่องบางประการอยู่ในตัวเอง อันอาจกระทบถึงความน่าเชื่อถือหรืออคติของผู้วินิจฉัยข้อเท็จจริง หรือการรับฟังพยานหลักฐานนั้นอาจไม่สอดคล้องกับนโยบายของสังคมโดยรวมก็เป็นได้ พยานหลักฐานเหล่านี้ในบางประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่ใช้ระบบลูกขุนในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงจำเป็นต้องตัดไม่ให้นำเสนอเข้ามาในสำนวนคดีเพื่อไม่ให้กระทบต่อการตัดสินใจของคณะลูกขุน ซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปที่ไม่มีความรู้ความชำนาญในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง แต่ในบางประเทศที่ใช้ระบบผู้พิพากษาอาชีพอาจรับเอาพยานหลักฐานเหล่านี้เข้ามาไว้ในสำนวนคดีก่อน แล้วจึงตัดออกจากสำนวนคดีเมื่อต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงในภายหลังก็ได้ ทั้งนี้ หากจำแนกลักษณะของเงื่อนไขและข้อจำกัดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีอาจพอจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

2.2.4.1 เงื่อนไขและข้อจำกัดอันเกิดจากความบกพร่องของพยานหลักฐาน

ความบกพร่องของพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นนี้ต้องเป็นความบกพร่องที่อาจส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐาน (Reliability) สาเหตุที่กฎหมายต้องควบคุม สร้างเงื่อนไขและข้อจำกัดให้การรับฟังพยานหลักฐานประเภทนี้ก็เพราะ พยานหลักฐานที่มีความบกพร่องอาจส่งผลให้การวินิจฉัยข้อเท็จจริงของผู้พิพากษาหรือคณะลูกขุนเป็นไปโดยไม่ถูกต้อง ยกตัวอย่างเช่น พยานบอกเล่า (Hearsay) ซึ่งเป็นพยานที่ไม่ได้ประสบพบเจอเหตุการณ์ด้วยตัวเอง แต่ทราบเหตุการณ์มาจากการบอกกล่าวของผู้อื่นอีกทอดหนึ่ง ทำให้ข้อเท็จจริงที่พยานบอกเล่าได้รับมาอาจมีความคลาดเคลื่อนต่อความเป็นจริง หรือ พยานซัดทอด (Accomplice Witness) ซึ่งเป็นพยาน

ผู้ที่ร่วมกระทำความผิดกับจำเลย จึงมีโอกาที่จะกล่าวความเท็จเพื่อโยนความรับผิดชอบทั้งหมดไปให้กับจำเลย หรือ พยานหลักฐานที่เกิดขึ้นจากการบังคับ ชูเชื้อ เป็นต้น

2.2.4.2 เงื่อนไขและข้อจำกัดอันเกิดจากผลกระทบที่มีต่ออคติของผู้ตัดสิน

พยานหลักฐานที่อาจมีผลกระทบในทางที่ไม่เหมาะสมต่ออคติ (Undue Prejudice) ของผู้พิพากษาหรือคณะลูกขุน เป็นพยานหลักฐานที่ไม่มีข้อบกพร่องในแง่ของความน่าเชื่อถือ แต่สาเหตุที่กฎหมายต้องเข้ามาวางข้อจำกัดในการรับฟังพยานหลักฐานประเภทนี้เนื่องจาก การรับฟังพยานหลักฐานประเภทนี้มีคุณค่าเชิงพิสูจน์ (Probative Value) น้อยกว่าผลร้ายที่เกิดจากอคติของผู้ตัดสินคดี¹⁰⁷ กล่าวอีกนัยหนึ่งพยานหลักฐานประเภทนี้ไม่ได้เป็นข้อบ่งชี้โดยชัดแจ้งถึงประเด็นแห่งคดี เพียงแต่แสดงให้เห็นความน่าจะเป็นบางประการเท่านั้น การเชื่อพยานหลักฐานชนิดนี้เพียงลำพังจึงอาจนำมาสู่การสรุปข้อเท็จจริงที่ผิดพลาด กฎหมายจึงจำเป็นต้องวางข้อจำกัดในการรับฟังพยานหลักฐานประเภทนี้เอาไว้ ตัวอย่างพยานหลักฐานที่อาจเกิดผลกระทบต่ออคติของผู้ตัดสินคดี เช่น พยานหลักฐานเกี่ยวกับประวัติในการกระทำความผิดหรือความประพฤติในทางที่เสื่อมเสียของจำเลยในอดีต ซึ่งไม่ได้มีคุณค่าเชิงพิสูจน์ที่บ่งชี้ได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดในคดีนี้ ในทางกลับกันกลับก่อให้เกิดอคติแก่ผู้พิพากษาหรือคณะลูกขุนที่จะเชื่อว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด เป็นต้น

2.2.4.3 เงื่อนไขและข้อจำกัดอันเกิดจากนโยบายทางสังคม

เงื่อนไขและข้อจำกัดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงประเภทนี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐานหรือการมีผลกระทบต่ออคติของผู้ตัดสินคดี แต่เกิดขึ้นจากการที่สังคมเล็งเห็นว่าการยอมให้รับฟังพยานหลักฐานอย่างใดอย่างหนึ่งอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคมโดยรวมมากกว่าประโยชน์ที่สังคมจะได้รับจากคุณค่าเชิงพิสูจน์ของพยานหลักฐานนั้น ๆ ปัจจุบันข้อจำกัดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงอันเกิดจากนโยบายทางสังคมมักปรากฏในรูปของบทตัดพยานหลักฐานที่อยู่บนพื้นฐานของการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน¹⁰⁸ เช่น บทตัดพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบแต่ได้มาโดยวิธีการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (Illegally Obtained Evidence) บทตัดพยานหลักฐานที่ได้มาโดยฝ่าฝืนสิทธิที่จะไม่ให้ถ้อยคำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง (Privilege against Self – Incrimination) หรือ บทตัดพยานหลักฐานที่ได้มาโดยการฝ่าฝืนสิทธิในการมีที่ปรึกษาทนาย (Right to Counsel) เป็นต้น ข้อจำกัดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงอันเกิดจากนโยบายทางสังคมมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพราะถือเป็นเครื่องมือหนึ่งในการกำหนดทิศทางของสังคมในอนาคต

¹⁰⁷ อัญชลี วานิชจะกุล, "การห้ามรับฟังพฤติกรรมเชิงสมานฉันท์เป็นพยานหลักฐานในคดีอาญา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558), หน้า 23.

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

กล่าวโดยสรุป แม้การวินิจฉัยข้อเท็จจริงจะต้องกระทำบนพื้นฐานของพยานหลักฐานในสำนวน แต่หากการรับฟังพยานหลักฐานขึ้นใดมีข้อบกพร่องเกิดขึ้นอันอาจกระทบต่อความน่าเชื่อถือของพยานหลักฐาน มีผลกระทบต่ออคติในทางที่ไม่เหมาะสมของผู้ตัดสินคดี หรือการรับฟังพยานหลักฐานขึ้นนั้นจะขัดแย้งกับนโยบายของสังคมโดยรวม ศาลหรือคณะลูกขุนย่อมไม่อาจหยิบเอาพยานหลักฐานขึ้นนั้นมารับฟังเพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้ หรืออาจรับฟังได้ภายใต้เงื่อนไขบางประการที่กฎหมายกำหนดเอาไว้ เพื่อให้การวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นไปโดยถูกต้องและยุติธรรมที่สุด อนึ่ง เมื่อได้ทราบถึงความหมายของข้อเท็จจริง ข้อยกเว้นของการวินิจฉัยข้อเท็จจริง วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริง รวมถึงเงื่อนไขและข้อจำกัดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแล้ว ลำดับต่อไปเห็นควรศึกษาว่าข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษานั้นมีลักษณะอย่างไร เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจเรื่องผลผูกพันของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาต่อไป

2.2.5 ข้อเท็จจริงแห่งคดีที่ปรากฏในคำพิพากษา

เมื่อศาลได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีบนพื้นฐานของพยานหลักฐานในสำนวนแล้ว ข้อเท็จจริงแห่งคดีที่ได้วินิจฉัยจะปรากฏอยู่ในคำพิพากษาของศาล ดังนั้น หากต้องการทราบว่าศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีไว้อย่างไร จะต้องค้นหาคำพิพากษาในคดีนั้น ๆ เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษามีอยู่หลายส่วนด้วยกัน เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับผลผูกพันของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษา จึงขอแยกข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาออกเป็น 4 ส่วน¹⁰⁹ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

2.2.5.1 ข้อเท็จจริงตามคำฟ้องหรือคำให้การ

คำพิพากษาโดยทั่วไป ศาลจะนำข้อเท็จจริงที่คู่ความกล่าวสนับสนุนคำฟ้องและคำให้การของตนมาระบุไว้โดยย่อในส่วนต้น เพื่อให้ทราบข้อมูลของคดีว่าโจทก์และจำเลยพิพาทกันเกี่ยวกับเรื่องใด โดยศาลจะไม่สามารถพิพากษาให้เกินกว่าสิ่งที่โจทก์ขอมาในคำฟ้องได้ ส่วนในคดีอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 158 (5) กำหนดไว้โดยชัดแจ้งว่าคำฟ้องต้องมีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำทั้งหลายที่อ้างว่าจำเลยได้กระทำความผิด ข้อเท็จจริงและรายละเอียดเกี่ยวกับเวลาและสถานที่ซึ่งเกิดการกระทำนั้น ๆ อีกทั้งบุคคลหรือสิ่งของที่เกี่ยวข้องด้วย พอสมควรที่จะทำให้จำเลยเข้าใจข้อหาได้ดี อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงตามคำฟ้องหรือคำให้การไม่ใช่ประเด็นสำคัญสำหรับงานวิจัยฉบับนี้ เพราะข้อเท็จจริงตามคำฟ้องหรือคำให้การเป็นเพียงส่วนประกอบของคำพิพากษาเท่านั้น หากใช้ข้อเท็จจริงแห่งคดีที่ศาลวินิจฉัยและมีผลผูกพันคู่ความแต่อย่างใด

¹⁰⁹ ไพโรจน์ วายุภาพ, ข้อเท็จจริงและการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริง, หน้า 74-78.

2.2.5.2 ข้อเท็จจริงตามทางนำสืบของคู่ความ

ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาส่วนต่อมาก็คือ ข้อเท็จจริงตามทางนำสืบของคู่ความ ในกรณีที่เกิดคดีได้มีการสืบพยานไม่ว่าจะเป็นการสืบพยานฝ่ายเดียวหรือสองฝ่าย ศาลจะสรุปข้อเท็จจริงตามทางนำสืบเอาไว้ในตอนหนึ่งของคำพิพากษา เพื่อให้เห็นข้อมูลทั้งหมดของคดีว่าคู่ความนำพยานหลักฐานใดเข้าสืบเพื่อสนับสนุนข้ออ้างข้อเถียงของฝ่ายตนบ้าง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ข้อเท็จจริงตามทางนำสืบของคู่ความเป็นเพียงการเรียงร้อยข้อเท็จจริงที่ได้จากพยานหลักฐานของคู่ความแต่ละฝ่ายออกมาให้เป็นเนื้อหาใจความเดียวกันเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ข้อเท็จจริงตามทางนำสืบของโจทก์และจำเลยมักแตกต่างกันไปตามแต่ข้อเท็จจริงที่แต่ละฝ่ายกล่าวอ้าง แต่กระนั้นก็ตาม ข้อเท็จจริงในส่วนนี้ก็เป็นเพียงสิ่งที่คู่ความกล่าวอ้างและนำพยานเข้าสืบเท่านั้น ยังไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัยอันจะมีผลผูกพันต่อคู่ความแต่อย่างใด

2.2.5.3 ข้อเท็จจริงที่รับฟังเป็นยุติ

ข้อเท็จจริงในส่วนนี้นับว่ามีส่วนสำคัญในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลอย่างยิ่ง เพราะหลังจากศาลพิจารณาข้อเท็จจริงตามทางนำสืบของคู่ความตามข้อ 2.2.5.2 แล้ว หากข้อเท็จจริงส่วนใดที่คู่ความไม่ได้เถียงกัน ศาลก็สามารถรับฟังเป็นยุติได้ทันทีโดยไม่ต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงนั้นอีกต่อไป ด้วยเหตุนี้ ก่อนที่ศาลจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคำพิพากษา ศาลจึงมักระบุข้อเท็จจริงที่รับฟังเป็นยุติเอาไว้เสียก่อนในเบื้องต้น เพื่อกำหนดขอบเขตให้ชัดเจนว่า ข้อเท็จจริงใดที่ต้องวินิจฉัยต่อไป และข้อเท็จจริงใดที่ไม่ต้องวินิจฉัยแล้ว หากข้อเท็จจริงที่รับฟังเป็นยุติมีมาก คดีนั้นก็เลยไม่ยุ่งยากซับซ้อนเท่าใดนัก แต่หากข้อเท็จจริงที่รับฟังเป็นยุติมีน้อย ย่อมเหลือข้อเท็จจริงในคดีอีกมากที่รอให้ศาลวินิจฉัยอยู่ ข้อเท็จจริงในส่วนนี้นับว่าสำคัญและถือเป็นข้อเท็จจริงแห่งคดีที่ศาลจะใช้ในการปรับข้อกฎหมายต่อไป

2.2.5.4 ข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัย

ข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัยถือเป็นหัวใจหลักของคำพิพากษาที่สามารถชี้ผลแพ้ชนะของคดีได้ ข้อเท็จจริงในส่วนนี้เป็นส่วนที่เหลือมาจากข้อเท็จจริงที่รับฟังเป็นยุติตามข้อ 2.2.5.3 กล่าวคือ หลังจากศาลพิจารณาข้อเท็จจริงตามทางนำสืบของคู่ความแล้ว ข้อเท็จจริงในส่วนนี้ยังมีข้อโต้แย้งกันอยู่ ศาลก็จำเป็นต้องชี้ขาดว่าจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงไปในทางใดโดยอาศัยพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบเข้ามาในสำนวนคดีเป็นหลัก เมื่อศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงในส่วนนี้แล้วนำไปรวมกับข้อเท็จจริงที่รับฟังเป็นยุติ ย่อมได้ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษารอบถ้วน จากนั้นก็จะนำข้อกฎหมายเข้าปรับกับข้อเท็จจริงต่อไป ทั้งนี้ ข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัยเป็นข้อเท็จจริงเพียงส่วนเดียวที่จะมีผลผูกพันคู่ความในคดี รวมถึงอาจมีผลผูกพันศาลอื่นที่จะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันนี้อีกครั้งหนึ่งด้วย ซึ่งจะได้ศึกษาต่อไป

หากพิจารณาองค์ประกอบของคำพิพากษาโดยละเอียดจะปรากฏข้อเท็จจริงหลายส่วน ได้แก่ ข้อเท็จจริงตามคำฟ้องและคำให้การ ข้อเท็จจริงตามทางนำสืบของคู่ความ ข้อเท็จจริงที่รับฟังเป็นยุติ และข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัย โดยข้อเท็จจริงในส่วนที่เป็นหัวใจสำคัญของคำพิพากษาโดยแท้ก็คือ ข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัย เพราะข้อเท็จจริงในส่วนนี้ผ่านกระบวนการทดสอบทางพยานหลักฐานมาจนสิ้นสุดกระบวนการแล้ว ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการถามค้าน กระบวนการรับฟังและชี้แจงน้ำหนักพยานหลักฐาน จึงเป็นปกติที่ข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัยจะเป็นจุดชี้ขาดข้อแพ้ชนะของคุณ แต่กระนั้นก็ตาม ข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัยอาจเปลี่ยนแปลงได้ถ้าคู่ความฝ่ายที่แพ้คดีใช้สิทธิในการอุทธรณ์หรือฎีกา ปัญหาข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัย ด้วยเหตุนี้ ข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัยจึงยังไม่อาจให้ผลผูกพันการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลคดีอื่นได้จนกว่าข้อเท็จจริงนั้นจะรับฟังได้เป็นที่สุด เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจประเด็นนี้ให้ถ่องแท้ ในหัวข้อถัดไปจะกล่าวถึงความเป็นที่สุดของข้อเท็จจริงแห่งคดี เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัยจะถึงที่สุดและมีผลผูกพันการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลคดีอื่นเมื่อใด

2.2.6 ความเป็นที่สุดของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี

เมื่อศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงใดไว้ในคำพิพากษาแล้ว ในเบื้องต้นข้อเท็จจริงนั้นจะยังไม่มีผลผูกพันข้อเท็จจริงในคดีอื่นจนกว่าคำพิพากษาของศาลจะถึงที่สุด อย่างไรก็ตามเรียกว่าคำพิพากษาถึงที่สุด (Final Judgment) นั้น Black's Law Dictionary ได้ให้ความหมายไว้ว่า¹¹⁰ “การกระทำครั้งสุดท้ายของศาลที่กำหนดสิทธิระหว่างคู่ความและระงับประเด็นข้อพิพาททั้งหมดในคดี” (A court's last action that settles the rights of the parties and disposes of all issues in controversy) โดยความหมายนี้ หากศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงใดไว้ในคำพิพากษา และคำพิพากษานั้นถึงที่สุดแล้ว ข้อเท็จจริงดังกล่าวย่อมไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้อีกต่อไป

ประเด็นเรื่องคำพิพากษาถึงที่สุดนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 147 บัญญัติไว้ว่า

“คำพิพากษาหรือคำสั่งใด ซึ่งตามกฎหมายจะอุทธรณ์หรือฎีกา หรือมีคำขอให้พิจารณาใหม่ไม่ได้นั้น ให้ถือว่าเป็นที่สุดตั้งแต่วันที่ได้อ่านเป็นต้นไป

คำพิพากษาหรือคำสั่งใด ซึ่งอาจอุทธรณ์ ฎีกา หรือมีคำขอให้พิจารณาใหม่ได้นั้น ถ้ามิได้อุทธรณ์ ฎีกา หรือร้องขอให้พิจารณาใหม่ ภายในเวลาที่กำหนดไว้ ให้ถือว่าเป็นที่สุดตั้งแต่ระยะเวลาเช่นว่านั้นได้สิ้นสุดลง ถ้าได้มีอุทธรณ์ ฎีกา หรือมีคำขอให้พิจารณาใหม่ และศาล

¹¹⁰ Garner, *Black's Law Dictionary*, p. 919.

อุทธรณ์หรือศาลฎีกาหรือศาลชั้นต้นซึ่งพิจารณาคดีเรื่องนั้นใหม่ มีคำสั่งให้
 จำหน่ายคดีเสียจากสารบบความตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 132 คำ
 พิพากษาหรือคำสั่งเช่นนั้นให้ถือว่าเป็นที่สุดตั้งแต่วันที่ที่มีคำสั่งให้
 จำหน่ายคดีจากสารบบความ”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 147 แบ่งแยกลักษณะของคำพิพากษาถึง
 ที่สุดไว้ 2 กรณี ได้แก่ กรณีที่คำพิพากษานั้นไม่อาจอุทธรณ์ ฎีกา หรือขอให้พิจารณาคดีใหม่ได้ ย่อมถือ
 ว่าคำพิพากษาถึงที่สุดตั้งแต่วันที่อ่านคำพิพากษาเป็นต้นไป อีกกรณีหนึ่งคือกรณีที่คำพิพากษานั้นอาจ
 อุทธรณ์ ฎีกา หรือขอให้พิจารณาคดีใหม่ได้ ถ้าคู่ความไม่ใช้สิทธินั้นย่อมถือว่าคำพิพากษาถึงที่สุดเมื่อ
 สิ้นสุดระยะเวลาที่จะใช้สิทธิอุทธรณ์ ฎีกา หรือขอพิพากษาคดีใหม่ แต่ถ้าคู่ความใช้สิทธิอุทธรณ์ ฎีกา
 หรือขอพิจารณาคดีใหม่ แต่ภายหลังศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกา หรือศาลที่พิจารณาคดีใหม่มีคำสั่งให้
 จำหน่ายคดีออกจากสารบบความ ให้ถือว่าคำพิพากษาถึงที่สุดนับแต่วันที่ที่มีคำสั่งให้จำหน่ายคดีออก
 จากสารบบความนั้น เมื่อใดก็ตามที่คำพิพากษาของศาลถึงที่สุดไม่ว่าจะเป็นกรณีใดกรณีหนึ่ง
 ข้อเท็จจริงที่ศาลได้วินิจฉัยไว้ในคำพิพากษาย่อมมีผลผูกพันและไม่อาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้อีกต่อไป

จากการศึกษาหัวข้อ 2.2 เรื่องการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี ซึ่งมีการค้นคว้ากระบวนการ
 วินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีทั้งหมดตั้งแต่ต้นจนจบทำให้ทราบว่า ข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในคำพิพากษา
 ของศาลนั้น ได้ผ่านกระบวนการคัดกรองความถูกต้องชอบธรรมตามกฎหมายพยานหลักฐานมาแล้ว
 อย่างถี่ถ้วน จึงทำให้ข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในคำพิพากษามีความน่าเชื่อถือและสามารถใช้เป็นฐานใน
 การยุติข้อพิพาทระหว่างประชาชนในสังคมได้ นอกจากนี้ ระบบกฎหมายยังเปิดโอกาสให้มีการทบทวน
 การวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลได้ด้วยการอุทธรณ์ หรือฎีกาคำพิพากษาของศาล อันจะทำให้
 ข้อเท็จจริงที่ปรากฏตามคำพิพากษามีความหนักแน่นมากยิ่งขึ้น เพราะผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์
 ของศาลหลายชั้นมาแล้ว ด้วยเหตุนี้ เมื่อใดก็ตามที่คำพิพากษาของศาลถึงที่สุด คู่ความย่อมไม่อาจ
 เปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อเท็จจริงใด ๆ ในคำพิพากษาได้อีก และข้อเท็จจริงตามคำพิพากษานั้นจะมีผล
 ผูกพันตลอดไป แต่กระนั้นก็ตาม ปัญหายังคงเกิดขึ้นต่อเนื่องไปอีกว่า คำพิพากษาถึงที่สุดซึ่งมีผลผูกพัน
 ตลอดไปนั้น มีผลผูกพันบุคคลหรือองค์กรใดบ้างให้ต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำ
 พิพากษาถึงที่สุดนั้น ประเด็นปัญหานี้มีความสำคัญและเป็นหัวใจของงานวิจัยฉบับนี้ จึงสมควร
 ศึกษาโดยละเอียดในหัวข้อต่อไปนี้

2.3 ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล

“ศาลเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน” (Court is the last resort of justice) เป็นคำกล่าวที่
 ได้ยินอยู่เสมอในวงการกฎหมายไทย คำกล่าวนี้ไม่ใช่เพียงคำกล่าวที่เลื่อนลอย เพราะระบบกฎหมาย
 จำเป็นต้องสร้างองค์กรศาลขึ้นมาเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการเพื่อระงับข้อพิพาทของประชาชนในสังคม

และการที่ศาลจะใช้อำนาจตุลาการได้อย่างเป็นมรรคเป็นผล กฎหมายจึงต้องสร้างเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพให้แก่ศาลในการระงับข้อพิพาทระหว่างประชาชน ซึ่งในที่นี้เครื่องมือดังกล่าวก็คือคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลนั่นเอง แต่กระนั้นก็ตาม คำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคงเป็นเพียงแผ่นกระดาษหากปราศจากซึ่งสภาพบังคับ ดังนั้น เพื่อให้คำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลมีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ยอมรับของประชาชน กฎหมายจึงจำเป็นต้องสร้าง “ผลผูกพัน” ของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลขึ้นมาด้วย กล่าวคือ เมื่อใดก็ตามที่ศาลมีคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยถึงที่สุดแล้ว สังคมจำเป็นต้องยอมรับและปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยนั้นโดยไม่อาจโต้แย้งได้อีกต่อไป ดังนั้น ข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาก็จะมีผลผูกพันตลอดไปเช่นเดียวกับคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยนั้น ๆ อนึ่ง เพื่อให้เห็นภาพเกี่ยวกับผลผูกพันของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล ในที่นี้จึงขอแบ่งแยกลักษณะของผลผูกพันในข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 2.3.1 ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อคู่ความ 2.3.2 ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อบุคคลภายนอก และ 2.3.3 ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อศาลอื่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.3.1 ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อคู่ความ

คำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลโดยทั่วไปย่อมมีผลผูกพันต่อคู่ความในคดี โดยความผูกพันนี้เป็นความผูกพันทั้งในส่วนของผลแห่งคดีที่คู่ความต้องปฏิบัติตาม และความผูกพันในข้อเท็จจริงที่ศาลได้วินิจฉัยชี้ขาดไว้¹¹¹ หลักการนี้บ่งชี้ว่ามีความเป็นสากลและมีการยอมรับบังคับใช้กันอยู่ในทุกระบบกฎหมาย กล่าวโดยเฉพาะถึงผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อคู่ความ หลักการนี้ทำหน้าที่ห้ามไม่ให้คู่ความในคดีหยิบยกเอา “ประเด็นข้อเท็จจริงแห่งคดี” ที่ศาลเคยมีคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยถึงที่สุดเอาไว้แล้วครั้งหนึ่งขึ้นว่ากล่าวกันอีก ซึ่งลักษณะผลผูกพันของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษานี้ มุ่งเน้นที่ “ประเด็นข้อเท็จจริงในคดี” (Fact-in-issue) เป็นหลัก หากข้อเท็จจริงดังกล่าวเคยมีคำพิพากษาวินิจฉัยชี้ขาดไว้ว่าอย่างใดแล้ว คู่ความในคดีดังกล่าวย่อมไม่อาจยกข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นขึ้นว่ากล่าวในคดีหลังเพื่อให้ศาลในคดีหลังวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันเป็นอย่างอื่นได้¹¹² ไม่ว่ามูลเหตุแห่งการฟ้องคดีจะเป็นเรื่องเดียวกันหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ หากคู่ความฝ่ายใดยกข้อเท็จจริงที่ศาลเคยวินิจฉัยไว้แล้วขึ้นว่ากล่าวเป็นอย่างอื่น คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งย่อมยกเอาผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลขึ้นต่อสู้ เพื่อห้ามมิให้มีการโต้แย้งข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นอย่างอื่นได้ ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษานี้มีชื่อเรียก

¹¹¹ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายพยาน, หน้า 225.

¹¹² Garner, *Black's Law Dictionary*, p. 298.

ค่อนข้างหลากหลาย เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาเรียกว่าหลัก Issue Preclusion หรือ Collateral Estoppel ส่วนในประเทศอังกฤษเรียกว่า Issue Estoppel เป็นต้น

ในระบบกฎหมายของประเทศไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 บัญญัติเกี่ยวกับผลผูกพันของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อคู่ความในคดีเอาไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ความว่า

“ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยการ
อุทธรณ์ฎีกาและการพิจารณาใหม่ คำพิพากษาหรือคำสั่งใด ๆ ให้ถือว่า
ผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่พิพากษาหรือมีคำสั่งนับแต่
วันที่ได้พิพากษาหรือมีคำสั่ง จนถึงวันที่คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้ถูก
เปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับ หรืองดเสีย ถ้าหากมี ...”

หากพิจารณาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 อย่างคร่าว ๆ แล้วอาจมองว่า บทบัญญัติมาตรานี้เพียงกำหนดผลผูกพันของคำพิพากษาต่อคู่ความในเชิงของการให้ปฏิบัติตามคำพิพากษาเท่านั้น เพราะไม่มีถ้อยคำใดที่บ่งชี้ว่าผลผูกพันตามมาตรา 145 รวมถึงผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดีด้วย อย่างไรก็ตาม ตำราเกี่ยวกับกฎหมายพยานหลักฐาน¹¹³ รวมถึงแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาในประเทศไทยต่างอธิบายและนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ไปปรับใช้เมื่อต้องการให้ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษามีผลผูกพันคู่ความในคดี เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3478/2549 ที่ตัดสินว่า¹¹⁴

“คดีก่อนจำเลยทั้งสองเป็นโจทก์ฟ้องโจทก์ในคดีนี้เป็นจำเลยที่ 2
ว่าจำเลยทั้งสองได้ถูกโจทก์กับบริษัท ด. ร่วมกันฉ้อฉลและคดีถึงที่สุดโดย
ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าโจทก์และบริษัท ด. มิได้ใช้กลฉ้อฉลจำเลยทั้งสอง
สัญญากู้ยืมและสัญญาจำนองที่ดินเฉพาะส่วนระหว่างจำเลยทั้งสองกับ
โจทก์สมบูรณ์ ซึ่งสัญญากู้ยืมและสัญญาจำนองที่ดินเฉพาะส่วนในคดี
ดังกล่าวก็คือสัญญากู้ยืมและสัญญาจำนองที่ดินเฉพาะส่วนตามฟ้องคดีนี้
ผลของคำพิพากษาซึ่งถึงที่สุดไปแล้วดังกล่าวย่อมผูกพันโจทก์และจำเลย
ทั้งสองซึ่งเป็นคู่ความในคดีก่อนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ
แพ่ง มาตรา 145 วรรคหนึ่ง ซึ่งจำเลยทั้งสองจะต้องรับผลแห่งคำพิพากษา
นั้น จำเลยทั้งสองจะอ้างว่าคำพิพากษาศาลฎีกาไม่ชอบด้วยกฎหมาย
สัญญากู้ยืมและสัญญาจำนองที่ดินเฉพาะส่วนตกเป็นโมฆะ โจทก์จึงไม่มี

¹¹³ จรรย์ ภักดีธนากุล, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, หน้า 123.

¹¹⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3478/2549

อำนาจฟ้องจำเลยทั้งสองหาได้ไม่ เพราะบทบัญญัติมาตรา 145 วรรคหนึ่ง เป็นบทบัญญัติที่เด็ดขาด คู่ความจะกล่าวอ้างหรือนำสืบให้เห็นเป็นอย่างอื่นและศาลจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงใหม่แตกต่างไปจากเดิมไม่ได้”

นอกจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 แล้ว ยังมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่บัญญัติถึงผลผูกพันของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาต่อคู่ความในคดีอยู่อีกจำนวนหนึ่ง เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 เป็นต้น ผลในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นจากบทบัญญัติเหล่านี้ก็คือ คู่ความฝ่ายที่เสียประโยชน์จากการยกข้อเท็จจริงขึ้นใหม่อาจยกบทบัญญัติดังกล่าวมาข้างต้นขึ้นอ้างเพื่อปิดปากมิให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งโต้แย้งข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาต่อคู่ความในคดีทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ผลผูกพันที่เกิดขึ้นจากคำพิพากษาไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะแก่คู่ความในคดีเท่านั้น เพราะบุคคลภายนอกคดีก็อาจต้องรับผลผูกพันของคำพิพากษาไปด้วยเช่นกัน เพียงแต่ลักษณะความผูกพันของคำพิพากษาที่มีต่อบุคคลภายนอกอาจมีความแตกต่างออกไปจากคู่ความในคดี ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

2.3.2 ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อบุคคลภายนอก

ในหัวข้อก่อนหน้าได้ทราบแล้วว่า ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อคู่ความในคดีนั้นแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ผลผูกพันในเชิงให้ปฏิบัติตามคำพิพากษา และผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดีที่ได้วินิจฉัย ส่วนในหัวข้อนี้มุ่งค้นหาผลผูกพันของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อบุคคลภายนอกคดีว่ามีลักษณะเช่นใดบ้าง จากการศึกษาค้นคว้า คำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลมีผลผูกพันต่อบุคคลภายนอกคดีในลักษณะของการให้ปฏิบัติตามคำพิพากษาเท่านั้น แต่ในส่วนข้อเท็จจริงแห่งคดีที่ได้วินิจฉัยนั้นกลับไม่มีผลผูกพันบุคคลภายนอกแต่อย่างใด ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

หลักกฎหมายที่ว่า “คำพิพากษามีผลผูกพันคู่ความ” เป็นหลักสำคัญที่ระบบกฎหมายทั่วโลกให้การยอมรับ สาเหตุที่คำพิพากษาของศาลมีผลผูกพันเฉพาะคู่ความเท่านั้นก็เพราะ บุคคลภายนอกคดีไม่มีโอกาสเข้าไปกล่าวอ้างสิทธิหรือโต้แย้งสิทธิใด ๆ ในการดำเนินคดี¹¹⁵ จึงไม่สมควรที่จะต้องผูกพันในสิ่งที่ตนเองไม่มีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้อง แต่กระนั้นก็ตาม โดยสภาพของคำพิพากษาของศาล บางครั้งอาจมีผลกระทบต่อสิทธิของบุคคลภายนอกโดยตรง เช่น คำพิพากษาหรือคำสั่งให้ขับไล่ออกจากอสังหาริมทรัพย์ย่อมใช้บังคับถึงวงศาคณาญาติและบริวารของจำเลย เป็นต้น กรณีเช่นนี้ต้องมี

¹¹⁵ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายพยาน, หน้า 226.

กฎหมายบัญญัติให้ผลของคำพิพากษาผูกพันไปถึงบุคคลภายนอกได้ ทั้งนี้ สำหรับระบบกฎหมายไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 วรรคสอง บัญญัติถึงข้อยกเว้นของหลักคำพิพากษาผูกพันคู่ความเอาไว้ว่า

“... ถึงแม้ศาลจะได้กล่าวไว้โดยทั่วไปว่าให้ใช้คำพิพากษาบังคับแก่บุคคลภายนอก ซึ่งมีได้เป็นคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาล ด้วยก็ดี คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นย่อมไม่ผูกพันบุคคลภายนอก เว้นแต่ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 142 (1), 245 และ 274 และในข้อต่อไปนี้

(1) คำพิพากษาเกี่ยวกับฐานะหรือความสามารถของบุคคล หรือคำพิพากษาสั่งให้เลิกนิติบุคคล หรือคำสั่งเรื่องล้มละลาย เหล่านี้ บุคคลภายนอกจะยกขึ้นอ้างอิงหรือใช้ยันแก่บุคคลภายนอกก็ได้

(2) คำพิพากษาที่วินิจฉัยถึงกรรมสิทธิ์แห่งทรัพย์สินใด ๆ เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจใช้ยันแก่บุคคลภายนอกได้ เว้นแต่บุคคลภายนอกนั้นจะพิสูจน์ได้ว่าตนมีสิทธิดีกว่า”

หากพิจารณาข้อยกเว้นของหลักคำพิพากษาผูกพันคู่ความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 โดยละเอียดแล้วจะพบว่า กฎหมายกำหนดให้คำพิพากษาผูกพันบุคคลภายนอกคดีได้ใน 5 กรณี¹¹⁶ ได้แก่ คำพิพากษาหรือคำสั่งให้ขับไล่จำเลยออกจากอสังหาริมทรัพย์ ย่อมใช้บังคับถึงวงศาลอาณาเขตและบริวารของจำเลยที่อยู่บนอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งไม่สามารถแสดงอำนาจพิเศษได้ (มาตรา 142 (1)) ศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาอาจมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้มีผลถึงคู่ความที่ไม่ได้อุทธรณ์ฎีกาขึ้นมาด้วย ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการชำระหนี้อันไม่อาจแบ่งแยกได้ (มาตรา 245 (1)) คำพิพากษาของศาลอุทธรณ์หรือศาลฎีกาอาจมีผลบังคับถึงผู้ร้องสอดด้วย (มาตรา 245 (2)) คำพิพากษาหรือคำสั่งอาจใช้บังคับกับผู้ค้าประกันการชำระหนี้ตามคำพิพากษาด้วย (มาตรา 274) และ คำพิพากษาหรือคำสั่งเกี่ยวกับสถานภาพของบุคคลและทรัพย์สิน (มาตรา 145 (1) (2)) ทั้ง 5 กรณีที่กล่าวมานี้เป็นข้อยกเว้นที่กฎหมายบัญญัติให้คำพิพากษามีผลผูกพันถึงบุคคลภายนอกคดีด้วย อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า ลักษณะความผูกพันของคำพิพากษาต่อบุคคลภายนอกในกรณีต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนเป็นความผูกพันในลักษณะที่ทำให้บุคคลภายนอกปฏิบัติตามผลของคำพิพากษาเท่านั้น หากได้มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายมาตราใดที่กำหนดให้บุคคลภายนอกต้องผูกพันตามข้อเท็จจริงแห่งคดีที่ปรากฏในคำพิพากษาแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ จึงสรุปได้ว่า คำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอาจมีผลผูกพันต่อบุคคลภายนอกคดีได้เช่นกัน แต่ลักษณะของผลผูกพันนั้นเป็นไปในเชิงให้ปฏิบัติตามผลของคำพิพากษาเท่านั้น ส่วนผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยนั้นคง

¹¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 227.

จำกัดให้มีผลผูกพันเพียงคู่ความในคดีเท่านั้น บุคคลภายนอกไม่จำเป็นต้องผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยแต่ประการใด อนึ่ง เมื่อได้ศึกษาผลผูกพันของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อบุคคลภายนอกคดีที่ไม่ใช่คู่ความแล้ว ลำดับต่อไปจะศึกษาถึงผลผูกพันของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อศาลคดีอื่น ในกรณีที่มีข้อพิพาทเรื่องเดิมเป็นคดีฟ้องร้องต่อศาลชั้นอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นว่า ข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาคดีก่อนจะมีผลผูกพันการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลคดีหลังมากน้อยเพียงใด ซึ่งถือเป็นประเด็นหลักของงานวิจัยฉบับนี้

2.3.3 ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อศาลอื่น

“ผลผูกพันของคำพิพากษา” นับเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้คำพิพากษาสมาธารถะงับข้อพิพาทของประชาชนในสังคมได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม นอกจากคำพิพากษาจะมีผลผูกพันคู่ความในคดีและบุคคลภายนอกคดีบางกรณีแล้ว การที่คำพิพากษาจะคงความศักดิ์สิทธิ์ไว้ได้ คำพิพากษาก็ต้องมีคุณสมบัติที่แน่นอนและเป็นเอกภาพอีกด้วย เพราะในบางครั้งคดีที่มีคำพิพากษาวินิจฉัยชี้ขาดไปแล้ว อาจถูกนำไปฟ้องร้องฟ้องกันเป็นคดีขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่งก็ได้ ระบบกฎหมายจึงจำเป็นต้องสร้างผลผูกพันของคำพิพากษาต่อศาลคดีอื่นเอาไว้ เพื่อเป็นหลักประกันประการหนึ่งว่า หากคดีถูกรื้อฟ้องฟ้องกันขึ้นใหม่แล้ว ผลของคำพิพากษาจะไม่เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ขัดแย้งกันเอง ทั้งนี้ จากการศึกษพบว่า ผลผูกพันของคำพิพากษาต่อศาลคดีอื่นที่ระบบกฎหมายสร้างไว้มี 2 ลักษณะใหญ่ ๆ ได้แก่ ผลผูกพันในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี (Claim preclusion) และผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดี (Issue preclusion) โดยผลผูกพันแต่ละลักษณะมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.3.3.1 ผลผูกพันในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี

ผลผูกพันของคำพิพากษาในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีนี้ทำหน้าที่ห้ามไม่ให้มีการฟ้องร้องดำเนินคดีซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดิม (The Same Claim) หากเรื่องดังกล่าวเคยมีคำพิพากษาวินิจฉัยชี้ขาดเอาไว้แล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่ง ระบบกฎหมายสร้างผลผูกพันของคำพิพากษาขึ้นมาผูกมัดศาลคดีอื่นมิให้รับวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทเรื่องเดิม เพราะกฎหมายถือว่าคู่ความต่างมีโอกาสต่อสู้กันในการดำเนินคดีครั้งแรกอย่างเต็มที่แล้ว ดังนั้น หากโจทก์นำข้อพิพาทเรื่องเดิมมารื้อฟ้องฟ้องจำเลยอีก จำเลยย่อมสามารถยกผลผูกพันของคำพิพากษาในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีนี้ขึ้นต่อสู้ได้ทันที อนึ่ง ผลผูกพันของคำพิพากษาในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีนี้มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปในแต่ละระบบกฎหมายและในแต่ละโอกาส เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาจะเรียกหลักนี้ว่า Claim Preclusion หรือ Merger and Bar ประเทศอังกฤษจะเรียกหลักนี้ว่า Cause of Action Estoppel อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการที่เกี่ยวข้องจำนวนมากพบว่าการเรียกหลักนี้โดยรวม ๆ ว่า Res Judicata หรือ Preclusion เป็นต้น

ในระบบกฎหมายของประเทศไทย จากการสำรวจย้อนกลับไปในอดีตพบหลักความผูกพันของคำพิพากษาในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีตั้งแต่สมัยของพระเจ้ามังรายแห่งอาณาจักรล้านนา โดยในช่วงเวลาดังกล่าวมีการบัญญัติหลักกฎหมายไว้ในมังรายศาสตร์มีใจความตอนหนึ่งว่า¹¹⁷

“ถ้อยคำทั้งหลายอันได้พร้อมเพรียงกันตัดสินตามธรรมโบราณแล้ว ไม่ควรให้ผู้ใดเพิกถอน คดีที่พิพากษาไม่ถูกต้องและสมควรถูกเพิกถอนเสียมี 8 ประเภทคือ (1) ตัดสินโดยใช้อำนาจอาชญาข่มเหง (2) ตัดสินเพื่อเบียดเบียนเอาตัวลูกเมียท่าน (3) ตัดสินโดยผู้หญิง (4) ตัดสินในเวลากลางคืน (5) ตัดสินที่บ้านของผู้ตัดสินคดีความ (6) ตัดสินในที่รโหฐาน (7) ตัดสินโดยผู้ที่เป็นศัตรูกับคู่ความ (8) ตัดสินโดยนายของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง”

บทบัญญัติข้างต้นกำหนดไว้ชัดเจนว่า คำตัดสินใด ๆ หากได้ตัดสินตามกฎหมายโบราณแล้ว ย่อมเป็นที่สุดและไม่สามารถเพิกถอนได้ แต่กระนั้นก็ตาม หากปรากฏข้อเท็จจริง 8 ประการข้างต้น ย่อมแสดงว่าคำพิพากษานั้นไม่ถูกต้องและสมควรเพิกถอนเสีย อันแสดงให้เห็นว่าถึงแม้กฎหมายในยุคดังกล่าวจะยอมรับหลักความเป็นที่ยุติของคำพิพากษา แต่ก็เป็นการยอมรับอย่างมีเงื่อนไข โดยกำหนดข้อยกเว้นของหลักดังกล่าวเอาไว้ด้วย อย่างไรก็ตาม หลังสิ้นยุคพระเจ้ามังรายแห่งอาณาจักรล้านนาตลอดจนยุคที่สุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ก็ไม่ปรากฏร่องรอยของผลผูกพันของคำพิพากษาในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีอีก จนกระทั่งในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้ปรากฏบทบัญญัติที่แสดงถึงอิทธิพลของหลักผลผูกพันของคำพิพากษาในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีอีกครั้งหนึ่งในกฎหมายตราสามดวงที่จัดทำขึ้นในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กล่าวคือ ในพระอัยการอาชญาหลวงบทที่ 119 ห้ามมิให้มีการกล่าวอ้างคำพิพากษาที่ได้ตัดสินโดยชอบด้วยกฎหมายแล้วว่าเป็นคำพิพากษาที่ไม่ชอบ มิเช่นนั้นจะต้องได้รับโทษ¹¹⁸ รวมถึงในพระอัยการลักษณะรับฟ้องบทที่ 24 ก็บัญญัติห้ามมิให้มีการฟ้องร้องในเรื่องที่ได้มีการพิจารณาพิพากษาคดีไปแล้ว โดยให้ถือว่าตามการพิจารณาพิพากษาที่ได้ทำเฉพาะในคดีแรกเท่านั้น หากใครฝ่าฝืนย่อมถูกลงโทษปรับ¹¹⁹ จะเห็นได้ว่า กฎหมายตราสามดวงเป็นเครื่องยืนยันการมีอยู่ของหลักผลผูกพันของคำพิพากษาในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีในอดีตได้อย่างชัดเจน

¹¹⁷ ประเสริฐ ณ นคร, มังรายศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: บุรพสาส์น, 2521), หน้า 11.

¹¹⁸ พระอัยการอาชญาหลวง บทที่ 119 “มาตราหนึ่ง มีราชการประการใดใด ท่านให้กระทำด้วยกันก็ดี แลกิจคดีถ้อยความประการใดใด พระเจ้าอยู่หัวให้ช่วยกันพิพากษาก็ดี แลประชุมพร้อมกันพิพากษาถูกต้องเห็นชอบด้วยราชการอยู่แล้ว อยู่มาภายหลังผู้ใดกล่าวว่ามีชอบแล้ว ท่านว่าผู้นั้นแลเมิด ให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ”

¹¹⁹ พระอัยการลักษณะรับฟ้อง บทที่ 24 “มาตราหนึ่ง คดีใดที่มีไปความมหันตโทษพระราชารายยอมมิว่ากันสมักเข้าถวายนุสัดเฉพาะพระศรีรัตนไตรในอารามแลสถานที่ใด ๆ ก็ดี มีผู้รู้เห็นสักขีพยานคนหนึ่งสองคนก็ดี ท่านว่าเด็ดขาดกัน ความนั้นเปนสุญ ถ้าผู้ใดถากกลับเอามาฟ้องร้องว่ากล่าว ท่านว่าอย่าให้บังคับบ้านชาความนั้นเลย”

ต่อมาในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการนำหลักผลผูกพันของคำพิพากษาในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี มาบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115 โดยมีใจความสำคัญคือ ห้ามไม่ให้มีการรื้อร้องฟ้องคดีกันอีกหากคดีนั้นได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดไปแล้ว หรือมีการยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมายแล้ว¹²⁰ ซึ่งแม้ต่อมาพระราชบัญญัติดังกล่าวจะสิ้นผลบังคับใช้ แต่หลักการเดียวกันนี้ยังได้รับการยอมรับและคงไว้ในกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมาภายหลัง ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 148 ซึ่งบัญญัติว่า “คดีที่ได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งถึงที่สุดแล้ว ห้ามมิให้คู่ความเดียวกันรื้อร้องฟ้องกันอีกในประเด็นที่ได้วินิจฉัยโดยอาศัยเหตุอย่างเดียวกัน” และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (4) ซึ่งบัญญัติว่า “สิทธินำคดีอาญามาฟ้องย่อมระงับไป ดังต่อไปนี้ (4) เมื่อมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้อง” บทบัญญัติสองมาตรานี้ นักกฎหมายไทยรู้จักและเรียกกันโดยทั่วไปว่าหลัก “ฟ้องซ้ำ” ซึ่งนับเป็นหลักฐานโดยตรงที่ยืนยันการมีอยู่ของหลักผลผูกพันของคำพิพากษาในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีในระบอบกฎหมายไทยปัจจุบัน ทั้งนี้ ผลในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นจากหลักฟ้องซ้ำนี้ก็คือ ศาลและคู่ความฝ่ายที่เสียเปรียบจากการถูกฟ้องคดีสามารถยกหลักฟ้องซ้ำดังกล่าวขึ้นอ้างเพื่อตัดอำนาจฟ้องโจทก์ได้ทันที อันเป็นผลมาจากความผูกพันของคำพิพากษาในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี อนึ่ง เมื่อทราบถึงผลผูกพันของคำพิพากษาลักษณะแรก คือ ผลผูกพันในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีไปแล้ว ลำดับต่อไปจะศึกษาถึงผลผูกพันของคำพิพากษาลักษณะที่สอง คือ ผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดี ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญสำหรับงานวิจัยฉบับนี้อย่างมาก

2.3.3.2 ผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดี

ผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดี ทำหน้าที่ห้ามมิให้คู่ความหยิบยกเอา “ประเด็นข้อเท็จจริง” ที่ศาลเคยมีวินิจฉัยถึงที่สุดเอาไว้แล้วครั้งหนึ่งขึ้นว่ากล่าวกันอีก หรือถ้าหากคู่ความยกเอาประเด็นข้อเท็จจริงที่เคยมีคำพิพากษาวินิจฉัยไว้แล้วขึ้นว่ากล่าวอีกครั้ง ศาลคดีหลังก็ห้ามวินิจฉัยข้อเท็จจริงต่างออกไปจากที่ศาลคดีก่อนเคยวินิจฉัยไว้¹²¹ ผลผูกพันของคำพิพากษาลักษณะนี้มุ่งเน้นที่ “ประเด็นข้อเท็จจริงในคดี” (Fact-in-issue) เป็นหลัก หากข้อเท็จจริงดังกล่าวเคยมีคำพิพากษาวินิจฉัยชี้ขาดไว้ว่าอย่างไรแล้ว ศาลในคดีหลังย่อมไม่อาจวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นเป็นอย่างอื่นได้¹²² ไม่ว่ามูลเหตุแห่งการฟ้องคดีจะเป็นเรื่องเดียวกันหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ หากคู่ความฝ่ายใดยก

¹²⁰ พระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115 มาตรา 6 “คดีอันใดซึ่งศาลหนึ่งศาลใดมีอำนาจอันสมควรได้พิจารณา แลพิพากษาเสร็จเด็ดขาดแล้วก็ดี ถ้าคู่ความได้ยื่นยอมกันในระหว่างเปรียบเทียบแล้วก็ดี ผู้หนึ่งผู้ใดจะเอาคดีนั้นมารื้อร้องฟ้องขึ้นอีก ห้ามมิให้ศาลรับไว้พิจารณา เว้นแต่เป็นการอุทธรณ์ตามกฎหมาย”

¹²¹ จรรย์ ภักดีธนากุล, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, หน้า 109.

¹²² Garner, *Black's Law Dictionary*, p. 298.

ข้อเท็จจริงที่ศาลเคยวินิจฉัยไว้แล้วขึ้นว่ากล่าวเป็นอย่างอื่น คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งยอมยกเอาผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดีนี้ขึ้นกล่าวอ้างต่อศาล เพื่อห้ามมิให้มีการโต้แย้งข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นอย่างอื่นได้ ความผูกพันลักษณะนี้มีชื่อเรียกค่อนข้างหลากหลาย เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะเรียกว่าหลัก Issue Preclusion หรือ Collateral Estoppel ส่วนในประเทศอังกฤษจะเรียกว่า Issue Estoppel เป็นต้น

อนึ่ง ในทางปฏิบัติมักมีความสับสนเกี่ยวกับผลผูกพันของคำพิพากษาต่อศาลคดีอื่น ทั้งสองประเภทอยู่เสมอ เนื่องจากรูปแบบและวัตถุประสงค์มีความคล้ายคลึงกัน แต่กระนั้นก็ตาม การอธิบายเกี่ยวกับประเด็นนี้ที่ชัดเจนที่สุดครั้งหนึ่ง เกิดขึ้นในคดี *Jackson v. Goldsmith (1950)* ที่ผู้พิพากษา Fullagar อธิบายความแตกต่างระหว่างผลผูกพันในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี (Claim Preclusion) กับผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดี (Issue Preclusion) ไว้ว่า¹²³

“ถ้าหากนาย A ฟ้องนาย B เป็นคดีต่อศาล และศาลได้มีคำพิพากษาแล้ว แต่ต่อมามีการนำคดีเดียวกันนั้นไปรื้อร้องฟ้องกันอีก สิ่งที่ศาลจะต้องพิจารณามีอยู่ว่า คดีก่อนกับคดีที่กำลังพิจารณาอยู่มีมูลกรณีเดียวกันหรือไม่ ซึ่งประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับหลักความเป็นที่สุด ในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี (Claim Preclusion) ในขณะเดียวกัน หากนาย A ฟ้องนาย B เป็นคดีต่อศาล และศาลได้มีคำพิพากษาแล้ว แต่ต่อมามีการฟ้องร้องดำเนินคดีระหว่างนาย A และนาย B อีกครั้งหนึ่งโดยอาจจะเป็นคดีที่มีมูลกรณีเดียวกันกับคดีก่อนหรือมีมูลกรณีต่างกันได้ สิ่งที่ศาลจะต้องพิจารณามีอยู่ว่า ประเด็นที่กำลังพิจารณาอยู่ในคดีปัจจุบันเป็นประเด็นที่เคยวินิจฉัยไว้แล้วในคดีก่อนหรือไม่ โดยไม่จำเป็นต้องสนใจว่าคดีทั้งสองเรื่องจะมีมูลกรณีแตกต่างกันหรือไม่ ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับหลักความเป็นที่สุดในประเด็นที่วินิจฉัยโดยตรง (Issue Preclusion).”

คำอธิบายของผู้พิพากษา Fullagar ข้างต้นชี้ให้เห็นความแตกต่างของผลผูกพันของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลทั้งสองลักษณะได้อย่างชัดเจนว่า ผลผูกพันในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี ทำหน้าที่ป้องกันการนำคดีเรื่องเดิมมารื้อร้องฟ้องซ้ำกันอีกระหว่างคู่ความเดิม ในขณะที่ผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดี ขยายขอบเขตออกมาอีกขั้นหนึ่ง โดยทำหน้าที่ป้องกันการยกประเด็นข้อเท็จจริงที่ศาลเคยวินิจฉัยไว้ครั้งหนึ่งแล้ว กลับมาต่อสู้กันอีกระหว่างคู่ความเดิม แม้คดีก่อนกับคดีหลังจะไม่ได้มีมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีเหมือนกันก็ตาม

¹²³ *Jackson v. Goldsmith (1950)* 81 C.L.R. 446, 467-468.

ในส่วนของประเทศไทยมีการรับเอาแนวคิดเรื่องผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดีนี้เข้ามาบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน โดยบทบัญญัติที่สะท้อนถึงหลักการดังกล่าวจะมีสาระสำคัญในทำนองที่กำหนดให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ยกตัวอย่างเช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ที่บัญญัติว่า “ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา” ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 ที่บัญญัติว่า “ในกรณีที่การฟ้องคดีแบบกลุ่มตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้เป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา แม้ว่าจะมีการฟ้องเป็นคดีอาญาแล้วก็ตาม ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มอาจพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่ต้องรอให้ศาลคดีอาญามีคำพิพากษา ก่อน และหากศาลในคดีอาญาได้มีคำพิพากษาแล้ว (1) ในกรณีที่คำพิพากษาคดีส่วนอาญานั้นได้วินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำความผิด ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา”¹²⁴ ผลในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นก็คือ คู่ความฝ่ายที่เสียประโยชน์จากการยกข้อเท็จจริงขึ้นใหม่อาจยกบทบัญญัติดังกล่าวมาข้างต้นขึ้นอ้างเพื่อให้ศาลถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีก่อน และปิดปากมิให้มีการโต้แย้งข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นได้

ข้อสรุปจากการศึกษาหัวข้อนี้มีอยู่ว่า ผลผูกพันของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลนับเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้คำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลทำหน้าที่ยุติข้อพิพาทระหว่างประชาชนในสังคมได้ โดยหากจำแนกลักษณะความผูกพันโดยใช้ผู้ที่จะต้องผูกพันตามผลของคำพิพากษาเป็นเกณฑ์จะสามารถจำแนกผลผูกพันของคำพิพากษาได้ 3 ลักษณะ คือ ผลผูกพันต่อคู่ความ ผลผูกพันต่อบุคคลภายนอก และผลผูกพันต่อศาลคดีอื่น สำหรับคู่ความในคดีจะต้องผูกพันตามผลของคำพิพากษาทั้งในเชิงให้ปฏิบัติตามผลของคำพิพากษาหรือผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดีที่ศาลวินิจฉัย แตกต่างจากบุคคลภายนอกคดีที่ไม่ต้องผูกพันตามคำพิพากษา เว้นแต่ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้บุคคลภายนอกต้องปฏิบัติตามคำพิพากษาบางประการเท่านั้น ส่วนกรณีที่มีการนำคดีเรื่องเดิมไปรื้อร่องฟ้องกันที่ศาลอื่นอีกครั้งหนึ่ง ศาลคดีอื่นก็ต้องผูกพันตามผลของคำพิพากษาของศาลคดีก่อนด้วยเช่นกัน โดยลักษณะของความผูกพันไม่ใช่ในเชิงให้ปฏิบัติตามผลของคำพิพากษา แต่เป็นความผูกพันในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีที่ศาลคดีหลังจะต้องยกฟ้องโจทก์หากเป็นเรื่องฟ้องซ้ำ หรือเป็นความผูกพันในประเด็นแห่งคดีที่ศาลคดีหลังจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อน ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า คำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลจะมีผลผูกพันหรือไม่ มากน้อยเพียงใด ต้องพิจารณาจากผู้ที่ต้องถูกผูกพันตามผลของคำพิพากษาเป็นหลัก ตามตารางแสดงผลผูกพันของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อไปนี้

¹²⁴ นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ที่ปรากฏคำพิพากษาศาลฎีกาจำนวนมากตีความให้หมายความรวมถึงความเป็นที่สุดในเรื่องที่ได้วินิจฉัย รวมถึงพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 30 อีกด้วย

	ผลผูกพันในเชิงให้ปฏิบัติตาม ผลของคำพิพากษา	ผลผูกพันในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี ผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดี
คู่ความ	✓	✓
บุคคลภายนอก	✓	✗
ศาลคดีอื่น	✗	✓

(ตารางที่ 1 ตารางแสดงลักษณะผลผูกพันของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล)

สาระสำคัญโดยรวมของการศึกษาในบทที่ 2 คือ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล เริ่มตั้งแต่ ความหมายและความสำคัญของข้อเท็จจริงแห่งคดี วิธีการแสวงหาข้อเท็จจริงแห่งคดี การวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี ข้อจำกัดและเงื่อนไขในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี และที่สำคัญคือเรื่อง “ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล” ซึ่งนับเป็นประเด็นหลักของงานวิจัย ทั้งนี้ การศึกษาทำความเข้าใจในประเด็นทั้งหลายที่กล่าวมาข้างต้นจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์และหาคำตอบให้กับคำถามของงานวิจัยที่ว่า “ศาลจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นหรือไม่” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในหัวข้อเรื่อง วิธีการค้นหาข้อเท็จจริงแห่งคดี ผู้ทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี เงื่อนไขและข้อจำกัดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี และ ผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อศาลอื่น ล้วนมีความสำคัญและเป็นองค์ประกอบที่ต้องใช้ในการวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบที่ถูกต้องและสมบูรณ์ให้กับงานวิจัยทั้งสิ้น

โดยภาพรวมระบบกฎหมายพยานหลักฐานของไทยนับเป็นระบบที่ได้รับอิทธิพลจากทั้งระบบกล่าวหาและไต่สวน หากพิจารณาเชิงโครงสร้างของกฎหมายพยานหลักฐานที่บัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วจะพบว่า มีบทบัญญัติหลายประการที่ให้อำนาจศาลในการสืบพยานและวินิจฉัยพยานหลักฐานได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของระบบไต่สวน แต่ในขณะเดียวกันธรรมเนียมปฏิบัติของศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ศาลยุติธรรมกลับมีแนวโน้มในการวางเฉยต่อการแสวงหาพยานหลักฐานและปล่อยให้การแสวงหาพยานหลักฐานเป็นหน้าที่ของคู่ความซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของระบบกล่าวหา อีกทั้งการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับพยานหลักฐานในกฎหมายวิธีสบัญญัติภายหลังก็พยายามแทรกแนวคิดเรื่องบทตัดพยานหลักฐานซึ่งเป็นแนวคิดของระบบกล่าวหาเข้ามาจำนวนมาก ทำให้ภาพรวมของกฎหมายพยานหลักฐานไทยมีความสับสนและไม่ชัดเจนเกี่ยวกับแนวคิดอันเป็นรากฐานเท่าที่ควร ส่งผลกระทบต่อไปยังเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายพยานหลักฐานอีกจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่อศาลอื่น ซึ่งนับเป็นเรื่องสำคัญและสร้างปัญหาในทางปฏิบัติให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจประเด็นปัญหาดังกล่าว ในบทที่ 3 จะนำเสนอปัญหาเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในประเทศไทย รวมถึงผลกระทบจากปัญหา และการแก้ไขปัญหาที่ทำอยู่ในปัจจุบัน อันจะนำไปสู่การนำเสนอทางออกให้กับปัญหาต่อไป

บทที่ 3

ปัญหาเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริง เกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในประเทศไทย

หลักการสำคัญเกี่ยวกับคำพิพากษาที่ได้จากการศึกษาในบทที่ 2 ก็คือ คำพิพากษาจะต้องมีผลผูกพันบังคับให้คู่ความหรือสังคมนยอมรับและปฏิบัติตามได้ เพื่อให้คำพิพากษาทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการยุติข้อพิพาทในสังคมได้อย่างเป็นมรรคเป็นผล ทั้งนี้ ผลผูกพันของคำพิพากษาที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ “ผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดี” (Preclusive Effect of Fact Established in Judgment) ซึ่งทำหน้าที่ห้ามไม่ให้คู่ความแห่งคดียกข้อเท็จจริงเดิมที่มีการวินิจฉัยไว้แล้วในคำพิพากษาขึ้นว่ากล่าวกันอีกครั้งหนึ่งในคดีหลัง หลักการนี้ปรากฏอยู่ในระบบกฎหมายของประเทศไทย เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 และ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 54 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 54 ซึ่งกำหนดให้การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ศาลในคดีส่วนแพ่งต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาต่อมากลับพบปัญหาในทางปฏิบัติคือ มีคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นอีกจำนวนมากที่อยู่นอกขอบเขตการบังคับใช้ของบทบัญญัติดังกล่าว ทำให้เมื่อมีคดีเกิดขึ้นแล้ว ศาลและผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีทั้งหมดเกิดความไม่แน่ใจในแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป บางครั้งแต่ละศาลต่างแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามแนวทางที่เห็นสมควร ทำให้แนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาไม่เป็นเอกภาพ สร้างความสับสนให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งความยุ่งยากสับสนเกี่ยวกับผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดีดังกล่าวมานี้เป็นมูลเหตุนำมาซึ่งปัญหาของงานวิจัยฉบับนี้ ดังนั้น ในบทที่ 3 จะนำศึกษาเกี่ยวกับปัญหาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในประเทศไทย โดยลำดับการนำเสนอเริ่มจาก (3.1) ปัญหาและสาเหตุของปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น (3.2) ผลกระทบจากปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น (3.3) กฎหมาย แนวคำพิพากษา และความเห็นที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น และ (3.4) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น ตามลำดับดังต่อไปนี้

3.1 ปัญหาและสาเหตุของปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น

ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเกิดขึ้นจากการที่ “คู่ความในคดีเดิม (Same Parties) หยิบยกประเด็นข้อเท็จจริงเดิม (Same Issue) ที่ศาลวินิจฉัยไว้

แล้วขึ้นกล่าวอ้างใหม่ในคดีหลัง” หากพิจารณาในเบื้องต้นอาจพบว่า ระบบกฎหมายไทยวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีดังกล่าวเอาไว้แล้ว เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ที่บัญญัติว่า “ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจะต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา” หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 ที่บัญญัติว่า “ในกรณีที่การฟ้องคดีแบบกลุ่มตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ เป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา แม้ว่าจะมีการฟ้องเป็นคดีอาญาแล้วก็ตาม ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มอาจพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่ต้องรอให้ศาลคดีอาญามีคำพิพากษาก่อน และหากศาลในคดีอาญาได้มีคำพิพากษาแล้ว (1) ในกรณีที่คำพิพากษาคดีส่วนอาญานั้นได้วินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำความผิด ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา...” แต่กระนั้นก็ตาม หากพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะพบว่า บทบัญญัติกฎหมายที่กำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเช่นที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น ยังไม่ครอบคลุมใช้บังคับกับคดีซึ่งมีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นทุกคดีที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ พิจารณาตัวอย่างต่อไปนี้

(ก) ลูกจ้างเป็นโจทก์ฟ้องนายจ้างเป็นจำเลยเพื่อเรียกค่าชดเชยจากการเลิกจ้างต่อศาลแรงงาน จำเลยยกข้อต่อสู้ว่า สาเหตุที่จำเลยเลิกจ้างโจทก์โดยไม่จ่ายค่าชดเชยเนื่องจากโจทก์ลักทรัพย์ของจำเลย ในขณะเดียวกันอีกคดีหนึ่ง นายจ้างคนเดิมกลับเป็นโจทก์ฟ้องลูกจ้างคนเดิมเป็นจำเลยให้รับผิดชอบฐานลักทรัพย์ต่อศาลอาญา ในกรณีเช่นนี้ หากศาลอาญามีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ก่อนว่าจำเลยเป็นหรือไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด ศาลแรงงานจะต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาหรือไม่ และในทางกลับกันหากศาลแรงงานมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ก่อนเกี่ยวกับการลักทรัพย์ของจำเลย ศาลอาญาจะต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีแรงงานหรือไม่

(ข) ข้าราชการฟ้องผู้บังคับบัญชาเป็นคดีต่อศาลปกครอง ขอให้ศาลปกครองเพิกถอนคำสั่งโยกย้ายตนออกจากตำแหน่ง อ้างว่าผู้บังคับบัญชาออกคำสั่งโดยไม่สุจริต ในขณะเดียวกันข้าราชการคนเดิมก็เป็นโจทก์ฟ้องผู้บังคับบัญชาคนเดิมให้รับผิดชอบปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 ต่อศาลอาญา โดยอ้างเหตุเดียวกันว่าผู้บังคับบัญชาออกคำสั่งโดยไม่สุจริต ในกรณีเช่นนี้ หากศาลอาญามีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ก่อนโดยหนึ่งก่อน ศาลปกครองจะต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามนั้นหรือไม่ เช่นเดียวกัน หากศาลปกครองมีคำพิพากษาเกี่ยวกับคำสั่งทางปกครองไว้ก่อน ศาลอาญาจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลปกครองหรือไม่

(ค) พนักงานอัยการเป็นผู้ร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าการการพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับที่มาของสมาชิกวุฒิสภาถือเป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ใน

รัฐธรรมนูญ โดยอ้างข้อเท็จจริงว่าสมาชิกรัฐสภาที่ไม่ได้เข้าร่วมประชุมมีการมอบบัตรออกเสียงให้สมาชิกรัฐสภาที่เข้าร่วมประชุมออกเสียงแทน อันเป็นการมิชอบ ในขณะที่เดียวกันก็มีการฟ้องสมาชิกรัฐสภาที่เกี่ยวข้องกับการกระทำดังกล่าวให้รับผิดชอบตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 ต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองโดยอาศัยเหตุเดียวกัน เช่นนี้ หากศาลใดศาลหนึ่งมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ก่อนแล้ว ศาลที่พิจารณาคดีภายหลังจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหรือไม่

ตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นเป็นเพียงส่วนน้อยของคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น แต่ไม่มีกฎหมายบัญญัติแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้เช่นเดียวกับคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาแท้จริงแล้วยังมีคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นอีกหลายประเภทที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติซึ่งจะกล่าวถึงโดยละเอียดในภายหลัง กรณีเหล่านี้สร้างปัญหาให้กับผู้ปฏิบัติงานเป็นอย่างมาก ครั้นจะนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 มาเทียบเคียงใช้ในฐานะบทกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่ง (Analogy) ก็ไม่สามารถทำได้ เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ทำเช่นนั้น ครั้นจะปล่อยให้ศาลใช้ดุลพินิจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอิสระโดยถือว่าไม่มีกฎหมายให้ต้องผูกพันกับคำพิพากษาคดีก่อนก็อาจส่งผลให้คำพิพากษาของศาลสองศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงขัดแย้งกันเอง การแก้ปัญหาเท่าที่ทำได้ในปัจจุบันจึงทำได้เพียงให้ศาลแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปตามที่เป็นธรรมแก่กรณีเท่านั้น เพราะไม่มีหลักเกณฑ์หรือหลักคิดใด ๆ ที่ใช้เป็นแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้ อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะวิเคราะห์หาหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมเห็นควรศึกษาเสียก่อนว่า ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในประเทศไทยเกิดขึ้นจากสาเหตุใด ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับคดีอื่นเกิดขึ้นจากสาเหตุหลักสองประการ ได้แก่ (3.1.1) การจำแนกคดีออกเป็นหลายประเภท และ (3.1.2) การจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

3.1.1 การจำแนกคดีออกเป็นหลายประเภท

ต้นเหตุของปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นประการหนึ่งเกิดขึ้นจากพัฒนาการของระบบกฎหมายที่มีการบัญญัติรับรองสิทธิของประชาชนในมิติต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากเดิมที่การดำเนินคดีเป็นเรื่องบังคับเอากับเนื้อตัวและร่างกายซึ่งเป็นเรื่องของคดีอาญา ก็เริ่มมีแนวคิดในการชดเชยความเสียหายในเชิงทรัพย์สินให้กับผู้เสียหายซึ่งเป็นเรื่องของคดีแพ่ง และท้ายที่สุดก็มีแนวคิดอีกมากมายหลายประการที่สนับสนุนให้เกิดการใช้สิทธิฟ้องร้องดำเนินคดีแก่ประชาชนในทางต่าง ๆ เช่น คดีปกครอง คดีรัฐธรรมนูญ คดีแรงงาน คดีภาษีอากร ฯลฯ ทำให้หลาย ๆ ครั้ง ข้อเท็จจริงเพียงเรื่องเดียวสามารถแยกดำเนินคดีออกได้เป็นหลายประเภทคดี และเมื่อศาลหลายศาลต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเรื่องเดียวกัน ย่อมเกิดปัญหาว่าศาลที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงภายหลังจำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้เหมือนกับศาลที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงก่อนหรือไม่ อันเป็นปัญหาหลักของ

งานวิจัยฉบับนี้ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงการจำแนกคดีออกเป็นหลายประเภทซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นโดยละเอียดดังต่อไปนี้

ในสังคมยุคบุพกาล เมื่อมนุษย์เริ่มอยู่รวมกันเป็นสังคม สิ่งที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้คือการกระทบกระทั่งสิทธิระหว่างสมาชิกในสังคมและอาชญากรรม ดังนั้น ผู้ปกครองจึงต้องคิดหาวิธีควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมเหล่านี้ขึ้น เพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข โดยวิธีการที่เป็นที่ยอมรับทั่วไปว่าสามารถใช้ควบคุมความประพฤติที่ขัดแย้งกับบรรทัดฐานของสังคมยุคก่อนได้ก็คือ การให้ผู้เสียหายแก่กันทดแทนผู้ที่ประทุษร้ายต่อตนได้ในลักษณะ “ตาต่อตา ฟันต่อฟัน”¹ เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะการดำเนินคดีในยุคก่อนไม่ปรากฏการแบ่งแยกคดีแพ่งและคดีอาญาออกจากกัน โดยลักษณะของสภาพบังคับในอดีตจะมุ่งเน้นการลงโทษคล้ายกับคดีอาญาในปัจจุบันมากกว่าการเยียวยาผู้เสียหาย จนกระทั่งเมื่อสังคมมีวิวัฒนาการมากขึ้น แนวความคิดเกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมจึงถูกหยิบยกขึ้นพิจารณา ผู้เสียหายไม่ต้องลงโทษผู้กระทำความผิดด้วยตนเองอีกต่อไป เนื่องจากมีการกำหนดการกระทำที่เป็นความผิดเอาไว้ในกฎหมายอาญา หากสมาชิกในสังคมคนใดกระทำการอันเข้าลักษณะความผิดของกฎหมายอาญา ย่อมเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐที่จะจัดการลงโทษผู้กระทำความผิดเสียเอง เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม² ต่อมาภายหลังเริ่มเกิดแนวความคิดต่อยอดขึ้นไปอีกว่า การที่สมาชิกในสังคมประทุษร้ายต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินซึ่งกันและกัน นอกจากจะเป็นการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแล้ว ยังเป็นการทำลายความสงบเรียบร้อยของสังคมอีกด้วย ในส่วนที่จะลงโทษกันนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐจะแยกไปดำเนินคดีเสียเอง แต่ในส่วนที่จะต้องชดใช้ความเสียหายที่ได้ทำไว้ต่อกัน เอกชนผู้เสียหายจะใช้สิทธิฟ้องร้องต่อศาลเพื่อขอให้บังคับชดใช้กันได้

การแยกความเสียหายที่เกิดขึ้นกับสังคมโดยรวมกับความเสียหายที่เกิดขึ้นกับเอกชนในฐานะส่วนตัว นับเป็นจุดเริ่มต้นของการแบ่งแยกคดีแพ่งและคดีอาญาออกจากกัน กล่าวคือ การที่สมาชิกในสังคมประทุษร้ายต่อกันนั้น หากพิจารณาในทางละเมิดต่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองย่อมจัดอยู่ในกฎหมายอาญาที่จะลงโทษปราบปรามเพื่อรักษาความสงบมั่นคงและความปลอดภัยของสังคมในภาพรวม แต่ในอีกมิติหนึ่งหากพิจารณาในทางละเมิดต่อความเป็นอยู่ส่วนบุคคลของผู้เสียหายก็อาจมองเป็นเรื่องล่วงสิทธิทำความเสียหายที่จะต้องบังคับให้มีการชดใช้กันไประหว่างสมาชิกในสังคม หากใช้เป็นเรื่องที่คุณกรณีลงโทษต่อเนื้อตัวร่างกายกันเองเหมือนในอดีตไม่ ด้วยเหตุนี้การที่จะลงโทษปราบปรามผู้ประทุษร้ายจึงแยกออกเป็นการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายอาญาส่วนหนึ่ง ส่วนที่จะเป็นการชดใช้ให้ผู้ได้รับความเสียหายจากการประทุษร้ายได้รับการเยียวยา ก็เป็นกฎหมายละเมิดซึ่งมี

¹ ร. แลงการ์ด, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553), หน้า 109.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

ผลบังคับกันได้ในทางแพ่งอีกส่วนหนึ่ง³ การแบ่งแยกคดีแพ่งและคดีอาญาออกจากกันนั้นนับเป็นพัฒนาการที่สำคัญของระบบกฎหมาย อย่างไรก็ตาม การแบ่งแยกคดีแพ่งและคดีอาญาออกจากกันนำมาซึ่งรูปแบบการดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญาที่แตกต่างกันด้วย ผลที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ เมื่อมีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการทำละเมิดเกิดขึ้น ข้อเท็จจริงดังกล่าวย่อมอาจก่อให้เกิดทั้งความรับผิดทางอาญาและการละเมิดในทางแพ่งพร้อม ๆ กันได้ ยกตัวอย่างเช่น การทำร้ายร่างกาย หรือทำอันตรายแก่ชีวิต ย่อมเป็นความผิดอาญาอันถือว่าเป็นการกระทบกระเทือนต่อความสงบสุขของสังคม และถือเป็นผู้เสียหายถูกทำละเมิด จึงมีสิทธิเรียกให้ชดใช้เยียวยาความเสียหายนั้นได้⁴

ในประเทศไทย แนวคิดในการแบ่งแยกคดีแพ่งและคดีอาญาออกจากกันยังไม่ปรากฏชัดเจนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แม้กระทั่งในยุคแห่งการปฏิรูปกฎหมายครั้งใหญ่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังเป็นปัญหาแก่นักนิติศาสตร์ในยุคดังกล่าวที่จะหาหลักเกณฑ์แบ่งแยกความหมายของคดีแพ่งและคดีอาญาออกจากกัน⁵ สังเกตได้จากที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงอธิบายไว้ว่า⁶

“ก[ฎ]หมายนั้นแบ่ง 2 อย่าง แ่งอย่างหนึ่ง อาญาอย่างหนึ่ง ทำผิดอย่างไร เรียกว่าแพ่ง ทำผิดอย่างไรเรียกว่าอาญานั้นอธิบายไม่ได้ เพราะไม่มีสิ่งใดจะเป็นหลักเกณฑ์เลย ในครั้งโบราณโทษที่เรียกกันว่าอาญาเดี๋ยวนี้เกือบไม่มี ใช้ปรับเป็นฟื้นครั้งแรกที่วางบทอาญานั้น ก็แต่ในส่วนการผิดต่อพระเจ้าแผ่นดิน ฤในราชการซึ่งจะเห็นได้ชัดในก[ฎ]หมายไทย ตามกตหมาย 2 เล่มแท้แล้ว 88 ความผิดที่เรียกว่าอาญามีน้อยกว่าในก[ฎ]หมายของประเทศอื่น ที่ได้ดำเนินเจริญมากกว่าเมืองไทย ในสิ่งที่เขาเรียกว่าอาญาตามกตหมาย 2 เล่มเรียกแต่ว่าแพ่ง...

บางทีก็มีคนว่า การที่ทำผิดโทษเพียงแพ่งนั้น ผิดกับการที่ทำผิดโทษถึงอาญาด้วยเหตุว่า คนที่ทำผิดไม่ได้ทำโดยรู้สึกตนว่าที่กระทำอยู่นั้นเป็นการชั่ว ในอาญานั้นรู้ในใจว่าตนทำสิ่งที่ไม่ควร อธิบายดังนี้ ดูมัวหมองยิ่งกว่าอื่น ที่เหมือนว่าต้องการเจตนาทุกรายไป ซึ่งไม่ตรงกับความจริงเพราะเลินเล่อโดยแท้ก็จะพาไปคุกได้ มีเงินแล้วไม่ใช้หนี้เขา ก็ควรรู้ว่าไม่เป็นการที่ต้องกับความซื่อสัตย์ แต่โทษไม่ถึงอาญาเลย เช่นนี้เหมือนกันทุกประเทศ แท้จริงตกลงเสียดีกว่าว่าไม่มีหลักที่จะเอาเกณฑ์ได้ เป็นสิ่งที่ยุติบาลจะกำหนดเท่านั้นเอง...

³ John H.Langbein, Comparative Criminal Procedure: Germany (New York: West Publishing Co., 1977), p. 111.

⁴ Ibid.

⁵ ร. แลงการ์ด, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1, หน้า 106.

⁶ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, ว่าด้วยกตหมาย, หน้า 102-105.

อย่างไรเรียกว่าอาญา ยังไม่มีก[ฎ]หมายพยายามอธิบายเช่นแพ่ง แลหวังว่า
 อย่างมีดีกว่า แม้พยายามแล้ว บางทีจะมีความบางอย่างที่ไม่เป็นแพ่งแลอาญาทั้งสอง
 ซึ่งจะเปนการขัดข้องมากกว่าเดี๋ยวนี”

คำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ แสดงให้เห็นว่า แม้
 ความคิดเกี่ยวกับการแบ่งแยกคดีแพ่งและคดีอาญาออกจากกันจะเริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในรัชกาล
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วก็ตาม แต่หลักเกณฑ์แน่นอนที่ใช้แบ่งแยกคดีแพ่งและ
 คดีอาญาออกจากกันยังไม่มี ความชัดเจน จนกระทั่งมีการตราพระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความ
 แพ่ง ร.ศ. 115 ซึ่งเป็นกฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าให้ตราขึ้น
 ใช้ทดแทนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งไปพลางก่อน⁷ โดยกฎหมายฉบับดังกล่าวกำหนด
 เขตอำนาจของศาลที่พิจารณาคดีแพ่งเอาไว้ในมาตรา 5 ความว่า “คดีทั้งปวงฟ้องกันด้วยประการใดๆ
 ก็ดี ที่ไม่ได้ร้องขอให้ลงโทษอาญาหลวงตามก[ฎ]หมาย แลเปนแต่จะตัดสินให้แล้วแก่กันได้ด้วยทอด
 สิ้นใหม่ฤใช้ทุนทรัพย์ทั้งปวงนั้น เรียกว่า ความแพ่ง”⁸ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา หลักเกณฑ์ที่ใช้แบ่งแยกคดี
 แพ่งและคดีอาญาออกจากกันจึงเริ่มมีความเด่นชัด โดยถือจุดแบ่งแยกสำคัญที่ว่ามีการร้องขอให้
 ลงโทษหรือไม่ หากมีการร้องขอให้ลงโทษในคดีใด คดีนั้นย่อมเป็นคดีอาญา แต่กระนั้นก็ตาม
 พระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115 ไม่ได้ให้ความหมายของคดีอาญาไว้โดยตรง
 การให้คำจำกัดความของกฎหมายอาญาจึงยังเป็นที่ถกเถียงในหมู่นักนิติศาสตร์อยู่พอสมควร
 จนกระทั่งมีการประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ซึ่งทำให้ความหมายของกฎหมายอาญามี
 ขอบเขตที่ชัดเจนโดยเน้นอยู่กับเรื่อง การกระทำ ความผิด และโทษ อันเป็นแนวความคิดของ
 กฎหมายอาญาในกลุ่มประเทศตะวันตก ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักเกณฑ์ในการแบ่งแยกคดี
 แพ่งและคดีอาญาออกจากกันในระบบกฎหมายไทยมีความชัดเจนแน่นอนขึ้นมากภายหลังการ
 ประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 เป็นต้นไป⁹

การแบ่งแยกคดีแพ่งและคดีอาญาออกจากกันแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของระบบกฎหมาย
 ไทยที่มีแนวโน้มในการรับรองสิทธิของประชาชนมากขึ้น แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นภายหลังการแบ่งแยกคดีแพ่ง
 และคดีอาญาออกจากกันก็คือ การรับฟังข้อเท็จจริงในการดำเนินคดีทั้งสอง ทั้งนี้เพราะการกระทำ
 บางอย่างเป็นมูลที่จะก่อให้เกิดการฟ้องร้องทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทำ
 ความผิดอาญาแทบทั้งหมดที่ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อบุคคลอื่น ย่อมเป็นมูลเหตุที่จะทำให้อุบัติได้รับความ

⁷ สวาง บุญเฉลิมวิภาส, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2543), หน้า 182.

⁸ พระราชบัญญัติกระบวนพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115 มาตรา 5 “คดีทั้งปวงฟ้องกันด้วยประการใดๆ
 ก็ดี ที่ไม่ได้ร้องขอให้ลงโทษอาญาหลวงตามก[ฎ]หมาย แลเปนแต่จะตัดสินให้แล้วแก่กันได้ด้วยทอด
 สิ้นใหม่ฤใช้ทุนทรัพย์ทั้งปวงนั้น เรียกว่า ความแพ่ง”

⁹ คณพล จันทน์หอม, กฎหมายอาญาภาคทั่วไป (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและสื่อการสอนคณะ
 นิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 25.

เสียหายฟ้องผู้กระทำผิดทางแพ่งในมูลละเมิดอยู่ในตัว¹⁰ และในกรณีที่มีการดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญาแยกต่างหากจากกัน ศาลที่พิจารณาคดีทั้งสองอาจใช้ดุลพินิจรับฟังและวินิจฉัยข้อเท็จจริงแตกต่างกันออกไปย่อมเป็นไปได้¹¹ เพราะกระบวนการพิจารณาคดี หลักเกณฑ์ทางพยานหลักฐานก็ดี พยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอต่อศาลก็ดี มีความแตกต่างกันในคดีแพ่งและคดีอาญา ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลทางปฏิบัติในลักษณะที่ไม่ควรจะเป็นคือ ศาลสองศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกัน แต่ผลของการวินิจฉัยขัดแย้งกันเอง ซึ่งอาจก่อให้เกิดความสงสัยในมาตรฐานการอำนวยความยุติธรรมของศาลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาเหล่านี้ถือเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มประเทศภาคพื้นทวีปยุโรป รวมถึงประเทศไทย¹²

ความพยายามในการแก้ปัญหาเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงขัดแย้งกันในคดีแพ่งและคดีอาญาที่มีมูลกรณีเดียวกันเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมครั้งแรกในประเทศฝรั่งเศส โดยคำพิพากษาศาลฎีกาของประเทศฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1855¹³ วางหลักเกณฑ์ในภาพรวมว่า ศาลในคดีแพ่งต้องยึดถือข้อเท็จจริงที่ศาลในคดีอาญาได้วินิจฉัยไว้แล้ว โดยมีเจตนารมณ์ที่จะเห็นศาลชั้นต้นสองศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้เหมือนกัน เพราะนักกฎหมายฝรั่งเศสเห็นว่า การที่คำพิพากษาส่วนอาญาและส่วนแพ่งมีเนื้อหาขัดแย้งหรือตรงกันข้ามกันเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้น หลักการนี้เป็นหลักที่ศาลและนักนิติศาสตร์เห็นพ้องกันว่าเป็นหลักทั่วไปที่ใช้บังคับได้ แม้ในประมวลกฎหมายของฝรั่งเศสจะไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนในเรื่องนี้ก็ตาม¹⁴ แต่คำพิพากษาในคดีนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคดีอาญา ซึ่งมีอิทธิพลต่อระบบกฎหมายทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยด้วย ทั้งนี้ เพราะในการจัดทำกฎหมายลักษณะอาญา มีนายยอร์ช ปาดูซ์ (Georges Padoux) ชาวฝรั่งเศส เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการยกร่าง¹⁵ ซึ่งนายยอร์ช ปาดูซ์ ได้รับงานต่อจากคณะกรรมการร่างกฎหมายชุดเดิมและได้ยกร่างประมวลกฎหมายลักษณะอาญาขึ้นมาใหม่ ให้มีลักษณะเป็นระบบประมวลกฎหมายแบบเดียวกับประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมายในภาคพื้นยุโรปอย่างแท้จริง โดยอาศัยเทียบเคียงจากประมวลกฎหมายอาญาของประเทศฝรั่งเศส อิตาลี และฮอลันดา เป็นหลัก¹⁶ ดังนั้น ระบบกฎหมายไทยจึงรับเอาแนวทางการ

¹⁰ เรื่องเดียวกัน

¹¹ โสภณ รัตนากร, คำอธิบายพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2553), หน้า 237.

¹² Langbein, Comparative Criminal Procedure: Germany, p. 111.

¹³ Case. Civ., 7 mars 1855, affaire Quertier, D., 1855.I.81, อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสันทิต, "ศาลที่พิจารณาคดีแพ่งจำต้องถือตามคำพิพากษาคดีอาญาเพียงใด," วารสารนิติศาสตร์, 37 (มิถุนายน 2551): 374.

¹⁴ ซีร์พันท์ รัศมิทัต, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส ฉบับปี ค.ศ. 1958 (กรุงเทพมหานคร: 2505), หน้า 38.

¹⁵ ชาญชัย แสวงศักดิ์ และวรรณชัย บุญบำรุง, สารานุกรมเกี่ยวกับการจัดทำประมวลกฎหมายของต่างประเทศและชาวไทย (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2543), หน้า 129-132.

¹⁶ หยุต แสงอุทัย, "การร่างกฎหมายในไทย" (หนังสืองานฉลองครบรอบ 50 ปี ของเนติบัณฑิตยสภา, 2507), หน้า 94.

แก้ไขปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาจากประเทศฝรั่งเศสมาด้วย ดังที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 90 ความว่า “ในการที่จะพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ซึ่งว่ากล่าวเป็นทางอาญาอยู่อีกส่วนหนึ่งนั้น ท่านว่าผู้พิพากษาส่วนแพ่งต้องถือเอาความเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาส่วนอาญาเป็นหลักแก่การพิพากษาส่วนแพ่ง” โดยนาย ยอร์ช ปาดูซ์ กล่าวถึงเหตุผลในการนำหลักการดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในกฎหมายของประเทศไทย ตามที่ปรากฏในบันทึกดังนี้¹⁷

“...กฎหมายสยามมักมีความเข้าใจสับสนในเรื่องการฟ้องร้องเพื่อเรียกค่าเสียหายทางแพ่ง (Action Civile) กับการฟ้องร้องคดีอาญา (Action Publique) และในเรื่องโทษปรับกับค่าสินไหมทดแทน เราได้เคยกล่าวถึงกฎหมายลักษณะวิอาทมาแล้วในช่วงต้นๆ ตามกฎหมายดังกล่าว โทษปรับนั้นครั้งหนึ่งจะตกอยู่แก่พระคลังข้างที่ และอีกครั้งหนึ่งจะตกให้แก่ผู้เสียหาย การดำเนินคดีเช่นนี้จึงมีลักษณะเป็นการดำเนินคดีที่มีลักษณะผสม (Action Mixte) เพราะการดำเนินคดีเช่นนี้เป็นสิทธิของฝ่ายผู้เสียหายฝ่ายเดียว โดยไม่เกี่ยวข้องกับพนักงานอัยการ แต่การดำเนินคดีศาลอาจกำหนดโทษปรับได้ ซึ่งส่วนหนึ่งจะตกอยู่แก่พระคลังข้างที่ นอกจากนั้นยังมีบทบัญญัติต่างๆ ที่มีลักษณะสับสนทำนองเดียวกันนี้อีกมากมาย ซึ่งรัฐบาลก็มีความประสงค์ที่จะให้มีการยกเลิกบทบัญญัติเหล่านี้เสีย โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 3 แห่งประมวลกฎหมายนี้ แต่ในบทบัญญัติภาคความผิดของประมวลกฎหมายนี้ก็บัญญัติไว้เฉพาะเรื่องโทษต่างๆ เท่านั้น เนื่องจากการดำเนินคดีอาญามีแต่การกำหนดเฉพาะโทษปรับไว้ ยังเป็นที่เกรงกันว่ากรณีที่ไม่มีบทบัญญัติในเรื่องการดำเนินคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายทางแพ่งและค่าสินไหมทดแทนแล้ว ศาลสยามอาจจะมีความโน้มที่จะปฏิเสธการให้ค่าสินไหมทดแทน หรือแม้กระทั่งปฏิเสธที่จะพิจารณาคดีของผู้เสียหายด้วย หรือศาลอาจกำหนดค่าสินไหมทดแทนให้อย่างไม่มีหลักเกณฑ์ หรือศาลอาจสั่งให้แบ่งเอาจากเงินค่าปรับก็ได้ ดังนั้น จึงได้ร่างบทบัญญัติบางประการที่ไม่ยุ่งยากมากนักเกี่ยวกับการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา บทบัญญัติในส่วนนี้จะได้รับการบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาต่อไปในภายหลัง ในการจะพิพากษาคดีส่วนแพ่งจะต้องถือเอาข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญา แต่ในการพิพากษาส่วนแพ่งจะต้องเป็นไปตามหลักในเรื่องความรับผิดชอบทางแพ่ง โดยไม่ต้องคำนึงว่าในคดีอาญาผู้ต้องหาจะถูกพิพากษาลงโทษหรือพิพากษาให้ปล่อยตัวไปแต่อย่างใดหรือไม่ ในการกำหนดค่าสินไหมทดแทนนั้นจะต้องพิจารณาความเสียหายที่เกิดขึ้นจริง แต่จะต้องไม่เกินกว่าค่าขอของโจทก์ด้วย...”

¹⁷ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, "บันทึกของนายยอร์ช ปาดูซ์ (G. Padoux) เกี่ยวกับการร่างกฎหมายลักษณะอาญา," วารสารนิติศาสตร์ 18, มิถุนายน (2531): 34-35.

หลักการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 90 มีผลบังคับใช้อย่างมั่นคงตลอดมาในระบบกฎหมายไทย แม้ภายหลังมีการจัดทำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หลักการดังกล่าวก็ยังคงปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 สาเหตุหนึ่งอาจเพราะในการแต่งตั้งคณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ชาวฝรั่งเศสสองท่าน คือ นายยอร์ช ปาดูซ์ (Georges Padoux) และนายเรอเน่ กียอง (Rene' Guyon) เข้ามามีบทบาทสำคัญ¹⁸ จึงเป็นธรรมดาที่คณะกรรมการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะนำเอาหลักการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย ดังนั้น ในเบื้องต้นจึงสรุปได้ว่า ระบบกฎหมายไทย แก้ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกัน อันเป็นปัญหาหลังจากการแบ่งแยกคดีแพ่งและคดีอาญาออกจากกัน ด้วยการบัญญัติกฎหมายให้ศาลในคดีส่วนแพ่งรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา ซึ่งบทบัญญัตินี้บังคับใช้มาตั้งแต่เมื่อประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา

นับแต่เมื่อมีการร่างกฎหมายลักษณะอาญา จนถึงปัจจุบัน โครงสร้าง สภาพแวดล้อม รวมถึงความสัมพันธ์ทางสังคมในประเทศไทยมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ระบบกฎหมายซึ่งต้องเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมก็จำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ฝ่ายนิติบัญญัติซึ่งทำหน้าที่ออกกฎหมายจึงออกกฎหมายมารับรองสิทธิของประชาชนในมิติต่าง ๆ เพิ่มเติม อีกทั้งฝ่ายนิติบัญญัตียังเล็งเห็นด้วยว่า การนำเพียงกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญามาปรับใช้กับคดีทุกลักษณะอาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่บางกรณีได้ เนื่องจากคดีบางประเภทมีข้อเท็จจริงซับซ้อน คดีบางประเภทคู่ความมีสถานะหรืออำนาจต่อรองไม่เท่าเทียมกัน คดีบางประเภทคู่ความมีความรู้ความสามารถหรือวุฒิภาวะไม่เท่ากับคดีทั่วไป คดีบางประเภทกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจของประเทศในวงกว้าง หรือคดีบางประเภทมีเนื้อหาคดีหรือข้อกฎหมายที่ต้องใช้ความรู้พิเศษเฉพาะทาง เป็นต้น จึงจำเป็นต้องออกกฎหมายเพื่อแยกคดีเหล่านี้ออกมาใช้กฎหมายพิเศษและกระบวนการพิจารณาในลักษณะพิเศษที่จะก่อให้เกิดความเป็นธรรมได้ เช่น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแรงงานและวิธีพิจารณาคดีแรงงาน พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ. 2539 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลภาษีอากรและวิธีพิจารณาคดีภาษีอากร พ.ศ. 2528 พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลล้มละลายและวิธีพิจารณาคดีล้มละลาย พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติศาลศาลเยาวชนและ

¹⁸ ชาญชัย แสงวงศ์, อิทธิพลฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย (กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2539), หน้า 71.

ครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาและการทำคำวินิจฉัย พ.ศ. 2550 ฯลฯ ดังนั้น ตั้งแต่เริ่มมีการแบ่งแยกประเภทคดีและวิธีการดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีประเภทต่าง ๆ ขึ้น กระบวนการพิจารณาความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็ไม่ใช่กระบวนการพิจารณาของคดีทุกประเภทอีกต่อไป หากแต่ยังคงทำหน้าที่เป็นกระบวนการพิจารณาในรูปแบบหลัก โดยมีการแบ่งแยกการดำเนินคดีรูปแบบต่าง ๆ ออกเป็นหลายประเภทตามแต่ลักษณะคดี

อาจกล่าวได้ว่า ณ ปัจจุบัน ประเภทของคดีไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่รูปแบบของคดีแพ่งและคดีอาญาเท่านั้น แต่ได้เกิด คดีปกครอง คดีรัฐธรรมนูญ คดีแรงงาน คดีล้มละลาย คดีแรงงาน คดีภาษีอากร คดีเยาวชนและครอบครัว คดีเลือกตั้ง คดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ คดีฟอกเงิน ฯลฯ ขึ้นมาเพิ่มเติมอีกด้วย ซึ่งในมุมหนึ่งนับเป็นพัฒนาการของระบบกฎหมายไทยที่ช่วยให้เกิดความเป็นธรรมมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน การเพิ่มช่องทางในการเรียกร้องสิทธิให้แก่ประชาชน ย่อมนำมาซึ่งการเพิ่มขึ้นของปริมาณคดีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะบางครั้งการกระทบกระทั่งสิทธิที่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว อาจนำมาซึ่งการแยกฟ้องร้องคดีออกเป็นหลายประเภทคดี ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อเนื่องก็คือ ข้อเท็จจริงเดียวกันจะต้องถูกวินิจฉัยโดยคำพิพากษาของศาลหลายศาล ซึ่งหากคดีที่แยกฟ้องร้องกันนั้นเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาก็คงไม่มีปัญหาให้ต้องพิจารณา เพราะมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 บัญญัติรับรองการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีนี้ไว้แล้ว แต่หากคดีที่เกิดขึ้นนั้นเป็นคดีเกี่ยวเนื่องกันประเภทอื่นที่อยู่นอกเหนือการบังคับใช้ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ย่อมเกิดปัญหาว่าศาลแต่ละคดีจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงอย่างไร เช่น คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีแรงงาน คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้เมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายหรือบรรทัดฐานใด ๆ เป็นแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ศาลย่อมมีทางเลือกเพียงสองทาง คือ วินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อน ซึ่งอาจเกิดปัญหาว่าไม่มีกฎหมายให้ศาลกระทำเช่นนั้นได้ หรือ วินิจฉัยข้อเท็จจริงอย่างอิสระโดยไม่ต้องคำนึงถึงข้อเท็จจริงเดียวกันที่ได้วินิจฉัยไว้แล้วโดยคำพิพากษาคดีก่อน ซึ่งก็อาจเกิดปัญหาเรื่องการวินิจฉัยข้อเท็จจริงขัดแย้งกันได้ ปัญหาเหล่านี้สร้างความสับสนในทางปฏิบัติให้แก่ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็น ผู้พิพากษา พนักงานอัยการ ทนายความ และคู่ความ

ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นดังที่กล่าวมานี้ หากมองในเชิงความเปลี่ยนแปลงของระบบกฎหมายอาจมองได้ว่า หลักกฎหมายเรื่องผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดี หรือหลักกฎหมายเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น ในประเทศไทยพัฒนาไม่ทันกับความเปลี่ยนแปลงของระบบกฎหมายส่วนอื่น ๆ ที่ปัจจุบันมีการแบ่งแยกคดีออกเป็นหลายประเภท แต่หลักเรื่องผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดีเท่าที่ปรากฏในระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรของไทยยังคงจำกัดอยู่เพียงคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเท่านั้น ซึ่งเป็นหลักการที่คงเดิมมา

ตั้งแต่เมื่อครั้งจัดทำกฎหมายลักษณะอาญา หรือกว่าร้อยปีแล้ว โดยในครั้งที่บัญญัติหลักการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคดีอาญาขึ้นมา ก็เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงที่เดิมมีเพียงการดำเนินคดีลักษณะเดียว กลายมาเป็นการดำเนินคดีสองรูปแบบคือแพ่งและอาญา ดังนั้น เมื่อปัจจุบันมีการแบ่งแยกประเภทคดีเพิ่มเติมจากคดีแพ่งและคดีอาญามากขึ้นไปอีก หลักกฎหมายเรื่องผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดีก็ควรจะได้รับพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของระบบกฎหมาย และแก้ปัญหาในทางปฏิบัติให้กับผู้ปฏิบัติงานคดีจำนวนมากอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป สาเหตุของปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นประการแรกก็คือ การแบ่งแยกประเภทคดีออกเป็นหลายประเภท ปัญหานี้เคยเกิดขึ้นแล้วเมื่อครั้งที่ระบบกฎหมายไทยเริ่มแบ่งแยกประเภทคดีออกเป็นคดีแพ่งและคดีอาญา โดยการแก้ไขปัญหาคดีก็คือการนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคดีส่วนอาญามาบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 90 ซึ่งหลักการนี้ก็ยังคงอยู่แม้มีการบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาขึ้นมาในภายหลัง อย่างไรก็ตาม สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงพัฒนาการของระบบกฎหมายที่คำนึงถึงลักษณะเฉพาะของคดีประเภทต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้เกิดการแบ่งแยกประเภทคดีเพิ่มขึ้นจากคดีแพ่งและคดีอาญาอีกหลายประเภท สภาพการณ์ในปัจจุบันจึงไม่แตกต่างจากเมื่อครั้งที่มีการแบ่งแยกคดีออกเป็นคดีแพ่งและคดีอาญา ซึ่งเกิดปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่เกี่ยวข้องเนื่องกันขึ้น และตราบดตีหลักการกฎหมายเรื่องผลผูกพันของข้อเท็จจริงแห่งคดียังพัฒนาไม่ทันกับความเปลี่ยนแปลงของระบบกฎหมายที่มีประเภทคดีต่าง ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหาเรื่องการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นก็จะทวีความรุนแรงขึ้น จนกว่าจะมีการกำหนดแนวทางที่ชัดเจนในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีเหล่านี้ อนึ่ง การแบ่งแยกประเภทคดีออกเป็นหลายประเภท เป็นเพียงสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องเนื่องกัน แท้จริงแล้วยังมีอีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน ก็คือ การจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ ซึ่งการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการลักษณะนี้ยิ่งทำให้ปัญหาดังกล่าวซับซ้อนและยากแก่การแก้ไขมากขึ้น ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

3.1.2 การจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่

หากจะกล่าวว่า “การจำแนกคดีออกหลายประเภท” เป็นต้นเหตุของปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น “การจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่” ก็มีส่วนทำให้ปัญหาดังกล่าวทวีความซับซ้อนขึ้นอย่างมาก เพราะหากคดีหลายประเภทตกอยู่ภายใต้อำนาจการวินิจฉัยของศาลระบบเดียว การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาก็จะแตกต่างกันไปแต่คดีวินิจฉัยข้อเท็จจริงไปในแนวทางเดียวกันก็อาจทำได้ง่ายขึ้น แต่เมื่อคดีหลายประเภทตกอยู่ภายใต้อำนาจการวินิจฉัยของศาลหลายระบบเสียแล้ว การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกันก็อาจไม่ประสบผลสำเร็จ

เท่าที่ควร การศึกษาในหัวข้อนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่า เพราะเหตุใดการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่จึงส่งผลให้ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นมีความซับซ้อนมากขึ้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

อำนาจตุลาการ ถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งของอำนาจอธิปไตยที่ประเทศเอกราชทั้งหลายต้องทรงไว้เพื่อแสดงถึงความเป็นรัฐอิสระ โดยองค์กรที่สากลประเทศยอมรับให้เป็นองค์กรผูกขาดการใช้อำนาจตุลาการก็คือ ศาล ด้วยเหตุนี้ กล่าวเป็นการทั่วไป ศาล จึงหมายถึง องค์กรซึ่งทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างคู่กรณี ไม่ว่าจะคดีนั้นจะเป็นคดีแพ่ง คดีอาญา คดีปกครอง คดีรัฐธรรมนูญ ฯลฯ ก็ตาม ทั้งนี้ หากจะกล่าวถึงรายละเอียดในการจัดระบบศาลของแต่ละประเทศอาจพบว่ามี ความแตกต่างกันออกไป บางประเทศใช้ระบบศาลเดี่ยว (Single Court System) ที่ให้อำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีทั้งปวงตกอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลประเภทเดียว ในขณะที่บางประเทศอาจใช้ระบบศาลคู่ (Dual Court System) ที่ให้ศาลหนึ่งมีเขตอำนาจทั่วไป (General Jurisdiction) และมีศาลอื่น ๆ ที่มีเขตอำนาจเฉพาะคดี (Specific Jurisdiction) ซึ่งการใช้ระบบศาลเดี่ยวหรือศาลคู่ นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยทางประวัติศาสตร์ และบริบททางสังคมของประเทศนั้น ๆ ด้วย อนึ่ง ก่อนจะทราบว่าการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ส่งผลให้เกิดความยากลำบากในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นอย่างไร เห็นควรศึกษาแนวคิดการจัดระบบศาลแบบศาลเดี่ยว และศาลคู่ รวมถึงการจัดระบบศาลของประเทศไทย เพื่อให้ทราบถึงโครงสร้างขององค์กรที่เป็นหลักในการใช้อำนาจตุลาการอย่างชัดเจน

(ก) การจัดระบบแบบศาลเดี่ยว

การจัดระบบแบบศาลเดี่ยว เป็นระบบที่ให้อำนาจศาลยุติธรรมเพียงศาลเดียว มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็คดีอาญา คดีแพ่ง คดีปกครอง หรือคดีอื่น ๆ¹⁹ โดยการจัดระบบแบบศาลเดี่ยวถือเป็นการจัดระบบองค์กรตุลาการที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์ เช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศในเครือจักรภพของอังกฤษทั้งหลาย²⁰ โดยมีประเทศอังกฤษเป็นต้นแบบของการใช้ระบบศาลเดี่ยว ดังนั้น เพื่อให้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบศาลเดี่ยวมีความแจ่มชัดมากขึ้น จึงขอนำศึกษาถึงการจัดระบบศาล และประวัติศาสตร์ของระบบกฎหมายอังกฤษ ว่ามีส่วนผลักดันให้เกิดพัฒนาการของระบบศาลเดี่ยวได้อย่างไร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

¹⁹ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2556), หน้า 330.

²⁰ สรรเสริญ ไกรจิตติ, "ระบบศาลปกครองเปรียบเทียบ:ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดสำหรับประเทศไทย," บทบัญญัติ 51, มีนาคม (2538): 37.

การจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการในประเทศอังกฤษมีลักษณะการรวมศูนย์อยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลยุติธรรมระบบเดียว ไม่ว่าจะคดีดังกล่าวจะมีประเด็นข้อพิพาทเกี่ยวข้องกับคดีแพ่ง คดีอาญา หรือคดีปกครองก็ตาม ทั้งนี้ แม้ในประเทศอังกฤษจะมีกฎหมายพิเศษหลายฉบับที่สถาปนา คณะกรรมการวินิจฉัยข้อพิพาททางปกครอง (Administrative Tribunals) ขึ้นมา แต่สุดท้ายข้อพิพาทดังกล่าว ก็ยังคงอยู่ภายใต้อำนาจทบทวน (Judicial Review) ของศาลยุติธรรมชั้นสูงขึ้นไป ตามปกติ ไม่ว่าจะเป็น High Court of Justice, Appeal Court, The Supreme Court of Judicature หรือ House of Lords เช่นเดียวกับคดีแพ่งหรือคดีอาญาระหว่างเอกชน จึงอาจกล่าวได้ว่า ระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษจัดให้ทั้งคดีพิพาทเกี่ยวกับการควบคุมคำสั่งทางปกครอง และคดีโต้แย้งสิทธิระหว่างเอกชนด้วยกันเอง ตกอยู่ภายใต้อำนาจของศาลระบบเดียวกัน และด้วยแนวความคิดนี้เอง จึงส่งผลประการสำคัญต่อไปว่า เมื่อคดีปกครองและคดีข้อพิพาทระหว่างเอกชน ต้องขึ้นศาลเดียวกัน การใช้หลักกฎหมายจึงต้องใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน ดังนั้น ในประเทศอังกฤษจึงไม่มีการแบ่งแยกกฎหมายมหาชนและกฎหมายเอกชนออกจากกันอย่างชัดเจนเหมือนกับในกลุ่มประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปอื่นๆ²¹ อนึ่ง จากการศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการสถาปนาระบบศาลในประเทศอังกฤษพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเขตอำนาจศาลให้เป็นเอกภาพมีอิทธิพลอย่างมาก อีกทั้งประเทศอังกฤษเคยมีประสบการณ์ที่เลวร้ายจากการให้ศาลหลายศาลมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอีกด้วย ดังจะกล่าวต่อไปนี้²²

ในยุคสมัยอาณาจักรแองโกล-แซกซอน ดินแดนบริเวณที่เป็นประเทศอังกฤษในปัจจุบันนี้มีการปกครองแบบแบ่งพื้นที่ออกเป็นหน่วยเล็ก ๆ ประชาชนในแต่ละท้องถิ่นอาศัยกันอยู่อย่างกระจัดกระจายและมีชีวิตความเป็นอยู่แตกต่างกัน และด้วยเหตุที่การคมนาคมในช่วงสมัยดังกล่าวยังเป็นไปด้วยความยากลำบาก ทำให้ท้องถิ่นต่าง ๆ ค่อนข้างมีความเป็นอิสระจากส่วนกลางทั้งด้านงานปกครองและงานตุลาการ กล่าวคือในแต่ละท้องถิ่นจะมีสถาบันศาลและการปกครองทำหน้าที่ทั้งในด้านนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ โดยยึดเอาจารีตประเพณีในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นกฎหมายประจำท้องถิ่น²³ จนกระทั่งในระยะต่อมา ช่วงศตวรรษที่ 9 อาณาจักรแองโกล-แซกซอนถูกชาวนอร์แมนเข้ายึดครอง พร้อมกับนำเอาจารีตประเพณีของชาวนอร์แมนเกี่ยวกับระบบศักดินา²⁴ เข้ามาเผยแพร่ในบริเวณที่เป็นประเทศอังกฤษในปัจจุบันนี้ด้วย

²¹ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, "ความเป็นมาของระบบศาลเดี่ยวในประเทศอังกฤษ," *บทบัญญัติ* 51, มีนาคม (2538): 55.

²² เรื่องเดียวกัน

²³ สุนัย มโนมัยอุตม, *ระบบกฎหมายอังกฤษ*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์, 2555), หน้า 18-19.

²⁴ ระบบศักดินา (Feudalism) เป็นระบบการถือครองที่ดินโดยที่ผู้ถือครองที่ดินและผู้อาศัยในที่ดินมีพันธะผูกพันซึ่งกันและกันในแง่ที่ว่า ผู้เป็นเจ้าของที่ดิน (Lord) เมื่อแบ่งที่ดินให้กับประชาชนเข้ามาอยู่ในเขตที่ดินของตนแล้ว

ในช่วงที่ชาวนอร์แมนเข้าปกครองประเทศอังกฤษ ศาลตามท้องถิ่นต่าง ๆ ที่เคยมีมาตั้งแต่ในสมัยแองโกล-แซกซอน ยังคงเปิดทำการได้ตามปกติ แต่ได้มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนโครงสร้างของศาลท้องถิ่นบางประการ และสถาปนาระบบศาลศักดินา (Feudal Court) เพื่อพิจารณาคดีพิพาทระหว่างบรรดาผู้ที่เข้ามาอยู่ในบริเวณที่ดินของตนเองได้ด้วย เรียกกันทั่วไปว่า Seignorial Court²⁵ อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศอังกฤษในเวลานั้นจะมีศาลกระจายอยู่ทั่วทั้งประเทศ แต่ในส่วนกลางก็มีการจัดตั้งศาลหลวง (Royal Court) ขึ้นพิจารณาคดีโดยใช้กฎหมายเดียวกันทั่วประเทศ ซึ่งต่อมาได้พัฒนามาเป็นศาลคอมมอนลอว์ (Common Law Court) และศาล Curia Regis ขึ้นพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย²⁶ แสดงให้เห็นว่า ณ เวลานั้น องค์การที่ใช้อำนาจตุลาการของประเทศอังกฤษหาได้มีความเป็นเอกภาพดังเช่นในปัจจุบันไม่ เพราะมีเครือข่ายงานด้านตุลาการของศาลต่าง ๆ แยกจากกันไปมากมาย

ในช่วงระยะเวลาต่อมา สถาบันกษัตริย์เริ่มขยายเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีออกไปให้อยู่เหนือบรรดาศาลศักดินาทั้งหลาย เพื่อผลประโยชน์ในแง่การจัดเก็บค่าธรรมเนียมและภาษีอากร อีกทั้งเป็นการกำจัดอำนาจอิทธิพลของบรรดาเจ้าของที่ดินศักดินาและศาลศักดินาด้วย ประกอบกับในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ระบบการพิจารณาคดีของศาลคอมมอนลอว์มีความทันสมัยและรวดเร็วกว่าศาลศักดินา ประสิทธิภาพในการแสวงหาพยานหลักฐานและการบังคับตามคำพิพากษาก็มีมากกว่าศาลศักดินา รวมถึงระบบการพิจารณาคดีโดยลูกขุน และการใช้กฎหมายฉบับเดียวกันทั่วราชอาณาจักร ล้วนส่งผลให้ประชาชนมีความนิยมในการขึ้นศาลคอมมอนลอว์มากกว่าศาลศักดินา ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ความพยายามของสถาบันกษัตริย์ที่จะรวบอำนาจการพิจารณาพิพากษาคดีมาอยู่ที่ศาลคอมมอนลอว์เป็นไปได้ง่ายขึ้น จนกระทั่งในปีคริสต์ศักราช 1875 ได้มีการตรา The Judicature Acts ให้อำนาจศาลคอมมอนลอว์มีอำนาจทั่วไปแทนศาลศักดินา²⁷ จะเห็นได้ว่าภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ในส่วนนี้สะท้อนให้เห็นความพยายามรวบอำนาจขององค์การที่ใช้อำนาจตุลาการในประเทศอังกฤษให้มาอยู่ภายใต้อำนาจของกษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว

อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดหลายประการของศาลคอมมอนลอว์²⁸ ทำให้มีการจัดตั้งศาล Equity ขึ้นมาพิจารณาคดีที่ศาลคอมมอนลอว์ไม่อาจบังคับคดีได้ รวมถึงการจัดตั้งศาล Star Chamber ขึ้นเพื่อพิจารณาคดีอาญาที่มีลักษณะเฉพาะ ทำให้ศาลคอมมอนลอว์ถูกลดบทบาทลงไป

จะต้องปกป้องคุ้มครองและให้ความปลอดภัยแก่ประชาชนที่เข้ามาอยู่ในบริเวณที่ดินของตน ในขณะที่ประชาชนมีหน้าที่จ่ายค่าเช่าและเข้าเป็นทหารให้แก่เจ้าของที่ดินด้วย

²⁵ สุนัย มโนมัยอุดม, ระบบกฎหมายอังกฤษ, หน้า 18-19.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

²⁷ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, "ความเป็นมาของระบบศาลเดี่ยวในประเศอังกฤษ," หน้า 55.

²⁸ ข้อจำกัดในศาลคอมมอนลอว์ (Common Law Court) เช่น การฟ้องคดีจะต้องได้รับการอนุญาตจาก Lord Chancellor หรือศาลอื่นๆ เสียก่อน อีกทั้งการฟ้องคดีมีวิธีการบังคับค่อนข้างจำกัด เพราะเมื่อศาลคอมมอนลอว์ยึดหลักบรรทัดฐาน (Precedence) เป็นสำคัญ ทำให้ในบางครั้งศาลปฏิเสธที่จะบังคับคดีบางเรื่องที่ไม่มีบรรทัดฐานกำหนดไว้

เหลือแค่การพิจารณาคดีพิพาทระหว่างเอกชนธรรมดาเท่านั้น ส่วนของคดีที่เกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์จะไม่ถูกพิจารณาคดีโดยศาลคอมมอนลอว์ เนื่องจากกิจกรรมของเอกชนและรัฐบาลมีความแตกต่างกัน การใช้อำนาจของกษัตริย์เป็นการใช้พระราชอำนาจพิเศษของกษัตริย์โดยเฉพาะจึงไม่ควรอยู่ภายใต้อำนาจของศาลคอมมอนลอว์ แต่ให้ตกไปอยู่ภายใต้อำนาจของศาล Star Chamber โดยถือว่าศาล Star Chamber เป็นศาลของรัฐและมีพื้นฐานอำนาจมาจากพระราชอำนาจพิเศษของกษัตริย์²⁹

การเพิ่มความสำคัญขึ้นอย่างรวดเร็วของศาล Star Chamber และการแยกคดีเกี่ยวกับการใช้พระราชอำนาจของกษัตริย์ออกไปอยู่ภายใต้อำนาจของศาลอื่นส่งผลให้ศาลคอมมอนลอว์เกิดความไม่พอใจ เพราะมองว่ากษัตริย์ใช้ศาล Star Chamber เป็นเครื่องมือในการขยายอำนาจของตน อีกทั้งยังใช้ศาลดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการกลั่นแกล้งศัตรูทางการเมืองของตนเองอีกด้วย³⁰ ดังนั้น จึงเกิดความพยายามต่อต้านแนวคิดที่ว่ากิจกรรมของรัฐบาลและกิจกรรมของเอกชนมีความแตกต่างกัน โดยฝ่ายต่อต้านมองว่ากษัตริย์หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต่างก็จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายคอมมอนลอว์และศาลคอมมอนลอว์เช่นเดียวกันทั้งหมด³¹ ความขัดแย้งของฝ่ายกษัตริย์ และฝ่ายศาลคอมมอนลอว์ได้ดำเนินเรื่อยมาจนถึงจุดแตกหักในปี ค.ศ. 1641 เมื่อรัฐสภาซึ่งให้การสนับสนุนศาลคอมมอนลอว์ในการต่อต้านการขยายอำนาจของกษัตริย์ได้ออกพระราชบัญญัติในปีดังกล่าวออกมายกเลิกศาล Star Chamber และศาลอื่น ๆ ของกษัตริย์ ทำให้อำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีในประเทศอังกฤษตกอยู่ภายใต้อำนาจของศาลคอมมอนลอว์ และมีพัฒนาการเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของการจัดระบบศาลในประเทศอังกฤษแล้ว จะเห็นว่า ประวัติศาสตร์การจัดระบบขององค์กรตุลาการของประเทศอังกฤษอยู่บนพื้นฐานของความพยายามรวบรวมอำนาจและสร้างเอกภาพในการใช้อำนาจตุลาการของกษัตริย์ อีกทั้งเมื่อมีการแบ่งแยกประเภทคดีทางปกครองและคดีทั่วไปออกจากกัน โดยให้อยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลต่างกัน ก็เกิดปัญหาความขัดแย้งภายในประเทศอย่างมาก ทำให้การแยกอำนาจพิจารณาคดีไปยังศาลต่าง ๆ เป็นประสบการณ์ที่เลวร้ายของประเทศอังกฤษ จนกระทั่งในที่สุดมีการเลิกแนวคิดการแบ่งประเภทคดีปกครองออกจากคดีทั่วไป และให้อำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีทั้งหลายตกอยู่ภายใต้อำนาจของศาลยุติธรรมระบบเดียวมาตลอดจนถึงปัจจุบัน จึงอาจกล่าวได้อย่างชัดเจนว่าประเทศอังกฤษถือเป็นประเทศต้นแบบของการจัดระบบแบบศาลเดี่ยว อนึ่ง เมื่อทราบถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และลักษณะทั่วไปของการจัดระบบแบบศาลเดี่ยวแล้ว ในหัวข้อต่อไปจะขอนำศึกษาถึงการจัดระบบแบบศาลคู่ ว่ามีลักษณะและภูมิหลังทางประวัติศาสตร์อย่างไร

²⁹ สุนัย มโนมัยอุดม, ระบบกฎหมายอังกฤษ, หน้า 79.

³⁰ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, "ความเป็นมาของระบบศาลเดี่ยวในประเทศไทย", หน้า 59.

³¹ แนวคิดนี้ทำให้ในประเทศอังกฤษไม่ได้มีการแยกคดีปกครองออกไปพิจารณาไปยังศาลอื่น

(ข) การจัดระบบแบบศาลคู่

การจัดระบบแบบศาลคู่ เป็นระบบที่ให้อำนาจการตัดสินคดีตกอยู่แก่ศาลมากกว่าหนึ่งประเภทศาล โดยในระบบนี้จะให้อำนาจแก่ศาลยุติธรรมในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีทั่วไป แต่ศาลยุติธรรมจะไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทุกประเภทดังเช่นในระบบศาลเดี่ยว เพราะจะมีการแบ่งอำนาจในการพิจารณาคดีบางประเภทไปให้แก่ศาลที่มีเขตอำนาจเฉพาะอื่น ๆ วินิจฉัยคดีด้วย³² ทั้งนี้ การจัดระบบแบบศาลคู่เป็นที่นิยมใช้ในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์ เช่น ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมนี ฯลฯ โดยอาจกล่าวได้ว่าประเทศฝรั่งเศสถือเป็นประเทศต้นแบบของการจัดระบบแบบศาลคู่ ด้วยเหตุผลทางประวัติศาสตร์ดังจะกล่าวต่อไป

ย้อนเวลากลับไปช่วงก่อนการปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ค.ศ.1789 กษัตริย์ของประเทศฝรั่งเศสเป็นผู้ทรงซึ่งอำนาจอธิปไตยแต่เพียงผู้เดียว ทำให้ในทางทฤษฎี กษัตริย์ทรงไว้ซึ่งสิทธิโดยชอบธรรมที่จะใช้อำนาจตุลาการได้ด้วยพระองค์เอง อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ กษัตริย์ฝรั่งเศสหาได้ใช้อำนาจดังกล่าวด้วยพระองค์เองไม่ แต่จะทรงมอบอำนาจให้แก่ศาลยุติธรรมเป็นองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการแทน โดยไม่ทรงเข้าไปก้าวล่วงงานของศาลแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ จึงมีศาลยุติธรรมและศาลที่มีเขตอำนาจพิเศษต่าง ๆ กระจายอยู่ทั่วไปตามท้องที่ต่าง ๆ ในประเทศฝรั่งเศส³³ จะเห็นได้ว่า กษัตริย์ฝรั่งเศส แม้เป็นเจ้าของอำนาจที่แท้จริง แต่ก็ให้อิสระแก่ศาลยุติธรรมในการพิจารณาพิพากษาคดีที่อยู่ในเขตอำนาจอย่างเต็มที่ กษัตริย์ฝรั่งเศสในเวลานั้นหาได้มีความคิดที่จะรวมศูนย์อำนาจให้มาอยู่ที่สถาบันกษัตริย์ทั้งหมดไม่ แต่กลับเป็นศาลยุติธรรมเอง ที่พยายามจะอ้างอำนาจของประชาชนเพื่อรักษาผลประโยชน์แก่ชนชั้นสูง และเข้ามาควบคุมตรวจสอบกฎหมายและการกระทำของกษัตริย์

เพื่อยืนยันอำนาจของกษัตริย์และยับยั้งความพยายามขยายเขตอำนาจของศาลยุติธรรม กษัตริย์ฝรั่งเศสจึงจำเป็นต้องใช้พระราชอำนาจอนคิตีที่เกี่ยวกับการกระทำทางบริหารของกษัตริย์ออกจากเขตอำนาจของศาลยุติธรรม และตั้งให้ Conseil du Roi ซึ่งพระองค์ทรงเป็นประธานเอง ขึ้นมาทำหน้าที่พิจารณาข้อพิพาทเกี่ยวกับการกระทำทางบริหารทั้งหมด³⁴ ซึ่งการกระทำเช่นนี้ย่อมเป็นที่คาดเห็นได้ว่าจะก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างยิ่งต่อฝ่ายองค์กรศาลยุติธรรมในเวลานั้น และศาลยุติธรรมในเวลานั้นก็พยายามทุกวิถีทางที่จะขัดขวางการกระทำทางปกครองของฝ่ายบริหาร ทำให้ความขัดแย้งเกี่ยวกับเขตอำนาจในการพิจารณาข้อพิพาททางบริหารในประเทศฝรั่งเศสยังดำเนินอยู่เรื่อยไป จนกระทั่งต่อมา หลังเหตุการณ์ปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ค.ศ.1789 คณะปฏิวัติและผู้ร่างรัฐธรรมนูญได้วางรากฐานของหลักการแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยตามทฤษฎีของมองเตสกีเออ (Montesquieu) ทำให้อำนาจหน้าที่ในทางปกครองบริหาร และอำนาจหน้าที่ในทางตุลาการต้องแยก

³² เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, *หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน*, หน้า 332.

³³ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, "ความเป็นมาของระบบศาลเดี่ยวในประเทศอังกฤษ", หน้า 59.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

ออกจากกันอย่างเด็ดขาด จะให้อำนาจตุลาการเข้าแทรกแซงควบคุมฝ่ายบริหารไม่ได้ โดยมีการออก
รัฐบัญญัติ ลงวันที่ 16-24 สิงหาคม ค.ศ. 1790 มีใจความว่า³⁵

“อำนาจหน้าที่ในทางตุลาการแตกต่างและแบ่งแยกจากอำนาจหน้าที่
ในทางปกครอง และจะเป็นเช่นนี้ตลอดไป ผู้พิพากษาทั้งหลายมีอำนาจกระทำกรใดๆ
ซึ่งก่อให้เกิดความยุ่งยากในการดำเนินงานของฝ่ายปกครอง ทั้งไม่อาจเรียก
เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมาไต่สวนเรื่องใดๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ หากมีการฝ่า
ฝืนบทบัญญัตินี้ ผู้นั้นจะต้องรับโทษฐานใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ”

นอกจากนี้ ในปีถัดมาก็มีการออกรัฐบัญญัติ ลงวันที่ 13 fructidor ปี III บัญญัติ
ยืนยันหลักการดังกล่าวว่า “ห้ามมิให้ศาลยุติธรรมทั้งหลายรับพิจารณาคดีที่เกี่ยวกับการกระทำของ
ฝ่ายปกครอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดทั้งสิ้น หากฝ่าฝืนจะได้รับโทษตามกฎหมาย”

ผลจากการออกรัฐบัญญัติทั้งสองฉบับที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลประการสำคัญให้ข้อ
พิพาทที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจบริหารทั้งหลายไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมอีก
ต่อไป ดังนั้น หากเกิดกรณีพิพาทที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจบริหาร ย่อมจะต้องร้องขอต่อฝ่ายปกครองอัน
ได้แก่ พระมหากษัตริย์ หรือ คณะรัฐมนตรี ให้ดำเนินการทบทวนการใช้อำนาจบริหารนั่นเอง ซึ่งการ
กระทำในลักษณะที่เรียกว่า “ฝ่ายปกครองเป็นศาลเอง” นี้ หาได้สร้างหลักประกันความเป็นธรรมที่
มั่นคงให้แก่ประชาชนแต่อย่างใดไม่³⁶ ในทางกลับกัน อาจทำให้ประชาชนเกิดความหวาดระแวงและ
ไม่ไว้วางใจในการพิจารณาคดีของฝ่ายปกครอง ด้วยเหตุที่ผู้กระทำและผู้พิจารณาคดีเป็นพวกเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้ ในเวลาต่อมา เมื่อนโปเลียน (Napoleon) ขึ้นเป็นจักรพรรดิ จึง
ดำเนินการปฏิรูประบบการพิจารณาคดีของฝ่ายปกครองเสียใหม่ โดยจัดตั้งองค์กรที่เรียกว่า สภาที่
ปรึกษาแห่งรัฐ (Council of State) ขึ้นพิจารณาข้อพิพาททางปกครองของฝ่ายบริหาร โดยต้องการ
ให้สภาที่ปรึกษาแห่งรัฐเป็นองค์กรที่พิจารณาคดีแยกออกจากฝ่ายปกครองผู้ใช้อำนาจทางปกครอง
โดยตรง³⁷ อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะแรกภายหลังก่อตั้งสภาที่ปรึกษาแห่งรัฐในปี ค.ศ. 1799 จนถึงปี
ค.ศ. 1872 ประมุขของรัฐยังเป็นผู้ผูกขาดอำนาจเด็ดขาดในการวินิจฉัยข้อพิพาททางปกครองด้วย
ตนเอง โดยยอมรับฟังความเห็นของสภาที่ปรึกษาแห่งรัฐในฐานะของ “ความเห็น” เท่านั้น หาได้มีผล
ผูกพันแต่ประการใดไม่ จนกระทั่งภายหลังมีการออกรัฐบัญญัติ ลงวันที่ 24 พฤษภาคม ค.ศ. 1872
กำหนดให้สภาที่ปรึกษาแห่งรัฐมีอำนาจตัดสินคดีเองได้ในนามของประชาชนชาวฝรั่งเศส เพื่อป้องกัน
ภัยอันตรายที่เกิดจากการใช้ดุลพินิจตามอำเภอใจของกษัตริย์ ทำให้คำวินิจฉัยของสภาที่ปรึกษาแห่งรัฐ

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 61.

³⁷ เรื่องเดียวกัน

มีสถานะเป็น “คำพิพากษาคดีปกครอง” หาใช่เป็นเพียงแค่ “ความเห็น” อีกต่อไป นับแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจึงถือว่า ระบบการพิจารณาคดีปกครองได้เข้าสู่ยุคของการพิจารณาพิพากษาคดีปกครองอย่างแท้จริง และสภาที่ปรึกษาแห่งรัฐก็ได้พัฒนาจนเป็นศาลปกครองของประเทศฝรั่งเศสดังเช่นในปัจจุบัน

เมื่อได้พิจารณาถึงรากฐานทางประวัติศาสตร์ของการจัดระบบศาลในประเทศฝรั่งเศสแล้ว สามารถสรุปได้ว่า การจัดระบบแบบศาลคู่ในประเทศฝรั่งเศส เกิดจากความขัดแย้งและความพยายามที่จะแยกข้อพิพาททางบริหารออกจากเขตอำนาจของศาลยุติธรรม ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวนี้ถือเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้กษัตริย์ฝรั่งเศสจำเป็นต้องสร้างขอบเขตการพิจารณาคดีของฝ่ายบริหารขึ้นมาใช้กับฝ่ายบริหารด้วยตนเอง อันเป็นการยืนยันสิทธิที่สอดคล้องกับ “หลักการแบ่งแยกอำนาจ” ของมองเตสกีเออ ด้วยเหตุนี้ พัฒนาการของการจัดระบบศาลในประเทศฝรั่งเศสจึงมีความคุ้นเคยกับการให้ศาลกว่าหนึ่งศาลขึ้นไป ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีที่มีลักษณะแตกต่างกัน อันเป็นที่มาของการจัดระบบแบบศาลคู่ ซึ่งมีรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างจากการจัดระบบแบบศาลเดี่ยวที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเป็นอย่างมาก และเมื่อเราได้ทราบแล้วว่าลักษณะของการจัดระบบแบบศาลเดี่ยว และศาลคู่มีลักษณะสำคัญอย่างไร ในหัวข้อถัดไปจะนำศึกษาถึงการจัดระบบศาลของประเทศไทย ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกับการจัดระบบศาลรูปแบบใด

(ค) การจัดระบบศาลในประเทศไทย

การจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการในประเทศไทยมีความเปลี่ยนแปลงตลอดมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาวิวัฒนาการของการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการในประเทศไทย สามารถสรุปวิวัฒนาการโดยสังเขปได้ว่า ในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา ระบบศาลของไทยค่อนข้างมีลักษณะเฉพาะ อันสืบเนื่องมาจากแนวคิดแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ส่วนอิทธิพลของแนวคิดต่างประเทศเรื่องการจัดระบบแบบศาลเดี่ยวและการจัดระบบแบบศาลคู่ยังไม่เป็นที่รู้จัก จนกระทั่งยุคสมัยเปลี่ยนผ่านมาในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนกลาง ที่แนวคิดแบบตะวันตกเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศ จึงเริ่มมีการปฏิรูประบบศาลให้มีความทันสมัยมากขึ้นด้วยการรวมอำนาจศาลเข้าสู่ศูนย์กลาง ซึ่งพัฒนาการของการจัดระบบศาลไทยก็ยังคงมีอยู่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

ในยุคสมัยอาณาจักรสุโขทัย การจัดระบบอำนาจความยุติธรรมถือหลักสำคัญว่า “พระมหากษัตริย์เป็นที่มาของความยุติธรรม” (The King is the Fountain of Justice) โดยปรากฏหลักฐานอยู่ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงที่แสดงให้เห็นว่า ประตู่วังมีกระดิ่งไว้สำหรับให้ผู้มีทุกข์ไปลั่นร้องทุกข์ และพระมหากษัตริย์จะเสด็จออกประทับเหนือแผ่นหินพระแท่นมั่งศิลาภายใต้ไม้ตาลเพื่อรับและวินิจฉัยเรื่องราวร้องทุกข์นั้นด้วยพระองค์เอง ซึ่งความข้อนี้อันแสดงให้เห็นว่าอำนาจในการ

ชำระอรรถคดีในยุคสมัยนั้น พระมหากษัตริย์ทรงใช้ด้วยพระองค์เอง³⁸ การจัดระบบโครงสร้างองค์กรตุลาการในยุคสมัยนี้จึงยังไม่ปรากฏแบบแผนชัดเจนนัก

ต่อมาในสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี การปกครองในสมัยอยุธยาเป็นการปกครองแบบจตุสดมภ์ กล่าวคือ มีการแบ่งส่วนราชการออกเป็น 4 กรมสำคัญ ได้แก่ เวียง วัง คลัง นา โดยในแต่ละกรมจะมีเสนาบดีประจำกรมทำหน้าที่ดูแลราชการในส่วนนั้น ๆ ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย โดยในสมัยที่พระบรมไตรโลกนาถขึ้นครองราชย์ ได้ทรงสถาปนาตำแหน่งทางราชการที่สำคัญอย่างมากอีก 2 ตำแหน่ง คือ สมุหกลาโหม ทำหน้าที่ดูแลและมีอำนาจบังคับบัญชาในทางทหาร และ สมุหนายก ทำหน้าที่ดูแลกิจการฝ่ายพลเรือนทั้งหมด ซึ่งทั้งสมุหกลาโหม และสมุหนายก ล้วนมีอำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยอรรถคดีด้วย³⁹ สำหรับในส่วนราชการ 4 กรมสำคัญที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะขอกกล่าวโดยเฉพาะถึงเสนาบดีกรมวัง ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ใกล้ชิดในราชสำนัก ทำให้เป็นตำแหน่งที่ได้รับพระราชทานอำนาจในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีที่เป็นข้อพิพาทระหว่างราษฎรต่างพระเนตรพระกรรณ แต่ถ้าเป็นคดีอุจฉกรรจ์มหันตโทษ จะต้องถูกนำตัวไปขึ้นต่อศาลกรมพระนครบาล นอกจากนี้ หากมีข้อพิพาทเกิดขึ้นในราชการกรมใด ก็ให้ศาลของกรมนั้นๆ พิจารณาคดีด้วยตัวเอง เช่น ศาลกรมนา พิจารณาคดีเกี่ยวกับที่นา โคน กระจบือ ศาลกรมคลัง พิจารณาคดีเกี่ยวกับราชทรัพย์ หลวง ภาษีอากร และหนี้หลวง หรือ ศาลกรมท่า พิจารณาคดีเกี่ยวกับคนต่างประเทศและการค้าขายกับต่างประเทศ เป็นต้น⁴⁰ จะเห็นได้ว่า ศาลเหล่านี้มีอำนาจพิจารณาพิพากษาเฉพาะคดีที่เกี่ยวกับคนในสังกัดของตน หรือเกี่ยวกับกิจการของตนเท่านั้น และพิจารณาได้เฉพาะในเขตราชธานีเท่านั้น หากคดีเกิดขึ้นตามหัวเมืองก็ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าเมืองที่จะชำระความ โดยอำนาจดังกล่าวก็เป็นอำนาจที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์เช่นเดียวกัน

ระบบศาลในสมัยโบราณของไทยนั้น แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมที่เป็นกระแสหลักในยุคดังกล่าวมีอยู่ว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่มาของความยุติธรรม” ด้วยเหตุนี้ในทางทฤษฎีจึงถือว่า พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งการใช้อำนาจตุลาการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีแต่เพียงผู้เดียว อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ พระองค์ทรงมอบหมายอำนาจหน้าที่ดังกล่าวให้แก่ศาล ที่มีอยู่กระจัดกระจายทั่วไปตลอดราชอาณาจักร โดยถือว่าศาลทั้งหลายรับพระราชทานอำนาจดังกล่าวจากพระมหากษัตริย์โดยตรง ทั้งนี้ จากการศึกษาไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า มีความพยายามลดทอนอำนาจ หรือแย่งชิงอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดคดีของพระมหากษัตริย์ไปให้แก่องค์กรศาล

³⁸ ในประเด็นนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่าพระมหากษัตริย์ทรงมอบหมายอำนาจในการวินิจฉัยชี้ขาดคดีให้แก่ขุนนางหรือผู้พิพากษาหรือไม่ แต่ก็มีข้อโต้แย้งจากนักประวัติศาสตร์บางท่านว่า ในสมัยดังกล่าวมีผู้พิพากษาทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดคดีแทนอยู่แล้ว

³⁹ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารงานยุติธรรม (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2552), หน้า 8-5.

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-6.

ดังเช่นในประเทศฝรั่งเศสยุคแรกแต่ประการใด อีกทั้งพระมหากษัตริย์ในยุคสมัยดังกล่าวก็ไม่ได้พยายามที่จะรวมศูนย์อำนาจพิจารณาคดีทั้งปวงมาไว้ที่พระองค์เองดังเช่นในประเทศอังกฤษยุคก่อน แต่กลับมีการแบ่งอำนาจตุลาการไปให้แก่บรรดาเจ้าเมืองตามหัวเมืองต่าง ๆ พิจารณาวินิจฉัยอรรถคดีกันเองอีกด้วย ซึ่งลักษณะของการจัดระบบศาลตามแบบที่กล่าวมานี้ ถูกใช้ต่อเนื่องมาจนถึงในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น जबจนเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง มีความพยายามที่จะปฏิรูประบบศาลครั้งใหญ่เพื่อหวังยกระดับกระบวนการยุติธรรมของประเทศให้ทัดเทียมชาติตะวันตกโดยเริ่มจากการจัดระเบียบศาลที่กระจัดกระจายอยู่ตามหัวเมืองและกรมต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดความยากลำบากในการใช้พระราชอำนาจกำกับดูแลสอดส่องให้เป็นไปโดยระเบียบเรียบร้อย ด้วยเหตุนี้ ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้เกิดแนวคิดในการรวมศูนย์อำนาจการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เข้ามาอยู่รวมกันภายใต้องค์กรเดียว คือ กระทรวงยุติธรรม โดยมีการประกาศตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น เมื่อวันที่ 25 มีนาคม รัตนโกสินศก 110 (พุทธศักราช 2434) ซึ่งมีเหตุผลตามพระราชปรารภในประกาศว่า⁴¹

“ทุกวันนี้ คดีของราษฎรซึ่งเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันอยู่ตามโรงศาลต่างๆ ทั้งปวง มีมากขึ้นทุกวัน เพราะอาศัยราษฎรพลเมืองมีการค้าขายเกี่ยวข้องพัวพันถึงกันมากขึ้นประการหนึ่ง ศาลที่จะพิจารณาคดีของราษฎรนั้นก็แยกย้ายอยู่หลายกระทรวง ทั้งผู้พิจารณา ผู้พิพากษา ก็อยู่ในต่างกัน ผู้พิพากษาจะบังคับความชี้ขาดปรับสัตย์ตัดสินก็อาศัยแต่ถ้อยสำนวนที่ในกระดาษสมุด ไม่ได้เห็นด้วยจักขุพิจารณา เลยจึงเป็นช่องอุบายทางทุจริตของตระลาการและคู่ความ แม้แต่อย่างต่ำก็เป็นทางที่จะชักประวิงให้ความช้าไปได้ต่างๆ คดีราษฎรจึงได้ค้างค้ำทักถมอยู่ตามกระทรวงโรงศาลนั้นๆ มากขึ้นทุกที กว่าจะแล้วได้แต่ละเรื่องก็ช้านานเป็นการเสียเวลาทำมาหากินของราษฎร ได้ความลำบากเรื่องนี้เป็นอันมาก”

ประกาศจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมฉบับนี้ถือเป็นก้าวแรกที่มีความสำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงและจัดระเบียบองค์กรศาลให้เป็นแบบตะวันตก โดยประกาศฉบับนี้ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของศาลไปอย่างถาวร ดังนั้น เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจถึงการปฏิรูปและจัดระบบศาลของประเทศไทยในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมากยิ่งขึ้น เห็นควรให้มีการศึกษาถึงเนื้อหาของประกาศฉบับดังกล่าวในประเด็นสำคัญ ดังนี้⁴²

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-7

⁴² เรื่องเดียวกัน

ในประกาศข้อที่ 1 มีการกำหนดให้มีข้าราชการตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม⁴³ ขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่เป็นประธาน รับผิดชอบราชการเกี่ยวกับการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีให้เป็นไปโดยสะดวกยุติธรรม รวมถึงแก้ไขข้อขัดข้องในคดีความต่างๆ นานา ที่เกิดขึ้น ให้เป็นไปโดยเรียบร้อย

ในประกาศข้อที่ 2 มีการกำหนดให้บรรดาคดีที่พึ่งพิงที่เดิมอยู่ภายใต้อำนาจการพิจารณาคดีของศาลตามกระทรวงต่างๆ คือ ศาลนครบาล ศาลแพ่งเกษม ศาลกรมวัง ศาลแพ่งกลาง ศาลอาญานอก ศาลอุทธรณ์กรมมหาดไทย ศาลกรมนา ศาลกรมท่ากลาง ศาลกรมท่าซ้าย ศาลกรมท่าขวา ศาลต่างประเทศ ศาลราชตระกูล ศาลมรดก ศาลสรรพากร ศาลธรรมการ รวมศาลฎีกาด้วยเป็น 16 ศาล กับศาลฝ่ายพระราชวังบวรที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร และศาลที่ขึ้นอยู่แก่อธิบดีต่างๆ ตลอดจนบรรดาผู้พิพากษาตระละการในกระทรวงศาลทั้งปวงนั้น ได้ยกรวมมาอยู่ในศาลสถิตยุติธรรมที่ตั้งขึ้นเป็นกระทรวงใหญ่นี้ เป็นสถานที่รวมอำนาจบังคับบัญชาเพียงแห่งเดียว

ในประกาศข้อที่ 3 เนื่องจากบรรดาศาลที่มีอยู่แต่เดิมนั้น มีอยู่มากมายเกิดความจำเป็นและความสมควร ทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีกระจัดกระจายหาความเป็นเอกภาพไม่ได้ จึงได้แบ่งตัดเสียใหม่ หรือรวมกันบ้าง จนสุดท้ายคงเหลือศาลอยู่ 7 ศาล ศาลอุทธรณ์คดีหลวง ศาลอุทธรณ์คดีราษฎร์ ศาลพระราชอาญา ศาลแพ่งเกษม ศาลแพ่งกลาง ศาลสรรพากร และศาลต่างประเทศ⁴⁴

ในประกาศข้อที่ 5 ได้กำหนดให้มีการจัดตั้งกรมรับฟ้องขึ้นในกระทรวงยุติธรรม เพื่อปฏิบัติภารกิจเกี่ยวกับการรับฟ้องคดีที่ราษฎรพิพาทกัน เมื่อผู้ประทับฟ้องเห็นว่าคดีดังกล่าวเป็น

⁴³ ปฐมเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม คือ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมี พระราชหัตถเลขาสั่งการด้วยดินสอดสีว่า “ถึงสวัสดิโสภณ ด้วยจดหมายเป็นความเห็นในการที่จะรวบรวมคดีทั้งปวงมาพิจารณาในศาลสถิตยุติธรรมนั้น ตรวจสอบดูตลอดแล้วเห็นว่า ที่คิดมานั้นเป็นอันได้สั่งให้ออกประกาศแล้ว (งบประมาณมี อนุญาตแล้ว) และตัวผู้ทำการในกระทรวงนี้ ให้เธอเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม กรมหมื่นศรีธัชสังกาศเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์คดีหลวง หม่อมเจ้าชาวเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์คดีราษฎร์ พระนเรนดิปัญญากิจเป็นผู้พิพากษาศาลพระราชอาญา พระอภิบาลประเพณีเป็นผู้พิพากษาศาลแพ่งเกษม แต่เวลานี้ให้หลวงดำรงธรรมสารแทนไปก่อน หลวงธรรมศาสตร์เป็นผู้พิพากษาศาลแพ่งกลาง พระศรีรักษานุกุลกิจเป็นผู้พิพากษาศาลสรรพากร พระสุจริตวินิจฉัยเป็นผู้พิพากษาศาลต่างประเทศ ให้เธอจัดการไปตามนี้เถิด”

⁴⁴ ศาลฎีกา ให้เรียกว่า ศาลอุทธรณ์คดีหลวง
ศาลอุทธรณ์มหาดไทย ให้เรียกว่า ศาลอุทธรณ์คดีราษฎร์
ศาลนครบาล รวมกับศาลอาญานอก ให้เรียกว่า ศาลพระราชอาญา
ศาลแพ่งเกษม ศาลกรมวัง ศาลกรมนา รวมกันเรียกว่า ศาลแพ่งเกษม
ศาลแพ่งกลาง ศาลกรมท่ากลาง ศาลกรมท่าซ้าย ศาลกรมท่าขวา ศาลธรรมการ และศาลราชตระกูล
รวมกันเรียกว่า ศาลแพ่งกลาง
ศาลสรรพากร ศาลมรดก รวมกันเรียกว่า ศาลสรรพากร
ศาลต่างประเทศให้คงเดิม

คดีแพ่งหรือคดีอาญา และอยู่ในอำนาจของศาลใดใน 7 ศาลตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ก็ให้ประทับฟ้องไปยังศาลนั้น

ในประกาศข้อที่ 6 ได้กำหนดว่า เนื่องจากศาลฎีกาเดิมได้เปลี่ยนไปเป็นศาลอุทธรณ์คดีหลวงซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีอุทธรณ์เท่ากับศาลอุทธรณ์ธรรมดา ดังนั้น ในส่วนของความฎีกาจึงให้ทูลเกล้าถวายฎีกาได้แต่เฉพาะการกล่าวโทษเสนาบดีเจ้ากระทรวงทั้งปวง ฎีกาชนิดนี้ถือเป็นคดีความสูงสุดที่จะได้รับพระบรมราชวินิจฉัย และอาจโปรดเกล้าฯ ตั้งองคมนตรีเป็นผู้ชำระไต่สวนหรือเรียงความเห็นทูลเกล้าฯ ถวายเป็นกรณีพิเศษ หรืออาจให้ที่ประชุมเสนาบดีปรึกษาดัดลินความเรื่องนั้นก็ได้ อนึ่ง มีข้อที่น่าสังเกตคือ ฎีกาชนิดนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับกระทรวงยุติธรรมแต่อย่างใด

ประกาศจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมฉบับที่กล่าวมานี้ก่อให้เกิดการปฏิรูปองค์กรศาลอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประเทศไทย แม้ต่อมาจะมีการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กรของศาลยุติธรรมอยู่บ้าง เช่น พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. 127 ที่กำหนดให้จัดองค์กรศาลโดยแบ่งออกเป็น 3 ศาลหลัก คือ ศาลฎีกา (ขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) ศาลสถิตยุติธรรม กรุงเทพมหานคร และ ศาลหัวเมือง และต่อมาได้มีประกาศจัดระเบียบราชการกระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ 3 เมษายน ร.ศ. 131 กำหนดให้ยกศาลฎีกามารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรม⁴⁵ ก็เป็นเพียงการแก้ไขเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย และไม่ได้เปลี่ยนแปลงการจัดรูปแบบองค์กรศาลอย่างมีนัยสำคัญเหมือนช่วงที่มีการประกาศจัดตั้งกระทรวงยุติธรรมครั้งแรก

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะการจัดรูปแบบองค์กรศาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ประเทศไทยได้มีการปฏิรูปโครงสร้างศาลยุติธรรมให้เป็นแบบตะวันตก โดยยึดลักษณะการจัดองค์กรแบบศาลเดี่ยว (Single court system) ที่ให้อำนาจในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีรวบรวมเบ็ดเสร็จอยู่ภายใต้กระทรวงยุติธรรมเพียงแห่งเดียว หากได้มีการจัดตั้งศาลประเภทอื่นขึ้นมาพิจารณาพิพากษาคดีที่มีลักษณะเฉพาะควบคู่ไปกับศาลยุติธรรมดังเช่นที่ปรากฏในประเทศฝรั่งเศสไม่ ทำให้การจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลเดี่ยวเป็นรูปแบบหลักขององค์กรตุลาการในประเทศไทยมาโดยตลอด จนกระทั่งเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 การจัดรูปแบบองค์กรตุลาการในประเทศไทยก็ถึงคราวเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอย่างมีนัยสำคัญอีกครั้งหนึ่ง โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวดที่ 8 ว่าด้วย “ศาล” แบ่งแยกประเภทขององค์กรศาลออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลทหาร โดยแต่ละศาลมีอำนาจดังนี้

⁴⁵ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารงานยุติธรรม, หน้า 8-8.

(1) ศาลยุติธรรม

ศาลยุติธรรมเป็นศาลที่มีเขตอำนาจทั่วไป (General jurisdiction) คือมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง ไม่จำกัดประเภทลักษณะของคดี เว้นแต่คดีดังกล่าวจะมีรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ภายใต้เขตอำนาจการพิจารณาของศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ หรือศาลทหาร ปัจจุบัน คดีส่วนใหญ่ที่อยู่ภายใต้อำนาจการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลยุติธรรม ได้แก่ คดีแพ่งและคดีอาญา รวมถึงคดีปกครองบางประเภทที่อยู่ภายใต้อำนาจของศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษ เช่น ศาลแรงงาน ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ ศาลภาษีอากร และศาลล้มละลาย

กล่าวโดยเฉพาะถึงการพิจารณาคดีแพ่ง เป็นคดีข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชน ที่มีสถานะเท่าเทียมกัน การดำเนินคดีทั้งหมดเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตนของเอกชนแต่ละฝ่ายทั้งสิ้น รัฐจึงปล่อยให้การต่อสู้คดีและแสวงหาข้อเท็จจริงเป็นหน้าที่ของเอกชนเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจึงตอบสนองต่อนโยบายของรัฐดังกล่าวด้วยการวางบทบาทของศาลเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีบังคับสิทธิของเอกชนให้เป็นรูปธรรมไปตามกฎหมายสารบัญญัติเท่านั้น⁴⁶ ส่วนขั้นตอนในการพิสูจน์ความจริงให้เป็นเรื่องของเอกชน เอกชนจะตกลงกันดำเนินคดีด้วยวิธีการอย่างไรก็ได้ トラบเท่าที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดี เพื่อให้ข้อพิพาทยุติได้โดยเร็ว อันจะเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวมในการได้ความสงบสุขกลับคืนมา ดังนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจึงวางบทบาทของศาลให้เป็นเพียงคนกลางในการตัดสินคดี และไม่เข้าไปข้องเกี่ยวกับการค้นหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาพิสูจน์ข้อเท็จจริง โดยปล่อยให้หน้าที่ดังกล่าวเป็นของคู่ความ หรืออาจกล่าวได้ว่าหลักการดำเนินคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเป็นหลักความตกลง (Negotiation Principle)⁴⁷ ทั้งยังมุ่งเน้นไปที่การยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความ (Conflict Resolution) มากกว่าการค้นหาความจริงแห่งคดี (Truth Findings) เว้นเสียแต่ในคดีแพ่งบางประเภท เช่น คดีที่เกี่ยวกับสิทธิในบุคคลและสิทธิครอบครัว คดีเหล่านี้นับเป็นคดีแพ่งที่มีความสำคัญและกระทบกระเทือนต่อประโยชน์สาธารณะ รัฐก็จะเข้ามามีบทบาทในการค้นหาความจริงมากกว่าคดีแพ่งประเภทอื่น ๆ

ในส่วนของคดีอาญา เป็นคดีที่รัฐฟ้องร้องต่อศาลเพื่อให้ลงโทษจำเลยผู้กระทำความผิด ลักษณะของคดีอาญาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของสังคม และกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพของจำเลยโดยตรง ซึ่งเกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะอย่าง

⁴⁶ วรรณชัย บุญบำรุง, หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2556), หน้า 115-116.

⁴⁷ คณิต ฌ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2558), หน้า 188.

หลีกเลี่ยงไม่ได้ รัฐจึงจำเป็นต้องใช้ความละเอียดรอบคอบในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง เพื่อให้การพิพากษาคดีถูกต้องตรงกับความจริงที่เกิดขึ้นให้มากที่สุด ดังนั้น หลักการดำเนินคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงเป็นหลักการตรวจสอบ (Examination Principle)⁴⁸ ที่ศาลในคดีอาญาต้องทำหน้าที่ในการค้นหาความจริงและพยานหลักฐานด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องรอให้คู่ความนำเสนอพยานหลักฐานเข้ามาในสำนวนคดีเพียงอย่างเดียว

เมื่อเข้าใจถึงเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลยุติธรรม และทราบหลักพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว ลำดับต่อไปจะศึกษาถึงศาลปกครองว่ามีเขตอำนาจและมีหลักพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความอย่างไร

(2) ศาลปกครอง

ศาลปกครองเป็นศาลที่มีเขตอำนาจเฉพาะเรื่อง (Specific jurisdiction) ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาข้อพิพาทระหว่างหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กับประชาชน หรือระหว่างหน่วยงานดังกล่าวด้วยตนเอง ซึ่งเป็นข้อพิพาทอันสืบเนื่องมาจากการกระทำ ละเว้นการกระทำหน้าที่ ซึ่งต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือต้องรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายนั้น ดังนั้น ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของคดีปกครองก็คือ การที่คู่ความแห่งคดีไม่ได้อยู่ในสถานะที่เท่าเทียมกัน⁴⁹ กล่าวคือ คู่ความฝ่ายรัฐอยู่ในสถานะที่เหนือกว่าคู่ความฝ่ายเอกชน ทั้งในแง่ของการใช้อำนาจและการเข้าถึงพยานหลักฐาน ด้วยเหตุนี้ กฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองจึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการลดความได้เปรียบหรือเสียเปรียบในจุดนี้ ด้วยการให้อำนาจแก่ศาลอย่างเต็มที่ในการค้นหาความจริง เพราะหากปล่อยให้การค้นหาความจริงเป็นหน้าที่ของคู่ความซึ่งไม่ได้มีสถานะเท่าเทียมกัน เอกชนย่อมเสียเปรียบรัฐอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ด้วยเนื้อหาของข้อพิพาทในคดีปกครองเป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้อำนาจรัฐ จึงเกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะอย่างชัดเจน หลักวิธีพิจารณาคดีปกครองจึงเป็นหลักการตรวจสอบ ซึ่งศาลต้องทำหน้าที่ในการค้นหาความจริงแห่งคดีให้ถึงที่สุด กล่าวอีกนัยหนึ่ง ศาลปกครองต้องทำหน้าที่ตรวจสอบการกระทำของฝ่ายบริหาร (Judicial Review of Administrative Action) โดยไม่อาจปล่อยให้คดียุติลงไปด้วยการตกลงของคู่ความดังเช่นในคดีแพ่งได้

นอกจากศาลปกครองที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญก็เป็นอีกศาลหนึ่งที่มีอำนาจหน้าที่และแนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาความคล้ายคลึงกับศาลปกครอง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน

⁴⁹ วรรณชัย บุญบำรุง, หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1, หน้า 115-116.

(3) ศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญ มีเขตอำนาจพิจารณาวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ออกโดยฝ่ายนิติบัญญัติ (Judicial Review of Legislative Action) วินิจฉัยปัญหาข้อพิพาทขององค์กรทางการเมือง รวมถึงวินิจฉัยสภาพของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดเอาไว้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจวินิจฉัยข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญเท่าที่รัฐธรรมนูญให้อำนาจไว้⁵⁰ และด้วยการที่ศาลรัฐธรรมนูญทำหน้าที่วินิจฉัยข้อพิพาททางรัฐธรรมนูญนี้เอง ย่อมเป็นอันชัดเจนว่าคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญจะต้องมีความเกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะอย่างแน่แท้ แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญจึงต้องมุ่งเน้นไปที่การตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นให้มีความชัดเจนแน่นอนก่อนพิพากษาคดี ลักษณะเช่นนี้เหมือนกันกับที่ปรากฏในวิธีพิจารณาคดีปกครอง ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักการดำเนินคดีรัฐธรรมนูญต้องเป็นหลักการตรวจสอบ ที่ศาลต้องทำหน้าที่ในการค้นหาความจริงหาใช่เพียงรอดัดสินคดีตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเข้ามาเพียงอย่างเดียวไม่

เมื่อทราบถึงอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี รวมถึงแนวคิดทางกฎหมายวิธีพิจารณาความของศาลรัฐธรรมนูญแล้ว ลำดับต่อไปจะนำศึกษาถึงศาลทหารพอสังเขป เพื่อให้เห็นภาพรวมขององค์กรตุลาการในประเทศไทย

(4) ศาลทหาร

ศาลทหาร มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาและคดีอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งโดยปกติแล้วจะเป็นคดีอาญาที่มีนายทหารประจำการเข้ามีส่วนเกี่ยวข้องในการกระทำความผิดนั้นด้วย ดังนั้น คดีที่อยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาคดีของศาลทหารจึงอาจเป็นคดีอาญา หรือคดีปกครองก็ได้ ซึ่งแนวคิดทางกฎหมายวิธีพิจารณาความของศาลทหารก็จะเหมือนกันกับในคดีอาญาและคดีปกครองดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ มาตรา 271 เป็นบทบัญญัติสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าโครงสร้างองค์กรตุลาการในประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เป็นระบบศาลเดี่ยวแล้ว โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 271 บัญญัติว่า “ศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั้งปวง เว้นแต่คดีที่รัฐธรรมนูญนี้หรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจของศาลอื่น” แสดงให้เห็นว่าศาลยุติธรรม ไม่ใช่ศาลเพียงระบบเดียวที่ทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททุกประเภทอีกต่อไป หากแต่มีการจัดตั้งศาลอื่นขึ้นมาพิจารณาคดีที่มีลักษณะเฉพาะควบคู่ไปกับศาล

⁵⁰ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ ศึกษาเปรียบเทียบกรณีของศาลรัฐธรรมนูญต่างประเทศกับรัฐธรรมนูญไทย (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2546), หน้า 205.

ยุติธรรมด้วย หากคดีใดไม่อยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลอื่นเสียแล้ว คดีนั้นย่อมตกอยู่ภายในเขตอำนาจของศาลยุติธรรม การจัดระบบโครงสร้างองค์กรตุลาการในลักษณะนี้ ตรงตามลักษณะของการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ จึงอาจกล่าวได้ว่า ตั้งแต่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา การจัดระบบศาลในประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคที่ใช้ระบบ “ศาลคู่” อย่างเต็มตัว⁵¹ ซึ่งการจัดโครงสร้างองค์กรศาลแบบนี้ ก็ได้รับการยืนยันอีกครั้งในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับต่อ ๆ มา

ภายหลังจากได้ศึกษาถึงวิวัฒนาการของการจัดระบบศาลในประเทศไทย สามารถสรุปในภาพรวมได้ว่า ในยุคโบราณ แนวคิด “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่มาของความยุติธรรม” เป็นแนวคิดกระแสหลักที่ทำให้อำนาจตุลาการผูกขาดอยู่ที่พระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว โดยพระมหากษัตริย์จะมอบหมายอำนาจดังกล่าวให้กับขุนนางผู้ใหญ่และเจ้าเมืองต่าง ๆ ใช้อำนาจพิจารณาตัดสินคดีต่างพระเนตรพระกรรณ การจัดรูปแบบองค์กรศาลไม่มีความเป็นระบบระเบียบมากนัก จนกระทั่งเข้าสู่ยุคปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างขององค์กรตุลาการไปอย่างสิ้นเชิง โดยรวมศูนย์อำนาจขององค์กรตุลาการให้มาอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของกระทรวงยุติธรรมเพียงองค์กรเดียว เพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมดูแล และสร้างความเป็นเอกภาพให้กับองค์กรศาล ซึ่ง ณ เวลานั้น อาจถือได้ว่า แนวคิดตะวันตกเกี่ยวกับการจัดโครงสร้างองค์กรแบบศาลเดี่ยวได้เข้ามามีอิทธิพลอย่างมาก และประเทศไทยก็ยึดถือรูปแบบการจัดโครงสร้างองค์กรศาลแบบเดี่ยวมาจนกระทั่งมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่มีการแบ่งองค์กรตุลาการออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง และศาลทหาร โดยในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว มาตรา 271 ได้กำหนดให้ศาลยุติธรรมมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีทั้งปวงเป็นการทั่วไป เว้นแต่ที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายบัญญัติให้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลอื่นที่มีเขตอำนาจเฉพาะ ก็จะต้องไปขึ้นศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง หรือศาลทหาร แล้วแต่กรณี ด้วยเหตุนี้ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา จึงอาจกล่าวได้ว่า รูปแบบการจัดโครงสร้างองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการ ได้ดำเนินเข้าสู่ยุคการจัดองค์กรแบบศาลคู่อย่างเต็มตัว

อนึ่ง ผลจากการที่ประเทศไทยมีการจัดโครงสร้างองค์กรแบบศาลคู่ ทำให้มีศาลหลายประเภท ได้แก่ ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง และศาลทหาร โดยศาลแต่ละประเภทต่างมีเขตอำนาจพิจารณาตัดสินคดีแตกต่างกันออกไป ในกรณีเช่นนี้ หากเกิดกรณีข้อพิพาทใดมีแง่มุมของ

⁵¹ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อโต้แย้งอยู่ว่า ระบบศาลในประเทศไทยหาใช่การจัดระบบแบบศาลคู่โดยแท้ไม่ เพียงแต่มีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบศาลคู่เท่านั้น โดยแนวคิดนี้มองว่า การจัดโครงสร้างองค์กรศาลในประเทศไทยเป็นระบบผสม กล่าวคือ ผสมระหว่างระบบศาลเดี่ยวของประเทศอังกฤษ ที่ให้ศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทุกเรื่อง และระบบศาลคู่ของฝรั่งเศสที่มีการแบ่งคดีบางประเภทไปให้องค์กรอื่นทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาด อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า ลักษณะการจัดโครงสร้างองค์กรศาลในประเทศไทยเป็นแบบระบบศาลคู่ (Dual court system)

ข้อพิพาทที่ตกอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลเกินกว่าหนึ่งศาลขึ้นไป หรือ กรณีที่ข้อเท็จจริงใดต้องถูกวินิจฉัยซ้ำกันมากกว่าหนึ่งครั้งโดยศาลต่างระบบกัน เช่น คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีรัฐธรรมนูญ หรือคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง เป็นต้น กรณีเหล่านี้ย่อมเกิดปัญหาขึ้นมาว่า หากศาลระบบใดระบบหนึ่งได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นประการใดเอาไว้ก่อนแล้ว ศาลระบบอื่นที่จะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงนั้นภายหลังจะรับฟังพยานหลักฐานเพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้แตกต่างออกไปได้หรือไม่ หรือศาลระบบอื่นที่จะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงภายหลังต้องนำข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้ามาใช้เป็นบทตัดสินสำนวนในคดีหลัง ทั้งนี้ การจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่มีส่วนทำให้เกิดปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นทวีความซับซ้อนขึ้นไปอีกในแง่ที่ว่า หากจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลเดี่ยว แม้จะมีคดีหลายประเภทเพียงใด ศาลก็อาจอกระเบียบภายในเพื่อกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาหรือวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีเช่นนี้ไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกาได้โดยไม่ยากเย็นนัก แต่เมื่อมีศาลหลายระบบเสียแล้ว การจะแก้ปัญหาด้วยการอกระเบียบใด ๆ หรือการวางแนวบรรทัดฐานโดยคำพิพากษาศาลฎีกาก็ไม่อาจมีผลในการให้ศาลระบบอื่นดำเนินกระบวนการหรือวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันได้

แม้ลักษณะการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการในประเทศไทยจะมีลักษณะเป็นการจัดระบบแบบศาลคู่ ที่ให้ศาลยุติธรรมมีเขตอำนาจทั่วไปในการพิจารณาพิพากษาคดี และให้ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลทหาร มีเขตอำนาจพิจารณาคดีเฉพาะเรื่อง ซึ่งโดยทฤษฎีแล้วไม่ควรเกิดกรณีที่คดีเดียวกันอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลสองระบบก็ตาม แต่ตามตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า อาจเกิดกรณีที่ข้อเท็จจริงเดียวกันตกอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลมากกว่าหนึ่งระบบขึ้นไปก็ได้ ซึ่งกรณีเช่นนี้ไม่มีกฎหมายกำหนดแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้ หากพิจารณาในมุมหนึ่ง ความเป็นเอกภาพขององค์กรตุลาการและความต้องการให้คำพิพากษาของศาลตนเป็นที่ยอมรับก็ล้วนเป็นผลประโยชน์ร่วมกันของศาลทุกระบบ แต่หากพิจารณาในอีกมุมหนึ่ง การจะให้ศาลที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงภายหลังต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามศาลต่างระบบกันที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ก่อนโดยไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ทำเช่นนั้นได้ก็เป็นเรื่องยาก ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ มีส่วนเป็นต้นเหตุที่ทำให้ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นมีความยุ่งยากซับซ้อนขึ้นอย่างมาก

กล่าวโดยสรุป ปัญหาเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นเกิดขึ้นด้วยสาเหตุสำคัญสองประการ สาเหตุประการแรกคือวิวัฒนาการของระบบกฎหมายที่มีการแบ่งประเภทของคดีเพิ่มขึ้นจากในอดีตที่มีเพียงคดีแพ่งกับคดีอาญา ทำให้มีคดีเกี่ยวเนื่องกันซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตการบังคับใช้ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 เกิดขึ้นจำนวนมาก ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีเกี่ยวเนื่องกันที่ไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาจึง

เกิดขึ้น เช่น คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีแรงงาน คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง ฯลฯ นอกจากนี้ สาเหตุประการที่สองซึ่งสนับสนุนให้ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นทวีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้นก็คือ การจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ เพราะถึงแม้โดยทฤษฎีแล้วไม่ควรเกิดกรณีที่คดีเดียวกันอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลสองระบบก็ตาม แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติก็คือ ข้อเท็จจริงเดียวกันอาจตกอยู่ภายใต้อำนาจวินิจฉัยของศาลต่างระบบกันก็เป็นไปได้ และเมื่อข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นจะต้องถูกวินิจฉัยโดยศาลต่างระบบกัน การกำหนดแนวทางให้ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาเป็นไปในแนวทางเดียวกันจึงเป็นเรื่องยากลำบากมากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ทั้งการแบ่งแยกคดีออกเป็นหลายประเภท และการแบ่งแยกระบบศาลออกเป็นหลายระบบต่างมีส่วนทำให้เกิดปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นทั้งสิ้น ซึ่งเมื่อเกิดปัญหานี้ขึ้นแล้ว ผลกระทบที่ตามมาจากปัญหาย่อมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ในหัวข้อต่อไปจะแสดงให้เห็นว่า ผลกระทบจากปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นมีอยู่อย่างไรบ้าง

3.2 ผลกระทบจากปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่น

การจำแนกคดีออกเป็นหลายประเภท และการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ นับเป็นต้นเหตุของปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งจากการศึกษาต่อมาพบว่า ปัญหานี้ส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังระบบกฎหมายทั้งในทางทฤษฎี ทางปฏิบัติ และสังคมโดยรวม กล่าวโดยเฉพาะผลกระทบทางทฤษฎี ปัญหานี้ทำให้เกิดสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลที่พิจารณาคดีภายหลัง ทั้งยังไม่มี ความชัดเจนในแนวคิดว่าศาลในคดีหลังควรวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหรือไม่ ส่วนผลกระทบทางปฏิบัติก็คือ ศาล พนักงานอัยการ ทนายความ รวมถึงคู่ความ ต่างเกิดความสับสนในแนวทางการดำเนินคดีต่อไป เพราะไม่มีแนวทางที่ชัดเจนว่าศาลจะสืบพยานโดยวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้า หรือศาลจะสืบพยานเต็มรูปแบบแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงใหม่อีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ ในฐานะที่ศาลเป็นองค์กรซึ่งทำหน้าที่ยุติข้อพิพาทในสังคม ผลกระทบย่อมตกแก่สังคมด้วย เนื่องจากศาลแต่ละคดีอาจมีแนวทางการดำเนินคดีที่แตกต่างกันออกไปเมื่อต้องประสบกับปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่น ดังนั้น หากมีกรณีที่ศาลดำเนินกระบวนการพิจารณาต่างกันหรือวินิจฉัยข้อเท็จจริงขัดแย้งกัน ย่อมมีผลต่อความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนที่มีต่อองค์กรศาลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในหัวข้อนี้จะแสดงให้เห็นถึงผลกระทบของปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่น โดยเริ่มจาก (3.2.1) สภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นปัญหาในทางทฤษฎี (3.2.2) ความสับสน

และความยากลำบากของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดี ซึ่งเป็นปัญหาในทางปฏิบัติ และ (3.2.3) ความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนต่อองค์กรตุลาการ ซึ่งเป็นปัญหาต่อสังคมโดยรวม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 สภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของระบบกฎหมายพยานหลักฐานไทยประกอบกับปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นพบว่า ในอดีตเมื่อครั้งเริ่มแบ่งแยกประเภทคดีออกเป็นคดีแพ่งกับคดีอาญาเป็นครั้งแรก ระบบกฎหมายไทยเคยประสบกับปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีเกี่ยวเนื่องกันมาแล้ว เพราะไม่มีกฎหมายใดกำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีเช่นนี้อาไว้ จนกระทั่งเมื่อมีการร่างกฎหมายลักษณอาญา ร.ศ.127 จึงเริ่มนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคดีอาญามาบัญญัติไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร แต่กระนั้นก็ตาม เมื่อระบบกฎหมายพัฒนามาจนถึงขั้นที่แบ่งแยกประเภทคดีออกเป็นอีกหลายประเภท นอกเหนือจากคดีแพ่งกับคดีอาญา อีกทั้งมีการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ซึ่งทำให้มีศาลมากกว่าหนึ่งระบบทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี ปัญหาเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกันจึงเกิดขึ้นอีกครั้งดังที่กล่าวมาแล้ว โดยปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีเกี่ยวเนื่องกันอาจเกิดขึ้นได้ทั้งภายในศาลระบบเดียวกัน และระหว่างศาลต่างระบบกัน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ก) กรณีภายในศาลระบบเดียวกัน

คดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกันและอยู่ภายใต้ศาลระบบเดียวกันที่เห็นกันได้อย่างชัดเจนที่สุดก็คือคดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา อย่างไรก็ตาม คดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญามีกฎหมายบัญญัติถึงหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้อย่างชัดเจนแล้วในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 แตกต่างจากคดีเกี่ยวเนื่องประเภทอื่น ๆ ซึ่งอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลยุติธรรม ซึ่งต้องประสบกับปัญหาสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง โดยคดีเกี่ยวเนื่องประเภทอื่น ๆ ที่กล่าวถึงข้างต้น เช่น คดีอาญาที่เกี่ยวเนื่องกับคดีแรงงาน คดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีทรัพย์สินทางปัญญา คดีเลือกตั้งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา คดีฟ้องเงินส่วนแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับส่วนอาญา เป็นต้น คดีเหล่านี้ล้วนตกอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลยุติธรรมทั้งสิ้น แต่กลับขาดหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง สร้างความยากลำบากให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีทุกฝ่าย อนึ่ง เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงภายในระบบศาลเดียวกัน จึงขอให้พิจารณาตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างแรก คือ คดีอาญาที่เกี่ยวเนื่องกับคดีแรงงาน โดยตัวอย่างนี้อาศัยเทียบเคียงข้อเท็จจริงจากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13819-13820/2555 กล่าวคือ ในคดีแรงงาน

ลูกจ้างเป็นโจทก์ฟ้องศาลแรงงานกลางขอให้บังคับจำเลยซึ่งเป็นนายจ้าง จ่ายค่าจ้างค้างจ่าย ค่าชดเชย และสินจ้างแทนการบอกกล่าวล่วงหน้าพร้อมด้วยดอกเบี้ย จำเลยให้การว่าจำเลยเลิกจ้างโจทก์ด้วยเหตุที่โจทก์ลักเงินของจำเลย อันเป็นการกระทำความผิดอาญาฐานลักทรัพย์ โดยขณะนี้จำเลยเป็นโจทก์ฟ้องโจทก์ในคดีนี้ต่อศาลจังหวัดธัญบุรี คดีอยู่ระหว่างการพิจารณา กรณีเช่นนี้หากศาลแรงงานกลางมีคำพิพากษาถึงที่สุดก่อนที่ศาลจังหวัดธัญบุรีจะมีคำพิพากษาว่า โจทก์ซึ่งเป็นลูกจ้างลักทรัพย์จำเลยซึ่งเป็นนายจ้างจริง และพิพากษายกฟ้องโจทก์ จากนั้นจำเลยซึ่งเป็นโจทก์ในคดีอาญาจึงนำคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลแรงงานกลางไปแสดงต่อศาลจังหวัดธัญบุรีในคดีอาญาเช่นนี้แล้ว ศาลจังหวัดธัญบุรีจะดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปอย่างไร จะงดสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลแรงงาน หรือสืบพยานหลักฐานใหม่ทั้งหมดแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏจากพยานหลักฐานในสำนวน หากเลือกทางแรกย่อมสามารถรักษาความเป็นเอกภาพของคำพิพากษามีให้ขัดแย้งกันเอาไว้ได้ แต่ก็มีปัญหาว่าไม่มีกฎหมายให้อำนาจศาลจังหวัดธัญบุรีกระทำเช่นนั้นได้ดังเช่นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 หากเลือกทางที่สองที่จะสืบพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงใหม่ทั้งหมดย่อมเสี่ยงต่อการที่ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาอาจขัดแย้งไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ปัญหาเช่นนี้อาจเกิดขึ้นได้แม้ในกรณีกลับกันคือศาลจังหวัดธัญบุรีมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาเป็นที่สุดไว้ก่อนที่ศาลแรงงานกลางจะมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี

ตัวอย่างที่สอง คือ คดีฟอกเงินส่วนแบ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีฟอกเงินส่วนอาญา โดยตัวอย่างนี้อาศัยเทียบเคียงข้อเท็จจริงจากคดีอาญาหมายเลขดำที่ 3423/2557 ของศาลอาญากล่าวคือ จำเลยซึ่งถูกพิพากษาว่ากระทำความผิดต่อพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ ถูกฟ้องต่อศาลอาญาว่ากระทำความผิดฐานฟอกเงิน ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 มาตรา 5 ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ใด (1) โอน รับโอน หรือเปลี่ยนสภาพทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดเพื่อชุกซ่อนหรือปกปิดแหล่งที่มาของทรัพย์สินนั้น หรือเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นไม่ว่าก่อนขณะ หรือหลังการกระทำความผิดมิให้ต้องรับโทษหรือรับโทษน้อยลงในความผิดมูลฐาน (2) กระทำด้วยประการใด ๆ เพื่อปกปิดหรืออำพรางลักษณะที่แท้จริง การได้มา แหล่งที่ตั้ง การจำหน่าย การโอน การได้สิทธิใด ๆ ซึ่งทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ผู้นั้นกระทำความผิดฐานฟอกเงิน ” นอกจากนี้ พนักงานอัยการยังยื่นคำร้องขอให้ศาลแพ่งมีคำสั่งให้ทรัพย์สินของจำเลยคนเดียวกันนั้นตกเป็นของแผ่นดิน ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 มาตรา 49 วรรคหนึ่ง ซึ่งบัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 48 วรรคหนึ่ง ในกรณีที่ปรากฏหลักฐานเป็นที่เชื่อได้ว่าทรัพย์สินใดเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ให้เลขาธิการส่งเรื่องให้พนักงานอัยการพิจารณาเพื่อยื่นคำร้องขอให้ศาลมีคำสั่งให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นของแผ่นดินโดยเร็ว ...” กรณีเช่นนี้ จะเห็นได้ชัดเจนว่า ศาลอาญาและศาลแพ่งจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันประการหนึ่งว่า ทรัพย์สิน

ที่ยึดไว้เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดหรือไม่ หากศาลอาญาวินิจฉัยข้อเท็จจริงถึงที่สุดไว้ก่อนแล้วทรัพย์สินของจำเลยที่ยึดไว้เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด และลงทะเบียนจำเลยเนื่องจากจำเลยโอนและเปลี่ยนสภาพทรัพย์สินดังกล่าว เช่นนี้ ในคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินที่ยื่นต่อศาลแพ่ง ศาลแพ่งจะงดสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงว่าทรัพย์สินของจำเลยที่ยึดไว้เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดทันทีเลยได้หรือไม่ หรือศาลแพ่งจะต้องสืบพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงเองใหม่ทั้งหมด ปัญหาเช่นนี้อาจเกิดขึ้นได้แม้ในกรณีกลับกันที่ศาลแพ่งมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงถึงที่สุดไว้ก่อนศาลอาญา

ตัวอย่างที่สาม คือ คดีเลือกตั้งที่เกี่ยวข้องกับคดีแพ่งและคดีอาญา โดยตัวอย่างนี้เทียบเคียงจากข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5784/2556, 5988/2556 และ 20156/2556 กล่าวคือ คณะกรรมการการเลือกตั้งมีคำสั่งให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของจำเลย ซึ่งเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง เนื่องจากจำเลยเสนอให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดอันอาจคำนวณเป็นเงินได้แก่ผู้อื่น อันเป็นการกระทำที่ฝ่าฝืนพระราชบัญญัติการเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่นฯ มาตรา 57 จากนั้นได้มีการฟ้องจำเลยให้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เป็นค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งใหม่ ตามมาตรา 99 วรรคหนึ่ง รวมถึงฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบในคดีอาญาอันเกิดจากการกระทำดังกล่าว ตามมาตรา 118 ซึ่งทั้งการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่งตามมาตรา 99 วรรคหนึ่ง และการฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบทางอาญาตามมาตรา 118 ต่างมีประเด็นที่ศาลต้องวินิจฉัยว่า จำเลยเสนอให้ทรัพย์สินหรือประโยชน์อื่นใดอันอาจคำนวณเป็นเงินได้แก่ผู้อื่น อันฝ่าฝืนต่อมาตรา 57 หรือไม่ ปัญหาย่อมเกิดขึ้นมาว่า หากศาลคดีใดคดีหนึ่งมีคำพิพากษาถึงที่สุดวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ก่อน ศาลที่พิจารณาคดีภายหลังจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีแรกหรือไม่ หรือสามารถสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงใหม่ได้เอง โดยมีข้อพึงระวังว่า หากปล่อยให้ศาลทั้งสองคดีต่างวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นอิสระจากกันก็อาจนำมาซึ่งความขัดแย้งของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษา แต่หากจะให้ศาลในคดีหลังถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีแรกก็ไม่มีกฎหมายให้อำนาจศาลที่จะกระทำเช่นนั้นได้

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างบางส่วนของสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นซึ่งเกิดขึ้นภายในระบบของศาลยุติธรรม ซึ่งเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในประเทศ อย่างไรก็ตาม ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีเกี่ยวเนื่องกันไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะภายในศาลระบบเดียวเท่านั้น แต่มีกรณีที่ข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันข้ามเขตอำนาจศาลด้วย กล่าวคือ ข้อเท็จจริงเรื่องเดียวกันตกอยู่ภายใต้อำนาจวินิจฉัยชี้ขาดของศาลต่างระบบกัน ดังจะกล่าวต่อไป

(ข) กรณีระหว่างศาลต่างระบบกัน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า โดยทฤษฎีเมื่อมีการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการเป็นแบบศาลคู่เสียแล้ว เขตอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีย่อมแบ่งกันอย่างชัดเจนโดยไม่ควรมีกรณีที่เกิดเดียวกันตกอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลสองระบบขึ้นไป อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นอาจมีกรณีที่ข้อเท็จจริงเดียวกันตกอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลต่างระบบกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีอาญากับคดีปกครอง ถือเป็นคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกันบ่อยที่สุด ทำให้ศาลอาญากับศาลปกครองจำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกันอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนจึงขอยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตัวอย่างแรก คือ คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง โดยตัวอย่างนี้เป็นกรณีที่เกิดขึ้นตามคำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลที่ 18/2551 ที่ว่า⁵²

“ประเด็นแห่งคดีเป็นกรณีที่ผู้ฟ้องคดีทั้งเจ็ดกล่าวอ้างว่า การสอบสวนข้อเท็จจริงของคณะกรรมการซึ่งแต่งตั้งโดยผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 เป็นการสอบสวนที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และคำสั่งของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 ในฐานะผู้มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัยอุทธรณ์ที่สั่งให้ ยกอุทธรณ์และยุติเรื่องไม่ดำเนินคดีกับผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 หรือแก้ไขความเดือดร้อนหรือเสียหาย กรณีผู้ฟ้องคดีทั้งเจ็ดร้องเรียนผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบบุกรุกกลบมล้าเหมืองพิพาท ซึ่งเป็นล้าเหมืองสาธารณประโยชน์ เป็นคำสั่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย รวมทั้งผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 และที่ 2 ละเลยไม่ดำเนินคดีกับผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 ขอให้เพิกถอนรายงานการสอบสวนของคณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริง ให้เพิกถอนคำสั่งของผู้ถูกฟ้องคดีที่ 2 ให้ผู้ถูกฟ้องคดีที่ 1 และที่ 2 ดำเนินคดีทั้งทางแพ่งและทางอาญากับผู้ถูกฟ้องคดีที่ 3 และผู้บุกรุกกลบมล้าเหมืองสาธารณะ และให้ชดเชยที่ดินที่ถมล้าเหมืองสาธารณะดังกล่าวออกให้เหมือนเดิม อันเป็นกรณีพิพาทที่เกิดจากการใช้อำนาจดูแลและบำรุงรักษาที่สาธารณะซึ่งเป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ ทั้งตามคำฟ้อง คำให้การและคำคัดค้านคำให้การ คู่กรณีต่างก็รับกันว่า มีการถมดินกลบล้าเหมืองพิพาทซึ่งอยู่ในแนวเขตที่สาธารณประโยชน์ ข้อพิพาทในคดีนี้จึงมิใช่คดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิในที่ดินระหว่างคู่กรณี แต่เป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือละเลยต่อหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดให้ต้องปฏิบัติ ตามมาตรา 9

⁵² คำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลที่ 18/2551

วรรคหนึ่ง (1) และ (2) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 อันอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง”

ในคดีนี้ ผู้ฟ้องคดีปกครองนำคดีขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลปกครองด้วยเหตุที่ผู้ถูกฟ้องคดีซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ด้วยการออกคำสั่งหรือกฎโดยไม่สุจริต รวมถึงละเลยการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งอยู่ในเขตอำนาจพิจารณาคดีของศาลปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 9 (1) และมาตรา 9 (2) หากศาลปกครองมีคำพิพากษาในคดีดังกล่าวให้เพิกถอนคำสั่งหรือกฎดังกล่าวตามมาตรา 72 (1) เพราะฟังข้อเท็จจริงว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐออกคำสั่งหรือกฎดังกล่าวโดยไม่สุจริตจริง หรือสั่งให้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องปฏิบัติตามหน้าที่ภายในเวลาที่ศาลปกครองกำหนด ตามมาตรา 72 (2) เพราะฟังข้อเท็จจริงว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐละเลยการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ หรือศาลปกครองมีคำพิพากษาให้ยกฟ้องเนื่องจากฟังข้อเท็จจริงว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐออกคำสั่งหรือกฎดังกล่าวโดยชอบ หรือปฏิบัติหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว เมื่อคดีปกครองถึงที่สุดและจบลง ผู้ฟ้องคดีหรือพนักงานอัยการได้นำข้อเท็จจริงดังกล่าวที่ได้มีการพิพากษาโดยศาลปกครองแล้ว มาฟ้องเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นคดีอาญาต่อศาลยุติธรรมในข้อหาว่ากระทำความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบหรือโดยทุจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157 เช่นนี้ ศาลที่พิจารณาคดีอาญาจะต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐคนดังกล่าวออกคำสั่งหรือกฎโดยมิชอบ หรือโดยทุจริต หรือออกโดยชอบตามที่ศาลปกครองได้วินิจฉัยเอาไว้โดยเด็ดขาดหรือไม่

ตัวอย่างที่สอง คือ คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง โดยตัวอย่างนี้เป็นคดีที่เกิดขึ้นตามคำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลที่ 10/2548 ที่ว่า⁵³

“จำเลยเป็นราชการส่วนท้องถิ่นตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน มีอำนาจและหน้าที่ตามมาตรา 50 (2) มาตรา 51 (8) แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2511 ประกอบกับมาตรา 16 (2) แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดให้เทศบาลตำบลมีอำนาจหน้าที่จัดให้มีและบำรุงทางบก ทางน้ำ และทางระบายน้ำ อันเป็นกิจการทางปกครองหรือการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชน อำนาจและหน้าที่ดังกล่าวย่อมหมายความรวมถึงการกำหนดแบบแปลนและแบบรูปของทางบก ทางน้ำ และทางระบายน้ำที่จะทำการก่อสร้างให้ได้มาตรฐานทางวิศวกรรมเพื่อความปลอดภัยของประชาชน ควบคุมดูแลให้การก่อสร้างเป็นไปตามแบบแปลนและ

⁵³ คำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลที่ 10/2548

แบบรูปที่กำหนด และทำนุบำรุงให้อยู่ในสภาพที่สามารถใช้การได้โดยไม่ก่อให้เกิดภัยอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สินของประชาชนอยู่เสมอด้วย คดีนี้จึงเป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับการกระทำละเมิดของจำเลยซึ่งเป็นหน่วยงานทางปกครองอันเกิดจากการที่จำเลยละเลยต่อหน้าที่ในการดำเนินกิจการทางปกครองหรือการบริการสาธารณะที่กฎหมายกำหนดให้จำเลยต้องปฏิบัติและอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครองตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (3) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542”

กรณีตามตัวอย่างนี้ ถ้าหากศาลปกครองมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงว่าผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครประมาทเลินเล่อละเลยต่อหน้าที่เป็นเหตุให้ผู้ฟ้องคดีเสียหาย และสั่งให้กรุงเทพมหานครใช้เงินค่าเสียหายให้กับผู้ฟ้องคดีตามมาตรา 72 (3) หรือ ในทางกลับกันศาลปกครองมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงว่าผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครไม่ได้ประมาทเลินเล่อละเลยต่อหน้าที่ แต่ความเสียหายเกิดขึ้นจากเหตุสุดวิสัย จึงพิพากษายกฟ้อง เช่นนี้ หากในภายหลังผู้ฟ้องคดีนำข้อเท็จจริงเดียวกันนี้มาฟ้องกรุงเทพมหานครและผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครเป็นจำเลยในคดีอาญาฐานกระทำโดยประมาทเป็นเหตุให้ตนได้รับอันตรายแก่กายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 390 หรือได้รับอันตรายสาหัสตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 300 แล้วแต่กรณี ศาลที่พิจารณาคดีอาญาจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ศาลปกครองได้เคยวินิจฉัยเอาไว้ก่อนหน้าแล้วหรือไม่ เพราะคดีทั้งสองมีคู่ความและประเด็นพิพาทชุดเดียวกัน

อนึ่ง มีข้อพิจารณาเกี่ยวกับสภาพของคดีละเมิดทางปกครองตามที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นเป็นกรณีที่สองอยู่ว่า โดยลักษณะแล้วคดีละเมิดทางปกครองถือเป็นคดีแพ่งประเภทหนึ่งซึ่งเดิมทีเดียวอยู่ในเขตอำนาจพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมนั่นเอง เพียงแต่เมื่อมีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ขึ้นมาแล้วกลับส่งผลให้คดีแพ่งดังกล่าวต้องถูกพิจารณาคดีโดยศาลปกครอง ดังนั้น หากพิจารณาสภาพของคดีดังกล่าวที่เป็นคดีแพ่ง และศาลปกครองได้มีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในลักษณะที่เป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญา กล่าวคือ วินิจฉัยว่า ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครไม่ได้ประมาทเลินเล่อละเลยต่อหน้าที่ แต่ความเสียหายเกิดขึ้นจากเหตุสุดวิสัย จึงพิพากษายกฟ้อง เช่นนี้จะถือว่าสอดคล้องกับแนวคำพิพากษาฎีกาที่ 2774/2546⁵⁴ และคำพิพากษา

⁵⁴ คำพิพากษาฎีกาที่ 2774/2546 “โจทก์เคยฟ้องจำเลยที่ 1 และบุตรสาวต่อศาลแพ่งว่าร่วมกันก่อสร้างรั้วคอนกรีตพิพาทที่ที่ดินของโจทก์ ศาลแพ่งวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานของโจทก์ฟังไม่ได้ว่าจำเลยก่อสร้างรั้วคอนกรีตพิพาทที่ที่ดินของโจทก์ พิพาทยกฟ้อง คดีแพ่งดังกล่าวถึงที่สุดแล้ว คำพิพากษาคดีแพ่งดังกล่าวย่อมผูกพันโจทก์และจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นคู่ความในคดีดังกล่าวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 145 วรรคหนึ่ง การที่โจทก์มาฟ้องจำเลยทั้งสองเป็นคดีนี้แม้จะเป็นคดีอาญา แต่คดีนี้มีประเด็นที่ต้องวินิจฉัยว่ารั้วคอนกรีตพิพาทที่ที่ดินของโจทก์หรือไม่ อันเป็นประเด็นโดยตรงในคดีแพ่งดังกล่าว จึงต้องรับฟังว่าจำเลยที่ 1 ไม่ได้ก่อสร้างรั้วคอนกรีตพิพาท

ฎีกาที่ 5175/2547⁵⁵ ที่ให้นำข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญามาใช้รับฟังเป็นยุติในคดีอาญาได้หรือไม่

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเกิดขึ้นได้ทั้งในระบบศาลเดียวกันและระบบศาลต่างกัน โดยเมื่อปัญหานี้เกิดขึ้นแล้วย่อมสร้างความยากลำบากให้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดี เพราะไม่มีกฎหมายกำหนดแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงกรณีนี้เอาไว้ การจะนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 มาบังคับใช้ในฐานะกฎหมายใกล้เคียงอย่างยิ่งก็ไม่อาจทำได้ เนื่องจากไม่มีกฎหมายกำหนดวิธีการอุดช่องว่างเอาไว้เช่นนั้น สถานการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ทางเลือกในการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลในสภาวะเช่นนี้มีอยู่เพียงสองทาง คือ การงดสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหรือ หรือ ปล่อยให้มีการสืบพยานต่อสู้อีกกันอย่างต่อเนื่องที่แล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอิสระ แต่กระนั้นก็ตาม ทางเลือกทั้งสองทางต่างมีข้อควรพิจารณาอยู่ด้วย เพราะหากศาลจะเลือกงดสืบพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ก็ไม่มีกฎหมายให้กระทำเช่นนั้นได้เหมือนกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 หรือหากศาลจะปล่อยให้มีการสืบพยานเต็มรูปแบบแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอิสระก็อาจส่งผลให้คำพิพากษาของศาลขัดแย้งกันเองได้ อนึ่ง สภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นนี้ได้สร้างความสับสนและความยากลำบากของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีทุกฝ่าย โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีซึ่งได้รับผลกระทบนี้มิใคร่บ้างจะได้ศึกษาในหัวข้อต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

รุกกล้าที่ดินของโจทก์ การกระทำของจำเลยที่ 1 จึงไม่มีความผิดฐานบุกรุกตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 362 และมีผลถึงจำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นสามีของจำเลยที่ 1 ด้วย และเมื่อรู้ข้อเท็จจริงคดีพิพาทมิได้รุกกล้าที่ดินของโจทก์แล้ว ข้อเท็จจริงจึงฟังไม่ได้ว่าจำเลยทั้งสองได้ยกย้ายหรือทำลายเครื่องหมายเขตแห่งที่ดินเพื่อถือเอาที่ดินส่วนใดของโจทก์มาเป็นของตนหรือของบุคคลที่สาม ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 363”

⁵⁵ คำพิพากษฎีกาที่ 5175/2547 “เมื่อจำเลยที่ 1 ยื่นคำร้องขอให้พิจารณาใหม่ในคดีที่โจทก์ฟ้องให้ชำระหนี้เงินกู้และในที่สุดศาลฎีกามีคำพิพากษาวินิจฉัยว่ามีเหตุให้พิจารณาใหม่ตามคำร้องของจำเลยที่ 1 โดยฟังข้อเท็จจริงว่าจำเลยที่ 1 ไม่ทราบว่าจะถูกโจทก์ฟ้องให้ชำระหนี้เงินกู้ที่ศาลแพ่ง แต่เพิ่งมาทราบเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2540 ข้อเท็จจริงดังกล่าวจึงเป็นอันยุติและผูกพันโจทก์กับจำเลยที่ 1 ผู้เป็นคู่ความด้วยเหตุนี้เอง การที่โจทก์กล่าวอ้างในฟ้องว่าเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2540 จำเลยทั้งสามร่วมกันโอนที่ดินพิพาททั้งสามแปลงในกรรมสิทธิ์ส่วนของจำเลยที่ 1 ให้แก่จำเลยที่ 2 แสดงให้เห็นว่าในวันตามฟ้องดังกล่าวจำเลยที่ 1 ยังไม่ทราบว่าจะถูกโจทก์ฟ้องให้ชำระหนี้เงินกู้ ดังนั้น ในขณะที่เกิดเหตุตามฟ้อง จึงไม่อาจฟังเป็นยุติว่าจำเลยทั้งสามร่วมกันโอนทรัพย์สินโดยรู้ว่าโจทก์ผู้เป็นเจ้าของได้ใช้สิทธิเรียกร้องทางศาลให้ชำระหนี้ทั้งนี้เพื่อมิให้โจทก์ได้รับชำระหนี้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วน ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด ไม่อาจถือได้ว่าจำเลยทั้งสามมีเจตนาร่วมกันกระทำความผิดฐานโกงเจ้าหนี้ตาม ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 350”

3.2.2 ความสับสนและความยากลำบากของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดี

จากสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น นำมาสู่ความสับสนและความยากลำบากของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นศาล คู่ความ รวมถึงพยานที่มาเบิกความต่อศาล เพราะทุกฝ่ายต่างไม่มั่นใจว่าควรดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปอย่างไร ซึ่งโดยทฤษฎีแล้ว กรณีที่คดีสองคดีมีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันนั้น ศาลสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาได้สองแนวทางดังที่กล่าวมาแล้ว คือ การงดสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น หรือ ปล่อยให้มีการสืบพยานเต็มรูปแบบแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอิสระ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า เมื่อประสบสภาวะไร้หลักเกณฑ์ ศาลมักมีแนวโน้มในการรอฟังผลของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเสียก่อน โดยระหว่างนั้นให้มีการสืบพยานไปเต็มรูปแบบ จากนั้นก็วินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยยึดเอาผลของข้อเท็จจริงในคดีก่อนหน้าเป็นหลักเพื่อไม่ให้คำพิพากษาขัดแย้งกันเอง การปฏิบัติเช่นนี้ส่งผลให้คู่ความต้องสืบพยานซ้ำกันสองครั้ง พยานต้องเบิกความซ้ำกันสองครั้ง ทั้งที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงที่ศาลคดีก่อนเคยวินิจฉัยเอาไว้แล้วได้ ดังนั้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า สภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นสร้างความสับสนและความยากลำบากให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีอย่างมาก โดยในหัวข้อนี้จะแยกอธิบายถึง (ก) ความสับสนและความยากลำบากที่เกิดขึ้นแก่ศาล และ (ข) ความสับสนและความยากลำบากที่เกิดขึ้นแก่คู่ความและพยาน ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

(ก) ความสับสนและความยากลำบากที่เกิดขึ้นแก่ศาล

ตามกระบวนการพิจารณาคดีปกติแล้ว เมื่อถึงวันสืบพยาน คู่ความต่างฝ่ายต่างจะนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงตามที่ตนกล่าวอ้างให้ปรากฏแก่ศาล จากนั้นเมื่อสืบพยานหลักฐานเสร็จ ศาลก็จะรวบรวมพยานหลักฐานทั้งหมดแล้วนำมาซึ่งน้ำหนักเพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคำพิพากษา แต่ในกรณีกลับกันถ้าข้อเท็จจริงนั้นเป็นข้อเท็จจริงที่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น เช่น ข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ศาลก็จำเป็นต้องงดสืบพยานในประเด็นข้อเท็จจริงดังกล่าวแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาไปเลย เพื่อป้องกันไม่ให้ศาลสองศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงขัดแย้งกัน

แต่กระนั้นก็ตาม ในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันประเภทอื่นที่ไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา เช่น คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง คดีแรงงานที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ฯลฯ กลับไม่มีแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงลักษณะนี้ให้กับศาล เมื่อเกิดกรณีเช่นนี้ขึ้นศาลจึงต้องตัดสินใจว่าจะดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปอย่างไร ครั้นจะงดสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีที่เกี่ยวข้องกันก็ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้นได้ ครั้นจะปล่อยให้สืบพยานเต็มรูปแบบแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงใหม่อีกครั้งหนึ่งก็อาจนำมาซึ่งการวินิจฉัยข้อเท็จจริง

ขัดแย้งกันระหว่างศาลสองคดี ด้วยเหตุนี้ ศาลชั้นต้นส่วนใหญ่จึงมักเลือกใช้วิธีการที่ไม่ขัดแย้งต่อกฎหมายและสามารถป้องกันการขัดแย้งกันของคำพิพากษาศาลสองศาลได้ คือ ปล่อยให้มีการสืบพยานหลักฐานเต็มรูปแบบไปก่อน จากนั้นก็จะรองจนกว่าคดีก่อนหน้าจะมีคำพิพากษา แล้วจึงกลับมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีของตนให้ไม่ขัดแย้งกับคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ดังที่ได้สัมภาษณ์ผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ซึ่งเคยประสบปัญหาและความยากลำบากในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงดังกล่าวมาแล้ว ได้แก่ นายจรูญ นาคเสน⁵⁶ ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอาญา และนายสมศักดิ์ ประกอบแสงสวย⁵⁷ ผู้

⁵⁶ สัมภาษณ์, นายจรูญ นาคเสน, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอาญา, 9 สิงหาคม 2559 ความว่า “หากศาลต้องพิจารณาคดีที่ข้อเท็จจริงเดียวกันถูกฟ้องร้องเป็นหลายคดีหรือต่อหลายศาล และคดีดังกล่าวอยู่นอกขอบเขตการบังคับใช้ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 กรณีดังกล่าวถือเป็นปัญหาที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติรองรับไว้ แต่ศาลก็สามารถบริหารจัดการคดีและดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปโดยแยกออกเป็น 2 กรณี กรณีแรก คือ กรณีที่มีผลของคำพิพากษาคดีอื่นแล้ว ศาลสามารถสอบให้คู่ความรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นได้ หรือศาลอาจสืบพยานไปตามปกติแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงให้เป็นไปในทางเดียวกันกับคดีที่มีคำพิพากษาไว้ก่อนแล้วก็ได้ กรณีที่สอง คือ กรณีที่คดีอื่นยังไม่มีผลของคำพิพากษา ศาลสามารถสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงไปตามรูปคดีได้เลยเพื่อให้คดีเสร็จไปโดยเร็ว หรือศาลอาจใช้วิธีจำหน่ายคดีชั่วคราวเพื่อรอฟังผลของคำพิพากษาคดีที่เกี่ยวข้องกันนั้นเสียก่อน จากนั้นเมื่อคดีอื่นมีคำพิพากษาจึงยกคดีขึ้นสืบพยานใหม่แล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงไปในทางเดียวกับคดีที่มีคำพิพากษาไว้ก่อนแล้ว อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การดำเนินคดีมีประสิทธิภาพมากขึ้น หากคดีใดสามารถทำคำทำได้ เช่น คดีแพ่งและคดีอาญาที่มีมูลคดีเดียวกัน ในคดีแพ่งศาลก็ควรกำหนดให้คู่ความทำคำทำโดยเอาผลของคำพิพากษาคดีอาญาเป็นข้อเท็จจริงเสียเลย พร้อมกับให้รับข้อเท็จจริงเรื่องค่าเสียหายส่วนแบ่งไว้ด้วย เพื่อที่ศาลและคู่ความทุกฝ่ายจะไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการสืบพยานอีกครั้งหนึ่ง แต่ถ้าหากคดีใดไม่สามารถใช้กระบวนการพิจารณาคดีตามคำทำได้ เช่น คดีอาญา เมื่อคดีอื่นมีคำพิพากษาแล้ว ศาลสามารถยกคดีขึ้นพิจารณาใหม่และสอบให้คู่ความรับข้อเท็จจริงในประเด็นปลีกย่อยตามคำพิพากษาคดีอื่น จากนั้นในประเด็นหลักที่ว่า จำเลยกระทำความผิดตามฟ้องหรือไม่ ศาลจึงสืบพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้เป็นไปในทางเดียวกับคำพิพากษาคดีที่ได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ก่อนแล้ว แต่กระนั้นก็ตาม มีข้อควรพิจารณาด้วยว่า ในกรณีที่ศาลจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้เป็นไปในทางเดียวกับคำพิพากษาคดีอื่น ศาลควรคำนึงถึงประเภทคดีด้วยว่าคดีที่อยู่ต่อหน้าตนเป็นคดีประเภทใด และคดีที่มีผลของคำพิพากษาแล้วเป็นคดีประเภทใด เพราะหากคดีที่อยู่ต่อหน้าตนเป็นคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของจำเลย ก็ไม่ควรรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีแพ่งที่เป็นเรื่องของทรัพย์สิน หากแต่ควรให้น้ำหนักกับพยานหลักฐานในคดีอาญามากกว่า ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลเป็นไปด้วยความถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และเป็นมาตรฐานเดียวกัน”

⁵⁷ สัมภาษณ์, สมศักดิ์ ประกอบแสงสวย, ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลแพ่ง, 8 สิงหาคม 2559 ความว่า “หากศาลในคดีส่วนแพ่งจำเป็นต้องพิจารณาคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่น และเป็นกรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติรองรับกรณีดังกล่าวไว้ ศาลสามารถใช้วิธีบริหารจัดการคดีได้ 3 แนวทาง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการวินิจฉัยซ้ำคดีขัดแย้งแตกต่างกัน แนวทางแรก คือ ให้ศาลคดีส่วนแพ่งรอฟังผลของคำพิพากษาคดีอื่นว่าวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นว่าอย่างไร จากนั้นจึงวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งให้สอดคล้องกัน แนวทางที่สอง กรณีคดีอยู่ในระหว่างพิจารณา ให้ศาลคดีส่วนแพ่งสอบคู่ความเพื่อให้รับข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งตามผลของคำพิพากษาคดีที่จะเสร็จการพิจารณาก่อนคดีส่วนแพ่ง หรือให้คู่ความทำคำทำในคดีส่วนแพ่งตามผลของคำพิพากษาที่จะเสร็จการพิจารณาก่อนคดีส่วนแพ่ง แนวทางที่สาม คือ ให้ผู้บริหารศาลควบคุมการบริหารจัดการคดีให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่กรณีนี้สามนี้จะใช้ได้ต่อเมื่อคดีส่วนแพ่งและคดีอื่นอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลเดียวกันเท่านั้น ซึ่งวิธีบริหารจัดการคดีทั้ง 3 ทางที่กล่าวมานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว เป็นธรรม มีมาตรฐานเดียวกัน และไม่ขัดแย้งกัน หากคำพิพากษาของศาล

พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลแพ่ง ซึ่งบทสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อศาลต้องประสบกับสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นและต้องตัดสินใจว่าจะดำเนินกระบวนการพิจารณาไปในแนวทางใด ศาลมักเลือกวิธีการที่ไม่ขัดแย้งต่อกฎหมายและสามารถทำให้คำพิพากษาของศาลเป็นเอกภาพได้ด้วยการปล่อยให้มีการสืบพยานหลักฐานกันอย่างเต็มที่ตามรูปแบบปกติ จากนั้นรอฟังผลของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อน แล้วจึงวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีหลังให้เป็นไปตามข้อเท็จจริงในคำพิพากษาคดีก่อน อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาอย่างไม่ละเอียดอาจเห็นว่า การยึดเอาผลของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเป็นหลักแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีหลังให้เป็นไปตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าจะใช้แก้ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นได้ แต่ในทางกลับกันหากพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะพบว่า การวินิจฉัยข้อเท็จจริงด้วยวิธีการนี้เป็นเพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของศาลแต่ละคดีเท่านั้น ซึ่งอาจไม่ถูกต้องตามลำดับขั้นตอนของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่ศาลจะต้องฟังพยานหลักฐานจนสิ้นกระแสความเสียก่อนจึงจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้ นอกจากนี้ การปล่อยให้คู่ความนำพยานหลักฐานเข้าสืบเต็มรูปแบบทั้งที่อย่างไรเสียศาลก็ต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงไม่ให้ขัดแย้งกับคำพิพากษาคดีก่อนหน้าอยู่แล้วย่อมสร้างภาระหนักหน่วงให้กับคู่ความที่ต้องนำพยานหลักฐานมาสืบพยานกันสองครั้ง ตัวพยานบุคคลก็ต้องเข้าเบิกความต่อศาลสองครั้ง รวมถึงเป็นการสิ้นเปลืองเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีของทั้งภาครัฐและภาคเอกชนอันเกิดจากการสืบพยานซ้ำซ้อนกันสองครั้งอีกด้วย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ข) ความสับสนและความยากลำบากที่เกิดขึ้นแก่คู่ความและพยาน

ผลกระทบจากการที่ศาลมักดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นด้วยการยึดเอาผลของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเป็นหลักแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีหลังให้เป็นไปตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าก็คือ คู่ความที่เกี่ยวข้องในกระบวนการพิจารณาจะต้องนำพยานหลักฐานเข้าแสดงต่อศาลซ้ำกันสองครั้ง รวมถึงพยานบุคคลที่จะต้องเข้าเบิกความต่อศาลในเรื่องเดิมซ้ำกันสองรอบ ทั้งที่อย่างไรเสียก็ไม่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงให้แตกต่างไปจากที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าได้ ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์ นายเทพประทานพร ทองคลัง⁵⁸ พนักงานอัยการประจำ

วินิจฉัยข้อเท็จจริงแตกต่างกันย่อมส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือขององค์กรศาล แต่ทั้งนี้ ศาลในคดีส่วนแพ่งก็ควรมีบทบาทในการเข้าไปตรวจสอบคู่ความว่า คำพิพากษาคดีก่อนหน้ามีความถูกต้องชอบธรรมเพียงพอที่จะให้ผลผูกพันคดีส่วนแพ่งได้หรือไม่ ทั้งนี้ เนื่องจากการรับฟังข้อเท็จจริงแต่ละสำนวนคดีอาจมีความแตกต่างกันซึ่งส่งผลต่อการปรับบทกฎหมาย เช่น ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน สำนวนคดีหนึ่งคู่ความอาจแถลงรับข้อเท็จจริงแบบหนึ่ง แต่อีกสำนวนหนึ่งไม่มีการแถลงรับข้อเท็จจริง แต่ นำสืบตามปกติและศาลรับฟังข้อเท็จจริงแตกต่างจากการรับข้อเท็จจริงของคู่ความ ข้อเท็จจริงที่แตกต่างกันทั้งสองสำนวนดังกล่าวย่อมมีผลต่อการปรับบทกฎหมายที่แตกต่างกันได้”

⁵⁸ สัมภาษณ์, เทพประทานพร ทองคลัง, พนักงานอัยการประจำสำนักงานอัยการสูงสุด, 16 มิถุนายน 2559 ความว่า “การดำเนินคดีกับจำเลยตามกฎหมายป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินมีทั้งการดำเนินคดีในส่วนแพ่งซึ่ง

สำนักงานอัยการสูงสุด ซึ่งมีประสบการณ์ในการเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาฐานฟอกเงิน และในขณะเดียวกันก็เป็นผู้ร้องขอให้ศาลมีคำสั่งริบทรัพย์สินให้ตกเป็นของแผ่นดิน รวมถึงสัมภาษณ์เจ้าพนักงานสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ไม่ประสงค์ให้ระบุนาม)⁵⁹ ซึ่งต้องเป็นพยานเข้าเบิกความในการดำเนินคดีฟอกเงินทั้งในส่วนของคดีอาญาฐานฟอกเงิน และในส่วนคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ทำให้ทราบว่า ทั้งคู่ความซึ่งต้องแสวงหาพยานหลักฐานมานำเสนอต่อศาล และพยานบุคคลซึ่งต้องเข้าเบิกความต่อศาล ต่างประสบความสำเร็จอย่างมากในการดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นทั้งสิ้น ดังนั้น จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การที่ไม่มีแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นไม่เพียงแต่จะสร้างความสับสนและความยากลำบากให้กับศาล ซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะดำเนินกระบวนการพิจารณาไปในแนวทางใด แต่ยังสร้างความสับสนและความยากลำบากให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกระบวนการพิจารณาทุกฝ่ายอีกด้วย ไม่เพียงเท่านั้น สภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นยังส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเมื่อศาลไม่มีแนวทางในการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่แน่นอนและเป็นเอกภาพ ย่อมเกิดเป็นคำถามต่อสังคมถึงมาตรฐานในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมของศาลดังจะกล่าวต่อไปนี้

3.2.3 ความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนต่อองค์กรตุลาการ

ความไม่แน่นอนในแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่เกิดขึ้นจากสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง นอกจากจะสร้างความยากลำบากให้แก่ศาล คู่ความ และพยานที่ต้องเข้าเบิกความต่อศาลแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และความเชื่อถือศรัทธาในมาตรฐานการอำนวยความสะดวกยุติธรรมของศาลอีกด้วย กล่าวคือ เมื่อไม่มีกฎหมายกำหนดเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มี

เป็นการร้องขอให้ทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดตกเป็นของแผ่นดิน และการดำเนินคดีส่วนอาญาในความผิดฐานฟอกเงินตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 มาตรา 5 โดยคดีทั้งสองส่วนต่างต้องมีการนำสืบว่าทรัพย์สินที่เจ้าพนักงานยึดไว้เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิด ซึ่งหมายความว่าต้องมีการนำพยานหลักฐานมาสืบข้อเท็จจริงในประเด็นเรื่องเดียวกันถึงสองครั้ง พยานต้องเดินทางมาเบิกความที่ศาลเพื่อพูดเรื่องเดิมสองครั้งเป็นอย่างน้อย โดยในการเดินทางมาศาลแต่ละครั้งก็มีทั้งต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายที่ต้องเสียไปด้วย”

⁵⁹ สัมภาษณ์ ไม่ประสงค์ให้ระบุนาม, เจ้าพนักงานสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน, 16 มิถุนายน 2559 ความว่า “พยานในคดีฟอกเงินมักต้องไปเบิกความต่อศาลทั้งในส่วนคดียึดทรัพย์สินทางแพ่งและในส่วนความผิดอาญาฐานฟอกเงิน โดยทั้งสองคดีจะต้องเบิกความและนำเสนอพยานหลักฐานตามแนวทางที่คณะกรรมการธุรกรรมทำสำนวนคดีมา เพื่อพิสูจน์ว่าทรัพย์สินที่สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินยึดไว้เป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด โดยมากในคดีส่วนอาญาจะเสร็จการพิจารณาและมีคำพิพากษาก่อนคดีส่วนแพ่ง ซึ่งถ้าศาลอาญาพิพากษาลงโทษจำเลยก็มักขอนำสืบต่อผู้ในประเด็นเดิมซ้ำอีกในคดีส่วนแพ่งโดยอ้างเหตุเพื่อความเป็นธรรม พยานก็มีหน้าที่ต้องเบิกความในเรื่องเดิมซ้ำอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้สามารถยึดทรัพย์สินทางแพ่งได้”

ข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น เท่ากับไม่มีบทบังคับให้ศาลต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาไปในทางใดทางหนึ่ง การตัดสินใจเลือกแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาจึงขึ้นอยู่กับศาลเท่านั้น ศาลบางคดีอาจเลือกใช้วิธีการรอฟังผลการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดก่อน แล้วจึงวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน แต่ศาลบางคดีอาจถือว่าไม่มีบทบังคับให้ต้องทำเช่นนั้น จึงสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงเองทั้งหมดโดยอิสระตามแต่ดุลพินิจ

การที่ศาลสามารถเลือกแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาในทางใดตามที่เห็นสมควรก็ได้ นั้น ย่อมนำมาซึ่งความแตกต่างในแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คู่ความในคดีไม่สามารถคาดการณ์หรือวางแผนการดำเนินคดีได้ นอกจากนี้ หากศาลคดีใดเลือกสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงเองทั้งหมดโดยอิสระ โดยถือว่าไม่มีกฎหมายบังคับให้ต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามกันนั้น ย่อมอาจนำมาซึ่งผลของคำพิพากษาที่ขัดแย้งกันเอง จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาลขาดความเป็นเอกภาพทั้งในแง่ของแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาและในแง่ของการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้ย่อมนำไปสู่การตั้งคำถามของสังคมถึงมาตรฐานในการอำนวยความสะดวกขององค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะในมุมมองของประชาชนที่ไม่มีความรู้ด้านกฎหมาย มาตรฐานหรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนับเป็นเรื่องสำคัญของการพิจารณาพิพากษาคดี ทั้งนี้ ตัวอย่างของความสับสน และความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนต่อศาลที่ลดน้อยลงจากการที่ศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงขัดแย้งกันเองในอดีตมีดังนี้

ในคดี *People of the State of California v. Orenthal James Simpson (1995)*⁶⁰ หรือที่รู้จักกันในชื่อคดี O.J. Simpson ซึ่งถูกยกให้เป็นคดีแห่งศตวรรษ เป็นคดีที่นาย O.J. Simpson นักอเมริกันฟุตบอลชื่อดังชาวอเมริกันถูกฟ้องในข้อหาฆ่านาง Nicole Brown Simpson ภริยา และนาย Ron Goldman พนักงานเสิร์ฟที่ภัตตาคารแห่งหนึ่ง กระบวนการพิจารณาดำเนินไปเป็นเวลา 11 เดือนเศษจนท้ายที่สุดคณะลูกขุนมีคำตัดสินว่านาย O.J. Simpson ไม่มีความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ทั้งนี้ เนื่องจากทนายฝ่ายจำเลยสามารถโน้มน้าวให้คณะลูกขุนเห็นว่าคดียังคงมีข้อสงสัยหลายประการว่า นาย O.J. Simpson เป็นผู้กระทำความผิดหรือไม่ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องผลการตรวจรหัสทางพันธุกรรม (D.N.A.) ซึ่งมีข้อสงสัยว่าได้กระทำตามมาตรฐานหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการดำเนินคดีอาญา ครอบครัวของนาง Nicole Brown Simpson และนาย Ron Goldman ได้ฟ้องร้องให้นาย O.J. Simpson ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายจากการฆ่าบุคคลทั้งสองตาย ซึ่งต่อมามีคณะลูกขุนมีมติเป็นเอกฉันท์ให้นาย O.J. Simpson ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายกว่า 30 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ให้แก่ครอบครัวของบุคคลทั้งสอง⁶¹ จะเห็นได้ว่า ในภาพรวมของคดีทั้งสอง ศาลในคดีส่วนอาญาและคดีส่วนแพ่งตัดสินข้อเท็จจริงแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แม้ความแตกต่างระหว่างผลการวินิจฉัยข้อเท็จจริงใน

⁶⁰ *The People of the State of California vs Orenthal James Simpson (1995)*

⁶¹ *Goldman v. Simpson (2008)*

คดีส่วนแพ่งและคดีส่วนอาญาอาจอธิบายได้ด้วยหลักมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแพ่งและคดีอาญาที่แตกต่างกันก็ตาม แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าความแตกต่างในผลของคำพิพากษานี้นำมาซึ่งการตั้งคำถามของประชาชนจำนวนมากต่อมาตรฐานการอำนวยความสะดวกของศาลในประเทศสหรัฐอเมริกา⁶²

ในประเทศไทยเคยเกิดกรณีที่ศาลสองคดีวินิจฉัยข้อเท็จจริงขัดแย้งกันมาแล้วเช่นกัน โดยคำวินิจฉัยคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550 คณะตุลาการรัฐธรรมนูญวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่อัยการสูงสุดร้องขอให้มีคำสั่งยุบพรรคไทยรักไทยไว้ตอนหนึ่งว่า⁶³

“ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า พลเอก ธรรมรักษ์และนายพงษ์ศักดิ์ร่วมกันสนับสนุนให้นายบุญทวีศักดิ์ นายสุขสันต์ และนายอมรวิทย์ แก้ไขเปลี่ยนแปลงฐานข้อมูลสมาชิกพรรคผู้ถูกร้องที่ 2 และพลเอก ธรรมรักษ์กับนายพงษ์ศักดิ์ให้เงินสนับสนุนพรรคผู้ถูกร้องที่ 2 เป็นค่าใช้จ่ายในการส่งผู้สมัครแบบแบ่งเขตเลือกตั้งลงแข่งขันกับผู้สมัครพรรคผู้ถูกร้องที่ 1”

การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในส่วนนี้มีผลต่อไปให้คณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีคำสั่งให้ยุบพรรคไทยรักไทยในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตามในคดีส่วนอาญาที่พนักงานอัยการพิเศษ ฝ่ายคดีพิเศษ 5 เป็นโจทก์ยื่นฟ้องพลเอก ธรรมรักษ์ เป็นจำเลยที่ 1 กับพวกรวม 5 คน สำหรับการกระทำเดียวกันในความผิดตามพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดของพนักงานในองค์การหรือหน่วยงานของรัฐ พ.ศ.2502 มาตรา 6, 11 ศาลอุทธรณ์ในคดี อ.961/2553 มีคำพิพากษาถึงที่สุดวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้ว่า⁶⁴

“... แม้โจทก์จะมีหลักฐานเป็นภาพจากกล้องวงจรปิดที่ได้จากศาลาว่าการกระทรวงกลาโหม ที่พวกจำเลยเดินอยู่บนระเบียง โดยภาพช่วงที่เข้าไปยังกระทรวงกลาโหม และออกจากกระทรวงกลาโหม แตกต่างกันตรงที่ปรากฏของสีขาในมือของบุคคลที่ปรากฏในภาพวงจรปิด แต่โจทก์ก็ไม่มีประจักษ์พยานเบิกความยืนยันว่าพวกจำเลยได้เข้าไปพบจำเลยที่ 1 ภายในห้องรับรอง และจำเลยที่ 1 จะเป็นผู้มอบของที่อาจจะมีการบรรจุเงินในซองดังกล่าวให้กับจำเลยที่ 3 เพื่อไปมอบต่อให้กับจำเลยที่ 4 และ 5 นำไปให้จำเลยที่ 2 จริงหรือไม่ จำเลยที่ 1 ให้การปฏิเสธมาโดยตลอด คงมีเพียงคำให้การของจำเลยที่ 3 และ 4 ในชั้นสอบสวนเท่านั้นว่าไปพบจำเลยที่ 1 ซึ่งคำให้การดังกล่าวเสมือนเป็นคำชดทอดของผู้ต้องหาด้วยกัน จึงต้องรับฟังด้วยความระมัดระวัง เพราะคดีมีอัตราโทษจำคุกสูง

⁶² Nolo, What's the difference between a civil judgment and a criminal conviction [Online], 9 March 2018. Source <http://www.nolo.com/legal-encyclopedia>.

⁶³ คำวินิจฉัยคณะกรรมการตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550

⁶⁴ คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่ อ.961/2553

ถึง 10 ปี ซึ่งในชั้นสืบพยานจำเลยที่ 3 และ 4 ก็ไม่ได้เบิกความยืนยันตาม คำให้การชั้นสอบสวน พยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบมายังมีความสงสัยตามสมควร ว่าจำเลยที่ 1 ได้ร่วมกับจำเลยที่ 3 - 5 สนับสนุนจำเลยที่ 2 กระทำผิด จึงยก ประโยชน์แห่งความสงสัย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227...”

เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้วพบว่า คำวินิจฉัยตุลาการรัฐธรรมนูญที่ 3-5/2550 กับคำ พิพากษาศาลอุทธรณ์ที่ อ.961/2553 ต่างมีปัญหาข้อเท็จจริงที่ต้องวินิจฉัยว่าพลเอก ธรรมรักษ์ อิศ รางกูร ณ อยุธยา ให้เงินสนับสนุนพรรคการเมืองอื่น ๆ เพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งแข่งกับพรรคไทยรัก ไทยหรือไม่ อย่างไรก็ตาม ศาลทั้งสองศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงต่างกัน กล่าวคือ ตุลาการรัฐธรรมนูญ วินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยเชื่อว่าพลเอก ธรรมรักษ์ ให้เงินสนับสนุนพรรคการเมืองอื่น ๆ ในการลงสมัคร รับเลือกตั้งจริง แต่ศาลอุทธรณ์กลับวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาว่า พยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบยังมี ข้อสงสัยตามสมควรว่าพลเอก ธรรมรักษ์ เป็นผู้ให้การสนับสนุนเงินแก่พรรคการเมืองอื่น ๆ ในการลง สมัครรับเลือกตั้งหรือไม่ จึงพิพากษายกฟ้อง ความแตกต่างในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงนี้นำมาซึ่งกระแส วิพากษ์วิจารณ์ถึงการทำงานขององค์กรตุลาการ อีกทั้งยังสร้างความสับสนให้กับประชาชนในสังคม ดังที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ ว่าแท้จริงแล้วพลเอก ธรรมรักษ์ เป็นผู้สนับสนุนเงินให้แก่พรรคการเมืองอื่น ๆ เพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งแข่งกับพรรคไทยรักไทยหรือไม่

ปัญหาความขัดแย้งของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาสองคดีในประเทศไทยนอกจากที่ ยกตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังคงมีอยู่อีกหลายกรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกิดขึ้นและพบเจอได้บ่อยที่สุดใน การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีคือ คดีอาญาที่จำเลยซึ่งเป็นเยาวชนร่วมกันกระทำความผิดกับจำเลยซึ่ง เป็นผู้ใหญ่ คดีลักษณะนี้จำเลยทั้งสองคนจะถูกแยกฟ้องโดยจำเลยซึ่งเป็นเยาวชนจะถูกฟ้องต่อศาล เยาวชนและครอบครัว ส่วนจำเลยซึ่งเป็นผู้ใหญ่จะถูกฟ้องต่อศาลจังหวัดหรือศาลชั้นต้นอื่น ๆ แล้วแต่ กรณี ดังนั้น จึงมีบ่อยครั้งที่ศาลเยาวชนและครอบครัวพิพากษายกฟ้องจำเลยซึ่งเป็นเยาวชน โดยไม่ เชื่อว่าจำเลยกระทำความผิดตามฟ้อง แต่ศาลจังหวัดกลับพิพากษาลงโทษจำเลยซึ่งเป็นผู้ใหญ่โดยเชื่อ ว่าร่วมกับพวก (จำเลยซึ่งเป็นเยาวชน) กระทำความผิดจริงตามฟ้อง ผลของคำพิพากษาที่ขัดแย้งกัน เช่นนี้อาจทำให้ประชาชนทั่วไปที่ไม่เข้าใจกฎหมายพยานหลักฐานของศาลในแต่ละคดีเกิดความสงสัย ในมาตรฐานการทำงานของศาลได้เช่นกัน

สรุปได้ว่าผลกระทบที่เกิดจากสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มี ข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น นอกจากจะสร้างความสับสนและความยากลำบากในการดำเนิน กระบวนการพิจารณาให้กับศาล คู่ความ และพยานบุคคลแล้ว การที่ศาลสองคดีต่างดำเนินกระบวนการ พิจารณาไปในแนวทางที่ต่างกัน รวมถึงวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันออกมาแตกต่างกันไม่เป็นเอกภาพ นั้น ยังส่งผลกระทบต่อความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนที่มีให้แก่องค์กรตุลาการอีกด้วย อนึ่ง เมื่อ

ทราบแล้วว่าสถานะไร้อักษรหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น สร้างความสับสน ความยากลำบาก และความเสียหาย ให้แก่ศาล คู่ความ พยาน รวมถึงสังคมโดยรวมอย่างไร ลำดับต่อไปจะพิจารณาถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในปัจจุบันเท่าที่ปรากฏในระบบกฎหมายไทย ว่ามีบทบัญญัติแห่งกฎหมาย แนวคำพิพากษา หรือความเห็นที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นอย่างไรบ้าง เพื่อนำมาวิเคราะห์ว่าวิธีการที่ใช้แก้ปัญหาในปัจจุบันมีความเหมาะสมแล้วหรือไม่

3.3 กฎหมาย แนวคำพิพากษา และความเห็นที่เกี่ยวข้องกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น

ในหัวข้อที่ผ่านมาได้ทราบแล้วว่าระบบกฎหมายไทยประสบปัญหาเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็น ศาล คู่ความ พยาน รวมถึงสังคมโดยรวมด้วย อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า แม้ระบบกฎหมายไทยจะไม่ได้กำหนดชัดถึงแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นไว้อย่างครอบคลุม แต่ก็มีคำวินิจฉัยถึงกรณีดังกล่าวเช่นกัน โดยแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเท่าที่ปรากฏในระบบกฎหมายไทยมีทั้งที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายลายลักษณ์อักษร แนวบรรทัดฐานคำพิพากษา รวมถึงความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาอีกด้วย ดังนั้น ในบทนี้จะนำศึกษาถึงแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเท่าที่ปรากฏในระบบกฎหมายไทย เพื่อให้ทราบว่าระบบกฎหมายไทยมีแนวทางในการจัดการกับปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร โดยจะเริ่มจากการศึกษากฎหมายลายลักษณ์อักษร แนวบรรทัดฐานคำพิพากษา และความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา ตามลำดับดังต่อไปนี้

3.3.1 กฎหมายลายลักษณ์อักษร

กฎหมายลายลักษณ์อักษรในประเทศไทยที่กำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นค่อนข้างมีลักษณะกระจัดกระจายอยู่ตามกฎหมายฉบับต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่า แม้ระบบกฎหมายไทยมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่บัญญัติถึงการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นอยู่บ้าง แต่ยังไม่ครอบคลุมกับสภาพที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ เพราะกฎหมายลายลักษณ์อักษรส่วนใหญ่จะบัญญัติถึงเฉพาะแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หรือคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีแพ่งด้วยกันเท่านั้น ทำให้คำพิพากษายลายลักษณ์อักษรที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันยังไม่สามารถแก้ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นได้ ทั้งนี้ กฎหมายลายลักษณ์อักษรที่บัญญัติถึงแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเท่าที่ปรากฏในระบบกฎหมายไทยมีดังนี้

(ก) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 (คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา)

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 กำหนดแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเอาไว้อย่างชัดเจนว่า “ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา” ดังนั้น หากคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกันเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเสียแล้ว ศาลในคดีแพ่งย่อมตกอยู่ในบังคับให้ต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา โดยถือว่าข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาเป็นข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ในคดีส่วนแพ่ง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (2) ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15⁶⁵ ยกตัวอย่างเช่น โจทก์ฟ้องจำเลยเป็นคดีอาญาขอให้ลงโทษจำเลยฐานทำร้ายร่างกายเป็นเหตุให้โจทก์ได้รับอันตรายสาหัส ศาลในคดีอาญาวินิจฉัยข้อเท็จจริงว่าจำเลยทำร้ายร่างกายโจทก์เป็นเหตุให้โจทก์ได้รับอันตรายสาหัสจริงและพิพากษาลงโทษจำเลย ต่อมาเมื่อโจทก์นำข้อเท็จจริงเดียวกันนี้ไปฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนทางแพ่ง ศาลในคดีส่วนแพ่งก็จำต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงว่าจำเลยทำร้ายร่างกายโจทก์อันเป็นการละเมิด โดยผลของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 นี้เอง จะวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นประการอื่นให้แตกต่างจากผลของคดีอาญาไม่ได้ บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 นี้ นับเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น

(ข) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 (คดีแพ่งที่ดำเนินคดีแบบกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา)

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 เป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นที่เกิดขึ้นมาล่าสุด หากพิจารณาโดยเนื้อหาแล้วพบว่า บทบัญญัติมาตรานี้เกิดขึ้นมาเพื่อรับรองการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class action) ซึ่งเป็นการดำเนินคดีแพ่งรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นมาเมื่อครั้งประกาศใช้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวล

⁶⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 11574/2555 “คดีนี้เป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา และคดีในส่วนอาญาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดวินิจฉัยว่า จำเลยบุกรุกเข้าไปขุดดินในที่ดินของโจทก์โดยไม่ชอบ ซึ่งเป็นการวินิจฉัยไปตามคำบรรยายฟ้องในคดีอาญาว่า จำเลยเข้าไปในที่ดินพิพาท ขุดดินปรับพื้นที่แต่งบ่อเลี้ยงกุ้ง 6 บ่อ รวมเนื้อที่บุกรุก 18 ไร่เศษ อันเป็นการรบกวนการครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของผู้เสียหาย (โจทก์) โดยปกติสุข ข้อเท็จจริงดังกล่าวตามทางวินิจฉัยในคดีอาญาจึงผูกพันคดีนี้ซึ่งเป็นคดีแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 จำเลยจึงไม่อาจอ้างข้อเท็จจริงให้เป็นอย่างอื่นได้ ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 84 (2)”

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ.2558 แต่กระนั้นก็ตาม เมื่อพิจารณาบทบัญญัติมาตรานี้โดยละเอียดแล้วก็พบว่าเป็นการบัญญัติถึงคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเช่นกัน เพียงแต่มีการเพิ่มรายละเอียดเล็กน้อยขึ้นมาเท่านั้น ดังนี้

“ในกรณีที่การฟ้องคดีแบบกลุ่มตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ เป็นคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญา แม้ว่าจะมีการฟ้องเป็นคดีอาญาแล้วก็ตาม ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มอาจพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่ต้องรอให้ศาลคดีอาญามีคำพิพากษา ก่อน และหากศาลในคดีอาญาได้มีคำพิพากษาแล้ว

(1) ในกรณีที่คำพิพากษาคดีส่วนอาญานั้นได้วินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำความผิด ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา

(2) ในกรณีที่คำพิพากษาคดีส่วนอาญานั้นได้วินิจฉัยเป็นอย่างอื่น ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา”

บทบัญญัติแห่งกฎหมายมาตรานี้กำหนดแนวทางการวินิจฉัยคดีแพ่งที่ดำเนินคดีแบบกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเอาไว้โดยมีแนวทางสอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ดังนั้น ศาลในคดีแพ่งที่ดำเนินคดีแบบกลุ่มจึงไม่อาจวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้แตกต่างไปจากที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาได้ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างประการหนึ่งระหว่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 กับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ก็คือ หากศาลในคดีส่วนอาญามีคำพิพากษายกฟ้อง ศาลในคดีส่วนแพ่งที่มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาแต่ประการใด

(ค) พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 54

เนื่องจากศาลทหารเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่ทหารกระทำความผิด ดังนั้น จึงอาจมีกรณีที่คดีแพ่งมีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจของศาลทหารได้ ด้วยเหตุนี้ พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 54 จึงบัญญัติหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาศาลทหารเอาไว้ในลักษณะเดียวกันกับที่ปรากฏในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 46 ว่า “ในการพิพากษาคดีแพ่ง ศาลพลเรือนจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาของศาลทหาร” ทั้งนี้ เพื่อไม่ให้ศาลแพ่งซึ่งเป็นศาลพลเรือนวินิจฉัยข้อเท็จจริงแตกต่างไปจากที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาของศาลทหาร ยกตัวอย่างเช่น ศาลทหารวินิจฉัยว่าโจทก์ลักเช้คจากจำเลยไป ดังนี้ คดีแพ่งที่โจทก์ฟ้องจำเลยเรียกเงินตามเช็คที่

โจทก์กลับมา จำต้องถือตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาดังกล่าว ซึ่งฟังข้อเท็จจริงว่าโจทก์ลักเช็คพิพาทมาจากจำเลยไปขึ้นเงินโดยไม่มีมูลหนี้ต่อกัน จำเลยจึงไม่ต้องรับผิดชอบชำระเงินตามเช็คให้แก่โจทก์ (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2651/2520)

(ง) พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 30 (คดีผู้บริโภคที่เกี่ยวข้องกับคดีผู้บริโภคอื่น)

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 30 วางหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่ผู้บริโภคหลายรายต่างแยกกันฟ้องผู้ประกอบการธุรกิจอันเนื่องมาจากสินค้าที่ผลิตออกมามีข้อบกพร่องเหมือนกันทุกชิ้นซึ่งเกิดจากความบกพร่องของกระบวนการผลิต⁶⁶ ดังนี้

“ถ้าภายหลังที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีผู้บริโภคแล้ว ปรากฏว่ามีการฟ้องผู้ประกอบการรายเดียวกันเป็นคดีผู้บริโภคอีก โดยข้อเท็จจริงที่พิพาทเป็นอย่างไรก็ตามคดีก่อนและศาลในคดีก่อนได้วินิจฉัยไว้แล้ว ศาลในคดีหลังอาจมีคำสั่งให้ถือว่าข้อเท็จจริงในประเด็นนั้นเป็นอันยุติเช่นเดียวกับคดีก่อนโดยไม่ต้องสืบพยานหลักฐาน เว้นแต่ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงในคดีก่อนนั้นยังไม่เพียงพอแก่การวินิจฉัยชี้ขาดคดี หรือเพื่อให้โอกาสแก่คู่ความที่เสียเปรียบต่อคู่คดี ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบเองหรืออนุญาตให้คู่ความนำพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติมตามที่เห็นสมควรก็ได้”

หากไม่มีกฎหมายมาตรานี้ เมื่อผู้บริโภคคนหนึ่งฟ้องผู้ประกอบการธุรกิจเป็นคดีอันเนื่องมาจากกระบวนการผลิตบกพร่องและศาลได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้แล้ว หากภายหลังมีผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายจากสินค้าที่เกิดจากกระบวนการผลิตเดียวกันมาฟ้องผู้ประกอบการธุรกิจเป็นคดีที่มีข้อพิพาทเดียวกันกับคดีก่อนอีก ผู้บริโภคภายหลังก็ต้องมีภาระในการพิสูจน์เพื่อให้ผู้ประกอบการธุรกิจรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นอีก ดังนั้น พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 30 จึงเป็นกฎหมายบทหนึ่งที่ว่าแนวทางกรวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นเอาไว้เช่นเดียวกับบทบัญญัติที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตที่สำคัญว่าพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 30 ใช้บังคับกับกรณีที่เกิดคดีก่อนหน้าและคดีหลังเป็นคดีผู้บริโภคทั้งสองคดี อีกทั้งยังมีความแตกต่างจากบทบัญญัติก่อนหน้ามาตรานี้ ๓ ประการที่แม้ผู้บริโภคที่นำคดีมาฟ้องจะไม่ได้เป็นคู่ความในคดีแรก แต่กฎหมายมาตรานี้ก็ให้ศาลถือข้อเท็จจริง

⁶⁶ ชาญณรงค์ ปราณีจิตต์, คำอธิบายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 (กรุงเทพมหานคร: 2551), หน้า 108.

เป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีแรกได้ ซึ่งนับเป็นข้อยกเว้นประการหนึ่งของหลักที่ว่าคำพิพากษาย่อมผูกพันเฉพาะคู่ความในคดีเท่านั้น

(จ) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 (คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีแพ่งอื่น)

“หลักคำพิพากษาผูกพันคู่ความ” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 นับเป็นหลักกฎหมายที่มีความสำคัญอย่างมากในระบบกฎหมายวิธีสบัญญัติของไทย กล่าวคือ เมื่อใดก็ตามที่ศาลได้มีคำพิพากษาแล้ว คู่ความในคดีย่อมต้องถูกผูกพันตามคำพิพากษานั้น โดยผลของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ซึ่งบัญญัติไว้ดังนี้

“ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยอุทธรณ์ฎีกา และการพิจารณาใหม่ คำพิพากษาหรือคำสั่งใด ๆ ให้ถือว่าผูกพันคู่ความในกระบวนการพิจารณาของศาลที่พิพากษาหรือมีคำสั่งนับตั้งแต่วันที่ได้พิพากษาหรือมีคำสั่ง จนถึงวันที่คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นได้ถูกเปลี่ยนแปลง แก้ไข กลับหรืองดเสีย ถ้าหากมี ...”

หากพิจารณาตามตัวอักษรโดยละเอียดแล้ว บทบัญญัติมาตรานี้ไม่ได้กำหนดแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นไว้โดยตรง อย่างไรก็ตาม “หลักคำพิพากษาผูกพันคู่ความ” นับเป็นหลักกฎหมายที่เป็นรากฐานของ “หลักผลผูกพันในข้อเท็จจริงแห่งคดี” ซึ่งเป็นเรื่องของการวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้าอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้ในทางปฏิบัติ ศาลฎีกาจึงวางแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาคดีความบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ให้บังคับเป็นแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีแพ่งอื่นอีกด้วย ดังที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1275/2521 ดังนี้⁶⁷

“คดีก่อนโจทก์จำเลยพิพาทกันเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินว่าใครจะเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่พิพาท แต่คดีนี้โจทก์ฟ้องว่า ศาลได้พิพากษาชี้ขาดในคดีก่อนแล้วว่าโจทก์เป็นฝ่ายครอบครองที่พิพาท จำเลยมิได้ครอบครอง จำเลยยังไปขอออกโฉนด ขอให้ศาลสั่งยกเลิกคำขอออกโฉนดของจำเลย และห้ามจำเลยเกี่ยวข้องหรือกระทำการใด ๆ อันเป็นการรบกวนสิทธิครอบครองของโจทก์ ประเด็นในคดีจึงเป็นคนละประเด็นกับคดีก่อน ไม่เป็นฟ้องซ้ำตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 148

⁶⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1275/2521

ศาลพิพากษายกคำร้องของโจทก์ในคดีก่อน เพราะไม่อาจพิพากษาให้โจทก์ได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินมือเปล่าและกรรมไม่เข้าประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1382 แต่ศาลได้วินิจฉัยชี้ขาดและคดีถึงที่สุดแล้วว่าโจทก์เป็นผู้ครอบครองที่พิพาทจำเลยไม่ได้ครอบครอง คำวินิจฉัยดังกล่าวย่อมผูกพันคู่ความในคดีนี้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 จำเลยจะอ้างว่าตนเป็นผู้ครอบครองที่พิพาทไม่ได้”

ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 เป็นกฎหมายที่ถึงแม้จะไม่ได้บัญญัติถึงการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีเกี่ยวเนื่องเอาไว้โดยตรง แต่ในทางปฏิบัติก็สามารถใช้เป็นแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นได้

ข้อมูลที่ศึกษามาข้างต้นทำให้ทราบว่า ระบบกฎหมายไทยมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่บัญญัติถึงแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นอยู่ 5 มาตรา ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 และมาตรา 222/7 พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 54 และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคร พ.ศ. 2551 มาตรา 30 อย่างไรก็ตาม กฎหมายทั้ง 5 มาตราดังกล่าวเพียงกำหนดแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นไว้เฉพาะสำหรับคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีแพ่งอื่น และคดีผู้บริโภคที่เกี่ยวข้องกับคดีผู้บริโภคเท่านั้น ซึ่งยังไม่ครอบคลุมคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นทุกประเภท โดยยังมีคดีเกี่ยวเนื่องอีกหลายแง่มุมที่ยังคงประสบภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ในหัวข้อถัดไปจะศึกษาถึงแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาที่พยายามอุดช่องว่างของสภาวะไร้หลักเกณฑ์ด้วยการวางแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นนอกเหนือจากที่กฎหมายลายลักษณ์อักษรวางแนวทางเอาไว้ เพื่อจะได้ทราบว่ายังมีแง่มุมใดอีกบ้างที่จำเป็นต้องกำหนดแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดี

3.3.2 แนวบรรทัดฐานคำพิพากษา

การพิจารณาว่าระบบกฎหมายไทยปัจจุบันกำหนดแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นไว้อย่างไรบ้างนั้น นอกจากพิจารณาจากกฎหมายลายลักษณ์อักษรแล้วยังต้องพิจารณาจากแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาต่าง ๆ ด้วย เพราะศาลเป็นผู้ประสบกับสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงดังกล่าวด้วยตนเอง การศึกษาแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาจะทำให้ทราบว่าศาลแต่ละคดีหรือศาลแต่ละระบบ วางแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นไว้อย่างไร ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า ทั้งศาลยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญ

และศาลปกครอง ต่างเคยวางแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเอาไว้ทั้งสิ้น ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ แต่การวางแนวทางดังกล่าวก็ยังไม่ครอบคลุมทุกกรณีที่เกิดขึ้น และไม่อาจหาหลักเกณฑ์หรือหลักคิดที่แน่นอนที่สามารถนำไปปรับใช้กับคดีอื่น ๆ ได้ ในหัวข้อนี้จะนำศึกษาถึงแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลต่าง ๆ ที่เคยวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นไว้ โดยเริ่มจากศาลยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลปกครอง ตามลำดับดังนี้

(ก) ศาลยุติธรรม

ศาลยุติธรรมเป็นศาลที่มีปริมาณคดีเข้าสู่การพิจารณามากที่สุดในระบบศาลทุกระบบ หากนับเฉพาะปีงบประมาณ 2559 มีคดีที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลชั้นต้นมากถึง 1,736,954 คดี แยกเป็นคดีแพ่งประมาณ 1,078,000 คดี คดีอาญาประมาณ 631,000 คดี และคดีประเภทอื่น ๆ ประมาณ 28,000 คดี⁶⁸ ดังนั้น จึงเป็นธรรมดาที่ศาลยุติธรรมจะมีคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกันภายในระบบศาลจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีแพ่งกับคดีอาญา เป็นเหตุให้ศาลยุติธรรมมีการวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นมากกว่าศาลในระบบอื่น ๆ จากการศึกษาพบว่าศาลยุติธรรมวางบรรทัดฐานการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเอาไว้ในคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีแพ่ง คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีแรงงาน คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีเลือกตั้ง และคดีความผิดมูลฐานที่เกี่ยวข้องกับคดีฟอกเงิน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(ก.1) คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 828/2508⁶⁹ (คดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีแพ่ง) วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีแพ่งเอาไว้ว่า

“การฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานั้น โจทก์จะฟ้องคดีส่วนแพ่งก่อนก็ได้ และถ้าในระหว่างที่คดีส่วนแพ่งยังไม่ถึงที่สุด โจทก์ฟ้องคดีส่วนอาญาในมูลกรณีเดียวกันกับที่โจทก์ฟ้องในคดีส่วนแพ่งนั่นเอง เช่นนี้ หากใช่เป็นเรื่องคดีแพ่งเกิดก่อนคดีอาญาไม่ และการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา”

⁶⁸ สำนักงานศาลยุติธรรม, รายงานสถิติคดีศาลยุติธรรมทั่วราชอาณาจักร ประจำปี พ.ศ.2559 [ออนไลน์], 9 มีนาคม 2561. แหล่งข้อมูล http://www.oppb.coj.go.th/doc/data/oppb_1493262382.pdf

⁶⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 828/2508

ศาลฎีกาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นนี้วางแนวบรรทัดฐานในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีแพ่งเอาไว้อย่างชัดเจนว่า หากคดีแพ่งมีการฟ้องร้องดำเนินคดีและศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดข้อเท็จจริงเอาไว้ถึงที่สุดก่อนที่คดีอาญามีคำพิพากษา เช่นนี้แล้วศาลในคดีอาญาไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งแต่ประการใด เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้น โดยนัยนี้ศาลในคดีอาญาย่อมสามารถสืบพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้เองโดยอิสระ ไม่ต้องผูกพันตามผลของคำพิพากษาคดีแพ่ง แนวบรรทัดฐานนี้ได้รับการยืนยันต่อมาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4741/2539⁷⁰ อย่างไรก็ตามภายหลังมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 วางแนวบรรทัดฐานเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีแพ่งแตกต่างออกไป โดยให้ศาลในคดีอาญาต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคดีแพ่ง ดังที่ปรากฏในคำพิพากษาว่า⁷¹

“โจทก์เคยฟ้องจำเลยที่ 1 และบุตรสาวต่อศาลแพ่งว่า ร่วมกันก่อสร้างรั้วคอนกรีตพิพาทรुकล้ำที่ดินของโจทก์ ศาลแพ่งวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานของโจทก์ฟังไม่ได้ว่าจำเลยก่อสร้างรั้วคอนกรีตพิพาทรुकล้ำที่ดินของโจทก์ พิพากษายกฟ้อง คดีแพ่งดังกล่าวถึงที่สุดแล้ว คำพิพากษาคดีแพ่งดังกล่าวย่อมผูกพันโจทก์และจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นคู่ความในคดีดังกล่าวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 145 วรรคหนึ่ง การที่โจทก์มาฟ้องจำเลยทั้งสองเป็นคดีนี้แม้จะเป็นคดีอาญา แต่คดีคงมีประเด็นที่ต้องวินิจฉัยว่ารั้วคอนกรีตพิพาทรुकล้ำเข้าไปในที่ดินของโจทก์หรือไม่ อันเป็นประเด็นโดยตรงในคดีแพ่งดังกล่าว จึงต้องรับฟังว่าจำเลยที่ 1 ไม่ได้ก่อสร้างรั้วคอนกรีตพิพาทรुकล้ำที่ดินของโจทก์ การกระทำของจำเลยที่ 1 จึงไม่มีความผิดฐานบุกรุกตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 362 และมีผลถึงจำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นสามีของจำเลยที่ 1 ด้วย และเมื่อรั้วคอนกรีตพิพาทมิได้รुकล้ำที่ดินของโจทก์แล้ว ข้อเท็จจริงจึงฟังไม่ได้ว่าจำเลยทั้งสองได้ยักย้ายหรือทำลายเครื่องหมายเขตแห่ง

⁷⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4741/2539 “ไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายใดที่ให้ศาลที่พิจารณาคดีอาญาจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ส่วนคำพิพากษาต้องผูกพันคู่ความตาม ป.วิ.พ. มาตรา 145 นั้น ก็ผูกพันคู่ความเฉพาะคู่ความในคดีแพ่งดังกล่าวเท่านั้น”

⁷¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546

ที่ดินเพื่อถือเอาที่ดินส่วนใดของโจทก์มาเป็นของตนหรือของบุคคลที่สาม ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 363”

หากพิจารณาคำพิพากษาศาลฎีกาที่ยกมาข้างต้นโดยละเอียดแล้วจะพบว่าคดีนี้มีคู่ความชุดเดียวกัน (Same parties) พิพาทกันโดยดำเนินคดีเป็นทั้งคดีส่วนแพ่งและคดีส่วนอาญา ในคดีส่วนแพ่งเป็นการฟ้องละเมิดขอให้จำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนและขับไล่จำเลยที่บุกรุกที่ดินของโจทก์ ในคดีส่วนอาญา โจทก์ฟ้องให้จำเลยคนเดียวรับผิดฐานบุกรุกตามประมวลกฎหมายอาญา ต่อมา ศาลในคดีส่วนแพ่งมีคำพิพากษายกฟ้องถึงที่สุดก่อนคดีอาญาโดยวินิจฉัยข้อเท็จจริงว่าที่ดินแปลงที่พิพาทเป็นกรรมสิทธิ์ของจำเลย จำเลยมีสิทธิอยู่ได้ จึงฟังมีได้ว่าจำเลยบุกรุกที่ดินของโจทก์โดยละเมิด จากนั้นไม่นาน ศาลในคดีส่วนอาญามีคำพิพากษาว่า การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอาญาต้องรับฟังตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งที่พิพากษายกฟ้องถึงที่สุดไปก่อนหน้า การที่ศาลในคดีส่วนแพ่งวินิจฉัยถึงที่สุดว่าที่ดินแปลงพิพาทเป็นกรรมสิทธิ์ของจำเลย ศาลในคดีอาญาจะต้องฟังว่าที่ดินแปลงพิพาทเป็นกรรมสิทธิ์ของจำเลยเช่นเดียวกัน เพราะคดีทั้งสองมีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกัน อีกทั้งมีคู่ความชุดเดียวกันอีกด้วย การกระทำของจำเลยจึงไม่เป็นความผิดฐานบุกรุกตามประมวลกฎหมายอาญา ศาลในคดีอาญาไม่สามารถรับฟังหรืออนุญาตให้โจทก์นำพยานหลักฐานเข้าสืบข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นได้ เพราะต้องถือข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีแพ่งในฐานะที่เป็นข้อเท็จจริงที่ไม่อาจโต้แย้งได้ในคดีอาญานั้นเอง ทั้งนี้ หากมองในมุมหนึ่งอาจเห็นว่าคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 วินิจฉัยกลับแนวบรรทัดฐานเดิมที่ว่าคดีอาญาไม่ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่ง

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะพบว่าคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้หาได้ขัดแย้งกับแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาคดีเดิมแต่อย่างใด เพราะคำพิพากษาในคดีส่วนแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 วินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญาดังนั้น หลักวินิจฉัยที่ได้จากการพิจารณาคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 จึงมีอยู่ว่า คำพิพากษาในคดีส่วนแพ่งนั้นเมื่อวินิจฉัยไว้เป็นคุณแก่จำเลย และเป็นที่สุดอย่างไรแล้ว คู่ความในคดีนั้นย่อมต้องถูกผูกพันเป็นการเด็ดขาด ไม่อาจจะโต้เถียงเป็นอย่างอื่นได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 วรรคหนึ่ง ดังนั้น เมื่อคู่ความชุดเดียวกันนี้มาพิพาทกันในเรื่องเดียวกันเป็นคดีอาญา ศาลในคดีอาญาก็ต้องฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาในคดีส่วนแพ่งโดยผลของมาตรา 145 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง”⁷² อนึ่ง เพื่อสนับสนุนคำอธิบายที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนจึงได้สัมภาษณ์นายประพันธ์ ทรัพย์แสง ผู้พิพากษาอาวุโสในศาลอุทธรณ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์คณะที่

⁷² จริฎ ภัคศิธนากุล, ฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2560), หน้า 126-128.

พิจารณาคดีตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 โดยนายประพันธ์ ทรัพย์แสง ได้กล่าวเอาไว้ที่น่าสนใจ พอสรุปใจความได้ว่า⁷³

“การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 มีความจำเป็นที่จะต้องวินิจฉัยตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีแพ่ง เพราะเมื่อศาลในคดีแพ่งได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้จนถึงที่สุดแล้ว ข้อเท็จจริงก็ควรจะยุติไปในครั้งเดียว ศาลในคดีอาญาที่มีประเด็นที่ต้องพิจารณาเหมือนกันจะไม่ฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งได้อย่างไร อีกทั้งการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีแพ่งยังทำให้การวินิจฉัยข้อเท็จจริงของทั้งสองศาลไม่ขัดแย้งกันเอง ประหยัดต้นทุนทางเศรษฐกิจ และประหยัดเวลาไม่ต้องมาสืบพยานกันใหม่อีกด้วย หลักการดังกล่าวไม่ได้ใช้กับคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเท่านั้น ในความเป็นจริงที่เกิดในทางปฏิบัติแม้ไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาก็มีการฟ้องคู่ขนานกันทั้งคดีแพ่งและคดีอาญาอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งทั้งสองคดีมีประเด็นที่ต้องพิจารณาเหมือนกัน ศาลก็ต้องนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคดีอื่นมาใช้อยู่เสมอๆ”

สาเหตุที่คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 วางแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาโดยกำหนดให้ศาลในคดีส่วนอาญาต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งนั้น มีเงื่อนไขประการสำคัญคือคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญาด้วย เพื่อป้องกันไม่ให้คำพิพากษาขัดแย้งกันเอง ซึ่งภายหลังก็ได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5175/2547 วินิจฉัยยืนยันหลักการเดียวกันนี้ว่า ศาลในคดีส่วนอาญาจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่ง หากปรากฏว่าคดีส่วนแพ่งวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญา ดังนี้⁷⁴

“เมื่อจำเลยที่ 1 ยื่นคำร้องขอให้พิจารณาใหม่ในคดีที่โจทก์ฟ้องให้ชำระหนี้เงินกู้และในที่สุดศาลฎีกามีคำพิพากษาวินิจฉัยว่ามีเหตุให้พิจารณาใหม่ตามคำร้องของจำเลยที่ 1 โดยฟังข้อเท็จจริงว่าจำเลยที่ 1 ไม่ทราบว่าจะถูกโจทก์ฟ้องให้ชำระหนี้เงินกู้ที่ศาลแพ่ง แต่เพิ่งมาทราบเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2540 ข้อเท็จจริงดังกล่าวจึง

⁷³ สัมภาษณ์ ประพันธ์ ทรัพย์แสง, ผู้พิพากษาอาวุโสในศาลอุทธรณ์, 19 สิงหาคม 2556

⁷⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5175/2547

เป็นอันยุติและผูกพันโจทก์กับจำเลยที่ 1 ผู้เป็นคู่ความด้วยเหตุนี้เอง การที่โจทก์กล่าวอ้างในฟ้องว่าเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2540 จำเลยทั้งสามร่วมกันโอนที่ดินพิพาททั้งสามแปลงในกรรมสิทธิ์ส่วนของจำเลยที่ 1 ให้แก่จำเลยที่ 2 แสดงให้เห็นว่าในวันตามฟ้องดังกล่าวจำเลยที่ 1 ยังไม่ทราบว่าถูกโจทก์ฟ้องให้ชำระหนี้เงินกู้ ดังนั้น ในขณะที่เกิดเหตุตามฟ้อง จึงไม่อาจฟังเป็นยุติว่าจำเลยทั้งสามร่วมกันโอนทรัพย์สินโดยรู้ว่าโจทก์ผู้เป็นเจ้าของหนี้ได้ใช้สิทธิเรียกร้องทางศาลให้ชำระหนี้ทั้งนี้เพื่อมิให้โจทก์ได้รับชำระหนี้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วน ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิด ไม่อาจถือได้ว่าจำเลยทั้งสามมีเจตนาร่วมกันกระทำความผิดฐานโกงเจ้าหนี้ตาม ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 350”

กล่าวโดยสรุป ในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีแพ่ง แม้ไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรกำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาไว้ก็ตาม แต่ศาลฎีกาวางแนวบรรทัดฐานในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงกรณีดังกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ศาลในคดีส่วนอาญาไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่ง แต่กระนั้นก็ตาม แนวบรรทัดฐานนี้มีข้อยกเว้นอยู่ประการหนึ่งว่า หากคดีส่วนแพ่งวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นคุณแก่จำเลยในคดีส่วนอาญาแล้ว ศาลในคดีส่วนอาญาย่อมต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่ง โดยอาศัยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 เป็นพื้นฐานในการอ้างอิง อนึ่ง นอกจากคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีแพ่งแล้ว ศาลฎีกายังวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญาอื่นเอาไว้ด้วย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ก.2) คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1453/2525⁷⁵ (คดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญาอื่น) คดีนี้วางบรรทัดฐานการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอาญาอื่นไว้ดังนี้

“ในการพิพากษาคดีอาญาหาได้มีบทบัญญัติของกฎหมายให้ศาลจำต้องถือตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาในคดีอื่นดังเช่นที่บัญญัติไว้สำหรับคดีแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46

⁷⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1453/2525

ไม่ เพราะในคดีอาญาศาลจะต้องใช้ดุลพินิจวินิจฉัยชั่งน้ำหนัก พยานหลักฐานทั้งปวง จะไม่พิพากษาลงโทษจำเลยจนกว่าจะแน่ใจ ว่ามีการกระทำผิดจริงและจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น”

คำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นวางแนวทางวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีที่ คดีอาญามีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาอื่น ซึ่งแนวทางนี้สร้างความชัดเจนให้กับผู้บังคับใช้ กฎหมายว่า คดีอาญาไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาอื่น แม้ ข้อเท็จจริงนั้นจะเป็นข้อเท็จจริงเดียวกันก็ตาม โดยนัยนี้ ศาลที่พิจารณาคดีอาญาดังกล่าวย่อมสามารถ สืบพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้เองใหม่ทั้งหมด อนึ่ง เกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาที่มี ข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาอื่นนี้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2396/2554 ตัดสินไว้อย่างน่าสนใจ ว่า⁷⁶

“คำวินิจฉัยในคดีอาญาอีกคดีหนึ่งของศาลชั้นต้น ที่วินิจฉัย ว่ารถแทรกเตอร์เป็นกรรมสิทธิ์ของ ว. (จำเลยคดีนี้) เป็นคำวินิจฉัย ชี้ขาดในชั้นไต่สวนมูลฟ้องคดีความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ และไม่เป็นประเด็นโดยตรงในคดีนั้น ยังถือไม่ได้ว่าเป็นคำ พิพากษาที่วินิจฉัยถึงกรรมสิทธิ์รถแทรกเตอร์ว่าเป็นของจำเลย จึงไม่ผูกพันโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 วรรคหนึ่ง ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 15 คดีนี้ศาลล่างทั้งสองจะต้องพิจารณา พยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวนคดีเป็นสำคัญ จะถือเอา ข้อเท็จจริงซึ่งยุติในคดีก่อนมาผูกมัดให้ศาลวินิจฉัยคดีนี้ตามนั้น หาได้ไม่ ข้อเท็จจริงในคดีดังกล่าวเป็นเพียงพยานหลักฐานส่วน หนึ่งซึ่งศาลอาจใช้ประกอบการพิจารณาคดีนี้เท่านั้น การที่ศาล ล่างทั้งสองวินิจฉัยคดีนี้โดยไม่ถือตามข้อเท็จจริงในคดีอาญา ดังกล่าวจึงชอบแล้ว”

หากพิจารณาเพียงผลของคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2396/2554 ย่อมพบว่า ไม่มีความแตกต่างกับแนวบรรทัดฐานเดิมที่วินิจฉัยว่าศาลที่พิจารณาคดีอาญาไม่จำเป็นต้องรับฟัง ข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอาญาอื่น แต่กระนั้นก็ตาม หากสังเกตการให้เหตุผลในคำ พิพากษาศาลฎีกาที่ 2396/2554 จะพบว่า สาเหตุที่ศาลฎีกาในคดีดังกล่าวไม่รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติ ตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาอื่นนั้น เป็นเพราะคำพิพากษาคดีอาญาก่อนหน้าวินิจฉัย

⁷⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2396/2554

ข้อเท็จจริงไว้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและข้อเท็จจริงดังกล่าวไม่เป็นประเด็นโดยตรงในคดีนี้ จึงน่าสังเกตว่าหากคดีอาญาก่อนหน้าวินิจฉัยข้อเท็จจริงในชั้นพิจารณาและข้อเท็จจริงนั้นเป็นประเด็นโดยตรงในคดีนี้ ศาลฎีกาจะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาก่อนหน้าหรือไม่ ในประเด็นนี้ นายประเสริฐ โอนพรัตน์วิบูล ประธานศาลอุทธรณ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์คณะที่พิจารณาคดีตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2396/2554 ให้สัมภาษณ์ไว้พอสรุปใจความได้ว่า⁷⁷

“เหตุที่ศาลในคดีอาญาดังกล่าวไม่ถือข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอาญาก่อนหน้าเป็นเพราะคำพิพากษาคดีอาญาก่อนหน้าไม่ได้วินิจฉัยในประเด็นเดียวกันกับคดีนี้ อีกทั้งยังเป็นการวินิจฉัยเอาไว้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องซึ่งยังไม่มี ความชัดเจนของข้อเท็จจริงอีกด้วย ในทางกลับกัน ถ้าหากข้อเท็จจริงเป็นประเด็นเดียวกันและศาลในคดีอาญาก่อนหน้าได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้ในชั้นพิจารณาแล้ว ศาลในคดีอาญาภายหลังจะต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาก่อนหน้าอย่างแนบแน่น ไม่สามารถที่จะโต้แย้งข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นได้ ประเด็นจะต้องจบไปทันที เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการสับสนในการรับฟังข้อเท็จจริง และไม่ให้เกิดปัญหาเรื่องความซ้ำซ้อนในการดำเนินคดี อีกทั้งการใช้คำพิพากษาคดีอาญาก่อนหน้าเป็นบทตัดสินจำนวนยังช่วยประหยัดต้นทุนในการดำเนินคดีอาญาที่พิจารณาในภายหลังอีกด้วย เพราะศาลที่พิจารณาคดีอาญาในภายหลังไม่ต้องสืบพยานอีกครั้งหนึ่ง”

กล่าวโดยสรุป การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาอื่น ศาลฎีกาวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ชัดเจนว่า คดีอาญาไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาก่อนหน้า ดังนั้น ศาลที่พิจารณาคดีอาญาจึงสามารถสืบพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้โดยอิสระทั้งหมด ไม่จำเป็นต้องผูกพันตามคำวินิจฉัยในคดีอาญาก่อนหน้า อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ผู้พิพากษาพบว่า แนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาอื่นอาจมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปในอนาคตได้เช่นกัน เพื่อป้องกันไม่ให้คำพิพากษาคดีอาญาสองคดีขัดแย้งกันเอง ลำดับต่อไปจะพิจารณาคำพิพากษาศาลฎีกาที่วางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีแรงงานเอาไว้ ดังนี้

⁷⁷ สัมภาษณ์ ประเสริฐ โอนพรัตน์วิบูล, ประธานศาลอุทธรณ์, 6 สิงหาคม 2556

(ก.3) คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13819-13820/2555⁷⁸ (คดีแรงงานที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา) ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นมีอยู่ว่า โจทก์ (ลูกจ้าง) ฟ้องให้จำเลย (นายจ้าง) จ่ายค่าจ้างค้างจ่าย ค่าชดเชย และสินจ้างแทนการบอกกล่าวล่วงหน้า ซึ่งเป็นการใช้สิทธิทางแพ่งบนพื้นฐานของกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน จำเลยให้การว่าโจทก์ลักทรัพย์จำเลย จำเลยจึงไม่ต้องจ่ายเงินตามที่โจทก์ขอมาตามฟ้อง ดังนั้น ประเด็นข้อพิพาทในคดีนี้จึงมีอยู่ว่าจำเลยต้องจ่ายค่าจ้างค้างจ่าย ค่าชดเชย และสินจ้างแทนการบอกกล่าวล่วงหน้าแก่โจทก์หรือไม่ ซึ่งศาลแรงงานจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงว่า โจทก์ลักทรัพย์จำเลยหรือไม่ เพื่อนำไปสู่การวินิจฉัยประเด็นข้อพิพาทว่าจำเลยต้องจ่ายเงินให้แก่โจทก์ตามฟ้องหรือไม่ ประเด็นดังกล่าวนี้มีความเกี่ยวข้องกับคดีอาญาซึ่งจำเลยกลับเป็นโจทก์ (นายจ้าง) ฟ้องโจทก์ในคดีแรงงานเป็นจำเลย (ลูกจ้าง) ว่ากระทำความผิดฐานลักทรัพย์ ซึ่งศาลในคดีส่วนอาญาจำต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันอีกครั้งหนึ่ง ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่าเมื่อคดีแรงงานมีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญา ศาลแรงงานจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงอย่างไร ซึ่งคำพิพากษาศาลฎีกาวางหลักไว้ดังนี้

“คดีทั้งสองสำนวนนี้โจทก์ฟ้องขอให้บังคับจำเลยจ่ายค่าจ้างค้างจ่าย ค่าชดเชย และสินจ้างแทนการบอกกล่าวล่วงหน้าพร้อมด้วยดอกเบี้ย จึงเป็นคดีฟ้องโดยอาศัยสิทธิตามสัญญาจ้างแรงงานและกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน ซึ่งเป็นสิทธิในทางแพ่งโดยเฉพาะ มิได้ใช้สิทธิเรียกร้องโดยอาศัยมูลความผิดทางอาญา แม้จำเลยจะให้การว่าจำเลยเลิกจ้างโจทก์ด้วยเหตุโจทก์ลักเงิน 40 บาท อันเป็นการกระทำความผิดอาญาฐานลักทรัพย์ และโจทก์ได้ถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีอาญาซึ่งคดีอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลจังหวัดธัญบุรีก็ตาม ก็หาเป็นเหตุทำให้คดีของโจทก์กลับกลายเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาแต่อย่างใดไม่ กรณีจึงไม่อาจนำบทบัญญัติตาม ป.วิ.อ. มาตรา 46 ที่ระบุว่าในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญามาใช้บังคับแก่คดีนี้”

เป็นที่น่าเสียดายที่ศาลฎีกาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13819-13820/2555 ไม่ได้วางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้โดยตรง แต่กลับเลี่ยงไปวินิจฉัยว่า เมื่อโจทก์ฟ้องคดีแรงงานโดยอาศัยสิทธิทางแพ่งตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานแล้ว ย่อมไม่ใช่ว่า

⁷⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13819-13820/2555

ฟ้องโดยอาศัยมูลความผิดทางอาญา แม้จำเลยจะให้การในคดีแรงงานว่าโจทก์ลักทรัพย์ของจำเลย ก็ไม่ทำให้เป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา กรณีจึงไม่จำเป็นต้องฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาแต่อย่างใด ศาลแรงงานสามารถวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้เองโดยอิสระ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13819-13820/2555 วางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแรงงานที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาไว้ในเบื้องต้นว่า เมื่อโจทก์ฟ้องโดยอาศัยสิทธิตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงานเสียแล้ว ย่อมไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ศาลคดีแรงงานจึงไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา

(ก.4) คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4432/2553⁷⁹ (คดีทรัพย์สินทางปัญญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญา) คำพิพากษาศาลฎีกานี้ เป็นคำพิพากษาที่วางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งมีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญาที่ศาลเคยวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้แล้ว ดังนี้

“...คดีนี้กับคดีอาญาหมายเลขแดงที่ อ. 6879/2549 ของศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลาง ซึ่งถึงที่สุดแล้ว เป็นคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญาและในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจะต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศและวิธีพิจารณาคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ พ.ศ.2539 มาตรา 26 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 หรือไม่ เห็นว่า คดีอาญาดังกล่าวโจทก์ฟ้องจำเลยทั้งห้าตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 271 ในความผิดฐานขายของโดยหลอกลวงด้วยประการใดๆ ให้ผู้ซื้อหลงเชื่อในแหล่งกำเนิด สภาพ คุณภาพหรือปริมาณแห่งของนั้น อันเป็นเท็จ และความผิดตามพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534 มาตรา 109 และ 110 โดยกล่าวหาว่าจำเลยทั้งห้าร่วมกันผลิต ขาย และมีไว้เพื่อขายซึ่งผลิตภัณฑ์ลวดเชื่อมและลวดเชื่อมไฟฟ้าที่เลียนเครื่องหมายการค้าของโจทก์ ซึ่งเป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับการจำหน่ายสินค้าโดยหลอกลวงในแหล่งกำเนิดหรือเลียนเครื่องหมายการค้าของผู้อื่น ส่วนคดีแพ่ง

⁷⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4432/2553

นี้พิพาทกันในเรื่องสิทธิในเครื่องหมายการค้าที่ทั้งโจทก์และจำเลยที่ 3 ต่างก็ได้รับการจดทะเบียนว่าใครมีสิทธิดีกว่าและมีเหตุเพิกถอนเครื่องหมายการค้าของจำเลยที่ 3 ได้หรือไม่ หรือเป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับชื่อทางการค้าและทะเบียนเครื่องหมายการค้าโดยตรง ประเด็นในคดีนี้จึงมีว่า ใครมีสิทธิในเครื่องหมายการค้าและชื่อทางการค้าดีกว่ากัน คดีนี้จึงไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ซึ่งในการพิพาทภาคีส่วนแพ่งจะต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาตามที่จำเลยทั้งห้าอุทธรณ์ไม่...”

ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้มีอยู่ว่า เดิมในคดีส่วนอาญาโจทก์ฟ้องให้จำเลยรับผิดชอบทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 271 ซึ่งมีองค์ประกอบความผิดว่า “ผู้ใดขายของโดยหลอกลวงด้วยประการใด ๆ ให้ผู้ซื้อหลงเชื่อในแหล่งกำเนิด สภาพคุณภาพหรือปริมาณแห่งของนั้นอันเป็นเท็จ ...” และให้รับผิดชอบทางอาญาตามพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534 มาตรา 109, 110 ซึ่งมีองค์ประกอบความผิดว่า “บุคคลใดเลียนเครื่องหมายการค้า ... ของบุคคลอื่นที่ได้จดทะเบียนแล้วในราชอาณาจักรเพื่อให้ประชาชนหลงเชื่อว่าเป็นเครื่องหมายการค้า ... ของบุคคลนั้น ...” และ “บุคคลใด (1) ... จำหน่าย เสนอจำหน่าย หรือมีไว้เพื่อจำหน่ายซึ่งสินค้าที่เลียนเครื่องหมายการค้า ... ของบุคคลอื่น ...” โดยในการวินิจฉัยความรับผิดชอบทางอาญาข้างต้น ศาลคดีส่วนอาญาจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงว่า จำเลยเลียนเครื่องหมายการค้าของโจทก์และจำหน่ายสินค้าที่เลียนเครื่องหมายการค้าของโจทก์หรือไม่ ส่วนในคดีส่วนแพ่งโจทก์ฟ้องจำเลยโดยมีข้อพิพาทกันว่า โจทก์กับจำเลยใครมีสิทธิในเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียนดีกว่ากันและมีเหตุเพิกถอนเครื่องหมายการค้าหรือไม่

หากพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะเห็นว่า คดีส่วนอาญาและคดีส่วนแพ่งเรื่องสิทธิในเครื่องหมายการค้ามีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกันที่ศาลในคดีทั้งสองส่วนจะต้องวินิจฉัยอยู่ว่า ใครมีสิทธิในเครื่องหมายการค้าดีกว่ากัน หากศาลในคดีส่วนอาญาวินิจฉัยว่าจำเลยเลียนเครื่องหมายการค้าของโจทก์ แต่ศาลในคดีส่วนแพ่งกลับวินิจฉัยว่า จำเลยมีสิทธิในเครื่องหมายการค้าดีกว่าโจทก์ย่อมกลายเป็นคำพิพากษาที่ขัดแย้งกันเองและสร้างความสับสนให้กับคู่ความได้ อย่างไรก็ตามศาลฎีกาในคดีนี้ไม่ได้วางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีนี้ไว้โดยตรง แต่กลับยกเหตุผลที่ว่าคดีทั้งสองไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา กรณีจึงไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ขึ้นกล่าวอ้างแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอิสระ จึงยังไม่อาจสรุปได้อย่างแน่ชัดว่า ศาลในคดีทรัพย์สินทางปัญญาจะต้องฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคดีส่วนอาญาหรือไม่

(ก.5) คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 21310/2556⁸⁰ (คดีแพ่งที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีเลือกตั้งและคดีอาญา) ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นมีอยู่ว่า จำเลยกระทำการฝ่าฝืนกฎหมายเลือกตั้งซึ่งคณะกรรมการการเลือกตั้งมีมติให้มีการเลือกตั้งใหม่และเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของจำเลย ในขณะที่เดียวกันพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยให้รับผิดทางอาญาจากการกระทำเดียวกัน ศาลในคดีส่วนอาญามีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้อง ภายหลังคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นโจทก์ฟ้องคดีแพ่งให้จำเลยรับผิดชดใช้ค่าเสียหายในการจัดการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งคดีแพ่งนี้มีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีเลือกตั้งตามมติของคณะกรรมการการเลือกตั้งและคดีส่วนอาญา ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า ศาลในคดีส่วนแพ่งจะต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ยกฟ้องจำเลยหรือไม่ ศาลชั้นต้นเห็นว่าจำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกา ส่วนอาญา จึงมีคำสั่งสืบพยานและพิพากษายกฟ้องในคดีส่วนแพ่ง แต่ศาลฎีกากลับเห็นในแนวทางแตกต่างกันว่า

“การฟ้องผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้ถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งให้รับผิดชดใช้ค่าเสียหายที่เป็นค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งใหม่ตาม พ.ร.บ.การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ.2545 มาตรา 99 วรรคหนึ่ง เป็นการฟ้องให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งรับผิดในทางแพ่งที่มีเหตุมาจากการที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งฝ่าฝืนมาตรา 57 จนเป็นเหตุให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีคำสั่งให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งและให้เลือกตั้งใหม่ตามมาตรา 97 วรรคหนึ่ง เมื่อจำเลยให้การปฏิเสธความรับผิดชอบว่า จำเลยหาเสียงด้วยความบริสุทธิ์ ไม่เคยซื้อเสียงหรือให้ทรัพย์สินเพื่อจูงใจให้บุคคลใดมาลงคะแนนเลือกตั้งให้แก่ตน **คดีจึงมีประเด็นต้องวินิจฉัยว่า จำเลยได้กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 57 จนเป็นเหตุให้ต้องมีการเลือกตั้งใหม่หรือไม่** ซึ่งโจทก์มีภาระการพิสูจน์โจทก์ย่อมมีสิทธิที่จะนำพยานหลักฐานมาสืบให้ได้ความตามคำฟ้อง ส่วนจำเลยก็มีสิทธินำสืบปฏิเสธความรับผิดชอบตามคำให้การ ส่วนคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยให้ลงโทษตาม พ.ร.บ.การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2545 มาตรา 8, 57 และ 118 และขอให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งจำเลยมีกำหนด 10 ปี ศาลพิพากษายกฟ้อง

⁸⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 21310/2556

และคดีถึงที่สุดนั้น ข้อเท็จจริงในคดีอาญาดังกล่าวเป็นเพียงพยานหลักฐานที่จำเลยสามารถนำสืบให้ศาลเห็นว่าจำเลยไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้แก่โจทก์ หากใช้เป็นข้อเท็จจริงที่ฟังยุดิว่าจำเลยไม่ต้องรับผิดชอบทางอาญาแล้วก็ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายแก่โจทก์ไม่ ทั้งนี้เพราะคำสั่งของโจทก์ที่ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของจำเลยภายหลังประกาศผลการเลือกตั้งนั้น เป็นอำนาจเด็ดขาดของโจทก์ และถือว่าจำเลยยังเป็นผู้ถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งอยู่ แม้ภายหลังมีการดำเนินคดีอาญาแก่จำเลยอันเนื่องมาจากการเลือกตั้งดังกล่าว ผลของคำพิพากษาในคดีอาญาก็ไม่มีผลเปลี่ยนแปลงคำสั่งคณะกรรมการการเลือกตั้งที่สั่งให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งและให้มีการเลือกตั้งใหม่ ดังนั้น การที่ศาลชั้นต้นมีคำสั่งสืบพยานโจทก์และพยานจำเลย และพิพากษายกฟ้องโจทก์โดยนำผลของคำพิพากษาในคดีอาญามาผูกพันกับคดีนี้ทั้งที่ไม่ใช่เป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานั้น เป็นการไม่ชอบ”

คำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นแสดงโดยชัดแจ้งว่า ศาลฎีกาเห็นต่างว่าคดีดังกล่าวไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา จึงไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าในคดีแพ่งที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญาและคดีเลือกตั้ง ศาลในคดีส่วนแพ่งไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา

(ก.6) คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6602/2550⁸¹ (คดีร้องขอให้ทรัพย์สินตก

เป็นของแผ่นดินซึ่งมีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญา) คดีลักษณะนี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่เสมอในการดำเนินคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน เพราะในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงจำเป็นจะต้องมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดมูลฐานเกิดขึ้น โดยคดีความผิดมูลฐานมักมีศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ถึงที่สุดอยู่ก่อนแล้ว ทั้งนี้ คดีตามคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้ เดิมจำเลยถูกฟ้องให้รับผิดชอบทางอาญาตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ.2522 และพระราชบัญญัติมาตรการในการปราบปรามผู้กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด พ.ศ.2535 ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องจำเลยทั้งสองคดี จากนั้นจำเลยถูกฟ้องให้รับผิดชอบทางอาญาตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 อันสืบเนื่องมาจากการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดในคดีข้างต้น ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยก

⁸¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6602/2550

ฟ้องเช่นกัน ภายหลังจากงานอัยการร้องขอให้ศาลมีคำสั่งริบทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดของจำเลยข้างต้นตกเป็นของแผ่นดิน ซึ่งเป็นมาตรการยึดทรัพย์สินทางแพ่ง ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ศาลในคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติ ตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดหรือไม่ ศาลฎีกาโดยคำพิพากษา ศาลฎีกาที่ 6602/2550 วางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงสำหรับกรณีนี้ไว้ว่า

"...มีปัญหาต้องวินิจฉัยตามฎีกาของผู้คัดค้านทั้งสาม ประการต่อไปว่า ในการพิพากษาคดีนี้ซึ่งเป็นคดีส่วนแพ่ง ศาล จำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 หรือไม่ ... เห็นว่า พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการ ฟอกเงิน พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายที่กำหนดความผิดเกี่ยวกับการฟอกเงิน ซึ่งมีทั้งโทษทางอาญาและมาตรการทางแพ่งให้ ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน หากศาลเชื่อว่าทรัพย์สินตามคำ ร้องเป็นทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมูลฐาน โดย มาตรการทางแพ่งให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินดังกล่าวมิใช่ ความรับผิดทางแพ่งตามความหมายของคำว่า "การพิพากษาคดี ส่วนแพ่ง" ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพียงแต่ ในการพิจารณาและพิพากษาคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของ แผ่นดินต้องดำเนินกระบวนการไปตามที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 59 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว คือให้นำประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลมเท่านั้น ทั้งนี้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าผู้คัดค้านหรือจำเลยในคดีอาญาจะได้ กระทำความผิดดังที่ผู้คัดค้านทั้งสามกล่าวอ้างในฎีกา หรือศาล ได้พิพากษาลงโทษจำเลยในคดีอาญาหรือไม่ **คดีร้องขอให้ ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติป้องกันและ ปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. 2542 จึงมิใช่คดีแพ่งที่ เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาตามความหมายของประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46...**"

คำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นวางหลักว่า คดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของ แผ่นดินไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาทั้งในส่วนของคดีอาญาความผิดมูลฐาน และคดีอาญา ตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ.2542 จึงไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริง

เป็นยุติตามที่ปรากฏในคดีอาญาดังกล่าว มีข้อน่าสังเกตว่า ศาลฎีกาวางบรรทัดฐานเช่นนี้เป็นเพราะคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ศาลสามารถมีคำสั่งริบทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดให้ตกเป็นของแผ่นดินได้แม้จำเลย (ผู้คัดค้าน) ไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดตามฟ้อง อย่างไรก็ตาม ยังคงมีข้อน่าสงสัยว่า ศาลในคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน ควรต้องผูกพันตามผลของคำพิพากษาคดีอาญาในประเด็นที่ว่า “มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น หรือ ไม่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้น” หรือไม่เพราะประเด็นดังกล่าวเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับประเด็นในคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดิน หากไม่มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นก็ย่อมไม่มีทรัพย์สินที่เกี่ยวกับการกระทำความผิดด้วยเหตุนี้ จึงอาจสรุปแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6602/2550 ได้เพียงว่า ศาลในคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินไม่ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา ทั้งในส่วนคดีความผิดมูลฐานและคดีอาญาฐานพอกเงินที่วินิจฉัยว่าจำเลยไม่ใช่ผู้กระทำความผิด

(ก.7) คำพิพากษาศาลฎีกาที่ อม.63/2558⁸² (คดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคดีรัฐธรรมนูญ) คดีที่กล่าวถึงนี้ มีประเด็นปัญหาข้อเท็จจริงให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองวินิจฉัยว่า คำแถลงการณ์ร่วมไทย - กัมพูชา ฉบับลงวันที่ 18 มิถุนายน 2551 เป็นหนังสือสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือสังคม อันจะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาก่อนหรือไม่ โดยประเด็นปัญหาข้อเท็จจริงนี้ ศาลรัฐธรรมนูญโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 6-7/2551 เคยวินิจฉัยตีความไว้แล้วว่า คำแถลงการณ์ร่วมไทย - กัมพูชา ฉบับลงวันที่ 18 มิถุนายน 2551 เป็นหนังสือสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย และมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือสังคม ซึ่งจะต้องขอความยินยอมจากรัฐสภาก่อน ปัญหาสำคัญจึงเกิดขึ้นว่า ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 6-7/2551 หรือไม่ หรือสามารถสืบพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงดังกล่าวได้เองโดยอิสระ ประเด็นนี้เป็นปัญหาข้อเท็จจริงที่ไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรกำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ อม.63/2558 จึงวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ดังนี้

“...มีปัญหาต้องวินิจฉัยประการแรกว่า คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 6-7/2551 มีผลผูกพันศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือไม่ ... เห็นว่า ... คำวินิจฉัยดังกล่าวมี

⁸² คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.63/2558

ผลผูกพันศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตามความในมาตรา 216 วรรคห้า ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่บังคับใช้เวลานั้น ... และเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดให้อำนาจศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือองค์กรอื่น มีอำนาจในการวินิจฉัยเพิกถอนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ต้องถือว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 6-7/2551 เป็นเด็ดขาด จำเลยย่อมไม่อาจโต้แย้งได้ว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวไม่ชอบด้วยกฎหมาย...”

ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ อม.63/2558 วางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ โดยอ้างอิงบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 216 วรรคห้า ที่กำหนดให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญผูกพันทุกองค์กรมาเป็นฐานในการวินิจฉัย พร้อมให้เหตุผลเพิ่มเติมว่าไม่มีกฎหมายมาตราใดให้อำนาจศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในการเพิกถอนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญได้ อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ อม.63/2559 ก็ยังไม่ปรากฏคำอธิบายหลักกฎหมายที่ชัดเจน อีกทั้งการกล่าวอ้างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 216 วรรคห้า ก็ยังมีข้อโต้แย้งทางวิชาการอยู่ว่า ที่มาตรา 216 วรรคห้า กำหนดให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันทุกองค์กรนั้น มีความหมายรวมถึงผูกพันในปัญหาข้อเท็จจริงที่ได้วินิจฉัยด้วยหรือไม่⁸³ แต่กระนั้นก็ตาม คำพิพากษาศาลฎีกาที่ อม.63/2558 ได้วางแนวทางเบื้องต้นในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีรัฐธรรมนูญไว้ว่า ศาลในคดีอาญาต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคดีรัฐธรรมนูญ

ตัวอย่างที่ยกมาทั้งหมดในหัวข้อ (ก) นี้ เป็นแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีของศาลยุติธรรมที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น โดยคดีอื่นในที่นี้อาจเป็นคดีที่อยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลในระบบศาลยุติธรรมด้วยกัน หรืออยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลในระบบศาลอื่น ๆ ก็ได้ ทั้งนี้โดยทั่วไปสังเกตได้ว่า นอกเหนือจากกรณีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ศาลยุติธรรมมีแนวโน้มปฏิเสธการถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น การวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นนอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ในประมวล

⁸³ อุดม รัฐอมฤต และคณะ, "รายการการวิจัยเรื่อง สภาพบังคับของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ" (พี.เพรส, 2550), หน้า 34.

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 เกิดขึ้นอย่างจำกัดเพียงไม่กี่กรณีเท่านั้น แต่กระนั้นก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าศาลมักไม่อธิบายถึงหลักการและทฤษฎีในการที่จะรับฟังข้อเท็จจริงตามหรือไม่รับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ทำให้ปัญหาเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นยังคงเป็นที่ถกเถียงอยู่ตลอด อนึ่ง เมื่อทราบถึงแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นของศาลยุติธรรมแล้ว ลำดับต่อไปจะนำศึกษาถึงแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นของศาลรัฐธรรมนูญบ้าง ว่ามีแนวทางที่เหมือนหรือแตกต่างกับศาลยุติธรรมอย่างไร

(ข) ศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญเป็นระบบศาลที่จัดตั้งขึ้นเมื่อครั้งประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีเขตอำนาจพิจารณาคดีเฉพาะที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้เท่านั้น และด้วยการที่ศาลรัฐธรรมนูญเป็นศาลที่มีเขตอำนาจเฉพาะ (Specific jurisdiction) ปริมาณคดีที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญจึงมีน้อยกว่าศาลยุติธรรมที่มีเขตอำนาจทั่วไป (General jurisdiction) โดยในปี พ.ศ.2556 มีคดีที่ขึ้นสู่ศาลรัฐธรรมนูญ 122 คดี ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นธรรมดาที่โอกาสเกิดเหตุการณ์ที่คดีของศาลรัฐธรรมนูญจะมีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีของศาลอื่นนั้นจะมีไม่มากนัก แต่กระนั้นก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ศาลรัฐธรรมนูญเคยมีแนวบรรทัดฐานเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญาของศาลยุติธรรมเอาไว้ โดยปรากฏอยู่ในคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551

คดีตามคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 ที่ยกมานี้เป็นคดีที่พนักงานอัยการมีคำร้องขอให้ยุบพรรคการเมืองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 68 โดยมีมูลเหตุมาจากการที่กรรมการบริหารพรรคการเมืองกระทำการฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา อันถือว่าเป็นการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ประเด็นที่ศาลรัฐธรรมนูญจำต้องวินิจฉัยมีอยู่ว่า กรรมการบริหารพรรคการเมืองผู้ถูกร้องมีส่วนรู้เห็นในการกระทำความผิดต่อพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฯ หรือไม่ เพราะหากกรรมการบริหารพรรคการเมืองผู้ถูกร้องมีส่วนรู้เห็นก็จะนำไปสู่การยุบพรรคการเมืองต่อไป ในประเด็นดังกล่าว ศาลฎีกาเคยมีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับการกระทำของกรรมการบริหารพรรคผู้ถูกร้องเอาไว้ว่า กรณีมีเหตุอันควรเชื่อว่ากรรมการบริหารพรรคผู้ถูกร้องกระทำการฝ่าฝืนต่อพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2550 มาตรา 53 ซึ่งการกระทำดังกล่าวมีผลทำให้การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ปัญหาจึงเกิดขึ้นแก่ศาล

รัฐธรรมนูญว่า ศาลรัฐธรรมนูญจะงดการไต่สวนพยานในประเด็นนี้แล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำสั่งศาลฎีกาที่ 5019/2551 ได้เลยหรือไม่ หรือจะต้องไต่สวนพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงในส่วนนี้ใหม่ทั้งหมด ท้ายที่สุดศาลรัฐธรรมนูญโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 ก็วางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ว่า คำสั่งศาลฎีกาในประเด็นนี้เป็นที่สุดแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญจึงต้องผูกพันในข้อเท็จจริงที่ศาลฎีกาได้วินิจฉัยเอาไว้ ดังนี้⁸⁴

“... ประเด็นปัญหาการกระทำความผิดของนายยงยุทธ ตียะไพรัช รองหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหารพรรคผู้ถูกร้องนั้น ได้มีการต่อสู้คดีกัน โดยผู้ร้องและผู้ถูกร้องได้มีโอกาสนำพยานหลักฐานเข้าสู่การพิจารณาของศาลฎีกาอย่างเต็มที่แล้ว ซึ่งศาลฎีกาได้มีคำวินิจฉัยไว้แล้วว่า นายยงยุทธ ตียะไพรัช รองหัวหน้าพรรคผู้ถูกร้อง กระทำการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ. 2550 มาตรา 53 และมีผลทำให้การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงราย มิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ตามคำสั่งศาลฎีกาที่ 5019/2551 ประเด็นที่ศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้แล้วนั้น เป็นประเด็นข้อเท็จจริงเดียวกันกับคดีนี้ และเป็นประเด็นที่อยู่ในอำนาจการพิจารณาของศาลฎีกาจะเป็นผู้วินิจฉัย ... ศาลฎีกาได้พิจารณาและวินิจฉัยไว้แล้วว่า มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า นายยงยุทธ ตียะไพรัช รองหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหารพรรคผู้ถูกร้อง กระทำการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.2550 มาตรา 53 การกระทำดังกล่าว มีผลทำให้ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดเชียงรายมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ประเด็นเรื่องการกระทำของนายยงยุทธ ตียะไพรัช ... จึงถือเป็นที่ยึดตามคำสั่งของศาลฎีกาดังกล่าวแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญย่อมไม่มีอำนาจเข้าไป

⁸⁴ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551

**ตรวจสอบคำวินิจฉัยในปัญหาที่เป็นอำนาจหน้าที่ของศาล
ฎีกาดังกล่าวได้ ทั้งศาลรัฐธรรมนูญก็มีใช้ศาลที่มีอำนาจรับ
วินิจฉัยอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลฎีกา”**

อาจกล่าวได้ว่า ศาลรัฐธรรมนูญมีแนวโน้มที่จะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลยุติธรรม แต่หากพิจารณาการให้เหตุผลในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ยังไม่พบคำอธิบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับแนวคิดในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น การให้เหตุผลในการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำสั่งศาลฎีกามีเพียงว่า คำสั่งศาลฎีกาเป็นที่สุดแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญไม่มีอำนาจเพิกถอนหรือรับอุทธรณ์คำสั่งของศาลฎีกาเท่านั้น ซึ่งเป็นเหตุผลลักษณะเดียวกับที่ศาลยุติธรรมเคยให้ไว้ในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีของศาลรัฐธรรมนูญ แต่กระนั้นก็ตาม จากคำวินิจฉัยนี้พอที่จะทำให้ทราบแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นของศาลรัฐธรรมนูญอยู่บ้างไม่มากนักน้อย ทั้งนี้ ยังมีศาลอีกระบบหนึ่งที่มีการวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเอาไว้ ได้แก่ ศาลปกครอง โดยแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลปกครองจะเป็นอย่างไรจะได้ศึกษาดังต่อไปนี้

(ค) ศาลปกครอง

ศาลปกครองเป็นศาลอีกระบบหนึ่งที่จัดตั้งขึ้นเมื่อครั้งปฏิรูปโครงสร้างองค์กรตุลาการในปี พ.ศ.2540 มีเขตอำนาจพิจารณาข้อพิพาทเกี่ยวกับการใช้อำนาจรัฐต่อประชาชน และด้วยลักษณะของข้อพิพาทที่ขึ้นสู่การพิจารณาของศาลปกครองเป็นเรื่องการใช้อำนาจโดยมิชอบด้วยกฎหมาย จึงเป็นเหตุให้ศาลปกครองจำต้องวินิจฉัยคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาของศาลยุติธรรมอยู่เสมอ โดยศาลปกครองเคยวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีปกครองที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาของศาลยุติธรรมเอาไว้ในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.849/2555 ดังนี้⁸⁵

*“การดำเนินคดีอาญาเป็นการดำเนินการเพื่อนำตัวผู้กระทำความผิด
อาญาตามประมวลกฎหมายอาญาและกฎหมายอื่นที่กำหนดโทษทาง
อาญาไว้มาลงโทษตามกฎหมาย การดำเนินคดีอาญามีความมุ่งหมาย
สำคัญเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศในด้านต่าง ๆ ความสงบ
เรียบร้อยของสังคม และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของ
ประชาชน ประมวลกฎหมายอาญาจึงกำหนดโทษทางอาญาไว้หลาย
ระดับ คือ ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ปรับ ริบทรัพย์สิน ซึ่งโทษดังกล่าว
เป็นมาตรการทางกฎหมายที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย*

⁸⁵ คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.849/2555

และทรัพย์สินของบุคคลโดยตรงอย่างรุนแรง ดังนั้น โดยหลักการตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และการพิจารณาคดีอาญาของ ศาลยุติธรรมจึงต้องเข้มงวดในหลักฐานและนำสืบพิสูจน์ความผิดของ จำเลยต่อศาลให้ปรากฏอย่างชัดแจ้งจนปราศจากข้อสงสัย ศาลจึงจะ พิพากษาลงโทษจำเลยได้ หากปรากฏข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำ ความผิดอาญาจริงหรือไม่แม้เพียงเล็กน้อย ศาลก็จะยกประโยชน์แห่ง ความสงสัยให้แก่จำเลยตามนัยมาตรา 227 แห่งประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา ส่วนการดำเนินการทางวินัยของข้าราชการเป็น มาตรการทางการปกครองและการบังคับบัญชาที่มีความมุ่งหมายสำคัญ เพื่อควบคุมความประพฤติของข้าราชการให้อยู่ในกรอบระเบียบวินัยของ ทางราชการเพื่อให้ข้าราชการปฏิบัติราชการอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล บรรลุเป้าหมายและภารกิจขององค์กร โทษทางวินัยเป็น เพียงมาตรการทางการปกครองซึ่งมีความรุนแรงน้อยกว่าโทษทางอาญา กระบวนการดำเนินการทางวินัยของข้าราชการจึงมีความเข้มงวดน้อย กว่าการดำเนินคดีอาญา โดยกฎหมายกำหนดให้เป็นดุลพินิจของ ผู้บังคับบัญชาที่จะพิจารณาดำเนินการตามความเหมาะสม ตามกฎหมาย และระเบียบที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการทางวินัยและการดำเนินคดีอาญา จึงมีความมุ่งหมายและกระบวนการวิธีพิจารณาที่แตกต่างกัน การดำเนินการ ทางวินัยจึงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องหรือถือตามผลการดำเนินคดีอาญาแต่ อย่างใด”

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ยกมาข้างต้นเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งใน ระบบกฎหมายไทยปัจจุบัน กล่าวคือ เมื่อข้าราชการถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา กระบวนการ ที่จะต้องดำเนินคู่ขนานกันไปก็คือกระบวนการทางวินัย ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นก็คือหากศาลอาญามีคำ พิพากษาถึงที่สุดวินิจฉัยข้อเท็จจริงทางใดทางหนึ่งไว้ก่อนแล้ว ศาลปกครองซึ่งจะต้องวินิจฉัยคดีวินัย ภายหลังจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาหรือไม่ หรือจะสามารถ ไล่สวนพยานหลักฐานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงใหม่ได้ทั้งหมด และในกรณีที่การดำเนินคดีส่วนอาญายัง ไม่เสร็จสิ้น ศาลปกครองจะต้องรอฟังผลของคดีอาญาหรือไม่ ประเด็นเหล่านี้ ศาลปกครองโดยคำ พิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.849/2555 วางแนวทางไว้อย่างชัดเจนว่า คดีวินัยซึ่งเป็นคดีปกครอง ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับคดีอาญาและไม่ต้องผูกพันตามผลของคำพิพากษาคดีอาญา ด้วยเหตุผลที่ การดำเนินคดีอาญาและคดีปกครองมีลักษณะและวัตถุประสงค์แตกต่างกันนั่นเอง

การศึกษาในหัวข้อ 3.3.2 นี้ เป็นการศึกษาว่า นอกจากกฎหมายลายลักษณ์อักษรในประเทศไทยที่บัญญัติถึงการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นแล้ว เมื่อเกิดกรณีที่อยู่ นอกขอบเขตการบังคับใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษรดังกล่าว ศาลในฐานะผู้บังคับใช้กฎหมายและเป็น ผู้กำหนดแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาจะมีแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับคดี อื่นอย่างไร จากการศึกษาพบว่า ทั้งศาลยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลปกครอง ต่างเคยวางแนว ทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นเอาไว้ แม้จะไม่ครอบคลุมทุกกรณีที่ อาจเกิดขึ้น แต่ก็พอสรุปได้ว่า โดยทั่วไปแล้ว เมื่อไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้ ศาลมี แนวโน้มที่จะไม่รับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น อย่างไรก็ตาม ข้อสรุปนี้ไม่เป็นที่ เด็ดขาดเนื่องจากมีบางกรณีที่ศาลยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นทั้งที่ไม่มี กฎหมายกำหนดให้กระทำเช่นนั้น ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า ในการที่ศาลจะไม่รับฟังข้อเท็จจริงตามที่ ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ศาลมักให้เหตุผลเพียงว่าไม่เข้ากรณีที่กฎหมายบัญญัติเท่านั้น ส่วนกรณีที่ ศาลจะรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ศาลมักให้เหตุผลในทำนองที่ว่าไม่มี กฎหมายให้อำนาจศาลเพิกถอนคำพิพากษาของศาลอื่น การให้เหตุผลลักษณะนี้ทำให้ปัญหาการ วินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นยังไม่ได้รับการอธิบายที่ชัดเจนและยังคงต้อง ค้นหาเหตุผลเพื่ออธิบายปัญหาดังกล่าวต่อไป อนึ่ง นอกจากแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาแล้ว ยังมี ความเห็นของนักกฎหมายที่น่าสนใจเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับ คดีอื่นอีกด้วย ดังจะกล่าวในหัวข้อที่ 3.3.3 ดังนี้

3.3.3 ความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา

นอกจากแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาที่วางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริง เกี่ยวข้องกับคดีอื่นแล้ว คณะกรรมการกฤษฎีกาซึ่งทำหน้าที่ให้ความเห็นทางกฎหมายแก่รัฐบาลก็เคย ให้ความเห็นเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นเอาไว้ โดยเป็นการ ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินคดีวินัยซึ่งเป็นคดีปกครองและมีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญา ดังที่ปรากฏในเรื่องเสร็จที่ 1406/2559 ดังนี้⁸⁶

“ในประเด็นที่ว่า ศาลอุทธรณ์พิพากษายืนตามศาลอาญาว่าผู้ถูกร้องไม่มี ความผิดและพิพากษายกฟ้องในฐานความผิดเดียวกันกับที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ชี้มูลความผิดนั้น เห็นว่า เนื่องจากการดำเนินการทางวินัยของข้าราชการเป็น มาตรการทางปกครองเพื่อควบคุมความประพฤติของข้าราชการให้อยู่ในกรอบ ระเบียบ ซึ่งต่างจากการดำเนินคดีอาญาที่เป็นการดำเนินการเพื่อนำตัวผู้กระทำ

⁸⁶ ความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา เรื่องเสร็จที่ 1406/2559

ผิดอาญามาลงโทษตามกฎหมาย โดยหลักการพิจารณาคดีอาญานั้น โจทก์จะต้องอ้างพยานหลักฐานและนำสืบพิสูจน์ความผิดของจำเลยต่อศาลให้ปรากฏอย่างชัดแจ้งจนปราศจากข้อสงสัย ศาลจึงจะพิพากษาลงโทษจำเลยได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการดำเนินการทางวินัยและการดำเนินคดีอาญามีความมุ่งหมายและวิธีพิจารณาที่แตกต่างกัน การดำเนินการทางวินัยจึงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องหรือถือตามผลการดำเนินคดีอาญาแต่อย่างใด แม้ศาลอุทธรณ์มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องก็ตาม”

ความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาข้างต้นสืบเนื่องมาจากกรมพลศึกษามีหนังสือหรือข้อกฎหมายว่า กรมพลศึกษาจะตั้งคณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงและเพิกถอนคำสั่งไล่ผู้ถูกร้องออกจากราชการได้หรือไม่ เพียงใด เพราะเหตุที่นำไปสู่การลงโทษไล่ออกจากราชการซึ่งเป็นการกระทำจากมูลเหตุเดียวกันกับมติคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาตินั้น ศาลอาญามีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วว่าไม่ผิด ในประเด็นนี้คณะกรรมการกฤษฎีกามีความเห็นโดยชัดเจนว่า การดำเนินการทางวินัยกับการดำเนินคดีอาญาไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกัน และไม่จำเป็นต้องถือตามผลของการดำเนินคดีอาญาแต่อย่างใด เพราะการดำเนินการทางวินัยกับการดำเนินคดีอาญามีจุดมุ่งหมายแตกต่างกัน ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า การให้เหตุผลของคณะกรรมการกฤษฎีกาที่ปรากฏในเรื่องเสรีจที 1406/2559 เป็นการให้เหตุผลเหมือนกับคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.849/2555 ทุกประการ โดยในบันทึกความเห็นดังกล่าวมีการอ้างอิงคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.849/2555 อยู่ด้วย

กล่าวโดยสรุป ระบบกฎหมายไทยรับรู้และคำนึงถึงปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นอยู่ตลอด แต่กฎหมายลายลักษณ์อักษรและแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาเกี่ยวกับประเด็นเรื่องนี่ยังไม่ครอบคลุมเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติทุกกรณี ทำให้เกิดความสับสนและเกิดสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงขึ้นบ่อยครั้ง กล่าวโดยเฉพาะถึงกฎหมายลายลักษณ์อักษรในประเทศไทยกำหนดหลักเกณฑ์การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเอาไว้เฉพาะในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา กับคดีคุ้มครองผู้บริโภคเท่านั้น แต่ความจริงในทางปฏิบัติเกิดกรณีที่คดีสองคดีมีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกันมากกว่ากรณีที่ถูกกฎหมายบัญญัติไว้ ทำให้ศาลในฐานะผู้กำหนดแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาต้องเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะให้งดสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงตามคดีก่อนหน้า หรือจะให้สืบพยานต่อไปแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอิสระ ผลการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปหากไม่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น ศาลมีแนวโน้มปฏิเสธการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น แต่ข้อสรุปนี้ไม่เป็นจริงเสมอไป เนื่องจากมีข้อยกเว้นบางกรณีเช่นกันที่ศาลยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏตามคำพิพากษาคดีอื่น นอกจากนี้ คณะกรรมการกฤษฎีกาซึ่งทำหน้าที่ให้คำปรึกษากฎหมายแก่รัฐบาลก็มีความเห็นไปในแนวทางเดียวกับคำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดในการไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีวินัยตามที่

ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา ทั้งนี้ ในหัวข้อต่อไปจะสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในหัวข้อนี้เพื่อให้เห็นภาพรวมเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในระบบกฎหมายไทยโดยชัดเจนยิ่งขึ้น

3.4 ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในประเทศไทย

หลังจากศึกษาข้อมูลเรื่องการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในประเทศไทย ทั้งจากกฎหมายลายลักษณ์อักษร แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลต่าง ๆ และความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกาโดยละเอียดแล้ว เพื่อให้การทำความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวเป็นไปโดยง่ายอย่างเป็นระบบ และเพื่อให้เข้าใจถึงสถานการณ์ปัจจุบันของปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในประเทศไทยอย่างแท้จริง ในหัวข้อนี้จะสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในหัวข้อก่อนหน้าทั้งหมด โดยแยกพิจารณาออกเป็น 2 กรณี ได้แก่ 3.4.1 กรณีที่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้ และ 3.4.2 กรณีที่ไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้ โดยแต่ละกรณีมีรายละเอียดดังจะกล่าวต่อไปนี้

3.4.1 กรณีที่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้

เมื่อมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรกำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นไว้ เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145, 222/7 พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 54 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคน พ.ศ. 2551 มาตรา 30 การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลก็จะเป็นไปโดยง่าย เพราะการที่ศาลจะงดสืบพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นมีกฎหมายบัญญัติรับรองไว้โดยตรง กรณีเช่นนี้ หากปรากฏเงื่อนไขตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายครบถ้วน ศาลก็จะวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเสมอ ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า กฎหมายลายลักษณ์อักษรที่กล่าวถึงทั้งหมดข้างต้นจะกำหนดให้มีการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนก็ต่อเมื่อ ข้อเท็จจริงที่ต้องวินิจฉัยทั้งสองคดีเป็นข้อเท็จจริงเดียวกัน และคดีที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงเสร็จก่อนเป็นคดีประเภทที่มีมาตรฐานการพิสูจน์ (Standard of proof) สูงกว่าหรือเท่ากับคดีที่กำลังอยู่ระหว่างการพิจารณาเท่านั้น

3.4.2 กรณีที่ไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้

คดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นซึ่งไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรกำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้ ผลการศึกษาพบว่า ในกรณีที่คดีทั้งสองคดีอยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลยุติธรรม โดยหลักแล้ว ถ้าไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้ ศาลจะไม่รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำ

พิพากษาของศาลคดีอื่น แม้ข้อเท็จจริงทั้งสองคดีจะเป็นข้อเท็จจริงเดียวกันก็ตาม แต่หลักนี้มีข้อยกเว้นอยู่บ้างในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีแพ่ง ซึ่งศาลฎีกาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5175/2547 วางบรรทัดฐานเอาไว้พอสรุปได้ว่า ศาลในคดีส่วนอาญาจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่ง หากข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งดังกล่าววินิจฉัยเอาไว้ในลักษณะที่เป็นคุณกับจำเลยในคดีอาญา

ในกรณีที่คดีทั้งสองคดีอยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลต่างระบบกัน ศาลยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลปกครอง มีแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่ยังไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกันนัก กล่าวคือ ในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีรัฐธรรมนูญ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ อม.63/2558 วางบรรทัดฐานไว้พอสรุปได้ว่า ศาลฎีกาต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ เพราะไม่มีกฎหมายให้อำนาจศาลฎีกาในการเพิกถอนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ แนวทางนี้สอดคล้องกับในคดีรัฐธรรมนูญที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 วางบรรทัดฐานไว้พอสรุปได้ว่า เมื่อคำสั่งศาลฎีกาวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นที่สุดแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญย่อมต้องผูกพันตามผลของคำสั่งศาลฎีกานั้น อย่างไรก็ตาม ในคดีปกครองที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับคดีอาญา ศาลปกครองสูงสุดกลับวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้แตกต่างออกไป กล่าวคือ ศาลปกครองโดยคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.849/2555 วางบรรทัดฐานไว้พอสรุปได้ว่า คดีปกครองไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา เพราะการดำเนินคดีปกครองกับคดีอาญามีวัตถุประสงค์แตกต่างกันโดยชัดเจน ซึ่งภายหลังคณะกรรมการกฤษฎีกามีความเห็นตามเรื่องเสรีที่ 1406/2559 ยืนยันบรรทัดฐานที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดดังกล่าว

ข้อมูลจากการศึกษาข้างต้นทำให้ทราบสถานการณ์การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในประเทศไทยว่า หากเป็นกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นโดยชัดแจ้ง ศาลจะสามารถดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปได้โดยง่าย กล่าวคือ ศาลสามารถส่งตีสืบพยานและวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นได้ทันที ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า กฎหมายลายลักษณ์อักษรจะบัญญัติให้วินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นได้ต่อเมื่อคดีทั้งสองมีข้อเท็จจริงเดียวกัน และคดีที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้แล้วเป็นคดีประเภทที่ใช้มาตรฐานการพิสูจน์สูงกว่าหรือเท่ากับคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณา ส่วนในกรณีที่ไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้ หากคดีทั้งสองคดีอยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลยุติธรรมระบบเดียว ศาลมีแนวโน้มจะไม่วินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้า เว้นแต่ ในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีแพ่ง

ศาลในคดีส่วนอาญาจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งต่อเมื่อข้อเท็จจริงนั้นมีลักษณะเป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญาเท่านั้น แต่หากคดีทั้งสองคดีอยู่ในอำนาจพิจารณาของศาลต่างระบบกัน ศาลยุติธรรมกับศาลรัฐธรรมนูญมีแนวโน้มที่จะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามกัน ในขณะที่ศาลปกครองมีแนวโน้มที่จะไม่รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลต่างระบบกัน

ท้ายที่สุด การศึกษาในบทที่ 3 เรื่อง “ปัญหาเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในประเทศไทย” ทำให้ทราบว่าต้นเหตุของปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเกิดขึ้นพร้อมกับพัฒนาการของระบบกฎหมายไทยที่เริ่มมีการจำแนกคดีออกเป็นหลายประเภท รวมถึงการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ก็มีส่วนเร่งเร้าให้ปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงมากขึ้น ผลกระทบที่ตามมาก็คือ ศาลในฐานะผู้ควบคุมกระบวนการพิจารณาต้องประสบกับสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง รวมถึงคู่ความและพยานก็ต้องประสบภาวะสับสนและยากลำบากในการดำเนินคดีไปด้วย เนื่องจากต้องเดินทางมาเบิกความต่อศาลหลายรอบ สภาพเช่นนี้อาจนำมาซึ่งความไม่เป็นเอกภาพในการดำเนินกระบวนการพิจารณา รวมถึงความขัดแย้งของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษา ซึ่งสุดท้ายแล้วย่อมกระทบต่อความเชื่อถือศรัทธาของประชาชนในสังคมที่มีต่อศาลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ เมื่อกลับมาพิจารณาระบบกฎหมายไทยก็พบว่า ระบบกฎหมายไทยคำนึงถึงปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเช่นกัน โดยมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรจำนวนหนึ่งกำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีเช่นนี้เอาไว้ รวมถึงในกรณีที่ไม่มียกกฎหมายลายลักษณ์อักษรกำหนดแนวทางใด ๆ ไว้ ศาลต่าง ๆ ก็พยายามวางแนวบรรทัดฐานในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นไว้เช่นกัน แต่ความพยายามดังกล่าวยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก ซึ่งสาเหตุที่ทำให้การแก้ปัญหายังไม่ประสบผลสำเร็จและทำให้ระบบกฎหมายไทยยังต้องประสบปัญหาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นอยู่ตลอดมานั้นมีอยู่หลายประการซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในบทที่ 4

บทที่ 4

ข้อวิจารณ์เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือ คำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย

การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเป็นปัญหาสำคัญที่ระบบกฎหมายไทยต้องประสบตลอดมานับตั้งแต่มีการแบ่งแยกประเภทคดีเป็นครั้งแรก แม้มีความพยายามบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษร รวมถึงวางแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาเพื่อกำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นอยู่บ้าง แต่ความพยายามดังกล่าวก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทำให้นักกฎหมายไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับภาคปฏิบัติ ต้องประสบปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นอยู่ตลอด ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า สาเหตุที่ทำให้การแก้ปัญหานี้ในประเทศไทยไม่ประสบผลสำเร็จประกอบไปด้วยปัจจัยหลายข้อ ได้แก่ (4.1) ขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น (4.2) แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาไม่แน่นอนและไม่เป็นเอกภาพ (4.3) ความไม่ชัดเจนของระบบพยานหลักฐานอันเกิดจากอิทธิพลของระบบไต่สวนและระบบกล่าวหา (4.4) ความแตกต่างของระบบพยานหลักฐานในศาลแต่ละระบบ และ (4.5) การยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นโดยขาดการให้เหตุผล ในบทที่ 4 จะกล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้การแก้ปัญหานี้ไม่ประสบผลสำเร็จข้างต้นแต่ละปัจจัยโดยละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น

หากแบ่งแยกระบบกฎหมายในโลกนี้ตามแหล่งที่มาของกฎหมายแล้วอาจแบ่งแยกระบบกฎหมายได้เป็น 2 ระบบใหญ่ ๆ ได้แก่ ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร และระบบกฎหมายจารีตประเพณี โดยระบบกฎหมายของประเทศไทยจัดอยู่ในประเภทระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ดังนั้นในการปรับใช้กฎหมาย ศาลไทยจะต้องเริ่มต้นจากการค้นหาเสียก่อนว่ามีกฎหมายลายลักษณ์อักษรมาตราใดบัญญัติถึงประเด็นแห่งคดีไว้หรือไม่ หากมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้ก็สามารถวินิจฉัยข้อกฎหมายตามที่บัญญัติไว้ได้ทันที แต่หากไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้ ศาลก็ต้องดำเนินการตามที่กฎหมายกำหนดวิธีการอุดช่องว่างของกฎหมายเอาไว้ ทั้งนี้ เกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น ศาลก็จำเป็นต้องค้นหาเสียก่อนว่ามีกฎหมายมาตราใดบัญญัติให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นหรือไม่ ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลพบว่า ระบบกฎหมายไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีกฎหมายเพียงไม่กี่มาตราเท่านั้นที่บัญญัติถึงการวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น แม้ภายหลังการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธี

พิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะมีการบัญญัติเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเพิ่มเติมขึ้นมาก็ตาม แต่ก็ยังเป็นส่วนน้อยและไม่ครอบคลุมกรณีที่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติทั้งหมด กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบกฎหมายไทยขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการกำหนดแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสับสนในทางปฏิบัติอย่างมาก อนึ่ง ที่กล่าวว่าระบบกฎหมายไทยมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นน้อยนั้น ในหัวข้อนี้จะนำเสนอให้เห็นว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ระบบกฎหมายมีพัฒนาการและมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวมาน้อยเพียงใด โดยแบ่งแยกออกเป็น (4.1.1) ยุคก่อนการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และ (4.1.2) ยุคหลังการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.1 ยุคก่อนการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ตั้งแต่ในอดีตจนถึงยุคก่อนการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาเรื่องการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก อาจด้วยสาเหตุที่ระบบกฎหมายในอดีตยังไม่ซับซ้อน ไม่มีการจำแนกประเภทคดีออกเป็นหลายประเภทดังเช่นในปัจจุบัน จึงไม่เกิดปัญหาดังกล่าวขึ้น แต่กระนั้นก็ตาม ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ว่าในอดีตเคยมีกฎหมายที่คล้ายคลึงกับหลักเรื่องการห้ามดำเนินคดีเดิมซ้ำสองครั้ง โดยปรากฏอยู่ในมังรายศาสตร์มีใจความตอนหนึ่งว่า¹

“ถ้อยคำทั้งหลายอันได้พร้อมเพรียงกันตัดสินตามธรรมโบราณแล้ว ไม่ควรให้ผู้ใดเพิกถอน คดีที่พิพากษาไม่ถูกต้องและสมควรถูกเพิกถอนเสียมี 8 ประเภทคือ (1) ตัดสินโดยใช้อำนาจอาชญาข้ามแห่ง (2) ตัดสินเพื่อเบียดเบียนเอาตัวลูกเมียท่าน (3) ตัดสินโดยผู้หญิง (4) ตัดสินในเวลากลางคืน (5) ตัดสินที่บ้านของผู้ตัดสินคดีความ (6) ตัดสินในที่รโหฐาน (7) ตัดสินโดยผู้ที่เป็นศัตรูกับคู่ความ (8) ตัดสินโดยนายของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง”

แม้บทห้ามเพิกถอนคำพิพากษาข้างต้นจะไม่ใช่การแก้ไขปัญหาเรื่องการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นก็ตาม แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าผู้ปกครองในยุคก่อนเริ่มเล็งเห็นแล้วว่าศาลไม่ควรต้องวินิจฉัยคดีซ้ำกันสองครั้งในข้อเท็จจริงเรื่องเดิม ซึ่งหลักการนี้ได้รับการยอมรับจนถึงรัช

¹ ชาคริต ชันนาโพธิ์, "ผลผูกพันทางกฎหมายของเหตุผลในคำพิพากษาคดีแพ่ง" (คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), หน้า 37.

สมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยในพระอัยการอาชญาหลวง บทที่ 119 ห้ามมิให้กล่าวอ้างคำพิพากษาที่ตัดสินไว้โดยชอบด้วยกฎหมายแล้วว่าเป็นคำพิพากษาที่ไม่ชอบ มิเช่นนั้นจะต้องได้รับโทษ² รวมถึงในพระอัยการลักษณะรับฟ้องบทที่ 24 ก็บัญญัติห้ามมิให้มีการฟ้องร้องในเรื่องที่ได้มีการพิจารณาพิพากษาคดีไปแล้ว โดยให้ถือตามการพิจารณาพิพากษาที่ได้ทำเฉพาะในคดีแรกเท่านั้น หากใครฝ่าฝืนย่อมถูกลงโทษปรับ³ ภายหลังในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการนำหลักการนี้ไปบัญญัติต่อไว้ในพระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115 โดยมีใจความห้ามมิให้ฟ้องร้องฟ้องคดีกันอีกหากคดีนั้นได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาด หรือมีการยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมายแล้ว⁴ แต่กระนั้นก็ตาม หลักการที่กล่าวมานี้เป็นหลักการเรื่องฟ้องซ้ำ ซึ่งไม่ใช่การแก้ปัญหาคารวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นเสียทีเดียว จนจนกระทั่งมีการจัดทำกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 จึงรับเอาแนวคิดเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นมาบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน ดังที่ปรากฏในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 มาตรา 90 ความว่า

“ในการที่จะพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ซึ่งว่ากล่าวเป็นทางอาญาอยู่อีกส่วนหนึ่งนั้น ท่านว่าผู้พิพากษาส่วนแพ่งต้องถือเอาความเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาส่วนอาญาเป็นหลักแก่การพิพากษาส่วนแพ่ง”

การนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญามาบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 มาตรา 90 เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นโดยชัดเจนว่าระบบกฎหมายไทยในอดีตเริ่มคำนึงถึงปัญหาเรื่องการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นเช่นกัน ทั้งนี้ หากพิจารณาในภาพรวมของหลักเกณฑ์การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นในยุคก่อนการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วจะพบว่า ในช่วงแรกระบบกฎหมายยังไม่คำนึงถึงปัญหาดังกล่าวเท่าใดนัก จึงมีเพียงบทกฎหมายที่ห้ามมิให้ฟ้องร้องฟ้องคดีเดิมซ้ำกันอีกเท่านั้น ซึ่งไม่ใช่การแก้ปัญหาคารวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นโดยตรง จนกระทั่งเมื่อประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 จึงรับเอาแนวคิดเรื่องการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญามาใช้แก้ปัญหาเป็น

² พระอัยการอาชญาหลวง บทที่ 119 “มาตราหนึ่ง มีราชการประการใดใด ท่านให้กระทำด้วยกันก็ดี แลก็คดีถ้อยความประการใดใด พระเจ้าอยู่หัวให้ช่วยกันพิพากษาก็ดี แลประชุมพร้อมกันพิพากษาถูกต้องเห็นชอบด้วยราชการอยู่แล้ว อยู่มาภายหลังผู้ใดกล่าวว่ามีชอบแล้ว ท่านว่าผู้นั้นเลมิด ให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ”

³ พระอัยการลักษณะรับฟ้อง บทที่ 24 “มาตราหนึ่ง คดีใดหมีเป็นความมหันตโทษพระราชาราชฎยอมมิว่ากันสมักเข้าถวายสัตยานุสัตตเฉพาะพระศรีรัตนไตรในอารามแลสถานที่ใดๆ ก็ดี มีผู้รู้เห็นลักขิพญาณคนหนึ่งสองคนก็ดี ท่านว่าเด็ดขาดกัน ความนั้นเป็นสูญ ถ้าผู้ใดอุทกกลับเอามาฟ้องร้องว่ากล่าว ท่านว่าอย่าให้บังคับบ้านชาความนั้นเลย”

⁴ พระราชบัญญัติกระบวนการพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 115 มาตรา 6 “คดีอันใดซึ่งศาลหนึ่งศาลใดมีอำนาจอันสมควรได้พิจารณา แลพิพากษาเสร็จเด็ดขาดแล้วก็ดี ถ้าคู่ความได้ยอมกันในระหว่างเปรียบเทียบแล้วก็ดี ผู้หนึ่งผู้ใดจะเอาคดีนั้นมาฟ้องร้องขึ้นอีก ห้ามมิให้ศาลรับไว้พิจารณา เว้นแต่เป็นการอุทธรณ์ตามกฎหมาย”

ครั้งแรก ซึ่งนับเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรฉบับแรกที่คำนึงถึงปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น และวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีดังกล่าวเอาไว้โดยชัดแจ้ง ลำดับต่อไปจะนำศึกษาว่า ช่วงเวลาหลังการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรฉบับใดวางแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นไว้บ้าง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.2 ยุคหลังการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

หลังจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พุทธศักราช 2478 จนถึงปัจจุบัน ก็ปรากฏหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นขึ้นมาอีกจำนวนหนึ่ง โดยบทบัญญัติที่ถือเป็นสัญลักษณ์ของการแก้ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นก็คือ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ที่บัญญัติว่า “ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา” หลักการนี้ไม่ใช่หลักการใหม่ แต่เป็นหลักการเดิมที่คงไว้ตั้งแต่เมื่อครั้งบัญญัติกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 มาตรา 90 นอกจากนี้ ภายหลังจากเมื่อมีการตราพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 หลักการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาก็ปรากฏอยู่ในมาตรา 54 ของพระราชบัญญัติดังกล่าวว่า “ในการพิพากษาคดีแพ่ง ศาลพลเรือนจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาของศาลทหาร” ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาเป็นแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นซึ่งเกิดมาตั้งแต่เมื่อครั้งประกาศใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 แล้ว

นอกเหนือจากหลักเกณฑ์การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาแล้ว ยุคหลังการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็ปรากฏกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่บัญญัติหลักเกณฑ์การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นเพิ่มขึ้นมาอีกเพียงเล็กน้อย ได้แก่ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 30 ที่บัญญัติว่า

“ถ้าภายหลังที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีผู้บริโภคแล้ว ปรากฏว่ามี การฟ้องผู้ประกอบธุรกิจรายเดียวกันเป็นคดีผู้บริโภคอีก โดยข้อเท็จจริงที่พิพาท เป็นอย่างเดียวกับคดีก่อนและศาลในคดีก่อนได้วินิจฉัยไว้แล้ว ศาลในคดีหลังอาจ มีคำสั่งให้ถือว่าข้อเท็จจริงในประเด็นนั้นเป็นอันยุติเช่นเดียวกับคดีก่อนโดยไม่ต้อง สืบพยานหลักฐาน เว้นแต่ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงในคดีก่อนนั้นยังไม่เพียงพอแก่

การวินิจฉัยชี้ขาดคดี หรือเพื่อให้โอกาสแก่คู่ความที่เสียเปรียบต่อสู้คดี ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบเองหรืออนุญาตให้คู่ความนำพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติมตามที่เห็นสมควรก็ได้”

นับว่าการวางหลักเกณฑ์วินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีผู้บริโภคร้างต้น เป็นการกำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่น นอกเหนือจากคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา เป็นครั้งแรก แม้ต่อมาจะมีการบัญญัติเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 ขึ้นมา แต่หลักเกณฑ์ที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 ก็เป็นการวางหลักเกณฑ์เพิ่มเติมในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเท่านั้น ดังความบัญญัติต่อไปนี้

“ในกรณีที่การฟ้องคดีแบบกลุ่มตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ เป็นคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญา แม้ว่าจะมีการฟ้องเป็นคดีอาญาแล้วก็ตาม ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มอาจพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่ต้องรอให้ศาลคดีอาญามีคำพิพากษา ก่อน และหากศาลในคดีอาญาได้มีคำพิพากษาแล้ว

(1) ในกรณีที่คำพิพากษาคดีส่วนอาญานั้นได้วินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำความผิด ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา

(2) ในกรณีที่คำพิพากษาคดีส่วนอาญานั้นได้วินิจฉัยเป็นอย่างอื่น ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา”

กล่าวโดยสรุป นับตั้งแต่บัญญัติกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 มาตรา 54 เพื่อกำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ระบบกฎหมายไทยก็ไม่ได้บัญญัติหลักเกณฑ์การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นกรณีอื่น ๆ ขึ้นอีก จะมีก็เพียงพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 30 เท่านั้น ที่นำหลักการเดียวกันนี้ไปใช้ในคดีผู้บริโภค นอกเหนือจากนี้ ไม่ว่าจะเป็นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ก็ดี พระราชบัญญัติพระธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 54 ก็ดี ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 ก็ดี ล้วนเป็นการนำเอาหลักการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 90 มาบัญญัติใหม่ให้เข้ากับกรณีต่าง ๆ เท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า นับตั้งแต่เมื่อครั้งรัตนโกสินทรศก 127 ระบบกฎหมายของประเทศไทยแทบไม่ได้มีการพัฒนาหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นขึ้นมาใหม่เลย ในขณะที่ประเภทคดีต่าง ๆ รวมถึงระบบศาลต่าง ๆ มีเพิ่มขึ้น แต่กฎหมายลายลักษณ์อักษรของประเทศไทยที่กำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นกลับมีเฉพาะในคดีแพ่งที่

เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ซึ่งเป็นหลักการเดียวกับเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว และคดีผู้บริโภคเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ เมื่อเกิดคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น ซึ่งไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา และไม่ใช่คดีผู้บริโภค ย่อมขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนว่าศาลจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นได้หรือไม่ เพียงใด โดยปัจจัยเรื่องขาดหลักเกณฑ์ลายลักษณ์อักษรที่แน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นนี้ นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นยังคงเป็นปัญหาสำหรับระบบกฎหมายไทยในปัจจุบัน อนึ่ง นอกจากระบบกฎหมายไทยจะขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นแล้ว แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาซึ่งพยายามแก้ไขปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีดังกล่าวยังไม่มีความแน่นอนและขาดเอกภาพอีกด้วย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

4.2 แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาไม่แน่นอนและไม่เป็นเอกภาพ

สืบเนื่องจากปัจจัยเรื่องการขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในหัวข้อ 4.1 ปัญหาที่ตามมาก็คือ ศาลในฐานะผู้ควบคุมกระบวนการจำเป็นต้องหาทางออกให้กับปัญหาดังกล่าว จริงอยู่หากมีกฎหมายบัญญัติหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นไว้โดยชัดแจ้ง ศาลทุกระบบย่อมวินิจฉัยข้อเท็จจริงไปตามแนวทางที่กฎหมายบัญญัติโดยไม่มีข้อขัดแย้งกัน แต่ในกรณีที่เกิดสภาวะไร้หลักเกณฑ์ขึ้น ศาลมีทางเลือกเพียงสองทางเท่านั้น ได้แก่ มีคำสั่งให้คดีสับพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า หรือ เปิดโอกาสให้คู่ความนำพยานหลักฐานเข้าสืบพิสูจน์ข้อเท็จจริงอย่างเต็มที่แล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงใหม่โดยอิสระ ทางเลือกที่เกิดขึ้นดังกล่าวนำมาซึ่งความสับสนในทางปฏิบัติอย่างมาก แม้จะมีแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลต่าง ๆ ออกมาอุดช่องว่างของกฎหมายลายลักษณ์อักษรด้วยการวางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นกรณีต่าง ๆ เอาไว้ แต่แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาทั้งหลายก็ยังไม่มีความแน่นอน ขาดเอกภาพ และหาหลักเกณฑ์ที่เป็นหลักในการพิจารณาไม่ได้ ไม่ว่าจะคดีที่เกี่ยวข้องกันนั้นจะเป็นคดีภายในศาลระบบเดียวกัน หรือคดีระหว่างศาลต่างระบบกันก็ตาม ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

4.2.1 ความขัดแย้งของแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลอื่นที่อยู่ในระบบเดียวกัน

หากยึดเอาความเป็นเอกภาพภายในระบบศาลเดียวกันเป็นที่ตั้งแล้ว การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็ควรจะเป็นไปในแนวทางเดียวกัน เช่น หากจะยอมรับบังคับตามคำพิพากษาของศาลหนึ่ง ก็ควรจะต้องยอมรับบังคับตามคำพิพากษาของศาลภายในระบบเดียวกันทั้งหมด แต่หากจะไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ก็ควรจะต้องไม่ยอมรับบังคับตามไปในแนวทาง

เดียวกันทั้งหมด อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาแล้วพบว่า แม้ภายในระบบศาลเดียวกัน แนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นก็มีความขัดแย้งกันเองไม่เป็นเอกภาพ กล่าวคือ มีทั้งกรณีที่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น และกรณีที่ไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กรณีคดีที่อยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาของศาลยุติธรรมตั้งแต่สองคดีขึ้นไปมีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกัน และศาลยอมวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลอีกคดีหนึ่งนั้น ที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือกรณีคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 กรณีเช่นนี้มีตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาจำนวนมากที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา ส่วนอีกกรณีหนึ่งที่ศาลในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีแพ่ง ศาลฎีกาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5175/2547 วางบรรทัดฐานการวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ว่า ศาลในคดีส่วนอาญาต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่ง หากข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญา โดยอาศัยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 เป็นหลักในการอ้างอิง หากพิจารณาเพียงกรณีดังกล่าวข้างต้นดูเหมือนว่าศาลยุติธรรมมีแนวโน้มที่จะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามกันภายในระบบของตน แต่ในความเป็นจริงแล้ว ยังมีคำพิพากษาศาลฎีกาอีกจำนวนมากที่กลับไม่ยอมรับบังคับตามข้อเท็จจริงในคำพิพากษาคดีก่อนหน้า แม้จะเป็นคดีที่อยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาของศาลยุติธรรมก็ตาม

ตัวอย่างของคำพิพากษาศาลฎีกาที่วางแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นภายในระบบศาลยุติธรรมเอาไว้ โดยไม่ให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้ามีอยู่หลายกรณี เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1453/2525 ที่วางหลักว่า ศาลในคดีอาญาไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาก่อนหน้า คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13819-13820/2555 ที่วางหลักว่า ศาลในคดีแรงงานไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4432/2553 ที่วางหลักว่าคดีทรัพย์สินทางปัญญาไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 21310/2556 ที่วางหลักว่า ศาลในคดีส่วนแพ่งไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีเลือกตั้งส่วนอาญา และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6602/2550 ที่วางหลักว่าคดีร้องขอให้ทรัพย์สินตกเป็นของแผ่นดินไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีความผิดฐาน และคำพิพากษาคดีส่วนอาญาในความผิดฐานฟอกเงินแต่อย่างใด

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ยกตัวอย่างมานี้แสดงให้เห็นว่า แม้ภายในระบบศาลเดียวกัน การวางแนวบรรทัดฐานการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นก็ยังไม่เป็นไปในแนวเดียวกัน สร้างความสับสนให้กับนักกฎหมายทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เนื่องจากไม่สามารถหา

หลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการพิจารณาได้ว่าศาลจะดำเนินกระบวนการพิจารณาไปในทางใด นอกจากนี้ เมื่อศึกษาต่อไปถึงแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นของศาลต่างระบบกันก็พบว่า แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลมีความขัดแย้งไม่เป็นไปในทางเดียวกัน เช่นเดียวกับกรณีแรก ดังจะกล่าวต่อไปนี้

4.2.2 ความขัดแย้งของแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่อยู่ต่างระบบกัน

แม้การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นของศาลต่างระบบกันมีโอกาสเกิดขึ้นน้อยกว่าคดีที่อยู่ในศาลระบบเดียวกันก็ตาม แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วมักมีความซับซ้อนมากกว่ากรณีแรก เพราะนอกจากกระบวนการพิจารณาคดีของศาลต่างระบบกันจะแตกต่างกันแล้ว การประสานความร่วมมือให้ปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกันก็เป็นไปได้ยากด้วย แต่กระนั้นก็ตาม จากการศึกษาพบว่า หากคดีเกี่ยวเนื่องกันที่เกิดขึ้นเป็นคดีระหว่างศาลยุติธรรมกับศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรมและศาลรัฐธรรมนูญมีแนวโน้มที่จะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามกัน แต่แตกต่างจากศาลปกครองที่มีแนวโน้มจะปฏิเสธไม่รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลระบบอื่น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในกรณีที่คดีของศาลยุติธรรมมีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ อม.63/2558 เคยวางบรรทัดฐานวินิจฉัยไว้พอสรุปได้ว่า เมื่อศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้แล้ว คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญย่อมมีผลผูกพันองค์กรภายใต้รัฐธรรมนูญทั้งหมด ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไม่มีอำนาจเพิกถอนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ เมื่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญถือเป็นเด็ดขาด คู่ความย่อมไม่มีสิทธิโต้แย้งคัดค้านข้อเท็จจริงที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยไว้ได้ ทั้งนี้ โดยอ้างอิงบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 216 วรรคห้า ในขณะเดียวกัน ศาลรัฐธรรมนูญโดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 ก็เคยวางบรรทัดฐานเกี่ยวกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาไว้พอสรุปได้ว่า เมื่อศาลฎีกาวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดของจำเลยไว้แล้ว คดีย่อมถือเป็นยุติตามนั้น ศาลรัฐธรรมนูญไม่มีอำนาจเข้าไปแก้ไขหรือตรวจสอบปัญหาที่เป็นอำนาจหน้าที่ของศาลฎีกาได้ จะเห็นได้ว่า ทั้งศาลยุติธรรมและศาลรัฐธรรมนูญต่างมีแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้สอดคล้องต่อกัน โดยการให้เหตุผลของศาลยุติธรรมและศาลรัฐธรรมนูญเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่า ศาลยุติธรรมและศาลรัฐธรรมนูญ ไม่มีอำนาจตรวจสอบคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอีกระบบหนึ่ง ทำให้การวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลยุติธรรมและศาลรัฐธรรมนูญมีความเป็นเอกภาพ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาต่อไปที่แนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลปกครอง ซึ่งเป็นศาลอีกระบบหนึ่ง กรณีกลับแตกต่างออกไปดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในคดีของศาลปกครองซึ่งมีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีของศาลระบบอื่นนั้น เคยเกิดประเด็นขึ้นในคดีปกครองที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา ในครั้งนั้น ศาลปกครองสูงสุดโดยคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.849/2555 วางบรรทัดฐานไว้อย่างชัดเจนว่า การดำเนินคดีเกี่ยวกับวินัยซึ่งเป็นคดีปกครอง ไม่จำเป็นต้องรอฟังผลของคดีอาญาว่าวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้อย่างไร อีกทั้งผลของการดำเนินคดีวินัยทางปกครองก็ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องหรือถือตามผลของคำพิพากษาในคดีส่วนอาญาอีกด้วย เนื่องจากคดีทั้งสองประเภทต่างมีวัตถุประสงค์และความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลปกครองนี้ ภายหลังได้รับการยืนยันจากคณะกรรมการกฤษฎีกาโดยความเห็นเรื่องเสร็จที่ 1406/2559 ว่าคดีวินัยไม่จำเป็นต้องรอฟังผลของคำพิพากษาคดีส่วนอาญาอีกด้วย ดังนั้น สำหรับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นของศาลต่างระบบกัน จึงยังไม่อาจหาข้อสรุปได้ว่า ศาลต่างระบบกันจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามกันหรือไม่ เพราะแนวบรรทัดฐานของศาลแต่ละระบบยังไม่เป็นเอกภาพ หากจะสรุปเท่าที่ทำได้ก็คงกล่าวได้เพียงว่า ศาลยุติธรรมกับศาลรัฐธรรมนูญมีแนวโน้มวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามกัน ในขณะที่ศาลปกครองมีแนวโน้มไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลต่างระบบกันเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป ในกรณีที่กฎหมายลายลักษณ์อักษรไม่ได้บัญญัติแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นนั้น ย่อมตกเป็นหน้าที่ของศาลในการหาทางออกว่าจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีเหล่านี้อย่างไร ผลการศึกษาปรากฏว่า แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลในประเด็นนี้ยังมีความขัดแย้ง ไม่เป็นเอกภาพ ทั้งในกรณีที่คดีที่เกี่ยวข้องพันกันอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาของศาลระบบเดียวกัน และในกรณีที่คดีที่เกี่ยวข้องพันกันอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาของศาลต่างระบบกัน อีกทั้งหากจะหาเหตุผลที่หนักแน่นในการยอมรับฟังและไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็มักไม่ปรากฏโดยชัดแจ้งในคำพิพากษา ทำให้การค้นหาหลักเกณฑ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเป็นเรื่องยากอย่างยิ่ง อันเป็นต้นเหตุทำให้การแก้ปัญหาเรื่องการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นในประเทศไทยไม่ประสบผลสำเร็จตลอดมา อนึ่ง นอกจากปัจจัยเรื่องการขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น และปัจจัยเรื่องแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลไม่ชัดเจนและไม่เป็นเอกภาพแล้ว ความไม่ชัดเจนของระบบพยานหลักฐานอันเกิดจากอิทธิพลของระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาที่เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การแก้ปัญหาเรื่องการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นไม่เป็นระบบและไม่ประสบผลสำเร็จ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

4.3 ความไม่ชัดเจนของระบบพยานหลักฐานอันเกิดจากอิทธิพลของระบบไต่สวนและระบบกล่าวหา

การยอมรับแนวคิดเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมีความแตกต่างกันไปในระบบพยานหลักฐานแต่ละระบบ ในระบบกล่าวหาค่อนข้างให้คุณค่าในทาง

พยานหลักฐานแก้อรรถเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาล ในขณะที่ระบบไต่สวนมีแนวโน้มไม่ให้คุณค่าในทางพยานหลักฐานแก้อรรถเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาล หากพิจารณาโดยผิวเผินเพียงเท่านี้ การตัดสินใจว่าจะนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้ในระบบกฎหมายของประเทศไทยมากน้อยเพียงใดคงไม่ใช่เรื่องยากนัก แต่ในความเป็นจริงแล้ว กฎหมายพยานหลักฐานของไทยมีความไม่ชัดเจนและไม่อาจจะระบุได้โดยง่ายว่าเป็นกฎหมายพยานหลักฐานแบบไต่สวนหรือแบบกล่าวหา กล่าวคือ กฎหมายพยานหลักฐานของไทยแต่เดิมที่ใช้ระบบการค้นหาความจริงบนพื้นฐานของความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น มีลักษณะคล้ายกับระบบไต่สวน แต่ภายหลังเมื่อแนวคิดของประเทศตะวันตกเข้ามา มีอิทธิพล กฎหมายพยานหลักฐานของไทยก็รับเอาแนวคิดแบบระบบกล่าวหาเข้ามาค่อนข้างมาก จนกระทั่งเมื่อไม่นานมานี้ที่พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงรูปแบบของอาชญากรรมพัฒนามากขึ้น ระบบกฎหมายไทยก็รับเอาแนวคิดทางพยานหลักฐานของระบบไต่สวนกลับเข้ามาบัญญัติไว้ในระบบกฎหมายของประเทศไทยอีกครั้ง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการค้นหาข้อเท็จจริงให้มากที่สุด ในหัวข้อนี้จะนำศึกษาถึงลักษณะของกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยในแต่ละยุค เพื่อแสดงให้เห็นว่ากฎหมายพยานหลักฐานของไทยมีความไม่ชัดเจนในแนวคิดพื้นฐาน ซึ่งส่งผลอย่างมากต่อการกำหนดแนวทางการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

4.3.1 การค้นหาความจริงบนพื้นฐานความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การค้นหาความจริงในระบบกฎหมายไทย รูปแบบการค้นหาความจริงเพื่อนำมาใช้ตัดสินข้อพิพาทในอดีตช่วงยุคก่อนประกาศใช้กฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ.113 ผู้ติดกับความเชื่อที่ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะคุ้มครองผู้ที่บริสุทธิ์อยู่เสมอ ความเชื่อดังกล่าวนำมาซึ่งรูปแบบการค้นหาความจริงที่ค่อนข้างป่าเถื่อน รุนแรง และมุ่งเน้นที่การกระทำต่อเนื้อตัวและร่างกาย เช่น การล้วงตะกั่ว การดำนํ้าลุยไฟ การว่ายนํ้าข้ามปาก ฯลฯ ซึ่งหากวิเคราะห์ถึงลักษณะรูปแบบการค้นหาความจริงเหล่านี้แล้วจะพบว่า เป็นการค้นหาความจริงโดยไม่คำนึงถึงวิธีการในการได้มาซึ่งข้อเท็จจริง สอดคล้องกับรูปแบบการค้นหาความจริงในประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปยุคโบราณ ช่วงที่คริสต์ศาสนาเริ่มเข้ามามีบทบาทในอาณาจักรต่าง ๆ ช่วงเวลาดังกล่าว บรรดาบาทหลวงที่ได้รับบทบาทในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาจากกษัตริย์ใช้รูปแบบการค้นหาความจริงแบบเป็นปฏิปักษ์ต่อผู้กระทำความผิด โดยไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ กำหนดขอบเขตของวิธีการค้นหาความจริง การค้นหาความจริงจึงมุ่งเพียงผลสุดท้ายที่ทำให้ผู้กระทำความผิดรับสารภาพเท่านั้น ซึ่งวิธีการที่ได้ผลดีที่สุดในช่วงนั้นก็คือการทรมานร่างกายเพื่อให้ผู้กระทำความผิดยอมเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ฟัง⁵ แนวความคิดในการค้นหา

⁵ Thomas P. Gallanis, "Reasonable Doubt and the History of the Criminal Trial," *University of Chicago Law Review*, Spring (2009): 3.

ข้อเท็จจริงของบาทหลวงด้วยการทรมานร่างกายผู้กระทำความผิดเช่นนี้ ภายหลังเสื่อมความนิยมลงแล้ว ถูกแทนที่ด้วยการค้นหาความจริงด้วยพยานหลักฐาน อย่างไรก็ตาม เอกลักษณะประการหนึ่งที่ยังคงอยู่ของการค้นหาความจริงระบบนี้ก็คือ การค้นหาความจริงโดยไม่คำนึงถึงวิธีการในการได้มาซึ่งพยานหลักฐาน อันเป็นเอกลักษณ์ของการค้นหาความจริงในระบบไต่สวนนั่นเอง

รูปแบบการค้นหาความจริงด้วยการกระทำต่อเนื้อตัวและร่างกายของประเทศไทยในอดีตซึ่งผูกติดกับความเชื่อที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะคุ้มครองผู้บริสุทธิ์อยู่เสมอ นั้น มีลักษณะสอดคล้องกับการค้นหาความจริงด้วยการทรมานของบาทหลวงในคริสต์ศาสนาในประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปในอดีต ทั้งนี้ ลักษณะร่วมประการหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ ทั้งการค้นหาความจริงในประเทศไทยโบราณกับการค้นหาความจริงในประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปโบราณต่างมุ่งเน้นที่ผลสุดท้ายโดยไม่คำนึงถึงวิธีการในการได้มาซึ่งข้อเท็จจริงนั้น ซึ่งนับเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของการค้นหาความจริงในระบบไต่สวน จึงอาจกล่าวได้ว่า กฎหมายพยานหลักฐานของไทยในยุคแรกเริ่มมีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบไต่สวน อย่างไรก็ตาม ภายหลังการประกาศใช้กฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ.113 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปโดยมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับวิธีการได้มาซึ่งพยานหลักฐานมากขึ้น อันเป็นจุดเริ่มต้นของการที่กฎหมายพยานหลักฐานไทยก้าวเข้าสู่ยุคของระบบกล่าวหาโดยแท้จริง ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

4.3.2 อิทธิพลของระบบการดำเนินคดีแบบกล่าวหาต่อระบบพยานหลักฐานไทย

การประกาศใช้กฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ.113 เป็นหลักฐานชัดเจนที่แสดงให้เห็นว่า ระบบกฎหมายไทยเปลี่ยนผ่านจากระบบการค้นหาความจริงจากเนื้อตัวและร่างกายมาเป็นระบบการค้นหาความจริงด้วยพยานหลักฐาน การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้เกิดขึ้นโดยมีอิทธิพลของบรรดาประเทศเจ้าอาณานิคมเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นว่าหากปล่อยให้ระบบกฎหมายไทยมีความล้าหลังและป่าเถื่อนจะถูกประเทศเจ้าอาณานิคมใช้เป็นข้ออ้างในการเข้ายึดครองได้ ทั้งนี้ ในการร่างกฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ.113 เสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ซึ่งจบการศึกษาด้านกฎหมายมาจากประเทศอังกฤษ ทรงรับเอาแนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษมาบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ.113 ด้วย⁶ นอกจากนี้ยังมีการตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115 ซึ่งเป็นกฎหมายวิธีพิจารณาความของไทยฉบับแรกที่นำเอาวิธีการดำเนินคดีอาญาแบบประเทศอังกฤษมาใช้⁷ กล่าวคือ มีการยอมรับหลักความเท่าเทียมกันของคู่ความ โดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการดำเนินคดีอาญาใหม่โดยให้โจทก์และ

⁶ ประมุข สุวรรณศร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิการพิมพ์, 2525), หน้า 8.

⁷ หยุด แสงอุทัย, "บันทึกเรื่องคำพิพากษาหมู่เกี่ยวกับฟ้องเคลือบคลุม," บทบัญญัติ 12(2489): 399.

จำเลยนำพยานหลักฐานเข้าสืบแสดงต่อศาลได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีทนายความช่วยเหลือในการซักถาม (Examination) ถามค้าน (Cross examination) และถามติง (Re-examination) ทั้งนี้ หน้าที่ในการถามความจากพยานเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงถือเป็นหน้าที่ของคู่ความ อันถือเป็นเอกลักษณ์ของระบบพยานหลักฐานในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาโดยแท้⁸

การรับเอาอิทธิพลของระบบการพิจารณาคดีแบบในประเทศอังกฤษมาใช้นับเป็นก้าวสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุคของระบบกล่าวหาอย่างเต็มตัว เนื่องจากผู้พิพากษาไม่ได้ทำหน้าที่ร่วมซักถามพยานเหมือนในอดีตที่หากผู้ใดถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดแล้ว ผู้นั้นมีหน้าที่ต้องพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่าตนเองเป็นผู้บริสุทธิ์ โดยในอดีตนั้น บางครั้งผู้พิพากษาก็ทำหน้าที่ค้นหาความจริงประหนึ่งเป็นโจทก์เสียเอง ด้วยการใช้วิธีการรุนแรงกระทำต่อผู้ต้องหาโดยเชื่อกันว่าเป็นวิธีที่จะทำให้ความจริงปรากฏ คล้ายระบบการดำเนินคดีแบบไต่สวนในประเทศภาคพื้นยุโรปโบราณ⁹ นับแต่นั้นมา อิทธิพลของระบบกล่าวหาที่เข้ามามีอิทธิพลอย่างมากต่อกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัฒนธรรมของศาลยุติธรรม ที่ผู้พิพากษามักวางตัวเป็นกลางไม่ยุ่งเกี่ยวกับการค้นหาพยานหลักฐาน โดยปล่อยให้หน้าที่ในการค้นหาข้อเท็จจริงเป็นของคู่ความเท่านั้น ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า อิทธิพลของการดำเนินคดีแบบระบบกล่าวหาตามแบบประเทศอังกฤษเริ่มมีอิทธิพลต่อความคิดทางกฎหมายของประเทศไทยค่อนข้างมาก เนื่องจากศาลนำหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษมาใช้หลายลักษณะ อีกทั้งนักกฎหมายไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนกลางนิยมเดินทางไปศึกษากฎหมายจากประเทศอังกฤษ เมื่อกลับมารับราชการเป็นผู้พิพากษาหรือเป็นอาจารย์สอนกฎหมายก็นำแนวคิดทางกฎหมายแบบอังกฤษเข้ามาใช้ในการทำงานและการเรียนการสอน อิทธิพลของระบบกฎหมายอังกฤษจึงแทรกซึมอยู่ในระบบกฎหมายไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แตกต่างจากแนวคิดในระบบกฎหมายซีวิลลอว์ที่มีอิทธิพลต่อระบบกฎหมายของประเทศไทยค่อนข้างน้อย เนื่องจากนักวิชาการที่ไปศึกษาเล่าเรียนจากประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปยุคก่อนไม่ได้เขียนตำรานำเสนอแนวคิดทางกฎหมายแบบประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปไว้มากนัก¹⁰ แต่กระนั้นก็ตาม เมื่อประเทศไทยต้องเข้าสู่ยุคปฏิรูประบบกฎหมายครั้งสำคัญ โดยต้องเลือกระหว่างระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์หรือซีวิลลอว์ กลับจำเป็นต้องเลือกวางโครงสร้างระบบกฎหมายแบบประเทศซีวิลลอว์เป็นหลัก ดังคำกล่าวของศาสตราจารย์ธานีทร กรัยวิเชียร ที่ว่า¹¹

⁸ สุธรรม ภัทธาคม, "ระบบงานศาลโดยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ," *บทบัญญัติ* 26, 4 (2521): 847.

⁹ ชัยนันท์ นันทพันธ์, "การปฏิรูประบบศาลยุติธรรมตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนกระทั่งปัจจุบัน," *วารสารนิติศาสตร์ ฉบับพิเศษ*, สิงหาคม 2519 (2519): 103.

¹⁰ ธานีทร กรัยวิเชียร, *การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปิยะมหาราช* (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม), หน้า 15.

¹¹ เรื่องเดียวกัน

“ในการนำเอาหลักกฎหมายฝ่ายตะวันตกมาใช้เป็นหลักฐานในการตรวจชำระระบบกฎหมายของไทยนั้น มีระบบกฎหมายที่อยู่ในข่ายพิจารณาของคณะกรรมการตรวจชำระสองระบบ คือ ระบบกฎหมายของอังกฤษและระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย แต่เนื่องจากกฎหมายของประเทศอังกฤษ มิได้มีต้นฉบับตัวบทกฎหมายอันอาจถือเป็นหลักอ้างอิงที่มีการจัดระเบียบหมวดหมู่อย่างเรียบร้อย จึงเป็นการลำบากแก่การค้นคว้าและยุ่งยากแก่การศึกษา คณะกรรมการจึงเลือกเอาระบบกฎหมายซีวิลลอว์ในภาคพื้นยุโรป ซึ่งมีกฎหมายโรมันเป็นหลัก และมีการจัดแบ่งหมวดหมู่ของกฎหมายอย่างมีระเบียบและเข้าใจง่ายเป็นรากฐานในการพิจารณาเปลี่ยนแปลงระบบของกฎหมายไทย แต่หลักกฎหมายของอังกฤษก็ยังมีอิทธิพลในกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ในระบบกฎหมายไทย อาทิเช่น กฎหมายล้มละลาย ลักษณะพยาน และลักษณะตัวเงิน เป็นต้น อิทธิพลดังกล่าวมีอยู่ในเรื่องของเนื้อหาสาระและหลักการของกฎหมาย ส่วนแบ่งแห่งกฎหมายเรดำเนินการตามแบบฉบับของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมาย”

อาจกล่าวได้ว่า ภายหลังจากปฏิรูประบบกฎหมายในประเทศไทย คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายวางโครงสร้างของระบบกฎหมายไทยเป็นแบบระบบซีวิลลอว์ คือมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นที่มาของกฎหมาย อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของหลักกฎหมาย รวมถึงอิทธิพลทางการศาลของไทยก็ยังได้รับอิทธิพลมาจากระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษเช่นเดิม ข้อสรุปนี้ยิ่งเห็นได้ชัดเจนขึ้นเมื่อมีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กล่าวคือ เมื่อพิจารณาโดยโครงสร้างของประมวลกฎหมายดังกล่าวแล้ว มีการให้อำนาจศาลในการดำเนินคดีและค้นหาความจริงอย่างกว้างขวางเช่นเดียวกับในระบบไต่สวนทั่ว ๆ ไป แต่ในทางปฏิบัติผู้พิพากษามักปล่อยให้หน้าที่ในการค้นหาพยานหลักฐานและพิสูจน์ข้อเท็จจริงเป็นของคู่ความ โดยให้อีกโอกาสคู่ความทุกฝ่ายนำเสนอพยานหลักฐานอย่างเท่าเทียมกัน มีสิทธิซักค้านพยานอย่างเท่าเทียมกัน ผู้พิพากษาจะมีบทบาทในเชิงรับ (Passive Role) เป็นเพียงผู้คุมกระบวนการให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังปรากฏในประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ 9 ที่ว่า “ผู้พิพากษาพึงระลึกว่าการนำพยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยานควรเป็นหน้าที่ของคู่ความและทนายความแต่ละฝ่ายที่จะกระทำ ผู้พิพากษาพึงเรียกพยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเอง” บทบาทในเชิงรับของผู้พิพากษาลักษณะนี้สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินคดีในระบบกล่าวหาของประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกาโดยชัดเจน

นอกจากบทบาทการค้นหาความจริงในเชิงรับของผู้พิพากษาที่แสดงให้เห็นแนวคิดของระบบกล่าวหาที่แทรกซึมอยู่ในระบบวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของไทยแล้ว ในการแก้ไขเพิ่มเติม

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งเมื่อปี 2550 และการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเมื่อปี 2551 ก็ปรากฏว่ามีกรณำบทตัดพยานหลักฐาน (Exclusionary Rules) จำนวนมาก มาบัญญัติเพิ่มเติมไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น บทตัดพยานบอกเล่า ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95/1¹² และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/3¹³ บทตัดพยานหลักฐานที่ได้มาด้วยวิธีการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/1¹⁴ บทตัดพยานหลักฐานที่เกี่ยวกับประวัติการกระทำความผิดของจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/2¹⁵ บทตัดพยานหลักฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศของผู้เสียหายกับบุคคลอื่น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/4¹⁶ เป็นต้น ซึ่งบทตัดพยานหลักฐานเหล่านี้ถือเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของระบบพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ผู้พิพากษาต้องตัดพยานหลักฐานที่อาจก่อให้เกิดอคติแก่คณะลูกขุน ออกจากการพิจารณาคดี การแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในครั้งนี้จึงแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบการพิจารณาคดีแบบกล่าวหาที่ยังคงมีอิทธิพลอย่างมากต่อกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทย

ในที่นี้อาจสรุปในเบื้องต้นได้ว่า แม้คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายจะวางโครงสร้างระบบกฎหมายไทยให้เป็นแบบประเทศซีวิลลอว์ ที่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นที่มาของกฎหมาย รวมถึงกำหนดให้ศาลมีอำนาจดำเนินกระบวนการพิจารณาอย่างกว้างขวางเหมือนในระบบไต่สวน แต่ด้วยอิทธิพลของผู้พิพากษาและอาจารย์สอนกฎหมายจำนวนมากในอดีตที่ไปศึกษาต่อในประเทศอังกฤษ แล้วนำ

¹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95/1 “ข้อความซึ่งเป็นการบอกเล่าที่พยานบุคคลใดนำมาเบิกความต่อศาลก็ดี หรือที่บันทึกไว้ในเอกสารหรือวัตถุอื่นใดซึ่งได้อ้างเป็นพยานหลักฐานต่อศาลก็ดี หากนำเสนอเพื่อพิสูจน์ความจริงแห่งข้อความนั้น ให้ถือเป็นพยานบอกเล่า

ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า...”

¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/3 “ข้อความซึ่งเป็นการบอกเล่าที่พยานบุคคลใดนำมาเบิกความต่อศาลหรือบันทึกไว้ในเอกสารหรือวัตถุอื่นใดซึ่งได้อ้างเป็นพยานหลักฐานต่อศาล หากนำเสนอเพื่อพิสูจน์ความจริงแห่งข้อความนั้น ให้ถือเป็นพยานบอกเล่า

ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า...”

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/1 “ในกรณีที่ความปรากฏแก่ศาลว่าพยานหลักฐานใดเป็นพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบแต่ได้มาเนื่องจากการกระทำโดยมิชอบ หรือเป็นพยานหลักฐานที่ได้มาโดยอาศัยข้อมูลที่เกิดขึ้นหรือได้มาโดยมิชอบ ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานนั้น เว้นแต่การรับฟังพยานหลักฐานนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความสะดวกมากกว่าผลเสียอันเกิดจากผลกระทบต่อมาตรฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาหรือสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน...”

¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/2 “ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานเกี่ยวกับการกระทำความผิดครั้งอื่น ๆ หรือความประพฤติในทางเสื่อมเสียของจำเลย เพื่อพิสูจน์ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดในคดีที่ผูกฟ้อง...”

¹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/4 “ในคดีความผิดเกี่ยวกับเพศ ห้ามมิให้จำเลยนำสืบด้วยพยานหลักฐานหรือถามค้านด้วยคำถามอันเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศของผู้เสียหายกับบุคคลอื่นนอกจากจำเลย...”

แนวคิดระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาของประเทศอังกฤษมาเผยแพร่ในประเทศไทย ทำให้กฎหมายพยานหลักฐาน วัฒนธรรมทางการศาล รวมถึงเนื้อหาของกฎหมายพยานหลักฐานในประเทศไทย มีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบกล่าวหาของประเทศอังกฤษอย่างมาก จนอาจกล่าวได้ว่า ตั้งแต่การปฏิรูประบบกฎหมายไทยในยุครัตนโกสินทร์ตอนกลาง กฎหมายพยานหลักฐานไทยเปลี่ยนแปลงไปในแนวทางที่ไม่เชิงเป็นทั้งระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาโดยแท้ แต่มีการนำหลักการของทั้งสองระบบมาผสมผสานกัน โดยหลักการของระบบไต่สวนถูกบัญญัติไว้ในกฎหมายลายลักษณ์อักษรตั้งแต่แรก แต่ในทางปฏิบัติของการพิจารณาคดีกลับกลายเป็นว่าหลักการของระบบกล่าวหาเข้ามามีอิทธิพลเหนือกว่าระบบไต่สวน อีกทั้งในการแก้ไขกฎหมายระยะหลังก็มีการเพิ่มเติมบทบัญญัติที่แสดงให้เห็นแนวคิดของระบบกล่าวหาภายในกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยอย่างชัดเจน อนึ่ง แนวคิดของระบบกล่าวหาเข้ามามีอิทธิพลต่อกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยจนเป็นที่ยอมรับอย่างยาวนาน จนกระทั่งไม่นานมานี้ที่ระบบสังคม เศรษฐกิจ และรูปแบบของอาชญากรรม ทวีความซับซ้อนมากกว่าในอดีต จนบางครั้งการให้ผู้พิพากษาวางบทบาทในลักษณะวางเฉยต่อการค้นหาข้อเท็จจริงอาจทำให้เสียประโยชน์แห่งความยุติธรรม จึงมีแนวคิดในการเพิ่มบทบาทของผู้พิพากษาในการค้นหาความจริงมากขึ้น ในกรณีพิเศษต่าง ๆ อันแสดงให้เห็นว่าหลักการและแนวคิดของระบบไต่สวนเริ่มกลับเข้ามามีอิทธิพลต่อกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

4.3.3 แนวโน้มการนำระบบการดำเนินคดีแบบไต่สวนเข้ามาใช้ในระบบพยานหลักฐานไทย

ทางปฏิบัติของการดำเนินคดีในประเทศไทยค่อนข้างได้รับอิทธิพลจากระบบกล่าวหา เป็นเหตุให้ผู้พิพากษามีบทบาทในลักษณะวางเฉยต่อการค้นหาความจริง โดยมีกบปล่อยให้การค้นหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาพิสูจน์ข้อเท็จจริงเป็นหน้าที่ของคู่ความ แต่กระนั้นก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่งทำให้ทราบว่า การดำเนินคดีในระบบกล่าวหาไม่เหมาะสมเฉพาะกับกรณีที่คู่ความทั้งสองฝ่ายมีความสามารถในการค้นหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความจริงเท่าเทียมกันเท่านั้น หากนำรูปแบบการดำเนินคดีในระบบกล่าวหาไปใช้กับคดีที่พยานหลักฐานทั้งหมดอยู่ในความรู้เห็นของคู่ความฝ่ายหนึ่งหรือคดีอาชญากรรมที่มีการกระทำความผิดเป็นกระบวนการซับซ้อน ย่อมทำให้การค้นหาความจริงของคู่ความไม่สามารถทำได้เต็มที่ ส่งผลให้ศาลต้องตัดสินข้อกฎหมายอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงที่ไม่สมบูรณ์และอาจคลาดเคลื่อน ดังนั้น เพื่อตอบสนองต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจ และรูปแบบอาชญากรรมที่ทวีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้น จึงเกิดแนวคิดในการนำระบบการดำเนินคดีแบบไต่สวนกลับมาใช้เพื่อให้ศาลทำหน้าที่ในการค้นหาความจริงได้มากขึ้น ดังจะกล่าวต่อไป

การศึกษาเรื่องกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานในทศวรรษที่ผ่านมาเกิดคำถามขึ้นใหม่ที่น่าสนใจเกี่ยวกับพัฒนาการของระบบวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานในปัจจุบันว่ามีแนวโน้มในการรวมกันระหว่างแนวคิดของระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนหรือไม่ ทั้งนี้ สืบเนื่องจากการที่ระบบ

วิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานทั่วโลกต้องมีมาตรการตอบโต้กับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และรูปแบบของอาชญากรรมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น จากเดิมที่เดียวคดีที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องไม่ซับซ้อนมากนัก คู่ความทั้งสองฝ่ายต่างมีความสามารถในการเข้าถึงพยานหลักฐานเท่าเทียมกัน การใช้ระบบกล่าวหาโดยให้หน้าที่ในการค้นหาความจริงเป็นของคู่ความจึงไม่เกิดปัญหา แต่ในปัจจุบันลักษณะความสัมพันธ์ของสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น การค้าพาณิชย์มีความเจริญรุ่งเรืองหลากหลาย รวมถึงรูปแบบของอาชญากรรมก็มีการพัฒนาจนเป็นเครือข่ายอาชญากรรมที่สามารถปกปิดการกระทำความผิดได้มากขึ้น การใช้ระบบการดำเนินคดีแบบกล่าวหาดั้งเดิมมาจัดการกับข้อพิพาทเหล่านี้จึงสร้างอุปสรรคในการพิจารณาพิพากษาคดีอย่างมาก บางครั้งคู่ความไม่สามารถที่จะหาพยานหลักฐานมาพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่ตนกล่าวอ้างได้ เนื่องจากพยานหลักฐานทั้งหมดอยู่ในความรู้เห็นและครอบครองของอีกฝ่ายหนึ่ง อีกทั้งหากศาลจะสอบถามคู่ความในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนก็อาจขัดแย้งต่อแนวคิดการดำเนินคดีในระบบกล่าวหาที่วางบทบาทของผู้พิพากษาในเชิงวางเฉยและมีข้อจำกัดทางพยานหลักฐานมากมาย ดังนั้น จึงเกิดแนวคิดในการลดข้อจำกัดทางพยานหลักฐาน รวมถึงให้อำนาจผู้พิพากษาในการค้นหาความจริงและพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้อย่างกว้างขวาง โดยหลักการนี้จะนำมาใช้บังคับกับคดีบางประเภทที่การเข้าถึงพยานหลักฐานเป็นไปโดยยากลำบาก คู่ความทั้งสองฝ่ายมีความสามารถไม่เท่าเทียมกันในการค้นหาพยานหลักฐาน รวมถึงคดีอาญาที่มืองค์รออาชญากรรมอยู่เบื้องหลังและคดีอาญาที่มีความรุนแรง กระทบกระเทือนต่อประโยชน์ของสังคมโดยรวม เป็นต้น

ในประเทศไทยมีความพยายามพัฒนาปรับปรุงระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ ลักษณะการพัฒนาในประเทศไทยไม่ได้เปลี่ยนแปลงระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานไปใช้ระบบใดส่วนทั้งหมด แต่เป็นการนำระบบใดส่วนเต็มรูปแบบไปใช้กับคดีบางประเภทที่คู่ความต้องประสบความยากลำบากในการค้นหาพยานหลักฐานเพื่อมาพิสูจน์ข้อเท็จจริง รวมถึงคดีที่มีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม ยกตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 33¹⁷ ที่ให้อำนาจศาลอย่างเต็มที่ในการเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้ตามที่เห็นสมควร รวมถึงมาตรา 34¹⁸ ที่กำหนดให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยานเอง โดยคู่ความจะซักถามหรือถามค้านพยานได้ต่อเมื่อศาลอนุญาตเท่านั้น ทั้งนี้ สาเหตุที่เพิ่มบทบาทของศาลในการค้นหาความจริงและลดข้อจำกัดทางพยานหลักฐานใน

¹⁷ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 33 “เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมในอันที่จะให้ได้รับความแจ้งชัดในข้อเท็จจริงแห่งคดี ให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เองตามที่เห็นสมควร ในการนี้ให้ศาลมีอำนาจสั่งให้เจ้าพนักงานคดีตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานที่จำเป็นแล้วรายงานให้ศาลทราบ รวมทั้งมีอำนาจเรียกสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค หน่วยงาน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ข้อมูล หรือให้จัดส่งพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาได้...”

¹⁸ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 34 “ในการสืบพยานไม่ว่าจะเป็นพยานที่คู่ความฝ่ายใดอ้างหรือศาลเรียกมาเอง ให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยาน คู่ความหรือทนายความจะซักถามพยานได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาล”

คดีผู้บริโภครู้เพราะ คดีประเภทนี้ ผู้ประกอบการมักเป็นฝ่ายที่เข้าถึงพยานหลักฐานได้ง่ายกว่าฝ่ายผู้บริโภค พยานหลักฐานส่วนใหญ่มักอยู่ภายใต้ความรู้เห็นของผู้ประกอบการเพียงฝ่ายเดียว ทำให้ผู้บริโภคเสียเปรียบในการค้นหาพยานหลักฐาน หลักการลักษณะนี้ปรากฏอยู่ในคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อม ข้อ 7 และข้อ 8 ที่ให้อำนาจศาลอย่างกว้างขวางในการค้นหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริง นอกจากนี้ ในส่วนของกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานในคดีอาญาก็มีการนำหลักการเช่นนี้ไปใช้กับคดีอาญาบางประเภท เช่น คดีค้ามนุษย์ และคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ โดยในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีค้ามนุษย์ พ.ศ. 2559 มาตรา 8 และในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2560 ได้วางรูปแบบให้ศาลใช้ระบบการดำเนินคดีแบบไต่สวนอย่างชัดเจน เนื่องจากคดีเหล่านี้มีลักษณะเป็นองค์รอาชญากรรม มีการวางแผนในการกระทำความผิดและปกปิดการกระทำความผิดได้อย่างแนบเนียน การนำระบบไต่สวนมาใช้กับคดีเหล่านี้จะทำให้การค้นหาความจริงเพื่อนำมาวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีเป็นไปได้โดยถูกต้องสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นอาจทำให้เข้าใจไปได้ว่า ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานกำลังย้อนกลับไปสู่แนวคิดการดำเนินคดีแบบไต่สวนอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งความเข้าใจเช่นนี้นับว่ายังคลาดเคลื่อนต่อความเป็นจริงพอสมควร เนื่องจากในปัจจุบัน ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานทั่วโลกไม่ได้กำลังมุ่งหน้ากลับไปใช้ระบบไต่สวนเหมือนในประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปในอดีต หากแต่กำลังถกเถียงถึงการรวมตัวกันของแนวคิดการดำเนินคดีแบบกล่าวหาและแนวคิดการดำเนินคดีแบบไต่สวน กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดทั้งสองกำลังเริ่มยอมรับข้อดีของฝ่ายตนเอง ในขณะเดียวกันก็ยอมรับข้อดีของแนวคิดตรงข้าม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการค้นหาข้อเท็จจริง¹⁹ ทั้งนี้ เหตุผลประการหนึ่งที่ผลักดันให้เกิดการถกเถียงถึงการรวมตัวกันของการดำเนินคดีทั้งสองรูปแบบก็คือ ปัญหาการก่อการร้าย ปัญหาองค์รอาชญากรรมข้ามชาติ รวมถึงปัญหาความขัดแย้งระหว่างศาสนาและเชื้อชาติ ที่ทวีความรุนแรงขึ้นมาในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้หลายประเทศเกิดความร่วมมือกันและพยายามแก้ไขปัญหาล่าช้าผ่านกฎหมายอาญาระหว่างประเทศ สิ่งที่ตามมาคือการค้นหารูปแบบการดำเนินคดีที่เหมาะสมกับปัญหาอาชญากรรมระหว่างประเทศเหล่านี้ จุดนี้เองเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการถกเถียงว่ามาตรการทางกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานแบบระบบใดที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินคดี ดังนั้น ปัญหาในปัจจุบันจึงไม่ได้อยู่ที่ว่าระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานเป็นระบบกล่าวหาหรือระบบไต่สวน แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าจะนำมาตรการที่ให้ผลดีในแต่ละระบบมาประยุกต์ใช้เข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติที่ดีที่สุดได้อย่างไร²⁰

¹⁹ John D. Jackson and Sarah J. Summers, *The Internationalisation of Criminal Evidence* (United States of America: Cambridge University Press, 2012), pp. 3-9.

²⁰ Ibid.

การศึกษาในหัวข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของไทยไม่มีความชัดเจนในแนวคิดพื้นฐานอันสืบเนื่องมาจากความไม่ชัดเจนว่าระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของไทยเป็นระบบกล่าวหาหรือระบบไต่สวน ในยุคโบราณดูเหมือนว่าประเทศไทยจะมีระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานที่คล้ายกับระบบไต่สวนในประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปโบราณที่การพิสูจน์ข้อเท็จจริงต้องกระทำผ่านกระบวนการทรมานเนื้อตัวและร่างกาย โดยแนวคิดพื้นฐานในยุคนั้นเชื่อมั่นว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะคุ้มครองผู้ที่กล่าวความจริงอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม ภายหลังเมื่อประเทศเจ้าอาณานิคมเริ่มแผ่ขยายอำนาจมาบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยก็จำเป็นต้องปฏิรูประบบกฎหมายครั้งใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานที่ยังคงมีความป่าเถื่อนรุนแรง ซึ่งประเทศเจ้าอาณานิคมอาจใช้เป็นข้ออ้างในการเข้ายึดครองประเทศไทยได้ ในช่วงเวลาดังกล่าวแม้ประเทศไทยจะเลือกใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์แบบภาคพื้นทวีปยุโรปเป็นหลัก แต่บรรดาเจ้านายชั้นสูงมักนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษากฎหมายจากประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นประเทศต้นแบบของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ ดังนั้น เมื่อกลับมารับราชการเป็นผู้พิพากษา หรืออาจารย์สอนกฎหมายในประเทศไทย บุคคลเหล่านี้ก็นำแนวคิดของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ รวมถึงวัฒนธรรมการดำเนินคดีระบบกฎหมายกล่าวหาแบบประเทศอังกฤษมาเผยแพร่จนเป็นวัฒนธรรมการดำเนินคดีในประเทศไทยไปด้วย จุดนี้เองทำให้ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของไทยมีความเป็นเอกลักษณ์ กล่าวคือ หากพิจารณาโดยโครงสร้างแล้วมีลักษณะเป็นระบบไต่สวน แต่ในทางปฏิบัติผู้พิพากษาและบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการพิจารณาคดีกลับยึดถือวัฒนธรรมแบบระบบกล่าวหา ทำให้เกิดความสับสนอย่างยิ่งในการระบุให้ชัดเจนว่าระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของไทยเป็นระบบไต่สวนหรือระบบกล่าวหา

แม้ภายหลังจะมีความพยายามนำแนวคิดของระบบไต่สวนที่ให้อำนาจผู้พิพากษาในการค้นหาความจริงอย่างเต็มที่และลดข้อจำกัดทางพยานหลักฐานมาประยุกต์ใช้กับคดีบางลักษณะ เช่น คดีผู้บริโภค คดีสิ่งแวดล้อม คดีค้ามนุษย์ คดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ก็ตาม แต่การดำเนินกระบวนการพิจารณากระแสนี้ ได้แก่ คดีแพ่งสามัญ และคดีอาญาทั่วไป ก็ยังคงยึดติดอยู่กับวัฒนธรรมทางการศาลแบบระบบกล่าวหาอยู่ ประกอบกับในปัจจุบันนี้ การถกเถียงเกี่ยวกับระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาในสากลประเทศมีแนวโน้มไปในเชิงประนีประนอมระหว่างสองระบบนี้เข้าด้วยกัน ต่างฝ่ายต่างยอมรับข้อดีและข้อเสียของกันและกัน เพื่อให้ได้มาตรการทางพยานหลักฐานที่เกิดประโยชน์ต่อการค้นหาความจริงมากที่สุด อนึ่ง เมื่อทราบแล้วว่าความไม่ชัดเจนในแนวคิดพื้นฐานของระบบกฎหมายไทยเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น ลำดับต่อไปจะนำศึกษาถึงปัจจัยสำคัญอีกข้อหนึ่งที่ทำให้การแก้ไขปัญหारेื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อันได้แก่ ความแตกต่างของระบบกฎหมายพยานหลักฐานในแต่ละระบบ ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

4.4 ความแตกต่างของระบบพยานหลักฐานในศาลแต่ละระบบ

ดังที่อธิบายแล้วว่าการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการในประเทศไทยใช้ระบบศาลคู่โดยมีศาลยุติธรรมเป็นศาลที่มีเขตอำนาจทั่วไป (General Jurisdiction) ในการพิจารณาคดี และมีศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลทหาร ทำหน้าที่วินิจฉัยคดีตามที่กฎหมายให้อำนาจเอาไว้ (Specific Jurisdiction) ทำให้ดูเหมือนว่าศาลแต่ละระบบมีอิสระจากกันอย่างสิ้นเชิง อย่างไรก็ตาม แม้มีการแยกศาลออกเป็นหลายระบบ แต่ศาลทุกระบบต่างมีผลประโยชน์ร่วมกันประการหนึ่งก็คือ ความต้องการให้คำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลตนเป็นที่ยอมรับ ความต้องการนี้เองก่อให้เกิดเป็นปัญหาสำคัญของงานวิจัยที่ว่า ศาลจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นได้หรือไม่ เพียงใด ซึ่งการจะหาคำตอบและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติได้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของศาลทุกระบบในการหาทางออกร่วมกันให้กับปัญหานี้ แต่กระนั้นก็ตาม การหาคำตอบและแก้ปัญหาดังกล่าวไม่อาจทำได้โดยง่าย เพราะปัญหาเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเป็นประเด็นเกี่ยวข้องกับกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานโดยตรง ซึ่งแนวคิดพื้นฐานหรือมุมมองของศาลแต่ละระบบที่มีต่อพยานหลักฐานนั้นต่างกันออกไป ด้วยเหตุนี้ เมื่อศาลแต่ละระบบตั้งอยู่บนฐานความผิดที่แตกต่างกันในทางพยานหลักฐานเสียแล้ว การจะหาทางออกร่วมกันจึงเป็นไปได้โดยยาก ปัญหานี้นับเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การแก้ปัญหาการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของกฎหมายพยานหลักฐานในศาลแต่ละระบบ ในหัวข้อนี้จะนำศึกษาถึงรายละเอียดของกฎหมายพยานหลักฐานของศาลแต่ละระบบ โดยเริ่มจากระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรม ระบบพยานหลักฐานของศาลปกครอง และระบบพยานหลักฐานของศาลรัฐธรรมนูญ เพื่อความชัดเจนในการศึกษาวิจัย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

4.4.1 ระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรม

เนื่องจากระบบกฎหมายของประเทศไทยไม่ได้บัญญัติกฎหมายว่าด้วยพยานหลักฐานแยกออกมาต่างหาก ดังนั้น ในการพิจารณาว่าระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมมีลักษณะอย่างไร จึงจำเป็นต้องพิจารณาจากบทบัญญัติว่าด้วยพยานหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นสำคัญ ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า หากพิจารณาในเชิงโครงสร้างตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายค่อนข้างให้อำนาจแก่ผู้พิพากษาศาลยุติธรรมในการรับฟังพยานหลักฐานค่อนข้างกว้างขวาง แม้จะบัญญัติหลักเกณฑ์ในการรับฟังพยานหลักฐานไว้บ้าง แต่ก็มีข้อยกเว้นหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อให้ดุลพินิจแก่ผู้พิพากษาอยู่มาก ทำให้โครงสร้างระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมมีลักษณะคล้ายกับระบบไต่สวน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ผู้พิพากษาในศาลยุติธรรม

กลับวางบทบาทในลักษณะวางเฉยและปล่อยให้หน้าที่ในการค้นหาพยานหลักฐานเป็นของคู่ความ อันเป็นลักษณะของระบบการดำเนินคดีแบบกล่าวหา อีกทั้งในการแก้ไขบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาภายหลังก็รับเอาบทตัดพยานหลักฐานจำนวนมากมาบัญญัติไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร อันแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบกล่าวหาที่มีต่อระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมค่อนข้างมาก ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

หากพิจารณาด้วยทฤษฎีหลายลักษณะอักษรของไทยที่เกี่ยวข้องกับวิธีพิจารณาคดีในศาลจะพบว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ถือเป็นกฎหมายแม่บทที่วางหลักเกณฑ์สำคัญของวิธีพิจารณาคดีเอาไว้ แม้ภายหลังจะมีการแบ่งประเภทคดีออกเป็นหลายประเภทนอกเหนือจากคดีแพ่งและคดีอาญาก็ตาม แต่กฎหมายวิธีพิจารณาคดีประเภทต่าง ๆ ก็ยังคงต้องอ้างอิงและอาศัยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นหลักในการอุดช่องว่าง ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า หากต้องการค้นหาว่าระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศไทยมีลักษณะเป็นอย่างไร ก็ต้องศึกษาผ่านประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ทั้งนี้ จากการศึกษพบว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ถูกวางโครงสร้างให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบไตสวน โดยค่อนข้างให้อำนาจอย่างกว้างขวางแก่ผู้พิพากษาในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ยกตัวอย่างบทบัญญัติที่เห็นได้ชัดถึงการให้อำนาจเต็มที่แก่ผู้พิพากษาในการดำเนินกระบวนการพิจารณาและวินิจฉัยพยานหลักฐาน เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 86 ที่บัญญัติว่า

“เมื่อศาลเห็นว่าพยานหลักฐานใดเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังไม่ได้ก็ดี หรือเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้ แต่ได้ยื่นฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ให้ศาลปฏิเสธไม่รับพยานหลักฐานนั้นไว้

เมื่อศาลเห็นว่าพยานหลักฐานใดฟุ่มเฟือยเกินสมควร หรือประวิงให้ชักช้า หรือไม่เกี่ยวข้องแก่ประเด็น ให้ศาลมีอำนาจงดการสืบพยานหลักฐานเช่นว่านั้น หรือพยานหลักฐานอื่นต่อไป

เมื่อศาลเห็นว่าเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมเป็นการจำเป็นที่จะต้องนำพยานหลักฐานอื่นอันเกี่ยวกับประเด็นในคดีมาสืบเพิ่มเติม ให้ศาลทำการสืบพยานหลักฐานต่อไป ซึ่งอาจรวมทั้งการที่จะเรียกพยานที่สืบแล้วมาสืบใหม่ด้วย โดยไม่ต้องมีฝ่ายใดร้องขอ”

บทบัญญัติข้างต้นให้อำนาจผู้พิพากษาอย่างเต็มที่ในการปฏิเสธไม่รับฟังพยานหลักฐาน หรือเรียกพยานหลักฐานใด ๆ ที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการอำนวยความยุติธรรมก็ได้ นอกจากประมวล

กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 86 แล้ว ในมาตรา 116 ก็เป็นอีกบทบัญญัติหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงอำนาจของศาลในการสืบพยาน ดังปรากฏต่อไปนี้

“ในเบื้องต้นให้พยานตอบคำถามเรื่อง นาม อายุ ตำแหน่ง หรือ อาชีพ ภูมิลำเนาและความเกี่ยวข้องกับคู่ความ แล้วศาลอาจปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้

- (1) ศาลเป็นผู้ถามพยานเอง กล่าวคือ แจ้งให้พยานทราบประเด็นและข้อเท็จจริงซึ่งต้องการสืบ แล้วให้พยานเบิกความในข้อนั้น ๆ โดยวิธีเล่าเรื่องตามลำพัง หรือโดยวิธีตอบคำถามของศาล หรือ
- (2) ให้คู่ความซักถาม และถามค้านพยานไปทีละียว ดังที่บัญญัติไว้ในมาตราต่อไปนี้”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 116 กำหนดวิธีการซักถามพยานเอาไว้ โดยให้ศาลมีอำนาจในการซักถามพยานเอง หรือศาลจะให้การซักถามพยานเป็นหน้าที่ของคู่ความก็ได้ การที่บทบัญญัติมาตรานี้ให้อำนาจศาลในการถามพยาน เท่ากับยอมรับให้ผู้พิพากษามีบทบาทในเชิงรุก (Active Role) ในการค้นหาพยานหลักฐาน อันเป็นลักษณะสำคัญของการพิจารณาคดีแบบไต่สวน ทั้งนี้ บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ยกตัวอย่างข้างต้น ก็นำไปใช้กับการพิจารณาคดีอาญาด้วย โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 เปิดช่องให้ผู้พิพากษานำหลักการของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ได้เท่าที่ไม่ขัดแย้งกับลักษณะของคดีอาญาเช่นกัน ทั้งนี้ หากพิจารณาเฉพาะประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บทบัญญัติที่แสดงให้เห็นถึงการวางโครงสร้างให้เป็นแบบระบบไต่สวนก็เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 175 ที่บัญญัติว่า “เมื่อโจทก์สืบพยานเสร็จแล้ว ถ้าเห็นสมควรศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยได้” เป็นต้น จะเห็นได้โดยชัดเจนว่า หากพิจารณาเฉพาะโครงสร้างของระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของไทยเท่าที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว มีลักษณะเป็นระบบไต่สวนอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายลายลักษณ์อักษรจะวางโครงสร้างระบบวิธีพิจารณาความของไทยให้เป็นแบบไต่สวน แต่ในทางปฏิบัติกลับตรงกันข้าม เนื่องจากผู้พิพากษาไทยมักวางบทบาทต่อการค้นหาพยานหลักฐานแตกต่างจากที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย กล่าวคือ ก่อนข้างวางบทบาทแบบเชิงรับ (Passive Role) โดยปล่อยให้หน้าที่ในการค้นหาพยานหลักฐานเป็นของคู่ความ

ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ 9 วางบทบาทของผู้พิพากษาศาลยุติธรรมในการพิจารณาคดีเอาไว้อย่างชัดเจนว่า “ผู้พิพากษาพึงระลึกว่าการนำพยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยานควรเป็นหน้าที่ของคู่ความและทนายความของแต่ละฝ่ายที่จะกระทำ ผู้พิพากษาพึงเรียกพยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม หรือมี

กฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเอง” จะเห็นได้ว่าประมวลจริยธรรมวางกรอบการปฏิบัติของผู้พิพากษาศาลยุติธรรมไว้ค่อนข้างชัดเจนว่าโดยหลักแล้วผู้พิพากษาไม่ควรทำหน้าที่ค้นหาพยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเอง อันเป็นการตอกย้ำถึงวัฒนธรรมของผู้พิพากษาศาลยุติธรรมที่ค่อนข้างมีบทบาทในเชิงรับ สอดคล้องกับแนวทางการพิจารณาคดีของระบบกล่าวหาในประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 116 จะบัญญัติให้อำนาจศาลในการถามพยานได้ แต่ในทางปฏิบัติผู้พิพากษามักจะถามพยานเพียงชื่อ อายุ อาชีพ ที่อยู่ และความเกี่ยวข้องกับคดีเท่านั้น ส่วนข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นแห่งคดีจะปล่อยให้คู่ความทำหน้าที่นำเสนอพยานหลักฐานเข้าสู่สำนวนคดีเอง

นอกจากประมวลจริยธรรมของข้าราชการตุลาการแล้ว ปัจจัยที่บ่งชี้ให้เห็นว่าระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมมีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบกล่าวหามากกว่าระบบไต่สวนก็คือแนวโน้มการแก้ไขกฎหมายพยานหลักฐานระยะหลังที่มีความพยายามเพิ่มเติมบทตัดพยานหลักฐานจำนวนมากเข้าไปในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น บทตัดพยานบอกเล่า ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95/1 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/3 บทตัดพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบแต่ได้มาโดยวิธีการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/1 บทตัดพยานหลักฐานเกี่ยวกับการกระทำความผิดครั้งอื่น ๆ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/2 บทตัดพยานหลักฐานอันแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมทางเพศของผู้เสียหายกับคนอื่น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/4 เป็นต้น บทตัดพยานหลักฐานทั้งหลายที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นสิ่งที่พบเห็นได้มากในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาที่มีคณะลูกขุนเป็นผู้ตัดสินข้อเท็จจริง เนื่องจาก ศาลต้องใช้บทตัดพยานหลักฐานในการตัดไม่ให้ความนำพยานหลักฐานที่อาจมีผลต่ออคติของคณะลูกขุนในทางที่ไม่ถูกต้องออกจากความรู้ของคณะลูกขุน

โดยภาพรวม แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะวางโครงสร้างให้ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของไทยเป็นแบบไต่สวนก็ตาม แต่วัฒนธรรมทางการศาลของผู้พิพากษาในศาลยุติธรรม รวมถึงเนื้อหาของกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่แก้ไขเพิ่มเติมในภายหลังก็สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาที่มีอยู่ภายในระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของไทยตลอดมา แม้ปัจจุบันจะมีการกำหนดในกฎหมายลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจนว่าให้นำระบบไต่สวนมาใช้กับคดีบางประเภท เช่น คดีค้ามนุษย์ คดีสิ่งแวดล้อม คดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ฯลฯ แต่วัฒนธรรมทางการศาลที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาก็ยังคงมีอิทธิพลต่อผู้พิพากษาศาลยุติธรรมอยู่อย่างมาก ทำให้การจะชี้ชัดว่าระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมมีลักษณะแบบใดเป็นเรื่องยาก คงกล่าวได้เพียงว่า หากพิจารณาโดยโครงสร้างตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

แล้วมีลักษณะเป็นระบบไต่สวน แต่ทางปฏิบัติในการพิจารณาคดีของผู้พิพากษาศาลยุติธรรม รวมถึงการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในยุคหลัง ต่างก็สะท้อนให้เห็นว่ายังคงมีอิทธิพลของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาหลงเหลืออยู่ในระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมอยู่เสมอ อนึ่ง เมื่อทราบถึงระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมแล้ว ลำดับต่อไปจะนำศึกษาถึงระบบพยานหลักฐานของศาลปกครอง เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาหามาตรการในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นต่อไป

4.4.2 ระบบพยานหลักฐานของศาลปกครอง

การจะทราบว่าระบบพยานหลักฐานของศาลปกครองมีลักษณะอย่างไรจำเป็นต้องพิจารณาจากวิธีพิจารณาคดีปกครองซึ่งบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 และระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2543 โดยกฎหมายและระเบียบดังกล่าววางกรอบรูปแบบและโครงสร้างของระบบพยานหลักฐานของศาลปกครองเอาไว้ให้เป็นระบบไต่สวนเต็มรูปแบบ เนื่องจากลักษณะพื้นฐานของคดีปกครองมีความแตกต่างจากคดีแพ่งและคดีอาญาที่อยู่ภายใต้อำนาจของศาลยุติธรรมค่อนข้างมาก ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

หากเปรียบเทียบคดีแพ่งที่อยู่ในอำนาจพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมกับคดีปกครองที่อยู่ในอำนาจพิจารณาคดีของศาลปกครองแล้วจะเห็นได้ชัดเจนว่า คดีแพ่งเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับเอกชน ซึ่งคู่ความทั้งสองฝ่ายอยู่ในฐานะเท่าเทียมกัน ความสามารถในการเข้าถึงพยานหลักฐานของคู่ความทั้งสองฝ่ายมีเท่าเทียมกัน แตกต่างจากในคดีปกครองซึ่งเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชนกับรัฐ คู่ความทั้งสองฝ่ายในคดีปกครองจึงไม่ได้อยู่ในสถานะที่เท่าเทียมกันดังเช่นในคดีแพ่ง เพราะรัฐมักอยู่ในสถานะที่ได้เปรียบ มีความสามารถในการเข้าถึงพยานหลักฐานเหนือกว่าฝ่ายเอกชน อีกทั้งการที่คดีปกครองโดยทั่วไปเป็นเรื่องที่เอกชนฟ้องรัฐซึ่งเป็นหน่วยงานราชการเป็นจำเลย ย่อมเป็นหน้าที่ของเอกชนที่จะต้องแสวงหาพยานหลักฐานมาเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงตามที่ตนกล่าวอ้าง ทั้ง ๆ ที่พยานหลักฐานในคดีปกครองส่วนมากแล้วจะเป็นเอกสารซึ่งอยู่ในความครอบครองของฝ่ายรัฐ²¹ ด้วยเหตุนี้ การจะนำระบบการพิจารณาคดีแบบกล่าวหาซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานว่าคู่ความทั้งสองฝ่ายมีสถานะเท่าเทียมกันมาใช้กับคดีปกครองจึงไม่ถูกต้อง ระบบกฎหมายจำเป็นต้องสร้างกฎหมายพยานหลักฐานที่มีลักษณะเฉพาะขึ้นมาใช้กับคดีปกครอง เพื่อให้การค้นหาความจริงในทางคดีเป็นไปอย่างสมบูรณ์ที่สุด

²¹ ชาญชัย แสงศักดิ์, คำอธิบายกฎหมายจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2545), หน้า 95.

สืบเนื่องจากปัญหาที่ว่าคู่ความฝ่ายที่เป็นเอกชนมักประสบความยากลำบากในการค้นหาพยานหลักฐานเพื่อนำมาพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีปกครอง การแก้ปัญหาจึงต้องนำกฎหมายพยานหลักฐานที่ให้อำนาจแก่ศาลในฐานะคนกลางเรียกพยานหลักฐานเข้ามาสู่สำนวนคดีได้ กล่าวคือให้ศาลแสดงบทบาทเชิงรุกในการค้นหาพยานหลักฐานด้วย ซึ่งระบบพยานหลักฐานที่เหมาะสมกับวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวก็คือ ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน โดยในระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนนี้ จะไม่มีข้อจำกัดว่าศาลต้องพิจารณาพยานหลักฐานเท่าที่คู่ความนำสืบเข้ามาในคดีเท่านั้น แต่ศาลสามารถเรียกพยานหลักฐานตามที่เห็นสมควรได้เอง การสืบพยานก็สามารถทำได้โดยไม่มีกฎหมายวางระเบียบในการสืบพยานมากนัก และที่สำคัญคือไม่มีพหัตตพยานที่เคร่งครัดเหมือนกับในระบบกล่าวหา ทำให้พยานหลักฐานทั้งหมดที่อาจพิสูจน์ข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นข้อพิพาทแห่งคดีได้ จะถูกนำเข้ามาในสำนวนคดีทั้งหมด จากนั้นศาลจะเป็นผู้พิจารณาซึ่งนำหน้าพยานหลักฐานในตอนสุดท้ายจะให้น้ำหนักกับพยานหลักฐานชิ้นใดมากน้อยเพียงใด จะเห็นได้ว่าในระบบไต่สวนนี้ศาลมีดุลพินิจในการดำเนินคดีสืบพยาน ซึ่งนำหน้าพยานหลักฐาน และวินิจฉัยข้อเท็จจริงอย่างกว้างขวาง

หากพิจารณาบทบัญญัติแห่งกฎหมายลายลักษณ์อักษร ตามที่ปรากฏในพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ประกอบกับระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 แล้วจะพบว่า มีบทบัญญัติหลายบทหลายมาตราที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของระบบไต่สวน เช่น พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 55 วรรคสาม ที่บัญญัติว่า “...ในการพิจารณาพิพากษาคดีศาลปกครองอาจตรวจสอบและแสวงหาข้อเท็จจริงได้ตามความเหมาะสม ในกรณี ศาลปกครองจะรับฟังพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานผู้เชี่ยวชาญ หรือพยานหลักฐานอื่นนอกเหนือจากพยานหลักฐานของคู่กรณีได้ตามที่เห็นสมควร” มาตรา 61 (2) บัญญัติว่า “ให้ตุลาการศาลปกครองคนหนึ่งคนใดซึ่งได้รับมอบหมายจากองค์คณะมีอำนาจ ดังต่อไปนี้ ... (2) มีคำสั่งเรียกให้หน่วยงานทางปกครองหรือเจ้าหน้าที่รัฐส่งวัตถุ เอกสาร หรือพยานหลักฐานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือให้ความเห็นในเรื่องหนึ่งเรื่องใด หรือส่งผู้แทนหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐในหน่วยงานทางปกครองนั้นมาชี้แจงหรือให้ถ้อยคำประกอบการพิจารณา ...” รวมถึงในระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 5 ที่ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “วิธีพิจารณาคดีปกครองเป็นวิธีพิจารณาโดยใช้ระบบไต่สวนตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองและระเบียบนี้...” และในข้อ 51 ที่ระบุไว้ว่า “ศาลมีอำนาจออกคำสั่งเรียกคู่กรณีหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ถ้อยคำได้ตามที่เห็นสมควร...”

ตัวอย่างของกฎหมายและระเบียบที่ยกขึ้นมาข้างต้นนี้ล้วนแสดงให้เห็นว่าระบบพยานหลักฐานของศาลปกครองมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมอย่างมาก กล่าวคือ ในระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมมีความสับสนและคลุมเครือระหว่างโครงสร้างของ

กฎหมายที่ถูกวางกรอบมาให้มีลักษณะเหมือนระบบไต่สวน แต่ในทางปฏิบัติผู้พิพากษาศาลยุติธรรมกลับมีวัฒนธรรมในการพิจารณาพิพากษาคดีแบบระบบกล่าวหา ส่วนในระบบพยานหลักฐานของศาลปกครองมีความชัดเจนว่าใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนที่ให้อำนาจศาลอย่างกว้างขวางในการพิจารณาคดี สืบพยาน ค้นหาพยานหลักฐาน ซึ่งนำนักพยาน และวินิจฉัยข้อเท็จจริง ความแตกต่างนี้เองที่ทำให้ปัญหาการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเกิดความซับซ้อน เพราะการจะกำหนดให้ชัดเจนว่าศาลที่พิจารณาคดีต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าหรือไม่ เป็นเรื่องเกี่ยวข้องโดยตรงกับกฎหมายว่าด้วยพยานหลักฐาน เมื่อศาลยุติธรรมกับศาลปกครองมีแนวคิดพื้นฐานของระบบพยานหลักฐานที่แตกต่างกันแล้ว การจะให้ยอมรับมาตรการทางพยานหลักฐานในแนวทางเดียวกันจึงไม่ใช่เรื่องง่าย อนึ่ง นอกจากระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมและศาลปกครองแล้ว ระบบพยานหลักฐานของศาลรัฐธรรมนูญก็เป็นอีกระบบหนึ่งที่ต้องศึกษาเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ความเหมาะสมในการกำหนดมาตรการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นต่อไป

4.4.3 ระบบพยานหลักฐานของศาลรัฐธรรมนูญ

ศาลรัฐธรรมนูญทำหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดคดีที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้อยู่ในเขตอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าในการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญจำเป็นต้องวินิจฉัยพยานหลักฐานหรือไม่ ในประเด็นนี้เป็นที่ชัดเจนว่า หากศาลรัฐธรรมนูญจะวินิจฉัยชี้ขาดว่ากฎหมายใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ก็ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยพยานหลักฐานแต่อย่างใด แต่หากศาลรัฐธรรมนูญจะวินิจฉัยคดีประเภทอื่นนอกเหนือจากการชี้ขาดว่ากฎหมายขัดรัฐธรรมนูญ ก็จำเป็นต้องมีการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ซึ่งเมื่อต้องมีการวินิจฉัยข้อเท็จจริง กฎหมายพยานหลักฐานก็จะเข้ามาเกี่ยวข้องทันที โดยในส่วนของกฎหมายที่ว่าด้วยพยานหลักฐานของศาลรัฐธรรมนูญมีการออกข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาและการทำคำวินิจฉัย พ.ศ. 2550 มากำหนดแนวทางในการดำเนินคดีและสืบพยานหลักฐานเอาไว้ ดังนั้น ในการพิจารณาว่าระบบพยานหลักฐานของศาลรัฐธรรมนูญมีลักษณะอย่างไร จึงจำเป็นต้องพิจารณาจากข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวเป็นสำคัญ

กฎหมายพยานหลักฐานของศาลรัฐธรรมนูญถูกออกแบบให้ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน เหมือนกับการพิจารณาคดีปกครองของศาลปกครอง เพราะลักษณะของคดีที่ศาลรัฐธรรมนูญต้องวินิจฉัยส่วนมากแล้วเกี่ยวข้องกับกฎหมายมหาชนและการใช้อำนาจขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ รูปแบบวิธีพิจารณาจึงมีลักษณะเป็นแบบไต่สวนที่เน้นเนื้อหาของคดีมากกว่ารูปแบบของคดีและวิธีการพิจารณา

คดี²² โดยตามข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาและการทำคำวินิจฉัย พ.ศ. 2550 ข้อ 6 กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า “วิธีพิจารณาตามที่กำหนดในข้อกำหนดนี้ให้ใช้ระบบไต่สวน” นอกจากนี้ในข้อกำหนดของศาลรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวยังมีข้อกำหนดอีกหลายข้อที่แสดงให้เห็นว่าศาลรัฐธรรมนูญใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนในการพิจารณาคดี เช่น ข้อ 43 วรรคสี่ ที่กำหนดว่า “...การแถลงการณ์เปิดคดีหรือปิดคดีด้วยวาจาของแต่ละฝ่าย ศาลจะซักถามข้อเท็จจริงเพิ่มเติมจากผู้แถลงในระหว่างแถลง หรือภายหลังการแถลงก็ได้” ข้อ 45 ที่กำหนดว่า “ศาลมีอำนาจเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใด หรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ ตลอดจนขอให้พนักงานสอบสวน หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่น ดำเนินการใดเพื่อประโยชน์แห่งการพิจารณาคดีได้” และข้อ 48 ที่กำหนดว่า “ศาลมีอำนาจในอันที่จะดำเนินกระบวนการพิจารณาและวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานใด ๆ ที่ได้มา หรือมีอยู่ หรือที่คู่กรณีนำมาสืบนั้น เกี่ยวกับประเด็นและเป็นอันเพียงพอให้ฟังเป็นยุติได้หรือไม่” จะเห็นได้ว่า เมื่อพิจารณาจากข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาและการทำคำวินิจฉัย พ.ศ. 2550 ข้อต่าง ๆ ที่ยกมาข้างต้นแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการที่ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานต่าง ๆ เพิ่มเติมนอกเหนือจากที่คู่ความเสนอต่อศาลก็ดี หรือการที่ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจซักถามเพิ่มเติมจากคำแถลงการณ์ของคู่ความก็ดี ล้วนแต่แสดงให้เห็นว่าศาลรัฐธรรมนูญไทยใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนทั้งสิ้น

การศึกษาในหัวข้อ 4.4 ทำให้ทราบว่า ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งทำให้การแก้ปัญหาเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรก็คือ ความแตกต่างของระบบพยานหลักฐานในศาลแต่ละระบบ สืบเนื่องจากการที่โครงสร้างองค์กรตุลาการของไทยเป็นแบบศาลคู่ มีศาลยุติธรรมเป็นศาลที่มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั่วไป และมีศาลปกครองกับศาลรัฐธรรมนูญทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีเฉพาะเรื่อง โดยศาลแต่ละระบบต่างมีระบบพยานหลักฐานแยกต่างหากจากกัน ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่าศาลยุติธรรมมีความไม่ชัดเจนในแนวคิดพื้นฐานว่าด้วยพยานหลักฐาน เพราะถึงแม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะวางโครงสร้างกฎหมายพยานหลักฐานให้มีลักษณะคล้ายกับระบบไต่สวนก็ตาม แต่วัฒนธรรมทางการศาลในการพิจารณาคดีกลับยึดถือรูปแบบของระบบกล่าวหาเป็นสำคัญ ในขณะที่ระบบพยานหลักฐานของศาลปกครองและศาลรัฐธรรมนูญล้วนมีความชัดเจนว่าใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน ความแตกต่างของระบบพยานหลักฐานระหว่างศาลยุติธรรม กับศาลปกครองและศาลรัฐธรรมนูญนี้ นำไปสู่แนวคิดพื้นฐานทางพยานหลักฐานที่แตกต่างกัน ทำให้การกำหนดมาตรการใด ๆ เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ซึ่งเป็นเรื่อง

²² ปารีชาติ วิเชียรบุตร, วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 (วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2543, 2543), หน้า 10.

เกี่ยวกับกฎหมายพยานหลักฐานโดยตรงไม่อาจกระทำได้ง่าย อนึ่ง นอกจากปัจจัยเรื่องความแตกต่างระหว่างระบบพยานหลักฐานของศาลแต่ละระบบแล้ว ยังมีปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้หลักกฎหมายว่าด้วยการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศไทยไม่มีพัฒนาการเท่าที่ควรก็คือ การที่ศาลมักยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยที่ไม่อธิบายเหตุผลถึงการยอมรับหรือปฏิเสธดังกล่าว ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

4.5 การยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นโดยขาดการให้เหตุผล

สภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นที่เกิดขึ้นในระบบกฎหมายของประเทศไทยนั้น ส่งผลให้ศาลในฐานะผู้ควบคุมกระบวนการพิจารณาจำเป็นต้องหาทางออกให้กับสภาวะดังกล่าว ซึ่งในกรณีเช่นนี้ศาลมีทางเลือกเพียง 2 ทางเลือก ได้แก่ การงดสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า หรือ สืบพยานหลักฐานในคดีใหม่ทั้งหมดแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยไม่ต้องผูกพันตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า ศาลในประเทศไทยมีทั้งที่ยอมรับและปฏิเสธข้อเท็จจริงในคำพิพากษาคดีก่อนหน้า แต่เป็นเรื่องน่าเสียดายที่การยอมรับหรือปฏิเสธดังกล่าวไม่ค่อยปรากฏว่ามี การให้เหตุผลในการยอมรับหรือปฏิเสธเท่าใดนัก ในกรณีที่ศาลยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้านั้นมักให้เหตุผลว่าในทำนองว่า ไม่มีกฎหมายให้อำนาจศาลในการตรวจสอบคำพิพากษาหรือยกเลิกคำพิพากษาคดีก่อนหน้า จึงต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามกัน ส่วนในกรณีที่ศาลปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้านั้นมักให้เหตุผลในทำนองว่า ไม่มีกฎหมายกำหนดให้ศาลต้องถือข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้า หรือ กรณีดังกล่าวไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา จึงไม่น่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 มาใช้บังคับ เป็นต้น การให้เหตุผลลักษณะนี้ทำให้ผู้ที่ศึกษาคำพิพากษาไม่ทราบเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังคำพิพากษาดังกล่าว เป็นเหตุให้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นไม่มีพัฒนาการมากนักในประเทศไทย ในหัวข้อนี้จะแสดงให้เห็นว่า ศาลไทยไม่ค่อยให้เหตุผลทางกฎหมายเท่าใดนักในการที่จะยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

4.5.1 การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นโดยขาดการให้เหตุผล

ในกรณีที่ไม่มีกฎหมายวางหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้ แต่ศาลจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น มีหลักเกณฑ์ที่ศาลควรต้องคำนึงถึง เช่น หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีประเภทนั้นยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้มากน้อยเพียงใด มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีนั้นสูงหรือต่ำกว่ามาตรฐานการพิสูจน์ในคดีก่อนหน้า รวมถึงคดีก่อน

หน้ามีความสมบูรณ์เพียงพอที่จะให้ผลผูกพันในข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาได้หรือไม่ หลักเกณฑ์เหล่านี้ล้วนเป็นหลักเกณฑ์ที่สากลประเทศให้การยอมรับและนำมาใช้พิจารณาว่าควรรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้าหรือไม่ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงคำพิพากษาศาลต่าง ๆ ในประเทศไทยพบว่า ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลไทยไม่ได้ให้เหตุผลถึงหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น หากแต่มักให้เหตุผลในทำนองว่า ไม่มีกฎหมายให้อำนาจศาลในการตรวจสอบหรือกลับคำวินิจฉัยในคำพิพากษาคดีก่อนหน้า จึงต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามกัน หรือบางกรณีศาลก็มีกฤษฎีกาการนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 มาบังคับใช้เพื่อรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ก) การไม่คำนึงถึงหลักพื้นฐานของคดี

การรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นเป็นหลักกฎหมายที่เหมาะสมกับคดีประเภทที่มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการยุติข้อพิพาทระหว่างคู่กรณีให้ได้โดยเร็ว แต่อาจจะไม่เหมาะสมกับคดีประเภทที่มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการค้นหาความจริงเท่าใดนัก ด้วยเหตุนี้ ในการพิจารณาว่าศาลควรรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นหรือไม่จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงหลักพื้นฐานของคดีเป็นสำคัญด้วย อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาคำพิพากษาของศาลในประเทศไทยพบว่ามีหลายกรณีที่ศาลยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยไม่ได้คำนึงถึงหลักพื้นฐานของคดีนั้น ๆ ว่าเหมาะสมกับการนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นมาใช้หรือไม่ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีแพ่ง ศาลฎีกาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 เคยวางบรรทัดฐานการวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ว่า²³

“โจทก์เคยฟ้องจำเลยที่ 1 และบุตรสาวต่อศาลแพ่งว่าร่วมกันก่อสร้างรั้วคอนกรีตพิพาทรุกล้ำที่ดินของโจทก์ ศาลแพ่งวินิจฉัยว่า พยานหลักฐานของโจทก์ฟังไม่ได้ว่าจำเลยก่อสร้างรั้วคอนกรีตพิพาทรุกล้ำที่ดินของโจทก์ พิพากษายกฟ้อง คดีแพ่งดังกล่าวถึงที่สุดแล้ว คำพิพากษาคดีแพ่งดังกล่าวย่อมผูกพันโจทก์และจำเลยที่ 1 ซึ่งเป็นคู่ความในคดีดังกล่าวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 145 วรรคหนึ่ง การที่โจทก์มาฟ้องจำเลยทั้งสองเป็นคดีนี้แม้จะเป็นคดีอาญา แต่คดีคงมีประเด็นที่ต้องวินิจฉัยว่ารั้วคอนกรีตพิพาทรุกล้ำเข้าไปในที่ดินของโจทก์หรือไม่ อันเป็นประเด็นโดยตรงในคดีแพ่งดังกล่าว จึงต้องรับฟังว่า

²³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546

จำเลยที่ 1 ไม่ได้ก่อสร้างรั้วคอนกรีตพิพาทรุกล้ำที่ดินของโจทก์ การกระทำของจำเลยที่ 1 จึงไม่มีความผิดฐานบุกรุกตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 362 และมีผลถึงจำเลยที่ 2 ซึ่งเป็นสามีของจำเลยที่ 1 ด้วย และเมื่อรั้วคอนกรีตพิพาทมิได้รุกล้ำที่ดินของโจทก์แล้ว ข้อเท็จจริงจึงฟังไม่ได้ว่าจำเลยทั้งสองได้ยกย้ายหรือทำลายเครื่องหมายเขตแห่งที่ดินเพื่อถือเอาที่ดินส่วนใดของโจทก์มาเป็นของตนหรือของบุคคลที่สาม ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 363”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นวางหลักเกณฑ์สำคัญไว้ประการหนึ่งว่า หากคดีอาญามีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีแพ่ง ถ้าคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญาและคดีแพ่งดังกล่าวถึงที่สุดแล้ว ศาลในคดีส่วนอาญาต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่ง หลักการที่ได้รับการยืนยันต่อมาในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5175/2547 โดยมีข้อสังเกตว่าศาลในคดีอาญาดังกล่าวหยิบยกเอาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 มาเป็นฐานในการอ้างอิงผ่านประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าการนำหลักกฎหมายเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้กับคดีอาญาเป็นเรื่องที่เหมาะสมหรือไม่ เพราะหลักการพื้นฐานในการดำเนินคดีอาญาที่สำคัญคือ หลักการดำเนินคดีแบบตรวจสอบ (Examination Principle) ซึ่งขัดแย้งกับหลักกฎหมายเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ที่มีวัตถุประสงค์ให้คดีสามารถยุติข้อเท็จจริงได้โดยเร็ว มากกว่าเน้นการค้นหาข้อเท็จจริงแห่งคดี

คดีตัวอย่างอีกคดีหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าศาลไม่ได้คำนึงถึงหลักพื้นฐานของการดำเนินคดี ก่อนที่จะนำหลักกฎหมายว่าด้วยการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นมาใช้ ได้แก่ คดีตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ อม.63/2558 ในคดีดังกล่าวศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจำเป็นต้องตีความว่าคำแถลงการณ์ร่วมระหว่างไทยกับกัมพูชาวินิจฉัยมีผลเปลี่ยนแปลงเขตแดน หรือมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างกว้างขวางหรือไม่ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญเคยตีความคำแถลงการณ์ร่วมฉบับดังกล่าวมาแล้วครั้งหนึ่งในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 6-7/2551 ว่าคำแถลงการณ์ร่วมดังกล่าวมีผลเปลี่ยนแปลงเขตแดนและมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่าศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะยอมรับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลรัฐธรรมนูญมากน้อยเพียงใด ซึ่งศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ อม.63/2558 ก็วินิจฉัยเอาไว้ว่า²⁴

²⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.63/2558

“...คำวินิจฉัยดังกล่าวมีผลผูกพันศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามความในมาตรา 216 วรรคห้า ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ที่บังคับใช้อยู่ในเวลานั้น ... และเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดให้อำนาจศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือองค์กรอื่น มีอำนาจในการวินิจฉัยเพิกถอนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ต้องถือว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 6-7/2551 เป็นเด็ดขาด จำเลยย่อมไม่อาจโต้แย้งได้ว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวไม่ชอบด้วยกฎหมาย...”

ท้ายที่สุดศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญโดยให้เหตุผลว่า ไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดให้อำนาจศาลฎีกาในการเพิกถอนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ จึงต้องถือว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม มีข้อนาคิดว่าคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นคดีอาญาที่มีหลักการดำเนินคดีแบบตรวจสอบ และมีวัตถุประสงค์ในการตรวจสอบข้อเท็จจริงในคดีที่เกิดขึ้นมากกว่ามุ่งยุติข้อพิพาทให้เสร็จสิ้นไปโดยเร็ว ดังนั้น การจะให้ศาลคดีส่วนอาญารับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจะเป็นเรื่องที่เหมาะสมหรือไม่ เพราะการกระทำเช่นนั้นอาจขัดต่อหลักการพื้นฐานของการดำเนินคดี ทั้งนี้ มีข้อนาคิดว่าก่อนหน้าศาลรัฐธรรมนูญก็เคยยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลฎีกาเช่นกัน ดังที่ปรากฏในคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 ว่า²⁵

“... ศาลฎีกาได้พิจารณาและวินิจฉัยไว้แล้วว่า มีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า นายยงยุทธ ดิยะไพรัช รองหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหารพรรคผู้ถูกร้อง กระทำการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา พ.ศ.2550 มาตรา 53 การกระทำดังกล่าวมีผลทำให้การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดเชียงรายมิได้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม ประเด็นเรื่องการกระทำของนายยงยุทธ ดิยะไพรัช ... จึงถือเป็นที่ยุติตามคำสั่งของศาลฎีกาดังกล่าวแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญย่อมไม่มีอำนาจเข้าไปตรวจสอบคำวินิจฉัยในปัญหาที่เป็นอำนาจหน้าที่ของศาล

²⁵ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551

ฎีกาดังกล่าวได้ ทั้งศาลรัฐธรรมนูญก็มีใช้ศาลที่มีอำนาจรับวินิจฉัย
อุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลฎีกาด้วย ...”

ในเบื้องต้นพอจะสรุปได้ว่า ศาลในประเทศไทยมักยอมรับข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยไม่ปรากฏว่ามีการให้เหตุผลที่ชัดเจนถึงการยอมรับข้อเท็จจริงนั้น หลายครั้งการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็ขัดแย้งกับหลักการพื้นฐานในการดำเนินคดีประเภทนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ปัญหาการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยไม่คำนึงถึงประเภทคดีไม่ใช่ปัญหาเพียงปัญหาเดียว เพราะศาลไทยยังมีปัญหาการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยไม่คำนึงถึงมาตรฐานการพิสูจน์ในแต่ละคดีอีกด้วย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ข) การไม่คำนึงถึงมาตรฐานการพิสูจน์

มาตรฐานการพิสูจน์ (Standard of Proof) ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจว่าศาลจะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้หรือไม่ เพราะคดีแต่ละประเภทย่อมมีระดับความเข้มข้นในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงเป็นธรรมดาที่คดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์ต่ำย่อมสามารถรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์สูงกว่าได้ อย่างไรก็ตาม ในทางกลับกัน หากศาลในคดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์สูงพิพากษายกฟ้องเพราะฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ไม่สามารถนำสืบข้อเท็จจริงได้สมกับมาตรฐานการพิสูจน์ ย่อมไม่อาจนำข้อเท็จจริงดังกล่าวไปผูกกันศาลในคดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์ต่ำกว่าได้ หลักการนี้เรียกว่าหลักมาตรฐานการพิสูจน์ที่ดีกว่า (More favorable of proof) ซึ่งเป็นหลักที่ได้รับการยอมรับในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์

จากการศึกษาพบว่า ศาลไทยมีแนวโน้มในการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยไม่คำนึงถึงหลักมาตรฐานการพิสูจน์ที่ดีกว่า เช่น มีการวางบรรทัดฐานให้ศาลในคดีอาญารับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5175/2547 ดังได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อก่อนหน้า ด้วยความเคารพต่อคำพิพากษาศาลฎีกาทั้งสองฉบับดังกล่าว การให้คดีอาญาที่มีระดับมาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงกว่าคดีแพ่ง รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีส่วนแพ่งน่าจะไม่เหมาะสมเท่าใดนัก นอกจากนี้ ในกรณีที่ศาลในคดีอาญาซึ่งมีมาตรฐานการพิสูจน์สูงกว่าคดีแพ่งเห็นว่าพยานหลักฐานไม่เพียงพอให้รับฟังลงโทษจำเลยแล้วพิพากษายกฟ้อง ศาลไทยโดย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 349/2555 ก็มีแนวโน้มในการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาที่ยกฟ้องด้วย ดังนี้²⁶

“... มีปัญหาต้องวินิจฉัยตามฎีกาของโจทก์ว่า จำเลยกระทำละเมิดต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้โจทก์หรือไม่ เห็นว่า คดีนี้เป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา การพิพากษาคดีส่วนแพ่ง จำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาในคดีอาญาหมายเลขแดงที่ 793/2549 ศาลชั้นต้นพิพากษาว่า พยานหลักฐานของโจทก์เท่าที่นำสืบมา ยังมีความสงสัยตามสมควรว่า จำเลยกระทำความผิดหรือไม่ จึงให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย เป็นการวินิจฉัยข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นแห่งคดีไว้แน่นอนแล้วว่า โจทก์ไม่มีพยานหลักฐานมาสืบให้ศาลเห็นโดยชัดแจ้งว่าจำเลยกระทำความผิด ดังนั้น ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 47 จะบัญญัติว่า คำพิพากษาคดีส่วนแพ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันว่าด้วยความรับผิดของบุคคลในทางแพ่ง โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าจำเลยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดหรือไม่ ก็ไม่ได้หมายความว่าจำเลยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดหรือไม่ ก็ไม่ได้หมายความว่าจำเลยต้องคำพิพากษาว่าไม่ได้กระทำความผิดหรือไม่ ก็ไม่ได้หมายความว่าจำเลยต้องคำพิพากษาว่าไม่ได้กระทำความผิดต่อโจทก์ จำเลยไม่ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่โจทก์...”

คำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นวินิจฉัยไว้อย่างชัดเจนว่าในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หากศาลในคดีส่วนอาญาพิพากษายกฟ้องคดีถึงที่สุด ย่อมมีผลผูกพันข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งให้ต้องถือข้อเท็จจริงตามไปด้วย อย่างไรก็ตาม ประเด็นนี้มีข้อควรพิจารณาว่า การที่โจทก์ไม่สามารถพิสูจน์ความผิดของจำเลยในคดีอาญา ซึ่งใช้มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับสูงสุดคือระดับปราศจากข้อสงสัยตามสมควร (Beyond Reasonable Doubt) หมายความว่าโจทก์ไม่อาจพิสูจน์ข้อเท็จจริงว่าจำเลยเป็นผู้กระทำละเมิดในคดีแพ่ง ซึ่งใช้มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับต่ำกว่าไปด้วยในทันทีหรือไม่ การที่ศาลฎีกาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 349/2555 ให้ศาลในคดีส่วนแพ่งต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษายกฟ้องจำเลยในคดีอาญา ย่อมส่งผลเสียหายต่อผู้เสียหายในคดีแพ่ง

²⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 349/2555

ที่ต้องถูกผูกพันจากการดำเนินคดีของพนักงานอัยการโจทก์ไปด้วยหรือไม่ ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นจากการไม่คำนึงถึงหลักมาตรฐานการพิสูจน์ที่ดีกว่า ซึ่งเป็นหลักที่สากลประเทศให้การยอมรับ ทั้งนี้ นอกจากการไม่คำนึงถึงมาตรฐานการพิสูจน์แล้ว ศาลในประเทศไทยยังมีปัญหาเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยไม่คำนึงถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าอีกด้วย ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไปนี้

(ค) การไม่คำนึงถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า

การยอมรับข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นถือเป็นเครื่องยืนยันความเป็นที่สุดของคำพิพากษาประการหนึ่ง ซึ่งความเป็นที่สุดของคำพิพากษานี้เองที่ทำให้คำพิพากษามีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถใช้เป็นเครื่องยืนยันสิทธิหน้าที่ของคุณความไม่ให้มีการหยิบยกข้อเท็จจริงเดิมขึ้นว่ากล่าวกันเป็นครั้งที่สองได้ แต่กระนั้นก็ตาม ก่อนที่ศาลในคดีหลังจะยอมรับข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนก็จำเป็นต้องมีหลักเกณฑ์และเงื่อนไขบางประการเกี่ยวกับคำพิพากษาที่ศาลในคดีหลังต้องนำไปพิจารณาเสียก่อนที่จะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษานั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก่อนที่คำพิพากษาคดีก่อนจะมีผลผูกพันในข้อเท็จจริงต่อศาลในคดีหลัง ศาลในคดีหลังจำเป็นต้องสร้างหลักประกันให้แก่สังคมขึ้นมาประการหนึ่งว่า คำพิพากษาที่จะทำหน้าที่เป็นเครื่องยืนยันสิทธิหน้าที่ให้กับประชาชนและสร้างผลผูกพันขึ้นมานั้น จะต้องมีความสมบูรณ์เพียงพอที่จะก้าวผ่านข้อยกเว้นเหล่านี้ไปได้ ดังคำกล่าวที่ว่า²⁷

*“คำพิพากษาที่จะมีผลผูกพันโดยสมบูรณ์ได้จะต้องผ่านบททดสอบที่
คุณความฝายที่เสียประโยชน์จากคำพิพากษานั้นอาจยกขึ้นเป็นข้อโต้แย้งเพื่อไม่
ปฏิบัติตามคำพิพากษาเสียก่อน”*

จากการศึกษาตำราทางกฎหมายไทยเกี่ยวกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 รวมถึงแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลไทยพบว่า ไม่มีการอธิบายถึงกระบวนการตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ก่อนที่จะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้านั้น อีกทั้งในการที่ศาลยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้าก็มักปรากฏเหตุผลในทำนองที่ว่า ไม่มีกฎหมายให้อำนาจศาลในการตรวจสอบหรือเพิกถอนคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า ดังที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ อม.63/2558 และคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 ที่ยกตัวอย่างมาแล้วในหัวข้อก่อนหน้า เป็นเหตุให้ผู้ศึกษาแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาเหล่านี้ไม่อาจทราบได้ว่าศาลใช้ดุลพินิจในการตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำ

²⁷ Robert C. Casad and Kevin M. Clemont, *Res Judicata* (United States of America: California Academic Press, 2001), p. 259.

พิพากษาคดีก่อนหน้าแล้วหรือไม่ อีกทั้งการไม่ให้เกิดผลที่ชัดเจนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นยังเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยไม่มีพัฒนาการเหมือนในประเทศอื่น

นอกจากศาลไทยจะมีแนวโน้มไม่ให้เกิดผลในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นแล้ว ในการที่ศาลจะปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นก็ไม่ค่อยปรากฏเหตุผลที่ชัดเจนเพียงพอที่จะให้ศึกษาถึงเหตุผลในการปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นเช่นกัน ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

4.5.2 การปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นโดยขาดการให้เหตุผล

ไม่เพียงแต่การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเท่านั้นที่ไม่ปรากฏเหตุผลที่ชัดเจน ในกรณีที่ศาลไทยจะปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นก็ไม่ปรากฏเหตุผลที่ชัดเจนในการไม่ยอมรับข้อเท็จจริงเช่นกัน จากการศึกษาพบว่า ศาลไทยมักให้เหตุผลในการปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเพียงว่า คดีดังกล่าวไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา จึงไม่อาจนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 มาปรับใช้กับคดีได้ ดังจะกล่าวต่อไป

ในระบบกฎหมายของประเทศไทย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ถือเป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมายมาตราหลักที่บัญญัติถึงหลักเกณฑ์ในการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเอาไว้อย่างชัดเจน ดังนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 จึงเปรียบเสมือนกับจุดอ้างอิงให้กับศาลในกรณีที่ต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่น อย่างไรก็ตาม หลายครั้งพบว่าศาลหยิบยกเอาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 เพียงลำพัง มาใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิเสธไม่รับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น กล่าวคือศาลจะพิจารณาเพียงว่าคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาหรือไม่ หากไม่ใช่ ศาลก็จะปฏิเสธไม่รับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นทันที เช่น ในคดีแรงงานที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญา ศาลฎีกาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13819-13820/2555 ให้เหตุผลในการปฏิเสธไม่รับฟังข้อเท็จจริงในคดีแรงงานตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาดังนี้²⁸

²⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13819-13820/2555

“คดีทั้งสองสำนวนนี้โจทก์ฟ้องขอให้บังคับจำเลยจ่ายค่าจ้างค้างจ่าย ค่าชดเชย และสินจ้างแทนการบอกกล่าวล่วงหน้าพร้อมด้วยดอกเบี้ย จึงเป็นคดีฟ้องโดยอาศัยสิทธิตามสัญญาจ้างแรงงานและกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองแรงงาน ซึ่งเป็นสิทธิในทางแพ่งโดยเฉพาะ มิได้ใช้สิทธิเรียกร้องโดยอาศัยมูลความผิดทางอาญา แม้จำเลยจะให้การว่าจำเลยเลิกจ้างโจทก์ด้วยเหตุโจทก์ลักเงิน 40 บาท อันเป็นการกระทำความผิดอาญาฐานลักทรัพย์ และโจทก์ได้ถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีอาญา ซึ่งคดีอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลจังหวัดชัยบุรีก็ตาม ก็หาเป็นเหตุทำให้คดีของโจทก์กลับกลายเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาแต่อย่างใดไม่ กรณีจึงไม่อาจนำบทบัญญัติตาม ป.วิ.อ. มาตรา 46 ที่ระบุว่าในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญามาใช้บังคับแก่คดีนี้”

คดีตามคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้นมีประเด็นข้อพิพาทเหมือนกันทั้งสองคดีว่า โจทก์ลักทรัพย์ของจำเลยหรือไม่ แต่ศาลฎีกาไม่วินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีส่วนแรงงานตามที่ปรากฏในคดีส่วนอาญาด้วยเหตุที่ว่าคดีดังกล่าวไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา จึงไม่อาจนำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 มาปรับใช้ได้ เช่นเดียวกับในคดีแพ่งที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีเลือกตั้งและคดีอาญา ศาลฎีกาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 21310/2556 ปฏิเสธไม่รับฟังข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา โดยให้เหตุผลดังนี้²⁹

“การฟ้องผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้ถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งให้รับผิดชอบใช้ค่าเสียหายที่เป็นค่าใช้จ่ายในการเลือกตั้งใหม่ตาม พ.ร.บ. การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ.2545 มาตรา 99 วรรคหนึ่ง เป็นการฟ้องให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งรับผิดชอบในทางแพ่งที่มีเหตุมาจากการที่ผู้สมัครรับเลือกตั้งฝ่าฝืนมาตรา 57 จนเป็นเหตุให้คณะกรรมการการเลือกตั้งมีคำสั่งให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งและให้เลือกตั้งใหม่ตามมาตรา 97 วรรคหนึ่ง เมื่อจำเลยให้การปฏิเสธความรับผิดชอบว่า จำเลยหาเสี่ยงด้วยความบริสุทธิ์ ไม่เคยซื้อเสียงหรือให้ทรัพย์สินเพื่อจูงใจให้บุคคลใดมาลงคะแนนเลือกตั้งให้แก่ตน คดีจึงมีประเด็นต้องวินิจฉัยว่า จำเลยได้กระทำการอันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 57 จนเป็นเหตุให้ต้องมีการเลือกตั้งใหม่หรือไม่ ซึ่งโจทก์มีภาระการพิสูจน์ โจทก์ย่อมมีสิทธิที่จะนำพยานหลักฐานมาสืบ

²⁹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 21310/2556

ให้ได้ความตามคำฟ้อง ส่วนจำเลยก็มีสิทธินำสืบปฏิเสธความรับผิดชอบตามคำให้การ ส่วนคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยให้ลงโทษตาม พ.ร.บ.การเลือกตั้งสมาชิกสภาท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น พ.ศ. 2545 มาตรา 8, 57 และ 118 และขอให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งจำเลยมีกำหนด 10 ปี ศาลพิพากษายกฟ้อง และคดีถึงที่สุดนั้น ข้อเท็จจริงในคดีอาญาดังกล่าวเป็นเพียงพยานหลักฐานที่จำเลยสามารถนำสืบให้ศาลเห็นว่าจำเลยไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้แก่โจทก์ หากใช้เป็นข้อเท็จจริงที่ฟังยุดิวว่าจำเลยไม่ต้องรับผิดทางอาญาแล้วก็ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายแก่โจทก์ไม่ ทั้งนี้เพราะคำสั่งของโจทก์ที่ให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งของจำเลยภายหลังประกาศผลการเลือกตั้งนั้น เป็นอำนาจเด็ดขาดของโจทก์ และถือว่าจำเลยยังเป็นผู้ถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งอยู่ แม้ภายหลังมีการดำเนินคดีอาญาแก่จำเลยอันเนื่องมาจากการเลือกตั้งดังกล่าว ผลของคำพิพากษาในคดีอาญาก็ไม่มีผลเปลี่ยนแปลงคำสั่งคณะกรรมการการเลือกตั้งที่สั่งให้เพิกถอนสิทธิเลือกตั้งและให้มีการเลือกตั้งใหม่ ดังนั้น การที่ศาลชั้นต้นมีคำสั่งสืบพยานโจทก์และพยานจำเลย และพิพากษายกฟ้องโจทก์โดยนำผลของคำพิพากษาในคดีอาญามาผูกพันกับคดีนี้ทั้งที่ไม่ใช่เป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญานั้น เป็นการไม่ชอบ”

คดีดังกล่าวข้างต้นเป็นคดีแพ่งที่โจทก์ฟ้องให้จำเลยชดใช้ค่าเสียหายในการจัดการเลือกตั้งใหม่ อันเป็นผลมาจากการที่จำเลยปฏิบัติฝ่าฝืนต่อกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้ง โดยมูลแห่งคดีที่จำเลยปฏิบัติฝ่าฝืนต่อกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งมีการฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาเป็นอีกคดีหนึ่งซึ่งศาลพิพากษายกฟ้อง จำเลยจึงยกเอาข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีส่วนอาญาขึ้นกล่าวอ้างเพื่อให้ศาลในคดีส่วนแพ่งยกฟ้องจำเลยโดยไม่ต้องสืบพยาน แต่ศาลในคดีส่วนแพ่งโดยคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีส่วนอาญาโดยมองว่าคดีดังกล่าวไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา จึงไม่อาจนำผลของคดีอาญามาผูกพันโจทก์ได้ จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13819-13820/2555 หรือคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 21310/2556 ต่างก็ให้เหตุผลร่วมกันในการปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นว่า คดีดังกล่าวไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ทั้งนี้ สาเหตุที่ศาลให้เหตุผลโดยยึดโยงอยู่กับการพิจารณาเพียงว่าคดีดังกล่าวเป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาหรือไม่นั้น อาจเป็นเพราะในระบบกฎหมายของประเทศไทยมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 เป็นบทบัญญัติหลักที่กำหนดมาตรฐานในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นเอาไว้โดยชัดแจ้ง เมื่อมีกรณีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันเกิดขึ้น ศาลจึงพิจารณาเพียงว่ากรณีเข้าเงื่อนไขในการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นตาม

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 หรือไม่เท่านั้น ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วในคดีเกี่ยวพันประเภทอื่นที่ไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา มีปัจจัยที่ศาลควรใช้เป็นเหตุผลในการปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นอยู่อีก เช่น หลักพื้นฐานในการดำเนินคดี มาตรฐานการพิสูจน์ รวมถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อก่อนหน้า

กล่าวโดยสรุป ในการยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ศาลไทยมีแนวโน้มที่จะไม่ให้เหตุผลที่ชัดเจนในการยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงดังกล่าว ส่วนมากถ้าศาลจะยอมรับข้อเท็จจริงมักจะให้เหตุผลเพียงว่า ไม่มีกฎหมายให้ศาลเข้าไปตรวจสอบคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า ศาลจึงต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามนั้น หรือบางกรณีศาลก็อ้างเอาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ซึ่งเป็นหลักเรื่องคำพิพากษาผูกพันคู่ความมาใช้เป็นฐานในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ส่วนในกรณีที่ศาลจะปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ศาลมักให้เหตุผลว่าคดีดังกล่าวไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา จึงไม่นำประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 มาปรับใช้ อย่างไรก็ตาม แท้จริงแล้วในการที่จะยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีใด มีปัจจัยที่ศาลควรต้องพิจารณาหลายประการ เช่น หลักพื้นฐานในการดำเนินคดี มาตรฐานการพิสูจน์ในคดี รวมถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ซึ่งปัจจัยเหล่านี้นับเป็นปัจจัยที่ระบบกฎหมายในสากลประเทศให้การยอมรับและนำมาใช้เป็นเงื่อนไขในการพิจารณาก่อนที่ศาลจะยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น การที่ศาลไทยมีแนวโน้มไม่ให้เหตุผลที่ชัดเจนในการยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นนี้เองที่ทำให้หลักกฎหมายเรื่องนี้ไม่มีพัฒนาการมากนักในระบบกฎหมายของประเทศไทย

จากการศึกษาในบทที่ 4 เรื่อง “ข้อวิจารณ์เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย” พบว่า แม้ระบบกฎหมายไทยจะรับรู้ถึงปัญหาเรื่องการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกับคดีอื่นมาเป็นเวลานานแล้ว รวมถึงศาลในประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นศาลยุติธรรม ศาลปกครอง หรือศาลรัฐธรรมนูญ ต่างพยายามวางบรรทัดฐานเพื่อแก้ปัญหาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในกรณีดังกล่าวเอาไว้ แต่ปัญหาดังกล่าวก็หาได้หมดสิ้นไปและยังคงเป็นปัญหาสำคัญสำหรับการดำเนินกระบวนการพิจารณาและพิพากษาคดีในปัจจุบัน โดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวในประเทศไทยไม่บรรลุผลมีหลายประการ ได้แก่ (1) การขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น (2) แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาไม่แน่นอนและไม่เป็นเอกภาพ (3) ความไม่ชัดเจนของระบบพยานหลักฐานอันเกิดจากอิทธิพลของระบบไต่สวนและระบบกล่าวหา (4) ความแตกต่างของระบบพยานหลักฐานในศาลแต่ละระบบ และ (5) การยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นโดยขาดการให้เหตุผล ปัจจัยเหล่านี้ถือเป็นเบื้องหลังที่ทำให้ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มี

ข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังในระบบกฎหมายของไทย และสร้างปัญหาในทางปฏิบัติให้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตลอดเวลา อนึ่ง เพื่อให้การหาแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของงานวิจัยฉบับนี้เป็นไปโดยสมบูรณ์ ลำดับต่อไปในบทที่ 5 จะนำศึกษาเปรียบเทียบถึงประสบการณ์เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในต่างประเทศ โดยจะศึกษาประสบการณ์ของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ และประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี เพื่อนำประสบการณ์ดังกล่าวมาใช้ประกอบการวางแนวทางในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยต่อไป

บทที่ 5
ประสบการณ์เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือ
คำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในต่างประเทศ

“Comparisons can lead to fresh, exciting insights and a deeper understanding of issues that are of central concern in different countries. They can lead to the identification of gaps in knowledge and may point to possible directions that could be followed and about which the researcher may not previously have been aware. They may also help to sharpen the focus of analysis of the subject under study by suggesting new perspectives”

Linda Hantrais

Social Research Update (1995)

การศึกษากฎหมายเปรียบเทียบเป็นกระบวนการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบระบบกฎหมายของประเทศต่าง ๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ค้นหาคำตอบเกี่ยวกับกฎหมายเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ผู้ศึกษาจะได้รับทราบมุมมองเกี่ยวกับประเด็นทางกฎหมายที่น่าสนใจ ได้ทราบข้อดี ข้อเสีย จุดอ่อน และจุดแข็งของมาตรการทางกฎหมายในประเทศต่าง ๆ จากนั้นนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างหรือปรับปรุงมาตรการทางกฎหมายที่มีอยู่ให้พัฒนาขึ้นไปอีก ทั้งนี้ ในการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย ก็สามารถนำกระบวนการศึกษากฎหมายเปรียบเทียบมาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการหาคำตอบให้กับงานวิจัยได้เช่นกัน ดังนั้น ในบทที่ 5 นี้จะนำศึกษาถึงประสบการณ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในต่างประเทศ เพื่อทราบว่าในต่างประเทศมีมาตรการในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่นอย่างไร อันจะนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการค้นหามาตรการที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยต่อไป ทั้งนี้ กลุ่มประเทศเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาแบ่งเป็นกลุ่มประเทศที่ค่อนข้างให้ความสำคัญกับคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ กับกลุ่มประเทศที่มีแนวโน้มไม่ให้ความสำคัญกับคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ได้แก่ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศ

เยอรมนี โดยประเทศที่เลือกเป็นตัวอย่างในการศึกษาเปรียบเทียบทุกประเทศต่างมีมุมมองที่แตกต่างกันในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น

จากการศึกษาพบว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษซึ่งใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา มีแนวโน้มให้การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก โดยมีข้อยกเว้นในการปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นบางประการกำหนดไว้ ส่วนในประเทศฝรั่งเศสซึ่งใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน และประเทศเยอรมนีซึ่งใช้ระบบพยานหลักฐานแบบผสมทั้งไต่สวนและกล่าวหา มีแนวโน้มที่จะปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก เว้นแต่ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเท่านั้น โดยข้อแตกต่างในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นระหว่างประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาและไต่สวนที่เด่นชัดที่สุดก็คือ ประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาจะทำให้คุณค่าในทางพยานหลักฐานกับคำพิพากษาของศาลคดีอื่นด้วย แต่ในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนจะไม่ให้คุณค่าในทางพยานหลักฐานกับคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ทำให้ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนไม่เข้าไปมีบทบาทต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลเหมือนในระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา ทั้งนี้ ในการศึกษาบทที่ 5 นี้ จะแบ่งหัวข้อการศึกษาตามลักษณะการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นสำคัญ กล่าวคือ ในหัวข้อ 5.1 จะศึกษาถึงการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยมีข้อยกเว้นบางประการ อันเป็นมุมมองของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษต่อข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น ในหัวข้อ 5.2 จะศึกษาถึงการไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเว้นแต่มีกฎหมายกำหนดไว้ อันเป็นมุมมองของประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีต่อข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น จากนั้นในหัวข้อ 5.3 จะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาประสบการณ์ของระบบกฎหมายต่างประเทศทั้งหมดมาสังเคราะห์เพื่อสรุปเป็นข้อพิจารณาเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในต่างประเทศต่อไป ดังจะกล่าวต่อไปนี้

5.1 การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยมีข้อยกเว้นบางประการ

การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยมีข้อยกเว้นบางประการ หมายถึง กรณีที่โดยหลักแล้วหากข้อเท็จจริงเดียวกันมีคำพิพากษาของศาลคดีอื่นวินิจฉัยไว้แล้ว ศาลในคดีหลังจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่จะมีเหตุแห่งการปฏิเสธไม่ยอมรับบางประการเท่านั้น ซึ่งประเทศที่มีมุมมองต่อการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นลักษณะนี้มักเป็นประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ อย่างไรก็ตาม แม้ทั้งสองประเทศดังกล่าวจะมีมุมมองต่อ

ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นคล้ายคลึงกัน แต่ทั้งสองประเทศต่างมีพัฒนาการและรายละเอียดเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่แตกต่างกัน โดยในประเทศสหรัฐอเมริกาพัฒนาการของหลักการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่หลากหลายมากกว่าในประเทศอังกฤษ ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

5.1.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศหนึ่งที่มีพัฒนาการเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอย่างมาก โดยในระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาเรียกหลักกฎหมายเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นว่าหลัก Collateral Estoppel หรือหลัก Issue Preclusion ดังนั้น ในการศึกษาหัวข้อที่ 5.1.1 นี้จะเรียกหลักการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นว่า “หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี” หรือ “หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น” เพื่อให้สอดคล้องกับการเรียกชื่อหลักดังกล่าวในระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มยอมรับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นอย่างกว้างขวาง โดยหากศาลจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็มักให้เหตุผลไว้อย่างชัดเจน ทั้งเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์และเหตุผลทางนิติศาสตร์ อีกทั้งหากศาลจะปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็มักให้เหตุผลเกี่ยวกับสิทธิของจำเลยในการนำเสนอพยานหลักฐานเช่นกัน การให้เหตุผลของศาลอย่างชัดเจนนี้เองเป็นแรงผลักดันให้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกามีพัฒนาการอย่างมาก อนึ่ง เพื่อให้เห็นภาพรวมของการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างชัดเจน ในการนำเสนอจะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 5.1.1.1 ระบบพยานหลักฐานของประเทศสหรัฐอเมริกา 5.1.1.2 การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกา 5.1.1.3 ข้อยกเว้นของการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกา และ 5.1.1.4 การยอมรับคำพิพากษาเป็นพยานหลักฐานในประเทศสหรัฐอเมริกา ดังจะกล่าวต่อไปนี้

5.1.1.1 ระบบพยานหลักฐานของประเทศสหรัฐอเมริกา

ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานในประเทศสหรัฐอเมริกามีความชัดเจนมาเป็นระยะเวลานานแล้วว่าใช้ระบบกล่าวหา (Adversary System) โดยลักษณะของระบบกล่าวหาสะท้อนผ่านสิทธิตามรัฐธรรมนูญของประชาชน เช่น สิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยคณะลูกขุน (Right to Jury Trial) สิทธิในการได้รับคำปรึกษาทางกฎหมาย (Right to Legal Counsel)

เป็นต้น¹ ทั้งนี้ ด้วยการที่ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานในประเทศสหรัฐอเมริกาได้ชื่อว่าเป็นระบบที่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนเป็นอย่างมาก มาตรการทางกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานที่โดดเด่นในระบบกฎหมายจึงปรากฏอยู่มากในการพิจารณาคดีอาญา ซึ่งเป็นเรื่องที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยตรง ดังนั้น การทำความเข้าใจลักษณะของระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศสหรัฐอเมริกาจึงควรศึกษาจากระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานในคดีอาญาเป็นสำคัญดังต่อไปนี้

หากศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของประเทศสหรัฐอเมริกาจะพบว่า ในอดีตประเทศสหรัฐอเมริกาเคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศอังกฤษอยู่เป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนกระทั่งเมื่อปีคริสต์ศักราช 1760 ถึง 1775 อาณานิคมของประเทศอังกฤษทั้ง 13 แห่ง ที่ตั้งอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาปัจจุบันเริ่มเกิดความไม่ไว้วางใจต่อการปกครองของประเทศอังกฤษ เนื่องจากกษัตริย์ของประเทศอังกฤษเอารัดเอาเปรียบชาวอาณานิคมอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องการเรียกเก็บภาษีโดยไม่มีเหตุอันสมควร นำมาซึ่งการรวมตัวกันต่อต้านและต่อสู้จนสามารถประกาศอิสรภาพจากประเทศอังกฤษได้เมื่อปี คริสต์ศักราช 1776 แต่กระนั้นก็ตาม ด้วยการที่ประเทศสหรัฐอเมริกาทกอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศอังกฤษเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จึงรับเอาอิทธิพลและวัฒนธรรมของประเทศอังกฤษมาหลายประการ โดยเฉพาะระบบกฎหมายและรูปแบบการค้นหาความจริงเพื่อตัดสินคดีความ

รูปแบบการค้นหาความจริงและหลักเกณฑ์ทางพยานหลักฐานที่ประเทศสหรัฐอเมริการับอิทธิพลมาจากประเทศอังกฤษมีลักษณะแบบระบบกล่าวหาโดยชัดเจน แต่หากสังเกตโดยละเอียดแล้วจะพบว่า ประเทศสหรัฐอเมริกานำระบบพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษมาประยุกต์ใช้และปรับปรุงให้มีความทันสมัย เหมาะสมกับสภาพสังคมในประเทศสหรัฐอเมริกามากขึ้น กล่าวคือ ในการพิจารณาคดี คู่ความจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินกระบวนการพิจารณา ศาลจะปล่อยให้คู่ความนำเสนอพยานหลักฐานเข้าสู่การพิจารณาของศาล โดยที่ศาลวางตัวเป็นกลาง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการแสวงหาพยานหลักฐาน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ศาลมีบทบาทในลักษณะวางเฉยและทำหน้าที่ควบคุมกฎเกณฑ์เกี่ยวกับพยานหลักฐานเท่านั้น เช่นเดียวกับระบบกฎหมายแองโกล-แซกซอน² นอกจากนี้ ในกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศสหรัฐอเมริกายังมีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการนำพยานหลักฐานเข้าสืบ และบทตัดพยานหลักฐาน (Exclusionary Rules) ที่เคร่งครัด เพื่อให้ศาลใช้เป็นเครื่องมือในการถ่วงดุลพยานหลักฐานที่ถูกนำเสนอเข้ามาสู่ความรับรู้ของคณะลูกขุนด้วย

¹ Monroe H.Freedman, "Our Constitutionalized Adversary System," *Chapman Law Review* 57, September (1998): 66.

² จิตติ ดิงศภัทย์, "ข้อสังเกตในระบบกฎหมายอเมริกา," *ตุลพาท* 5, มิถุนายน (2501): 374.

กล่าวโดยเฉพาะถึงการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นรูปแบบการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ กฎหมายมอบอำนาจในการฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาให้แก่ พนักงานอัยการ ในฐานะที่พนักงานอัยการเป็นตัวแทนของประชาชนในการดำเนินคดีอาญา นอกจากนี้พนักงานอัยการยังมีหน้าที่ให้คำแนะนำแก่คณะลูกขุนในคดีอาญาอีกด้วย แสดงให้เห็นโดย ชัดเจนว่าพนักงานอัยการไม่ได้ทำหน้าที่เป็นปฏิบัติแก่จำเลยในคดีอาญาเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ให้ ความยุติธรรมแก่จำเลยในคดีอาญาไปในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้ รูปแบบการพิจารณาคดีอาญาในชั้นศาล ของประเทศสหรัฐอเมริกามีลักษณะแบบทวิภาค (Bifurcation) โดยแบ่งการพิจารณาคดีออกเป็น 2 ส่วน ในส่วนแรกคือส่วนการพิจารณาวินิจฉัยความผิด (Guilty Stage) และในส่วนที่สองคือส่วนการ พิจารณากำหนดโทษ (Sentencing Stage) สำหรับการพิจารณาวินิจฉัยความผิดนี้จะให้คณะลูกขุน เป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริง และมีผู้พิพากษาเป็นองค์คณะเรียกว่า Trial Judge มีหน้าที่สำคัญใน การควบคุมกฎเกณฑ์กติกาในการสืบพยานของคู่ความให้เป็นไปตามกฎหมายและมีหน้าที่วินิจฉัยข้อ กฎหมายในเรื่องบทตัดพยานหลักฐานและการอนุญาตให้รับฟังพยานหลักฐานใดหรือไม่ ทั้งนี้เพราะ ลูกขุนซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริงไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางกฎหมาย จึง จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์กติกาเกี่ยวกับการนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์โดยเคร่งครัดและมีบทตัด พยานหลักฐานที่เด็ดขาด เพื่อมิให้พยานหลักฐานที่ต้องห้ามรับฟังเข้ามาสู่สำนวนความ จึงถือกันว่าผู้ พิพากษาเป็นผู้มีคำสั่งหรือวินิจฉัยในปัญหาข้อกฎหมาย ส่วนลูกขุนจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้มีคำสั่งหรือ วินิจฉัยในปัญหาข้อเท็จจริงเท่านั้น³

มีข้อสังเกตว่า ในการให้คำชี้แนะในปัญหาข้อกฎหมายแก่ลูกขุนนั้น ศาลจะต้อง กระทำด้วยความระมัดระวังอย่างยิ่ง เพราะศาลไม่มีอำนาจชี้แนะว่าลูกขุนควรเชื่อข้อเท็จจริงใดหรือไม่ อย่างไร หากศาลชี้แนะลูกขุนเกินเลยไปจากที่กฎหมายให้อำนาจเอาไว้ การพิจารณาคดีในครั้งนั้นจะมี ผลเป็นโมฆะทันที⁴ อย่างไรก็ตาม แม้ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาถูกจำกัดบทบาทในการให้คำแนะนำ เกี่ยวกับการวินิจฉัยชี้ขาดคดีแก่ลูกขุน แต่ผู้พิพากษาในประเทศสหรัฐอเมริกายังมีอำนาจควบคุมการชี้ ขาดข้อวินิจฉัยของลูกขุนอยู่บ้าง หากศาลเห็นว่ากระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริงของลูกขุนมี ความผิดพลาดเกิดขึ้น (Mistrial) ศาลมีอำนาจสั่งให้ดำเนินการพิจารณาคดีใหม่ได้ รวมถึงมีอำนาจสั่ง ให้ตั้งคณะลูกขุนคณะใหม่ขึ้นมาพิจารณาคดีได้ด้วย⁵

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นข้อมูลที่แสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่ากฎหมายพยานหลักฐาน คดีอาญาในประเทศสหรัฐอเมริกามีลักษณะของระบบกล่าวหา อย่างไรก็ตาม ในส่วนของการพิจารณา

³ Wayne R.LaFave Jerold H.Israel and Nancy J.King, *Criminal Procedure*, 3 ed. (St. Paul, Minn.: West Group, 2000), pp. 15-20.

⁴ จิตติ ดิงศภัทย์, "ข้อสังเกตในระบบกฎหมายอเมริกา," *อุลพาท*: 374-375.

⁵ เรื่องเดียวกัน

คดีแพ่งในประเทศสหรัฐอเมริกายังคงมีข้อสงสัยว่าใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาเหมือนในคดีอาญาหรือไม่ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ในการพิจารณาคดีแพ่งของศาลสหรัฐอเมริกาที่มีลักษณะของระบบกล่าวหาเช่นเดียวกับคดีอาญา กล่าวคือ สิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยคณะลูกขุน สิทธิในการได้รับการพิจารณาจากผู้พิพากษาที่ไม่มีส่วนได้เสียกับคู่ความ หรือสิทธิในการได้รับคำปรึกษาทางกฎหมาย ซึ่งเป็นสิทธิของจำเลยในคดีอาญา ก็เป็นสิทธิที่กฎหมายรับรองให้กับคู่ความในคดีแพ่งเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ บทบาทของผู้พิพากษาในลักษณะวางเฉยและปล่อยให้หน้าที่นำพยานหลักฐานเข้าสืบ และหน้าที่ในการซักถามพยานเป็นของทนายความในคดีก็เป็นไปในลักษณะเดียวกับคดีอาญาเช่นกัน⁶

กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศสหรัฐอเมริกาในภาพรวม ไม่ว่าจะเป็คดีแพ่งหรือคดีอาญาต่างอยู่ภายใต้อิทธิพลของแนวคิดระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาทั้งสิ้น ลักษณะเด่นที่สำคัญก็คือ ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาจะมีบทบาทในเชิงวางเฉยต่อการค้นหาพยานหลักฐานในคดี ปล่อยให้หน้าที่ในการนำพยานหลักฐานเข้าพิสูจน์ข้อเท็จจริงเป็นของคู่ความแห่งคดีเท่านั้น โดยหน้าที่สำคัญของศาลคือการควบคุมกฎเกณฑ์ในการนำพยานหลักฐานเข้าสืบของคู่ความผ่านบทตัดพยานหลักฐานที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อไม่ให้พยานหลักฐานที่อาจก่อคดีในทางที่ไม่สมควร เข้าสู่การรับรู้ของคณะลูกขุน นอกจากนี้กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศสหรัฐอเมริกายังให้ความสำคัญอย่างมากกับสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน สังกัดได้จากบทตัดพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่มีกัตัดพยานหลักฐานที่ได้มาโดยกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน

เมื่อทราบแล้วว่าระบบพยานหลักฐานของประเทศสหรัฐอเมริกามีลักษณะเป็นระบบกล่าวหา ลำดับต่อไปจะศึกษาว่าในระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอย่างไร เพื่อเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นมุมมองของระบบกล่าวหาต่อการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น

5.1.1.2 การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเด็นเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางมาตลอดในระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา การตระหนักถึงความมีอยู่ของประเด็นปัญหานี้มาซึ่งการพัฒนาของหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นหลากหลายแห่งในประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า ระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริการู้จักหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในชื่อของ

⁶ Freedman, "Our Constitutionalized Adversary System," *Chapman Law Review*: 66.

หลัก Collateral Estoppel หรือหลัก Issue Preclusion ซึ่งหลักดังกล่าวมีพื้นฐานความคิดมาจากหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษา (*Res Judicata*) โดยสิ่งสำคัญที่ทำให้หลัก Collateral Estoppel เป็นที่ยอมรับบังคับใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกา ก็คือ การป้องกันไม่ให้ศาลสองคดีวินิจฉัยข้อเท็จจริงขัดแย้งกันเอง ป้องกันการดำเนินคดีซ้ำซ้อนในข้อเท็จจริงเดียวกัน และประหยัดต้นทุนด้านค่าใช้จ่ายและเวลาในการดำเนินคดี ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

หลักเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกามีพื้นฐานแนวคิดมาจากหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษา (*Res Judicata*) โดยหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษานี้ปรากฏขึ้นอย่างเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อครั้งที่มีการจัดทำรวบรวมหลักกฎหมายจากคำพิพากษา (*Restatement of Judgment*) ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเนื้อหาของหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาแล้วพบว่า หลักนี้ทำหน้าที่ห้ามไม่ให้คู่ความยกเอาคดีที่ศาลเคยมีคำพิพากษาวินิจฉัยไว้แล้วขึ้นมาฟ้องร้องดำเนินคดีกันอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งศาสตราจารย์สกอต (Scott) และศาสตราจารย์ซีวี (Seavey)⁷ เคยอธิบายถึงเหตุผลของหลักการนี้ในแง่ของรัฐประศาสน์โดยย่อเอาไว้ว่า⁸ หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษามีความจำเป็นต้องห้ามไม่ให้คู่ความหยิบยกเอาคดีที่ศาลมีคำพิพากษาแล้วขึ้นฟ้องร้องดำเนินคดีกันอีก เพราะจะทำให้คดีเรื่องเดิม ๆ ต้องเป็นความกันยี่ดยาวออกไปไม่รู้จักจบสิ้น อีกทั้งหากปล่อยให้มีการดำเนินคดีซ้ำกันหลายครั้งย่อมเป็นการสิ้นเปลืองต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีทั้งของภาครัฐและเอกชนอีกด้วย ดังนั้น เมื่อซึ่งน้ำหนักระหว่างผลประโยชน์ของรัฐกับผลประโยชน์ของคู่กรณีที่เกี่ยวข้องแล้ว หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาจึงควรนำมาใช้ในระบกกฎหมาย⁹

หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาในระบกกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาแบ่งประเภทของความเป็นที่สุดออกเป็น 2 ลักษณะ¹⁰ ได้แก่ ความเป็นที่สุดในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี (Claim Preclusion) และความเป็นที่สุดข้อเท็จจริงที่วินิจฉัย (Issue Preclusion) โดยแต่ละประเภทมีรายละเอียดดังนี้

⁷ Warren A. Seavey ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยฮาวาร์ด

⁸ Ray B. Schlegel, "Zinger V. Terrel: The Collateral Effect of Criminal Judgment in Subsequent Civil Litigation: New Law in Arkansas and the Question Unanswered," *Arkansas Law Review* (2001): 3.

⁹ Austin Wakeman Scott, "Collateral Estoppel by Judgment," *Harvard Law Review* 56, September (1942): 1.

¹⁰ "Collateral Estoppel by Judgment," *Columbia Law Review*, May (1952): 1.

(1) ความเป็นที่สุดใมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี (Claim Preclusion)

ลักษณะความเป็นที่สุดของคำพิพากษาประเภทนี้ทำหน้าที่ห้ามไม่ให้มีการฟ้องร้องดำเนินคดีซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดิม (Same claim) หากเรื่องดังกล่าวเคยมีคำพิพากษาวินิจฉัยชี้ขาดเอาไว้แล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่ง “ความเป็นที่สุดใมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี” ได้สร้างผลผูกพันของคำพิพากษาขึ้นมาผูกมัดศาลคดีอื่นมิให้รับวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทเรื่องเดิม เพราะกฎหมายถือว่าคู่ความต่างมีโอกาสต่อสู้กันในการดำเนินคดีครั้งแรกอย่างเต็มที่แล้ว ดังนั้น หากโจทก์นำข้อพิพาทเรื่องเดิมมารื้อร้องฟ้องจำเลยอีก จำเลยย่อมสามารถยกหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาใมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีนี้ขึ้นต่อสู้ได้ทันที¹¹

(2) ความเป็นที่สุดใข้อเท็จจริงที่วินิจฉัย (Issue Preclusion)

ลักษณะความเป็นที่สุดของคำพิพากษาประเภทที่สองทำหน้าที่ห้ามไม่ให้มีการหยิบยกเอา “ประเด็นข้อเท็จจริง” ที่ศาลเคยมีวินิจฉัยถึงที่สุดเอาไว้แล้วครั้งหนึ่งขึ้นว่ากล่าวกันอีก ซึ่งลักษณะผลผูกพันของหลักความเป็นที่สุดใข้อเท็จจริงที่วินิจฉัยนี้ มุ่งเน้นที่ “ประเด็นข้อเท็จจริงใคดี” (Fact-in-issue) เป็นหลัก หากข้อเท็จจริงดังกล่าวเคยมีคำพิพากษาวินิจฉัยชี้ขาดไว้ว่าอย่างใดแล้ว ศาลใคดีหลังย่อมไม่อาจวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นเป็นอย่างอื่นได้¹² ไม่ว่ามูลเหตุแห่งการฟ้องคดีจะเป็นเรื่องเดียวกันหรือไม่ ด้วยเหตุนี้ หากคู่ความฝ่ายใดยกข้อเท็จจริงที่ศาลเคยวินิจฉัยไว้แล้วขึ้นว่ากล่าวเป็นอย่างอื่น คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งย่อมยกเอาหลักความเป็นที่สุดใข้อเท็จจริงที่วินิจฉัยนี้ขึ้นกล่าวอ้างต่อศาล เพื่อห้ามมิให้มีการโต้แย้งข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นอย่างอื่นได้¹³

ใทางปฏิบัติมีความสับสนใการปรับใช้หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาทั้งสองประเภทอยู่เสมอ เนื่องจากรูปแบบและวัตถุประสงค์มีความคล้ายคลึงกัน แต่กระนั้นก็ตาม การอธิบายเกี่ยวกับประเด็นนี้ที่ชัดเจนที่สุดครั้งหนึ่ง เกิดขึ้นใคดี *Jackson v. Goldsmith (1950)* ที่ผู้พิพากษา Fullagar อธิบายความแตกต่างระหว่างความเป็นที่สุดใมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี กับความเป็นที่สุดใประเด็นที่วินิจฉัยไว้ในทำนองว่า¹⁴ ถ้าหากนาย A ฟ้องนาย B เป็นคดีต่อศาล และศาลได้มีคำพิพากษาแล้ว แต่ต่อมามีการนำคดีเดียวกันนั้นไปรื้อร้องฟ้องกันอีก สิ่งที่ศาลจะต้องพิจารณามีอยู่ว่าคดีก่อนกับคดีที่กำลังพิจารณาอยู่มีมูลกรณีเดียวกันหรือไม่ ซึ่งประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับหลักความเป็น

¹¹ กิตติพงษ์ จิตสว่างไศภิต, "ผลผูกพันของคำพิพากษาใคดีแพ่ง: กรณีศึกษาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145," หน้า 17.

¹² Bryan A. Garner, *Black's Law Dictionary*, 9 ed. (United States of America: West Publishing, 2009), p. 298.

¹³ Schlegel, "Zinger V. Terrel: The Collateral Effect of Criminal Judgment in Subsequent Civil Litigation: New Law in Arkansas and the Question Unanswered," *Arkansas Law Review*: 4.

¹⁴ *Jackson v. Goldsmith (1950)* 81 C.L.R. 446, 467-468.

ที่สุดในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี ในขณะที่เดียวกัน หากนาย A ฟ้องนาย B เป็นคดีต่อศาล และศาลได้มีคำพิพากษาแล้ว แต่ต่อมามีการฟ้องร้องดำเนินคดีระหว่างนาย A และนาย B อีกครั้งหนึ่งโดยอาจจะ เป็นคดีที่มีมูลกรณีเดียวกันกับคดีก่อนหรือมีมูลกรณีต่างกันได้ สิ่งที่ศาลจะต้องพิจารณามีอยู่ว่า ประเด็นที่กำลังพิจารณาอยู่ในคดีปัจจุบันเป็นประเด็นที่เคยวินิจฉัยไว้แล้วในคดีก่อนหรือไม่ โดยไม่ จำเป็นต้องสนใจว่าคดีทั้งสองเรื่องจะมีมูลกรณีแตกต่างกันหรือไม่ ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับหลักความเป็น ที่สุดในประเด็นที่วินิจฉัยโดยตรง ในที่นี้จึงสรุปได้ว่า หลักความเป็นที่สุดในมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี ทำหน้าที่ป้องกันการนำคดีเรื่องเดิมมารื้อร้องฟ้องซ้ำกันอีกครั้งระหว่างคู่ความเดิม ในขณะที่หลักความเป็น ที่สุดในประเด็นที่วินิจฉัย ขยายขอบเขตออกมาอีกชั้นหนึ่ง โดยทำหน้าที่ป้องกันการยกประเด็น ข้อเท็จจริงที่ศาลเคยวินิจฉัยไว้ครั้งหนึ่งแล้ว กลับมาต่อสู้กันอีกครั้งระหว่างคู่ความเดิม แม้คดีก่อนกับคดี หลังจะไม่ได้มีมูลเหตุแห่งการฟ้องคดีเหมือนกันก็ตาม

เกี่ยวกับความเป็นที่สุดในข้อเท็จจริงที่วินิจฉัย ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกันกับหลักการ ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นนั้น ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีการนำไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวาง โดยปัจจัยสำคัญที่ศาลมักยกขึ้นอ้างเมื่อมีการยอมรับฟัง ข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็คือ การประหยัดต้นทุนด้านเวลาและ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีและการป้องกันการดำเนินคดีซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน รวมถึงปัจจัย เรื่องสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกดำเนินคดีซ้ำซ้อนกันสองครั้งในเรื่องเดียวกันดังจะกล่าวโดย ละเอียดต่อไปนี้

(ก) ปัจจัยเรื่องการประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีและ ป้องกันการดำเนินคดีซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดียว

ปัจจัยสำคัญประการแรกที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ในการให้เหตุผลเพื่อ ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็คือ ปัจจัยเรื่องการประหยัด ต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี และเพื่อป้องกันการดำเนินคดีซ้ำซ้อนกันสองครั้งใน เรื่องเดียวกัน ดังที่ปรากฏในคำพิพากษาของ Supreme Court of Missouri ในคดี *Oates v. Safeco Insurance Co. of America (1979)*¹⁵ ซึ่งศาลได้วางหลักเอาไว้ว่าถ้าหากคู่ความมีสิทธิได้ ต่อสู้ในคดีแรกอย่างเต็มที่และยุติธรรมแล้ว ศาลในคดีหลังก็ต้องยึดข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคดี ก่อนหน้าทันที เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการดำเนินคดีซ้ำซ้อน และไม่ให้เกิดการดำเนินคดีอาญาเกิดความ สิ้นเปลืองทางเศรษฐกิจขึ้น

¹⁵ Donald L.Catlett Charles D.Moreland and Janet M.Thompson, "Collateral Estoppel in Criminal Cases: How and Where Does It Apply?," *Journal of Missouri Bar* (November-December 2006): 3.

คดีตัวอย่างอีกคดีหนึ่งที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาเคยยอมรับข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็คือ คดี *Zinger v. Terrel (1999)*¹⁶ โดยคดีนี้ Arkansas Supreme Court วินิจฉัยว่า เมื่อศาลในคดีส่วนอาญาวินิจฉัยข้อเท็จจริงว่า Nikki Zinger เป็นผู้ฆาตกรดาของตนเพื่อหวังรับเงินประกันชีวิตของมารดาที่ระบุให้ตนเป็นผู้รับประโยชน์ ดังนั้น ในคดีที่ Nikki Zinger ฟ้องบริษัทประกันเพื่อขอรับเงินประกันนั้น ศาลในคดีส่วนแพ่งจำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาว่า Nikki Zinger ฆาตกรดาของตนจริง และไม่มีสิทธิได้รับเงินตามสัญญาประกันชีวิตในฐานะผู้รับประโยชน์ ทั้งนี้ ในกรณีคดีแพ่งที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญานี้ ในอดีต Arkansas Supreme Court เคยวางหลักวินิจฉัยเอาไว้ในคดี *Smith v. Dean (1956)*¹⁷ ว่า ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีส่วนอาญาไม่อาจนำมาผูกพันข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งที่พิจารณาในภายหลังได้ รวมถึงไม่สามารถนำมารับฟังในฐานะที่เป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งด้วย เพราะถือว่าคำพิพากษาในคดีอาญาเป็นเพียงพยานบอกเล่า (Hearsay) เท่านั้น อีกทั้งมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีอาญาและในคดีแพ่งก็มีความแตกต่างกันมาก แต่กระนั้นก็ตาม ต้องถือว่าคำพิพากษาของ Arkansas Supreme Court ในคดี *Zinger v. Terrel (1999)* ได้กลับหลักที่เคยวินิจฉัยเอาไว้ในคดี *Smith v. Dean (1956)* แล้ว ด้วยเหตุนี้ หลักจึงมีอยู่ว่า ศาลที่พิจารณาคดีแพ่งจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาที่ตัดสินลงโทษจำเลย (Conviction) เพื่อให้การดำเนินคดีระหว่างคู่ความทั้งสองฝ่ายมีจุดสิ้นสุด (Finality of litigation) และไม่เกิดความสับสนเปลืองทางเศรษฐกิจ

คดีตัวอย่างทั้งสองคดีข้างต้นแสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่าปัจจัยที่ศาลให้ความสำคัญในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็คือการป้องกันการดำเนินคดีซ้ำซ้อนกันสองครั้งในเรื่องเดียวกันและการประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ทั้งนี้ นอกจากเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว ยังมีเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ศาลใช้ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น คือ สิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกดำเนินคดีซ้ำซ้อนกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน ดังจะกล่าวต่อไป

(ข) ปัจจัยเรื่องสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกดำเนินคดีซ้ำซ้อนกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน

นอกจากคดี *Oates v. Safeco Insurance Co. of America (1979)* ของศาล Supreme Court of Missouri และคดี *Zinger v. Terrel (1999)* ของศาล Arkansas Supreme

¹⁶ *Zinger v. Terrell*, 985 S.W.2d 737 (Ark. 1999)

¹⁷ Schlegel, "Zinger V. Terrel: The Collateral Effect of Criminal Judgment in Subsequent Civil Litigation: New Law in Arkansas and the Question Unanswered," *Arkansas Law Review*: 4-5.

Court แล้ว คดีตัวอย่างที่น่าสนใจอีกคดีหนึ่งก็คือคดี *Ashe v. Swenson (1970)*¹⁸ ซึ่ง The United States Supreme Court วินิจฉัยไว้ว่า เมื่อศาลในคดีแรกวินิจฉัยไว้ชัดเจนแล้วว่า จำเลยไม่ได้กระทำความผิดอาญา รัฐย่อมไม่สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงในประเด็นดังกล่าวอีกครั้งด้วยการดำเนินคดีอาญาภายหลังเป็นอีกคดีหนึ่ง ทั้งนี้เพราะประเด็นที่ว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ถือเป็นหลักในการพิจารณาคดีทั้งสองคดี เมื่อศาลในคดีแรกได้วินิจฉัยแล้วว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดก็ต้องถือตามนั้น อีกทั้งในการพิจารณาคดีแรก รัฐก็ได้รับโอกาสอย่างเต็มที่และเป็นธรรม (Full and Fair Opportunity) ในการนำพยานหลักฐานเข้าพิสูจน์ความผิดของจำเลยแล้วด้วย ถ้าย่อมให้มีการพิสูจน์ความผิดกันอีกครั้งหนึ่งในการดำเนินคดีอาญาภายหลัง ย่อมเป็นการขัดต่อสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกดำเนินคดีสองครั้งในเรื่องเดียวกัน (Double Jeopardy) ซึ่งเป็นสิทธิที่ปรากฏอยู่ในการแก้ไขรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาครั้งที่ 5¹⁹ และครั้งที่ 14²⁰ (the Fifth and Fourteenth Amendment) อีกด้วย ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ถ้าหากมีการอ้างอิงคำพิพากษาคดีอาญาก่อนหน้าในลักษณะที่เป็นคุณแก่จำเลยในคดีนี้ (Defensive Collateral Estoppel) ศาลอาญาในคดีนี้ จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลอาญาคดีก่อนหน้าทันที หากโจทก์ขอนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลยในคดีหลัง ศาลจะอนุญาตไม่ได้

จากข้อมูลที่ศึกษามาพอจะสรุปในเบื้องต้นได้ว่า ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกา มีแนวโน้มในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอย่างกว้างขวาง ข้อคำนึงที่สำคัญมีอยู่ว่า การยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นจะตอบสนองต่อคุณค่าทางกฎหมายในแง่ใด โดยเมื่อศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อน ศาลมักจะให้เหตุผลเรื่องสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน ซึ่งเป็นสิทธิประการ

CHULALONGKORN UNIVERSITY

¹⁸ *Ashe v. Swenson*, 397 U.S. 436 (1970).

¹⁹ The Fifth Amendment of the United State Constitution : *No person shall be held to answer for a capital, or otherwise infamous crime, unless on a presentment or indictment of a Grand Jury, except in cases arising in the land or naval forces, or in the Militia, when in actual service in time of War or public danger; nor shall any person be subject for the same offense to be twice put in jeopardy of life or limb; nor shall be compelled in any criminal case to be a witness against himself, nor bedeprieved of life, liberty, or property, without due process of law; nor shall private property be taken for publicuse, without just compensation.*

²⁰ The Fourteenth Amendment of the United State Constitution: *All persons born or naturalized in the United States, and subject to the jurisdiction thereof, are citizens of the United States and of the State wherein they reside. No State shall make or enforce any law which shall abridge the privileges or immunities of citizens of the United States; nor shall any State deprive any person of life, liberty, or property, without due process of law; nor deny to any person within its jurisdiction the equal protection of the laws...*

หนึ่งตามรัฐธรรมนูญของจำเลยในคดีอาญา รวมถึงให้เหตุผลเรื่องการประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายจากการที่ไม่ต้องสืบพยานซ้ำกันสองครั้งในข้อเท็จจริงเดียวกันอีกด้วย

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกาอีกประเด็นหนึ่งก็คือ ในกรณีคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันนั้น ตกอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาติของศาลรัฐอื่น ศาลในรัฐหนึ่งจะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลรัฐอื่นได้หรือไม่ ในประเด็นนี้ รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาวางหลักเกณฑ์รับรองไว้อย่างชัดเจนเรียกว่าหลัก “Full Faith and Credit”²¹ โดยสาระสำคัญของหลักนี้ก็คือ รัฐทุกรัฐจะต้องยอมรับหรือยอมรับบังคับตามคำพิพากษาของศาลรัฐอื่นเสมือนหนึ่งว่าเป็นคำพิพากษาของศาลรัฐเดียวกัน²² หลักการนี้นับว่าเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา เนื่องจากประเทศสหรัฐอเมริกาแบ่งแยกอำนาจอธิปไตยทุกอำนาจให้กับรัฐแต่ละรัฐ ดังนั้น โดยหลักแล้วศาลแต่ละรัฐย่อมใช้อำนาจตุลาการของตนได้อย่างเต็มที่โดยไม่ต้องสนใจศาลของรัฐอื่น แต่เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาวางหลัก Full Faith and Credit ไว้แล้วดังที่กล่าวมาข้างต้น ศาลในแต่ละรัฐจึงต้องให้ความสำคัญกับคำพิพากษาของศาลรัฐอื่นเสมือนหนึ่งเป็นคำพิพากษาในรัฐเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง หลักการนี้แสดงให้เห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของระบบศาลในประเทศสหรัฐอเมริกา แม้แต่ละรัฐจะคงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยของตนก็ตาม ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า หลักการเดียวกันนี้ใช้บังคับกับกรณีที่เป็นคดีเกี่ยวพันกันระหว่างศาลมลรัฐ (State court) กับศาลสหรัฐ (Federal court) ด้วย²³

การยอมรับคำพิพากษาของศาลรัฐอื่นเสมือนคำพิพากษาของรัฐเดียวกันนั้น หมายความว่ารวมถึงกรณีที่ดีหนึ่งเคยได้รับการวินิจฉัยแล้วในรัฐหนึ่ง แล้วคู่ความนำคดีเดิมมารื้อร้องฟ้องกันอีกครั้งในรัฐอื่น ซึ่งคู่ความอาจยกข้อต่อสู้เรื่องฟ้องซ้ำ (Claim preclusion) ขึ้นต่อสู้ต่อศาลอีกรัฐหนึ่งได้ และกรณีที่ประเด็นแห่งคดีประเด็นหนึ่งเคยได้รับการวินิจฉัยแล้วในรัฐหนึ่ง แล้วคู่ความนำประเด็นแห่งคดีดังกล่าวมายกขึ้นกล่าวอ้างอีกครั้งในรัฐอื่น ซึ่งคู่ความอาจยกข้อต่อสู้เรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น (Issue preclusion) ขึ้นต่อสู้ต่อศาลอีกรัฐหนึ่งได้ด้วย²⁴ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า หลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศ

²¹ Constitution of the United States Article 4 Section 1 “Full Faith and Credit shall be given in each State to the public Acts, Records, and judicial Proceedings of every other State. And the Congress may by general Laws prescribe the Manner in which such Acts, Records and Proceedings shall be proved, and the Effect thereof.”

²² Robert C. Casad and Kevin M. Clemons, *Res Judicata* (United States of America: California Academic Press, 2001), p. 213.

²³ *Ibid.*, p. 223.

²⁴ *Ibid.*

สหรัฐอเมริกา มีผลใช้บังคับแม้ศาลทั้งสองคดีจะเป็นศาลคนละระบบหรือศาลคนละรัฐกัน แต่กระนั้นก็ตาม ยังคงมีข้อยกเว้นบางประการที่ศาลอาจปฏิเสธผลผูกพันของคำพิพากษาศาลรัฐอื่นได้ เช่น ศาลในคดีก่อนหน้าไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี คู่ความในคดีก่อนหน้าไม่ได้รับการแจ้งเตือนให้ต่อสู้คดี คำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้ายังไม่ถึงที่สุด หรือการบังคับตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าจะขัดแย้งต่อนโยบายสาธารณะของรัฐ เป็นต้น²⁵

จากการศึกษาภาพรวมของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่า ระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น โดยเหตุผลในการยอมรับหลักการนี้มีหลายประการ เช่น การป้องกันการดำเนินคดีซ้ำซ้อนกันสองครั้งในข้อเท็จจริงเดียวกัน สิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีซ้ำกันสองครั้ง รวมถึงการประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี เป็นต้น โดยหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นนี้ใช้บังคับรวมไปถึงกรณีที่คดีของศาลมลรัฐหนึ่งมีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันกับข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลมลรัฐอื่น หรือศาลสหรัฐด้วย ตามหลัก Full Faith and Credit ซึ่งมีขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นว่า แม้รัฐแต่ละรัฐจำทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยของตัวเองก็ตาม แต่ก็ยังคงต้องยอมรับบังคับตามคำพิพากษาของศาลมลรัฐอื่นเพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกภาพขององค์กรตุลาการในประเทศสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม แม้ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะให้การยอมรับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอย่างกว้างขวาง แต่ก็ยังมีข้อยกเว้นที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาอาจยกขึ้นเพื่อปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ ดังจะกล่าวโดยละเอียดในหัวข้อต่อไปนี้

5.1.1.3 ข้อยกเว้นเพื่อปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกา

แม้ในประเทศสหรัฐอเมริกาจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก ด้วยเหตุผลด้านความเป็นเอกภาพของคำพิพากษา การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในคดีอาญาจากการดำเนินคดีเรื่องเดียวซ้ำซ้อนกันสองครั้ง และการประหยัดต้นทุนด้านค่าใช้จ่ายและเวลาในการดำเนินคดีก็ตาม แต่การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นดังกล่าวก็ยังคงมีข้อยกเว้นบางประการที่ศาลอาจปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้เช่นกัน จากการศึกษพบว่า ปัจจัยที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาคำนึงถึงในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้แก่ มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีก่อนหน้า สิทธิของจำเลยใน

²⁵ Ibid., p. 217.

การได้รับการพิจารณาคดีต่อหน้าลูกขุน รวมถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

(ก) ปัจจัยเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีก่อนหน้าที่สูงกว่าคดีหลัง

เนื่องจากคดีแต่ละประเภทต่างมีมาตรฐานการพิสูจน์ที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีก่อนหน้ากับคดีหลังจึงเป็นสิ่งที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญ และนำมาใช้เป็นปัจจัยชี้ขาดว่าศาลในคดีหลังจะต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าหรือไม่ ทั้งนี้ ในหัวข้อก่อนหน้าได้ศึกษาคำพิพากษาของ Arkansas Supreme Court ในคดี *Zinger v. Terrel (1999)* ไปแล้วว่าในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หากศาลอาญาพิพากษาลงโทษจำเลย ศาลในคดีส่วนแพ่งจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาทันที ในข้อนี้อาจอธิบายได้เพิ่มเติมว่าคดีอาญาเป็นคดีที่ใช้มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับปราศจากข้อสงสัย (Beyond Reasonable Doubt) ซึ่งเป็นระดับมาตรฐานการพิสูจน์สูงสุดในระบบกฎหมายปัจจุบัน ดังนั้น หากโจทก์พิสูจน์ให้ศาลเห็นโดยปราศจากข้อสงสัยได้ว่าจำเลยกระทำความผิดจริง ย่อมไม่มีเหตุผลที่ศาลในคดีส่วนแพ่งซึ่งใช้มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับที่ต่ำกว่าจะละเลยไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคดีส่วนอาญา แต่กระนั้นก็ตาม ด้วยความที่มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีอาญาสูงกว่าคดีแพ่ง หากกรณีเกิดเปลี่ยนเป็นว่า โจทก์ไม่สามารถพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยได้ว่าจำเลยกระทำความผิด เป็นเหตุให้ศาลพิพากษายกฟ้อง คดีในส่วนแพ่งจะยังคงต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีส่วนอาญาอยู่หรือไม่

ในประเด็นนี้ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาวางหลักเกณฑ์มาอย่างยาวนานแล้วว่า ศาลในคดีส่วนแพ่งจะต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาเฉพาะกรณีที่โจทก์ในคดีส่วนอาญาสามารถพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยได้ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด และศาลในคดีส่วนอาญามีคำพิพากษาลงโทษจำเลย (Conviction) เท่านั้น ถ้าหากเป็นกรณีที่โจทก์ในคดีส่วนอาญาไม่สามารถเอาชนะมาตรฐานการพิสูจน์และศาลในคดีส่วนอาญามีคำพิพากษาว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด (Acquittal) ศาลในคดีส่วนแพ่งไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาแต่อย่างใด²⁶ ยกตัวอย่างเช่น ในคดี *Goldman v. Simpson (2008)*²⁷ ซึ่งตัดสินโดย California Court of Appeal แม้คณะลูกขุนในคดีส่วนอาญาจะตัดสินว่า O. J. Simpson ไม่มีความผิดฐานฆ่า Nicole Brown Simpson อดีตภรรยาของตน แต่คณะลูกขุนในคดีส่วนแพ่งที่ทนายตามกฎหมายของผู้ตายเป็นผู้ฟ้อง O. J. Simpson กลับตัดสินว่าทนายตามกฎหมายของ

²⁶ Schlegel, "Zinger V. Terrel: The Collateral Effect of Criminal Judgment in Subsequent Civil Litigation: New Law in Arkansas and the Question Unanswered," *Arkansas Law Review*: 5.

²⁷ *Goldman v. Simpson*, 72 Cal.Rptr.3d 729 (2008) 160 Cal.App.4th 255.

ผู้ตายได้พิสูจน์ข้อเท็จจริงให้ศาลแพ่งเชื่อว่า O. J. Simpson ฆ่าผู้ตายจริง จึงต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายให้แก่ทายาทตามกฎหมายของผู้ตายด้วย คำพิพากษาของ California Court of Appeal แสดงให้เห็นว่า หากศาลที่พิจารณาคดีส่วนอาญาตัดสินว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด ศาลที่พิจารณาคดีแพ่งก็หาจำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาไม่ เนื่องจากมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแพ่งและคดีอาญามีความแตกต่างกัน การที่โจทก์ไม่สามารถพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดอาญา ไม่ได้หมายความว่าจำเลยไม่ได้กระทำการอันก่อให้เกิดความรับผิดชอบแพ่งแต่อย่างใด ศาลในคดีแพ่งในกรณีนี้จึงไม่ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ศาลอาญาตัดสินว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด หลักการนี้เรียกว่าหลัก “มาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงกว่า” (More Favorable of Proof) กล่าวคือ หากคดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์สูงกว่า โจทก์สามารถเอาชนะมาตรฐานการพิสูจน์ได้ คดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์ต่ำกว่าต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามนั้น ในทางกลับกัน หากโจทก์ไม่สามารถเอาชนะมาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงกว่าได้ คดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์ต่ำกว่าไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามนั้นแต่อย่างใด

ในเบื้องต้นได้ทราบแล้วว่าปัจจัยเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีก่อนหน้าที่สูงกว่าคดีหลัง นับเป็นปัจจัยชี้ขาดข้อหนึ่งว่าศาลจะยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า ลำดับต่อไปจะนำศึกษาถึงอีกปัจจัยหนึ่ง คือ ปัจจัยเรื่องสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะได้รับการพิจารณาคดีจากคณะลูกขุน ซึ่งเป็นปัจจัยที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ในการปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ข) ปัจจัยเรื่องสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะได้รับการพิจารณาคดีจากลูกขุน

ปัจจัยเรื่องสิทธิของจำเลยในคดีอาญานี้เคยกล่าวมาครั้งหนึ่งแล้วในหัวข้อที่ 5.1.1.2 ซึ่ง The United States Supreme Court ในคดี *Ashe v. Swenson (1970)*²⁸ ใช้สิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน (Double Jeopardy) เป็นเครื่องมือในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า การรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมีสองลักษณะ ได้แก่ การรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลที่เป็นโทษแก่จำเลยในคดีหลัง (Offensive Collateral Estoppel) และการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลที่เป็นคุณแก่จำเลยในคดีหลัง (Defensive Collateral Estoppel)²⁹ กรณีตามที่ปรากฏในคดี *Ashe v. Swenson (1970)* ข้างต้นเป็นกรณีที่ศาลในคดีก่อนวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นคุณแก่จำเลยในคดีหลัง ศาลจึงไม่ยอมให้มีการ

²⁸ *Ashe v. Swenson*, 397 U.S. 436 (1970).

²⁹ Schlegel, "Zinger V. Terrel: The Collateral Effect of Criminal Judgment in Subsequent Civil Litigation: New Law in Arkansas and the Question Unanswered," *Arkansas Law Review*: 3.

สืบพยานในประเด็นเดียวกันในคดีหลังอีก เพราะถือว่าโจทก์ได้รับโอกาสอย่างเต็มที่ในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยแล้ว หากปล่อยให้โจทก์สืบพยานในประเด็นเดียวกันได้อีกครั้งย่อมละเมิดต่อสิทธิของจำเลยที่ไม่ต้องรับการพิจารณาคดีซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ในทางกลับกัน หากคำพิพากษาของศาลในคดีก่อนวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นโทษแก่จำเลยในคดีหลัง ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาแยกเอาสิทธิของจำเลยในคดีอาญาขึ้นมาเป็นข้ออ้างอีกเช่นกัน แต่เป็นการอ้างสิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุน (Right to a Jury Trial) ขึ้นอ้างเพื่อเปิดโอกาสให้จำเลยต่อสู้คดีอีกครั้งหนึ่งได้ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในการพิจารณาคดีอาญา หากปรากฏว่าข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นแห่งคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณา เคยมีคำพิพากษาของศาลอาญาในคดีก่อนหน้าวินิจฉัยเอาไว้แล้วว่าจำเลยกระทำความผิดจริง ย่อมเป็นธรรมดาที่โจทก์จะร้องขอต่อศาลให้วินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้าทันที เพื่อบรรเทาภาระการพิสูจน์ข้อเท็จจริงของตน อย่างไรก็ตาม ศาลและนักนิติศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่มีความเห็นไปในทางที่ว่า ศาลที่พิจารณาคดีอาญาไม่ควรนำข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของคดีอาญาก่อนหน้ามาใช้ในลักษณะที่เป็นโทษแก่จำเลย ด้วยเหตุที่จำเลยมีสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยลูกขุน ซึ่งเป็นสิทธิของจำเลยที่รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริการับรองไว้โดยชัดแจ้งในการแก้ไขครั้งที่หก (the Sixth Amendment)³⁰ หากยอมให้ถือข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาที่ลงโทษจำเลยในคดีก่อนหน้าดังเช่นที่โจทก์ร้องขอ ย่อมเป็นการปิดกั้นไม่ให้โอกาสคณะลูกขุนใช้ดุลพินิจพิจารณาคดีดังที่ควรจะเป็น³¹

นอกจากนี้ Tennessee Supreme Court เคยให้เหตุผลสนับสนุนหลักการนี้ไว้อย่างน่าสนใจในคดี *State v. Scarbrough* (2005)³² โดยศาลกล่าวในทำนองว่า ถึงแม้การรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าจะเป็นการป้องกันการดำเนินคดีซ้ำซ้อนและป้องกันการสิ้นเปลืองทางเศรษฐกิจได้ แต่ในกรณีที่เป็คดีอาญา สิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาโดยลูกขุน (Right to a Jury Trial) ซึ่งเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ จำเป็นจะต้องถูกนำมาซึ่งน้ำหนักเพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมด้วย รวมถึง California State Court ก็ได้เคยให้เหตุผลสนับสนุนเอาไว้

³⁰ The Sixth Amendment of the United State Constitution: *In all criminal prosecutions, the accused shall enjoy the right to a speedy and public trial, by an impartial jury of the State and district wherein the crime shall have been committed, which district shall have been previously ascertained by law, and to be informed of the nature and cause of the accusation; to be confronted with the witnesses against him; to have compulsory process for obtaining witnesses in his favor, and to have the Assistance of Counsel for his defense.*

³¹ Catlett Moreland and Thompson, "Collateral Estoppel in Criminal Cases: How and Where Does It Apply?," 7

³² *State v. Scarbrough*, 181 S.W.3d 650 (Tenn. 2005)

คดี *Gutierrez v. Superior Court (1994)*³³ ว่าในกรณีของคดีอาญา สิทธิของจำเลยในการเสนอพยานหลักฐานว่าตนไม่ได้กระทำความผิด (Right in Presenting a Defense) และสิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยลูกขุน มีน้ำหนักที่ควรใส่ใจมากกว่าเหตุผลเรื่องการป้องกันการสืบเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ ดังนั้น ศาลในคดีอาญาจะต้องเปิดโอกาสให้จำเลยนำพยานหลักฐานเข้าสืบต่อหน้าลูกขุนเพื่อพิสูจน์ว่าตนไม่ได้กระทำความผิด ถึงแม้ศาลในคดีอาญาก่อนหน้าจะได้เคยวินิจฉัยเอาไว้แล้วว่าจำเลยกระทำความผิดก็ตาม

การศึกษาในหัวข้อนี้ทำให้ทราบถึงปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาใช้เพื่อปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น นั่นก็คือ ปัจจัยเรื่องสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุน ทั้งนี้ ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาจะปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นโดยอ้างเหตุนี้ก็ต่อเมื่อ คำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ในลักษณะที่เป็นโทษแก่จำเลยในคดีหลัง เพื่อให้โอกาสแก่จำเลยในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตัวเองต่อหน้าคณะลูกขุนอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ปัจจัยเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์และสิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาคดีจากคณะลูกขุนแล้ว ปัจจัยสำคัญที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอีกปัจจัยหนึ่งก็คือปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ค) ปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า

ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้านับเป็นปัจจัยสำคัญที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาใช้พิจารณาก่อนตัดสินใจว่าจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าหรือไม่ เพราะหากคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้ามีข้อบกพร่องที่อาจกระทบต่อความน่าเชื่อถือของคำพิพากษาย่อมส่งผลสำคัญให้การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีหลังบกพร่องตามไปด้วย การยกเอาความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าขึ้นเป็นข้อพิจารณาตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า เฉพาะคำพิพากษาที่วินิจฉัยชี้ขาดคดีโดยถูกต้องตามความจริงโดยได้ให้โอกาสคู่ความทั้งสองฝ่ายต่อสู้คดีอย่างเต็มที่แล้วเท่านั้น ที่จะสามารถสร้างผลผูกพันให้กับคำพิพากษาได้ โดยนัยนี้ การยกปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าขึ้นเป็นข้อพิจารณาย่อมเป็นการสร้างหลักประกันให้กับสังคมขึ้นมาประการหนึ่งว่า คำพิพากษาที่จะทำหน้าที่เป็นเครื่องยืนยันสิทธิหน้าที่ให้กับประชาชนและสร้างผลผูกพันขึ้นมา นั้น จะต้องมีความสมบูรณ์เพียงพอที่จะก้าวผ่านข้อพิจารณาเรื่อง

³³ *Gutierrez v. Superior Court*, 24 Cal.App.4th 153 (1994) 29 Cal. Rptr.2d 376.

ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าไปให้ได้³⁴ ทั้งนี้ ในการพิจารณาความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกามีข้อชี้วัดหลายประการ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ค.1) คำพิพากษาที่ตกเป็นโมฆะ

หากคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเป็นคำพิพากษาที่ตกเป็นโมฆะตามกฎหมาย ศาลในคดีหลังก็ไม่จำเป็นต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า หลักการนี้ปรากฏอยู่ใน Federal Rules of Civil Procedure Rule 60 (B) ข้อที่ 4 ซึ่งเปิดช่องให้คู่ความหลุดพ้นจากผลผูกพันของคำพิพากษาที่เป็นโมฆะ (The Judgment is Void) ได้ เช่น คำพิพากษาที่ตัดสินโดยศาลที่ไม่มีอำนาจพิจารณาเหนือคดีนั้น (Lack of Subject-Matter Jurisdiction) เป็นต้น รวมถึงในข้อที่ 5 ก็กำหนดให้คู่ความสามารถหลุดพ้นจากผลผูกพันของคำพิพากษาที่วินิจฉัยอยู่บนพื้นฐานของคำพิพากษาคดีอื่นซึ่งถูกกลับหรือถูกยกเลิกไปแล้ว (Based on an earlier judgment that has been reversed or vacated) เป็นต้น

(ค.2) คำพิพากษาที่ตัดสินบนพื้นฐานของคดีที่มีการฉ้อฉล

ในกรณีที่คำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าตัดสินอยู่บนพื้นฐานของการดำเนินคดีที่มีการฉ้อฉลเกิดขึ้น ศาลในคดีหลังอาจอ้างเป็นเหตุในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าได้ หลักการนี้ระบบกฎหมายประเทศสหรัฐอเมริกาวางหลักเกณฑ์ไว้ใน Federal Rules of Civil Procedure Rule 60 (B) ข้อที่ 3 โดยกำหนดให้คู่ความอาจอ้างเหตุที่ว่ามีการฉ้อฉล (Fraud) หรือมีการกระทำอันมิชอบจากคู่ความฝ่ายตรงข้าม (Misconduct of an adverse party)³⁵ เกิดขึ้นในคดีก่อนหน้า เพื่อให้ตนหลุดพ้นจากผลผูกพันของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าได้

(ค.3) คำพิพากษาที่ภายหลังตัดสินปรากฏพยานหลักฐานใหม่

การปรากฏขึ้นของพยานหลักฐานใหม่ภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาศักดิ์สิทธิ์ไปแล้วย่อมแสดงให้เห็นว่าคำพิพากษาดังกล่าวอาจตัดสินอยู่บนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่ไม่ครบถ้วน อันอาจทำให้ผลของคำพิพากษาไม่ตรงตามความจริงที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ หากในระหว่างพิจารณาคดีหลังมีพยานหลักฐานใหม่ที่อาจทำให้ผลการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไป ศาลก็อาจปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าได้เช่นกัน หลักการนี้ปรากฏอยู่ใน Federal Rules of Civil Procedure Rule 60 (B) ข้อที่ 2³⁶ ที่อนุญาตให้มีการพิจารณาคดีใหม่ได้หากปรากฏว่ามีพยานหลักฐานใหม่ที่ไม่สามารถหามาแสดงต่อศาลได้ทันเวลา

³⁴ Casad and Clemont, *Res Judicata*, p. 219

³⁵ Federal Rules of Civil Procedure Rule 60 (B) (3)

³⁶ Federal Rules of Civil Procedure Rule 60 (B) (2)

(Newly discovered evidence which by due diligence could not have been discovered in time) โดยนัยนี้ การปรากฏพยานหลักฐานใหม่จึงถือเป็นเหตุแห่งการปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอีกเหตุหนึ่งในระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา

(ค.4) คำพิพากษาที่หากบังคับตามแล้วจะขัดต่อความสงบเรียบร้อยและก่อให้เกิดความอยุติธรรมขึ้น

ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกามีอำนาจที่จะปฏิเสธการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ หากการบังคับตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าจะกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและเกิดความอยุติธรรมขึ้น (The claim preclusive effect of judgment would violate public policy and would be unfair) ข้อยกเว้นข้อนี้มีลักษณะเป็นการให้อำนาจศาลอย่างกว้างขวางในการพิจารณาว่าสมควรให้มีการพิจารณาคดีใหม่หรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อลดทอนความเคร่งครัดของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นลงมา โดยในประเทศสหรัฐอเมริกา Federal Rules of Civil Procedure Rule 60 (B) ข้อที่ 6³⁷ กำหนดให้มีการพิจารณาคดีใหม่ได้หากปรากฏเหตุอันสมควรใด ๆ ที่จะอนุญาตให้มีการพิจารณาคดีใหม่

เหตุที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น ความเป็นโมฆะของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า คำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าที่ตัดสินอยู่บนพื้นฐานของการดำเนินคดีที่มีการฉ้อฉล คำพิพากษาที่ภายหลังการตัดสินปรากฏพยานหลักฐานใหม่ หรือคำพิพากษาที่หากบังคับตามแล้วจะขัดต่อความสงบเรียบร้อยและก่อให้เกิดความอยุติธรรมขึ้น ล้วนเป็นข้อชี้วัดถึงความไม่สมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าที่ทำให้ศาลในคดีหลังไม่จำเป็นต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่สืบด้วยเหตุนี้ หากมองอีกมุมหนึ่ง ถ้าคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าสามารถผ่านบททดสอบเหล่านี้ไปได้ก็ย่อมเป็นหลักประกันประการหนึ่งว่า คำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้ามีความสมบูรณ์เพียงพอที่จะให้ผลผูกพันต่อคำพิพากษาศาลคดีหลังนั่นเอง

ข้อค้นพบจากการศึกษาในหัวข้อ 5.1.1.3 เรื่องข้อยกเว้นเพื่อปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกามีอยู่ว่า ถึงแม้ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลักก็ตาม แต่ก็ยังมีเหตุที่ศาลอาจยกขึ้นเพื่อปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเช่นกัน โดยปัจจัยที่ศาลนำมาพิจารณาเพื่อปฏิเสธได้แก่ ปัจจัยเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีก่อนหน้าที่สูงกว่าคดีหลังตามหลัก More Favorable of Proof ปัจจัยเรื่องสิทธิของจำเลยใน

³⁷ Federal Rules of Civil Procedure Rule 60 (B) (6)

คดีอาญาที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุน (Right to a Jury Trial) และปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ดังที่กล่าวมาอย่างละเอียดแล้วข้างต้น

ในทางปฏิบัติ การที่คู่ความจะยกเหตุในการไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าขึ้นได้ อาจกระทำผ่านช่องทาง 3 ช่องทาง ได้แก่ (1) การยื่นคำร้องเข้าไปในคดีเดิม (Motion for Relief) คู่ความอาจยื่นคำร้องเพื่อขอหรือฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่เข้าไปในคดีเดิมได้ วิธีการนี้เป็นช่องทางที่ใช้กันอย่างกว้างขวางมากที่สุด เพราะคู่ความสามารถดำเนินการต่อเนื่องหลังจากศาลมีคำพิพากษาได้ทันที (2) การร้องขอเป็นคดีขึ้นใหม่ (Independent Suit) ในกรณีที่การยื่นคำร้องเข้าไปในคดีเดิมตามข้อ (1) ไม่อาจกระทำได้เพราะติดขัดข้อจำกัดของกฎหมายวิธีพิจารณาคความต่าง ๆ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากผลผูกพันของคำพิพากษาอาจยื่นคำร้องตั้งคดีใหม่ขึ้นมาโดยแยกออกจากคดีเดิม เพื่อขอให้ศาลยกเลิกผลผูกพันของคำพิพากษาดังกล่าวเสีย ทั้งนี้ การยื่นคำร้องตั้งเป็นคดีใหม่นี้อาจกระทำต่อศาลอื่นที่ไม่ใช่ศาลที่มีคำพิพากษา (Rendering Court) ก็ได้ และ (3) การยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้ในคดีอื่น (Defensive Attack) ในกรณีที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยกคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าขึ้นกล่าวอ้างยืนยันสิทธิของตน เช่น ในกรณีที่โจทก์ฟ้องโดยอ้างสิทธิตามคำพิพากษาศาลคดีก่อน หรือจำเลยยกข้อต่อสู้เรื่องฟ้องซ้ำขึ้นในคำให้การ คู่ความฝ่ายที่เสียผลประโยชน์จากคำพิพากษาศาลคดีก่อนอาจยกข้อยกเว้นของการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลคดีอื่นขึ้นกล่าวอ้างเพื่อลบล้างผลผูกพันของคำพิพากษาได้ ในกรณีเช่นนี้ก็จะมิมีประเด็นให้ศาลได้วินิจฉัยเกี่ยวกับการยอมรับหรือไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเช่นกัน อนึ่ง เมื่อทราบแล้วว่าศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาอาจยกเหตุใดขึ้นบ้างเพื่อปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า ลำดับต่อไปจะนำศึกษาว่า ในกรณีที่ศาลปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าแล้ว คู่ความฝ่ายที่ได้ประโยชน์จากคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้ายังอาจยื่นคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเข้ามาในสำนวนคดีเพื่อเป็นพยานหลักฐานขึ้นหนึ่งได้หรือไม่ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

5.1.1.4 การยอมรับคำพิพากษาเป็นพยานหลักฐานในประเทศสหรัฐอเมริกา

ในหัวข้อที่ 5.1.1.3 แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ศาลใช้ในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกามาแล้ว ในหัวข้อนี้จะนำศึกษาต่อไปว่า ถึงแม้ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกามีเหตุแห่งการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็ตาม แต่ในกรณีที่ศาลปฏิเสธเช่นนี้ คำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ย่อมต้องมีผลบางประการต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ในประเทศสหรัฐอเมริกาก็มีบทบัญญัติที่กำหนดสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเอาไว้ เป็นเหตุให้อย่างน้อยที่สุด แม้ศาลจะปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของ

ศาลคดีอื่น แต่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาอาจรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ในฐานะพยานหลักฐานชิ้นหนึ่งในสำนวนคดี ประกอบกับพยานหลักฐานชิ้นอื่น เพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีได้ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในหัวข้อที่ผ่านมาได้ศึกษาไปแล้วว่าศาลในประเทศสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น แต่ก็มีข้อยกเว้นบางประการที่ศาลยกขึ้นเป็นข้อปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นได้เช่นกัน ซึ่งในกรณีที่ศาลปฏิเสธนี้เอง อาจทำให้คำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่เคยวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ถูกละเลย ทั้งที่คำพิพากษาเหล่านั้นอาจมีคุณค่าในเชิงพิสูจน์ข้อเท็จจริงแห่งคดีได้ ในประเด็นนี้ นักนิติศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกาเคยถกเถียงกันอย่างกว้างขวางจนกระทั่งศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกา (United States Supreme Court) วางบรรทัดฐานในคดี *United States v. Utah Construction & Mining Co. (1966)*³⁸ เอาไว้จนเป็นที่เข้าใจในวงการกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาว่า ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าอาจให้ผลบางประการต่อศาลที่จะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันในคดีหลัง ประการแรกคือการให้ผลในเชิงการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีแรก ส่วนประการที่สองคือการให้ผลในเชิงพยานหลักฐานต่อคำพิพากษาของศาลคดีแรก³⁹ หลักการนี้สอดคล้องกับที่ เจเรมี เบนธัม (Jeremy Bentham) เคยกล่าวเอาไว้ในหนังสือเรื่อง *"The Rationale of Judicial Evidence"* โดยเสนอให้ใช้คำพิพากษาเป็นพยานหลักฐานเป็นทางเลือกในกรณีที่ไม้อาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าได้⁴⁰

การยอมรับฟังคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเป็นพยานหลักฐานชิ้นหนึ่งในสำนวนในกรณีที่ศาลปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นนั้น นับว่ามีความสำคัญในแง่ของการรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของคำพิพากษาและรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองอยู่เช่นกัน กล่าวคือ หากกฎหมายไม่ยอมรับฟังคำพิพากษาเป็นพยานหลักฐานในกรณีที่ปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า เท่ากับระบบกฎหมายทำให้คำพิพากษาไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ และส่งเสริมให้ประชาชนไม่เคารพคำพิพากษาของศาล ซึ่งในประเด็นนี้ Professor Edward Cleary เคยเปรียบเทียบไว้ว่าเสมือนหนึ่งร่อนบัตรเชิญให้ผู้ที่แพ้คดีนำคดีมารื้อรื้อฟ้องกันใหม่โดยไม่สนใจคำพิพากษาของศาลที่ตัดสินไว้แล้ว⁴¹ ดังนั้น อย่างน้อยที่สุดระบบกฎหมายก็ควรให้น้ำหนักในทางพยานหลักฐานแก่คำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าเอาไว้ด้วย เพราะเมื่อคู่ความทราบแล้วว่าคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าแม้ไม่อาจใช้เป็นบทตัดสินสำนวนได้ แต่ก็

³⁸ *United States v. Utah Construction & Mining Co. (1966)*, 384 U.S. 394 (1966).

³⁹ Hiroshi Motomura, "Using Judgment as Evidence," *Minnesota Law Review* (1985): 986.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 980.

⁴¹ Edward Cleary, "Res Judicata Reexamined," *Yale Law Journal* 57(1948): 348-349.

มีน้ำหนักในเชิงพยานหลักฐาน คู่ความก็จะให้ความเคารพยำเกรงต่อคำพิพากษาและอาจเป็นแรงผลักดันให้คดีสามารถเจรจาตกลงกันในทางใดทางหนึ่งได้อีกด้วย⁴²

ผลจากการถกเถียงโต้แย้งทางวิชาการเกี่ยวกับสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษานำมาซึ่งข้อสรุปว่า ในกรณีที่ไม้อาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนได้ คำพิพากษาของศาลคดีก่อนที่เคยวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ก็ยังคงมีสถานะเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดีหลังได้ โดยในภายหลัง Federal Rules of Evidence ข้อที่ 609(a)⁴³ และข้อที่ 803(22)⁴⁴ ได้วางหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการรับฟังคำพิพากษาในคดีอาญาก่อนหน้าที่ตัดสินว่าจำเลยกระทำความผิด (Prior Conviction) เอาไว้ อันถือว่าสอดคล้องกับแนวคิดนักนิติศาสตร์ในประเทศสหรัฐอเมริกาตั้งที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือ คำพิพากษาในคดีอาญาอื่นมีสถานะเป็นพยานบอกเล่า (Hearsay) ซึ่งโดยหลักแล้วศาลไม่สามารถรับฟังได้ แต่ด้วยความที่คำพิพากษาในคดีอาญาอื่นมีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงจนปราศจากข้อสงสัย ทำให้ข้อเท็จจริงในคดีอาญามีลักษณะที่หนักแน่น โดยลักษณะจึงมีความน่าเชื่อถือกว่าพยานบอกเล่าประเภทอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ Federal Rule of Evidence จึงวางข้อยกเว้นให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอาญาอื่นที่วินิจฉัยว่าจำเลยกระทำความผิดได้ แต่จะต้องรับฟังในฐานะที่เป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดีเท่านั้น หากใช่เป็นการนำมาผูกมัดให้ศาลในคดีอาญาต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามนั้นแต่อย่างใด

⁴² Motomura, "Using Judgment as Evidence," *Minnesota Law Review*: 1005.

⁴³ Federal Rule of Evidence. Rule 609 (a)

"In General. The following rules apply to attacking a witness's character for truthfulness by evidence of a criminal conviction: (1) for a crime that, in the convicting jurisdiction, was punishable by death or by imprisonment for more than one year, the evidence: (A) must be admitted, subject to Rule 403, in a civil case or in a criminal case in which the witness is not a defendant; and (B) must be admitted in a criminal case in which the witness is a defendant, if the probative value of the evidence outweighs its prejudicial effect to that defendant; and (2) for any crime regardless of the punishment, the evidence must be admitted if the court can readily determine that establishing the elements of the crime required proving — or the witness's admitting — a dishonest act or false statement."

⁴⁴ Federal Rule of Evidence. Rule 803 (22)

"The following are not excluded by the rule against hearsay, regardless of whether the declarant is available as a witness:

...(22) Judgment of a Previous Conviction. Evidence of a final judgment of conviction if: (A) the judgment was entered after a trial or guilty plea, but not a nolo contendere plea; (B) the conviction was for a crime punishable by death or by imprisonment for more than a year; (C) the evidence is admitted to prove any fact essential to the judgment; and (D) when offered by the prosecutor in a criminal case for a purpose other than impeachment, the judgment was against the defendant. The pendency of an appeal may be shown but does not affect admissibility..."

ข้อสรุปอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกา ก็คือ ศาลในคดีหลังจะต้องให้ความสำคัญกับคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ในทางใดทางหนึ่งระหว่าง การยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าตามหลัก (Preclusive effect) หรือ การยอมรับฟังคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเป็นพยานหลักฐานชิ้นหนึ่งในสำนวนคดี (Evidentiary Effect) โดยจะไม่มีผลลดละคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าโดยเด็ดขาด ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเคารพยำเกรงต่อคำพิพากษา และไม่คัดค้านหรือร้องฟ้องใหม่ตามอำเภอใจ

ข้อมูลจากการศึกษาประเด็นเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา นั้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกามีแนวโน้มให้การยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ด้วยเหตุผลประการสำคัญเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดคำพิพากษาที่มีความขัดแย้งกันเอง ป้องกันการดำเนินคดีซ้ำซ้อนกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน และเพื่อประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีอีกด้วย แต่กระนั้นก็ตาม การยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกาไม่ได้เป็นเด็ดขาดเช่นนั้นทุกกรณี เพราะยังมีเหตุปัจจัยบางประการที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาคำนิ่งถึงในการปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเช่นกัน ได้แก่ มาตรฐานการพิสูจน์ของคดีก่อนหน้า สิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีจากลูกขุน รวมถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาของศาลคดีก่อน ทั้งนี้ มีข้อสังเกตประการสำคัญว่า ในกรณีที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาทันทีปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า ศาลยังคงรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าได้ในฐานะพยานหลักฐานชิ้นหนึ่งในสำนวน ประกอบกับพยานหลักฐานอื่น ๆ

เมื่อทราบมุมมองของระบบกฎหมายสหรัฐอเมริกาต่อการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นแล้ว ลำดับต่อไปจะศึกษาถึงมุมมองของระบบกฎหมายอังกฤษที่มีต่อประเด็นปัญหาเดียวกันนี้ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยต่อไป

5.1.2 ประเทศอังกฤษ

ประเทศอังกฤษเป็นประเทศต้นกำเนิดของระบบกฎหมายคอมมอนลอว์และระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา ซึ่งต่อมาหลายประเทศทั่วโลกรับเอาแนวคิดของระบบกฎหมายอังกฤษไปเป็นต้นแบบในการพัฒนาระบบกฎหมาย นอกจากนี้ ประเทศอังกฤษยังเป็นที่กำเนิดของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอีกด้วย โดยระบบกฎหมายอังกฤษรู้จักหลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในชื่อ Issue Estoppel ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่ากฎหมายพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษมีแนวโน้มให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดี

ก่อนหน้าเป็นอย่างมาก โดยศาลในคดีก่อนได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งไว้แล้ว ข้อเท็จจริงนั้นจะเข้ามามีบทบาทในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลในคดีหลังด้วย แต่กระนั้นก็ตาม การนำหลัก Issue Estoppel ไปปรับใช้ในประเทศอังกฤษไม่ใช่การปรับใช้แบบเด็ดขาดทุกกรณี แต่มีข้อยกเว้นบางประการที่ศาลไม่อาจปรับใช้หลัก Issue Estoppel กับคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นได้ หนึ่ง เพื่อให้เห็นภาพรวมของการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยชัดเจน ในการนำเสนอจะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 5.1.2.1 ระบบพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษ 5.1.2.2 การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศอังกฤษ 5.1.2.3 ข้อยกเว้นเพื่อปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศอังกฤษ และ 5.1.2.4 การยอมรับคำพิพากษาเป็นพยานหลักฐานในประเทศอังกฤษ ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

5.1.2.1 ระบบพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษ

ดังที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่าประเทศอังกฤษเป็นประเทศต้นแบบของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา ดังนั้น กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษจึงปรากฏลักษณะเด่นหลายประการอันเป็นเอกลักษณ์ของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา เช่น การมองว่าคู่ความในคดีอยู่ในสถานะที่เท่าเทียมกัน การกำหนดบทบาทของผู้พิพากษาให้มีลักษณะวางเฉย รวมถึงการกำหนดหลักเกณฑ์ในการนำเสนอพยานหลักฐาน และสร้างบทตัดพยานหลักฐานจำนวนมากเพื่อกำหนดพยานหลักฐานก่อนที่จะเข้าสู่การรับรู้ของคณะลูกขุน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษมีวิวัฒนาการต่อเนื่องมาตลอด ตั้งแต่ยุคโบราณที่แนวคิดในการพิจารณาคดียึดติดอยู่กับความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ อันแสดงให้เห็นผ่านระบบการพิสูจน์ความจริงโดยอาศัยเพลิงและน้ำ (Trial by Ordeal) และระบบการพิสูจน์ความจริงโดยการต่อสู้ (Trial by Battle) จนกระทั่งถึงยุคที่มนุษย์เริ่มเชื่อว่าการพิสูจน์ความจริงสามารถทำได้ด้วยเหตุและผลผ่านพยานหลักฐาน (Trial by Evidence) ซึ่งเป็นระบบการพิสูจน์ความจริงที่ใช้จนถึงปัจจุบัน⁴⁵ โดยหากสังเกตระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษแล้วจะพบว่า การดำเนินคดีในประเทศอังกฤษอยู่ภายใต้แนวคิดที่ว่า การดำเนินคดีเป็นการต่อสู้ของบุคคลสองฝ่ายภายใต้กฎระเบียบที่แน่นอนตายตัว ต่อหน้าผู้พิพากษาที่ปราศจากอคติต่อคู่ความทั้งสองฝ่าย และในการพิจารณาพิพากษาคดีผู้พิพากษาต้องวางตัวเฉยไม่เข้าไปชวนขวยริเริ่มค้นหาข้อเท็จจริง (Investigating Facts) เรียกพยานมาสืบ (Calling Witnesses) หรือ สอบถามปากคำพยานเสียเอง (Examining Witnesses) เพราะหน้าที่ในการค้นหาข้อเท็จจริงนั้นเป็น

⁴⁵ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2551), หน้า 3-4.

หน้าที่ของคู่ความที่จะนำพยานหลักฐานมาสืบสนับสนุนข้ออ้างข้อเถียงของตน หากให้ผู้พิพากษาเข้าไปมีบทบาทในการค้นหาข้อเท็จจริงก็อาจทำให้ผู้พิพากษามีอคติต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้⁴⁶

มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า การสืบพยานหลักฐานเพื่อวินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริงในประเทศอังกฤษมีลักษณะเหมือนกับที่ปรากฏในระบบพยานหลักฐานของประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวคือ ในประเทศอังกฤษจะมีคณะลูกขุนซึ่งเป็นประชาชนธรรมดาที่มีชนชั้นกฎหมายทำหน้าที่ตัดสินปัญหาข้อเท็จจริงและเป็นผู้รับฟังการนำพยานหลักฐานเข้าสู่ของคู่ความโดยตลอด อีกทั้งเป็นผู้วินิจฉัยว่าจำเลยมีความผิดหรือไม่ และด้วยความจริงที่ว่าลูกขุนเป็นประชาชนทั่วไป ไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางกฎหมาย ไม่มีความเชี่ยวชาญในการรับฟังพยานหลักฐาน และอาจถูกชักจูงจากพยานหลักฐานที่ได้มาโดยไม่ชอบหรือจากทศิลป์ของคู่ความในคดีโดยง่าย จึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ในการนำพยานหลักฐานเข้าสู่พิสูจน์ข้อเท็จจริงโดยเคร่งครัดและมีบทตัดพยานหลักฐานที่เด็ดขาดเพื่อให้ผู้พิพากษาผู้ควบคุมกระบวนการพิจารณาใช้เป็นเครื่องมือให้คู่ความนำพยานหลักฐานที่ไม่เหมาะสมเข้าสู่ความรู้ของคณะลูกขุน⁴⁷ เพราะพยานหลักฐานที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายเหล่านั้นอาจส่งผลกระทบต่อการใช้ดุลพินิจในการตัดสินคดีของลูกขุนได้ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของศาลที่จะต้องใช้บทตัดพยานหลักฐานเป็นเครื่องมือในการกลั่นกรองพยานหลักฐาน เพื่อให้เหลือเฉพาะแต่พยานหลักฐานที่มีความเหมาะสมแก่การพิสูจน์ความจริงเข้าสู่สำนวนคดี

กล่าวโดยสรุป กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยเป็นระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาเต็มรูปแบบ จึงปรากฏลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของระบบกล่าวหาอยู่ในกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยหลายประการ เช่น การวางเฉยของผู้พิพากษาในการค้นหาพยานหลักฐาน การถือว่าคู่ความในคดีมีสถานะเท่าเทียมกันและมีสิทธินำเสนอพยานหลักฐานเท่า ๆ กัน การสร้างหลักเกณฑ์ในการนำสืบพยานหลักฐานและบทตัดพยานหลักฐานจำนวนมาก รวมถึงการให้คณะลูกขุนซึ่งเป็นประชาชนที่ไม่มีความรู้ด้านกฎหมายเข้ามาทำหน้าที่ในการวินิจฉัยชี้ขาดข้อเท็จจริงแทนผู้พิพากษาอาชีพ ซึ่งลักษณะเหล่านี้ก็ปรากฏอยู่ในกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศสหรัฐอเมริกาดังที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อก่อนหน้าเช่นกัน ลำดับต่อไปจะศึกษาว่าในระบบกฎหมายของประเทศไทยมีมุมมองอย่างไรต่อการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลอื่น

⁴⁶ Steve Uglow, *Evidence: Text and Materials* (London: Sweet & Maxwell, 1997), p. 665.

⁴⁷ จริฎ ภักดีธนากุล, "บทตัดพยานบอกเล่าในกฎหมายไทย," *วารสารกฎหมายคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* 6, มีนาคม (2524): 1-2.

5.1.2.2 การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศ อังกฤษ

ในระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษ หลักเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นถูกจัดอยู่ในสาขาหนึ่งของหลักกฎหมายปิดปาก (Estoppel) โดยหลักกฎหมายปิดปากอาจเกิดขึ้นได้หลายกรณี หากการปิดปากเกิดขึ้นจากผลของคำพิพากษา นักกฎหมายในประเทศอังกฤษจะเรียกหลักกฎหมายนี้ว่า หลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษา (Estoppel by Judgment) หลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษานี้ยังแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ หลักกฎหมายปิดปากโดยมูลเหตุแห่งการฟ้องคดี (Cause of Action Estoppel) ซึ่งเป็นเรื่องของการฟ้องซ้ำ และหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี (Issue Estoppel) ซึ่งเป็นเรื่องของการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า ศาลในประเทศอังกฤษมีแนวโน้มยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอย่างกว้างขวางในคดีแพ่ง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

หลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศอังกฤษมีรากฐานมาจากหลักกฎหมายปิดปาก (Estoppel)⁴⁸ ซึ่งนักกฎหมายอังกฤษเรียกหลักกฎหมายปิดปากชนิดนี้กันว่า หลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษา (Estoppel by Judgment) หรือ บทตัดสินสำนวนโดยคำพิพากษา โดยความหมายของหลักกฎหมายปิดปากนี้มีนัยกนิตินิติศาสตร์ชาวอังกฤษหลายท่านให้ความหมายหรือคำนิยามเอาไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

Rupert Cross และ Nancy Willkins กล่าวว่า กฎหมายปิดปากคือการที่คู่ความถูกตัดไม่ให้อ้างข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นและไม่มีควมจำเป็นที่ศาลจะต้องพิจารณาพยานหลักฐานใดเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงที่ถูกกฎหมายปิดปากนั้นอีกต่อไป⁴⁹

G. D. Nokes กล่าวว่า กฎหมายปิดปากเป็นกฎซึ่งทำหน้าที่ห้ามคู่ความฟ้องคดีกล่าวอ้างข้อเท็จจริง หรือปฏิเสธข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่น⁵⁰

นอกจากนักนิติศาสตร์ชาวอังกฤษที่กล่าวมาข้างต้นจะได้ให้ความหมายหรือคำนิยามของหลักกฎหมายปิดปากเอาไว้ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ก็ยังมีผู้แต่งตำรากฎหมายหลายเล่มที่ให้ ความหมายของหลักกฎหมายปิดปากเอาไว้ต่าง ๆ กัน บางตำราก็ให้ความหมายของหลักกฎหมายปิดปากกว่าเป็นการที่คู่ความจะไม่ได้รับอนุญาตให้กล่าวอ้างว่าข้อเท็จจริงที่ถูกกฎหมายปิดปากนั้นไม่เป็น

⁴⁸ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2553), หน้า 218.

⁴⁹ Rupert Cross and Nancy Willkins, *An Outline of the Law of Evidence*, 5 ed. (London: Butterworths, 1980), p. 564.

⁵⁰ G. D. Nokes, *An Introduction to Evidence*, 3 ed. (London: Sweet & Maxwell, 1962), p. 209.

จริง แม้ความจริงแล้วข้อเท็จจริงจะเป็นไปตามที่ถูกกฎหมายปิดปากหรือไม่ก็ตาม⁵¹ บางตำราก็เห็นว่ากฎหมายปิดปากหมายถึงการที่กฎหมายขัดขวางหรือกีดกันไม่ให้คู่ความปฏิเสธหรือกล่าวอ้างสิ่งใด ๆ ในทางตรงกันข้ามกับสิ่งที่กฎหมายปิดปากมุ่งหมายไว้⁵²

ความหมายหรือคำนิยามที่นักนิติศาสตร์หลายท่านกล่าวไว้ข้างต้นมีความหมายคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก ฉะนั้นจึงอาจสรุปในเบื้องต้นได้ว่า กฎหมายปิดปากเป็นกรณีที่กฎหมายห้ามมิให้คู่ความกล่าวอ้างหรือนำพยานหลักฐานใด ๆ มาสืบข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือปฏิเสธข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่งให้แตกต่างไปจากที่กฎหมายปิดปากเอาไว้แน่นอน

อนึ่ง หลักกฎหมายปิดปากในประเทศอังกฤษแตกแขนงออกเป็น 3 ลักษณะแตกต่างกัน ได้แก่ (1) หลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษา (Estoppel by Judgment) หรือที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า หลักกฎหมายปิดปากโดยสำนวนความ (Estoppel by Record) (2) หลักกฎหมายปิดปากโดยกรรมธรรม์สัญญา (Estoppel by Deed)⁵³ และ (3) หลักกฎหมายปิดปากโดยความประพฤติ (Estoppel by Conduct)⁵⁴ แต่หลักกฎหมายปิดปากประเภทที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นนั้น จำกั้อยู่เพียงหลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษาเท่านั้น ในบทนี้จึงจะศึกษาเฉพาะหลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษาตามที่ปรากฏอยู่ในหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษเป็นสำคัญ เพราะจะทำให้เข้าใจหลักพื้นฐาน แนวความคิด และเจตนารมณ์ของการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลคดีอื่นในประเทศอังกฤษได้อย่างชัดเจน

จุดเริ่มต้นของหลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษาในระบบกฎหมายประเทศอังกฤษเกิดขึ้นจากการที่ ข้อความในคำพิพากษาของศาลของกษัตริย์ (King's Court) มีความศักดิ์สิทธิ์และต้องยอมรับเป็นยุติ เพราะศาลกษัตริย์เป็นตัวแทนของกษัตริย์ผู้ทรงอำนาจสูงสุดเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว ดังนั้น จึงไม่อาจมีการพิสูจน์เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ทุกคนจะต้องผูกพันโดยไม่อาจปฏิเสธได้ และที่ว่าต้องผูกพันนั้นไม่เพียงแต่เฉพาะคำตัดสินเท่านั้น แต่รวมถึงข้อความทุกข้อความที่ถูกบันทึกไว้ในคำพิพากษาจะมีผลเป็นคำพิพากษาและต้องฟังเป็นยุติทั้งหมด ต่อมาหลักนี้ขยายไปถึง

⁵¹ Earl of Halsbury, *The Law of England*, 3 ed. (London: Butterworths, 1956), p. 15.

⁵² *State and Federal American Jurisprudence*, 2 ed. (United States: W.Y. Bancroft-Whitney, 1966), p. 28.

⁵³ หลักกฎหมายปิดปากโดยกรรมธรรม์สัญญา (Estoppel by Deed) คือ หลักกฎหมายที่ห้ามมิให้คู่ความกล่าวอ้างหรือพิสูจน์ข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นนอกเหนือไปจากข้อความตามเอกสารที่ตนได้ลงลายมือชื่อและมีการส่งมอบระหว่างกัน รวมถึงไม่ให้กล่าวอ้างว่าข้อความดังกล่าวไม่ถูกต้องด้วย

⁵⁴ หลักกฎหมายปิดปากโดยความประพฤติ (Estoppel by Conduct) คือ หลักกฎหมายที่ห้ามมิให้คู่ความกล่าวอ้างหรือพิสูจน์ข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นนอกเหนือไปจากวาจาหรือการกระทำที่ตนได้ทำขึ้นเพื่อให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเชื่อว่ามีข้อเท็จจริงบางอย่างเกิดขึ้น

คำพิพากษาของศาลศาสนาและศาลอื่น ๆ ด้วย เป็นเหตุให้หลักความเด็ดขาดและโต้เถียงไม่ได้ของคำพิพากษานี้ได้รับการยืนยันตลอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน⁵⁵

ในส่วนของเหตุผลที่ใช้อธิบายความชอบธรรมของหลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษาในประเทศอังกฤษนี้ ปรากฏชัดเจนในราวคริสต์ศตวรรษที่ 16 โดยศาลในคดี *Hynde's Case (1591)*⁵⁶ ซึ่งตัดสินในปี ค.ศ. 1591 ได้ให้เหตุผลประกอบการใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษานี้ว่า “เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการไม่มีที่สิ้นสุดของการโต้เถียง” หรืออาจกล่าวว่าการดำเนินคดีจำเป็นต้องมีจุดสิ้นสุดเพื่อประโยชน์สาธารณะ อีกทั้งยังมีเหตุผลในแง่ที่ว่าบุคคลไม่ควรต้องลำบากด้วยการเป็นความซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดียวกันอีกด้วย⁵⁷ เพราะฉะนั้นจึงเกิดเป็นหลักขึ้นว่าเมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว คู่ความในคดีนั้น ๆ จะถูกปิดปากจากการที่จะรื้อฟื้นคดีหรือรื้อฟื้นข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นขึ้นมาฟ้องร้องกันใหม่ นอกจากนี้ คู่ความก็ไม่สามารถที่จะหยิบยกหรือกล่าวอ้างข้อเท็จจริงใดๆ เพื่อโต้แย้งข้อความที่ศาลได้เคยพิพากษาตัดสินไปแล้วด้วย

เมื่อทราบความหมาย ที่มา เหตุผลและเงื่อนไขในการเกิดขึ้นของหลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษา (Estoppel by Judgment) ในประเทศอังกฤษแล้ว ประเด็นต่อมาจะศึกษา ลักษณะของกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษา ว่าก่อให้เกิดการปิดปากคู่ความแห่งคดีในลักษณะอย่างไรบ้าง ซึ่งในระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษแบ่งลักษณะของกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษาออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่⁵⁸

(ก) กฎหมายปิดปากโดยเหตุแห่งการฟ้องคดี (Cause of Action Estoppel) เป็นกฎหมายปิดปากในลักษณะที่ห้ามไม่ให้คู่ความแห่งคดีที่ศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว นำคดีที่มีมูลกรณีเดียวกันนั้นไปฟ้องร้องเป็นคดีความขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งโดยอาศัยมูลเหตุอย่างเดียวกัน ผลของหลักกฎหมายปิดปากโดยเหตุแห่งการฟ้องคดีนี้ จะทำให้คู่ความเดิมที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดไปแล้ว ไม่มีอำนาจฟ้องร้องคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ด้วยเหตุที่มีลักษณะเป็นการฟ้องซ้ำนั่นเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งตามหลักกฎหมายของอังกฤษ หากจำเลยได้ถูกศาลพิพากษามาก่อนหน้าครั้งหนึ่งแล้ว ไม่ว่าจะเป็คำพิพากษาให้ลงโทษหรือคำพิพากษาให้ยกฟ้อง จำเลยก็ชอบที่จะยกข้อต่อสู้ว่าตนถูกศาลพิพากษาลงโทษ (Autrefois Convict) หรือตนถูกศาลพิพากษายกฟ้อง (Autrefois Acquit) มาครั้งหนึ่งแล้ว และหากศาลพบว่า ความจริงเป็นไปตามคำกล่าวอ้างของจำเลย ศาลก็ชอบที่จะยกฟ้องคดีหลังนั้น

⁵⁵ พงษ์อาจ ตริกิจวัฒนากุล, "กฎหมายปิดปาก" (คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 11.

⁵⁶ *Hynde's Case (1591)* 147.B.N.5.

⁵⁷ โอสถ โกศิน, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม, 2538), หน้า 297.

⁵⁸ พงษ์อาจ ตริกิจวัฒนากุล, "กฎหมายปิดปาก," หน้า 39-40.

เสีย⁵⁹ ยกตัวอย่างเช่น ในคดี *Conquer v. Boot (1928)*⁶⁰ ซึ่งศาลได้พิพากษาให้จำเลยใช้ค่าเสียหายแก่โจทก์เนื่องจากจำเลยเป็นฝ่ายผิดสัญญาการสร้างบ้านให้โจทก์ ฉะนั้น โจทก์ย่อมจะถูกขัดขวางหรือไม่สามารถที่จะเรียกร้องค่าเสียหายสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นภายหลังอันเป็นผลเนื่องจากการผิดสัญญานั้นจากจำเลยได้อีก

(ข) กฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี (Issue Estoppel) ถือเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นในประเทศอังกฤษโดยตรง ทั้งนี้ หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีนี้มีลักษณะขยายขอบเขตให้กว้างกว่ากฎหมายปิดปากโดยเหตุแห่งการฟ้องคดี (Cause of Action Estoppel) ตามที่ได้กล่าวมาในหัวข้อก่อนหน้า กล่าวคือ แม้คดีก่อนหน้าและคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาจะมีมูลแห่งคดีที่แตกต่างกันก็ตาม (Different claim) แต่ถ้าหากคดีทั้งสองมีประเด็นแห่งคดีที่ต้องพิจารณาแม้เพียงประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่เหมือนกัน ศาลที่คดีอยู่ระหว่างพิจารณาในภายหลังจำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ศาลในคดีแรกได้วินิจฉัยเอาไว้เป็นที่สุดแล้วเท่านั้น ตามหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี ศาลจะรับฟังหรืออนุญาตให้คู่ความนำพยานหลักฐานอื่นเข้าสืบเพื่อรับฟังข้อเท็จจริงเป็นประการอื่นนอกเหนือจากที่ปรากฏในคดีแรกไม่ได้

หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีนี้ถือเป็นหลักที่ถูกพัฒนาขึ้นมาอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยศาล ดังจะเห็นได้ว่ามีคดีสำคัญที่มีการกล่าวอ้างกันมากได้แก่คดี *Mills v. Cooper (1967)*⁶¹ ซึ่งศาลอธิบายว่า คู่ความในกระบวนการพิจารณาคดีไม่สามารถที่จะกล่าวอ้างโต้แย้งว่าข้อเท็จจริงใดๆ ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง ถ้าหากข้อเท็จจริงนั้นถูกวินิจฉัยโดยศาลในคดีก่อนแล้ว และต่อมามีคำพิพากษาของศาลสภาขุนนาง (House of Lords) ในคดี *Hunter v. Chief Constable of West Midlands (1982)*⁶² ออกมารับรองแนวคิดการนำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมาใช้ในระบบกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศอังกฤษอย่างเป็นทางการ โดยศาลในคดีดังกล่าวให้เหตุผลเอาไว้ว่า หากศาลปล่อยให้มีการดำเนินคดีซ้ำสองในข้อเท็จจริงเดียวกัน ทั้งที่คู่ความต่างฝ่ายต่างมีโอกาสต่อสู้คดีและนำเสนอพยานหลักฐานกันอย่างเต็มที่ (Full Opportunity to Contest) ในคดีแรกแล้ว ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง⁶³

หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีในประเทศอังกฤษดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้เอง เป็นหลักกฎหมายว่าด้วยการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดี

⁵⁹ บัญญัติ สุชีวะ, "การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอื่น," *ตุลพาท* 13 (2509) : 27.

⁶⁰ *Conquer v. Boot (1928) 2 K.B.336.*

⁶¹ *Mills v. Cooper (1967) 2 Q.B.459, at p. 468.*

⁶² *Hunter v. Chief Constable of West Midlands (1982) AC 529 at 541.*

⁶³ Rupert Cross and Colin Tapper, *Cross on Evidence* (London: Butterworths, 1990), p.

อื่น อันเป็นหัวใจสำคัญของงานวิจัยฉบับนี้ ดังนั้น ประเด็นต่อไปจะศึกษาว่า ระบบกฎหมายในประเทศอังกฤษมีการบังคับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีในลักษณะใดบ้าง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ระบบกฎหมายในประเทศอังกฤษยอมรับเอาหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมาใช้เฉพาะในคดีแพ่งเป็นหลัก ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในการพิจารณาคดีแพ่ง หากปรากฏว่าข้อเท็จจริงเดียวกันเคยมีการวินิจฉัยเอาไว้แล้วโดยศาลในคดีแพ่งก่อนหน้า ศาลจะต้องถือข้อเท็จจริงในคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของคดีก่อนหน้าทันทีตามหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี (Issue Estoppel) หลักการนี้ปรากฏอยู่ในคำพิพากษาของศาลในคดี *Marginson v. Blackburn Borough Council (1939)* โดยศาลในคดีดังกล่าววางบรรทัดฐานไว้ว่า⁶⁴ โจทก์ไม่มีสิทธิโต้แย้งข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นได้ เมื่อศาลในคดีแพ่งก่อนหน้าเคยตัดสินไว้แล้วว่าโจทก์มีส่วนประมาทในอุบัติเหตุทางถนน (Contributory Negligence)⁶⁵ ข้อเท็จจริงในคดีนี้ย่อมรับฟังเป็นยุติตามนั้น โจทก์จึงไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายจากจำเลยได้ จากคำพิพากษาในคดีดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าศาลในประเทศอังกฤษนำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมาใช้ในการพิจารณาคดีแพ่งอย่างชัดเจน

การยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีแพ่งอื่นในประเทศอังกฤษมีเหตุผลประการหนึ่งที่ Lord Hailsham⁶⁶ ผู้พิพากษาในประเทศอังกฤษที่มีชื่อเสียงเคยอธิบายไว้ว่า หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีเป็นหลักกฎหมายที่ถูกพัฒนาขึ้นมาใช้โดยเฉพาะกับคดีแพ่ง เพราะในคดีแพ่งมีพื้นฐานแนวความคิดที่สำคัญว่าคดีที่ศาลมีคำพิพากษาศิลินเอาไว้แล้วจะต้องเป็นที่ยุติระหว่างคู่ความในคดี (Necessity for Finality Between Private Litigants) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า จุดมุ่งหมายของหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีที่ต้องการให้คำพิพากษาของศาลยุติข้อพิพาทได้ในคราวเดียว มีความสอดคล้องต้องกันกับหลักพื้นฐานในการดำเนินคดีแพ่งที่ต้องการยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความเป็นสำคัญ⁶⁷

โดยภาพรวม การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีอื่นในประเทศอังกฤษมีหลักกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องคือ หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี ซึ่งถือเป็นสาขาหนึ่งของหลักกฎหมายปิดปาก ทั้งนี้ ศาลในประเทศอังกฤษมีแนวโน้มนำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีไปใช้อย่างกว้างขวางในคดีแพ่ง เนื่องจาก จุดมุ่งหมายของหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็น

⁶⁴ *Marginson v. Blackburn Borough Council (1939) 2KB 426.*

⁶⁵ Contributory Negligence คือ กรณีที่ผู้เสียหายมีส่วนประมาทอยู่ด้วยในการก่อให้เกิดความเสียหาย

⁶⁶ Quintin McGarel Hogg หรือ Baron Hailsham of St Marylebone ดำรงตำแหน่งเป็น Leader of the House of Lords ระหว่างปี ค.ศ. 1960 ถึง ค.ศ. 1963

⁶⁷ Uglow, *Evidence: Text and Materials*, p. 666.

แห่งคดีที่ต้องการให้คำพิพากษาของศาลยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความได้ในคราวเดียวนั้น มีความสอดคล้องตรงกันกับหลักการพื้นฐานในการดำเนินคดีแพ่งที่มุ่งยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ศาลในประเทศอังกฤษนำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีไปใช้อย่างมีข้อยกเว้น โดยรายละเอียดเกี่ยวกับข้อยกเว้นไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศอังกฤษมีรายละเอียดดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไปนี้

5.1.2.3 ข้อยกเว้นเพื่อปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศอังกฤษ

ถึงแม้ศาลในประเทศอังกฤษจะมีแนวโน้มในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก แต่ในบางกรณีศาลในประเทศอังกฤษก็อาจปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้เช่นกัน จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่นักกฎหมายในประเทศอังกฤษคำนึงถึงในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ได้แก่ (ก) มาตรฐานการพิสูจน์และสถานะความเป็นพยานบอกเล่าของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า และ (ข) หลักพื้นฐานในการดำเนินคดีและสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยลูกขุน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ก) ปัจจัยเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์และสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า

ในหัวข้อก่อนหน้าทราบแล้วว่าศาลในคดีแพ่งของประเทศอังกฤษมีแนวโน้มยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของคดีแพ่งอื่นอย่างกว้างขวาง แต่กระนั้นก็ตาม เมื่อศึกษาต่อไปกลับพบว่า หากกรณีเปลี่ยนแปลงไปโดยคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเป็นคำพิพากษาของศาลในคดีอาญา ศาลในคดีแพ่งกลับมีแนวโน้มปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาแต่อย่างใด ไม่ว่าคดีส่วนอาญาจะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่คู่ความในคดีแพ่งก็ตาม⁶⁸ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ศาลคดีส่วนแพ่งจะนำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมาปรับใช้ต่อเมื่อคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเป็นคดีแพ่ง หากคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเป็นคดีอาญาจะไม่นำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมาปรับใช้เด็ดขาด แสดงให้เห็นว่ามีการแบ่งแยกไม่นำข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งและคดีส่วนอาญามาปะปนกัน

เหตุผลที่ใช้อธิบายว่า เพราะเหตุใดศาลในคดีแพ่งของประเทศอังกฤษจึงไม่รับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา แม้จะเป็นการวินิจฉัยในคดีที่มีคู่ความและประเด็นแห่งคดีเดียวกันก็ตาม ในประเด็นนี้อธิบายได้ว่า มาตรฐานการพิสูจน์ของคดีแพ่งและคดีอาญามีความแตกต่างกันอย่างมาก แม้ในคดีอาญาจะมีมาตรฐานการพิสูจน์ในระดับที่ต้องปราศจากข้อสงสัย

⁶⁸ โอสถ โกศิน, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, หน้า 299.

ตามสมควร ซึ่งมากกว่าในคดีแพ่งที่ถือเอาน้ำหนักคำพยานว่าฝ่ายใดสามารถนำสืบได้มีน้ำหนักมากกว่ากันก็ตาม แต่ในประเทศอังกฤษเห็นตรงกันว่า คำพิพากษาในคดีอาญาไม่สามารถนำมาใช้รับฟังผู้มัดคดีแพ่ง ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ศาลในคดีอาญายกฟ้อง ไม่ได้หมายความว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดตามฟ้องเสมอไป เพราะการที่ไม่สามารถพิสูจน์ความผิดของจำเลยอาจเป็นเพราะมีปัญหาด้านพยานหลักฐานในคดีอาญา ที่เรียกร้องมาตรฐานการพิสูจน์ในระดับสูงสุดจนโจทก์ไม่สามารถนำสืบให้ศาลเห็นจนปราศจากข้อสงสัยตามสมควรว่าจำเลยกระทำความผิดจริงได้ แม้จำเลยจะกระทำผิดจริงก็ตามที่ ด้วยความแตกต่างระหว่างคดีแพ่งและคดีอาญาตามที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ศาลในประเทศอังกฤษไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญายกตัวอย่างคดีที่สำคัญก็คือ คดี *Hollington v. Hewthorn (1943)* ซึ่ง Lord Goddard⁶⁹ ผู้ตัดสินให้เหตุผลในการไม่รับฟังคำพิพากษาในคดีอาญาในฐานะที่เป็นบทตัดสินสำนวนในคดีแพ่งว่า⁷⁰

1. คำวินิจฉัยของศาลในคดีอาญามีลักษณะที่เป็นเพียงพยานความเห็นในการพิจารณาคดีแพ่งเท่านั้น
2. การที่คำวินิจฉัยในคดีอาญาเป็นพยานความเห็น จึงนำมารับฟังในคดีหลังไม่ได้
3. มีความแตกต่างระหว่างประเด็นในคดีแพ่งและคดีอาญา
4. คำวินิจฉัยในคดีอาญามีสถานะเป็นเพียงพยานบอกเล่าในคดีหลัง
5. ถ้าคำพิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิดนำมารับฟังได้ คำพิพากษายกฟ้องก็ควรรับฟังได้เช่นเดียวกัน

จากคำวินิจฉัยของศาลในคดี *Hollington v. Hewthorn (1943)* แสดงให้เห็นถึงแนวคำพิพากษาของศาลอังกฤษว่าในคดีแพ่งศาลจะไม่ถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญา แต่จะถือว่าคำพิพากษาในคดีอาญาเป็นเพียงพยานหลักฐานชั้นหนึ่งที่จะใช้ในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเท่านั้น กระนั้นก็ตาม ถึงแม้คำพิพากษาในคดี *Hollington v. Hewthorn (1943)* จะถือว่าข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดีแพ่ง แต่เนื่องจากในประเทศอังกฤษมีหลักเกณฑ์ทางพยานหลักฐานที่เรียกว่าหลักพยานหลักฐานที่ดีที่สุด (The Best Evidence Rule) ดังนั้น เมื่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญานี้ถือเป็นพยานบอกเล่า จึงไม่ใช่พยานหลักฐานที่ดีที่สุดที่จะนำมาพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีแพ่ง ศาลจึงปฏิเสธไม่รับฟังเพราะถ้าหากยอมรับฟังพยานบอกเล่า ข้อเท็จจริงที่ได้รับอาจขาดตกบกพร่องได้ง่ายทำให้ไม่ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องแน่นอน นอกจากนี้ ศาลในประเทศอังกฤษใช้ระบบลูกขุนซึ่งเป็นประชาชนธรรมดาที่ไม่ใช่นักกฎหมาย เวลาฟังข้อเท็จจริงจะให้คณะลูกขุนเป็นผู้ฟังพยานหลักฐานซึ่งคณะลูกขุน

⁶⁹ Raynor Goddard หรือ Baron Goddard ดำรงตำแหน่งเป็น Lord Chief Justice of England ระหว่างปี ค.ศ. 1946 ถึง ค.ศ. 1958.

⁷⁰ บัญญัติ สุชีวะ, "การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอื่น," *ตุลพาท* 31-32.

มักจะไม่ค่อยรู้ทันความคลาดเคลื่อนของพยานหลักฐาน ฉะนั้น ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาในคดีอาญาซึ่งเป็นพยานบอกเล่าจึงอาจก่อให้เกิดความหลงผิดโดยง่าย ศาลในประเทศอังกฤษจึงไม่ต้องการให้เข้าไปสู่ความรับรู้รับทราบของคณะลูกขุน นอกจากนี้ หากปล่อยให้ลูกขุนมีการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลในคดีอาญาก็จะทำให้ไม่มีการนำพยานมาสืบต่อหน้าลูกขุนและคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่มีโอกาสได้ซักค้านพยาน ทั้งที่การซักค้านพยานถือเป็นกระบวนการที่ทำให้การพิจารณาคดีได้ความจริงมากที่สุดวิธีหนึ่ง แต่กระบวนการซักค้านจะเกิดได้อย่างไรถ้าไม่มีการนำพยานมาเบิกความต่อหน้าศาลโดยตรง⁷¹ ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าศาลในคดีแพ่งจะไม่รับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลในคดีอาญา แม้ในคดีอาญาจะมีประเด็นที่ต้องวินิจฉัยและคู่ความชุดเดียวกันกับในคดีแพ่งก็ตามที่

มีข้อน่าสังเกตว่า ในประเด็นเรื่องที่ศาลในคดี *Hollington v. Hewthorn (1943)* ปฏิเสธไม่ยอมรับคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเข้ามาสู่การพิจารณาในฐานะที่เป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งนั้น Lord Denning⁷² ซึ่งเป็นนักกฎหมายที่มีอิทธิพลอย่างมากในประเทศอังกฤษกล่าวถึงประเด็นดังกล่าวเอาไว้ว่า “ไม่มีข้อสงสัยใดๆ ว่า คดี *Hollington v. Hewthorn (1943)* ถูกตัดสินด้วยความผิดพลาด เพราะคดีดังกล่าวได้ละเลยคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าที่ยืนยันว่ามีน้ำหนักควรใส่ใจ คำพิพากษาดังกล่าวนี้จึงไม่ควรถือเป็นบรรทัดฐาน” (Beyond doubt, *Hollington v. Hewthorn* was wrongly decided. It was done in ignorance of previous authorities. It was done, per incuriam) นอกจากนี้ Lord Denning ยังอธิบายต่อไปอีกว่า ในคดีแพ่งและคดีอาญา ถ้าหากมีคำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่ตัดสินข้อเท็จจริงเอาไว้แล้ว คู่ความในคดีย่อมถูกปิดปากและไม่สามารถนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นได้อีก นอกจากนี้จะปรากฏว่า คำพิพากษาคดีก่อนเกิดขึ้นจากการคบคิดกันฉ้อฉล หรือมีพยานหลักฐานใหม่ที่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงได้เท่านั้น⁷³

ในเบื้องต้นสรุปได้ว่า มาตรฐานการพิสูจน์ และสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าที่มีฐานะเป็นพยานบอกเล่าและพยานความเห็น ต่างเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กฎหมายในประเทศอังกฤษคำนึงถึงในการพิจารณาว่าศาลจะนำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมาปรับใช้หรือไม่ ทั้งนี้ ยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่นักกฎหมายในประเทศอังกฤษให้ความสำคัญและมีการถกเถียงว่าควรนำมาใช้เป็นปัจจัยในการปฏิเสธไม่นำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมา

⁷¹ โอสถ โกศิน, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, หน้า 352-354.

⁷² Alfred Thompson Denning หรือ Baron Denning ดำรงตำแหน่งเป็น Master of the Rolls ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดรองจากตำแหน่ง Lord Chief Justice ระหว่างปี ค.ศ. 1962 ถึง ค.ศ. 1982

⁷³ Uglow, *Evidence: Text and Materials*, p. 680.

ใช้บังคับก็คือ หลักพื้นฐานในการดำเนินคดีและสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยลูกขุน ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

(ข) ปัจจัยเรื่องหลักพื้นฐานในการดำเนินคดีและสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยลูกขุน

นอกจากมาตรฐานการพิสูจน์และสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าศาลในประเทศอังกฤษใช้เป็นปัจจัยในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นแล้ว ปัจจัยเรื่องหลักพื้นฐานในการดำเนินคดีและสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยลูกขุนก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญและถูกยกขึ้นเป็นข้อถกเถียงในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นด้วย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

หลักพื้นฐานในการดำเนินคดีแพ่งมีความสอดคล้องต้องกันกับวัตถุประสงค์ในการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีตั้งที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อก่อนหน้า จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีจะปรับใช้กันอย่างแพร่หลายในการพิจารณาคดีแพ่งแต่กระนั้นก็ตาม ไม่ใช่หลักพื้นฐานในการดำเนินคดีทุกประเภทคดีจะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีเสมอไป ยกตัวอย่างเช่นในคดีอาญา ในอดีตศาลอังกฤษในคดี *Sambasivam v. Malaya Federation Public Prosecutor (1950)*⁷⁴ เคยตัดสินไว้ว่า ในการพิจารณาคดีพิพากษาคดีเดิม (Original trial) จำเลยถูกฟ้องในข้อหาครอบครองอาวุธสงคราม (Possession of Ammunition) และพกพาอาวุธปืน (Carrying Firearms) ซึ่งศาลในคดีนั้นพิพากษายกฟ้องโจทก์ (Acquittal) โจทก์จึงนำคดีดังกล่าวขึ้นฟ้องต่อศาลเป็นคดีใหม่ ในการพิจารณาคดีครั้งใหม่นี้ โจทก์ได้ฟ้องคดีโดยกล่าวอ้างว่าจำเลยยอมรับสารภาพว่าจำเลยครอบครองอาวุธสงครามและพกพาอาวุธปืนจริง อย่างไรก็ตาม ศาลก็ไม่ได้พิพากษาลงโทษจำเลยในคดีหลังนี้แม้จำเลยจะให้การรับสารภาพก็ตาม โดยศาลเห็นว่าคำรับสารภาพไม่สามารถใช้ได้เพราะคำพิพากษาในคดีก่อนได้วินิจฉัยเอาไว้แล้วว่าจำเลยไม่มีความผิด ทั้งนี้ Lord MacDermott⁷⁵ ผู้พิพากษาในคดีดังกล่าวอธิบายว่า ผลของคำพิพากษาศาลในคดีก่อนที่พิพากษายกฟ้องจำเลย ไม่ได้ส่งผลเพียงให้ศาลในคดีหลังต้องถือข้อเท็จจริงตามศาลในคดีก่อนหากเป็นข้อหาเดียวกัน แต่ส่งผลผูกพันถึงการดำเนินคดีทุกประเภทระหว่างคู่ความในคดีนั้นเลยทีเดียว หลักกฎหมายปิดปากโดยคำพิพากษานอกจากจะมีผลในการดำเนินคดีแพ่งแล้วก็มีผลในการดำเนินคดีอาญาเช่นเดียวกัน ดังนั้น เมื่อในคดีก่อนศาลได้พิพากษาแล้วว่าจำเลยไม่มีความผิดฐานครอบครองอาวุธสงครามและพกพาอาวุธปืน ในคดีหลังก็ไม่สามารถพิสูจน์

⁷⁴ *Sambasivam v. Malaya Federation Public Prosecutor (1950) A.C. 458.*

⁷⁵ John Clarke MacDermott หรือ Baron MacDermott ดำรงตำแหน่งเป็น Lord Chief Justice of Northern Ireland ระหว่างปี ค.ศ. 1951 ถึง ค.ศ. 1971

ข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นได้ จำเลยสามารถกล่าวอ้างคำพิพากษาคดีอื่นเพื่อให้ตนพ้นผิดได้เสมอ ถือเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของจำเลย⁷⁶

นอกจากนี้ ในคดี *R. v. Hogan (1974)*⁷⁷ เคยตัดสินยืนยันว่า จำเลยเคยถูกฟ้องฐานทำร้ายร่างกายผู้เสียหายจนบาดเจ็บสาหัสและศาลในคดีนั้นได้พิพากษาลงโทษจำเลย ต่อมาผู้เสียหายถึงแก่ความตายอันเนื่องมาจากถูกจำเลยทำร้ายนั้น โจทก์จึงนำคดีมาฟ้องจำเลยฐานฆ่าคนตายเป็นอีกคดีหนึ่ง ดังนั้น จำเลยย่อมถูกกฎหมายปิดปากห้ามไม่ให้ปฏิเสธข้อเท็จจริงในคดีแรกที่ว่าจำเลยเป็นผู้ทำร้ายร่างกายผู้เสียหายจนได้รับบาดเจ็บสาหัส ด้วยเหตุนี้ คำพิพากษาในคดี *Sambasivam v. Malaya Federation Public Prosecutor (1950)* และคดี *R. v. Hogan (1974)* จึงเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่า ในอดีตศาลอังกฤษเคยยอมรับว่าหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี สามารถนำมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาได้

อย่างไรก็ตาม ศาลสภาขุนนาง (House of Lords) ในคดี *R. v. Humphrys (1977)*⁷⁸ วินิจฉัยและวางบรรทัดฐานไว้ว่า กฎหมายปิดปากโดยประเด็นในคดีไม่อาจนำมาปรับใช้ในคดีอาญาได้ (Issue Estoppel cannot lie in criminal proceeding) โดยในคดีนี้ จำเลยเคยถูกฟ้องเป็นคดีก่อนหน้าในความผิดฐานขับรถโดยไม่ได้ใบอนุญาตแต่ศาลในคดีก่อนยกฟ้องเพราะเห็นว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด ต่อมาโจทก์ฟ้องจำเลยว่าจำเลยเบิกความเท็จในการพิจารณาคดีแรก โดยโจทก์นำพยานหลักฐานมาแสดงว่าจำเลยขับรถโดยไม่ได้ใบอนุญาตจริง ภายหลังศาลพิพากษาลงโทษจำเลยฐานเบิกความเท็จ จำเลยอุทธรณ์ว่าโจทก์นำพยานหลักฐานเดียวกันกับในคดีก่อนมาแสดง ฉะนั้น โจทก์จะอ้างพยานหลักฐานดังกล่าวไม่ได้เพราะถูกปิดปากโดยประเด็นในคดี (Issue Estoppel) โดยผลของคำพิพากษาในคดีแรกแล้ว ท้ายที่สุดศาลสภาขุนนางชี้ขาดว่า หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีไม่อาจนำมาใช้ในคดีอาญาได้ โจทก์จึงไม่ต้องห้ามที่จะกล่าวอ้างข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่น

คำพิพากษาของศาลในคดี *R. v. Humphrys (1977)* กลับหลักบรรทัดฐานคำพิพากษาในคดี *R. v. Hogan (1974)* ดังนั้น จึงมีผลว่าตามหลักกฎหมายของประเทศอังกฤษ หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีไม่อาจนำมาปรับใช้ในคดีอาญาได้⁷⁹ ศาลในคดีอาญาจึงไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลในคดีอื่นไม่ว่าศาลในคดีอื่นจะเป็นศาลใดก็ตาม

⁷⁶ Uglow, *Evidence: Text and Materials*, p. 665.

⁷⁷ *R. v. Hogan (1974)* 2 All E. R. 142.

⁷⁸ *R. v. Humphrys (1977)* 2 All E. R. 497.

⁷⁹ Cross and Tapper, *Cross on Evidence*, p. 91.

ทั้งนี้ Lord Hailsham⁸⁰ ซึ่งเป็นผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีดังกล่าวได้อธิบายเหตุผลในการปฏิเสธหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีในคดีอาญาเอาไว้พอสรุปใจความได้ว่า⁸¹ หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีเป็นหลักกฎหมายที่ถูกพัฒนาขึ้นมาใช้โดยเฉพาะกับคดีแพ่ง เพราะในคดีแพ่งมีพื้นฐานแนวความคิดที่สำคัญว่าคดีที่ศาลมีคำพิพากษาตัดสินเอาไว้แล้วจะต้องเป็นที่ยุติระหว่างคู่ความในคดี แตกต่างจากในคดีอาญาโดยสิ้นเชิง เพราะคดีอาญาก็มีหลักกฎหมายที่ทำหน้าที่ลักษณะเดียวกันกับหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีเช่นกัน นั่นคือหลักกฎหมายปิดปากโดยเหตุแห่งการฟ้องคดี (Estoppel by Cause of Action) ที่ทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้จำเลยถูกดำเนินคดีอาญาซ้ำกันสองครั้งในข้อเท็จจริงเดียวกัน (Double Jeopardy) ดังนั้น ในคดีอาญาจึงมีมาตรการในลักษณะเดียวกันบังคับใช้อยู่แล้ว การที่ศาลในคดี *R. v. Hogan* (1974) นำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมาใช้ในคดีอาญาด้วยจึงเป็นเรื่องไม่ถูกต้องและไม่ควรถือเป็นบรรทัดฐาน (wrong and should not be followed)

นอกจากความเห็นของ Lord Hailsham ข้างต้นแล้ว ยังมีเหตุผลที่ยกขึ้นถกเถียงเกี่ยวกับการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอาญาเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอีก ดังที่พอจะรวบรวมได้ดังนี้⁸²

(1) มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีอาญาอาจทำให้การนำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมาใช้ก่อให้เกิดความได้เปรียบแก่จำเลยได้ กล่าวคือ หากจำเลยในคดีอาญาก่อนหน้าถูกฟ้องในข้อหาทำร้ายร่างกายและศาลพิพากษายกฟ้องเพราะยังมีข้อสงสัยตามสมควร ว่าจำเลยมีเจตนาหรือไม่ เช่นนี้ หากต่อมาภายหลังผู้เสียหายในคดีดังกล่าวถึงแก่ความตายจากการทำร้ายดังกล่าว การห้ามไม่ให้ยื่นการพิสูจน์เจตนาของจำเลยอีกครั้งในภายหลังที่ผู้เสียหายถึงแก่ความตายเพียงเพราะเหตุว่าโจทก์ถูกปิดปากจากคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าจึงเป็นเรื่องที่ไม่สมควรและไม่เป็นธรรมแก่ผู้เสียหายอย่างยิ่ง

(2) การปรับใช้หลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีอาจก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่จำเลยในบางกรณี ยกตัวอย่างเช่น ในคดีความผิดฐานฆ่าผู้อื่น ภาระการพิสูจน์ตกอยู่แก่ฝ่ายโจทก์ผู้ฟ้องคดีที่จะต้องพิสูจน์คดีดังกล่าว และคณะลูกขุนก็ต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงบนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่นำสืบเข้ามาในคดีนั้นเท่านั้น ซึ่งข้อเท็จจริงที่ลูกขุนฟังอาจแตกต่างจากคำพิพากษาคดีก่อนที่วินิจฉัยลงโทษจำเลยก็ได้ หากปล่อยให้โจทก์เอาชนะจำเลยด้วยการอ้างคำพิพากษาของศาลคดีก่อน ทั้งที่โจทก์ไม่ได้พิสูจน์ข้อเท็จจริงใด ๆ เลย ก็จะทำให้จำเลยตกอยู่ในฐานะที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมเช่นกัน เพราะจำเลยควรมีสืบทินาเสนอพยานหลักฐานต่อคณะลูกขุนได้

⁸⁰ Quintin McGarel Hogg หรือ Baron Hailsham of St Marylebone ดำรงตำแหน่งเป็น Leader of the House of Lords ระหว่างปี ค.ศ. 1960 ถึง ค.ศ. 1963

⁸¹ Uglow, *Evidence: Text and Materials*, p. 665.

⁸² *Ibid.*, p. 667-668.

(3) หลักกฎหมายปิดปากโดยเหตุแห่งการฟ้องคดี (หลักเรื่องฟ้องซ้ำ) โดยลำพังก็สามารถคุ้มครองจำเลยได้มากเพียงพอแล้ว ไม่มีความจำเป็นจะต้องนำเอาหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมาใช้ในคดีอาญาอีก

ข้อสรุปเรื่องการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศอังกฤษมีอยู่ว่า แม้ศาลในประเทศอังกฤษจะยอมรับแนวคิดการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้ก็ตาม แต่ก็เป็นที่ยอมรับฟังอย่างมีข้อยกเว้น กล่าวคือ ศาลในประเทศอังกฤษอาจปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยพิจารณาจากปัจจัยเรื่อง มาตรฐานการพิสูจน์ สถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า หลักพื้นฐานของการดำเนินคดี รวมถึงสิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาคดีโดยลูกขุน ปัจจัยเหล่านี้เป็นข้อคำนึงถึงในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศอังกฤษ อนึ่ง ในกรณีที่ศาลปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น หากเป็นศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาจะยังคงยอมรับคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานในคดีได้อยู่ แต่ในประเทศอังกฤษกลับมีมุมมองแตกต่างออกไปในประเด็นนี้ ดังจะกล่าวในหัวข้อถัดไป

5.1.2.4 การยอมรับคำพิพากษาเป็นพยานหลักฐานในประเทศอังกฤษ

เมื่อทราบแล้วว่าระบบกฎหมายในประเทศอังกฤษมีแนวโน้มที่จะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก ปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นข้อยกเว้น ลำดับต่อมาจะศึกษาว่า ในกรณีที่ศาลปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลในประเทศอังกฤษจะยอมรับคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานในสำนวนคดีประกอบกับพยานหลักฐานอื่น ๆ ของคู่ความได้หรือไม่

มุมมองของระบบกฎหมายในประเทศอังกฤษต่อการยอมรับคำพิพากษาเป็นพยานหลักฐานปรากฏอย่างชัดเจนในคดี *Hollington v. Hewthorn (1943)* ซึ่ง Lord Goddard กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า⁸³ คำวินิจฉัยของศาลมีลักษณะเป็นเพียงพยานความเห็นและเป็นพยานบอกเล่าในการพิจารณาคดีของอีกศาลหนึ่งเท่านั้น จึงนำมารับฟังในคดีหลังไม่ได้ นอกจากนี้ ในประเทศอังกฤษมีหลักเกณฑ์ทางพยานหลักฐานหลักหนึ่งที่ยึดถือกันอย่างเคร่งครัด คือ หลักพยานหลักฐานที่ดีที่สุด (The Best Evidence Rule) ดังนั้น เมื่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีหนึ่งถือเป็นพยานบอกเล่า จึงไม่ใช่พยานหลักฐานที่ดีที่สุดที่จะนำมาพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีได้ ศาลจึงปฏิเสธไม่รับฟัง เพราะถ้าหากยอมรับฟังพยานบอกเล่า ข้อเท็จจริงที่ได้รับอาจขาดตกบกพร่องได้ง่าย ทำให้ไม่ได้

⁸³ บัญญัติ สุชีวะ, "การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอื่น," : 31-32.

ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องแน่นอน นอกจากนี้ ศาลในประเทศอังกฤษใช้ระบบลูกขุนซึ่งเป็นประชาชนธรรมดาที่ไม่ใช่ชนกกฎหมาย เมื่อฟังข้อเท็จจริงจะให้คณะลูกขุนเป็นผู้ฟังพยานหลักฐานซึ่งคณะลูกขุนมักไม่ค่อยรู้ทันความคลาดเคลื่อนของพยานหลักฐาน ฉะนั้น ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีหนึ่ง ซึ่งเป็นพยานบอกเล่าจึงอาจก่อให้เกิดความหลงผิดโดยง่าย ศาลในประเทศอังกฤษจึงไม่ต้องการให้เข้าไปสู่ความรับรู้รับทราบของคณะลูกขุน จึงสรุปได้อย่างชัดเจนว่า ศาลในประเทศอังกฤษมีแนวโน้มไม่ยอมรับคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีหลัง

มุมมองโดยสรุปของประเทศอังกฤษต่อการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมีความคล้ายคลึงกับประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างมาก กล่าวคือ ศาลในประเทศอังกฤษมีแนวโน้มยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก โดยถือว่าเมื่อศาลมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้อย่างใดแล้ว คู่ความแห่งคดีย่อมไม่อาจโต้เถียงข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นได้อีก เพราะถูกปิดปากโดยคำพิพากษา อย่างไรก็ตาม ศาลในประเทศอังกฤษอาจอ้างเหตุแห่งการปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้เช่นกัน โดยปัจจัยที่ศาลใช้ในการปฏิเสธได้แก่ หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์แต่ละคดี เป็นต้น ทั้งนี้ มีข้อสังเกตที่สำคัญว่า ในกรณีที่ศาลปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น คำพิพากษาของศาลคดีอื่นย่อมตกอยู่ในสถานะพยานบอกเล่า ซึ่งตามหลักกฎหมายในประเทศอังกฤษค่อนข้างเคร่งครัดในการรับฟังพยานหลักฐานชนิดนี้ ดังนั้น การอ้างคำพิพากษาเป็นพยานหลักฐานในประเทศอังกฤษจึงทำได้ยากกว่าในประเทศสหรัฐอเมริกา

การศึกษาในหัวข้อที่ 5.1 เป็นการศึกษาถึงมุมมองของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ ที่มีต่อการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ซึ่งหากพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะพบว่าทั้งสองประเทศต่างให้คุณค่าในเชิงพยานหลักฐานแก่คำพิพากษาของศาลคดีอื่น กล่าวคือ โดยหลักแล้วศาลทั้งสองประเทศต่างยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่จะมีข้อยกเว้นบางประการดังที่กล่าวมาแล้วเท่านั้น อย่างไรก็ตาม มีข้อแตกต่างประการหนึ่งเกี่ยวกับการยอมรับคำพิพากษาของศาลเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดี เพราะในกรณีที่ศาลปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกายังอาจรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีประกอบด้วยพยานหลักฐานชั้นอื่น ๆ ได้ ในขณะที่ศาลในประเทศอังกฤษมองว่าคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้ามีสถานะทางพยานหลักฐานเป็นเพียงพยานบอกเล่า ซึ่งตามหลักพยานหลักฐานที่ดีที่สุดแล้วไม่ควรปล่อยให้มีการนำพยานหลักฐานประเภทนี้เข้าสู่สำนวนคดี เพราะอาจสร้างความสับสนให้แก่คณะลูกขุนได้ ทั้งนี้ เมื่อทราบเกี่ยวกับมุมมองของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาแล้ว ลำดับต่อไปในหัวข้อ

5.2 จะนำศึกษาถึงมุมมองของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน ว่ามีมุมมองอย่างไรต่อการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น

5.2 การไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเว้นแต่มีกฎหมายกำหนดไว้

การไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเว้นแต่มีกฎหมายกำหนดไว้ หมายถึง กรณีที่โดยหลักแล้วศาลจะไม่สนใจและปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น แม้จะเป็นข้อเท็จจริงเดียวกันก็ตาม เว้นแต่กรณีที่มีกฎหมายกำหนดเอาไว้ โดยชัดแจ้งให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเท่านั้น ซึ่งประเทศที่มีมุมมองลักษณะนี้มักเป็นประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน เช่น ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี แต่กระนั้นก็ตาม ทั้งสองประเทศดังกล่าวยังคงมีความแตกต่างกันในรายละเอียดเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นอยู่พอสมควร ดังจะกล่าวโดยละเอียดถึงประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีต่อไปนี้

5.2.1 ประเทศฝรั่งเศส

หากกล่าวถึงประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายซีวิลลอว์และระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนแล้ว ประเทศฝรั่งเศสถือเป็นหนึ่งในประเทศต้นแบบที่มีอิทธิพลต่อแนวทางการพัฒนากฎหมายในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงหลักการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศฝรั่งเศสแล้วพบว่า โดยหลักระบบกฎหมายฝรั่งเศสไม่ยอมให้มีการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่ในกรณีที่มีเหตุผลสมควรโดยแท้ จึงจะยอมให้มีการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ ซึ่งมุมมองเช่นนี้นับเป็นเอกลักษณ์ของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนที่มักไม่ให้คุณค่าในเชิงพยานหลักฐานต่อข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น

เพื่อประโยชน์ในการศึกษามุมมองของประเทศฝรั่งเศสที่มีต่อหลักการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ในหัวข้อนี้จะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 5.2.1.1 ระบบพยานหลักฐานของประเทศฝรั่งเศส 5.2.1.2 การปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศฝรั่งเศส และ 5.2.1.3 ข้อยกเว้นเพื่อยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศฝรั่งเศส ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

5.2.1.1 ระบบพยานหลักฐานของประเทศฝรั่งเศส

ประเทศฝรั่งเศสถือเป็นประเทศที่มีพัฒนาการของระบบกฎหมายมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับระบบกฎหมายพยานหลักฐาน ประเทศฝรั่งเศสได้ชื่อว่าเป็นหนึ่งในประเทศ

ต้นแบบของระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนที่หลายประเทศทั่วโลกให้ความสนใจและยึดเอาเป็นแบบอย่างในการพัฒนากฎหมาย ทั้งนี้ จากการศึกษากฎหมายพยานหลักฐานของประเทศฝรั่งเศสพบว่า ผู้พิพากษาในประเทศฝรั่งเศสไม่ว่าจะเป็นผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีแพ่งหรือคดีอาญา ต่างมีอำนาจในการดำเนินกระบวนการพิจารณาตั้งแต่ขั้นเตรียมคดีจนถึงขั้นพิจารณาพิพากษาคดีอย่างกว้างขวาง อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญประการหนึ่งของระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

การแก้ไขปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี ค.ศ.1971 ส่งผลประการสำคัญให้กฎหมายพยานหลักฐานคดีแพ่งในประเทศฝรั่งเศสมีลักษณะของระบบไต่สวนอย่างเต็มรูปแบบ เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งฉบับใหม่ให้อำนาจแก่ผู้พิพากษามากมายหลายประการ⁸⁴ เช่น อำนาจในการสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติมจากที่คู่ความนำเสนอ อำนาจในการสั่งดสืบพยานหลักฐานเมื่อเห็นว่าได้ข้อเท็จจริงที่เพียงพอแก่การวินิจฉัยคดีแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจของผู้พิพากษาในการใช้ดุลพินิจพิจารณาขอบเขตของการสืบพยานให้เป็นไปโดยเหมาะสม ซึ่งกระบวนการนี้จะให้ผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่เตรียมความพร้อมของคดีรวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับพยานเอกสารทั้งหมดก่อนส่งคดีเข้าสู่การพิจารณาพิพากษาของศาลตามระบบต่อไป นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศฝรั่งเศส มาตรา 10 ยังกำหนดให้ผู้พิพากษามีอำนาจสั่งมาตรการแสวงหาข้อเท็จจริงที่ชอบด้วยกฎหมายได้อีกด้วย เพื่อให้การค้นหาความจริงในคดีเป็นไปโดยสมบูรณ์มากที่สุด มาตรการที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่ากฎหมายพยานหลักฐานคดีแพ่งในประเทศฝรั่งเศสเป็นระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน

ในส่วนของระบบพยานหลักฐานในคดีอาญา ประเทศฝรั่งเศสมีพัฒนาการของกฎหมายพยานหลักฐานคดีอาญาที่เกิดขึ้นพร้อมกับการใช้อำนาจรัฐที่เด็ดขาด ผู้ไต่สวนความผิดในอดีตมีอำนาจเต็มที่ในการค้นหาความจริง โดยอาจกระทำต่อเนื้อตัวร่างกายของผู้ถูกไต่สวนด้วยการทรมานให้ผู้ถูกไต่สวนรับสารภาพได้ แม้วิธีการดังกล่าวจะละเมิดต่อสิทธิมนุษยชนอย่างชัดเจนแต่กลับเป็นที่นิยมในยุคโรมันช่วงที่เป็นจักรวรรดิ และศาลศาสนจักรในศตวรรษที่ 13 รวมถึงในช่วงที่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีความเจริญรุ่งเรืองทั่วยุโรปในยุคกลาง⁸⁵ ต่อมา เมื่อระบบการทรมานผู้ถูกไต่สวนเสื่อมความนิยมลง ประกอบกับแนวความคิดค้นหาความจริงผ่านพยานหลักฐานเริ่มกลายเป็นแนวคิดกระแสหลัก ระบบการไต่สวนด้วยการทรมานก็คลี่คลายไปในทางค้นหาความจริงโดยมีการนำ

⁸⁴ ธนกฤต วรรณชชากุล, "มาตรการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีแพ่ง: มองเทศแล้วย้อนมามองไทย," วารสารศาลยุติธรรมปริทัศน์: 1.

⁸⁵ ปกป้อง ศรีสนิท, "ระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในวิธีพิจารณาความอาญา," 72 ปี ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ญ นคร ยืนหยัดบนหลักนิติธรรม (2552): 137.

สืบพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความจริงแทน⁸⁶ หนึ่ง เป็นที่ทราบกันดีว่าวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศฝรั่งเศส มีสาระสำคัญของระบบไต่สวนอยู่อย่างครบถ้วน เพราะเป็นระบบที่ไม่มี การแยก “การสอบสวนฟ้องร้อง” ออกจาก “การพิจารณาพิพากษาคดี” กล่าวคือ การดำเนินคดีอาญาในระบบไต่สวนที่ผู้ไต่สวน (ศาลหรือผู้พิพากษา) มีหน้าที่รับผิดชอบตรวจสอบความจริงแต่เพียงองค์กรเดียว ทำหน้าที่ในการแสวงหาพยานหลักฐาน ซักถามพยานและชำระความด้วยตนเองตลอด หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นทั้งผู้ฟ้องและผู้ตัดสินคดีในคนเดียว ผู้ถูกไต่สวนแทบไม่มีสิทธิใด ๆ เพราะสภาพของผู้ถูกไต่สวนเป็นเพียง “วัตถุแห่งคดี” หรือเป็น “กรรมในคดี”⁸⁷ ลักษณะในการดำเนินคดีจึงไม่มีโจทก์และจำเลย หากแต่มีเพียงผู้ไต่สวนเท่านั้น

ภายหลังเหตุการณ์ปฏิวัติฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1789 ประเทศฝรั่งเศสมีแนวคิดในการปรับปรุงระบบการดำเนินคดีอาญาของตนเพื่อให้การดำเนินคดีอาญาไม่ขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนและเพื่อให้สามารถอำนวยธรรมได้อย่างเต็มที่ โดยในการปรับปรุงระบบการดำเนินคดีอาญาคั้งนี้ มีการแยกภารกิจในการตรวจสอบความจริงออกเป็นสองขั้นตอน กล่าวคือ มีการตรวจสอบความจริงในชั้นเจ้าพนักงานชั้นหนึ่ง และให้การตรวจสอบความจริงในชั้นเจ้าพนักงานอยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรที่เรียกว่า “อัยการ” และเมื่อมีการตรวจสอบความจริงในชั้นเจ้าพนักงานแล้ว หากปรากฏว่าผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำความผิดจริง พนักงานอัยการก็จะยื่นฟ้องเพื่อให้ศาลตรวจสอบความจริงต่อไปอีกชั้นหนึ่ง จะเห็นได้ว่าภารกิจของศาลภายหลังการปรับปรุงการดำเนินคดีอาญาในครั้งนี้ลดเหลือเพียงการพิจารณาพิพากษาคดีเท่านั้น และเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนจึงมีการยกฐานะความเป็นกรรมในคดีของผู้ถูกกล่าวหาขึ้นเป็น “ประธานในคดี” ให้มีสิทธิต่าง ๆ ในอันที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ พร้อมทั้งห้ามการกระทำใด ๆ ที่เป็นการกระทบต่อเสรีภาพในการตัดสินใจของผู้ถูกกล่าวหา⁸⁸

นอกจากนี้ ประเทศฝรั่งเศสยังนำเอาระบบลูกขุนซึ่งเป็นแนวคิดของระบบกฎหมายแองโกล-แซกซอน มาปรับใช้ด้วย เนื่องจากภายหลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบสาธารณรัฐเมื่อปี ค.ศ. 1789⁸⁹ คณะปฏิวัติซึ่งต้องการลดทอนอำนาจของผู้พิพากษาฝรั่งเศสในขณะนั้นได้นำระบบลูกขุนของอังกฤษมาใช้ในระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสในชั้นพิจารณาพิพากษาคดี โดยจัดตั้งศาลลูกขุนซึ่งเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาสำหรับความผิดร้ายแรงที่เรียกว่า “ความผิดอุกฤษฏ์โทษ” และ “ความผิด

⁸⁶ เข็มชัย ชุตินวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 2.

⁸⁷ Morris Ploscowe, "Development of Inquisitorial and Accusatorial Elements in French Procedure," Journal of Criminal Law and Criminology, 23 (September 1932): 373.

⁸⁸ คณิต ณ นคร, "บทบาทของศาลในคดีอาญา," วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิต 1, มีนาคม-มิถุนายน (2544): 52.

⁸⁹ Ploscowe, "Development of Inquisitorial and Accusatorial Elements in French Procedure," Journal of Criminal Law and Criminology: 382.

มัชฌิมโทซ” บางฐานความผิดที่มีโทษร้ายแรง⁹⁰ จะเห็นได้ว่าการแก้ไขข้อบกพร่องของระบบไต่สวนที่ใช้ในประเทศฝรั่งเศสในครั้งนี้ได้รับอิทธิพลจากวิธีการของระบบกล่าวหาอยู่เช่นกัน⁹¹

หลักการค้นหาความจริงในคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสในปัจจุบันนี้ ทั้งในชั้นเจ้าพนักงานและในชั้นศาลเป็นไปตามหลักที่เรียกว่า “หลักการตรวจสอบ” (Examination Principle) โดยถือว่าองค์กรของรัฐอันได้แก่ ศาล พนักงานอัยการ และตำรวจ มีหน้าที่ต้องร่วมกันค้นหาความจริงว่ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้นหรือไม่และใครเป็นผู้กระทำความผิดตลอดจนทำคำชี้ขาดในเนื้อหาของคดีด้วย⁹² จึงต้องถือว่าลักษณะของการดำเนินคดีไม่ใช่การพิพาทกันในศาล แต่เป็นนิติสัมพันธ์สองฝ่ายคือ รัฐ (ศาล พนักงานอัยการ และตำรวจ) กับผู้ถูกกล่าวหา ส่วนบทบาทของศาลในการดำเนินคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศสนั้นถือว่าสำคัญมาก เพราะศาลจะมีลักษณะที่ไม่วางเฉย แต่จะทำหน้าที่ในการตรวจสอบข้อเท็จจริงร่วมกับเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุด⁹³ ดังนั้น การดำเนินคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศสจึงให้อิสระแก่ผู้พิพากษาอย่างมากในการรับฟังพยานหลักฐาน ศาลมีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือดลสืบพยานได้เต็มที่ เพื่อประโยชน์แห่งการค้นหาความจริง โดยไม่ต้องฟังพยานผู้เชี่ยวชาญของคู่ความในการนำสืบพยานหลักฐานให้ประจักษ์ต่อศาล⁹⁴ ดังนั้น การนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลในประเทศฝรั่งเศสจึงมีกฎเกณฑ์ในการรับฟังพยานหลักฐานน้อย กฎเกณฑ์จะมีลักษณะที่ไม่เคร่งครัดมากนักโดยเฉพาะอย่างยิ่งจะไม่มีบทตัดพยานที่เด็ดขาด แต่จะเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกชนิดต่อศาลได้เพื่อให้ศาลได้ใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวางและยืดหยุ่น⁹⁵ ลักษณะดังกล่าวนี้จะตรงข้ามกับระบบการค้นหาความจริงที่ใช้อยู่ในกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์

เมื่อพิจารณากฎหมายพยานหลักฐานในประเทศฝรั่งเศสในภาพกว้างจะพบว่าประเทศฝรั่งเศสยึดเอาระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนเป็นหลักสำคัญในการดำเนินคดีแพ่งและคดีอาญา โดยในคดีอาญา ประเทศฝรั่งเศสใช้หลักการดำเนินคดีโดยรัฐ ซึ่งถือว่ารัฐเป็นผู้เสียหายจากการกระทำความผิดอาญา เจ้าหน้าที่ของรัฐรวมถึงศาลมีหน้าที่สำคัญในการร่วมกันค้นหาความจริงเพื่อนำมาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดี ส่วนในชั้นพิจารณาคดีนั้นมีลักษณะการพิจารณาคดีตามระบบไต่สวนที่ศาลมีบทบาทสำคัญในการไต่สวนค้นหาข้อเท็จจริงในคดี ดังนั้น จึงไม่มีหลักเกณฑ์ในการรับฟังพยานหลักฐานที่เคร่งครัด หรืออาจเรียกได้ว่าแทบจะไม่มีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐาน

⁹⁰ Ibid., 386.

⁹¹ ปกป้อง ศรีสนิท, "ระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในวิธีพิจารณาความอาญา," : 136-138.

⁹² คณิต ฒ นคร, "วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายและทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน," : 6.

⁹³ Ploscowe, "Development of Inquisitorial and Accusatorial Elements in French Procedure," *Journal of Criminal Law and Criminology*: 373.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Jacqueline Hodgson, *French Criminal Justice* (United States: Hart Publishing, 2005), p.

เลย ศาลสามารถใช้ดุลพินิจสืบพยานเพิ่มเติมหรือดสอบพยานก็สามารถทำได้เต็มที่ เพราะต้องการให้อิสระแก่ศาลในการใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวางเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงให้ใกล้เคียงกับความจริงมากที่สุดนั่นเอง ทั้งนี้ เมื่อทราบถึงกฎหมายพยานหลักฐานในประเทศฝรั่งเศสแล้ว ในประเด็นต่อไปจะศึกษาถึงแนวคิดในการยอมรับข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นของประเทศฝรั่งเศสว่ามีมุมมองอย่างไรบ้าง

5.2.1.2 การปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศฝรั่งเศส

มุมมองของระบบกฎหมายประเทศฝรั่งเศสต่อประเด็นเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นค่อนข้างแตกต่างจากในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ กล่าวคือ ในประเทศฝรั่งเศสไม่ปรากฏหลักกฎหมายทั่วไปที่บังคับใช้กันดังเช่นหลัก Collateral Estoppel ในประเทศสหรัฐอเมริกา หรือหลัก Issue Estoppel ในประเทศอังกฤษ เป็นเหตุให้โดยหลักแล้ว ศาลในประเทศฝรั่งเศสสามารถวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้โดยอิสระ ไม่จำเป็นต้องผูกพันตนกับข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าแต่อย่างใด ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสปรากฏหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผลผูกพันของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าอยู่เช่นกัน แต่เป็นผลผูกพันในลักษณะที่ห้ามไม่ให้คู่ความเดิมนำคดีเดิมมารื้อร่องฟ้องกันอีก หรือที่เรียกว่าหลักฟ้องซ้ำเท่านั้น เพื่อให้ระบบกฎหมายเกิดความมั่นคงและคู่ความสามารถอ้างอิงคำพิพากษาเป็นฐานรับรองสิทธิหน้าที่และฐานแห่งการบังคับคดีตามสิทธิหน้าที่ของตนเองได้⁹⁶ อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏว่าในระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสมีหลักเกณฑ์ทั่วไปใด ๆ ที่กำหนดให้ศาลในคดีหนึ่งต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในลักษณะเดียวกันกับหลัก Issue Preclusion ในประเทศสหรัฐอเมริกา หรือหลัก Issue Estoppel ในประเทศอังกฤษ ดังนั้น จึงต้องสรุปในเบื้องต้นว่า โดยหลักแล้วระบบกฎหมายในประเทศฝรั่งเศสจะปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น แต่กระนั้นก็ตาม ทุกหลักเกณฑ์ย่อมต้องมีข้อยกเว้น ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ในระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสจะมีข้อยกเว้นที่ให้ศาลในคดีหนึ่งต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเช่นกัน ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไปนี้

⁹⁶ Jacob van de Velden, *The Effect in the European Community of Judgment in Civil and Commercial Matters: Recognition, Res Judicata and Abuse of Process* (Research Project: British Institute of International and Comparative Law, 2006), p. 27.

5.2.1.3 ข้อยกเว้นเพื่อยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศฝรั่งเศส

แม้ระบบกฎหมายฝรั่งเศสมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลักก็ตาม แต่ในบางกรณีเช่น คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ซึ่งเป็นคดีที่มีข้อเท็จจริงเดียวกันโดยแท้ ศาลในประเทศฝรั่งเศสก็ยอมรับให้มีการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาได้เช่นกัน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้ผลของคำพิพากษามีความขัดแย้งกัน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

แนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศสนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศฝรั่งเศสบัญญัติเอาไว้ในมาตรา 3 วรรคหนึ่ง⁹⁷ และมาตรา 4 วรรคหนึ่ง⁹⁸ ว่า ให้ฟ้องคดีอาญาสินไหม (คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา) พร้อมกับการฟ้องคดีอาญาต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาได้ ดังนั้น ผู้เสียหายจึงมีสิทธิที่จะเลือกฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาต่อศาลแพ่งหรือศาลอาญาก็ได้ ในกรณีที่ผู้เสียหายนำคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาไปฟ้องต่อศาลอาญา จะทำให้การพิจารณาคดีเป็นไปโดยรวดเร็วกว่าการฟ้องต่อศาลแพ่ง และผลของการฟ้องคดีแพ่งดังกล่าวต่อศาลอาญาจะเป็นผลบังคับให้พนักงานอัยการต้องฟ้องคดีอาญา ซึ่งโดยหลักแล้วเหตุที่พนักงานอัยการจะปฏิเสธไม่ฟ้องคดีนั้นมียุทธวิธีอย่างจำกัดมาก แต่ถ้าผู้เสียหายฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาต่อศาลแพ่งก็จะมีฐานะเป็นโจทก์เช่นเดียวกับในคดีแพ่งทั่วไป คือต้องดำเนินคดีไปตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งผู้เสียหายสามารถดำเนินคดีได้โดยอิสระ พนักงานอัยการจะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย⁹⁹ อย่างไรก็ตาม แม้ผู้เสียหายจะยื่นฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาต่อศาลแพ่งแล้ว ก็หาได้ตัดสิทธิพนักงานอัยการที่จะยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาลอาญา ซึ่งในกรณีที่ผู้เสียหายยื่นฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาต่อศาลแพ่งและในขณะเดียวกันพนักงานอัยการก็ยื่นฟ้องคดีอาญาต่อศาลอาญานี้ อาจทำให้เกิดปัญหาได้ว่าศาลทั้งสอง คือ ศาลอาญาและศาลแพ่ง อาจฟังข้อเท็จจริงแตกต่างกัน อันสืบเนื่องมาจากความแตกต่างของกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งและอาญา อีกทั้งสำนวนคดีแพ่งและคดีอาญาอาจมีพยานหลักฐานที่แตกต่างกันได้ และหากท้ายที่สุดศาลทั้งสองศาลฟังข้อเท็จจริงในเรื่องเดียวกันแตกต่างกัน ความเสียหายย่อมเกิดขึ้นต่อภาพลักษณ์และ

⁹⁷ Article 3 “The civil action may be exercised at the same time as the public prosecution and before the same court.”

⁹⁸ Article 4 “The civil action may also be exercised separately from the public prosecution.”

⁹⁹ อีร์ฟันด์ รัสมิทัต, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส ฉบับปี ค.ศ. 1958 (กรุงเทพมหานคร: 2505), หน้า 38-41.

ความน่าเชื่อถือของศาลเอง จึงจำเป็นที่ศาลใดศาลหนึ่งในสองศาลจะต้องมีอำนาจชี้ขาดข้อเท็จจริง และมีผลให้อีกศาลหนึ่งต้องถือตาม

เพื่อป้องกันปัญหาการรับฟังข้อเท็จจริงขัดกันของศาลแพ่งและศาลอาญา ศาลฎีกาของประเทศฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1855¹⁰⁰ จึงสร้างบรรทัดฐานขึ้นมาว่า ศาลในคดีแพ่งต้องยึดถือข้อเท็จจริงที่ศาลอาญาได้วินิจฉัยเอาไว้แล้ว (*L'autorite de la chose jugée au criminel sur le civil*)¹⁰¹ โดยมีเจตนาปรารถนาต้องการให้ศาลชั้นต้นสองศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้เหมือนกัน เนื่องจากนักนิติศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศสเห็นว่า การที่คำพิพากษาคดีส่วนอาญาและคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งมีเนื้อหาที่ขัดแย้งหรือตรงกันข้ามกันเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้น ทั้งนี้ แม้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาจะไม่ได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน แต่ทั้งศาลและนักนิติศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศสก็เห็นพ้องต้องกันว่าถือเป็นหลักทั่วไปที่ใช้บังคับได้

นอกจากนี้ เพื่อเป็นการสนับสนุนหลักที่ว่า “ศาลในคดีแพ่งจำต้องยึดถือข้อเท็จจริงที่ศาลในคดีอาญาได้วินิจฉัยเอาไว้แล้ว” ประมวลการสอบสวนคดีอาญา (*Code d'Instruction criminelle*) มาตรา 3 วรรคสอง จึงบัญญัติรับรองไว้ว่า “เมื่อเจ้าทุกข์เป็นโจทก์ฟ้องความรับผิดชอบแพ่งต่อศาลแล้ว ศาลจะหยุดการพิจารณารอการชี้ขาดของคดีอาญาซึ่งได้ฟ้องขึ้นก่อนแล้วหรือกำลังฟ้องขึ้นในระหว่างคดีแพ่งนั้น”¹⁰² อีกทั้งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 4 วรรคสอง ก็ยังบัญญัติเอาไว้ด้วยว่า “ถ้ามีการฟ้องคดีอาญาแล้ว แต่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุด การดำเนินคดีแพ่งอาจถูกระงับการดำเนินคดีเอาไว้จนกว่าศาลคดีอาญาจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด”¹⁰³ แสดงให้เห็นว่าในประเทศฝรั่งเศสมีแนวคิดที่ว่าคดีอาญาเป็นคดีที่มีความสำคัญมากกว่าคดีแพ่ง เป็นเหตุให้ศาลคดีแพ่งจำต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา ทั้งนี้ สำหรับเหตุผลที่นักนิติศาสตร์ชาวฝรั่งเศสใช้อธิบายว่า เหตุใดศาลในคดีแพ่งจำต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญา อาจแบ่งได้ออกเป็นเหตุผลทางนิตินัยและเหตุผลทางพฤตินัย ดังต่อไปนี้¹⁰⁴

(ก) เหตุผลทางนิตินัย มองว่า การพิจารณาพิพากษาคดีอาญา ศาลทำหน้าที่ดังกล่าวในฐานะตัวแทนประชาชนและทำเพื่อผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม ในขณะที่การพิจารณาพิพากษา

¹⁰⁰ Cass. Civ., 7 mars 1855, affaire Quertier, D., 1855.I.81, อ้างถึงใน ปกป้อง ศรีสนิท, “ศาลที่พิจารณาคดีแพ่งจำต้องถือตามคำพิพากษาคดีอาญาเพียงใด,” *วารสารนิติศาสตร์*: 374.

¹⁰¹ จีต เศรษฐบุตร, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด*, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), หน้า 27-28.

¹⁰² ไพจิตร สวัสดิ์สาร, *ระบบกฎหมายไทยและต่างประเทศ* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2528), หน้า 761.

¹⁰³ Article. 3 “However, the judgment in any action exercised before the civil court is suspended until a final decision is made on the merits of the public prosecution where such a prosecution has been initiated”

¹⁰⁴ จีต เศรษฐบุตร, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด*, หน้า 11.

คดีแพ่ง ศาลที่พิจารณาคดีแพ่งมุ่งพิพากษาอรรถคดีอยู่บนพื้นฐานของประโยชน์ของเอกชนที่เป็นคู่ความสำคัญ ด้วยเหตุนี้ คดีอาญาที่ดำเนินคดีโดยพนักงานอัยการของรัฐเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวมย่อมมีความสำคัญและสมควรให้ข้อเท็จจริงที่เกิดจากการดำเนินคดีอาญามีลักษณะที่ยุติ ไม่ควรปล่อยให้มิบุคคลใด ๆ แม้จะเป็นจำเลยหรือผู้เสียหายมาดำเนินคดีแพ่งเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงโต้แย้งคำวินิจฉัยที่ศาลในคดีอาญาได้พิพากษาเอาไว้แล้ว

(ข) เหตุผลทางพฤตินัย มองว่า ในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดีนั้น ศาลที่พิจารณาคดีอาญามีความรอบคอบ ระมัดระวัง และเอาใจใส่ในรายละเอียดของข้อเท็จจริงมากกว่าศาลที่พิจารณาคดีแพ่ง ด้วยเหตุที่การดำเนินคดีอาญามีลักษณะกระทบต่อทุกภาคส่วนของสังคม รวมถึงมีผลกระทบโดยตรงต่อชื่อเสียง เกียรติยศ และสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ดังนั้นศาลในคดีอาญาย่อมวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้น่าเชื่อถือ และมีโอกาสผิดพลาดน้อยกว่าศาลในคดีแพ่ง หากความน่าเชื่อถือของศาลที่พิจารณาคดีอาญาถูกตั้งข้อสงสัย ย่อมอาจกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยรวมอย่างแน่นอน

นอกจากเหตุผลตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีเหตุผลอื่นที่สนับสนุนให้เห็นว่าข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญามีความน่าเชื่อถือและใกล้เคียงกับความถูกต้องมากกว่าข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีแพ่ง กล่าวคือ ศาลอาญาในประเทศฝรั่งเศสจะใช้ระบบการดำเนินคดีแบบไต่สวน ซึ่งศาลจะมีบทบาทอย่างสูงในการค้นหาความจริง จึงทำให้ข้อเท็จจริงที่ได้มามีความน่าเชื่อถืออย่างมาก ด้วยเหตุนี้ ศาลคดีแพ่งจึงจำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า การที่ศาลในคดีแพ่งจำต้องรอการพิจารณาพิพากษาคดีเอาไว้จนกว่าศาลในคดีอาญาจะมีคำวินิจฉัยถึงที่สุด อาจทำให้เกิดความล่าช้าในการเยียวยาทางแพ่งขึ้นได้ในประเด็นนี้เห็นว่า แม้ศาลที่พิจารณาคดีแพ่งจะต้องรอคดีไต่จนกว่าคดีอาญาจะถึงที่สุดก็หาได้มีผลกระทบกระเทือนต่อคู่ความในคดีแพ่งเท่าใดนัก ด้วยสาเหตุที่ การดำเนินคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศสมีความต่อเนื่องและรวดเร็ว อีกทั้งระบบการอุทธรณ์คำพิพากษาในคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสยังเอื้อต่อการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วด้วย เพราะคู่ความสามารถอุทธรณ์ปัญหาข้อเท็จจริงได้เพียงศาลเดียวคือการอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ โดยไม่อาจยกปัญหาข้อเท็จจริงขึ้นในชั้นฎีกาได้อีก การดำเนินคดีอาญาจึงสามารถยุติได้ภายในระยะเวลาอันสั้น¹⁰⁵

กล่าวโดยสรุปแม้โดยหลักแล้วศาลในประเทศฝรั่งเศสไม่ต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น แต่ยังคงมีข้อยกเว้นอยู่กรณีหนึ่งที่ศาลในคดีแพ่งจำต้องถือ

¹⁰⁵ โกเมน ภัทรภริมย์, "การฟ้องคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศส," *อัยการนิเทศ* 27, กุมภาพันธ์ (2531): 182-183.

ข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลในคดีอาญา ได้แก่ กรณีที่เป็นคดีอาญาสินไหม (คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา) ซึ่งศาลฎีกาของประเทศฝรั่งเศสเคยวางหลักสำคัญไว้ว่า “ศาลในคดีแพ่งต้องยึดถือข้อเท็จจริงที่ศาลในคดีอาญาได้วินิจฉัยเอาไว้แล้ว” เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกรณีที่ศาลแพ่งกับศาลอาญาวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันให้มีผลแตกต่างกันอันเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้น โดยหลักดังกล่าวนี้ถึงแม้จะไม่มีการบัญญัติเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน แต่ทั้งศาลและนักนิติศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศสต่างยอมรับกันว่าหลักนี้มีผลใช้บังคับเป็นหลักกฎหมายทั่วไปได้ เพราะการดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องของประโยชน์ส่วนรวม แต่การดำเนินคดีแพ่งเป็นเรื่องของเอกชน อีกทั้งศาลอาญาในประเทศฝรั่งเศสมีบทบาทสำคัญมากในการค้นหาความจริงในคดีทำให้น่าเชื่อว่าข้อเท็จจริงที่ได้จากคำพิพากษาศาลคดีอาญามีความถูกต้องและน่าเชื่อถือมากกว่าในคดีแพ่ง ยังผลให้ศาลในคดีแพ่งต้องถือตามด้วย

จากการศึกษาเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในระบบกฎหมายฝรั่งเศสพบว่า ระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสมีแนวโน้มในการปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น อีกทั้งในระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสก็ไม่มีแนวคิดในลักษณะเดียวกันกับหลัก Collateral Estoppel หรือหลัก Issue Estoppel ในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษตามลำดับ ทำให้โดยหลักแล้วศาลในประเทศฝรั่งเศสไม่ต้องผูกพันตนกับการวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น แต่กระนั้นก็ตาม หลักดังกล่าวยังมีข้อยกเว้นอยู่ในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ซึ่งระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสยินยอมให้มีการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีส่วนอาญาได้ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดคดีวินิจฉัยข้อเท็จจริงออกมาแตกต่างกัน

เมื่อทราบมุมมองของประเทศฝรั่งเศสแล้ว ลำดับต่อไปจะศึกษาระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนี ซึ่งเป็นประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนเหมือนประเทศฝรั่งเศส ว่ามีมุมมองอย่างไรต่อการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น

5.2.2 ประเทศเยอรมนี

นอกจากประเทศฝรั่งเศสแล้ว ประเทศเยอรมนีก็นับเป็นประเทศต้นแบบของระบบกฎหมายซีวิลลอว์อีกประเทศหนึ่งที่มีอิทธิพลด้านความคิดทางกฎหมายต่อประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก จากการศึกษาพบว่า ประเทศเยอรมนีซึ่งใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาไต่สวน มีมุมมองสอดคล้องต้องกันกับประเทศฝรั่งเศสในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น กล่าวคือ โดยหลักแล้วระบบกฎหมายจะให้ดุลพินิจอิสระแก่ผู้พิพากษาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีโดยไม่จำเป็นต้องผูกพันตามผลการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลคดีอื่น อย่างไรก็ตาม มีข้อยกเว้นที่ศาลจะต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นปรากฏอยู่ในระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีเช่นกัน ดังจะได้อธิบายโดยละเอียดต่อไป ทั้งนี้ ในการนำเสนอจะแบ่งหัวข้อ

การศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 5.2.2.1 ระบบพยานหลักฐานของประเทศเยอรมนี 5.2.2.2 การปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศเยอรมนี และ 5.2.2.3 ข้อยกเว้นเพื่อยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศเยอรมนี เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจภาพรวมของการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นในประเทศเยอรมนี

5.2.2.1 ระบบพยานหลักฐานของประเทศเยอรมนี

แนวคิดทางกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศเยอรมนีค่อนข้างแตกต่างออกไปจากแนวคิดของประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปอื่น ๆ กล่าวคือ กฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศเยอรมนีมีลักษณะเป็นระบบกล่าวหา ที่ให้คู่ความมีบทบาทสำคัญในการแสวงหาข้อเท็จจริงเข้าสู่สำนวนคดี โดยในคดีแพ่งใช้หลักความตกลง หรือหลักการเจรจา (Negotiation Principle) เป็นหลักในการดำเนินคดี ส่วนในคดีอาญาและคดีปกครองใช้หลักการพิสูจน์ความจริง หรือหลักการตรวจสอบ (Examination Principle) เป็นหลักในการดำเนินคดี ดังจะกล่าวต่อไปนี้

กระบวนการพิจารณาคดีแพ่งในประเทศเยอรมนีไม่มีการแบ่งแยกออกเป็นขั้นก่อนพิจารณา (Pre-Trial) และขั้นพิจารณา (Trial) เหมือนในระบบกฎหมายแองโกล-แซกซอน ดังนั้น ศาลจะไม่มี การคัดเลือกพยานหลักฐานที่จำเป็นต่อการพิจารณาก่อนวันนัด แต่จะเปิดโอกาสให้มีการสืบพยานหลักฐานทุกชั้นที่อาจพิสูจน์ข้อเท็จจริงเข้ามาในคดีได้ โดยศาลจะเป็นผู้ประเมินพยานหลักฐานเองทั้งหมดในวันสืบพยาน ทั้งนี้ กระบวนการพิจารณาจะเริ่มต้นจากการที่โจทก์นำคดีมาฟ้องร้องต่อศาล ในขั้นตอนนี้ศาลจะเป็นผู้ตรวจสอบสำนวนและเอกสารประกอบสำนวนตามคำฟ้องของโจทก์ทั้งหมด เพื่อให้ทราบถึงประเด็นแห่งคดีและจำนวนพยานหลักฐานที่คู่ความประสงค์อ้าง แล้วศาลจะแจ้งวันนัดให้คู่ความทราบ ในขั้นตอนนี้ศาลจะเป็นผู้พิจารณาว่าจะหมายเรียกพยานบุคคลปากใดมาสืบเมื่อใด หากศาลเห็นว่าพยานบุคคลปากใดสมควรมาศาลในกำหนดนัดใดก็สามารถหมายเรียกพยานปากนั้นมาเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดีได้¹⁰⁶

เมื่อถึงวันนัดพิจารณาคดีแพ่ง ศาลอาจทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทระหว่างคู่ความเพื่อให้คดียุติได้ด้วยความตกลงของคู่ความ แต่หากคดีไม่อาจตกลงกันได้และต้องมีการสืบพยาน ศาลก็จะทำหน้าที่เป็นผู้ถามความจากพยานบุคคลเอง หนายความที่คู่ความแต่งตั้งขึ้นมาไม่อาจถามความได้ แต่หนายความอาจสังเกตและเสนอแนะเกี่ยวกับถ้อยคำที่ศาลสรุปและบันทึกเอาไว้ได้ ทั้งนี้ มีข้อสังเกตที่สำคัญว่า ในการสืบพยานหลักฐานของศาลในประเทศเยอรมนีจะไม่มีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน และไม่มีกฎเกณฑ์ใด ๆ ว่าต้องมีการนำสืบพยานหลักฐานใดก่อนหลัง เพราะศาลจะ

¹⁰⁶ John H. Langbein, "The German Advantage in Civil Procedure," *The University of Chicago Law Review* 52, Fall 1985 (1985): 826-829.

เป็นผู้พิจารณาเองว่าพยานหลักฐานใดควรนำเสนอก่อนหลัง และหากการสืบพยานประเด็นใดจบสิ้นไปแล้ว แต่ศาลยังต้องการนำพยานนั้นมาสืบอีกครั้งก็สามารถทำได้ อย่างไรก็ตาม ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศเยอรมนียึดถือหลักการที่ให้คู่ความมีอำนาจควบคุมเหนือคดีทั้งหมด (*Dispositionsgrundsatz*) โดยคู่ความมีอำนาจตัดสินใจเป็นหลักตั้งแต่เริ่มต้นคดี เนื้อหาของคดี หรือการยุติคดี ศาลไม่มีอำนาจยับยั้งเจตจำนงของคู่ความในการตัดสินใจเกี่ยวกับคดีได้ นอกจากนี้กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในประเทศเยอรมนียังยึดถือหลักการการตกลง หรือหลักการเจรจา (*Verhandlungsgrundsatz*) ที่ให้การนำเสนอข้อเท็จจริงและแสวงหาพยานหลักฐานเป็นบทบาทของคู่ความ โดยที่ศาลไม่มีบทบาทในการไต่สวนหาพยานหลักฐานด้วยตนเองแต่อย่างใด ลักษณะเช่นนี้บ่งบอกได้ชัดเจนว่าระบบกฎหมายวิธีพิจารณาและพยานหลักฐานในประเทศเยอรมนีเป็นระบบกล่าวหา¹⁰⁷

ในส่วนคดีอาญา การดำเนินคดีอาญาในประเทศเยอรมนีเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ กล่าวคือรัฐจะเป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด โดยองค์กรทุกฝ่ายของรัฐในกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะเป็น ศาล พนักงานอัยการ หรือตำรวจ ต่างร่วมมือประสานงานและค้นหาความจริงแห่งคดีได้โดยไม่จำกัดรูปแบบ ซึ่งเจ้าพนักงานของรัฐที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินคดีสอบสวนฟ้องร้องคือพนักงานอัยการ โดยมีตำรวจเป็นผู้สอบสวนเบื้องต้นเท่านั้น¹⁰⁸ ทั้งนี้ ด้วยเหตุที่การดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องของสังคมโดยรวมและกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในประเทศเยอรมนีจึงมุ่งเน้นเป็นพิเศษที่จะทำให้คำพิพากษาของศาลเป็นไปโดยถูกต้องทั้งในส่วนข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย อีกทั้งระบบกฎหมายเยอรมันยังถือว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นภาระหน้าที่ของรัฐเพียงลำพังที่จะต้องสร้างหลักประกันความถูกต้องของการพิพากษาคดีให้กับสังคม ด้วยเหตุนี้ กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในประเทศเยอรมนีจึงให้ความสำคัญกับความจริงอันเป็นพื้นฐานของการพิพากษาคดีอย่างมาก อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาโดยภาพรวมของระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพยานหลักฐานของประเทศเยอรมนีแล้วจะพบว่า การดำเนินคดีอาญาในประเทศเยอรมนีมีส่วนผสมระหว่างระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนอยู่ด้วยกัน กล่าวคือ มีการแยกกระบวนการชั้นสอบสวนและฟ้องร้องคดีออกจากกระบวนการพิจารณาคดีในชั้นศาลอย่างชัดเจน ทำให้ศาลไม่อาจเริ่มต้นคดีได้ด้วยตัวเอง และไม่เข้ามามีบทบาทในชั้นสอบสวน อันเป็นลักษณะประการหนึ่งของระบบกล่าวหาจนกระทั่งเมื่อมีการฟ้องร้องคดีต่อศาล ศาลจะเข้ามาเป็นผู้ควบคุมการดำเนินคดีทั้งหมด และเข้ามามีบทบาทสำคัญในการไต่สวนพยานหลักฐานเพื่อค้นหาความจริงที่เกิดขึ้น อันเป็นลักษณะของระบบไต่

¹⁰⁷ Astrid Stadler and Wolfgang Hau, *Introduction to German Law*, 3rd ed. (Hague: Kluwer Law International, 2005), p. 365.

¹⁰⁸ John H. Langbein, *Comparative Criminal Procedure: Germany* (New York: West Publishing Co., 1977), p. 89.

สวน ด้วยเหตุนี้ การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญาจะไม่ให้ความสำคัญกับการรับข้อเท็จจริงของ คู่ความ และไม่ได้มุ่งหมายที่การยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความดังเช่นในคดีแพ่ง แต่จะให้ความสำคัญกับการพิสูจน์ความจริง และมุ่งหมายเพียงให้การวินิจฉัยคดีของศาลอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงที่ ถูกต้องที่สุดเท่านั้น หลักการดำเนินคดีเช่นนี้เรียกว่า หลักการตรวจสอบ หรือหลักการพิสูจน์ความจริง (*untersuchungsgrundsatz*)¹⁰⁹

กล่าวโดยสรุป กฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานในประเทศเยอรมนี โดยเฉพาะในคดีแพ่ง จัดได้ว่าเป็นระบบกล่าวหาเต็มรูปแบบที่ศาลไม่มีอำนาจเริ่มต้นคดีด้วยตัวเอง โดยปล่อยให้คู่ความเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการควบคุมคดี ตามหลักการดำเนินคดีแบบการตกลง ส่วนในคดีอาญา แม้มีลักษณะของระบบกล่าวหาอยู่ด้วย แต่ก็ประยุกต์นำหลักการดำเนินคดีแบบ ตรวจสอบความจริงมาใช้กับคดี กล่าวคือ กฎหมายให้อำนาจในการควบคุมกระบวนการ รวบรวมพยานหลักฐาน และการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานเป็นของผู้พิพากษาทั้งหมด ทนายความที่ คู่ความแต่งตั้งขึ้นจะมีบทบาทเพียงช่วยศาลในการสรุปและบันทึกถ้อยคำพยานให้เป็นไปโดย ถูกต้องเหมาะสม และเป็นไปตามกฎหมายเท่านั้น นอกจากนี้ ศาลจะมีบทบาทในการค้นหาความจริง และมีดุลพินิจที่กว้างขวางอย่างมากในการเลือกรับฟังพยานหลักฐานเพื่อนำมาใช้ในการพิพากษาคดี ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด แต่ทั้งนี้หากพยานหลักฐานบางประเภทที่การได้มามีลักษณะที่ ละเมิดต่อกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนก็จะเป็นพยานหลักฐานที่ไม่สามารถรับ ฟังได้ ศาลต้องตัดพยานหลักฐานนั้นออกไปจากสำนวนคดี

เมื่อทราบแล้วว่ากฎหมายพยานหลักฐานของประเทศเยอรมนีใช้ระบบกล่าวหาเป็น หลัก แต่ในคดีบางประเภทที่กระทบกระเทือนต่อประโยชน์สาธารณะจะใช้หลักการพิสูจน์ความจริง หรือหลักการตรวจสอบความจริง เข้ามาเสริมเพื่อให้การค้นหาความจริงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ลำดับต่อไปจะพิจารณาว่าในระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีมีมุมมองต่อการยอมรับข้อเท็จจริง ตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอย่างไร

5.2.2.2 การปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นใน ประเทศเยอรมนี

ระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีมีมุมมองต่อหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตาม คำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่สอดคล้องกับมุมมองของประเทศฝรั่งเศส กล่าวคือ ระบบกฎหมายของ ประเทศเยอรมนีค่อนข้างให้อิสระแก่ศาลในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง แม้ข้อเท็จจริงเดียวกันเคยได้รับการ วินิจฉัยเอาไว้โดยชอบแล้วโดยศาลคดีอื่น ก็ไม่มีผลผูกพันให้ศาลในคดีหลังต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็น

¹⁰⁹ Stadler and Hau, *Introduction to German Law*, p. 365.

ยุติตามคดีก่อนหน้าแต่อย่างไรก็ตาม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีไม่ได้ให้คุณค่าในเชิงพยานหลักฐานต่อข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ประเทศเยอรมนีเป็นประเทศหนึ่งที่รับเอาแนวคิดที่ว่าด้วยหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษา (*Res Judicata*) มาใช้ในระบบกฎหมายของประเทศตน โดยรับเอาอิทธิพลของหลักกฎหมายนี้มาจากระบบกฎหมายโรมันในช่วงเวลาเดียวกันกับประเทศอังกฤษ คือช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 12 แต่กระนั้นก็ตาม ช่วงเวลาต่อมาราวคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19 ซึ่งเป็นช่วงที่แนวคิดการจัดทำประมวลกฎหมายในยุโรปกำลังเป็นที่นิยมอย่างมาก อิทธิพลของหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษากลับลดลงไปพอสมควร โดยหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาเสื่อมความนิยมลงก็คือช่วงที่มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางว่าจะนำหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษา โดยเฉพาะเรื่องความเป็นที่สุดข้อเท็จจริงมาปรับใช้ในระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีหรือไม่ Von Savigny¹¹⁰ ซึ่งเป็นผู้เสนอให้นำหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษามาปรับใช้เสนอว่า คำพิพากษาของศาลแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือส่วนที่เป็นรูปธรรม (Objective) คือตัวคำพิพากษาซึ่งมีความผูกพันตามกฎหมาย และส่วนที่เป็นนามธรรม (Subjective) คือเหตุผลเบื้องหลังที่ทำให้ผู้พิพากษาดัดสันคดีเช่นนั้น ซึ่งส่วนที่เป็นรูปธรรมนี้เองที่จะก่อให้เกิดผลผูกพันต่อการดำเนินคดีต่อไปอย่างมีนัยสำคัญ¹¹¹

ภายหลังจากการอภิปรายปัญหาดังกล่าว ฝ่ายที่ต่อต้านทฤษฎีของ Von Savigny ได้รับชัยชนะในการอภิปราย ทำให้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของประเทศเยอรมนี ที่ร่างในปี ค.ศ. 1877 จำกัดบทบาทของหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาอย่างมาก กล่าวคือ โดยหลักแล้วศาลไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น แม้ประเด็นเดียวกันนั้นจะได้รับการวินิจฉัยโดยศาลคดีอื่นที่มีอำนาจแล้วก็ตาม เว้นแต่ในกรณีที่มีการฟ้องคดีและมีการฟ้องแย้งเกิดขึ้น ศาลจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงไปในทางเดียวกันเท่านั้น ซึ่งการจำกัดบทบาทของหลักการถือข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าทฤษฎีของ Von Savigny ดังกล่าวมีอิทธิพลต่อระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีไม่มากนัก¹¹²

นอกจากนี้ แม้เกิดกรณีที่ข้อเท็จจริงมีความเกี่ยวพันกันระหว่างคดีแพ่งกับคดีอาญา ซึ่งเป็นกรณีที่การกระทำความผิดอาญาก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายด้วย¹¹³ ก็ไม่

¹¹⁰ Friedrich Carl von Savigny เป็นนักปราชญ์ทางนิติศาสตร์และประวัติศาสตร์ชาวเยอรมันที่มีชื่อเสียงและมีอิทธิพลต่อความคิดทางกฎหมายในประเทศเยอรมนีอย่างมาก

¹¹¹ A.C. Budak, "Res Judicata in Civil Proceedings in Common Law and Civilian Systems with Special Reference to Turkish and English Law," *Civil Justice Quarterly* (1992): 7.

¹¹² Ibid.

¹¹³ สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์, "การมีส่วนร่วมของผู้เสียหายในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน," *ตุลพาท* 58, พฤษภาคม (2554): 104.

ปรากฏว่ามีบทบัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดให้ศาลที่พิจารณาคดีส่วนแบ่งต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีส่วนอาญา และในทางกลับกันก็ไม่ปรากฏว่าศาลที่พิจารณาคดีอาญาต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีส่วนแบ่งซึ่งในประเด็นนี้ ศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย ให้ความเห็นไว้ว่า¹¹⁴ ศาลในประเทศเยอรมนีไม่มีการถือข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เพราะในประเทศเยอรมนีถือว่าศาลแต่ละคดีมีความเป็นอิสระจากกัน อย่างไรก็ตาม หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษายังมีบทบาทอยู่ในระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีอยู่บ้าง ในรูปแบบของหลักการห้ามไม่ให้ดำเนินคดีอาญาซ้ำสองในการกระทำเดียวกัน (Double Jeopardy) ซึ่งถือเป็นสาขาหนึ่งของหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษา แม้จะไม่ปรากฏบทบัญญัติดังกล่าวในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโดยตรง แต่ในรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์รัฐเยอรมนี (Basic law for the Federal Republic of Germany) มาตรา 103 (3)¹¹⁵ ก็บัญญัติรับรองสิทธิของจำเลยที่จะไม่ถูกดำเนินคดีอาญาซ้ำสองในการกระทำเดียวกันเอาไว้อย่างชัดเจน จึงแสดงให้เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับการห้ามฟ้องซ้ำ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของหลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษายังคงมีบทบาทต่อกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศเยอรมนีอยู่พอสมควร

ในเบื้องต้นสรุปได้ว่า หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษาซึ่งสร้างผลผูกพันให้แก่คำพิพากษาค่อนข้างถูกจำกัดบทบาทในระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนี กล่าวคือ ระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีไม่นำหลักความเป็นที่สุดในข้อเท็จจริงที่วินิจฉัยมาปรับใช้ในการพิจารณาคดี ทำให้ศาลไม่จำเป็นต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นแต่อย่างใด โดยนัยนี้เท่ากับว่าระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีค่อนข้างให้อิสระแก่ผู้พิพากษาอย่างเต็มที่ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยปราศจากความผูกพันใด ๆ แต่กระนั้นก็ตาม จากการศึกษาพบว่า มีข้อยกเว้นบางประการเช่นกันที่ศาลในประเทศเยอรมนีจำเป็นต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไปนี้

5.2.2.3 ข้อยกเว้นเพื่อยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศเยอรมนี

แม้โดยหลักแล้วระบบกฎหมายในประเทศเยอรมนีจะไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็ตาม แต่หลักดังกล่าวยังมีข้อยกเว้นที่เปิดช่องให้ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเช่นกัน เพียงแต่การรับฟังข้อเท็จจริงเป็น

¹¹⁴ รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ครั้งที่ 407-17/2515 วันอังคารที่ 6 มิถุนายน 2515, สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.

¹¹⁵ The Basic Law for the Federal Republic of Germany. Article 103.

“...(3) No person may be punished for the same act more than once under the general criminal laws”

ยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นนี้จำกัดอยู่ในการพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญเพียงบางกรณีเท่านั้น โดยปัจจัยสำคัญที่ศาลรัฐธรรมนูญของประเทศเยอรมนีใช้ในการพิจารณาว่าจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นหรือไม่ก็คือ หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท ดังจะกล่าวต่อไปนี้

โดยปกติแล้ว ข้อพิพาทที่ขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญในประเทศเยอรมนีโดยมากแล้วมักเป็นปัญหาข้อกฎหมายทั้งสิ้น แต่กระนั้นก็ตาม มีบางกรณีที่ศาลรัฐธรรมนูญจำเป็นต้องวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงเช่นกัน ซึ่งในกรณีเช่นนี้เกิดปัญหาที่ต้องคิดตามมาว่า ศาลรัฐธรรมนูญจะพิจารณาพยานหลักฐานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงได้หรือไม่ เพราะศาลรัฐธรรมนูญเป็นศาลที่พิจารณาปัญหาข้อกฎหมายเป็นสำคัญ หรือศาลรัฐธรรมนูญจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้เฉพาะกรณีที่ศาลคดีอื่นวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นเป็นยุติไว้ก่อนหน้าแล้วเท่านั้น ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า แม้ศาลรัฐธรรมนูญในประเทศเยอรมนีจะทำหน้าที่ชี้ขาดข้อพิพาทที่เป็นปัญหาข้อกฎหมายเป็นหลัก แต่เมื่อมีกรณีที่ต้องวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงก่อนจึงจะวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายได้นั้น ก็ไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามไม่ให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงแต่อย่างใด¹¹⁶

อีกกรณีหนึ่งก็คือ หากข้อเท็จจริงที่ศาลรัฐธรรมนูญในประเทศเยอรมนีต้องวินิจฉัยนั้น เป็นข้อเท็จจริงที่ศาลคดีอื่นเคยวินิจฉัยไว้ถึงที่สุดแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นหรือไม่ ในประเด็นนี้มี Act on the Federal Constitutional Court ข้อที่ 33 กำหนดว่า¹¹⁷ ศาลรัฐธรรมนูญอาจหยุดการพิจารณาคดีไว้ชั่วคราวจนกว่าคดีในศาลอื่นที่มีข้อเท็จจริงเดียวกันจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงเสร็จสิ้น โดยศาลรัฐธรรมนูญอาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาถึงที่สุดของศาลคดีอื่นนั้นได้ แต่กระนั้นก็ตาม ก่อนจะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลรัฐธรรมนูญในประเทศเยอรมนีจำเป็นต้องพิจารณาเสียก่อนว่าคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าใช้กฎหมายพยานหลักฐานแบบใด กล่าวคือ หากข้อเท็จจริงยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าใช้หลักการค้นหาความจริงแบบไต่สวน กล่าวคือ ศาลมีบทบาทเป็นผู้ค้นหาความจริงด้วยตนเอง หรือศาลเป็นผู้กำหนดคดี โดยไม่ผูกพันตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอ เช่น คดีอาญา คดีปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญย่อมสามารถ

¹¹⁶ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ ศึกษาเปรียบเทียบกรณีของศาลรัฐธรรมนูญต่างประเทศกับรัฐธรรมนูญไทย (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2546), หน้า 205.

¹¹⁷ Act on the Federal Constitutional Court section 33 : (1) The Federal Constitutional Court may suspend its proceedings until a case pending before another court has been concluded if the findings or the decisions of the other court might be of relevance to its own decision. (2) The Federal Constitutional Court may base its decision on the findings of facts of a final judgment rendered in a case in which the truth was to be established ex officio

รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ ในขณะที่หากข้อเท็จจริงยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าใช้หลักการค้นหาความจริงที่ไม่ใช่แบบใดส่วน เช่น คดีแพ่ง ซึ่งใช้หลักการดำเนินคดีแบบตกลงกัน คู่ความเป็นผู้กำหนดคดี และซึ่งน้ำหนักพยานหลักฐานว่าฝ่ายใดมีน้ำหนักมากกว่ากันเท่านั้น เช่นนี้ ศาลรัฐธรรมนูญย่อมไม่อาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ ด้วยเหตุที่ลักษณะการค้นหาความจริงในคดีดังกล่าวแตกต่างจากการค้นหาความจริงของศาลรัฐธรรมนูญ¹¹⁸

แม้โดยหลักระบบกฎหมายในประเทศเยอรมนีจะปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า อีกทั้งไม่ปรากฏแนวคิดเรื่องหลักกฎหมายปิดปากลักษณะเดียวกับหลัก Issue Preclusion และหลัก Issue Estoppel ในระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษตามลำดับก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อยกเว้นบางประการสำหรับศาลรัฐธรรมนูญในประเทศเยอรมนีที่จะต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ทั้งนี้ เพราะโดยหลักแล้วศาลรัฐธรรมนูญในประเทศเยอรมนีจะวินิจฉัยข้อพิพาทที่เป็นปัญหาข้อกฎหมายเป็นหลัก ดังนั้น เมื่อมีกรณีที่ต้องวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหานั้นเป็นปัญหาที่มีคำพิพากษาของศาลคดีอื่นวินิจฉัยไว้แล้ว ศาลรัฐธรรมนูญจึงอาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ แต่มีเงื่อนไขว่าคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าต้องเป็นคดีที่ใช้หลักการดำเนินคดีแบบค้นหาความจริง ซึ่งศาลเป็นผู้กำหนดคดีและค้นหาความจริงด้วยตนเอง เช่น คดีอาญา คดีปกครอง เป็นหลัก หากคดีก่อนหน้าเป็นคดีที่ไม่ได้ใช้หลักการดำเนินคดีแบบตรวจสอบ เช่น คดีแพ่ง ซึ่งใช้คู่ความเป็นผู้กำหนดคดีและเป็นผู้ค้นหาความจริง ศาลรัฐธรรมนูญย่อมไม่อาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การที่ศาลรัฐธรรมนูญในประเทศเยอรมนีจะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าหรือไม่ จะต้องพิจารณาหลักพื้นฐานของคดีก่อนหน้าเป็นสำคัญด้วยนั่นเอง

กล่าวโดยสรุป ระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีมีมุมมองที่สอดคล้องต้องกันกับระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศส ในประเด็นเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น กล่าวคือ ในประเทศเยอรมนีมองว่าศาลในแต่ละคดีควรมีดุลพินิจที่เป็นอิสระ ไม่ถูกผูกมัดจากข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า อีกทั้งกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศเยอรมนี โดยเฉพาะในคดีอาญายึดหลักการดำเนินคดีแบบตรวจสอบ ที่มุ่งค้นหาความจริงแห่งคดีให้เป็นที่ประจักษ์ การนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้ในระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนีจึงไม่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม ในระบบกฎหมายของประเทศ

¹¹⁸ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, วิถีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ ศึกษาเปรียบเทียบกรณีของศาลรัฐธรรมนูญต่างประเทศกับรัฐธรรมนูญไทย, หน้า 205.

เยอรมนีมีข้อยกเว้นให้ศาลรัฐธรรมนูญสามารถใช้ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ แต่ต้องคำนึงถึงหลักการพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละคดีประกอบด้วย ซึ่งข้อยกเว้นนี้เป็นเพียงข้อยกเว้นเดียวที่ระบบกฎหมายของประเทศเยอรมนียอมให้มีการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น

โดยภาพรวมของการศึกษาในหัวข้อ 5.2 พบว่า ทั้งประเทศฝรั่งเศสซึ่งใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน และประเทศเยอรมนีซึ่งยึดหลักการดำเนินคดีแบบตรวจสอบในคดีอาญา และใช้หลักความตกลงในคดีแพ่ง ต่างมีมุมมองสอดคล้องกันเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น กล่าวคือ ระบบกฎหมายของทั้งสองประเทศต่างปฏิเสธไม่ยอมให้มีการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก โดยจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นข้อยกเว้นอย่างจำกัดมาก ด้วยเหตุที่ทั้งสองประเทศต่างให้ความสำคัญต่ออิสระในการใช้ดุลพินิจวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลแต่ละคดีเป็นสำคัญ ทั้งนี้ หากจะกล่าวให้ชัดเจนขึ้นไปอีกก็คือ ระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีไม่ได้ให้คุณค่าในเชิงพิสูจน์หรือคุณค่าในทางพยานหลักฐานแต่ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้านี้แต่อย่างใด แตกต่างจากในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา ซึ่งได้กล่าวมาก่อนหน้านี้แล้ว อนึ่ง เมื่อทราบถึงมุมมองเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นของทั้งสองประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาและประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนแล้ว ลำดับต่อไปในหัวข้อ 5.3 จะสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายในหัวข้อ 5.1 และ 5.2 เพื่อให้ทราบว่า มีปัจจัยใดบ้างที่ศาลในสากลประเทศใช้ในการยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้านี้

5.3 ข้อพิจารณาเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในต่างประเทศ

จากการศึกษาถึงประสบการณ์เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในต่างประเทศพบว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษซึ่งใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา มักจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น โดยมีข้อยกเว้นบางประการ ส่วนในประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีซึ่งมีการใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนและใช้หลักการดำเนินคดีแบบตรวจสอบตามลำดับ จะปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก โดยจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นต่อเมื่อมีกฎหมายกำหนดเอาไว้โดยชัดแจ้งเท่านั้น ซึ่งเมื่อสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาดังกล่าวแล้วทำให้ทราบว่า ในระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา มีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับความเป็นเอกภาพของคำพิพากษา สิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ต้องถูกพิจารณาคดีสองครั้งในเรื่องเดียวกัน รวมถึงการประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีเป็น

อย่างมาก กล่าวคือ ข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลสองคดีจะต้องไม่แตกต่างขัดแย้งกัน และการรับฟังข้อเท็จจริงตามกันโดยไม่ต้องสืบพยานซ้ำสองครั้งจะทำให้ประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีได้ด้วย นอกจากนี้ในกรณีที่ไม่สามารถรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ ศาลก็จะรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในฐานะพยานหลักฐานชิ้นหนึ่งในสำนวนคดี ส่วนในระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน และในระบบการดำเนินคดีแบบตรวจสอบ มีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระของผู้พิพากษาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงและการค้นหาความจริงแห่งคดีโดยไม่ต้องผูกพันตามข้อเท็จจริงที่ศาลคดีอื่นวินิจฉัยไว้ ในหัวข้อนี้จะนำเสนอถึงข้อค้นพบที่สำคัญเกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในต่างประเทศดังจะกล่าวต่อไป

5.3.1 การให้ความสำคัญกับความเป็นเอกภาพของคำพิพากษา สิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน ต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี และหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท

ในระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษซึ่งใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา ต่างมีมุมมองสอดคล้องกันในประเด็นเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น กล่าวคือ ประเทศเหล่านี้มีแนวโน้มยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก เว้นแต่มีข้อยกเว้นบางประการที่ศาลอาจปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นได้ ทั้งนี้ จากการสังเคราะห์ข้อมูลพบว่า เมื่อศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลมักจะให้เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องความเป็นเอกภาพของคำพิพากษา หรือการป้องกันไม่ให้คำพิพากษาของศาลขัดแย้งกัน สิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน รวมถึงเหตุผลเรื่องการประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า ไม่ใช่เพียงแต่ในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษเท่านั้นที่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น เพราะในระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีซึ่งใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนและใช้ระบบการดำเนินคดีแบบตรวจสอบตามลำดับนั้น แม้จะปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นเป็นหลัก แต่ก็มีข้อยกเว้นบางประการที่ยอมให้รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเช่นกัน โดยเหตุผลในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีก็คล้ายคลึงกับเหตุผลในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ ดังจะกล่าวต่อไป

หากพิจารณาเหตุผลที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาให้ไว้เมื่อต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นจะปรากฏเหตุผลในเรื่อง การประหยัดต้นทุนในการ

ดำเนินคดีอันเกิดจากการสืบพยานซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน ดังที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาล Supreme Court of Missouri ในคดี *Oates v. Safeco Insurance Co. of America (1979)*¹¹⁹ และคำพิพากษาของศาล Arkansas Supreme Court ในคดี *Zinger v. Terrel (1999)*¹²⁰ และปรากฏเหตุผลเรื่องการละเมิดสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีซ้ำกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน (Double Jeopardy) ดังที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาล United States Supreme Court ในคดี *Ashe v. Swenson (1970)*¹²¹

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเหตุผลในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศสหรัฐอเมริกา ส่วนในประเทศอังกฤษและประเทศเยอรมนียังปรากฏว่ามีการนำเอาเหตุผลเรื่องหลักพื้นฐานในการดำเนินคดีมาใช้ในการพิจารณาว่าจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นหรือไม่อีกด้วย โดยในประเทศอังกฤษมีคดี *Marginson v. Blackburn Borough Council (1939)* ที่ศาลวางหลักเกณฑ์ให้การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่งต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีแพ่งอื่น ซึ่ง Lord Hailsham ผู้พิพากษาอธิบายไว้ว่าการยอมรับหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีในคดีแพ่งเกิดเพราะคดีแพ่งมีพื้นฐานแนวคิดในการดำเนินคดีที่มุ่งยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความเป็นสำคัญ สอดคล้องกับนโยบายเบื้องหลังของหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีที่มุ่งส่งเสริมให้คำพิพากษาของศาลใช้เป็นเครื่องมือยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความได้ในคราวเดียว การนำหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีมาใช้ในการพิจารณาเช่นนี้ สอดคล้องต้องกันกับที่ปรากฏในประเทศเยอรมนี โดยศาลรัฐธรรมนูญในประเทศเยอรมนียอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอาญา หรือคดีปกครอง เนื่องจากคดีอาญา หรือคดีปกครอง เป็นคดีประเภทที่ศาลเป็นผู้กำหนดคดี หรือเป็นผู้ค้นหาความจริง ไม่ใช่คดีประเภทที่คู่ความเป็นผู้กำหนดคดี ดังนั้น ข้อเท็จจริงที่ได้จากการพิจารณาคดีอาญาหรือคดีปกครองจึงมีความเที่ยงตรงแน่นอนมากกว่าคดีประเภทอื่น ศาลรัฐธรรมนูญประเทศเยอรมนีสามารถรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีส่วนอาญาหรือคดีปกครองได้

นอกจากเหตุผลเรื่องการประหยัดต้นทุนในการดำเนินคดี การป้องกันสิทธิของจำเลยจากการถูกดำเนินคดีซ้ำกันสองครั้ง และหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภทแล้ว ในประเทศฝรั่งเศสก็ปรากฏเหตุผลในการที่ศาลในคดีแพ่งยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีส่วนอาญา คือ เพื่อไม่ให้ศาลทั้งสองศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีขัดแย้งกันเอง ซึ่งการขัดแย้งกันของคำพิพากษาเป็นสิ่งที่ไม่ควรเกิดขึ้นเด็ดขาด

¹¹⁹ Cattlett, Moreland and Thompson, "Collateral Estoppel in Criminal Cases: How and Where Does It Apply?," 3.

¹²⁰ *Zinger v. Terrell*, 985 S.W.2d 737 (Ark. 1999)

¹²¹ *Ashe v. Swenson*, 397 U.S. 436 (1970).

สรุปในเบื้องต้นได้ว่า เหตุผลที่ศาลต่างประเทศให้ไว้ใน การยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น โดยมากแล้วจะเกี่ยวกับประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ การป้องกันไม่ให้คำพิพากษาของศาลขัดแย้งกันเอง การป้องกันสิทธิของจำเลยในคดีอาญาที่จะไม่ถูกดำเนินคดีซ้ำกัน สองครั้งในเรื่องเดียวกัน การประหยัดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดี และหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภทที่สอดคล้องต้องกันกับหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น อนึ่ง ลำดับต่อไปจะศึกษาว่า เมื่อศาลต่างประเทศจะปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น จะมีการให้เหตุผลลักษณะใด

5.3.2 การให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระของผู้พิพากษา การค้นหาความจริงแห่งคดี มาตรฐานการพิสูจน์แต่ละคดี สิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาคดีโดยลูกขุน ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า และหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท

ในมุมมองของระบบกฎหมายฝรั่งเศสและเยอรมนีซึ่งใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนและระบบการดำเนินคดีแบบตรวจสอบตามลำดับ การยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นจะส่งผลให้ผู้พิพากษาแต่ละคดีขาดความเป็นอิสระในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงอย่างแท้จริง เพราะต้องถูกผูกพันให้วินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า อีกทั้งยังเป็นการขัดขวางกระบวนการค้นหาความจริงแห่งคดีอันเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนและระบบการดำเนินคดีแบบตรวจสอบอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ ระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีจึงมีแนวโน้มปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก โดยจะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นเป็นข้อยกเว้นเท่านั้น นอกจากนี้ ในระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ แม้จะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นอย่างกว้างขวาง แต่ก็มีบางกรณีปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอื่นเช่นกัน โดยปัจจัยที่ใช้ในการปฏิเสธมักเกี่ยวข้องกับหลักพื้นฐานในการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ในคดี ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า และสิทธิของคู่ความในการได้รับการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุน ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

ในประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนี ระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานมีแนวโน้มค่อนข้างไปทางระบบไต่สวนหรือระบบการดำเนินคดีแบบตรวจสอบ ดังนั้นผู้พิพากษาในแต่ละคดีจึงมุ่งค้นหาข้อเท็จจริงแห่งคดีเป็นสำคัญ เงื่อนไขและข้อจำกัดทางพยานหลักฐานรูปแบบต่าง ๆ ไม่ค่อยมีมากดังเช่นที่ปรากฏในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา ผู้พิพากษาในประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีจึงมีอิสระในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา ด้วยเหตุนี้ การยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำ

พิพากษาของศาลคดีอื่นจึงไม่ค่อยปรากฏมากนักในระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนี กล่าวอีกนัยหนึ่ง ด้วยความที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาที่มุ่งค้นหาความจริงในคดี ทำให้ผู้พิพากษาในประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีค่อนข้างมีอิสระในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยไม่ถูกผูกพันโดยคำพิพากษาของศาลอื่น

ในประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อศาลจะปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลมักยกเหตุผลในการปฏิเสธแตกต่างกันออกไป โดยในคดี *Goldman v. Simpson (2008)*¹²² ศาล California Court of Appeal ปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลในคดีอาญาที่ยกฟ้อง โดยให้เหตุผลว่า การที่โจทก์ไม่สามารถพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดอาญา ไม่ได้หมายความว่าจำเลยไม่ได้กระทำการอันก่อให้เกิดความรับผิดทางแพ่งแต่อย่างใด ศาลในคดีแพ่งในกรณีนี้จึงไม่ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ศาลอาญาตัดสินว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด ตามหลัก “มาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงกว่า” (More Favorable of Proof) กล่าวคือ หากคดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์สูงกว่า โจทก์สามารถเอาชนะมาตรฐานการพิสูจน์ได้ คดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์ต่ำกว่าต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามนั้น ในทางกลับกัน หากโจทก์ไม่สามารถเอาชนะมาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงกว่าได้ คดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์ต่ำกว่าไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามนั้นแต่อย่างใด

ไม่เพียงแต่เหตุผลเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงกว่าเท่านั้น ที่ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาใช้ในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เพราะศาล Tennessee Supreme Court ในคดี *State v. Scarbrough (2005)*¹²³ และศาล California State Court ในคดี *Gutierrez v. Superior Court (1994)*¹²⁴ ต่างเคยให้เหตุผลในการปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นไว้ว่า แม้การรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าจะเป็นการป้องกันการดำเนินคดีซ้ำซ้อนและป้องกันการสับสนเปลืองทางเศรษฐกิจได้ แต่ในกรณีที่เป็คดีอาญา สิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาโดยลูกขุน (Right to a Jury Trial) ซึ่งเป็นสิทธิตามรัฐธรรมนูญ จำเป็นจะต้องถูกนำมาชั่งน้ำหนักเพื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมด้วย นอกจากนี้ ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกายังพิจารณาความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเพื่อประกอบการตัดสินใจในการยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าด้วย โดยหากปรากฏเหตุเรื่อง คำพิพากษาที่ตกเป็นโมฆะ คำพิพากษาที่ตัดสินบนพื้นฐานของคดีที่มีการฉ้อฉล คำพิพากษาที่ภายหลังปรากฏพยานหลักฐานใหม่ และคำพิพากษาที่หากบังคับแล้วจะขัดต่อความสงบเรียบร้อยและก่อให้เกิดความอยุติธรรมขึ้น ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาย่อมปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอื่น

¹²² *Goldman v. Simpson*, 72 Cal.Rptr.3d 729 (2008) 160 Cal.App.4th 255.

¹²³ *State v. Scarbrough*, 181 S.W.3d 650 (Tenn. 2005)

¹²⁴ *Gutierrez v. Superior Court*, 24 Cal.App.4th 153 (1994) 29 Cal. Rptr.2d 376.

ในส่วนของประเทศอังกฤษ เหตุผลที่ศาลใช้ในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็คือเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์ โดยศาลในประเทศอังกฤษปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอาญา เนื่องจากมองว่ามาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแพ่งกับคดีอาญาแตกต่างกัน การที่ศาลยกฟ้องในคดีอาญาไม่ได้หมายความว่าจำเลยไม่ต้องรับผิดทางแพ่ง อีกทั้งในคดี *Hollington v. Hewthorn (1943)*¹²⁵ ยังปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยให้เหตุผลเรื่องสถานะการเป็นพยานบอกเล่าและพยานความเห็นของคำพิพากษาศาลคดีอื่นอีกด้วย นอกจากนี้ สิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุน ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า และหลักพื้นฐานของการดำเนินคดี ก็เป็นปัจจัยที่ศาลในประเทศอังกฤษใช้ในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเช่นกัน โดยมีการยกตัวอย่างหลักพื้นฐานในการดำเนินคดีแพ่งที่มีวัตถุประสงค์เพื่อยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดของหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีที่มุ่งยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความโดยคำพิพากษาภายในคราวเดียว ในขณะที่คดีอาญาซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญในการค้นหาความจริงกลับไม่สอดคล้องกับแนวคิดของหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี เพราะการนำหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดีมาใช้ในคดีอาญาจะขัดขวางกระบวนการค้นหาความจริงของศาล โดยทำให้ศาลไม่อาจค้นหาความจริงเพิ่มเติมได้นอกจากที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเท่านั้น

การศึกษาภาพรวมของการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นพบว่า ในประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีที่มีแนวคิดปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลักนั้น ให้เหตุผลในการปฏิเสธอยู่บนพื้นฐานของลักษณะของระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนที่ต้องการค้นหาความจริงแห่งคดีให้ปรากฏ รวมถึงเหตุผลเรื่องความเป็นอิสระของผู้พิพากษาในการพิจารณาวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ ส่วนในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษก็มีเหตุผลในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเช่นกัน โดยปรากฏเหตุผลเรื่อง มาตรฐานการพิสูจน์แต่ละคดี สิทธิของจำเลยในการได้รับการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุน ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า และหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภทอีกด้วย ทั้งนี้ ภาพรวมเกี่ยวกับประเด็นที่อธิบายไว้ในหัวข้อที่ 5.3.1 และ 5.3.2 แสดงได้ตามตารางต่อไปนี้

¹²⁵ บัญญัติ สุชีวะ, "การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอื่น," : 31-32.

เหตุผลที่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคดีอื่น	เหตุผลที่ปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น
<ol style="list-style-type: none"> 1. ความเป็นเอกภาพของคำพิพากษา 2. สิทธิของจำเลยที่จะไม่ถูกดำเนินคดีซ้ำซ้อน 3. หลักพื้นฐานของคดีที่มุ่งยุติข้อพิพาท 4. ประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่าย 	<ol style="list-style-type: none"> 1. คุณพินิจอิสระในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง 2. สิทธิในการนำเสนอพยานหลักฐาน 3. มาตรฐานการพิสูจน์คดีก่อนต่ำกว่าคดีนี้ 4. ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า 5. หลักพื้นฐานของคดีที่มุ่งค้นหาความจริง

**(ตารางที่ 2 ตารางแสดงเหตุผลที่ยอมรับและ
ปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นในต่างประเทศ)**

อนึ่ง เมื่อได้ทราบเกี่ยวกับเหตุผลในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นไปแล้ว ในหัวข้อถัดไปจะแสดงให้เห็นว่าในแต่ละประเทศมีมุมมองต่อการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานอย่างไร

5.3.3 การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดี

ในกรณีที่ศาลไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ย่อมหมายความว่าศาลสามารถวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีโดยอาศัยพยานหลักฐานในสำนวนได้โดยอิสระ ไม่ถูกผูกมัดด้วยผลของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า อย่างไรก็ตาม มีประเด็นปัญหาที่ต้องพิจารณาต่อมาว่า ศาลจะรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในฐานะที่เป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีเพื่อประโยชน์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้หรือไม่ จากการศึกษาพบว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกามีการให้สถานะทางพยานหลักฐานแก่ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีอื่น เพียงแต่อาจมีความแตกต่างในการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเท่านั้น ในขณะที่ในประเทศอังกฤษกลับไม่ปรากฏว่ามีการให้สถานะทางพยานหลักฐานแก่ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาแต่อย่างใด ดังจะกล่าวต่อไปนี้

เมื่อศาลปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ปัญหาต่อมาก็คือ ศาลจะยังคงรับฟังคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดี ประกอบกับพยานหลักฐานอื่นในสำนวนได้หรือไม่ ในประเด็นนี้ ระบบกฎหมายในประเทศ สหรัฐอเมริกามีมุมมองแตกต่างกับระบบกฎหมายในประเทศอังกฤษ โดยศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกา เคยวางบรรทัดฐานไว้ในคดี *United States v. Utah Construction & Mining Co. (1966)*¹²⁶ จนเป็นที่เข้าใจกันว่า คำพิพากษาของศาลคดีอื่นอาจมีผลในเชิงรับฟังเป็นพยานหลักฐานในคดีอื่นได้ ซึ่งท้ายที่สุดก็มีการนำหลักการนี้ไปบัญญัติไว้ใน Federal Rules of Evidence ข้อที่ 609(a)¹²⁷ และข้อที่ 803(22)¹²⁸ โดยกำหนดว่า คำพิพากษาในคดีอาญาที่ตัดสินว่าจำเลยกระทำความผิด (Prior Conviction) ถือเป็นพยานบอกเล่า ซึ่งโดยหลักแล้วศาลไม่สามารถรับฟังได้ แต่ด้วยความที่คำพิพากษาในคดีอาญาอื่นมีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงจนปราศจากข้อสงสัย ทำให้ข้อเท็จจริงในคดีอาญามีลักษณะที่หนักแน่น โดยลักษณะจึงมีความน่าเชื่อถือดีกว่าพยานบอกเล่าประเภทอื่น ๆ แต่จะต้องรับฟังในฐานะที่เป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดีเท่านั้น หากใช่เป็นการนำมาผูกมัดให้ศาลในคดีอาญาต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามนั้น อย่างไรก็ตาม ในระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษกลับมองแตกต่างออกไป โดยในคดี *Hollington v. Hewthorn (1943)* วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า¹²⁹ คำวินิจฉัยของศาลมีลักษณะเป็นเพียงพยานความเห็นและเป็นพยานบอกเล่าในการพิจารณาคดีของอีกศาลหนึ่งเท่านั้น จึงนำมารับฟังในคดีหลังไม่ได้ ตามหลักพยานหลักฐานที่ดีที่สุด เมื่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษา

¹²⁶ *United States v. Utah Construction & Mining Co. (1966)*, 384 U.S. 394 (1966).

¹²⁷ Federal Rule of Evidence. Rule 609(a)

In General. The following rules apply to attacking a witness's character for truthfulness by evidence of a criminal conviction: (1) for a crime that, in the convicting jurisdiction, was punishable by death or by imprisonment for more than one year, the evidence: (A) must be admitted, subject to Rule 403, in a civil case or in a criminal case in which the witness is not a defendant; and (B) must be admitted in a criminal case in which the witness is a defendant, if the probative value of the evidence outweighs its prejudicial effect to that defendant; and (2) for any crime regardless of the punishment, the evidence must be admitted if the court can readily determine that establishing the elements of the crime required proving — or the witness's admitting — a dishonest act or false statement.

¹²⁸ Federal Rule of Evidence. Rule 803(22)

The following are not excluded by the rule against hearsay, regardless of whether the declarant is available as a witness:

...(22) Judgment of a Previous Conviction. Evidence of a final judgment of conviction if: (A) the judgment was entered after a trial or guilty plea, but not a nolo contendere plea; (B) the conviction was for a crime punishable by death or by imprisonment for more than a year; (C) the evidence is admitted to prove any fact essential to the judgment; and (D) when offered by the prosecutor in a criminal case for a purpose other than impeachment, the judgment was against the defendant. The pendency of an appeal may be shown but does not affect admissibility...

¹²⁹ บัญญัติ สุชีวะ, "การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอื่น," : 31-32.

ของศาลคดีหนึ่งถือเป็นพยานบอกเล่า จึงไม่ใช่พยานหลักฐานที่ดีที่สุดที่จะนำมาพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีได้ ศาลจึงปฏิเสธไม่รับฟัง

กล่าวโดยสรุป แม้ในกรณีที่ศาลไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น แต่คำพิพากษาของศาลที่เคยวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ก่อนหน้าแล้วก็ยังมีผลต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลในคดีหลังได้ในฐานะพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดี ซึ่งแนวความคิดการให้สถานะทางพยานหลักฐานแก่ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นนี้ปรากฏอยู่ในประเทศระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างชัดเจน นอกจากนี้ หากพิจารณาแนวคิดพื้นฐานทางพยานหลักฐานของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนแล้วก็พบว่า การให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีก็ไม่ได้ขัดแย้งต่อแนวคิดในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนแต่อย่างใด เพราะในประเทศเหล่านี้มักยอมรับพยานหลักฐานทุกชนิดเข้าสู่สำนวน จากนั้นผู้พิพากษาจะเป็นผู้ชี้มนำพยานหลักฐานทุกชั้นเองว่ามีน้ำหนักควรเชื่อถือมากน้อยเพียงใด

จากการศึกษาบทที่ 5 เรื่อง “ประสบการณ์เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในต่างประเทศ” ทำให้ทราบว่า ในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา คือ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ จะให้คุณค่าในเชิงพิสูจน์หรือคุณค่าในทางพยานหลักฐานกับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าค่อนข้างมาก เพื่อรักษาความเป็นเอกภาพของคำพิพากษาให้มากที่สุด โดยมากแล้วศาลจึงยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก แต่ก็มีข้อยกเว้นบางประการที่ศาลจะปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเช่นกัน จนอาจกล่าวได้ว่าในระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษมีแนวโน้มยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นเป็นหลัก ปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นเป็นข้อยกเว้น ขณะเดียวกันในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนและระบบการดำเนินคดีแบบตรวจสอบ มักจะไม่ให้คุณค่าเชิงพิสูจน์หรือคุณค่าในทางพยานหลักฐานกับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเท่าใดนัก เพื่อให้ความเป็นอิสระที่แท้จริงแก่ผู้พิพากษาแต่ละคดีในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง ดังนั้น โดยหลักศาลจะปฏิเสธไม่รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่มีกฎหมายบัญญัติให้ต้องกระทำเช่นนั้น หรืออาจกล่าวได้ว่าระบบกฎหมายของประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีมีแนวโน้มปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นเป็นหลัก ยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นเป็นข้อยกเว้น ทั้งนี้ มีข้อสังเกตที่น่าสนใจอยู่ว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา หากกรณีใดที่ศาลไม่ได้รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลก็ยังสามารถรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าในฐานะพยานหลักฐานที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือชั้นหนึ่งในคดีได้ ซึ่งการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดีนี้ก็ไม่ขัดแย้งต่อแนวคิด

และมุมมองของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนหรือระบบการดำเนินคดีแบบตรวจสอบ
แต่อย่างใด ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนและระบบตรวจสอบ ที่มัก
รับเอาพยานหลักฐานทุกชนิดเข้าสู่สำนวนคดีอยู่แล้วด้วย ดังสรุปได้ตามตารางต่อไปนี้

	สหรัฐอเมริกา	อังกฤษ	ฝรั่งเศส	เยอรมนี
รับฟังข้อเท็จจริง ตามคดีอื่นเป็น หลัก ปฏิเสธเป็น ข้อยกเว้น	✓	✓	✗	✗
ปฏิเสธเป็นหลัก รับฟังข้อเท็จจริง ตามคดีอื่นเป็น ข้อยกเว้น	✗	✗	✓	✓
รับฟังข้อเท็จจริง คดีอื่นเป็นพยาน หลักฐานชั้นหนึ่ง	✗	✓	✓	✓

(ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบลักษณะการยอมรับข้อเท็จจริง
ตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในต่างประเทศ)

เมื่อในบทนี้ได้ทราบถึงประสบการณ์เกี่ยวกับการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาล
คดีอื่นในต่างประเทศแล้ว ลำดับต่อไปในบทที่ 6 จะวิเคราะห์ความเหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริง
ตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย เพื่อค้นหาแนวทางในการกำหนด
หลักเกณฑ์ที่เหมาะสมต่อไป

บทที่ 6

บทวิเคราะห์แนวทางที่ควรจะเป็นในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย

เมื่อกระบวนการศึกษาวิจัยดำเนินมาถึงบทที่ 6 ผลของการวิจัยส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นว่า ปัญหาเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยเกิดขึ้น จากวิวัฒนาการของระบบกฎหมายที่มีการแบ่งแยกคือออกเป็นหลายประเภท และการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการแบบศาลคู่ ทำให้คดีเรื่องเดียวกันอาจตกอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาของศาลหลายศาลได้ สภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับคดีอื่นนี้เกิดขึ้นมาอย่างยาวนาน และศาลไทยพยายามแก้ปัญหาดังกล่าวมาตลอด แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก เพราะศาลแต่ละระบบต่างมีแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับคดีอื่นแตกต่างกันไป ทำให้ไม่สามารถหาแนวทางร่วมกันในการแก้ปัญหาได้ แตกต่างจากในต่างประเทศที่มีมุมมองต่อการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา มีแนวโน้มที่จะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก ส่วนการปฏิเสธเป็นข้อยกเว้น ขณะเดียวกันในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนมีแนวโน้มปฏิเสธการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก ส่วนการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นข้อยกเว้น

ด้วยเหตุนี้ ระบบกฎหมายของประเทศไทยก็ควรมีแนวทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเช่นกัน ซึ่งการจะค้นหาแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงกรณีนี้ได้ จะต้องวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ประกอบกัน ได้แก่ วิเคราะห์กฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศไทย วิเคราะห์แนวปฏิบัติของศาลในประเทศไทย วิเคราะห์การบังคับใช้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น รวมถึงวิเคราะห์สถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ทั้งนี้ เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

6.1 บทวิเคราะห์ความเหมาะสมของการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นบนพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศไทย

จากการศึกษาเปรียบเทียบประสบการณ์การยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในต่างประเทศพบว่า ลักษณะของการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏ

ในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอาจแยกออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรก ยอมรับฟังข้อเท็จจริง เป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก ปฏิเสธเป็นข้อยกเว้น ซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏในกลุ่มประเทศที่ค่อนข้างให้ความสำคัญกับคำพิพากษาคดีก่อนหน้า และลักษณะที่สอง ปฏิเสธการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก ยอมรับฟังเป็นข้อยกเว้น ซึ่งเป็นลักษณะที่ปรากฏในกลุ่มประเทศที่มีแนวโน้มไม่ให้ความสำคัญกับคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ความแตกต่างกันของสองลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นเกิดขึ้นด้วยเหตุผลประการสำคัญ คือ พื้นฐานแนวคิดของระบบกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน ทำให้รูปแบบการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นแตกต่างกันตามไปด้วย ดังนั้น การที่จะทราบว่าระบบกฎหมายของประเทศไทยควรยึดถือการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในลักษณะใด จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์เสียก่อนว่ากฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยเป็นแบบใด ดังจะกล่าวต่อไปนี้

การพิจารณาว่ากฎหมายพยานหลักฐานของไทยเป็นระบบไต่สวนหรือกล่าวหา นั้น หากเป็นในอดีตอาจทำได้ด้วยการพิจารณาจากระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมเพียงศาลเดียว อย่างไรก็ตาม หลังปีพุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา มีการจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการใหม่โดยใช้ระบบศาลคู่ กล่าวคือ มีศาลยุติธรรมมีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั่วไป และมีศาลปกครอง ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลทหาร มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเฉพาะเรื่อง ด้วยเหตุนี้ การพิจารณาว่ากฎหมายพยานหลักฐานของไทยเป็นระบบไต่สวนหรือกล่าวหาจึงไม่อาจทำได้โดยพิจารณาจากระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมเท่านั้น แต่จะต้องพิจารณาจากระบบพยานหลักฐานของศาลปกครองและศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วย จึงจะเห็นภาพรวมของระบบพยานหลักฐานในประเทศไทยที่ชัดเจน

ในส่วนกฎหมายพยานหลักฐานของศาลปกครองและศาลรัฐธรรมนูญค่อนข้างชัดเจนว่าใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน โดยในระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ข้อ 5¹ และพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2561 มาตรา 27² ต่างกำหนดโดยชัดเจนให้วิธีพิจารณาคดีปกครองและคดีรัฐธรรมนูญใช้ระบบไต่สวน ศาลปกครองและศาลรัฐธรรมนูญจึงมีอำนาจในการค้นหา

¹ ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2543 ข้อ 5 “วิธีพิจารณาคดีปกครองเป็นวิธีพิจารณาโดยใช้ระบบไต่สวนตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองและระเบียบนี้...”

² พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2561 มาตรา 27 “การพิจารณาคดีให้ใช้ระบบไต่สวนโดยให้ศาลมีอำนาจค้นหาความจริงไม่ว่าจะเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และในการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานได้ทุกประเภท เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติห้ามรับฟังไว้โดยเฉพาะไม่ว่าการไต่สวนพยานหลักฐานนั้นจะมีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากขั้นตอน วิธีการ หรือกรอบเวลาที่กฎหมายกำหนดไว้ ถ้าศาลได้ให้ออกาสแก่คู่กรณีในการนำสืบพยานหลักฐานหักล้างแล้ว ก็ให้ศาลรับฟังได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องตรงตามความจริงที่เกิดขึ้นในคดีนั้น...”

ข้อเท็จจริงในคดีอย่างเต็มที่ ปราศจากข้อผูกมัดและไม่ต้องกังวลกับกฎเกณฑ์ทางพยานหลักฐานจำนวนมาก ดังนั้น หากพิจารณาในมุมมองของศาลปกครองและศาลรัฐธรรมนูญต่อประเด็นเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ก็จะต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบใดส่วนทั่วไป คือ โดยหลักปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น แต่จะยอมรับฟังบ้างเป็นข้อยกเว้นกรณีที่มีกฎหมายกำหนดเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ถ้าฟังเพียงศาลปกครองกับศาลรัฐธรรมนูญไม่อาจทำให้เห็นภาพรวมของกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยได้ เพราะจะต้องพิจารณากฎหมายพยานหลักฐานของศาลยุติธรรม ซึ่งเป็นศาลที่มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั่วไป และรับผิดชอบปริมาณคดีจำนวนมากที่เกิดขึ้นในประเทศไทยแต่ละปีประกอบด้วย ซึ่งจากการศึกษาพบว่าแนวคิดพื้นฐานของระบบพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมค่อนข้างมีความสับสน เพราะได้รับอิทธิพลของทั้งระบบพยานหลักฐานแบบใดส่วนและกล่าวหาปะปนกันไป โดยการพิจารณากฎหมายพยานหลักฐานของศาลยุติธรรมจะต้องพิจารณาจากบทบัญญัติว่าด้วยพยานหลักฐานที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รวมถึงกฎหมายวิธีพิจารณาความเฉพาะเรื่องที่อยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาของศาลยุติธรรมอีกด้วย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

การบัญญัติกฎหมายว่าด้วยพยานหลักฐานไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นลักษณะที่สอดคล้องกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบใดส่วน โดยบทบัญญัติว่าด้วยพยานหลักฐานในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมีบทบัญญัติที่สะท้อนให้เห็นมาตรการทางพยานหลักฐานแบบใดส่วนอยู่มาก เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 86³ ที่ให้อำนาจศาลอย่างกว้างขวางในการพิจารณาว่าพยานหลักฐานใดฟุ่มเฟือยเกินสมควร พยานหลักฐานใดประวิงคดีให้ชักช้า พยานหลักฐานใดเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวแก่ประเด็นแห่งคดี รวมถึงให้อำนาจศาลเรียกพยานหลักฐานเข้ามาสืบได้หากเห็นว่าเป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม โดยที่คู่ความไม่จำเป็นต้องร้องขอ ประมวลกฎหมายวิธี

³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 86 “เมื่อศาลเห็นว่าพยานหลักฐานใดเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังไม่ได้ก็ดี หรือเป็นพยานหลักฐานที่รับฟังได้ แต่ได้ยื่นฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ให้ศาลปฏิเสธไม่รับพยานหลักฐานนั้นไว้

เมื่อศาลเห็นว่าพยานหลักฐานใดฟุ่มเฟือยเกินสมควร หรือประวิงให้ชักช้า หรือไม่เกี่ยวแก่ประเด็น ให้ศาลมีอำนาจงดการสืบพยานหลักฐานเช่นนั้น หรือพยานหลักฐานอื่นต่อไป

เมื่อศาลเห็นว่าเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมเป็นการจำเป็นที่จะต้องนำพยานหลักฐานอื่นอันเกี่ยวกับประเด็นในคดีมาสืบเพิ่มเติม ให้ศาลทำการสืบพยานหลักฐานต่อไป ซึ่งอาจรวมทั้งการที่จะเรียกพยานที่สืบแล้วมาสืบใหม่ด้วย โดยไม่ต้องมีฝ่ายใดร้องขอ”

พิจารณาความแพ่ง มาตรา 116⁴ ที่ให้อำนาจศาลในการเป็นผู้ถามพยานเอง แจ้งประเด็นข้อเท็จจริงให้พยานทราบ แล้วให้พยานเบิกความในลักษณะเล่าเรื่องหรือตอบคำถามของศาลก็ได้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 99⁵ ที่ให้อำนาจศาลในการตั้งผู้เชี่ยวชาญได้เองตามความเห็นสมควร โดยคู่ความไม่จำเป็นต้องร้องขอ ซึ่งอำนาจศาลในการพิจารณาและสืบพยานหลักฐานอย่างกว้างขวางเช่นนี้นำไปใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญา ผ่านประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ที่ให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้บังคับในคดีอาญาเท่าที่พอจะบังคับใช้ได้ด้วย

ในส่วนของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา นอกจากจะนำบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาใช้ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีบทบัญญัติที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของระบบไต่สวนอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 175⁶ ที่ให้อำนาจศาลในการเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยคดีได้ เมื่อโจทก์สืบพยานเสร็จสิ้นแล้ว ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228⁷ ที่ให้อำนาจศาลโดยพลการในการสืบพยานเพิ่มเติม โดยจะสืบพยานเองหรือส่งประเด็นไปสืบที่ศาลอื่นก็ได้ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 235⁸ ที่ให้อำนาจศาลถามโจทก์ จำเลย หรือพยานคนใดก็ได้ในระหว่างพิจารณาตามที่เห็นสมควร รวมถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 244⁹ ที่ให้อำนาจศาลในกรณีจำเป็นที่จะสั่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจศพแม้ว่าจะมีการบรรจุหรือฝังแล้วก็ตาม บทบัญญัติที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้

⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 116 “ในเบื้องต้นให้พยานตอบคำถามเรื่อง นาม อายุ ตำแหน่ง หรืออาชีพ ภูมิลำเนาและความเกี่ยวข้องกับคู่ความ แล้วให้ศาลปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไปนี้

(1) ศาลเป็นผู้ถามพยานเอง กล่าวคือ แจ้งให้พยานทราบประเด็นและข้อเท็จจริง ซึ่งต้องการสืบแล้วให้พยานเบิกความในข้อนั้น ๆ โดยวิธีเล่าเรื่องตามลำพังหรือโดยวิธีตอบคำถามของศาล หรือ

(2) ให้คู่ความซักถาม และถามค้ำนพยานไปทีละียว...”

⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 99 “ถ้าศาลเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องตรวจบุคคล วัตถุ สถานที่หรือตั้งผู้เชี่ยวชาญตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 129 และ 130 เมื่อศาลเห็นสมควร ไม่ว่าจะพิจารณาคดีจะอยู่ในชั้นใดหรือเมื่อมีคำขอของคู่ความฝ่ายใดภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติมาตรา 87 และ 88 ให้ศาลมีอำนาจออกคำสั่งกำหนดการตรวจหรือการแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญเช่นว่านั้นได้...”

⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 175 “เมื่อโจทก์สืบพยานเสร็จแล้ว ถ้าเห็นสมควรศาลมีอำนาจเรียกสำนวนการสอบสวนจากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยได้”

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228 “ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติม จะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้”

⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 235 “ในระหว่างพิจารณา เมื่อเห็นสมควร ศาลมีอำนาจถามโจทก์ จำเลย หรือพยานคนใดได้...”

⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 244 “ถ้าศาลหรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่เห็นจำเป็นเนื่องในการไต่สวนมูลฟ้อง พิจารณา หรือสอบสวน ที่จะต้องตรวจศพ แม้ว่าจะได้บรรจุหรือฝังแล้วก็ตามให้มีอำนาจสั่งให้เอาศพนั้นให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจได้ แต่การกระทำตามคำสั่งดังกล่าวจะต้องคำนึงถึงหลักทางศาสนาและไม่ก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงอย่างอื่น”

แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของกฎหมายพยานหลักฐานในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่มีลักษณะเป็นระบบไต่สวนอย่างชัดเจน

โครงสร้างของระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนในประเทศไทยตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีรากฐานความเป็นมาตั้งแต่ในครั้งอดีตที่ประเทศไทยเคยใช้ระบบการค้นหาความจริงแบบจารีตนครบาล ซึ่งกฎหมายที่กำหนดวิธีการค้นหาความจริงในยุคอดีตเรียกกันว่า “กฎหมายลักษณะดำน้ำลุยไฟ” โดยวิธีการดำน้ำลุยไฟนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า “คนดีตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้” จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่วิธีการค้นหาความจริงนี้จะมีลักษณะเป็นบททดสอบที่รุนแรง มุ่งแต่เพียงให้ผู้ถูกกล่าวหายอมรับสารภาพโดยไม่สนใจวิธีการ กระบวนการพิจารณาคดีจะเป็นไปตามดุลพินิจของผู้มีอำนาจ ไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ ที่แน่นอน ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่า ลักษณะการค้นหาความจริงด้วยการกระทำรุนแรงต่อเนื้อตัวร่างกายในประเทศไทยโบราณนี้มีลักษณะสอดคล้องกับรูปแบบการค้นหาความจริงในประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปโบราณ ที่ให้อำนาจพระในคริสต์ศาสนาอย่างเต็มที่ในการกระทำต่อผู้ถูกกล่าวหาด้วยความรุนแรงเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงจากปากของผู้ถูกกล่าวหา ซึ่งต่อมารูปแบบการค้นหาความจริงโดยไม่มีกฎเกณฑ์ข้อจำกัดทางพยานหลักฐานที่แน่นอนตายตัวในประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปโบราณนี้ก็พัฒนามาเป็นระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนตามที่กล่าวมาแล้วในงานวิจัยฉบับนี้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่ารากฐานความเป็นมาของการค้นหาความจริงในประเทศไทยตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตมีลักษณะเดียวกับรากฐานความเป็นมาของการค้นหาความจริงในระบบไต่สวน

เมื่อพิจารณาจากรากฐานความเป็นมาของระบบการค้นหาความจริงในประเทศไทย ประกอบกับโครงสร้างทางพยานหลักฐานที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาวางเอาไว้จะพบว่า กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยมีโครงสร้างของกฎหมายพยานหลักฐานเป็นแบบระบบไต่สวนอย่างชัดเจน แต่กระนั้นก็ตาม ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนไม่ใช่ระบบพยานหลักฐานเดียวที่มีอิทธิพลต่อกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทย เพราะมีความพยายามนำวัฒนธรรมของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาเข้ามาใช้ในการพิจารณาพิพากษาคดีในประเทศไทยผ่านนักเรียนกฎหมายไทยที่จบการศึกษาจากประเทศอังกฤษ กล่าวคือเมื่อสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง บรรดาขุนนางชั้นผู้ใหญ่นิยมส่งบุตรหลานไปศึกษากฎหมายที่ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นประเทศต้นแบบของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา เมื่อจบการศึกษากลับมาจากประเทศอังกฤษ บุคคลเหล่านี้ก็เข้ารับราชการเป็นผู้พิพากษาในศาลยุติธรรม รวมถึงเป็นอาจารย์สอนกฎหมายในโรงเรียนกฎหมาย แล้วนำแนวคิดและวัฒนธรรมของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาเข้ามาใช้ในระบบกฎหมายไทย โดยตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ วัฒนธรรมทางการศาลที่ผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมมักจะมีบทบาทแบบวางเฉยในการพิจารณาคดี ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้นหาความจริง โดยปล่อยให้หน้าที่ในการค้นหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความจริงเป็นหน้าที่ของคู่ความ

นอกจากวัฒนธรรมของผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมที่สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาแล้ว ในการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาภายหลัง ก็มีการแก้ไขเพื่อเพิ่มเติมข้อจำกัด กฎเกณฑ์ และเงื่อนไขทางกฎหมายวิธีสบัญญัติและกฎหมายพยานหลักฐานจำนวนมากเข้าไปในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น บทบัญญัติเรื่องการยื่นบัญชีระบุพยาน บทตัดพยานบอกเล่า บทตัดพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย บทตัดพยานหลักฐานที่เกิดขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายแต่ได้มาโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย บทคุ้มครองสิทธิของจำเลยในการมีที่ปรึกษากฎหมาย บทคุ้มครองสิทธิของจำเลยที่จะไม่เปิดเผยความเป็นปฏิปักษ์ต่อตัวเอง เป็นต้น ตัวอย่างบทบัญญัติที่กล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นความพยายามในการนำอิทธิพลแนวคิดของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาเข้ามาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย

แต่กระนั้นก็ตาม ในทางปฏิบัติของผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมปัจจุบันมักรับเอาพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเข้ามาไว้ในสำนวนทั้งหมด จากนั้นเมื่อเขียนคำพิพากษา ผู้พิพากษาจึงจะมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่งว่าพยานหลักฐานชิ้นใดรับฟังได้หรือรับฟังไม่ได้ พยานหลักฐานชิ้นใดมีน้ำหนักน่าเชื่อถือเพียงใด ทั้งนี้ เนื่องจากผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมใช้ระบบผู้พิพากษาอาชีพที่มีความรู้กฎหมายและเชี่ยวชาญในการรับฟังพยานหลักฐานอยู่แล้ว แตกต่างจากในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาซึ่งให้คณะลูกขุนที่เป็นประชาชนธรรมดาไม่มีความรู้ทางกฎหมายทำหน้าที่วินิจฉัยข้อเท็จจริง ผู้พิพากษาในประเทศที่ใช้ระบบกล่าวหาโดยแท้จึงต้องตัดพยานหลักฐานที่ห้ามมิให้รับฟังเสียตั้งแต่แรก เพื่อไม่ให้พยานหลักฐานดังกล่าวเข้าสู่ความรับรู้ของคณะลูกขุน อันจะทำให้คณะลูกขุนเกิดอคติจากพยานหลักฐานที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายได้ ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้ผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมจะมีบทบาทในเชิงวางเฉยไม่มีส่วนร่วมในการค้นหาความจริงในคดีอันเป็นเอกลักษณ์ของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาก็คงตาม แต่ในแง่ของการรับฟังพยานหลักฐานแล้ว ผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมค่อนข้างมีอิสระในการรับฟังพยานหลักฐาน ไม่ตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางพยานหลักฐานมากนัก อันเป็นเอกลักษณ์ของระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน

นอกจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว หากพิจารณาจากกฎหมายวิธีสบัญญัติเฉพาะเรื่องอื่น ๆ ที่เริ่มเข้ามามีบทบาทในระบบกฎหมายของประเทศไทย เช่น พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีค้ามนุษย์ พ.ศ.2559 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีทุจริตและประพฤติมิชอบ พ.ศ.2559 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 รวมถึงกฎหมายวิธีสบัญญัติในศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้ระบบงานของศาลยุติธรรม ก็วางโครงสร้างให้ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนในการพิจารณาพิพากษาคดีทั้งสิ้น แสดงให้เห็นว่าระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนมีบทบาทในระบบงานของศาลยุติธรรมค่อนข้างมาก

จากการวิเคราะห์กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยข้างต้นทำให้ทราบว่า กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยตั้งแต่อดีตมีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนที่ให้ความสำคัญกับการค้นหาความจริงมากกว่าวิธีการค้นหาความจริง จนกระทั่งในปัจจุบันที่มีการแบ่งแยกโครงสร้างอำนาจตุลาการเป็นหลายศาลหลายระบบ กล่าวโดยเฉพาะถึงศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง ต่างใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนเต็มรูปแบบในการพิจารณาพิพากษาคดี ส่วนศาลยุติธรรม หากพิจารณาในเชิงโครงสร้างของกฎหมายพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วค่อนข้างมีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนที่ให้อำนาจศาลอย่างกว้างขวางในการรับฟังพยานหลักฐาน แม้ในการปฏิบัติงานของผู้พิพากษาศาลยุติธรรมจะมีวัฒนธรรมหลาย ๆ อย่างที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา เช่น การมีบทบาทในลักษณะวางเฉยไม่ยุ่งเกี่ยวกับการค้นหาพยานหลักฐาน และปล่อยให้การค้นหาความจริงเป็นหน้าที่ของคู่ความก็ตาม แต่หากพิจารณาในภาพรวมเกี่ยวกับการรับฟังพยานหลักฐานแล้ว ผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมค่อนข้างมีอิสระในการรับฟังพยานหลักฐานและไม่ตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางพยานหลักฐานมากมายดังเช่นในระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา นอกจากนี้ กฎหมายวิธีสบัญญัติเฉพาะเรื่องที่อยู่ภายใต้ระบบงานของศาลยุติธรรมซึ่งบัญญัติขึ้นในระยะหลังมักระบุโดยชัดแจ้งว่าให้ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนในการพิจารณาพิพากษาคดีอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่า กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันมีลักษณะคล้ายคลึงและใกล้เคียงกับระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน มากกว่าระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา การพิจารณาในประเด็นเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นจึงควรจะต้องพิจารณาไปในแนวทางที่สอดคล้องกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนเป็นหลัก กล่าวคือ โดยหลักแล้วปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติโดยชัดแจ้งให้ศาลยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเท่านั้น

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นผลของการวิเคราะห์ความเหมาะสมของการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นโดยใช้แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมายพยานหลักฐานของไทยเป็นเกณฑ์ อย่างไรก็ตาม นอกจากการวิเคราะห์บนพื้นฐานของกฎหมายพยานหลักฐานแล้ว ยังอาจใช้แนวคิดพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความในศาลแต่ละระบบเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์เพื่อสนับสนุนข้อสรุปข้างต้นที่ว่า โดยหลักแล้ว ศาลไทยแต่ละระบบหรือแต่ละคดีไม่จำเป็นต้องถูกผูกพันโดยข้อเท็จจริงที่ศาลระบบอื่นหรือคดีอื่นวินิจฉัยเอาไว้ ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลประการสำคัญที่ว่า ระบบวิธีพิจารณาความของศาลยุติธรรมศาลปกครอง และศาลรัฐธรรมนูญ มีความแตกต่างกันออกไป ดังจะกล่าวต่อไป

ศาลยุติธรรม เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีแพ่งและคดีอาญาเป็นหลัก แต่เนื่องจากระบบวิธีพิจารณาความแพ่งกับวิธีพิจารณาความอาญามีพื้นฐานความคิดที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง จึง

จำเป็นต้องแยกวิเคราะห์ต่างหากออกจากกัน โดยสำหรับคดีแพ่ง เป็นเรื่องระหว่างเอกชนกับเอกชนที่มีความสามารถในการเข้าถึงพยานหลักฐานเท่าเทียมกัน ข้อพิพาทส่วนใหญ่เป็นเรื่องประโยชน์ส่วนตนของเอกชน รัฐจึงมักไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการค้นหาความจริงในคดีมากนัก นอกเสียจากทำหน้าที่ตัดสินคดีให้เป็นไปตามกฎหมายสารบัญญัติ ดังนั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจึงมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อให้สิทธิต่าง ๆ ทางแพ่งของเอกชนสามารถบังคับใช้ได้และเป็นรูปธรรม ศาลจะมีบทบาทในการควบคุมการดำเนินคดีน้อยกว่าคดีประเภทอื่น ๆ หลักการดำเนินคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งจึงเป็นหลักความตกลง (Negotiation Principle) ที่คู่ความเท่านั้นมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องการค้นหาข้อเท็จจริง ศาลทำหน้าที่ชี้ขาดตัดสินคดีเฉพาะสิ่งที่คู่ความนำเสนอมาเท่านั้น ไม่มีอำนาจแสวงหาข้อเท็จจริงใด ๆ ด้วยตนเอง นอกจากนี้ แนวคิดพื้นฐานของการดำเนินคดีแพ่งยังมุ่งเน้นไปที่การยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความ (Conflict Resolution) มากกว่าการค้นหาความจริงแห่งคดี (Truth Findings) ผลประโยชน์ของรัฐที่ได้จากการดำเนินคดีแพ่งคือความรวดเร็วในการระงับข้อพิพาทซึ่งจะช่วยให้ความสงบสุขของสังคมกลับคืนมา จึงเป็นปกติที่การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีแพ่งบางครั้งจะสามารถยุติข้อพิพาทไปได้โดยเร็ว เพราะรัฐไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการค้นหาความจริงโดยละเอียด เว้นเสียแต่ในคดีแพ่งบางประเภท เช่น คดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิในบุคคลและสิทธิครอบครัว คดีเหล่านี้ นับเป็นคดีแพ่งที่มีความสำคัญและกระทบกระเทือนต่อประโยชน์สาธารณะ รัฐก็จะเข้ามามีบทบาทในการค้นหาความจริง ด้วยเหตุนี้ หากพิจารณาถึงพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่กล่าวมาข้างต้นแล้วจะพบว่า มีลักษณะไม่ขัดแย้งกับการปรับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ทั้งยังช่วยส่งเสริมการดำเนินคดีแพ่งในแง่ที่ทำให้ข้อพิพาทระหว่างคู่ความจบลงได้โดยเร็วอีกด้วย

นอกเหนือจากคดีแพ่งแล้ว ศาลยุติธรรมยังมีอำนาจพิจารณาคดีอาญาอีกด้วย โดยคดีอาญาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยของสังคม และมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของจำเลยอย่างชัดเจน สภาพของคดีอาญาจึงเกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ ผลประโยชน์ของรัฐจากการดำเนินคดีอาญาคือการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและปล่อยตัวผู้บริสุทธิ์ รัฐจึงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษในการวินิจฉัยคดีให้ถูกต้องตามความเป็นจริง ดังนั้น หลักการดำเนินคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงเป็นหลักการตรวจสอบ (Examination Principle) ที่ศาลในคดีอาญาต้องทำหน้าที่ในการค้นหาความจริงและพยานหลักฐานด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องรอให้คู่ความนำเสนอพยานหลักฐานเข้ามาในสำนวนคดีเพียงอย่างเดียว และด้วยการที่หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องของการค้นหาความจริง หากเกิดกรณีที่จำเลยให้การรับสารภาพหรือรับข้อเท็จจริงตามคำฟ้องโจทก์ ศาลก็ไม่จำเป็นต้องผูกพันตามที่จำเลยให้การรับสารภาพหรือรับข้อเท็จจริงนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ หากนำหลักการของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่กล่าวมานี้มาพิจารณาแล้วจะพบว่า มีลักษณะขัดแย้งกับหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาล

คดีอื่นอย่างชัดเจน เพราะการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคดีอื่นย่อมทำให้ศาลไม่อาจทำหน้าที่ในการค้นหาและตรวจสอบความจริง อันเป็นหลักการพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้

ในส่วนของคดีปกครองและคดีรัฐธรรมนูญ ซึ่งอยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีของศาลปกครองและศาลรัฐธรรมนูญตามลำดับ โดยสภาพของคดีปกครองและคดีรัฐธรรมนูญเป็นข้อพิพาทระหว่างรัฐกับเอกชน ซึ่งเอกชนยื่นฟ้องต่อศาลเพื่อขอให้ศาลคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพ หรือผลประโยชน์ของตนจากการล่วงละเมิดของฝ่ายปกครอง โดยอาจเป็นการขอให้ฝ่ายปกครองชดใช้ความเสียหาย เยียวยาความเดือดร้อน ด้วยการเพิกถอนคำสั่งทางปกครองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ดังนั้น คดีปกครองหรือคดีรัฐธรรมนูญจึงเป็นคดีที่คู่ความมีฐานะไม่เท่าเทียมกัน หากปล่อยให้การต่อสู้คดีและนำเสนอพยานหลักฐานเป็นเรื่องของคู่ความ ย่อมก่อให้เกิดความได้เปรียบแก่ฝ่ายปกครอง และเสียเปรียบแก่ฝ่ายเอกชน ดังนั้น ศาลจึงต้องทำหน้าที่ควบคุมกระบวนการพิจารณา ไม่ใช่มีเพียงบทบาทในการตัดสินคดี แต่จะต้องร่วมค้นหาความจริง และมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นข้อพิพาทเข้ามาในสำนวนคดีเพื่อประกอบการวินิจฉัยชี้ขาดคดีให้ถูกต้องครบถ้วนตามความจริงที่เกิดขึ้น ลักษณะที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า หลักการดำเนินคดีตามกฎหมายวิธีพิจารณาคดีปกครองและคดีรัฐธรรมนูญเป็นหลักการตรวจสอบ หรือหลักการค้นหาความจริง ดังนั้น จึงไม่สอดคล้องกับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ซึ่งมุ่งจำกัดการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลให้เป็นไปตามที่ปรากฏในคดีก่อนเท่านั้น

จากการวิเคราะห์ความเหมาะสมของการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นบนพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความไทยพบว่า หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นไม่มีความสอดคล้องกับหลักการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา วิธีพิจารณาคดีปกครอง และวิธีพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญ เพราะคดีเหล่านี้ยึดหลักการดำเนินคดีแบบตรวจสอบที่มุ่งค้นหาความจริงแห่งคดีให้ปรากฏ แต่ในทางกลับกันหากเป็นคดีแพ่งซึ่งเป็นข้อพิพาทระหว่างเอกชน เพื่อประโยชน์ของเอกชนโดยแท้ กลับมีความสอดคล้องกับหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เพราะหลักการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งยึดหลักความตกลง และมุ่งยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความเป็นสำคัญ

เมื่อวิเคราะห์แล้วว่า หากพิจารณาจากพื้นฐานของกฎหมายพยานหลักฐานในประเทศไทย ศาลไทยควรปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังไว้โดยชัดแจ้ง ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน อีกทั้งหากพิจารณาจากพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความในประเทศไทย ก็ไม่ควรที่ศาลใดจะต้องถูกผูกพันโดยผลของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ยกเว้นศาลในคดีแพ่งลำดับต่อไปจะพิจารณาว่า แนวปฏิบัติของศาลไทยในปัจจุบันมีความสอดคล้องต้องกันกับแนวทางที่ควรจะเป็นของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนหรือไม่ กล่าวคือพิจารณาว่า ศาลไทย

ปัจจุบันนี้ปฏิเสธการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก โดยยอมรับฟังเป็นข้อยกเว้นหรือไม่ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

6.2 บทวิเคราะห์แนวปฏิบัติของศาลในประเทศไทยในการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น

ดังได้วิเคราะห์ไว้ในหัวข้อก่อนหน้าแล้วว่า หากพิจารณาบนพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐาน ประเทศไทยควรยึดถือรูปแบบการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นแบบเดียวกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน กล่าวคือ ควรปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยชัดแจ้งเท่านั้น ในหัวข้อนี้จะวิเคราะห์ต่อไปว่า ทางปฏิบัติของศาลในประเทศไทยเกี่ยวกับเรื่องนี้ มีความสอดคล้องกับแนวทางการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนหรือไม่ ดังต่อไปนี้

กรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 54 และ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคน พ.ศ.2551 มาตรา 30 กรณีเหล่านี้ศาลในประเทศไทยถูกบังคับให้ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอยู่แล้ว แต่สำหรับคดีเกี่ยวเนื่องกันประเภทอื่นที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติแนวทางในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้ ศาลไทยส่วนใหญ่มีแนวโน้มในทางปฏิบัติที่จะไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น แต่ก็ยังมีบางส่วนที่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นทั้งที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้นได้ ดังจะกล่าวในรายละเอียดต่อไปนี้

ศาลปกครองนับเป็นศาลที่มีแนวทางชัดเจนในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในกรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้น สังเกตได้จากบรรทัดฐานในคำพิพากษาศาลปกครองสูงสุดที่ อ.849/2555 ที่อธิบายไว้ในทำนองว่า การดำเนินการทางวินัยกับการดำเนินคดีอาญามีจุดมุ่งหมายและกระบวนการที่แตกต่างกัน ดังนั้นการดำเนินการทางวินัยจึงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับผลของการดำเนินคดีอาญาแต่ประการใด เท่ากับว่าศาลปกครองปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอาญาอย่างชัดเจน นอกจากนี้ กรณีส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในศาลยุติธรรม ศาลยุติธรรมก็มีแนวโน้มที่จะปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลักเช่นกัน เช่น กรณี

คดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญา¹⁰ คดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีแพ่ง¹¹ คดีแรงงานที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญา¹² คดีทรัพย์สินทางปัญญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญา¹³ คดีแพ่งที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีเลือกตั้งและคดีอาญา¹⁴ รวมถึงคดีความผิดมูลฐานที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีฟอกเงิน¹⁵ คดีเหล่านี้ศาลฎีกาวางบรรทัดฐานไว้ให้ปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น โดยให้เหตุผลว่า เมื่อคดีดังกล่าวไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา กรณีจึงไม่ตกอยู่ภายใต้บังคับของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หากไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลยุติธรรมมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอยู่แล้ว แต่กระนั้นก็ตาม ยังมีกรณียกเว้นอยู่บ้างที่ศาลในประเทศไทยยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ทั้งที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้น

ตัวอย่างกรณีที่ศาลในประเทศไทยยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นทั้งที่ไม่มีกฎหมายกำหนดให้กระทำเช่นนั้นได้ เช่น กรณีคดีรัฐธรรมนูญที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอาญา ศาลรัฐธรรมนูญโดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 วางหลักไว้โดยชัดแจ้งในทำนองว่า เมื่อศาลฎีกาวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้อย่างไรแล้ว ต้องถือเป็นยุติตามที่ศาลฎีกาวินิจฉัยไว้ ศาลรัฐธรรมนูญไม่มีอำนาจเข้าไปตรวจสอบคำวินิจฉัยของศาลฎีกา ทั้งศาลรัฐธรรมนูญไม่ใช่ศาลที่มีอำนาจรับวินิจฉัยอุทธรณ์คัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลฎีกาด้วย¹⁶ ในทางกลับกันหากเป็นกรณีคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีรัฐธรรมนูญ ศาลฎีกาโดยคำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.63/2558 ก็วางหลักไว้โดยชัดแจ้งในทำนองเดียวกันว่า คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดให้อำนาจศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือองค์กรอื่นมีอำนาจในการวินิจฉัยเพิกถอนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ต้องถือว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นเด็ดขาด คู่ความไม่อาจโต้แย้งได้ว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญไม่ชอบด้วยกฎหมาย¹⁷

¹⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1453/2525

¹¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 828/2508

¹² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 13819-13820/2555

¹³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4432/2553

¹⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 21310/2556

¹⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6602/2550

¹⁶ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551

¹⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ อม.63/2558

นอกจากกรณีที่กำลังกล่าวมาข้างต้นซึ่งเป็นการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลต่างระบบกันโดยไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้นแล้ว ในกรณีที่เป็นคดีภายในศาลระบบเดียวกัน ก็มีกรณีที่ศาลยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้เช่นกัน ดังที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5175/2547 ซึ่งเป็นคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีแพ่ง โดยศาลฎีกาวางแนวบรรทัดฐานไว้ในทำนองเดียวกันทั้งสองคดีว่า คำพิพากษาของศาลคดีส่วนแพ่งที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้ในลักษณะที่เป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญาย่อมถือเป็นยุติระหว่างคู่ความ ศาลในคดีส่วนอาญาจึงต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีส่วนแพ่ง ทั้งนี้ โดยอาศัยอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 ประกอบกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาทั้งสองคดีนี้ค่อนข้างจะขัดแย้งกับแนวบรรทัดฐานหลักของศาลยุติธรรมที่มักจะไม่มียอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น หากไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งดังเช่นประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7

แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลไทยที่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นทั้งที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้น อาจแสดงได้ตามตารางต่อไปนี้

	การวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคดีอื่นในกรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้
ศาลยุติธรรม	คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546, 5175/2547, อม.63/2558
ศาลรัฐธรรมนูญ	คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551
ศาลปกครอง	-

(ตารางที่ 4 ตารางแสดงคำพิพากษาที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคดีอื่น
ในกรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้)

ในที่นี้อาจสรุปได้ว่า แนวปฏิบัติของศาลไทยในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นค่อนข้างสอดคล้องกับมุมมองของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนอยู่แล้ว กล่าวคือ โดยหลักศาลไทยจะไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้นได้ แต่กระนั้นก็ตาม มีกรณียกเว้นอยู่บ้าง ที่ศาลไทยยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นทั้งที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้น คือ กรณีคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันระหว่างคดีอาญากับคดีรัฐธรรมนูญ และกรณีคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีแพ่งซึ่งศาลในคดีแพ่งวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญาดังที่กล่าวมาข้างต้น กรณียกเว้นเหล่านี้ไม่สอดคล้องกับพื้นฐานมุมมองของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนอย่างชัดเจน ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์ไว้แล้วในหัวข้อก่อนหน้าว่าระบบกฎหมายของประเทศไทยควรพิจารณาหลักเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นให้สอดคล้องกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน ศาลไทยก็ควรจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเฉพาะกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษรชัดแจ้งเท่านั้น หากกรณีใดที่เห็นควรให้มีการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็จะต้องกระทำด้วยการบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรมาให้อำนาจศาลกระทำเช่นนั้นดังที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7

เมื่อทราบแล้วว่าระบบกฎหมายของประเทศไทยควรพิจารณาหลักเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นให้สอดคล้องกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน กล่าวคือ ปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก ยอมรับฟังเป็นข้อยกเว้น โดยแนวปฏิบัติของศาลไทยส่วนใหญ่ก็สอดคล้องกับมุมมองของระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนอยู่แล้ว ลำดับต่อไปจะพิจารณาว่า ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลไทยมีการบังคับใช้หลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอย่างไร สอดคล้องกับแนวทางการบังคับใช้หลักการนี้ในสากลประเทศหรือไม่

6.3 บทวิเคราะห์การบังคับใช้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น

แม้ในระบบกฎหมายของประเทศไทยที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนและระบบกฎหมายของประเทศไทยจะมีมุมมองในเชิงปฏิเสธต่อการยอมรับหลักเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็ตาม แต่ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลไทยก็จำเป็นต้องบังคับใช้หลักกฎหมายดังกล่าว โดย

จากการศึกษาเปรียบเทียบประสบการณ์ในต่างประเทศพบว่า เมื่อต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ในต่างประเทศมีหลักและข้อยกเว้นในการบังคับใช้หลักกฎหมายนี้อยู่ด้วย โดยปัจจัยที่มีผลต่อหลักและข้อยกเว้นในการบังคับใช้ ได้แก่ หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ รวมถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเข้ามามีบทบาทในการเป็นหลักและข้อยกเว้น (Rules and Exceptions) ของการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์การบังคับใช้หลักกฎหมายเรื่องนี้ในประเทศไทยกลับพบว่า เมื่อมีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลไทยมักจะยอมรับฟังโดยไม่นำหลักเกณฑ์อื่นใดมาพิจารณาอีก ทำให้การบังคับใช้หลักกฎหมายเรื่องนี้ขาดความยืดหยุ่นในการบังคับใช้ และก่อให้เกิดความยุติธรรมแก่คู่ความและสังคมในหลาย ๆ กรณี ดังจะวิเคราะห์โดยละเอียดต่อไป

ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ที่บัญญัติว่า “ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา” แนวบรรทัดฐานเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การบังคับใช้กฎหมายมาตรานี้ในทางปฏิบัติของศาลไทยถือตรงกันว่า จะต้องเป็นกรณีที่ (1) เป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา (2) คำพิพากษาคดีส่วนอาญาต้องถึงที่สุดแล้ว (3) คู่ความในคดีอาญาและคดีแพ่งเป็นคู่ความเดียวกัน และ (4) ข้อเท็จจริงในคดีอาญาต้องเป็นประเด็นโดยตรงในคดีและได้รับการวินิจฉัยไว้โดยชัดแจ้งแล้ว¹⁸ หลักเกณฑ์ 4 ข้อนี้เป็นหลักเกณฑ์ที่ศาลไทยใช้พิจารณาว่าจะนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญามาใช้หรือไม่ ส่วนในคดีเกี่ยวเนื่องประเภทอื่นที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามกัน แต่ศาลนำหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้ ศาลมักให้เหตุผลในทำนองที่ว่า ไม่มีกฎหมายให้อำนาจศาลในการตรวจสอบคำพิพากษาของศาลคดีอื่น คำพิพากษาคดีอื่นที่ถึงที่สุดแล้วจึงมีผลผูกพันศาลให้ต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามนั้น ดังที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.63/2558 และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 จะเห็นได้ว่า สิ่งที่ศาลไทยใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาหรือไม่ แท้จริงแล้วหลักเกณฑ์มีเพียงว่า “คดีทั้งสองต้องมีคู่ความเดียวกัน ประเด็นข้อเท็จจริงเดียวกัน และคดีอาญามีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว” เท่านั้น หลักเกณฑ์อื่นนอกจากนี้ไม่ปรากฏว่าศาลไทยหยิบยกขึ้นมาใช้พิจารณาก่อนการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ซึ่งทำให้หลัก

¹⁸ อานิส เกศวพิทักษ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 1-2 เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เนติบัณฑิตยสภา, 2551), หน้า 645.

กฎหมายเรื่องนี้ในประเทศไทยไม่มีพัฒนาการมากนัก แตกต่างจากในต่างประเทศที่นำหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ รวมถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้ามาใช้เป็นหลักเกณฑ์ประกอบการพิจารณาด้วย

เมื่อวิเคราะห์ประสบการณ์ของต่างประเทศเปรียบเทียบกับแนวปฏิบัติของศาลไทยพบว่า แนวปฏิบัติของศาลไทยในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นยังขาดการคำนึงถึง หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ในแต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ซึ่งเป็นปัจจัยที่ศาลในต่างประเทศใช้เป็นหลักเกณฑ์พิจารณา ดังจะแยกวิเคราะห์โดยละเอียดต่อไปนี้

(ก) การขาดหลักเกณฑ์เรื่องหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท

ในระบบกฎหมายต่างประเทศ เช่น ระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศเยอรมนี หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภทถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ศาลใช้ในการตัดสินใจว่าจะนำหลักกฎหมายเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้หรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น คดี *State v. Scarbrough (2005)*¹⁹ ของศาล Tennessee Supreme Court และคดี *Gutierrez v. Superior Court (1994)*²⁰ ของศาล California State Court ที่วินิจฉัยไว้ว่า ในการดำเนินคดีอาญา สิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในการได้รับการพิจารณาคดีโดยคณะลูกขุนถือเป็นหลักการสำคัญที่ไม่อาจละเมิดได้ และเป็นสิ่งที่มีน้ำหนักมากกว่าการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย แสดงให้เห็นว่าศาลในประเทศสหรัฐอเมริกาคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของคดีอาญาที่ไม่เหมาะกับการนำหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้อย่างชัดเจน การคำนึงถึงหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีลักษณะเดียวกันนี้ปรากฏในระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษ ที่ศาลสภาขุนนาง (House of Lords) ในคดี *R. v. Humphrys (1977)*²¹ วินิจฉัยและวางบรรทัดฐานไว้ว่า กฎหมายปิดปากโดยประเด็นในคดีไม่อาจนำมาปรับใช้ในคดีอาญาได้ (Issue Estoppel cannot lie in criminal proceeding) รวมถึงในประเทศเยอรมนีที่มี Act on the Federal Constitutional Court ข้อที่ 33²² วางหลักเกณฑ์ในการ

¹⁹ *State v. Scarbrough*, 181 S.W.3d 650 (Tenn. 2005)

²⁰ *Gutierrez v. Superior Court*, 24 Cal.App.4th 153 (1994) 29 Cal. Rptr.2d 376.

²¹ *R. v. Humphrys (1977)* 2 All E. R. 497.

²² Act on the Federal Constitutional Court section 33 : (1) *The Federal Constitutional Court may suspend its proceedings until a case pending before another court has been concluded if the findings or the decisions of the other court might be of relevance to its own decision.* (2) *The Federal Constitutional Court may base its decision on the findings of facts of a final judgment rendered in a case in which the truth was to be established ex officio*

ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นไว้ โดยศาลรัฐธรรมนูญในประเทศเยอรมนีจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอาญา หรือคดีปกครอง เนื่องจากคดีอาญา หรือคดีปกครอง เป็นคดีประเภทที่ศาลเป็นผู้กำหนดคดี หรือเป็นผู้ค้นหาความจริง ไม่ใช่คดีประเภทที่คู่ความเป็นผู้กำหนดคดี ดังนั้น ข้อเท็จจริงที่ได้จากการพิจารณาคดีอาญา หรือคดีปกครองจึงมีความเที่ยงตรงแน่นอนมากกว่าคดีประเภทอื่น ศาลรัฐธรรมนูญประเทศเยอรมนีสามารถรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีส่วนอาญาหรือคดีปกครองได้

เมื่อกลับมาพิจารณาแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลไทยกลับพบว่า ศาลไทยมีแนวทางปฏิบัติที่ไม่สอดคล้องกับประเทศต่าง ๆ ข้างต้น เพราะศาลไทยไม่ได้คำนึงว่าคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณานั้นมีหลักพื้นฐานในการดำเนินคดีที่สอดคล้องกับหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นหรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 และ 5175/2547 ที่วางบรรทัดฐานไว้ว่า ศาลในคดีส่วนอาญาจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีส่วนแพ่ง หากคำพิพากษาของศาลคดีส่วนแพ่งวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญา โดยอ้างเอาหลักคำพิพากษาผูกพันคู่ความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 มาใช้กับคดีอาญาผ่านประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 แนวบรรทัดฐานนี้แสดงให้เห็นว่าศาลไทยยอมรับนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้ในคดีอาญา ทั้งที่แท้จริงแล้วหลักการนี้ขัดแย้งกับหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีอาญาโดยสิ้นเชิง เพราะหลักการดำเนินคดีอาญาเป็นหลักการตรวจสอบที่ศาลและคู่ความทุกฝ่ายต้องร่วมกันค้นหาความจริงแห่งคดีให้ถึงที่สุด หาใช่มุ่งยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความโดยเร็วซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นไม่ ด้วยความเคารพต่อแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น การที่ศาลไทยอ้างเอาหลักคำพิพากษาผูกพันคู่ความตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145 มาใช้กับคดีอาญา จึงเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมเพราะขัดแย้งกับหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีอาญา และขัดแย้งต่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ที่บัญญัติให้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาใช้บังคับในคดีอาญาเท่าที่พอจะใช้บังคับได้เท่านั้น

นอกจากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 และ 5175/2547 ยังมีแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาที่นำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้กับคดีอาญาโดยไม่ปรากฏว่ามีการคำนึงถึงหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท คือ คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.63/2558 ที่ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ โดยให้เหตุผลว่า ศาลฎีกาไม่มีอำนาจเปลี่ยนแปลงคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ เนื่องจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญผูกพันศาลฎีกา แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาเหล่านี้

เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่า ศาลไทยขาดการนำหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าจะนำหลักกฎหมายเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้หรือไม่ ทั้งที่ในสากลประเทศต่างให้ความสำคัญกับปัจจัยข้อนี้อย่างมาก อนึ่ง นอกจากปัจจัยเรื่องหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภทแล้ว ปัจจัยที่ศาลไทยควรนำมาคำนึงถึงในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอีกปัจจัยหนึ่งก็คือปัจจัยเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแต่ละประเภท ดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ข) การขาดหลักเกณฑ์เรื่องมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแต่ละประเภท

มาตรฐานการพิสูจน์ (Standard of Proof) เป็นเครื่องมือทางพยานหลักฐานที่ใช้วัดน้ำหนักของพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเข้ามาในคดีว่ามีน้ำหนักเพียงพอให้ศาลเชื่อได้หรือไม่ โดยคดีแต่ละประเภทต่างมีมาตรฐานการพิสูจน์แตกต่างกันไป เช่น คดีอาญาใช้มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับปราศจากข้อสงสัย (Beyond Reasonable Doubt) คดีแพ่งใช้มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับความเป็นไปได้ของข้อเท็จจริง (Preponderance of Evidence) เป็นต้น ทั้งนี้ จากการศึกษาประสบการณ์ของต่างประเทศในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นพบว่า ในต่างประเทศนำมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแต่ละประเภทมาเป็นเครื่องมือในการชี้วัดว่าจะนำหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้หรือไม่ ในขณะที่ประเทศไทยยังขาดการนำมาตรฐานการพิสูจน์มาเป็นเครื่องชี้วัดในการนำหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้ ทำให้หลาย ๆ กรณีมีการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอย่างไม่เหมาะสม ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ หากคดีก่อนหน้าเป็นคดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์ในระดับที่สูงกว่าคดีหลัง และศาลในคดีก่อนหน้าวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยเชื่อตามพยานหลักฐานของฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ ศาลในคดีหลังยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าได้ หลักการนี้เรียกว่าหลัก “มาตรฐานการพิสูจน์ที่เหนือกว่า” (More Favorable of Proof) เช่น ในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หากคดีอาญาซึ่งมีมาตรฐานการพิสูจน์สูงกว่าคดีแพ่ง โจทก์สามารถสืบจนปราศจากข้อสงสัยได้ว่าจำเลยกระทำความผิดจริง คดีแพ่งซึ่งมีมาตรฐานการพิสูจน์ต่ำกว่าคดีอาญาก็ต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏตามคำพิพากษาคดีอาญาในทางกลับกันถ้าในคดีแพ่ง โจทก์สืบจนน่าเชื่อว่าจำเลยกระทำละเมิดต่อโจทก์จริง ศาลในคดีอาญาไม่จำเป็นต้องฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีแพ่ง เพราะแม้โจทก์จะนำสืบได้ตามมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแพ่งก็ไม่ได้หมายความว่าโจทก์จะนำสืบจนปราศจากข้อสงสัยในคดีอาญาซึ่งเป็นมาตรฐานการพิสูจน์ระดับที่เหนือกว่าคดีแพ่งได้

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของประเทศไทยพบว่า ศาลไทยยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลคดีส่วนอาญา สอดคล้องกับหลักมาตรฐานการพิสูจน์ที่เหนือกว่าอยู่แล้ว เนื่องจากมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 กำหนดไว้ แต่ในกรณีที่ไม่มีกฎหมายกำหนดไว้ เช่น คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีรัฐธรรมนูญ แนวปฏิบัติของศาลไทยกลับไม่สอดคล้องกับหลักการดังกล่าวเสียทีเดียว โดยในคำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.63/2558 ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอาญาตามที่ปรากฏในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ทั้งที่มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีอาญาในระดับปราศจากข้อสงสัยเป็นมาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงที่สุดในระบบกฎหมายปัจจุบัน แต่กลับต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญซึ่งใช้ระดับมาตรฐานการพิสูจน์ที่ต่ำกว่าคดีอาญา แนวบรรทัดฐานคำพิพากษานี้จึงไม่สอดคล้องกับแนวทางการปรับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคดีอื่นในต่างประเทศ

มีข้อพิจารณาว่า แม้ในสากลประเทศจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าในกรณีที่คดีก่อนหน้าเป็นคดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์สูงกว่าคดีหลัง และศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยเชื่อตามพยานหลักฐานของฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ แต่ในทางกลับกัน ในกรณีที่ศาลคดีก่อนหน้าวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยไม่เชื่อตามพยานหลักฐานของฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ ศาลในคดีหลังก็ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าแต่อย่างใด หลักการนี้ถือเป็นอีกแง่มุมหนึ่งที่สำคัญของหลักมาตรฐานการพิสูจน์ที่เหนือกว่า (More Favorable of Proof) ยกตัวอย่างในประเทศสหรัฐอเมริกา เช่น คดี *Goldman v. Simpson (2008)*²³ ศาล California Court of Appeal ปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลในคดีอาญาที่ยกฟ้องจำเลย โดยให้เหตุผลว่า การที่โจทก์ไม่สามารถพิสูจน์จนปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยได้กระทำความผิดอาญา ไม่ได้หมายความว่าจำเลยไม่ได้กระทำการอันก่อให้เกิดความรับผิดชอบทางแพ่ง แต่กระนั้นก็ตาม เมื่อกลับมาพิจารณาแนวปฏิบัติของศาลไทยกลับพบว่า ศาลไทยไม่คำนึงถึงหลักเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์ที่เหนือกว่าในแง่มุมนี้ โดยในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 349/2555²⁴ วางบรรทัดฐานไว้ว่า ศาลในคดีส่วนแพ่งต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำ

²³ *Goldman v. Simpson*, 72 Cal.Rptr.3d 729 (2008) 160 Cal.App.4th 255.

²⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 349/2555 “ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค 2 ที่โจทก์และจำเลยไม่ฎีกาโต้แย้งฟังยุติว่า พนักงานอัยการจังหวัดนครนายกได้เป็นโจทก์ฟ้องจำเลยเป็นคดีอาญาในมูลคดีเดียวกันนี้ต่อศาลชั้นต้นโดยมีโจทก์ในคดีนี้เป็นผู้เสียหายที่ 2 คดีดังกล่าวศาลชั้นต้นพิพากษายกฟ้อง และคดีถึงที่สุดแล้วเป็นคดีอาญาหมายเลขแดงที่ 793/2549 ของศาลชั้นต้น มีปัญหาต้องวินิจฉัยตามฎีกาของโจทก์ว่า จำเลยกระทำละเมิดต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้โจทก์หรือไม่ เห็นว่า คดีนี้เป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา การพิพากษาคดีส่วนแพ่ง จำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาในคดีอาญาหมายเลขแดงที่ 793/2549 ศาลชั้นต้นพิพากษาว่า พยานหลักฐานของโจทก์เท่าที่นำสืบมายังมีความสงสัยตามสมควรว่า จำเลยกระทำความผิดหรือไม่ จึงให้ยกประโยชน์แห่งความสงสัยนั้นให้จำเลย เป็นการวินิจฉัยข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นแห่งคดีไว้แน่นอนแล้วว่า โจทก์ไม่มีพยานหลักฐานมาสืบให้ศาลเห็นโดยชัด

พิพากษาคดีส่วนอาญา แม้ศาลในคดีส่วนอาญาจะพิพากษายกฟ้องจำเลยเพราะมีเหตุสงสัยตามสมควร ก็ตาม ด้วยความเคารพต่อคำพิพากษาศาลฎีกาข้างต้น แนวบรรทัดฐานนี้ยังคงขัดแย้งต่อหลัก มาตรฐานการพิสูจน์ที่เหนือกว่า (More Favorable of Proof) ดังนั้น ในกรณีที่มิมีกฎหมายกำหนดให้ รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลควรนำปัจจัยเรื่องมาตรฐาน การพิสูจน์ตามหลักมาตรฐานการพิสูจน์ที่เหนือกว่ามาประกอบการพิจารณาว่าจะยอมรับฟังข้อเท็จจริง เป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นหรือไม่ เพื่อให้แนวปฏิบัติเกี่ยวกับหลักกฎหมายนี้ใน ประเทศไทยมีพัฒนาการและมีความครบถ้วนสมบูรณ์มากขึ้น

นอกจากหลักเกณฑ์เรื่องหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท และมาตรฐานการ พิสูจน์ในคดีแต่ละประเภทแล้ว หลักเกณฑ์เรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าก็เป็นอีก หลักเกณฑ์หนึ่งซึ่งสากลประเทศใช้ในการพิจารณาว่าจะนำหลักเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติ ตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้หรือไม่ ในขณะที่ระบบกฎหมายของประเทศไทยยังมี พัฒนาการของหลักเกณฑ์เรื่องนี้ไม่มากนัก ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

(ค) การขาดหลักเกณฑ์เรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า

เมื่อกล่าวถึงการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า แล้วย่อมเข้าใจได้ว่า ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาในคดีหลังย่อมขึ้นอยู่กับความถูกต้องชอบธรรมของ คำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าเป็นสำคัญ ถ้าคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าตัดสินอยู่บนพื้นฐานของ พยานหลักฐานที่ถูกต้องครบถ้วนย่อมเป็นหลักประกันประการหนึ่งให้กับศาลในคดีหลังว่า การ พิพากษาคดีของศาลคดีหลังจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงที่ถูกต้องชอบธรรม ในขณะเดียวกัน ถ้า คำพิพากษาของศาลคดีก่อนมีข้อบกพร่องบางประการที่อาจทำให้ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษา คลาดเคลื่อนและไม่เป็นธรรม ย่อมส่งผลกระทบต่อคำพิพากษาคดีหลังอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ ในต่างประเทศจึงพัฒนาหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ขึ้นมา เพื่อให้คำพิพากษาศาลคดีที่มีผลผูกพันคำพิพากษาคดีอื่นมีความสมบูรณ์มากที่สุด ทั้งนี้ จาก การศึกษาพบว่า ระบบกฎหมายต่างประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบ กล่าวหาหรือระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน ต่างพัฒนาหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบความสมบูรณ์

แจ้งว่าจำเลยกระทำความผิด ดังนั้น ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดี ส่วนอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 47 จะบัญญัติว่า คำพิพากษาคดีส่วนแพ่งต้องเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายอันว่าด้วยความรับผิดชอบของบุคคลในทางแพ่ง โดย ไม่ต้องคำนึงถึงว่าจำเลยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดหรือไม่ ก็ได้หมายความว่า จะรับฟังข้อเท็จจริงขัดแย้งกับ ข้อเท็จจริงในคำพิพากษาส่วนอาญาได้ ในคดีส่วนแพ่งจึงต้องฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีส่วนอาญาว่าจำเลยไม่ได้กระทำ ละเมิดต่อโจทก์ จำเลยไม่ต้องรับผิดชอบใช้คำสั่งใหม่ทดแทนแก่โจทก์ ที่ศาลอุทธรณ์ภาค 2 พิพากษามานั้น ศาลฎีกาเห็นพ้อง ด้วย ฎีกาของโจทก์ฟังไม่ขึ้น”

ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าขึ้นมา เช่น ความแท้จริงของพยานหลักฐาน ความเป็นโมฆะของคำพิพากษา พยานหลักฐานใหม่ที่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงได้ เป็นต้น แตกต่างจากในระบบกฎหมายไทยที่ไม่ค่อยมีพัฒนาการของหลักเกณฑ์การตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าเท่าใดนัก ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

การตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะต้องกระทำก่อนที่ศาลจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ทั้งนี้ระบบกฎหมายในต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการพัฒนาหลักเกณฑ์การตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าขึ้นมาจำนวนมากดังที่กล่าวมาแล้ว เช่น การตรวจสอบคำพิพากษาที่เป็นโมฆะ คำพิพากษาที่ตัดสินบนพื้นฐานของการดำเนินคดีที่การฉ้อฉลหรือการกระทำมิชอบของคู่ความ คำพิพากษาที่หากบังคับตามอาจขัดต่อความสงบเรียบร้อยและก่อให้เกิดความอยุติธรรม รวมถึงคำพิพากษาที่ภายหลังตัดสินแล้วกลับปรากฏพยานหลักฐานใหม่ที่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงแห่งคดีได้ เป็นต้น ประเทศอังกฤษมีการตรวจสอบคำพิพากษาคดีที่มีการฉ้อฉลระหว่างคู่ความ คดีที่คู่ความไม่มีเวลาเพียงพอในการนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาล ประเทศฝรั่งเศสมีการตรวจสอบคำพิพากษาที่ภายหลังปรากฏว่ามีการนำเสนอพยานหลักฐานเท็จหรือพยานบุคคลเบิกความเท็จ คำพิพากษาที่ภายหลังตัดสินมีการพบพยานหลักฐานใหม่ที่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงแห่งคดีได้ และในประเทศเยอรมนีมีการตรวจสอบคำพิพากษาที่คู่ความถูกขัดขวางไม่ให้ใช้สิทธิอุทธรณ์ คำพิพากษาคดีที่มีการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบ เป็นต้น หากปรากฏความบกพร่องของคำพิพากษาดังที่กล่าวมานี้ ศาลอาจไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าได้ ซึ่งการที่ศาลมีอำนาจตรวจสอบคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเช่นนี้ ย่อมเป็นหลักประกันได้ประการหนึ่งว่า คำพิพากษาที่จะมาผูกพันข้อเท็จจริงในคดีของศาลมีความถูกต้องสมบูรณ์แล้ว

เมื่อกลับมาพิจารณาหลักเกณฑ์การตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าในประเทศไทยพบว่า ระบบกฎหมายไทยไม่ได้บัญญัติหลักเกณฑ์การตรวจสอบคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเอาไว้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระบบกฎหมายไทยบัญญัติแต่เพียงการให้รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น โดยไม่ได้บัญญัติถึงข้อยกเว้นเอาไว้ ทำให้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศไทยมีความเคร่งครัด แข็งกระด้าง และขาดความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงาน อีกทั้งเมื่อตรวจสอบแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลไทยก็พบว่า เมื่อมีประเด็นเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกับคดีก่อนหน้าศาลไทยไม่คำนึงถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าเท่าใดนัก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะวัฒนธรรมของศาลไทยค่อนข้างให้ความเคารพและจะไม่เข้าไปตรวจสอบการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลคดีอื่น โดยถือว่าการวินิจฉัยข้อเท็จจริงแต่ละเรื่องเป็นดุลพินิจเฉพาะคดี ดังสังเกตได้จากแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาที่หากศาลจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงของศาลคดีอื่น ศาลก็มักให้เหตุผลสั้น ๆ เพียง

ว่า กรณีมีกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลจึงต้องกระทำเช่นนั้น หรือให้เหตุผลในเชิงว่า ไม่มีกฎหมายให้อำนาจศาลเข้าไปตรวจสอบคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า ศาลจึงไม่มีอำนาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขคำพิพากษาคดีก่อนหน้าได้ ซึ่งเป็นเหตุผลที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.63/2559 และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 ดังที่กล่าวมาแล้ว

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า ศาลไทยเคยใช้ดุลพินิจเข้าไปตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าอยู่บ้างเช่นกัน ดังที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6446/2547 ที่ศาลฎีกาตัดสินในทำนองว่า หากปรากฏว่าคดีก่อนเป็นการฟ้องร้องดำเนินคดีโดยคู่ความสมยอมกันและไม่ได้มีการดำเนินคดีกันอย่างแท้จริง ย่อมไม่ถึงว่าศาลเคยมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในเรื่องดังกล่าว²⁵ อย่างไรก็ตาม คำพิพากษาศาลฎีกาเรื่องนี้ไม่ได้ตัดสินเกี่ยวกับหลักเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น แต่เป็นการตัดสินเกี่ยวกับหลักกฎหมายเรื่องการฟ้องซ้ำในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (4) จึงไม่อาจกล่าวได้เสียทีเดียวว่า ศาลไทยเคยใช้ดุลพินิจเข้าไปตรวจสอบความสมบูรณ์และถูกต้องชอบธรรมของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลคดีอื่น

กล่าวโดยสรุป ปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าไม่ใช่ปัจจัยที่ศาลไทยใช้ในการพิจารณาว่าจะนำหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาใช้หรือไม่ ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลสำคัญที่ว่า ไม่มีกฎหมายบัญญัติข้อยกเว้นของการยอมรับฟัง

²⁵ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6446/2547 “หลักการของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (4) ที่บัญญัติให้สิทธิภาคีอาญามาฟ้องระงับไปเมื่อมีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดในความผิดซึ่งได้ฟ้อง อันเป็นหลักการห้ามดำเนินคดีซ้ำสองแก่จำเลยนั้น จะต้องปรากฏว่าคดีก่อนเป็นกรณีที่น่าจะยกฟ้องดำเนินคดีอย่างแท้จริง หากปรากฏว่าคดีก่อนเป็นการฟ้องร้องดำเนินคดีอย่างสมยอมกัน แม้ว่าจะเป็นการกระทำความผิดเดียวกันก็ถือไม่ได้ว่าการกระทำความผิดนั้นจำเลยเคยถูกฟ้องและศาลได้มีคำพิพากษาเสร็จเด็ดขาดอันจะมีผลทำให้สิทธิภาคีมาฟ้องในความผิดกรณีนั้นระงับไปไม่ได้ คดีนี้ข้อเท็จจริงได้ความว่าคดีก่อนคือคดีอาญาหมายเลขแดงที่ 3239/2543 ของศาลชั้นต้น ซึ่งนางเพชรเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยในความผิดฐานฆ่าผู้อื่นกรรมเดียวกันกับคดีนี้มีพฤติการณ์บ่งชี้ว่านางเพชรโจทก์ในคดีนั้นจะดำเนินคดีโดยสมยอมโดยไม่สุจริตเนื่องจากขณะเกิดเหตุมีผู้พบเห็นจำเลยเป็นคนร้ายที่ใช้อาวุธปืนยิงผู้ตายจนได้มีการระบุชื่อจำเลยเป็นผู้ทำให้ตายไว้ในรายงานการชันสูตรพลิกศพท้ายฟ้อง หลังเกิดเหตุนางเพชรผู้เสียหายซึ่งเป็นมารดาของผู้ตายได้แจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนและได้มีการออกหมายจับจำเลยไว้แต่จำเลยหลบหนีการจับกุม คดีอยู่ระหว่างการดำเนินการของเจ้าพนักงานตำรวจนางเพชรผู้เสียหายได้ฟ้องจำเลยในข้อหาฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาตามคดีอาญาหมายเลขแดงที่ 3239/2543 ของศาลชั้นต้น และยังปรากฏด้วยว่าในการดำเนินคดีดังกล่าวทนายโจทก์เพียงแต่นางเพชร มารดาผู้เสียหายซึ่งไม่เห็นเหตุการณ์ในขณะเกิดเหตุและนายศรีเมือง สุจินพรหม ผู้ซึ่งอ้างว่าเห็นเหตุการณ์แต่กลับเบิกความเป็นปฏิปักษ์ต่อคดีเข้าเบิกความต่อศาลในชั้นไต่สวนมูลฟ้องอันเป็นเหตุให้ศาลพิพากษายกฟ้องคดีนั้นเพราะเห็นว่าคดีไม่มีมูล และนางเพชรโจทก์คดีนั้นก็ไม่มีอนุธรรมเช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่าคดีก่อนนางเพชรผู้เสียหายซึ่งเป็นโจทก์ในคดีนั้นได้ฟ้องร้องดำเนินคดีแก่จำเลยในลักษณะสมยอมกัน เป็นการดำเนินคดีโดยไม่สุจริตเพื่อหวังผลเพียงต้องการตัดสินโทษพนักงานอัยการโจทก์คดีนี้ให้มีสิทธิฟ้องร้องดำเนินคดีแก่จำเลยซ้ำสองได้อีกเท่านั้น ย่อมถือไม่ได้ว่าคดีก่อนได้มีการฟ้องร้องดำเนินคดีแก่จำเลยอย่างแท้จริง สิทธิภาคีอาญามาฟ้องของโจทก์ในคดีนี้หาได้ระงับไปไม่ได้ ดังนั้น พนักงานอัยการโจทก์จึงมีสิทธิฟ้องจำเลยเป็นคดีนี้ได้”

ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นไว้ และวัฒนธรรมของศาลไทยมักไม่เข้าไปตรวจสอบดุลพินิจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลคดีอื่นด้วยเหตุผลที่ว่า การวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นดุลพินิจเฉพาะคดีของผู้พิพากษา ดังตัวอย่างที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.63/2558 และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 เป็นเหตุให้พัฒนาการเรื่องการตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าในประเทศไทยไม่ก้าวหน้ามากนัก แตกต่างจากในระบบกฎหมายต่างประเทศที่มีการพัฒนาหลักเกณฑ์การตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า ก่อนที่จะนำหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาบังคับใช้ ทำให้ศาลในคดีหลังมีหลักประกันประการหนึ่งว่า คำพิพากษาที่จะนำมาใช้เป็นบทตัดสินสำนวนในคดีหลังมีความสมบูรณ์ ถูกต้อง และชอบธรรมเพียงพอ ดังนั้น หากระบบกฎหมายของไทยต้องการให้มีหลักประกันความสมบูรณ์ ถูกต้อง และชอบธรรม ให้กับศาลที่พิจารณาคดีภายหลัง ก็ควรพัฒนาหลักเกณฑ์การตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าขึ้นมาใช้ในการพิจารณาว่าจะนำหลักกฎหมายเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาบังคับใช้หรือไม่

โดยภาพรวมเมื่อวิเคราะห์การบังคับใช้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นของศาลไทยแล้วพบว่า แม้ในบางกรณี ประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนจะต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอันถือเป็นข้อยกเว้น เพราะมีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้นก็ตาม แต่ก็ยังมีกรณีที่อยู่เป็น “ข้อยกเว้นของข้อยกเว้น” ที่ศาลอาจไม่นำหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาบังคับใช้อีกเช่นกัน โดย “ข้อยกเว้นของข้อยกเว้น” ที่ว่านี้ตั้งอยู่บนปัจจัยเรื่อง หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแต่ละประเภท และความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในระบบกฎหมายของประเทศไทยซึ่งมีมุมมองสอดคล้องกับบรรดาประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนกลับพบว่า ในกรณีที่ต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นซึ่งถือเป็นข้อยกเว้น ศาลไทยไม่ค่อยคำนึงถึง “ข้อยกเว้นของข้อยกเว้น” ดังที่ปรากฏในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนอื่น ๆ กล่าวคือ ศาลไทยไม่คำนึงถึงหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท ไม่คำนึงถึงมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแต่ละประเภท และไม่คำนึงถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญและเป็นหลักประกันให้แก่ศาลคดีหลังว่า การยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีหลังจะเป็นไปโดยสมบูรณ์ ถูกต้อง ชอบธรรม และเหมาะสมด้วยเหตุนี้ ระบบกฎหมายไทยจึงควรเริ่มคำนึงถึงปัจจัยเรื่องหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแต่ละประเภท และความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า

จากนั้นนำปัจจัยเหล่านี้มาใช้เป็นข้อพิจารณาก่อนที่จะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นด้วย

เมื่อทราบแล้วว่ากฎหมายพยานหลักฐานของไทยมีมุมมองในเชิงปฏิเสธต่อการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น โดยการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคดีอื่น จะกระทำต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติยกเว้นไว้เป็นกรณีเฉพาะเท่านั้น ลำดับต่อไปจะวิเคราะห์ถึงลงไปถึงสถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น เพื่อให้ทราบว่า ในกรณีที่ศาลปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลจะยังคงรับเอาคำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นไว้เป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีได้หรือไม่ เพราะการยอมรับฟังเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งเท่ากับเป็นการยอมรับว่าคำพิพากษาของศาลคดีก่อนยังอาจมีผลต่อคำพิพากษาคดีหลังอยู่บ้าง แม้จะไม่ใช่การมีผลในเชิงเป็นบทตัดสำนวนก็ตาม

6.4 บทวิเคราะห์สถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น

เมื่อศาลมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีไว้แล้ว ผลของคำพิพากษาดังกล่าวต่อศาลที่ต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นภายหลังแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรก ผลผูกพันให้ศาลคดีหลังต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีแรก (Preclusive Effect) และลักษณะที่สอง ผลผูกพันให้ศาลคดีหลังรับฟังคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดีประกอบกับพยานหลักฐานชั้นอื่น (Evidential Effect) ผลผูกพันลักษณะแรกจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติให้ต้องกระทำเช่นนั้น และไม่มีข้อยกเว้นของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น อย่างไรก็ตาม ถ้าหากเกิดกรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องกระทำเช่นนั้น หรือกรณีเข้าข้อยกเว้นของหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น คำพิพากษาของศาลคดีก่อนจะมีผลอย่างไรต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีหลัง ศาลคดีหลังจะรับฟังคำพิพากษาของศาลอื่นที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ก่อนหน้าได้หรือไม่ ในประเด็นนี้พอสรุปได้ว่า ในต่างประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา มีแนวคิดยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีประกอบกับพยานหลักฐานอื่น ๆ ส่วนประเทศอื่น ๆ ที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน เช่น ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี ก็ไม่ปรากฏข้อห้ามในการยอมรับคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐาน ในขณะที่ระบบพยานหลักฐานของประเทศไทยยังคงขาดความชัดเจนในสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาศาลคดีก่อน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ประเด็นเรื่องสถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ แม้ในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาเหมือนกัน เช่น

ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ ต่างก็มีมุมมองต่อสถานะทางพยานหลักฐานต่างกันออกไป กล่าวคือ ในกรณีที่ไม้อาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ศาลสภาขุนนางของประเทศอังกฤษในคดี *Hollington v. Hewthorn (1943)* วางหลักไว้ว่า²⁶ คำวินิจฉัยของศาลมีลักษณะเป็นเพียงพยานความเห็นและเป็นพยานบอกเล่าในการพิจารณาคดีของอีกศาลหนึ่งเท่านั้น จึงนำมารับฟังในคดีหลังไม่ได้ ตามหลักพยานหลักฐานที่ดีที่สุดในขณะที่ระบบกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา ศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกาในคดี *United States v. Utah Construction & Mining Co. (1966)*²⁷ เคยวางบรรทัดฐานโดยยอมให้มีการรับฟังคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานขึ้นหนึ่งในสำนวนคดีประกอบกับพยานหลักฐานชั้นอื่นได้ ซึ่งภายหลังหลักการนี้ก็ปรากฏอยู่ใน Federal Rules of Evidence ข้อที่ 609(a) และข้อที่ 803(22) โดยกำหนดให้ คำพิพากษาในคดีอาญาก่อนหน้าที่ตัดสินว่าจำเลยกระทำความผิด (Prior Conviction) ที่เป็นพยานบอกเล่า สามารถรับฟังเป็นพยานหลักฐานในสำนวนประกอบกับพยานหลักฐานอื่นได้ ในประเด็นนี้ หากพิจารณาเปรียบเทียบกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน เช่น ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี ก็พบว่า มุมมองของประเทศสหรัฐอเมริกามีลักษณะสอดคล้องกับประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี เพราะในประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนีไม่ปรากฏข้อห้ามในการรับฟังคำพิพากษาคดีอื่นเป็นพยานหลักฐาน

ในกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทย จากการศึกษาไม่พบว่า มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรหรือแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาที่กำหนดสถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นไว้ จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์โดยละเอียดว่า กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยควรยอมรับให้คู่ความเสนอคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเข้ามาในสำนวนคดีในฐานะพยานหลักฐานชั้นหนึ่งหรือไม่ และจะยอมรับคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเข้ามาในสำนวนคดีโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายใด

ในประเด็นว่ากฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยควรยอมรับให้คู่ความนำเสนอคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเข้ามาในสำนวนคดีในฐานะพยานหลักฐานชั้นหนึ่งหรือไม่นั้น เมื่อพิจารณากฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยแล้วพบว่า กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยมีความคล้ายคลึงกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน โดยทางปฏิบัติในการสืบพยานหลักฐาน ศาลไทยมักยอมรับพยานหลักฐานทุกชั้นที่คู่ความนำเสนอเข้ามาไว้ในสำนวนคดีอยู่แล้ว จากนั้นจึงนำพยานหลักฐานมาพิจารณาอีกครั้งเมื่อเขียนคำพิพากษา แม้จะมีการบัญญัติบทตัดพยานหลักฐานไว้จำนวนมากก็ตาม เนื่องจากศาลไทยใช้รูปแบบผู้พิพากษาอาชีพที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการ

²⁶ บัญญัติ สุชีวะ, "การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอื่น," *ตุลพาท* 13 (2509) : 31-32.

²⁷ *United States v. Utah Construction & Mining Co. (1966)*, 384 U.S. 394 (1966).

วินิจฉัยและประเมินพยานหลักฐานอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องตัดพยานหลักฐานออกตั้งแต่ในชั้นสืบพยานเหมือนดังประเทศที่ใช้ระบบลูกขุน ที่ไม่อาจปล่อยให้คู่ความนำเสนอพยานหลักฐานที่ต้องห้ามเข้าสู่การรับรู้ของลูกขุนได้ ดังนั้น หากพิจารณาในเชิงโครงสร้างและแนวปฏิบัติของศาลไทยจึงสรุปได้ว่า กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยควรยอมรับให้มีการนำเสนอข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเข้าสู่สำนวนคดีได้ ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน คือ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี และสอดคล้องกับมุมมองของประเทศสหรัฐอเมริกาอีกด้วย

ประเด็นที่ต้องพิจารณาต่อมามีว่า ศาลไทยจะยอมรับคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเข้ามาในสำนวนคดีโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายใด ซึ่งการจะตอบคำถามประเด็นนี้ได้ จำเป็นต้องทราบสถานะทางพยานหลักฐานที่แท้จริงของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นเสียก่อน กล่าวคือ หากพิจารณาในแง่ของความใกล้ชิดกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น คำพิพากษาของศาลที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ก็เป็นเพียงการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยสรุปเอาจากพยานหลักฐานในคดีอีกทอดหนึ่ง คำพิพากษาจึงมีลักษณะเป็นข้อความที่สรุปเอาจากคำบอกเล่าที่พยานบุคคลนำมาเบิกความต่อศาล อันเข้าลักษณะของการเป็นพยานบอกเล่าอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ข้อวินิจฉัยของศาลยังเป็นการใช้ดุลพินิจพิจารณาพยานหลักฐาน โดยใช้ความเชี่ยวชาญในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของผู้พิพากษามาชี้ขาดเป็นข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาในที่สุด ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลจึงมีลักษณะเป็นพยานผู้เชี่ยวชาญหรือพยานความเห็นอีกด้วย อนึ่ง เมื่อทราบแล้วว่าข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลมีลักษณะเป็นพยานบอกเล่าและพยานความเห็น ลำดับต่อไปจะพิจารณาว่าศาลไทยจะรับเอาคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเข้ามาในสำนวนคดีโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายใด

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 87²⁸ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226²⁹ จะพบว่า พยานหลักฐานที่จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในสำนวนได้จะต้องเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง (Relevant) ที่คู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในคดีจะต้องนำเสนอ ดังนั้น แม้คำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันเอาไว้ก่อนหน้า จะมีลักษณะเป็นพยานความเห็นในข้อเท็จจริงดังกล่าวก็ตาม แต่ความเห็นนั้นก็เห็นว่าเป็นความเห็นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดีที่คู่ความจะต้องนำเสนอโดยตรง ศาลจึงรับฟังคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ตามกฎหมายอยู่แล้ว แต่กระนั้นก็ตาม หากพิจารณาอีกแง่มุมหนึ่งที่ว่า คำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้ามีลักษณะเป็น

²⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 87 “ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานหลักฐานใดเว้นแต่ (1) พยานหลักฐานนั้นเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่คู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในคดีจะต้องนำเสนอ...”

²⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 “พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคล ซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิดหรือบริสุทธิ์ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ต้องเป็นพยานชนิดที่มีได้เกิดขึ้นจากการจงใจ มีคำมั่นสัญญา ชูเชี่ยว หลอกลวงหรือโดยมิชอบประการอื่น และให้สืบตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นอันว่าด้วยการสืบพยาน”

พยานบอกเล่า ก็จะต้องพิจารณาถึงบทคัดพยานบอกเล่าที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95/1³⁰ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/3³¹ ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า เว้นแต่ในกรณีที่พยานบอกเล่านั้นมีคุณค่าเชิงพิสูจน์สูง (High Probative Value) หรือมีเหตุจำเป็นไม่อาจนำประจักษ์พยานมาเบิกความได้เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ การที่ศาลจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาเป็นพยานหลักฐานในคดีได้ จะต้องเป็นกรณีที่เข้าข้อยกเว้นของการรับฟังพยานบอกเล่าตามที่กล่าวมา ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้แล้ว เห็นว่า ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมีลักษณะเป็นข้อเท็จจริงที่ผ่านการคัดกรองจากคำพิพากษาอาชีพที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการรับฟังพยานหลักฐานอยู่แล้ว อีกทั้งยังเป็นการวินิจฉัยในประเด็นแห่งคดีเดียวกันอีกด้วย ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าคำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่เคยวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ แม้จะมีลักษณะเป็นพยานบอกเล่า แต่ก็มีคุณค่าเชิงพิสูจน์สูงอันเป็นข้อยกเว้นให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีได้

เมื่อทราบแล้วว่า ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลมีสถานะเป็นพยานความเห็นและพยานบอกเล่าที่สามารถรับฟังได้ในสำนวนคดี ลำดับต่อไปที่ต้องพิจารณาก็คือ ศาลจะให้น้ำหนักกับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมากน้อยเพียงใด ในประเด็นนี้ หากพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227/1 จะเห็นว่า กฎหมายวางหลักเกณฑ์ในการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นซึ่งมีสถานะเป็นพยานบอกเล่าเอาไว้ว่า “ในการวินิจฉัยชั่งน้ำหนักพยานบอกเล่า ... ศาลจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง และไม่ควรเชื่อพยานหลักฐานนั้นโดยลำพังเพื่อลงโทษจำเลย เว้นแต่จะมีเหตุผลอันหนักแน่น มีพฤติการณ์พิเศษแห่งคดี หรือมีพยานหลักฐานประกอบอื่นมาสนับสนุน ...” และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 104 วรรคสอง วางหลักไว้ว่า “ในการวินิจฉัยว่าพยานบอกเล่า ... จะมีน้ำหนักให้เชื่อได้หรือไม่เพียงใดนั้น ศาลจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวังโดยคำนึงถึงสภาพ ลักษณะ และแหล่งที่มาของพยานบอกเล่า ...” ดังนั้น ในเบื้องต้นจึงได้หลักสำคัญว่า ศาลจะรับฟังเพียงข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเพียงลำพังแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงไม่ได้ ส่วนประเด็นที่ว่า ลำพังคำพิพากษาของศาลคดีอื่นจะมีน้ำหนักเพียงใดนั้น จะต้องพิจารณาจากความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าเป็นสำคัญ โดยปัจจัยที่อาจใช้เป็นข้อพิจารณาถึงน้ำหนักของคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามีหลายปัจจัย เช่น ความแท้จริงของพยานหลักฐาน

³⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95/1 “ข้อความซึ่งเป็นการบอกเล่าที่พยานบุคคลใดนำมาเบิกความต่อศาลก็ดี หรือที่บันทึกไว้ในเอกสารหรือวัตถุอื่นใดซึ่งได้อ้างเป็นพยานหลักฐานต่อศาลก็ดี หากนำเสนอเพื่อพิสูจน์ความจริงแห่งข้อความนั้น ให้ถือเป็นพยานบอกเล่า

ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า...”

³¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/3 “ข้อความซึ่งเป็นการบอกเล่าที่พยานบุคคลใดนำมาเบิกความต่อศาลหรือบันทึกไว้ในเอกสารหรือวัตถุอื่นใดซึ่งอ้างเป็นพยานหลักฐานต่อศาล หากนำเสนอเพื่อพิสูจน์ความจริงแห่งข้อความนั้น ให้ถือเป็นพยานบอกเล่า

ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า...”

ที่คู่ความนำเสนอมาในคดีก่อนหน้า ความเป็นโมฆะของคำพิพากษา พยานหลักฐานใหม่ที่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงได้ โอกาสของคู่ความในการต่อสู้คดีก่อนหน้าอย่างเต็มที่ เป็นต้น ซึ่งปัจจัยสนับสนุนหรือหักล้างน้ำหนักพยานเหล่านี้อาจปรากฏต่อศาลโดยศาลเห็นเองหรือคู่ความแห่งคดีเป็นฝ่ายทำให้ปรากฏขึ้นระหว่างการสืบพยานก็ได้

กล่าวโดยสรุป ในกรณีที่ไม่มีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น คำพิพากษาของศาลย่อมไม่อาจมีผลผูกพันในเชิงบังคับให้ศาลคดีหลังต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนได้ (Preclusive effect) แต่กระนั้นก็ตาม คำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ก่อนหน้ายังอาจมีผลผูกพันในเชิงพยานหลักฐาน (Evidential effect) ต่อศาลคดีหลังได้ โดยเมื่อพิจารณาลักษณะของคำพิพากษาของศาลคดีก่อนแล้วมีลักษณะเป็นพยานบอกเล่าและพยานความเห็นที่ถึงแม้จะเข้าข้อยกเว้นให้ศาลรับเข้าสู่สำนวนคดีได้ก็ตาม แต่การรับฟังคำพิพากษาคดีก่อนหน้านี้นี้จะต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง และจะรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าเพียงลำพังเพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริงไม่ได้ ทั้งนี้ ปัจจัยที่อาจใช้พิจารณาน้ำหนักความน่าเชื่อถือของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าก็คือ ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า เช่น ความแท้จริงของพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอมาในคดีก่อนหน้า ความเป็นโมฆะของคำพิพากษา พยานหลักฐานใหม่ที่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงได้ โอกาสของคู่ความในการต่อสู้คดีก่อนหน้าอย่างเต็มที่ เป็นต้น

เมื่อได้วิเคราะห์ความเหมาะสมของการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นบนพื้นฐานของกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทย วิเคราะห์แนวปฏิบัติของศาลในประเทศไทยในการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น วิเคราะห์การบังคับใช้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น และวิเคราะห์สถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น จนทำให้ทราบว่าระบบกฎหมายของประเทศไทยควรมีมุมมองอย่างไรต่อการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า ลำดับต่อไปในหัวข้อ 6.5 จะวิเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น เพื่อกำหนดแนวทางอย่างเป็นทางการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศไทย

6.5 บทวิเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น

ผลการวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในหัวข้อที่ 6.1 ถึง 6.4 แสดงให้เห็นว่า ศาลไทยควรมีมุมมองในเชิงปฏิเสธต่อข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น กล่าวคือ ศาลไทยควรปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติ

ตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติโดยชัดแจ้งให้กระทำเช่นนั้น ซึ่งมุมมองนี้สอดคล้องกับในประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน อีกทั้งศาลที่พิจารณาพิพากษาคดีอาญา คดีปกครอง และคดีรัฐธรรมนูญ ก็ไม่ควรผูกพันตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอยู่แล้วตามสภาพพื้นฐานของวิธีพิจารณาความ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะพบว่า ระบบกฎหมายและศาลไทยไม่ได้มีปัญหาเกี่ยวกับมุมมองในเชิงปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เพราะกฎหมายในประเทศไทยก็นำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นมาใช้กับคดีแพ่งเท่านั้น และในทางปฏิบัติส่วนมากศาลไทยมีมุมมองในเชิงปฏิเสธต่อหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นอยู่แล้ว แต่ปัญหาสำคัญกลับเกิดขึ้นเมื่อมีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เพราะเมื่อมีกฎหมายบัญญัติเช่นนั้น ศาลไทยมักยึดถือและปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด ทั้งที่ความจริงแล้วยังมีปัจจัยที่ต้องพิจารณาก่อนการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอยู่อีกชั้นหนึ่ง เช่น ปัจจัยเรื่องหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท ปัจจัยเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแต่ละประเภท และปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า เป็นต้น นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ในหัวข้อก่อนหน้า ยังแสดงให้เห็นอีกว่า ในกรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น หรือกรณีที่เข้าข้อยกเว้นที่ศาลไม่ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลไทยยังอาจยอมรับคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในฐานะเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีประกอบกับพยานหลักฐานอื่น ๆ ได้

ในหัวข้อที่ 6.5 นี้จะรวบรวมเอาผลการวิเคราะห์ในหัวข้อที่ 6.1 ถึง 6.4 มาใช้ในการค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศไทย โดยแบ่งแยกวิเคราะห์เป็น 3 กรณี ได้แก่ กรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีอื่น กรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีอื่น และกรณีการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐาน ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

6.5.1 กรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีอื่น

เมื่อคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณามีข้อเท็จจริงแห่งคดีที่ต้องวินิจฉัยเหมือนกับคดีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดไว้ก่อนหน้าแล้ว แต่กลับไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า เช่น คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีรัฐธรรมนูญ คดีแรงงานที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง เป็นต้น กรณีเหล่านี้ศาลย่อมไม่สามารถรับฟังข้อเท็จจริงในคดีเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าได้ แม้ข้อเท็จจริงนั้นจะเป็นข้อเท็จจริงเดียวกัน รวมถึงคู่ความแห่งคดีทั้งสองคดีจะเป็นคู่ความเดียวกันก็ตาม การ

วินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีหลังจะต้องวินิจฉัยอยู่บนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบเข้ามาในสำนวนคดีเท่านั้น แนวทางดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนดังที่กล่าวมาแล้ว ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนจะอธิบายถึงผลกระทบจากการที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นต่อศาลและต่อคู่ความ ดังต่อไปนี้

6.5.1.1 ผลต่อศาล

เมื่อคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณาเป็นคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่น แต่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลก็ต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปตามปกติเสมือนหนึ่งไม่เคยมีคำพิพากษาใด ๆ วินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันนั้นไว้ก่อนแล้ว หากมีคู่ความฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดขอให้ศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า ศาลต้องปฏิเสธแล้วส่งให้คู่ความนำพยานหลักฐานเข้าสืบตามรูปคดี จากนั้นวินิจฉัยข้อเท็จจริงบนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเข้ามาในสำนวนเป็นสำคัญ

6.5.1.2 ผลต่อคู่ความ

เมื่อคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณาเป็นคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่น และศาลในคดีอื่นวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นที่สุดไว้แล้ว ย่อมเป็นธรรมดาที่คู่ความฝ่ายที่ได้ประโยชน์จากคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าจะต้องร้องขอให้ศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อน ในกรณีเช่นนี้ เมื่อไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อน คู่ความย่อมไม่อาจอ้างคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามาผูกพันศาลในคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณาได้ ในทางกลับกัน คู่ความทั้งสองฝ่ายจะต้องนำพยานหลักฐานเข้าสืบตามรูปคดี เสมือนหนึ่งไม่เคยมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันนี้มาก่อน

กล่าวโดยสรุป ถ้าคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณามีข้อเท็จจริงเดียวกันกับคดีอื่นที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดไว้แล้ว แต่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีอื่น ย่อมส่งผลกระทบต่อศาลและคู่ความ กล่าวคือ ศาลย่อมไม่อาจสั่งดสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นได้ แต่จะต้องปล่อยให้คู่ความนำพยานหลักฐานเข้าสืบตามปกติ แล้วขังน้ำหนักพยานหลักฐานเพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริงเสมือนหนึ่งไม่เคยมีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันนี้มาก่อน อย่างไรก็ตาม กรณีย่อมแตกต่างกันออกไปหากคดีที่เกี่ยวข้องกันนั้นมีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ดังจะกล่าวต่อไปนี้

6.5.2 กรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีอื่น

ในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันและมีคู่ความเดียวกัน หากมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 หรือประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 เป็นต้น ศาลก็จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามนั้น โดยแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 11574/2555³² เคยวางหลักเกณฑ์ไว้ในทำนองว่า การที่มีกฎหมายบัญญัติให้รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นนั้น ถือว่าข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นมีสถานะเป็น “ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (2) ในคดีหลัง ด้วยเหตุนี้ ศาลจึงไม่อาจปล่อยให้คู่ความนำเสนอพยานหลักฐานใด ๆ เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงให้แตกต่างไปจากที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อน หรือหากมีการรับพยานหลักฐานเข้ามาในสำนวนแล้ว ศาลก็จะวินิจฉัยข้อเท็จจริงให้แตกต่างไปจากที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนไม่ได้

แต่กระนั้นก็ตาม ก่อนที่ศาลจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ยังคงมีปัจจัยบางประการซึ่งเป็น “ข้อยกเว้นของข้อยกเว้น” ที่ศาลต้องคำนึงถึง ดังนี้

(ก) หลักพื้นฐานในการดำเนินคดีแต่ละประเภท

หลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เป็นหลักที่มิโนบายเบื้องหลังในการรักษาความเป็นเอกภาพของคำพิพากษาและทำให้ข้อพิพาทระหว่างคู่ความยุติได้ในเวลาอันรวดเร็ว ดังนั้น คดีที่เหมาะสมจะใช้หลักการนี้ต้องมีหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีที่เข้ากันได้กับนโยบายเบื้องหลังดังกล่าว ดังนั้น หากคดีที่อยู่ระหว่างการพิจารณาเป็นคดีประเภทที่มุ่งเน้นการค้นหาความจริงแห่งคดีเป็นสำคัญ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือใช้หลักการดำเนินคดีแบบตรวจสอบ (Examination Principle) เช่น คดีอาญาที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพในเนื้อตัว ร่างกาย และทรัพย์สินของบุคคล คดีปกครองและคดีรัฐธรรมนูญที่มีผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ คดีเหล่านี้มีหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีที่ไม่สอดคล้องกับหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยชัดแจ้ง ในขณะที่เดียวกันหากเป็นคดีแพ่งที่มุ่งระงับข้อพิพาทระหว่างคู่ความให้เสร็จสิ้นโดยเร็ว และใช้หลักการดำเนินคดีแบบตกลงกัน (Negotiation Principle) ย่อมมีหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีที่

³² คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 11574/2555 “คดีนี้เป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา และคดีในส่วนอาญาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดวินิจฉัยว่า จำเลยบุกรุกเข้าไปขุดดินในที่ดินของโจทก์โดยไม่ชอบ ซึ่งเป็นการวินิจฉัยไปตามคำบรรยายฟ้องในคดีอาญาว่า จำเลยเข้าไปในที่ดินพิพาท ขุดดินปรับพื้นที่แต่งบ่อเลี้ยงกุ้ง ๖ บ่อ รวมเนื้อที่บุกรุก ๑๘ ไร่เศษ อันเป็นการรบกวนการครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของผู้เสียหาย (โจทก์) โดยปกติสุข ข้อเท็จจริงดังกล่าวตามทางวินิจฉัยในคดีอาญาจึงผูกพันคดีนี้ซึ่งเป็นคดีแพ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา ๔๖ จำเลยจึงไม่อาจอ้างข้อเท็จจริงให้เป็นอย่างอื่นได้ ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา ๘๔ (๒)”

สอดคล้องกับนโยบายของหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น จะเห็นได้ว่า ปัจจัยเรื่องหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภทนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ต้องพิจารณาก่อนที่จะยอมให้คำพิพากษาศาลคดีอื่นเข้ามามีฐานะเป็นข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ในคดีหลัง

(ข) มาตรฐานการพิสูจน์ของคดีแต่ละประเภท

มาตรฐานการพิสูจน์ (Standard of Proof) เป็นปัจจัยสำคัญที่แสดงให้เห็นความเข้มข้นในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานของคดีแต่ละคดี โดยมาตรฐานการพิสูจน์นี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามความหนักเบาของผลคำพิพากษา (Seriousness of Judgment) ที่มีต่อคู่ความ³³ เช่นในคดีอาญาที่ผลของคำพิพากษามีผลกระทบต่อเนื้อตัว ร่างกาย และทรัพย์สินของคู่ความ ย่อมมีระดับความรุนแรงของผลคำพิพากษามาก มาตรฐานการพิสูจน์ที่กฎหมายกำหนดสำหรับคดีอาญาจึงอยู่ในระดับปราศจากข้อสงสัย (Beyond Reasonable Doubt) ในขณะที่คดีแพ่งที่ผลของคำพิพากษามีผลกระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินหรือตัวบุคคล ย่อมมีระดับความรุนแรงน้อยกว่าคดีอาญา มาตรฐานการพิสูจน์ที่กฎหมายกำหนดสำหรับคดีแพ่งจึงอยู่ในระดับความน่าจะเป็น (Preponderance of Evidence / Possibility of Evidence) เป็นต้น ส่วนในคดีปกครองและคดีรัฐธรรมนูญที่มุ่งตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐเพื่อประโยชน์สาธารณะนั้น หากพิจารณาระดับความหนักเบาของคำพิพากษาที่มีต่อคู่ความแล้วพบว่า มีความหนักมากกว่าคดีแพ่ง แต่ไม่รุนแรงเหมือนกับคดีอาญาที่มีผลกระทบต่อเนื้อตัวและร่างกายของคู่ความ จึงเห็นว่ามาตรฐานการพิสูจน์ในคดีปกครองและคดีรัฐธรรมนูญควรอยู่ในระดับกึ่งกลางระหว่างคดีแพ่งกับคดีอาญา หรือเรียกว่า มาตรฐานการพิสูจน์ในระดับชัดเจนและน่าเชื่อถือ (Proof by Clear and Convincing Evidence)

การนำปัจจัยเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์มาใช้ในการพิจารณาว่าจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นหรือไม่นั้น จะต้องนำมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณามาเปรียบเทียบกับมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีก่อนหน้า กล่าวคือ หากคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณาเป็นคดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์ต่ำกว่าคดีก่อนหน้า และคดีก่อนหน้าวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นคุณแก่ฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ (Burden of Proof) ศาลในคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณาย่อมต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าได้ เช่น คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หากศาลคดีส่วนอาญาวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดตามฟ้อง ศาลในคดีส่วนแพ่งย่อมต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญานั้น ในทางกลับกัน หากคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณามีมาตรฐานการพิสูจน์สูงกว่าคดีก่อนหน้า ย่อมไม่มีเหตุผลที่ศาลในคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณาจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าแต่อย่างใด ดังที่แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลไทยวางหลักमतลอดว่าคดีอาญาไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคดีแพ่ง

³³ Ho Hock Lai, *A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth* (Oxford: Oxford University Press, 2008), p. 213.

มีข้อพึงระวังว่า แม้คดีที่อยู่ระหว่างพิจารณาจะมีมาตรฐานการพิสูจน์ต่ำกว่าคดีก่อนหน้า แต่หากศาลในคดีก่อนหน้าวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ไม่เป็นคุณแก่ฝ่ายที่มีภาระการพิสูจน์ ศาลในคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณาไม่ควรรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคดีก่อนหน้า เพราะการที่คู่ความไม่สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์สูงกว่า ไม่ได้หมายความว่าคู่ความนั้นจะไม่สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์ต่ำกว่าได้ เช่น ในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หากศาลในคดีส่วนอาญาพิพากษายกฟ้องเพราะไม่เชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดตามฟ้อง ก็ไม่ได้หมายความว่าโจทก์นั้นจะล้มเหลวในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีแพ่งไปด้วย เพราะมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแพ่งนั้นต่ำกว่ามาตรฐานการพิสูจน์ในคดีอาญา เป็นต้น ปัจจัยเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ศาลต้องใส่ใจก่อนการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น

(ค) ความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อน

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นนั้น ความถูกต้องของคำพิพากษาศาลคดีหลังย่อมขึ้นอยู่กับความถูกต้องชอบธรรมของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเป็นสำคัญ ดังนั้น ศาลจึงควรมิเกณฑ์มาตรฐานในการพิจารณาว่าคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้ามีความสมบูรณ์เพียงพอที่จะให้ผลผูกพันในข้อเท็จจริงแก่คดีหลังหรือไม่ ซึ่งหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามีอยู่หลายประการ เช่น ความถูกต้องแท้จริงของพยานหลักฐานในคดีก่อน ความเป็นโมฆะของคำพิพากษาคดีก่อน รวมถึงพยานหลักฐานใหม่ที่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ศาลยังอาจต้องพิจารณาไปถึงว่าการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าจะขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมหรือไม่อีกด้วย เพื่อเป็นหลักประกันให้แก่สังคมว่า คำพิพากษาที่วินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ในคดีก่อนและคดีหลังมีความถูกต้องสมบูรณ์แล้ว

การพิจารณาปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนนี้อาจเกิดขึ้นเพราะศาลเห็นเอง หรือคู่ความฝ่ายที่เสียเปรียบจากคำพิพากษาคดีก่อนอาจยกเป็นข้อต่อสู้ไว้ในคำคู่ความของตนก็ได้ หากศาลเห็นว่าคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามีข้อบกพร่องบางประการ เช่น มีการนำเสนอพยานหลักฐานเท็จ พยานบุคคลเบิกความเท็จ คู่ความในคดีก่อนไม่มีโอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ หรือมีพยานหลักฐานใหม่ที่อาจทำให้การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีหลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ ศาลก็อาจปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้า แล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีบนพื้นฐานของพยานหลักฐานในสำนวนไปตามปกติก็ได้

หากศาลพิจารณาปัจจัยตามข้อ (ก) ถึง (ค) แล้วพบว่าไม่อาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนได้ ศาลย่อมต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงนั้นบนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวนคดีตามแนวทางที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ 6.5.1 ทั้งนี้ อาจสรุปผลกระทบต่อศาลและต่อ

คู่ความ สำหรับกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้ดังต่อไปนี้

6.5.2.1 ผลต่อศาล

แม้โดยหลักแล้วศาลจะมีดุลพินิจอิสระในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงบนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวนคดีก็ตาม แต่ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลย่อมถูกจำกัดการใช้ดุลพินิจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงลงไป เพราะในกรณีเช่นนี้ คำพิพากษาของศาลคดีอื่นตกอยู่ในสถานะ “ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้” ซึ่งหมายความว่า ศาลไม่อาจโต้แย้งข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่น ศาลจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นไม่ได้ หากคู่ความขอนำพยานหลักฐานเข้าสืบ ศาลต้องไม่ให้สืบพยานหลักฐาน หากมีการสืบกันมากก็ต้องห้ามไม่ให้ใช้พยานหลักฐานนั้น เพราะต้องวินิจฉัยไปตามข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ที่กฎหมายบัญญัติไว้ให้เป็นเด็ดขาด³⁴

มีข้อพิจารณาที่สำคัญสำหรับศาลว่า ก่อนที่ศาลจะยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลอื่นในฐานะข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ ศาลจะต้องพิจารณาปัจจัยอันเป็นข้อยกเว้นของการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอีกชั้นหนึ่งเสียก่อน ได้แก่ หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแต่ละประเภท และความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ดังที่กล่าวโดยละเอียดมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้ ปัจจัยอันเป็นข้อยกเว้นเหล่านี้จะปรากฏขึ้นต่อศาลโดยศาลเห็นเองหรือคู่ความในคดียกขึ้นเป็นข้อโต้แย้งการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็ได้ เมื่อศาลพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ แล้วเห็นว่าไม่เข้าปัจจัยอันเป็นข้อยกเว้นใด ๆ ศาลย่อมวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าได้ทันที แต่หากพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ แล้วเข้าข้อยกเว้น ศาลย่อมกลับไปใช้วิธีการวินิจฉัยข้อเท็จจริงบนพื้นฐานของพยานหลักฐานในสำนวนโดยอิสระดังที่กล่าวมาโดยละเอียดแล้ว

6.5.2.2 ผลต่อคู่ความ

เมื่อคู่ความเคยมีข้อพิพาทในข้อเท็จจริงเดิมมาก่อนหน้าแล้ว ย่อมเป็นธรรมดาที่คู่ความฝ่ายที่ได้รับประโยชน์จากคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าจะยกเอาคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าที่ได้วินิจฉัยไว้เป็นคุณแก่ฝ่ายตนขึ้นกล่าวอ้างในคดีหลัง และขอให้ศาลคดีหลังวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็ยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลคดีแรก ในกรณีเช่นนี้หากมีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า คู่ความฝ่ายที่เสียประโยชน์จากคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าย่อมไม่

³⁴ จริฎ ภัคศิธนากุล, กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน, พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2560), หน้า 108.

อาจนำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นได้ เพราะข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าอยู่ในฐานะข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ในคดีหลัง อย่างไรก็ตาม ช่องทางเดียวที่คู่ความฝ่ายที่เสียประโยชน์จากคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าอาจต่อสู้ได้ก็คือ ต้องยกปัจจัยอันเป็นข้อยกเว้นของการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ได้แก่ ปัจจัยเรื่องหลักการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ในคดีแต่ละประเภท และความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ขึ้นต่อสู้ หากข้อต่อสู้ดังกล่าวฟังขึ้น คู่ความฝ่ายที่เสียประโยชน์ย่อมมีสิทธินำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงให้แตกต่างจากที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าได้ แต่หากข้อต่อสู้ดังกล่าวฟังไม่ขึ้นก็เท่ากับว่าคู่ความฝ่ายที่เสียประโยชน์ไม่มีสิทธินำพยานหลักฐานเข้าสืบข้อเท็จจริงใด ๆ อีกต่อไป

กล่าวโดยสรุป ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น คำพิพากษาของศาลคดีอื่นย่อมอยู่ในสถานะ “ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้” ในคดีหลัง เท่ากับว่าศาลและคู่ความไม่อาจโต้แย้งข้อเท็จจริงแห่งคดีให้แตกต่างไปจากที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าได้ จำจะต้องถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่กฎหมายกำหนดไว้โดยเด็ดขาด ศาลจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นอย่างอื่นไม่ได้ ศาลต้องไม่ให้มีการสืบพยานในข้อเท็จจริงดังกล่าว หากสืบพยานหลักฐานในประเด็นดังกล่าวเข้ามาในสำนวนก็ต้องห้ามไม่ให้ใช้พยานหลักฐานนั้น อย่างไรก็ตาม ก่อนที่คำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าจะมีผลเป็นข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ ศาลจะต้องพิจารณาโดยศาลเห็นเองหรือคู่ความร้องขอซึ่งปัจจัยอันเป็นข้อยกเว้นของการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาศาลคดีอื่น ได้แก่ หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ในแต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า เพื่อให้การบังคับใช้หลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีอื่นมีความยืดหยุ่นเหมาะสมในแต่ละกรณี หากพิจารณาปัจจัยที่กล่าวมาแล้วพบว่าไม่เข้าข้อยกเว้น คำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าย่อมเข้าอยู่ในฐานะข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ แต่หากพิจารณาแล้วเข้าข้อยกเว้น ศาลย่อมต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงแห่งคดีไปบนพื้นฐานของพยานหลักฐานที่น่าเสนอเข้ามาในสำนวนคดีตามปกติ ทั้งนี้ ในกรณีที่ศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงไปตามปกติเพราะไม่อาจถือข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาศาลคดีอื่นได้นั้น คำพิพากษาศาลคดีอื่นที่ได้วินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ยังอาจมีผลผูกพันในเชิงพยานหลักฐานต่อศาลได้ ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

6.5.3 การรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐาน

ในกรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีอื่น หรือมีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีอื่น แต่มีเหตุยกเว้นให้ศาลปฏิเสธไม่กระทำเช่นนั้น คำพิพากษาของศาลคดีอื่นย่อมไม่อาจให้ผลผูกพันในข้อเท็จจริง (Preclusive Effect) ต่อศาลคดีหลังได้ อย่างไรก็ตาม คำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่เคยวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ก่อนแล้วยังอาจมีผลผูกพันในเชิงพยานหลักฐาน (Evidential Effect) ต่อศาลคดีหลังได้ กล่าวคือ คู่ความในคดีที่ได้รับประโยชน์จากคำ

พิพากษาคดีก่อนอาจอ้างเอาคำพิพากษาคดีก่อนเป็นพยานหลักฐานประกอบกับพยานหลักฐานอื่น ๆ ในสำนวนคดีเพื่อสนับสนุนน้ำหนักพยานฝ่ายตนได้ เพราะโดยสภาพแล้วคำพิพากษาคดีอื่นที่เคยวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันไว้ก่อนหน้าย่อมเป็นพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดีในคดีหลังอยู่แล้ว ประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณาในที่นี้มีอยู่เพียงว่า คำพิพากษาคดีอื่นที่คู่ความยื่นมาในการสืบพยานคดีหลังจะมีสถานะทางพยานหลักฐานอย่างไร ศาลคดีหลังจะรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้หรือไม่ และจะมีน้ำหนักในทางพยานหลักฐานมากน้อยเพียงใด ในที่นี้เห็นควรแยกพิจารณาออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

6.5.3.1 สถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีอื่น

หากพิจารณาลักษณะของข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาแล้วจะพบว่า ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาเป็นข้อความที่ผู้พิพากษาใช้ดุลพินิจวินิจฉัยบนพื้นฐานของเหตุการณ์ที่พยานบุคคลหรือพยานเอกสารถ่ายถอดออกมาอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้น หากพิจารณาในแง่ความใกล้ชิดกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น คำพิพากษาของศาลคดีอื่นย่อมอยู่ในสถานะพยานบอกเล่า นอกจากนี้ ข้อเท็จจริงที่ศาลวินิจฉัยยังมีลักษณะเป็นการใช้ความเชื่อข่าวยของผู้พิพากษาในการสรุปข้อเท็จจริงที่ได้จากพยานหลักฐาน ดังนั้น ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาจึงเป็นความเห็นของผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนที่ให้ไว้บนพื้นฐานของพยานหลักฐานในสำนวนคดี อันทำให้คำพิพากษาศาลคดีอื่นมีลักษณะเป็นพยานความเห็นชนิดหนึ่ง

สถานะการเป็นพยานความเห็นของคำพิพากษาคดีอื่นไม่ใช่สิ่งที่จะต้องเป็นกังวลเท่ากับสถานะการเป็นพยานบอกเล่า เพราะระบบกฎหมายไทยปัจจุบันไม่มีข้อห้ามในการรับฟังพยานความเห็นแต่อย่างใด แตกต่างจากพยานบอกเล่าที่ระบบกฎหมายไทยปัจจุบันถือเป็นพยานหลักฐานที่ต้องห้ามไม่ให้รับฟัง ยกตัวอย่างเช่นที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 95/1 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226/3 เป็นต้น แต่กระนั้นก็ตาม บทตัดพยานบอกเล่าไม่ใช่บทตัดพยานโดยเด็ดขาด เพราะระบบกฎหมายไทยวางข้อยกเว้นให้ศาลอาจรับฟังพยานบอกเล่าได้หากปรากฏว่า พยานบอกเล่านั้นมีคุณค่าเชิงพิสูจน์สูง หรือมีเหตุจำเป็นไม่อาจนำประจักษ์พยานมาเบิกความได้ ในกรณีของข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ถือเป็นข้อเท็จจริงที่วินิจฉัยโดยผู้พิพากษา ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง จึงถือได้ว่าข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเป็นพยานบอกเล่าที่มีคุณค่าเชิงพิสูจน์สูงกว่าพยานบอกเล่าทั่ว ๆ ไป กรณีจึงเข้าข้อยกเว้นตามกฎหมายที่ให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่าชนิดนี้เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดีได้ อนึ่ง เมื่อทราบแล้วว่าศาลอาจรับฟังคำพิพากษาคดีอื่นในฐานะพยานบอกเล่าชั้นหนึ่งในคดีได้ ลำดับต่อไปต้องพิจารณาว่า ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนมีน้ำหนักพยานมากน้อยเพียงใดในคดีหลัง

6.5.3.2 การชั่งน้ำหนักข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีอื่น

กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยในอดีต การชั่งน้ำหนักพยานบอกเล่าไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอนตายตัวเหมือนในปัจจุบัน ทำให้การชั่งน้ำหนักพยานบอกเล่าแต่ละลักษณะเป็นไปตามดุลพินิจของผู้พิพากษาแต่ละคดี อย่างไรก็ตาม ในปีพุทธศักราช 2551 มีการวางหลักเกณฑ์การชั่งน้ำหนักพยานบอกเล่าเอาไว้อย่างชัดเจนในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 104 วรรคสอง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227/1 ซึ่งหลักใหญ่ใจความของบทบัญญัติทั้งสองมาตราดังกล่าวก็คือ การกำหนดให้ศาลต้องใช้ความระมัดระวังในการวินิจฉัยชั่งน้ำหนักพยานบอกเล่า และไม่ควรเชื่อพยานบอกเล่าโดยลำพังเพื่อวินิจฉัยข้อเท็จจริง หากศาลจะเชื่อพยานบอกเล่าก็ควรต้องมีพยานหลักฐานประกอบอื่น ๆ (Supportive Evidences) เข้ามาสนับสนุนน้ำหนักของพยานบอกเล่า จึงจะเชื่อตามคำพยานบอกเล่านั้นได้

ในทางปฏิบัติหากข้อเท็จจริงที่คู่ความต้องนำเสนอขึ้นเคยมีคำพิพากษาวินิจฉัยถึงที่สุดเอาไว้แล้วในคดีอื่น อีกทั้งเป็นกรณีที่ศาลไม่อาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นได้ คู่ความฝ่ายที่ได้รับความเสียหายจากคำพิพากษาคดีอื่นมักอ้างคำพิพากษาคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานเพื่อสนับสนุนน้ำหนักพยานฝ่ายตน เพราะถึงแม้ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นจะมีสถานะเป็นพยานบอกเล่าและพยานความเห็น แต่ก็เข้าช้อยกเว้นตามกฎหมายให้ศาลรับฟังได้เนื่องจากเป็นพยานบอกเล่าที่มีคุณค่าเชิงพิสูจน์สูง อย่างไรก็ตาม คู่ความฝ่ายที่เสียประโยชน์จากคำพิพากษาคดีก่อนหน้าย่อมมีสิทธิที่จะสืบพยานหักล้างเพื่อทำลายน้ำหนักของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นได้ โดยเหตุที่คู่ความฝ่ายที่เสียประโยชน์จากคำพิพากษาอาจใช้เพื่อทำลายน้ำหนักก็คือ ปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า เช่น ความแท้จริงของพยานหลักฐานที่นำสืบเข้าไปในคดีก่อนหน้า การมีพยานหลักฐานใหม่ที่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงที่ศาลเคยวินิจฉัยไว้อย่างมีนัยสำคัญ รวมถึงความเป็นโมฆะของคำพิพากษา หรือการที่หากบังคับตามคำพิพากษานั้นจะขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นต้น ท้ายที่สุดแล้วศาลจะเป็นผู้พิจารณาว่าจะให้น้ำหนักข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นมากน้อยเพียงใด

กล่าวโดยสรุป ในกรณีคดีที่อยู่ระหว่างพิจารณามีข้อเท็จจริงเดียวกันกับคดีที่ศาลเคยมีคำพิพากษาถึงที่สุดไว้แล้ว และไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น หรือมีกฎหมายบัญญัติให้ศาลกระทำเช่นนั้นแต่เข้าช้อยกเว้นที่ศาลต้องปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น ทางปฏิบัติคู่ความฝ่ายที่ได้รับความเสียหายจากคำพิพากษาคดีก่อนหน้าจะอ้างคำพิพากษาคดีก่อนหน้าเข้ามาเป็นพยานหลักฐานในสำนวนเพื่อสนับสนุนน้ำหนักพยานฝ่ายตน โดยในทางพยานหลักฐานนั้น คำพิพากษาคดีก่อนหน้าอยู่ในสถานะของพยานบอกเล่าและพยานความเห็น ซึ่งโดยหลักแล้วตามระบบกฎหมายไทยปัจจุบันมีบทบัญญัติห้ามไม่ให้ศาลรับฟังพยานบอกเล่า

เอาไว้ แต่กระนั้นก็ตาม บทตัดพยานบอกเล่าดังกล่าวไม่ใช่บทตัดพยานเด็ดขาด เพราะยังมีข้อยกเว้นที่ศาลอาจรับฟังพยานบอกเล่าได้หากปรากฏว่าพยานบอกเล่านั้นมีคุณค่าเชิงพิสูจน์น่าเชื่อถือหรือมีเหตุจำเป็นที่ไม่สามารถนำประจักษ์พยานมาเบิกความต่อศาลได้ ในกรณีของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีอื่นนั้น ถือเป็นข้อเท็จจริงที่ได้รับการวินิจฉัยจากผู้พิพากษาที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง จึงถือเป็นพยานบอกเล่าที่มีคุณค่าเชิงพิสูจน์น่าเชื่อถือ ซึ่งเข้าข้อยกเว้นของบทตัดพยานบอกเล่า ทำให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีได้ อย่างไรก็ตาม แม้ศาลจะรับฟังคำพิพากษาศาลคดีอื่นได้ แต่การชั่งน้ำหนักหรือให้น้ำหนักกับพยานชนิดนี้จะต้องกระทำด้วยความระมัดระวังและต้องมีพยานหลักฐานอื่นสนับสนุน เพราะข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นข้อเท็จจริงที่ผ่านการใช้ดุลพินิจถ่วงถอยของผู้พิพากษามาอีกทอดหนึ่งซึ่งในทางกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานถือว่าเป็นพยานหลักฐานที่มีข้อบกพร่อง เนื่องจากผู้พิพากษาไม่ใช่ผู้ที่ประสบพบเจอกับเหตุการณ์ด้วยตัวเอง อีกทั้งคู่ความฝ่ายที่เสียเปรียบจากคำพิพากษาศาลคดีอื่นยังสามารถสืบพยานหักล้างเพื่อทำลายน้ำหนักของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีอื่นได้ โดยปัจจัยที่อาจใช้ในการทำลายน้ำหนักก็คือปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษา เช่น ความแท้จริงของพยานหลักฐานที่นำเสนอเข้าไปในสำนวนการมีพยานหลักฐานใหม่ที่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้านี้ได้อย่างมีนัยสำคัญ รวมถึงเหตุอันแสดงถึงความไม่เหมาะสมในการบังคับตามคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้านี้ต่าง ๆ ด้วย

การศึกษาในบทที่ 6 เป็นการวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย เพื่อให้ทราบวาระบบกฎหมายไทยควรมีแนวทางในการจัดการกับคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีก่อนหน้านี้ที่เคยวินิจฉัยข้อเท็จจริงเดียวกันเอาไว้แล้วอย่างไร โดยมีการแบ่งแยกวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ออกเป็น 5 ประเด็นย่อย ได้แก่

6.1 วิเคราะห์ความเหมาะสมของการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นบนพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศไทย ผลการวิเคราะห์พบว่า ระบบกฎหมายของประเทศไทยควรมีมุมมองในเชิงปฏิเสธต่อการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาศาลคดีอื่นเป็นหลัก และรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาศาลคดีอื่นเป็นข้อยกเว้น ซึ่งแนวทางนี้สอดคล้องกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน อีกทั้งยังสอดคล้องกับหลักวิธีพิจารณาความในคดีอาญา คดีปกครอง และคดีรัฐธรรมนูญ ที่ใช้หลักการดำเนินคดีแบบตรวจสอบและมุ่งค้นหาความจริงแห่งคดีเป็นหลักอีกด้วย

6.2 วิเคราะห์แนวปฏิบัติของศาลในประเทศไทยในการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ผลการวิเคราะห์พบว่า ศาลในประเทศไทยส่วนใหญ่มีมุมมองเกี่ยวกับการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาศาลคดีอื่นในเชิงปฏิเสธ ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมตามหัวข้อที่ 6.1 อยู่แล้ว แต่ยังมีแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาอยู่จำนวนหนึ่งที่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาศาลคดีอื่นทั้งที่ไม่มีกฎหมายให้อำนาจกระทำเช่นนั้นได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ควรแก้ไขให้สอดคล้องกับแนวทางส่วนใหญ่

6.3 วิเคราะห์การบังคับใช้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ผลการวิเคราะห์พบว่า ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติข้อยกเว้นให้ศาลต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น ศาลไทยมักกระทำตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด ทั้งที่ความจริงแล้วยังมี “ข้อยกเว้นซ้อนข้อยกเว้น” ที่ศาลไทยต้องพิจารณาอีกด้วย โดยปัจจัยที่เป็นข้อยกเว้นของการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น ได้แก่ หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ในแต่ละคดี และความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า หากระบบกฎหมายไทยนำปัจจัยเหล่านี้มาพิจารณาก็จะทำให้การบังคับใช้หลักการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมีความยืดหยุ่นและใช้บังคับตามสมควรแก่กรณี

6.4 วิเคราะห์สถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ผลการวิเคราะห์พบว่า ในกรณีที่คำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าไม่อาจให้ผลผูกพันในข้อเท็จจริง (Preclusive effect) ได้ คำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าก็ยังไม่ให้ผลผูกพันในเชิงพยานหลักฐาน (Evidential effect) ต่อศาลคดีหลังได้ โดยคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามีสถานะทางพยานหลักฐานเป็นพยานความเห็นและพยานบอกเล่า ซึ่งแม้จะมีบทตัดพยานบอกเล่า แต่ก็เข้าข้อยกเว้นให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าได้ เพราะเป็นพยานบอกเล่าที่มีคุณค่าเชิงพิสูจน์น่าเชื่อถือ แต่กระนั้นก็ตาม การขังน้ำหนักข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ศาลจะต้องกระทำด้วยความระมัดระวังและต้องมีพยานหลักฐานอื่นมาสนับสนุนเสมอ อีกทั้งคู่ความฝ่ายที่เสียประโยชน์ยังอาจสืบพยานหักล้างทำลายน้ำหนักของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าได้โดยอาศัยปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาเป็นเหตุ

6.5 วิเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ผลการวิเคราะห์พบว่า แนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นของระบบกฎหมายไทยก็คือ โดยหลักแล้วในกรณีที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น ศาลต้องปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงไปตามปกติบนพื้นฐานของพยานหลักฐานในสำนวน ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติข้อยกเว้นให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น คำพิพากษาของศาลคดีอื่นย่อมอยู่ในฐานะของ “ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้” ในคดีหลัง เว้นแต่จะปรากฏ “ข้อยกเว้นซ้อนข้อยกเว้น” อันเนื่องมาจากหลักพื้นฐานของการดำเนินคดี มาตรฐานการพิสูจน์ และความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อน ท้ายที่สุดหากคำพิพากษาของศาลคดีอื่นไม่อาจให้ผลผูกพันในข้อเท็จจริงได้ ศาลก็อาจรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นในฐานะพยานหลักฐานชิ้นหนึ่งในสำนวนคดีได้

ผลของการวิเคราะห์ประเด็นย่อยทั้ง 5 ประเด็น ตามที่กล่าวมาข้างต้นได้สร้างแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยขึ้นมาเป็นครั้งแรก ทำให้แนวทางเรื่องดังกล่าวในระบบกฎหมายไทยมีความชัดเจนมากขึ้น อนึ่ง เพื่อให้แนวทางที่กล่าวมาข้างต้นเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นมรรคเป็นผล ในบทที่ 7 จะสรุปผลลัพธ์ของ

งานวิจัยฉบับนี้พร้อมกับเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายในประเทศไทยให้ได้ผลที่สอดคล้องกับแนวทางการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีอื่นที่วิเคราะห์ไว้ในบทนี้

บทที่ 7

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากสมมติฐานของวิทยานิพนธ์ที่ว่า “แม้การยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นจะช่วยป้องกันความขัดแย้งของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล และช่วยประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายในการสืบพยานซ้ำซ้อนกันหลายรอบก็ตาม แต่การที่ศาลจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นมากนัก เพียงใดจะต้องคำนึงถึงพื้นฐานของกฎหมายพยานหลักฐานไทย หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์แต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์และสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีก่อนหน้าอีกด้วย หากการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเป็นไปโดยถูกต้องเหมาะสมแล้ว ย่อมส่งผลให้เกิดความชัดเจนทางวิชาการ รวมถึงเกิดประโยชน์ทางปฏิบัติแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีไม่ว่าจะเป็นคู่ความ ทนายความ พนักงานอัยการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาล ที่จะสามารถกำหนดแนวทางบริหารจัดการคดีได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม” เมื่อศึกษาวิจัยจนเสร็จสิ้นแล้วพบว่า สมมติฐานที่ตั้งไว้ข้างต้นนั้นถูกต้อง เพราะการที่ศาลจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นมากนัก เพียงใดขึ้นอยู่กับพื้นฐานของกฎหมายพยานหลักฐาน หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์แต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์และสถานะทางพยานหลักฐานของคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยคดีก่อนหน้า ดังจะอธิบายโดยสรุปและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

7.1 บทสรุป

ประเด็นปัญหาอันเป็นพื้นฐานของงานวิจัยฉบับนี้มีอยู่ว่า “ศาลในคดีหนึ่งจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นได้หรือไม่ อย่างไร” ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ประเด็นดังกล่าวเป็นปัญหาเกิดจากแนวคิดในการแบ่งแยกคดีออกเป็นหลายประเภทเมื่อครั้งอดีต กล่าวคือ ในอดีตเมื่อเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงของระบบกฎหมายจากเดิมที่การดำเนินคดีมีลักษณะเป็นการกระทำต่อเนื้อตัวและร่างกายคล้ายกับการดำเนินคดีอาญาเพียงรูปแบบเดียว เป็นเริ่มมีแนวคิดของการชดใช้ความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายเข้ามาอีกรูปแบบหนึ่ง ทำให้การดำเนินคดีถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ คดีอาญา ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ และคดีแพ่ง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการชดใช้ความเสียหายเพื่อให้ผู้เสียหายกลับคืนสู่ฐานะเดิมก่อนถูกทำละเมิด จุดนี้เองเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของ

ศาลคดีอื่นขึ้น เนื่องจากหลายครั้งการกระทำเพียงครั้งเดียวกลับก่อให้เกิดการดำเนินคดีแยกออกเป็น 2 คดี

ในการดำเนินคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่า เมื่อเหตุการณ์เดียวกันถูกแยกดำเนินคดีออกเป็นสองคดี หากศาลคดีหนึ่งมีคำพิพากษาถึงที่สุดวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้อย่างไรแล้ว ศาลที่พิจารณาคดีภายหลังจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ศาลในคดีแรกได้วินิจฉัยเอาไว้ หรือสามารถวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้โดยอิสระไม่ต้องคำนึงถึงคำพิพากษาของศาลคดีแรก ปัญหานี้สร้างความสับสนให้กับผู้บังคับใช้กฎหมายอย่างมาก เพราะหากศาลในคดีหลังเลือกวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอิสระไม่คำนึงถึงคำพิพากษาของศาลคดีแรก ก็อาจนำมาซึ่งปัญหาคำพิพากษาขัดแย้งกันเองทั้งที่เป็นเหตุการณ์เรื่องเดียวกัน หรือหากศาลในคดีหลังเลือกวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ศาลในคดีแรกได้วินิจฉัยไว้ ก็เกิดคำถามเช่นกันว่ามีกฎหมายให้อำนาจศาลกระทำเช่นนั้นได้หรือไม่ ดังนั้น เพื่อกำจัดปัญหาและความสับสนในการดำเนินคดี จึงเกิดแนวคิดในการนำหลักเรื่องการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญามาใช้ โดยประเทศไทยนำหลักการนี้มาบัญญัติไว้เป็นครั้งแรกเมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายลักษณอาญา เป็นเหตุให้หลักเกณฑ์ในเรื่องนี้มีความชัดเจนว่า ในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา หากศาลในคดีส่วนอาญาวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นอย่างใดแล้ว ศาลในคดีส่วนแพ่งจะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาทันที และถึงแม้ภายหลังจะมีการยกเลิกกฎหมายลักษณอาญาก็ตาม แต่หลักการดังกล่าวก็ยังปรากฏอยู่ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ในฐานะเครื่องมือที่ใช้แก้ปัญหาเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา

ปัญหาเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในระบบกฎหมายไทยได้รับการแก้ไขเยียวยาตั้งที่กล่าวมาข้างต้นสักกระยะหนึ่งก็เกิดปัญหาขึ้นอีกครั้งเมื่อระบบกฎหมายไทยบัญญัติกฎหมายมารับรองสิทธิของประชาชนด้านต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น เพราะคดีที่เกิดขึ้นต่อจากนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่คดีแพ่งกับคดีอาญาอีกต่อไป กล่าวคือ ยังมีคดีปกครอง คดีรัฐธรรมนูญ คดีแรงงาน คดีทรัพย์สินทางปัญญา คดีภาษีอากร คดีล้มละลาย ฯลฯ ที่เกิดขึ้นมาตามพัฒนาการของระบบกฎหมาย ทำให้โอกาสที่จะเกิดคดีเกี่ยวเนื่องกันประเภทอื่นนอกเหนือจากคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญามีมากขึ้น เช่น คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีรัฐธรรมนูญ คดีแรงงานที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา คดีทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา เป็นต้น นอกจากนี้ การจัดโครงสร้างองค์กรตุลาการใหม่เมื่อพุทธศักราช 2540 จากเดิมที่ใช้ระบบศาลเดี่ยวมาเป็นระบบศาลคู่ ที่ให้อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั่วไปอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลยุติธรรม และให้อำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเฉพาะด้านบางประเภทอยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลทหาร ทำให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว

นอกจากจะถูกแยกดำเนินคดีเป็นหลายประเภทดีแล้ว ยังอาจตกอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลต่างระบบกันอีกด้วย อันเป็นการตอกย้ำให้ปัญหาการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่เกี่ยวข้องกับคดีอื่นทวีความซับซ้อนขึ้นไปอีก

สาเหตุที่ทำให้คดีเกี่ยวเนื่องประเภทอื่นที่ไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา เช่น คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีปกครอง คดีอาญาที่เกี่ยวข้องกับคดีแรงงาน คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีรัฐธรรมนูญ ฯลฯ สร้างความสับสนให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีก็คือ คดีเหล่านี้ไม่มีกฎหมายบัญญัติหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เหมือนกับคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ซึ่งมีประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 กำหนดหลักเกณฑ์การวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้ ดังนั้นเมื่อเกิดกรณีที่ศาลในคดีหนึ่งวินิจฉัยข้อเท็จจริงเสร็จสิ้นไว้ก่อนแล้ว ศาลในคดีหลังจึงเหลือทางเลือกเพียง 2 ทาง คือ งดสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า หรือ สืบพยานซ้ำอีกครั้งหนึ่งทั้งหมดแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอิสระไม่ต้องผูกพันตามผลของคำพิพากษาคดีก่อนหน้า ทางเลือกลักษณะนี้เคยเกิดขึ้นมาก่อนแล้วเมื่อครั้งที่เริ่มมีการแบ่งแยกคดีแพ่งและคดีอาญาออกจากกัน ดังนั้น ไม่ว่าศาลจะเลือกทางใดย่อมก่อให้เกิดคำถามตามมาถึงความถูกต้องเหมาะสมทั้งสิ้น กล่าวคือ หากเลือกงดสืบพยานแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าย่อมเกิดคำถามว่ามีกฎหมายให้อำนาจศาลกระทำเช่นนั้นได้หรือไม่ หากเลือกสืบพยานซ้ำสองแล้ววินิจฉัยข้อเท็จจริงเองโดยอิสระย่อมอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งกันของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษา สภาวะไร้หลักเกณฑ์เช่นนี้นำมาซึ่งความสับสนในการดำเนินคดีของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างยิ่ง

จากการศึกษาแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลในประเทศไทยพบว่า เมื่อต้องประสบกับสภาวะไร้หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับคดีอื่น ศาลไทยมีแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาหลายแนวทาง เช่น แนวทางแรกศาลจะปล่อยให้มีการสืบพยานหลักฐานซ้ำอีกครั้งหนึ่งทั้งหมด ในขณะที่เดียวกันศาลจะวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีไม่ให้เกิดขัดแย้งกับคำพิพากษาของศาลคดีก่อน ซึ่งแนวทางนี้มีข้อควรพิจารณาว่าถูกต้องตามหลักการวินิจฉัยข้อเท็จจริงหรือไม่ เพราะเหมือนกับศาลวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ล่วงหน้าก่อนรับฟังพยานหลักฐานแล้ว แนวทางที่สอง ศาลจะปล่อยให้มีการสืบพยานหลักฐานซ้ำอีกครั้งหนึ่งทั้งหมด จากนั้นวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า โดยให้เหตุผลในทำนองว่า ศาลไม่มีอำนาจเพิกถอนหรือเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า จึงต้องผูกพันตามผลของคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า ส่วนแนวทางที่สามศาลจะปล่อยให้มีการสืบพยานหลักฐานซ้ำอีกครั้งหนึ่งทั้งหมด จากนั้นปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้า โดยให้เหตุผลเพียงว่าคดีดังกล่าวไม่ใช่คดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา จึงไม่อยู่ภายใต้บังคับของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 แนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาทั้งสาม

แนวทางที่กล่าวมาข้างต้นสร้างความสับสนให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีอย่างมาก เนื่องจากไม่อาจทราบแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณาล่วงหน้าได้เลย

หากพิจารณาสภาพปัญหาเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วจะพบว่า ปัจจัยที่ทำให้ปัญหาดังกล่าวยังคงอยู่และไม่อาจแก้ไขให้เกิดความกระจ่างชัดในระบบกฎหมายของประเทศไทยได้มีอยู่หลายประการ ได้แก่ (1) การขาดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น (2) แนวบรรทัดฐานคำพิพากษาไม่แน่นอนและไม่เป็นเอกภาพ (3) ความไม่ชัดเจนของระบบพยานหลักฐานอันเกิดจากอิทธิพลของระบบไต่สวนและระบบกล่าวหา (4) ความแตกต่างของระบบพยานหลักฐานในศาลแต่ละระบบ และ (5) การยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นโดยขาดการให้เหตุผล ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลอย่างมีนัยสำคัญทำให้ปัญหาเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง แม้ศาลแต่ละคดีพยายามแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าแล้วก็ตาม ดังนั้น เพื่อให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าวประสบความสำเร็จ ระบบกฎหมายไทยจึงจำเป็นต้องกำจัดปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นด้วยการสร้างกรอบแนวคิดและหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น เพื่อที่ศาลในฐานะผู้ควบคุมกระบวนการพิจารณาคดีจะสามารถดำเนินกระบวนการให้เป็นเอกภาพไปในแนวทางเดียวกัน อีกทั้งการค้นหาหลักเกณฑ์นี้จะต้องสอดคล้องกับรากฐานของกฎหมายพยานหลักฐานไทย และคำนึงถึงความแตกต่างของระบบพยานหลักฐานในศาลแต่ละระบบอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การค้นหาหลักเกณฑ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเป็นไปโดยถูกต้องเหมาะสม จึงจำเป็นต้องศึกษาเปรียบเทียบกับประสบการณ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในระบบกฎหมายต่างประเทศเสียก่อน

การศึกษาแนวคิดเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับหลักกฎหมายพยานหลักฐาน ดังนั้น ในการศึกษาแนวคิดดังกล่าวจึงอาจจำแนกประเทศเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน คือ ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมนี โดยจากการศึกษาทำให้ทราบว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษซึ่งใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา มีแนวโน้มในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพของคำพิพากษา ป้องกันคำพิพากษาขัดแย้งกันเอง และช่วยประหยัดต้นทุนในการดำเนินคดี แต่ก็มีข้อยกเว้นบางประการที่ศาลอาจปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นได้เช่นกัน จุดนี้แตกต่างโดยสิ้นเชิงกับประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนีซึ่งใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน ที่มีแนวโน้มในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดี

อื่นเป็นหลัก เนื่องจากต้องการให้อิสระแก่ผู้พิพากษาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง และต้องการสนับสนุนการค้นหาคำความจริงในคดีให้กระจ่างชัด แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อยกเว้นให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอยู่บ้างเช่นกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหาค่อนข้างให้คุณค่าเชิงพยานหลักฐานกับคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมาก ในขณะที่กลุ่มประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนให้คุณค่าเชิงพยานหลักฐานกับคำพิพากษาของศาลคดีอื่นน้อย ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าจุดร่วมกันประการหนึ่งของระบบพยานหลักฐานทั้งสองระบบก็คือ ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นสามารถใช้เป็นพยานหลักฐานในสำนวนขึ้นหนึ่งเพื่อพิจารณาประกอบกับพยานหลักฐานในคดีขึ้นอื่น ๆ ได้

เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายว่าด้วยการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในต่างประเทศแล้วทำให้ทราบว่า เหตุผลในการที่ศาลจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นนั้น มักเป็นเหตุผลเรื่องความเป็นเอกภาพอันหนึ่งอันเดียวกันของคำพิพากษา การป้องกันไม่ให้คำพิพากษาของศาลขัดแย้งกัน และการประหยัดต้นทุนด้านเวลาและค่าใช้จ่ายที่อาจเกิดขึ้นจากการสืบพยานซ้ำซ้อนกันสองครั้งในเรื่องเดียวกัน ส่วนเหตุผลในการที่ศาลจะปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นนั้น มักเป็นเหตุผลเรื่องความเป็นอิสระของผู้พิพากษาในการวินิจฉัยข้อเท็จจริง การส่งเสริมให้มีการค้นหาคำความจริงในคดีอย่างเต็มที่ รวมถึงสิทธิของคู่ความในการนำเสนอพยานหลักฐาน จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าศาลจะยอมรับหรือปฏิเสธข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ต่างก็มีเหตุผลอันชอบธรรมในการยอมรับหรือปฏิเสธทั้งสิ้น ดังนั้น การกำหนดหลักเกณฑ์หรือแนวทางในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยจึงอาจเป็นไปได้ทั้งสองแนวทาง แต่กระนั้นก็ตาม การจะกำหนดหลักเกณฑ์หรือแนวทางให้เหมาะสมกับระบบกฎหมายของประเทศไทยโดยแท้จริงจำเป็นต้องวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับระบบกฎหมายไทยหลายประการได้แก่ (1) วิเคราะห์ความเหมาะสมของการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นบนพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศไทย (2) วิเคราะห์แนวปฏิบัติของศาลในประเทศไทยในการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น (3) วิเคราะห์การบังคับใช้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น (4) วิเคราะห์สถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น และ (5) วิเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น จึงจะทำให้ทราบแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยได้ ดังต่อไปนี้

(1) วิเคราะห์ความเหมาะสมของการยอมรับข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นบนพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความและพยานหลักฐานของประเทศไทย ผลการ

วิเคราะห์พบว่า แม้วัฒนธรรมทางการศาลของประเทศไทยจะคล้ายคลึงกับประเทศที่ใช้ระบบกล่าวหาอยู่บ้าง แต่หากพิจารณาโครงสร้างในภาพรวมของกฎหมายพยานหลักฐาน โดยเฉพาะภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นต้นมา จะพบว่า กฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยมีลักษณะเหมือนกับระบบไต่สวนมากกว่าระบบกล่าวหา เพราะนอกจาก ศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง ซึ่งเป็นระบบศาลที่แยกต่างหากออกจากศาลยุติธรรมจะใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนเต็มรูปแบบแล้ว กฎหมายวิธีสบัญญัติเฉพาะเรื่องจำนวนมากที่บัญญัติขึ้นใหม่และอยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาคดีของศาลยุติธรรมก็กำหนดให้ศาลใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนในการพิจารณาคดีด้วย อีกทั้งแนวทางการรับฟังพยานหลักฐานของผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมที่มักปล่อยให้คู่ความนำสืบพยานหลักฐานเข้ามาในคดีได้อย่างกว้างขวาง และมักไม่ยอมตกอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของบทตัดพยานหลักฐาน ก็เป็นแนวทางที่แสดงให้เห็นถึงความคล้ายคลึงของระบบพยานหลักฐานไทยกับระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน ด้วยเหตุนี้ มุมมองของระบบพยานหลักฐานไทยต่อแนวคิดเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นจึงควรสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน กล่าวคือ โดยหลักแล้วศาลต้องปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งให้ศาลต้องกระทำเช่นนั้น นอกจากนี้ หากพิจารณาในมุมมองของกฎหมายวิธีพิจารณาความ การรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นซึ่งมุ่งจำกัดอำนาจในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงของศาลในคดีหลังยังชัดแจ้งต่อหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา วิธีพิจารณาคดีปกครอง และวิธีพิจารณาคดีรัฐธรรมนูญ ซึ่งใช้หลักการดำเนินคดีแบบตรวจสอบและมุ่งค้นหาความจริงอีกด้วย แต่หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นกลับมีลักษณะสอดคล้องกับหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ที่ยึดหลักการดำเนินคดีแบบตกลง และมุ่งยุติข้อพิพาทระหว่างคู่ความเป็นสำคัญ

(2) วิเคราะห์แนวปฏิบัติของศาลในประเทศไทยในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ผลการวิเคราะห์พบว่า ศาลในประเทศไทยส่วนใหญ่มีแนวโน้มในการปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอยู่แล้ว ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ในหัวข้อก่อนหน้า อย่างไรก็ตาม ยังมีแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาส่วนน้อยที่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ทั้งนี้ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้นได้ ได้แก่ กรณีคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวพันกันระหว่างคดีอาญากับคดีรัฐธรรมนูญ และกรณีคดีอาญาที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีแพ่งซึ่งศาลในคดีแพ่งวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้เป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญา กรณีเหล่านี้นับว่าเป็นแนวบรรทัดฐานส่วนน้อยที่ไม่สอดคล้องกับมุมมองของระบบพยานหลักฐานประเทศไทยต่อการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น ดังนั้น หากจะให้แนวทางเกี่ยวกับเรื่องนี้ในประเทศไทยเป็นไปอย่างมีเอกภาพ ศาลไทยต้องปฏิเสธไม่

ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นหากไม่มีกฎหมายให้อำนาจไว้ ส่วนกรณีใดที่เห็นควรจะต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามกันก็ต้องบัญญัติกฎหมายมาให้ศาลศาลได้โดยชัดแจ้งเท่านั้น เช่นในปัจจุบันก็มีเพียงคดีแพ่งเท่านั้นที่มีกฎหมายบัญญัติให้นำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นมาใช้

(3) วิเคราะห์การบังคับใช้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ผลการวิเคราะห์พบว่า เมื่อมีกฎหมายบัญญัติยกเว้นให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ศาลไทยมักยอมวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นโดยเคร่งครัด ทั้งที่ความจริงแล้วยังมี “ข้อยกเว้นซ้อนข้อยกเว้น” ให้ศาลต้องพิจารณาอีกชั้นหนึ่งด้วย โดยข้อยกเว้นซ้อนข้อยกเว้นที่กล่าวมานี้มีปัจจัยพื้นฐานมาจากหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ในแต่ละคดี และความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีคดีก่อนหน้า การที่ศาลไทยไม่พิจารณาสืบถึงปัจจัยเหล่านี้เป็นเหตุให้การบังคับใช้หลักกฎหมายเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นในประเทศไทยเป็นไปโดยเคร่งครัด ขาดความยืดหยุ่น และบางกรณีอาจเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นได้ ดังนั้น ศาลจึงควรใช้ดุลพินิจพิจารณาปัจจัยที่กล่าวมาเสียก่อนที่จะให้ข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามีฐานะเป็นข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ในคดีหลัง เพื่อให้การบังคับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นเป็นไปเท่าที่เหมาะสมและเป็นธรรมแก่กรณีเท่านั้น

(4) วิเคราะห์สถานะทางพยานหลักฐานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ผลการวิเคราะห์พบว่า ในกรณีที่ไม่มีกฎหมายบังคับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่นได้ ไม่ว่าจะเพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องกระทำเช่นนั้น หรือมีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้นแต่มีปัจจัยอันเป็นข้อยกเว้นซ้อนข้อยกเว้นทำให้ศาลปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น กรณีเหล่านี้ส่งผลให้คำพิพากษาของศาลไม่อาจให้ผลผูกพันในข้อเท็จจริง (Preclusive Effect) แก่คดีหลังได้ อย่างไรก็ตาม คำพิพากษาของศาลยังอาจมีผลผูกพันต่อคดีหลังในเชิงพยานหลักฐาน (Evidential Effect) ได้ในฐานะพยานบอกเล่าและพยานความเห็น แต่การข่งน้ำหนักพยานหลักฐานชนิดนี้จะต้องกระทำด้วยความระมัดระวังและมีพยานหลักฐานประกอบอื่นสนับสนุนอยู่เสมอ โดยน้ำหนักของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้านั้นขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของคำพิพากษานั้น ๆ ด้วย หากคำพิพากษาคดีก่อนหน้ามีข้อบกพร่อง เช่น ตัดสินอยู่บนพื้นฐานของพยานหลักฐานเท็จหรือพยานหลักฐานปลอม คำพิพากษานั้นตกเป็นโมฆะหรือหากมีการบังคับตามจะขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม หรือมีพยานหลักฐานใหม่ที่อาจเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าอย่างมีนัยสำคัญได้ น้ำหนักพยานของข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าก็จะลดน้อยลงไป นอกจากนี้ คู่ความฝ่ายที่เสียเปรียบจากผลของคำพิพากษาคดี

ก่อนก็อาจนำสืบหักล้างเพื่อทำลายน้ำหนักข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนหน้าโดยอาศัยเหตุปัจจัย เรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าได้เช่นกัน

(5) วิเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น การวิเคราะห์ในหัวข้อนี้แท้จริงแล้วเป็นการประมวลผลการวิเคราะห์ในหัวข้อที่ผ่านมาเพื่อกำหนดแนวทางที่ชัดเจนของระบบกฎหมายไทยในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ซึ่งจากการประมวลผลในภาพรวมพบแนวทางที่เหมาะสมว่า โดยหลักแล้วศาลไทยจะต้องปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งให้ศาลต้องกระทำเช่นนั้น (ปัจจุบันมีเพียงคดีแพ่ง) อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติข้อยกเว้นให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ก็ยังคงมีข้อยกเว้นซ้อนข้อยกเว้นให้พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ จะต้องมีการพิจารณาหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์แต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าด้วยว่าเหมาะสมที่ศาลจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีก่อนหน้าหรือไม่ ทั้งนี้ หากปรากฏว่ากรณีไม่อาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นได้ คำพิพากษาของศาลคดีอื่นก็ยังมีสถานะเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีหลังได้

ความเหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยมีรายละเอียดดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตาม ถ้าฟังการทราบแนวทางที่เหมาะสมไม่อาจนำไปสู่ผลในทางปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพได้ ดังนั้น เพื่อให้แนวทางการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นสามารถบังคับให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นมรรคเป็นผล จึงขอเสนอแนะหลักเกณฑ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นซึ่งถือเป็นข้อค้นพบสำคัญของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อันจะนำไปสู่การปรับปรุงระบบกฎหมายไทย ทั้งในส่วนของ การแก้ไขบทบัญญัติแห่งกฎหมายเดิมที่มีอยู่แล้ว รวมถึงเพิ่มเติมบทบัญญัติใหม่ ดังจะกล่าวต่อไป

7.2 ข้อเสนอแนะ

เมื่อสามารถสรุปแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยได้ว่า “โดยหลักแล้วศาลไทยต้องปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งให้ศาลต้องกระทำเช่นนั้น และในกรณีที่ศาลไม่ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีอื่น ศาลยังอาจรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีได้” ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะหลักเกณฑ์การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีที่มีข้อเท็จจริงเกี่ยวเนื่องกับคดีอื่นดังนี้

(1) โดยหลักแล้วศาลต้องปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น แม้คู่ความและประเด็นที่ต้องวินิจฉัยในคดีก่อนหน้าจะเป็นคู่ความและประเด็นเดียวกันกับในคดีหลังก็ตาม

(2) ในกรณีที่กฎหมายลายลักษณ์อักษรบัญญัติชัดแจ้งให้ศาลในคดีหลังต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคดีก่อน ย่อมเข้าข้อยกเว้นให้ศาลในคดีหลังต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อนได้ ทั้งนี้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญว่า คู่ความและประเด็นที่ต้องวินิจฉัยในคดีก่อนหน้ากับคดีหลังเป็นคู่ความเดียวกันและประเด็นเดียวกัน (Same Parties and Same Issue) ประกอบกับศาลในคดีก่อนหน้าต้องมีคำพิพากษาวินิจฉัยข้อเท็จจริงไว้ถึงที่สุดแล้ว (Final Judgment)

(3) ในกรณีที่เข้าข้อยกเว้นให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคดีก่อน หากปรากฏปัจจัยซึ่งเป็นข้อยกเว้นซ้อนซ้อนยกเว้น ได้แก่ การรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีก่อนจะขัดต่อหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีที่ดี ขัดต่อหลักมาตรฐานการพิสูจน์ที่เหนือกว่าที่ดี หรือคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้าไม่มีความสมบูรณ์เพียงพอที่ดี ศาลย่อมต้องปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น

(4) ไม่ว่าจะเป็นอย่างใด ๆ ก็ตาม หากศาลปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ศาลยังคงรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาดังกล่าวในฐานะที่เป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดี ประกอบกับพยานหลักฐานอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงได้

เมื่อมีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นแล้ว สิ่งต่อไปที่ต้องพิจารณาก็คือ ระบบกฎหมายไทยจะต้องแก้ไขปรับปรุงในส่วนใดบ้างเพื่อให้มีแนวทางที่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ข้างต้น และทำให้หลักเกณฑ์ดังกล่าวบังคับใช้ได้ผลจริงในทางปฏิบัติ ในที่นี้เห็นว่า ระบบกฎหมายไทยจำเป็นต้องแก้ไขปรับปรุงโดยการกำหนดหลักเกณฑ์ในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นขึ้นมาใหม่ แก้ไขหลักเกณฑ์ในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นที่มีอยู่เดิม รวมถึงทบทวนแนวบรรทัดฐานคำพิพากษา เพื่อให้แนวทางดังกล่าวข้างต้นสามารถบังคับใช้ในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นมรรคเป็นผล ดังจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปนี้

7.2.1 กำหนดหลักเกณฑ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นขึ้นมา

การกำหนดหลักเกณฑ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นขึ้นมาใหม่นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความชัดเจนในระบบศาลต่าง ๆ ว่า “ศาลไทยต้องยึดมุมมองในเชิงปฏิเสธต่อการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น โดยจะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเฉพาะกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งเท่านั้น และในกรณีที่ปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ศาลยังคงรับฟังคำพิพากษาคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานในสำนวนคดีได้”

จากการพิจารณากฎหมายวิธีสบัญญัติที่เป็นหลักในการพิจารณาพิพากษาคดีของศาลยุติธรรม ศาลรัฐธรรมนูญ และศาลปกครอง ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 และระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 แล้วเห็นควรให้มีบทบัญญัติเพิ่มเติมในพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 และระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 ดังนี้

(ก) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2561 เห็นควรให้มีบทบัญญัติเพิ่มเติมความว่า

“ในกรณีที่การฟ้องคดีต่อศาลรัฐธรรมนูญมีมูลคดีเดียวกันกับคดีที่อยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาของศาลอื่น แม้ว่าจะมีการฟ้องคดีต่อศาลอื่นแล้วก็ตาม ศาลรัฐธรรมนูญอาจพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่ต้องรอให้ศาลอื่นมีคำพิพากษาก่อน และเมื่อศาลอื่นได้มีคำพิพากษาแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญก็ไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลอื่น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นประการอื่น ทั้งนี้ ศาลรัฐธรรมนูญจะรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลอื่นในฐานะพยานหลักฐานประกอบพยานหลักฐานอื่นก็ได้”

(ข) ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2543 เห็นควรให้มีบทบัญญัติเพิ่มเติมความว่า

“ในกรณีที่การฟ้องคดีต่อศาลปกครองมีมูลคดีเดียวกันกับคดีที่อยู่ภายใต้อำนาจพิจารณาของศาลอื่น แม้ว่าจะมีการฟ้องคดีต่อศาลอื่นแล้วก็ตาม ศาลปกครองอาจพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่ต้องรอให้ศาลอื่นมีคำพิพากษาก่อน และ

เมื่อศาลอื่นได้มีคำพิพากษาแล้ว ศาลปกครองก็ไม่จำเป็นต้องรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาศาลอื่น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นประการอื่น ทั้งนี้ ศาลปกครองจะรับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลอื่นในฐานะพยานหลักฐานประกอบพยานหลักฐานอื่นก็ได้

มีข้อสังเกตว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่มีความจำเป็นต้องบัญญัติกฎหมายเพิ่มเติมแต่ประการใด ด้วยเหตุผลที่ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 วางหลักเกณฑ์ไว้สอดคล้องกับแนวทางการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่กล่าวไว้ข้างต้นอยู่แล้ว ความว่า

“มาตรา 84 การวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงในคดีใดจะต้องกระทำโดยอาศัยพยานหลักฐานในสำนวนคดีนั้น เว้นแต่ ...
... (2) ข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ ...”

หากพิจารณาบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 จะพบว่ากฎหมายมาตรานี้กำหนดหลักให้ศาลต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีโดยอาศัยพยานหลักฐานในสำนวนคดี เว้นแต่ข้อเท็จจริงนั้นจะเป็นข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ เท่ากับว่า โดยหลักแล้ว แม้อคดีนั้นจะมีข้อเท็จจริงเดียวกันกับที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลก็ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เพราะต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานในสำนวนเท่านั้น เว้นแต่ข้อเท็จจริงนั้นจะเป็นข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ ซึ่งข้อเท็จจริงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้นั้นตามแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 11574/2555 ก็กำหนดให้รวมถึงกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นด้วย จึงกล่าวได้ว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 วางหลักเกณฑ์ไว้สอดคล้องกับแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่นอยู่แล้ว อีกทั้งบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 นี้ยังเอาไปใช้กับการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาผ่านประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 15 ได้อีกด้วย จึงไม่มีความจำเป็นต้องบัญญัติกฎหมายมาตราใดเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาคดีแพ่งและคดีอาญาของศาลยุติธรรมแต่ประการใด คงบัญญัติเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครองดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นเท่านั้น

นอกจากการกำหนดหลักเกณฑ์ในการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นขึ้นใหม่เพื่อสร้างความชัดเจนให้กับมุมมองในเชิงปฏิเสธต่อการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศไทยแล้ว ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นซึ่งถือเป็นข้อยกเว้นของหลัก

ทั่วไปนั้น ก็ยังมีความจำเป็นต้องแก้ไขเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ที่มีอยู่เดิม เพื่อให้การยอมรับฟังข้อเท็จจริง เป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นในประเทศไทยมีความยืดหยุ่นและเป็นไปเท่าที่ เหมาะที่ควรเท่านั้น ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไปนี้

7.2.2 แก้ไขหลักเกณฑ์ในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล คดีอื่นที่มีอยู่เดิม

การแก้ไขเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาล คดีอื่นที่มีอยู่เดิมในหัวข้อนี้ หมายถึง การแก้ไขหลักเกณฑ์ที่บัญญัติข้อยกเว้นให้ศาลต้องยอมรับฟัง ข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสม และให้มีผล บังคับใช้ตามสมควรแก่กรณีเท่านั้น ซึ่งสามารถกระทำได้ด้วยการเพิ่มข้อความเรื่องหลักพื้นฐานของ การดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ และความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า เข้าไปในหลักเกณฑ์เหล่านั้น

จากการสำรวจพบว่า ในระบบกฎหมายของประเทศไทยมีกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่บัญญัติ ข้อยกเว้นให้ศาลต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเอาไว้ โดยตรง 4 มาตรา ได้แก่ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 30 และพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 54 ซึ่งกฎหมายทั้ง 4 มาตราดังกล่าวมี ความจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขดังจะกล่าวต่อไปนี้

(ก) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 เดิมบัญญัติข้อยกเว้นให้ศาลต้อง ยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาไว้ว่า

“ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง ศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา”

บทบัญญัติข้างต้นกำหนดให้ศาลในคดีส่วนแพ่งจำเป็นต้องพิพากษาข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏ ในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา หากพิจารณาโดยผิวเผินอาจพบว่าบทบัญญัติข้างต้นมีความถูกต้อง สมบูรณ์ดีอยู่แล้ว เพราะคดีแพ่งเป็นคดีที่มีมาตรฐานการพิสูจน์ต่ำกว่าคดีอาญา รวมถึงหลักพื้นฐานของ การดำเนินคดีแพ่งก็สอดคล้องกับนโยบายเบื้องหลังของหลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นด้วย จึงควรต้องรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำ พินิจฉัยคดีส่วนอาญา อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติก็คือการบังคับใช้บทบัญญัตินี้ดังกล่าว อย่างเคร่งครัดจนเกินไป โดยไม่ได้คำนึงว่าศาลในคดีแพ่งควรรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏใน คำพิพากษาคดีส่วนอาญาเฉพาะกรณีที่คดีอาญาพิพากษาว่าจำเลยกระทำผิดเท่านั้น ตามหลัก

มาตรฐานการพิสูจน์ที่สูงกว่า (More Favorable of Proof) หากศาลในคดีส่วนอาญาพิพากษายกฟ้อง คดีแพ่งไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงตามคดีอาญาแต่อย่างใดดังที่เคยวิเคราะห์มาแล้วก่อนหน้านี้ และก่อนที่ ศาลในคดีส่วนแพ่งจะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา ก็ควรต้องนำ ปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้านี้มาพิจารณาประกอบด้วย นอกจากนี้ เพื่อป้องกัน ความสับสนที่อาจเกิดขึ้นจากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5175/2547 ที่ตัดสินให้ศาลในคดีส่วนอาญาต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษา คดีส่วนแพ่ง หากคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญา ซึ่งขัดต่อหลัก พื้นฐานของการดำเนินคดีอาญา จึงเห็นควรให้แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 เป็นว่า

“ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง หากคำพิพากษาคดีส่วนอาญาได้
วินิจฉัยว่าจำเลยกระทำความผิด ศาลที่พิจารณาคดีส่วนแพ่งจำต้องถือ
ข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา แต่หากคำพิพากษา
คดีส่วนอาญาได้วินิจฉัยเป็นอย่างอื่น ศาลที่พิจารณาคดีส่วนแพ่งไม่
จำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา

ในกรณีที่คดีส่วนแพ่งมีคำพิพากษาถึงที่สุดก่อนคดีส่วนอาญา ให้
ศาลที่พิจารณาคดีอาญารับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดี
ส่วนแพ่งในฐานะเป็นพยานหลักฐานประกอบพยานหลักฐานอื่นใน
คดีอาญาได้

ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งตามที่ปรากฏในคำ
พิพากษาคดีส่วนอาญาตามวรรคแรก หากปรากฏข้อเท็จจริงดังต่อไปนี้
ศาลในคดีส่วนแพ่งไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษา
คดีส่วนอาญา แต่ศาลในคดีส่วนแพ่งยังคงรับฟังข้อเท็จจริงตามคำ
พิพากษาคดีอาญาในฐานะเป็นพยานหลักฐานประกอบกับ
พยานหลักฐานอื่นในสำนวนคดีได้

(1) มีพยานหลักฐานใหม่อันอาจทำให้ข้อเท็จจริงที่ฟังเป็นยุติใน
คดีส่วนอาญาแล้วนั้นเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ

(2) ภายหลังจากศาลคดีส่วนอาญามีคำพิพากษาแล้ว ต่อมาคำ
พิพากษาถึงที่สุดวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานที่น่าเสนอเข้ามาในคดีส่วน
อาญานั้นเป็นพยานหลักฐานเท็จหรือพยานหลักฐานปลอม หรือพยาน
บุคคลที่เข้าเบิกความต่อศาลในคดีส่วนอาญานั้นเบิกความเท็จ

(3) *ปรากฏข้อเท็จจริงอื่นใดที่ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าหากต้องถือข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีส่วนอาญาจะทำให้การตัดสินชี้ขาดคดีส่วนแพ่งไม่มีความยุติธรรม ”*

การแก้ไขบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ข้างต้นจะช่วยให้การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาในประเทศไทยมีความยืดหยุ่นและเป็นไปเท่าที่สมควรแก่กรณีเท่านั้น เพราะผลของการแก้ไขจะทำให้ศาลต้องคำนึงถึงหลักพื้นฐานของการดำเนินคดี มาตรฐานการพิสูจน์ในแต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ก่อนที่จะนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นมาบังคับใช้แก่กรณี ลำดับต่อไปจะพิจารณาถึงการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 ว่าต้องมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติส่วนใดเพื่อความสมบูรณ์มากขึ้นบ้าง

(ข) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 เดิมบัญญัติยกเว้นให้ศาลต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่มีการดำเนินคดีแบบกลุ่มตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาไว้ว่า

“ในกรณีที่การฟ้องคดีแบบกลุ่มตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้เป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา แม้ว่าจะมีการฟ้องเป็นคดีอาญาแล้วก็ตามศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มอาจพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่ต้องรอให้ศาลคดีอาญามีคำพิพากษาก่อน และหากศาลในคดีอาญาได้มีคำพิพากษาแล้ว

(1) *ในกรณีที่คำพิพากษาคดีส่วนอาญานั้นได้วินิจฉัยว่าจำเลยได้กระทำความผิด ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา*

(2) *ในกรณีที่คำพิพากษาคดีส่วนอาญานั้นได้วินิจฉัยเป็นอย่างอื่น ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา”*

บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 เป็นบทบัญญัติใหม่ที่เกิดขึ้นเมื่อครั้งที่มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งในปีพุทธศักราช 2558 จึงค่อนข้างมีความสมบูรณ์และทันสมัยมากกว่าประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 กล่าวคือ มีการบัญญัติข้อยกเว้นให้ศาลในคดีส่วนแพ่งที่ดำเนินคดีแบบกลุ่มต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาโดยคำนึงถึงหลักพื้นฐานของการดำเนินคดี และหลักมาตรฐานการพิสูจน์ที่เหนือกว่า (More favorable of proof) อย่างครบถ้วน แต่กระนั้นก็ตามบทบัญญัติดังกล่าวยังขาดประเด็นเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีส่วนอาญาที่ศาลคดีส่วน

แพ่งควรต้องคำนึงถึงก่อนยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา
ดังนั้น จึงเห็นควรให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา
222/7 เป็นว่า

“ในกรณีที่การฟ้องคดีแบบกลุ่มตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้ เป็น
คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา แม้ว่าจะมีการฟ้องเป็นคดีอาญาแล้วก็ตาม
ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มอาจพิจารณาคดีต่อไปโดยไม่ต้องรอให้ศาล
คดีอาญามีคำพิพากษา ก่อน และหากศาลในคดีอาญาได้มีคำพิพากษา
แล้ว

(1) ในกรณีที่คำพิพากษาคดีส่วนอาญานั้นได้วินิจฉัยว่าจำเลยได้
กระทำความผิด ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มต้องถือข้อเท็จจริงตามที่
ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญา เว้นแต่จะปรากฏว่ามีพยานหลักฐาน
ใหม่อันอาจทำให้ข้อเท็จจริงที่ฟังเป็นยุติในคดีส่วนอาญาแล้วนั้น
เปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ หรือมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่ามีการนำเสนอ
พยานหลักฐานเท็จ พยานหลักฐานปลอม หรือพยานบุคคลที่เข้าเบิก
ความในคดีส่วนอาญานั้นเบิกความเท็จ หรือปรากฏข้อเท็จจริงอื่นใดที่ทำให้
ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าหากต้องถือข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีส่วน
อาญาจะทำให้การตัดสินชี้ขาดคดีส่วนแพ่งไม่มีความยุติธรรม

(2) ในกรณีที่คำพิพากษาคดีส่วนอาญานั้นได้วินิจฉัยเป็นอย่าง
อื่น ศาลที่พิจารณาคดีแบบกลุ่มไม่จำเป็นต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏใน
คำพิพากษาคดีส่วนอาญา” มหาวิทยาลัย

การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7 ดังที่
กล่าวมาข้างต้นจะช่วยทำให้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งที่ดำเนินคดีแบบกลุ่มตามที่ปรากฏใน
คำพิพากษาคดีส่วนอาญา มีความสมบูรณ์มากขึ้น เพราะมีการคำนึงถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษา
ศาลในคดีส่วนอาญาประกอบก่อนที่จะวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามคำพิพากษาคดีส่วนอาญาด้วย
ลำดับต่อไปจะพิจารณาการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความผู้บริโภค
พ.ศ.2551 มาตรา 30 เพื่อให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
มาตรา 46 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 222/7

(ค) พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 30 เดิมบัญญัติยกเว้นให้ศาล
ต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งผู้บริโภคตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีแพ่งผู้บริโภคอื่นไว้ว่า

“ถ้าภายหลังที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีผู้บริโภคแล้ว
ปรากฏว่ามีการฟ้องผู้ประกอบการรายเดียวกันเป็นคดีผู้บริโภคอีก โดย
ข้อเท็จจริงที่พิพาทเป็นอย่างเดียวกับคดีก่อนและศาลในคดีก่อนได้
วินิจฉัยไว้แล้ว ศาลในคดีหลังอาจมีคำสั่งให้ถือว่าข้อเท็จจริงในประเด็น
นั้นเป็นอันยุติเช่นเดียวกับคดีก่อนโดยไม่ต้องสืบพยานหลักฐาน เว้นแต่
ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงในคดีก่อนนั้นยังไม่เพียงพอแก่การวินิจฉัยชี้ขาดคดี
หรือเพื่อให้โอกาสแก่คู่ความที่เสียเปรียบต่อคู่คดี ศาลมีอำนาจเรียก
พยานหลักฐานมาสืบเองหรืออนุญาตให้คู่ความนำพยานหลักฐานมาสืบ
เพิ่มเติมตามที่เห็นสมควรก็ได้”

เมื่อพิจารณาบทบัญญัติข้างต้นแล้วพบว่า พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551
มาตรา 30 วางหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีผู้บริโภคเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษา
คดีผู้บริโภคอื่นไว้ค่อนข้างสมบูรณ์ เพราะมีการคำนึงถึงหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีผู้บริโภคซึ่งเป็น
คดีแพ่ง และคำนึงถึงมาตรฐานการพิสูจน์ในคดีผู้บริโภคโดยครบถ้วนแล้ว อีกทั้งยังมีการคำนึงถึง
เนื้อหาของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าด้วยว่ามีความครบถ้วนสมบูรณ์เพียงพอที่จะนำมาใช้เป็นหลักใน
การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีหลังหรือไม่ อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติดังกล่าวยังขาดการพิจารณาถึงปัจจัย
เรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาคดีก่อนหน้าอีกหลายปัจจัย ซึ่งหากมีการบัญญัติเพิ่มเติมลงไป
ในมาตราดังกล่าวจะทำให้การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีผู้บริโภคตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีผู้บริโภคอื่น
มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นควรให้แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติวิธี
พิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 30 เป็นว่า

“ถ้าภายหลังที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดในคดีผู้บริโภคแล้ว
ปรากฏว่ามีการฟ้องผู้ประกอบการรายเดียวกันเป็นคดีผู้บริโภคอีก โดย
ข้อเท็จจริงที่พิพาทเป็นอย่างเดียวกับคดีก่อนและศาลในคดีก่อนได้
วินิจฉัยไว้แล้ว ศาลในคดีหลังอาจมีคำสั่งให้ถือว่าข้อเท็จจริงในประเด็น
นั้นเป็นอันยุติเช่นเดียวกับคดีก่อนโดยไม่ต้องสืบพยานหลักฐาน เว้นแต่ใน
กรณีต่อไปนี้ ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบเองหรืออนุญาตให้
คู่ความนำพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติมตามที่เห็นสมควรก็ได้

(1) ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงในคดีก่อนนั้นยังไม่เพียงพอแก่การ
วินิจฉัยชี้ขาดคดี หรือเพื่อให้โอกาสแก่คู่ความที่เสียเปรียบต่อคู่คดี

(2) ปรากฏพยานหลักฐานใหม่อันอาจทำให้ข้อเท็จจริงที่ฟังเป็น
ยุติในคดีก่อนหน้าแล้วนั้นเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ

(3) มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่ามีการนำเสนอยานหลักฐานเท็จ
 ยานหลักฐานปลอม หรือยานบุคคลที่เข้าเบิกความในคดีส่วนอาญา
 นั้นเบิกความเท็จ หรือ

(4) ปรากฏข้อเท็จจริงอื่นใดที่ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าหาก
 ต้องถือข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีส่วนอาญาจะทำให้การตัดสินชี้ขาด
 คดีส่วนแพ่งไม่มีความยุติธรรม

การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 30 จะช่วยให้หลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นที่วางไว้ในบทบัญญัติดังกล่าวซึ่งเดิมมีความสมบูรณ์ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว มีความสมบูรณ์มากขึ้นไปอีก เพราะศาลจะมีโอกาสในการตรวจสอบคำพิพากษาคดีก่อนหน้าได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น อันเป็นหลักประกันให้กับศาลในคดีหลังได้ประการหนึ่งว่าคำพิพากษาในคดีก่อนหน้ามีความถูกต้องสมบูรณ์อย่างเต็มที่ ลำดับต่อไปจะพิจารณาพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 54 ว่ามีความจำเป็นต้องแก้ไขเพิ่มเติมส่วนใดบ้างเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาของศาลคดีอื่น

(ง) พระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 54 เดิมบัญญัติยกเว้นให้ศาลยุติธรรมต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาของศาลทหารไว้ว่า

“ในการพิพากษาคดีแพ่ง ศาลพลเรือนจำต้องถือข้อเท็จจริง
 ตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาของศาลทหาร”

บทบัญญัตินี้ข้างต้นเป็นบทบัญญัติว่าด้วยการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาเหมือนกับในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 ความแตกต่างมีเพียงประการเดียวว่าบทบัญญัตินี้เป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาของศาลทหาร ส่วนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 เป็นคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาของศาลยุติธรรม ดังนั้น ในแง่ของการพัฒนาพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 54 จึงต้องกระทำให้สอดคล้องกับการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 กล่าวคือเพิ่มเติมปัจจัยข้อยกเว้นเรื่องหลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ตามหลักมาตรฐานการพิสูจน์ที่เหนือกว่า และความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้าเข้าไปในพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ.2498 มาตรา 54 เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่น โดยการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัตินี้เห็นควรให้แก้ไขเพิ่มเติมเป็นว่า

“ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่ง หากคำพิพากษาคดีส่วนอาญาของศาลทหารได้วินิจฉัยว่าจำเลยกระทำความผิด ศาลพลเรือนที่พิจารณาคดีส่วนแพ่งจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาของศาลทหาร แต่หากคำพิพากษาคดีส่วนอาญาของศาลทหารได้วินิจฉัยเป็นอย่างอื่น ศาลพลเรือนที่พิจารณาคดีส่วนแพ่งไม่จำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาของศาลทหาร

ในกรณีที่คดีส่วนแพ่งของศาลพลเรือนมีคำพิพากษาถึงที่สุดก่อนคดีส่วนอาญาของศาลทหาร ให้ศาลทหารที่พิจารณาคดีอาญารับฟังข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งของศาลพลเรือนในฐานะเป็นพยานหลักฐานประกอบพยานหลักฐานอื่นในคดีอาญาของศาลทหารได้

ในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีส่วนแพ่งของศาลพลเรือนตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาของศาลทหารตามวรรคแรก หากปรากฏข้อเท็จจริงดังต่อไปนี้ ศาลพลเรือนในคดีส่วนแพ่งไม่จำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนอาญาของศาลทหาร แต่ศาลพลเรือนในคดีส่วนแพ่งยังคงรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอาญาของศาลทหารในฐานะเป็นพยานหลักฐานประกอบกับพยานหลักฐานอื่นในสำนวนคดีได้

(1) มีพยานหลักฐานใหม่อันอาจทำให้ข้อเท็จจริงที่ฟังเป็นยุติในคดีส่วนอาญาของศาลทหารแล้วนั้นเปลี่ยนแปลงไปในสาระสำคัญ

(2) ภายหลังจากคดีส่วนอาญาของศาลทหารมีคำพิพากษาแล้ว ต่อมาคำพิพากษาถึงที่สุดวินิจฉัยว่าพยานหลักฐานที่นำเสนอเข้ามาในคดีอาญาของศาลทหารนั้นเป็นพยานหลักฐานเท็จหรือพยานหลักฐานปลอม หรือพยานบุคคลที่เข้าเบิกความต่อศาลทหารในคดีส่วนอาญานั้นเบิกความเท็จ

(3) ปรากฏข้อเท็จจริงอื่นใดที่ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าหากต้องถือข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีส่วนอาญาของศาลทหารจะทำให้การตัดสินชี้ขาดคดีส่วนแพ่งไม่มีความยุติธรรม”

การแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติธรรมนูญศาลทหาร พ.ศ. 2498 มาตรา 54 จะช่วยทำให้การบังคับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีแพ่งตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอาญาที่เดิมมีความ

เคร่งครัดอย่างมาก ให้มีความยืดหยุ่นและใช้บังคับเท่าที่เหมาะสมแก่กรณี อันเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นของศาลไทยดังที่ได้วิเคราะห์ไว้ก่อนหน้านี้

โดยสรุป การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีอยู่เดิมนั้น เป็นการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กำหนดข้อยกเว้นให้ศาลต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ซึ่งแต่เดิมศาลค่อนข้างบังคับใช้หลักดังกล่าวอย่างเคร่งครัด เพราะไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลตรวจสอบคำพิพากษาของศาลคดีก่อนหน้านี้ การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมาย 4 มาตราที่กล่าวมานี้จะช่วยลดความเคร่งครัดและทำให้การบังคับใช้หลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นไปเท่าที่เหมาะสมแก่กรณีเท่านั้น เพราะมีการเพิ่มปัจจัยข้อยกเว้นซ้อนข้อยกเว้นให้ศาลต้องพิจารณาถึง หลักพื้นฐานของการดำเนินคดีแต่ละประเภท มาตรฐานการพิสูจน์ในแต่ละคดี รวมถึงความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้านี้ก่อนที่จะยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น อนึ่ง นอกจากการสร้างบทบัญญัติแห่งกฎหมายขึ้นใหม่ และการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายเดิมแล้ว หากจะให้หลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยมีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับแนวทางที่ได้วิเคราะห์เอาไว้ ก็จำเป็นต้องมีการปรับปรุงแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาเดิมที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางที่วิเคราะห์ไว้ในบทก่อนหน้านี้ดังจะกล่าวต่อไป

7.2.3 ทบทวนแนวบรรทัดฐานคำพิพากษา

การที่ระบบกฎหมายไทยไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น ทำให้ศาลในฐานะผู้ควบคุมกระบวนการพิจารณาจะต้องตัดสินใจว่าจะดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีไปในทิศทางใด และยอมเป็นธรรมดาที่อาจมีคำพิพากษาบางฉบับที่วางแนวบรรทัดฐานไว้แตกต่างจากแนวทางของคำพิพากษาคดีอื่น สำหรับในประเด็นเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นนี้ ผลการวิจัยพบว่าแนวทางที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย คือ หากกรณีใดไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ศาลต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่น ศาลก็ต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอาศัยพยานหลักฐานที่ปรากฏในสำนวนคดีเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ โดยหลักแล้วศาลไทยต้องปฏิเสธไม่ยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น เว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้โดยชัดแจ้งให้ศาลต้องกระทำเช่นนั้น แนวทางนี้ถือเป็นแนวทางหลักที่สอดคล้องกับทางปฏิบัติของศาลไทยส่วนใหญ่อยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีคำพิพากษาศาลฎีกาบางฉบับที่วางแนวบรรทัดฐานการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นไว้ขัดแย้งกับแนวทางที่ควรจะเป็น ดังนี้

(ก) คำพิพากษาศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ อม.63/2558 ที่วางหลักให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ศาลรัฐธรรมนูญเคยวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้

(ข) คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 20/2551 ที่วางหลักให้ศาลรัฐธรรมนูญจำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ศาลฎีกาเคยวินิจฉัยข้อเท็จจริงเอาไว้

(ค) คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2774/2546 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5175/2547 ที่วางหลักให้ศาลในคดีส่วนอาญาจำเป็นต้องวินิจฉัยข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งหากข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีส่วนแพ่งวินิจฉัยไว้ในลักษณะที่เป็นคุณแก่จำเลยในคดีอาญา

การที่คำพิพากษาศาลฎีกาและคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญข้างต้นนำหลักการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีอื่นมาใช้โดยไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้น ย่อมขัดต่อแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยตามที่วิเคราะห์ไว้ก่อนหน้านี้ คำพิพากษาศาลฎีกาและคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญดังกล่าวจึงไม่ควรถือเป็นบรรทัดฐานให้ศาลคดีอื่นต้องปฏิบัติตาม และหากมีคดีในลักษณะเดียวกันขึ้นสู่การพิจารณาของศาลฎีกาหรือศาลรัฐธรรมนูญอีกก็เห็นควรให้มีการปรับปรุงแนวบรรทัดฐานในเรื่องดังกล่าวเสีย เพื่อให้การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยมีความเป็นเอกภาพไปในแนวทางเดียวกันทั้งหมด

หากพิจารณาโดยละเอียดแล้ว ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหลักเรื่องการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทย เป็นการนำแนวทางที่เหมาะสมในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในประเทศไทยที่ได้จากการวิเคราะห์ในบทที่ 6 มาปรับใช้ให้เกิดผลขึ้นจริงในทางปฏิบัติอย่างเป็นมรรคเป็นผล โดยข้อเสนอแนะที่กล่าวมาข้างต้นมีทั้งการสร้างบทบัญญัติแห่งกฎหมายขึ้นใหม่ การแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่มีอยู่เดิม และการปรับปรุงแนวบรรทัดฐานคำพิพากษา เพื่อให้แนวทางปฏิบัติของศาลไทยมีความสอดคล้องกับแนวทางที่งานวิจัยฉบับนี้ได้วิเคราะห์เอาไว้ หากมีการปรับปรุงบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังที่เสนอแนะไว้แล้วจะช่วยให้แนวทางการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นมีความเป็นเอกภาพและใช้บังคับได้ตามความเหมาะสมแก่กรณี

ภายหลังจากศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นในระบบศาลไทย” จนสิ้นสุดแล้ว ผู้เขียนได้รับองค์ความรู้ใหม่ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1. ลักษณะของกฎหมายพยานหลักฐานไทยมีความคล้ายคลึงกับระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนมากกว่าระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา แม้ผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมที่พิจารณาคดีแพ่งและ

คดีอาญาส่วนใหญ่จะมีบทบาทในเชิงวางเฉย (Passive Role) ต่อการค้นหายานหลักฐาน แต่หากพิจารณาความจริงที่ว่า รากฐานทางประวัติศาสตร์ของกฎหมายพยานหลักฐานไทยมีความคล้ายคลึงกับระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนในประเทศภาคพื้นทวีปยุโรปก็ดี ระบบพยานหลักฐานของศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครองเป็นระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนเต็มรูปแบบก็ดี โครงสร้างของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีลักษณะเอื้อต่อการใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนก็ดี แนวทางการรับฟังพยานหลักฐานของศาลที่มักให้คู่ความนำเสนอพยานหลักฐานเข้าสู่สำนวนคดีได้อย่างกว้างขวางก็ดี รวมถึงกฎหมายวิธีสบัญญัติเฉพาะเรื่องที่บัญญัติขึ้นในระยะหลังที่มักกำหนดให้ผู้พิพากษาใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนในการพิจารณาคดีก็ดี ล้วนแต่บ่งชี้ให้เห็นว่ากฎหมายพยานหลักฐานไทยมีลักษณะคล้ายคลึงกับระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนมากกว่าระบบพยานหลักฐานแบบกล่าวหา ด้วยเหตุนี้ มุมมองต่อประเด็นเรื่องการยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นในระบบศาลไทยจึงควรเป็นมุมมองในเชิงปฏิเสธต่อการรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเป็นหลัก และจะรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นเฉพาะกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้นไว้โดยชัดแจ้งเท่านั้น ซึ่งมุมมองนี้สอดคล้องกับมุมมองของประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวน เช่น ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมนี

2. แท้จริงแล้วในทางปฏิบัติศาลไทยมีมุมมองในเชิงปฏิเสธต่อการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ซึ่งเป็นมุมมองที่สอดคล้องกับประเทศที่ใช้ระบบพยานหลักฐานแบบไต่สวนอยู่แล้ว ดังนั้น หากไม่มีกฎหมายบัญญัติให้ต้องรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีก่อน ศาลไทยก็จะวินิจฉัยข้อเท็จจริงโดยอาศัยพยานหลักฐานในสำนวนคดีเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ยังมีคำพิพากษาศาลฎีกาบางส่วนที่วางบรรทัดฐานไว้ขัดแย้งกับมุมมองของศาลส่วนใหญ่ โดยตัดสินให้รับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นแม้ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้นก็ตาม

3. ในกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติยกเว้นให้ศาลต้องยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ศาลไทยมักยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยเคร่งครัด โดยไม่พิจารณาถึงเหตุปัจจัยอื่น ๆ อันเป็น “ข้อยกเว้นซ้อนข้อยกเว้น” เช่น ปัจจัยเรื่องหลักพื้นฐานของการดำเนินคดี ปัจจัยเรื่องมาตรฐานการพิสูจน์ และปัจจัยเรื่องความสมบูรณ์ของคำพิพากษาศาลคดีก่อนหน้า ซึ่งการบังคับใช้หลักการยอมรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่นโดยเคร่งครัดนี้อาจก่อให้เกิดความยุติธรรมขึ้นได้ รวมถึงอาจทำให้คำพิพากษาที่มีข้อบกพร่องมีผลบังคับใช้ต่อไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด

4. ในกรณีที่ศาลไม่อาจรับฟังข้อเท็จจริงเป็นยุติตามที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลคดีอื่น ไม่ว่าจะด้วยเหตุที่ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้น หรือมีกฎหมายบัญญัติให้กระทำเช่นนั้นแต่เข้า

ข้อยกเว้นของบทบัญญัติดังกล่าวก็ตาม เท่ากับว่าคำพิพากษาของศาลคดีก่อนไม่อาจให้ผลผูกพันในข้อเท็จจริง (Preclusive Effect) ต่อศาลในคดีหลัง อย่างไรก็ตาม คำพิพากษาของศาลคดีก่อนยังอาจให้ผลผูกพันในเชิงพยานหลักฐาน (Evidential Effect) ต่อศาลในคดีหลังได้ กล่าวคือ ศาลในคดีหลังอาจรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีก่อนเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในสำนวนคดีประกอบกับพยานหลักฐานชั้นอื่น ๆ ได้

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การยอมรับข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลอื่นในระบบศาลไทย” นี้จะช่วยสร้างความชัดเจนให้กับกฎหมายพยานหลักฐานของประเทศไทยในประเด็นเกี่ยวกับการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่น และช่วยสร้างเอกภาพให้กับแนวปฏิบัติของศาลไทยในการยอมรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาหรือคำวินิจฉัยของศาลคดีอื่นอีกด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กมลชัย รัตนสกาวงศ์. กฎหมายปกครอง. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2554.
- กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์. ว่าด้วยกตหมาย.
กิตติพงษ์ จิตสว่างไศภิต. ผลผูกพันของคำพิพากษาในคดีแพ่ง: กรณีศึกษาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 145. คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2538.
- กิตติศักดิ์ ปรกติ. แนวทางพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมทางแพ่งและพาณิชย์ให้คุ้มค่า. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2555.
- เกรียงไกร เจริญนาวัฒน์. หลักพื้นฐานกฎหมายมหาชน. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2556.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยการดำเนินคดีในขั้นตอนก่อนการพิจารณา. กรุงเทพมหานคร: พลสยาม พรินดี้ง, 2553.
- โกเมน ภัทรภิรมย์. การฟ้องคดีอาญาในประเทศฝรั่งเศส. อัยการนิเทศ 27, กุมภาพันธ์ (2531).
- ไกรพล อรัญรัตน์. การนำข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นมาใช้ในคดีอาญา. คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2556.
- . การรับฟังข้อเท็จจริงตามคำพิพากษาคดีอื่นตามหลักกฎหมายปิดปากโดยประเด็นแห่งคดี. ตุลาคม 6, มกราคม - เมษายน (2557).
- . ผลผูกพันของคำพิพากษาศาลปกครองต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญา. คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2557.
- . ผลผูกพันของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญต่อการวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญา. 31,วารสารกฎหมาย 2556.
- เข็มชัย ชูติวงศ์. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2551.
- คณพล จันทน์หอม. กฎหมายอาญาภาคทั่วไป. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและสื่อการสอน คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- . เหตุใดหลักการในกฎหมายลักษณะอาญา รัตนโกสินทรศก 127 จึงทันสมัยข้ามศตวรรษ. ในกฎหมายลักษณะอาญา รัตนโกสินทรศก 127. 2553.
- คณิต ฌ นคร. กฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2558.
- . บทบาทของศาลในคดีอาญา. วารสารกฎหมายธุรกิจบัณฑิตย์ 1, มีนาคม-มิถุนายน (2544).

- . วิธีพิจารณาความอาญาไทย: หลักกฎหมายและทางปฏิบัติที่ไม่ตรงกัน. วารสารนิติศาสตร์ 15, กันยายน 2528 (2528).
- จรัญ ภัคดิธนากุล. กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: สำนัก
อบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2560.
- . บทตัดพยานบอกเล่าในกฎหมายไทย. วารสารกฎหมายคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 6, มีนาคม (2524).
- จรัญชัย เคียงกิติวรรณ. ผลของคำพิพากษาคดีอาญาที่มีต่อการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา.
คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2554.
- จิต เศรษฐบุตร. หลักกฎหมายแพ่งลักษณะละเมิด. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำรา
และเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550.
- จิตติ ติงศภทิพย์. ข้อสังเกตในระบบกฎหมายอเมริกา. ตุลพาท 5, มิถุนายน (2501).
- ชวลิต โสภณวัตต์. กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวหาจริงหรือ. ตุลพาท,
28 (พฤศจิกายน 2524).
- ชัยนันท นันทพันธ์. การปฏิรูประบบศาลยุติธรรมตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวจนกระทั่งปัจจุบัน. วารสารนิติศาสตร์ ฉบับชดเชย, สิงหาคม 2519 (2519).
- ชาคริต ชันนาโพธิ์. ผลผูกพันทางกฎหมายของเหตุผลในคำพิพากษาคดีแพ่ง. คณะนิติศาสตร์,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2555.
- ชาคริต อนันทราวิน. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2556.
- ชาญชัย แสวงศักดิ์. คำอธิบายกฎหมายจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง. พิมพ์ครั้งที่
4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2545.
- . อิทธิพลฝรั่งเศสในการปฏิรูปกฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2539.
- ชาญชัย แสวงศักดิ์ และวรรณชัย บุญบำรุง. สารานุกรมเกี่ยวกับการจัดทำประมวลกฎหมายของ
ต่างประเทศและชาวไทย กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2543.
- ชาญณรงค์ ปราณีจิตต์. คำอธิบายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551.
กรุงเทพมหานคร: 2551.
- ชนกฤต วรณัชชากุล. มาตรการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีแพ่ง: มองเทศแล้วย้อนมามองไทย. วารสาร
ศาลยุติธรรมปริทัศน์.
- ธรรมนิตย์ สมนันตกุล. กฎหมายกับเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2559.
- ธานินทร์ กรัยวิเชียร. การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปิยะมหาราช. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม.

- . ศาลกับพยานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: น้าอักษร, 2521.
- ธานีศ เกศวพิทักษ์. คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ภาค 1-2 เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เนติบัณฑิตยสภา, 2551.
- ธิตินันท์ วงศ์พิทักษ์โรจน์. การรับฟังข้อเท็จจริงคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2547.
- ธีรพันธุ์ รัศมีทัต. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส ฉบับปี ค.ศ. 1958. กรุงเทพมหานคร: 2505.
- บวรศักดิ์ อูวรรณโณ. ความเป็นมาของระบบศาลเดี่ยวในประเทศอังกฤษ. บทบัณฑิตย 51, มีนาคม (2538).
- บัญญัติ สุชีวะ. การรับฟังข้อเท็จจริงในคดีอื่น. ตุลพาห 13(2509).
- ปกป้อง ศรีสนิท. ระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในวิธีพิจารณาความอาญา. 72 ปี ศาสตราจารย์ ดร.คณิต ฒ นคร ยืนหยัดบนหลักนิติธรรม(2552).
- . ศาลที่พิจารณาคดีแพ่งจำต้องถือตามคำพิพากษาคดีอาญาเพียงใด. วารสารนิติศาสตร์, 37 (มิถุนายน 2551).
- ประมุข สุวรรณศร. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิการพิมพ์, 2525.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. นิติปรัชญา. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555.
- ปาริชาติ วิเชียรบุตร. วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540. วิทยานิพนธ์หลักสูตรนิติศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ ภาควิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2543, 2543.
- ปิติกุล จีระมงคลพาณิชย์. คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ภาค 1-2. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2555.
- พงษ์อาจ ตรีกิจวัฒนากุล. กฎหมายปิดปาก. คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2525.
- . หลักกฎหมายปิดปาก. คณะนิติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2524.
- พรเพชร วิชิตชลชัย. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2555.
- ไพจิตร สวัสดิสาร. ระบบกฎหมายไทยและต่างประเทศ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2528.
- ไพโรจน์ วายุภาพ. ข้อเท็จจริงและการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริง. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร พับลิชชิง, 2559.

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เอกสารคำสอนรายวิชา

2204180 อารยธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช. เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารงานยุติธรรม. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2552.

ร. แลงการ์ด. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. วิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ ศึกษาเปรียบเทียบกรณีของศาลรัฐธรรมนูญ
ต่างประเทศกับรัฐธรรมนูญไทย. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2546.

วรรณชัย บุญบำรุง. หลักและทฤษฎีกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2556.

วานิจจะกุล, อ. การห้ามรับฟังพฤติกรรมเชิงสมานฉันท์เป็นพยานหลักฐานในคดีอาญา. วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2558.

แวว ยอดพยุง. กฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. ธนบุรี: สุทธิการพิมพ์, 2509.

ศักดิ์ดา ธนิตกุล. กฎหมายกับเศรษฐศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม, 2550.

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. การวิเคราะห์กฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาด้วยหลัก
เศรษฐศาสตร์. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2554.

สรรเสริญ ไกรจิตติ. ระบบศาลปกครองเปรียบเทียบ:ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดสำหรับประเทศไทย.
บทบัญญัติ 51, มีนาคม (2538).

สุธรรม ภัทราคม. ระบบงานศาลโดยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ. บทบัญญัติ 26, 4 (2521).

สุนัย มโนมัยอุดม. ระบบกฎหมายอังกฤษ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์, 2555.

สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล. บันทึกของนายยอร์ช ปาดูซ์ (G. Padoux) เกี่ยวกับการร่างกฎหมายลักษณ
อาญา. วารสารนิติศาสตร์ 18, มิถุนายน (2531).

สุรสิทธิ์ แสงวิโรจน์พัฒน์. การมีส่วนร่วมของผู้เสียหายในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาตามกฎหมายวิธี
พิจารณาความอาญาเยอรมัน. ตุลพาท 58, พฤษภาคม (2554).

แสวง บุญเฉลิมวิภาส. ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2543.

โสภณ รัตนการ. คำอธิบายพยาน. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, 2553.

หยุด แสงอุทัย. การร่างกฎหมายในไทย. หนังสืองานฉลองครบรอบ 50 ปี ของเนติบัณฑิตยสภา
2507.

———. บันทึกเรื่องคำพิพากษาหมู่เกี่ยวกับฟ้องเคลือบคลุม. บทบัญญัติ 12(2489).

- หลวงสัทธฤทธชำนาน. วิชาข้อเท็จจริง. กรุงเทพมหานคร: ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์.
- อานนท์ ศรีบุญโรจน์. คำพิพากษาของศาลในกลุ่มประเทศอาเซียนจะมีผลในอีกประเทศหนึ่งหรือไม่. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, 2556.
- อุดม รัฐอมฤต. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552.
- อุดม รัฐอมฤต และคณะ. รายการการวิจัยเรื่อง สภาพบังคับของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ. พี.เพรส. 2550.
- โอสถ โกศิน. คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ กระทรวงยุติธรรม, 2538.

ภาษาอังกฤษ

- Adhemar, E. A History of Continental Criminal Procedure United States: Rothman Reprints, 1968.
- Budak, A. C. Res Judicata in Civil Proceedings in Common Law and Civilian Systems with Special Reference to Turkish and English Law. Civil Justice Quarterly (1992).
- Cleary, E. Res Judicata Reexamined. Yale law journal 57 (1948).
- Clemont, R. C. C. a. K. M. Res Judicata. United States of America: California Academic Press, 2001.
- Collateral Estoppel by Judgment. Columbia Law Review, May (1952).
- Cross, R. An Outline of the Law of Evidence. 4 ed. London: Butterworths, 1975.
- Donald L.Catlett Charles D.Moreland and Janet M.Thompson. Collateral Estoppel in Criminal Cases: How and Where Does It Apply? Journal of Missouri Bar (November-December 2006).
- E.Willems, K. Constantine and Christianity: The Formation of the Christian State Church. The Concord Review (1993).
- Essig, J. Preclusion: Procedural Efficiency and the Right to Defend. Houston Law Review (1990).
- Gallanis, T. P. Reasonable Doubt and the History of the Criminal Trial. University of Chicago Law Review, Spring (2009).

- Garner, B. A. Black's Law Dictionary. 9 ed. United States of America: West Publishing, 2009.
- H.Freedman, M. Our Constitutionalized Adversary System. Chapman Law Review 57, September (1998).
- H.Langbein, J. Comparative Criminal Procedure: Germany. New York: West Publishing Co., 1977.
- Hodgson, J. French Criminal Justice. United States: Hart Publishing, 2005.
- Howland, A. C. Ordeals Compurgation Excommunication and Interdict. United States of America: The Department of History of the University of Pennsylvania, 1901.
- K.P.Satheesan. Doctrine of Estoppel. Faculty of Law: Cochin University of Science and Technology, 2002.
- Lai, H. H. A Philosophy of Evidence Law: Justice in the Search for Truth. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Langbein, J. H. The German Advantage in Civil Procedure. The University of Chicago Law Review 52, Fall 1985 (1985).
- M.Wells, P. B. W. a. K. Law Enforcement and Criminal Justice: An Introduction. United States: Goodyear Publishing, 1972.
- McCoid, J. C. Inconsistent Judgment. Washington and Lee Law Review (1991).
- Millar, R. W. The Historical Relation of Estoppel by Record to Res Judicata. Illinois Law Review of Northwestern University 46 (1940).
- . The Premise of the Judgment as Res Judicata in Continental and Anglo-American Law. Michigan Law Review (1940).
- Motomura, H. Using Judgment as Evidence. Minnesota Law Review (1985).
- Navneet, N. Doctrine of Res Judicata. A Project on Civil Procedure: Faculty of Law, Chanakya National Law University, 2011.
- Neumann, K. Manual of German Law London: Her Majesty's Stationary Office, 1952.
- Nokes, G. D. An Introduction to Evidence. 3 ed. London: Sweet & Maxwell, 1962.
- others, E. W. C. a. Mccormick on Evidence. St.Paul, Minn: West Publishing, 1984.

- Perschbacher, R. R. Rethinking Collateral Estoppel: Limiting the Preclusive Effect of Administrative Determinations in Judicial Proceedings. University of Florida Law Review (1983).
- Ploscowe, M. Development of Inquisitorial and Accusatorial Elements in French Procedure. Journal of Criminal Law and Criminology, 23 (September 1932).
- Posner, R. A. Economic Analysis of Law. United States of America: Aspen Publishers, 2011.
- Rubin, E. L. Trial by Battle, Trial by Argument. Arkansas Law Review (2003).
- Schaffstein, S. The Doctrine of Res Judicata before International Arbitral Tribunals. University of Geneva, 2012.
- Schlegel, R. B. Zinger V. Terrel: The Collateral Effect of Criminal Judgment in Subsequent Civil Litigation: New Law in Arkansas and the Question Unanswered. Arkansas Law Review (2001).
- Scott, A. W. Collateral Estoppel by Judgment. Harvard Law Review 56, September (1942): 1.
- Sinai, Y. Reconsidering Res Judicata: A Comparative Perspective. Duke Journal of Comparative and International Law (2011).
- State and Federal American Jurisprudence. 2 ed. United States: W.Y. Bancroft-Whitney, 1966.
- Summers, J. D. J. a. S. J. The Internationalisation of Criminal Evidence United States of America: Cambridge University Press, 2012.
- Tapper, R. C. a. C. Cross on Evidence. London: Butterworths, 1990.
- Thau, J. C. Collateral Estoppel and the Reliability of Criminal Determinations: Theoretical, Practical, and Strategic Implication for Criminal and Civil Litigation. Georgetown Law Journal (2001).
- Uglow, S. Evidence: Text and Materials. London: Sweet & Maxwell, 1997.
- Velden, J. v. d. The Effect in the European Community of Judgment in Civil and Commercial Matters: Recognition, Res Judicata and Abuse of Process. Research Project: British Institute of International and Comparative Law, 2006.
- Vestal, A. D. Civil Procedure: Cases and Materials. United States of America: West. ———. Rationale of Preclusion. Saint Louis University Law Journal (1964).

Wayne R.LaFave Jerold H.Israel and Nancy J.King. Criminal Procedure. 3 ed. St. Paul, Minn.: West Group, 2000.

Willkins, R. C. a. N. An Outline of the Law of Evidence. 5 ed. London: Butterworths, 1980.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นาย ไกรพล อรัญรัตน์ เกิดเมื่อ วันพฤหัสบดีที่ 10 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2531 ที่ จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนอนุบาลระยอง ชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนระยองวิทยาคม ปริญญาตรีนิติศาสตร์บัณฑิต และปริญญาโทนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จากคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นอกจากนี้ยังสอบผ่านหลักสูตรวิชาว่าความของสำนักฝึกอบรมวิชาว่าความ สภานายความแห่งประเทศไทย รุ่นที่ 35 ในปีเดียวกัน และสอบไล่ได้ในลำดับที่หนึ่ง ในการสอบความรู้ชั้นเนติบัณฑิตจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ 64 อีกด้วย ปัจจุบันกำลังศึกษาอยู่ในชั้นปริญญาตรีบัณฑิต หลักสูตรนิติศาสตร์ดุสิตบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และรับราชการในตำแหน่งผู้พิพากษาศาลจังหวัดสุราษฎร์ธานี ช่วยราชการในตำแหน่งผู้พิพากษาศาลจังหวัดนครราชสีมา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY